Академія управління персоналом

Проблеми модернізації України

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 1

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Модернізація України: проблеми та технології успішності
(питання економіки, права, соціології, освіти і культури)”
м. Київ, МАУП, 12 листопада 2015 р.

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2015

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 8 від 30.09.15)

Редакційна колегія:
А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (відповідальний редактор), канд. техн. наук;
О. В. Баєва, д-р біол. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
В. М. Воронін, д-р іст. наук;
В. Б. Захожай, д-р екон. наук, проф.;
В. І. Литвиненко, канд. юрид. наук., доц.;
В. В. Рябцев, канд. техн. наук; доц.;
Д. Г. Юник, д-р пед. наук, проф.

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008 —

С76 Вип. 1: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Модернізація України: проблеми та технології успішності (питання економіки, права, соціології, освіти і культури)", 12 листопада 2015 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2015. — 486 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичних конференцій з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2015
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2015

ЗМІСТ

Бідзюра І. П., Каршиєва А. І.
Проблеми України як країни, держави і суспільства *10*

Варзар І. М.
Політологемна аксіоматика розбудовчо-модернізаційного стану сьогоденної України у призмі безпристрасної наукової істини *17*

Попов В. Ж.
Проблема ідентичності у процесі державотворення на пострадянському просторі *23*

Головатий М. Ф.
Системна криза соціальної держави у XXI столітті та можливі шляхи її подолання: теоретичний концепт проблеми *26*

Воронін В. М.
Нагородна система України як важливий чинник системної модернізації держави і суспільства *30*

Юник Д. Г.
Перспективні напрями підвищення якості вищої освіти в Україні *34*

Сурмін Ю. П.
Реформи в Україні: необхідність корекції політики та дизайну *38*

Романенко Є. О.
Електронна комерція України *41*

Мелков Ю. А.
Мера успешности: от этатизма к гуманизму *45*

Перегуда Є. В.
Земельний чинник децентралізації влади в Україні *48*

Баєва О. В., Новальська Н. І.
Тенденції розвитку санаторно-курортного бізнесу в Україні *52*

Рижиков В. С.
Практичне завдання вищої школи в розбудові юридичної освіти для підготовки юристів нової формації *56*

Радзієвський О. І., Філіпенко Т. В.
Механізм державного та регіонального регулювання сфери туризму в України *58*

Піляєв І. С.
Досвід союзницької взаємодії українських і російських протибільшовицьких сил в контексті сучасної декомунізації України *62*

Романова Л. В.
Маркетинг сільських територій: теорія і напрями становлення *66*

Артюшенко О. М.
Трансформація громадянського суспільства *69*

Ельбрехт О. М.
Підготовка менеджерів зовнішньоекономічної діяльності: теорія і практика 71
Баєв В. В.
Медичний туризм в Україні: перспективи розвитку 74
Баєва О. В., Мазнєва М. В.
Система медичного страхування туристів 78
Бахов І. С.
Концепція ліберального мультикультуралізму:
“за” і “проти” у вирішенні питання полікультурної освіти 86
Бірдус Л. В.
Тенденції розвитку сільського зеленого туризму
в Україні в умовах європейської інтеграції 91
Бойко С. С.
Поняття корупції та корупційних дій 97
Білоус А. О.
Історичні тенденції розвитку оздоровчо-рекреативного туризму в Україні 100
Головченко В. В.
Сільське самоврядування в Україні 104
Гольцов А. Г.
Вплив децентралізації на регіональні процеси і сталий розвиток України 108
Гордієнко Л. А.
Соціальні фінанси як галузь фінансової науки 111
Дембовська Л. М., Козіна Я. М.
Конотативний аспект композитної номінації в художньому дискурсі 113
Дікарєв О. І.
Політогемність енергетичної безпеки 117
Дудник В. М.
Діяльність громадської організації “новий Маріуполь”
як складова волонтерського руху в Україні 121
Дуднік А. С.
Динамічний алгоритм управління перерозподілом мережевого трафіку
в безпроводових інформаційних системах 126
Дуднік О. О., Дуднік А. С.
Особливості ціннісних орієнтацій випускників шкіл-інтернатів
у контексті професійного самовизначення 130
Дяченко М. П., Людвиченко В. О.
Про технологію проектування, реалізації та тестування програмних систем 133
Єрескова Т. В, Мазурик О. В.
Управління інноваційною активністю молоді
як складовою її інноваційного потенціалу 136
Згалат-Лозинська Л. О.
Кадрові проблеми впровадження інноваційних технологій в Україні 141
Карбовська Л. О.
Вища освіта — фактор конкурентоспроможності країн на світовому ринку 145

Касьянова С. П.
Культурна самоідентифікація у парадигмі елементів політичної культури сучасної людини *148*

Ковальчук А. Ю.
Сучасне розуміння дефініції "безпека" *151*

Костюк Т. О.
Місцеве самоврядування і його роль в модернізації української держави і суспільства *153*

Кулик В. В.
Досвід сталого розвитку економіки Сінгапуру: три складові стабільності та економічного росту *156*

Лісовський П. М.
Проблема цивілізацій як концентричного кола мудрості в міжнародних відносинах.... *162*

Лопатенко Л. О.
Операційний менеджмент як складова модернізації економіки *165*

Мазнєва М. В.
Організаційні засади забезпечення безпечності туризму в умовах глобалізації *169*

Мазуренко О. К., Єрін Д. Л.
Розвиток широкосмугового зв'язку у світі: статистичний аспект *176*

Марченко С. М.
Сучасний стан ринку праці в Україні: проблеми та перспективи в умовах нестабільності..... *179*

Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф.
Держава і громадянське суспільство в Україні: питання трансформації *182*

Медвідь А. М., Курчина Т. О.
Інформаційна безпека в умовах модернізації України *188*

Медвідь Ф. М., Доносо Варгас Дієго Хосе, Доносо Варгас Сантьяго Феліпе
Інформаційна безпека України в системі національної безпеки *194*

Могилевская О. Ю.
Актуальные проблемы управления отечественным промышленным предприятием в условиях инновационных процессов..... *200*

Мушкін І. М.
Розробка плану підвищення продуктивності праці в умовах економічної кризи..... *203*

Намонюк Ч. І.
Міграційна криза в ЄС: українська загроза та російсько-сирійський чинник *206*

Омельчук В. В.
Гетьманська адміністрація у регулюванні податків та повинностей з лаврських володінь і конфліктні ситуації з лаврськими підданими..... *210*

Омельчук В. В., Мельниченко Д. В.
Особливості становлення державних інститутів Республіки Техас..... *216*

Новальська Н. І., Суліма Н. М.
Інноваційна діяльність підприємства як чинник конкурентоспроможності його продукції..... *223*

Опанасюк В. В.
Роль стандартизації та сертифікації в забезпеченні якості туристичних послуг 226
Пальм Н. Д.
Диалог культур в эпоху глобализации 233
Піньковська Г. В.
Інноваційно-інвестиційна привабливість сфери культури 237
Табаков В. З.
Інтеграція вищої ІТ-освіти України в світовий ІТ-освітній простір 241
Тімашова В. М.
Громадянське суспільство – джерело формування політичної еліти України 245
Тордія Н. В.
Тенденції розвитку екологічного туризму 248
Тьорло В. О., Мірошниченко В. В.
Передумови сталого розвитку регіонів України та проблеми їх використання в період становлення ринкової економіки 254
Утвенко В. В.
Проблема інформаційного забезпечення управління житлово-комунальною сферою України 257
Філіппов М. І., Амбросенко О. П.
Менеджмент підприємств туристичної індустрії в умовах фінансової нестабільності 261
Чиркова О. А.
Мовно-культурна ідентичність української нації: сучасні реалії 266
Шаповалова А. М.
Інституційний вимір місцевого самоврядування в проявах громадянського суспільства 270
Юсеф Н.
Современные глобальные особенности влияния на социально-экономическое, научно-техническое и культурное развитие стран Ближнего Востока 274
Берестецька Л. М.
Формування компетентності майбутнього менеджера за допомогою тренінгових технологій 279
Бігдаш В. Д.
Модернізація як суттєвий чинник реформування вітчизняного страхового ринку 282
Вакуленко Н. А.
Теоретичні аспекти процесу іншомовної підготовки студентів-економістів професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою 285
Гаршина Л. А.
Формування особистості майбутнього фахівця шляхом використання міжкультурного підходу в мовній освіті 288
Головач Н. В.
Формування професійної спрямованості майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці 290

Гончаренко Є. Ю.
Семантико-стилістичні особливості перекладу політичних текстів *294*
Григор'єва М. І.
Інноваційні методи навчання як інструмент якісної освіти *297*
Дереновський Р. М., Заболотна О. В.
Тактика призначення судової експертизи в кримінальному процесі (проблематика призначення криміналістичної експертизи) *301*
Живцов В. О.
Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: основні напрями, принципи та методи *309*
Кобржицький В. В.
Спеціальна освіта — найважливіший чинник підготовки менеджерів туристичної галузі *314*
Кобржицький В. В., Король Ю. М.
Особливості підготовки майбутніх менеджерів туризму в західнослов'янських країнах *318*
Корінчевська І. А.
Проблеми державно-управлінських реформ в галузі охорони здоров'я Україні *324*
Левченко М. О.
Моделювання процесів розвитку підприємств туристичної сфери в Україні *327*
Медвідь А. М., Чорна М. Ф., Чорний Е. В.
"Повість минулих літ" Нестора-Літописця про ідею державності *333*
Міхатуліна О. М.
Порівняльне господарське законодавство та шляхи його застосування в господарському праві України *338*
Муравйова І. М.
Самооцінка готовності до професійної діяльності менеджера з персоналу *342*
Тишик І. С.
Соціальне партнерство магістрів спеціальності "Історія " з суспільними організаціями національних меншин як одна з умов формування професійної готовності майбутнього викладача історії *346*
Гринько А. А.
Офшорні компанії як економічна доцільність ведення господарської діяльності в сучасних умовах *349*
Зінченко О. В.
Господарські договори, що впливають на стимулювання укладання фінансових угод в умовах інноваційного розвитку та підвищення економічної самостійності України *353*
Шашкова-Журавель І. О.
Участь України в системі міжнародно-правових норм щодо забезпечення гідної винагороди за працю *357*
Швець Н. Г.
Методичні підходи до перекваліфікації незайнятого населення *360*

Середюк К. В.
Управління державними корпоративними правами: дискримінація та шляхи подолання *366*
Барладян О. С.
Поняття інтелектуальної власності як об'єкт захисту в державі *369*
Батура С. В.
Проблема законодавчого регулювання виборчої системи до Верховної Ради України: реалії та перспективи *371*
Белецька О. В.
Проблема соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти в Україні *375*
Бурденюк В. М.
Засади та принципи діяльності національної поліції України *378*
Гаиблы С.
Государственные органы, их классификация *387*
Данилюк О. В.
Стан теорії і практики комунікативної методики викладання іноземних мов у сучасній педагогічній науці *390*
Дмитренко Т. Л.
Розвиток інформаційних систем як шлях до прозорості вексельного ринку *392*
Зарва В. В.
Проблеми та перспективи використання інформаційно-комунікаційних технологій в сучасній освіті: короткий аналіз *395*
Комашко Л. Г.
Відповідальність як чинник трансформації громадянського суспільства України *398*
Красногор О. В.
Центральні органи виконавчої влади в Україні: статус, повноваження, функції *402*
Кривоберець М. М.
Вплив сфери туристичних послуг на розвиток національної економіки *407*
Лісовська Ю. П.
Освіта, наука та виховання як запорука успіху адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки *412*
Риженко О. С.
Класифікація податкових ризиків у правовій науці *415*
Росеро Г.
Специфіка інституціалізації освіти в суспільствах перехідного соціально-економічного стану *419*
Соляр Л. В.
До проблеми формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва *422*
Толевська І.
Туризм як фізична і соціальна рекреація людини у сучасних умовах її життєдіяльності *425*

Фернандес А.
Теоретико-організаційний аспект децентралізації влади як важливіша умова демократизації державного управління в правовій державі *428*

Харченко О. В.
Державне регулювання економічного розвитку транспорту в умовах трансформаційних економічних змін *433*

Хвалько С. Я.
Еволюція сленгу в діловій українській мові: збагачення чи небезпека національної освіти? *436*

Чавес М. Е.
Специфіка формування свідомої поведінки споживача товарів та послуг як важливіша умова їх успішної реалізації *442*

Юник І. Д.
Мотивація у формуванні фахових когнітивних умінь перекладачів *447*

Бевзан Ю. С., Тьорло В. О.
Вплив імпортної діяльності фармацевтичних фірм на реформування суспільства в Україні *451*

Вишомірська К. Й.
Значення експорту продукції електротехнічних підприємств для стабілізаційного розвитку економіки України *454*

Дзюба А. С.
Співробітництво Італії з США на Близькому Сході *457*

Заверуха В. Г.
Правове регулювання законодавчої діяльності в Україні *460*

Карповська С. М.
Технологія цілісного педагогічного процесу в теорії та практиці сучасної освіти *463*

Кузнєцов І. С.
Актуальні питання організації експортної діяльності підприємств спиртової промисловості України *466*

Куц А. В.
Придністровський конфлікт: виклик сучасним міжнародним відносинам *469*

Просолович С. М.
Проблема підготовки молодших спеціалістів сфери побуту в сучасній педагогічній практиці *472*

Пхіденко М. О.
Операція "Союзна сила" на території колишньої Югославії. Шляхи та методи оптимізації конфлікту військами сил НАТО *474*

Слонєвський В. В.
Формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих бухгалтерів та обліковців при вивченні спеціальних дисциплін в системі професійно-технічної освіти *478*

Ужвенко І. В.
Технологія управління самостійною навчальною діяльністю у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів *482*

І. П. БІДЗЮРА
д-р політ. н., проф., УАІСНС МАУП

А. І. КАРШИЄВА
аспірантка, МАУП

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ ЯК КРАЇНИ, ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА

Україна переживає, як відомо, період глибоких соціальних змін, системних трансформацій, які не можуть не супроводжуватися, особливо в контексті місцевих передвиборчих перегонів, популістськими обіцянками та нездійсненними очікуваннями, розчаруваннями, а то й соціальною апатією, зростанням подекуди соціальної напруги тощо. Зрозуміло, що для осягнення сутності змін, що відбуваються у сучасному глобалізованому світі, окремих країнах чи їх союзах необхідні адекватні парадигми дослідження, технології та моделі, які б дозволити подолати фрагментарність, компліментарність наукових, у тому числі політологічних, розвідок, вийти на концептуально обґрунтовані соціальні проекти, а головне у системному вимірі осягнути всю складність, неоднозначність, суперечливість буття людини в Україні.

За роки незалежної України відбулося чимало подій, які не пояснюються задовільним чином жодною з відомих нам теоретичних моделей. Залишаються без відповіді багато питань щодо сутності військово-політичної кризи, темпів, спрямованості, перспектив розвитку українського суспільства. Проблемна ситуація полягає у наявності соціального запиту на створення цілісної концепції (моделі) трансформації українського суспільства, яка передбачала б, у тому числі, розробку відповіді на питання про сутність, шляхи та перспективи формування в Україні громадянського суспільства і правової держави, взаємовідносин Центру і регіонів. Світова соціально-політична думка пропонує алгоритми, теоретико-методологічні підходи, сутність яких в обґрунтуванні взаємовідносин держави і громадянського суспільства як рівноправних партнерів (західні демократії), пріоритету держави (Г. Гегель) чи суспільства (К. Маркс). Яку наукову парадигму можна розглядати як базову, основоположну, яка б дозволили врахувати вітчизняні реалії і разом з тим наблизила нас до стандартів цивілізованого життя, інтегруватися до західноєвропейського простору? Ці питання ще потребують свої відповіді, однак, поза сумнівом, їх теоретична та практична значущість набуває особливої ваги в умовах сьогодення, зокрема формування парламентської коаліції, уряду, відносин т. зв. “владного трикутника” — Президент України — Голова

Верховної Ради України — Прем'єр-міністр України, стратегічної лінії політичної поведінки основних суб'єктів вітчизняного політичного поля.

Зазначений теоретико-методологічний аспект проблеми актуалізується також і особливостями сучасного глобалізованого світу, станом соціального життя, яке відомим британським соціологом Зігмундом Бауманом визначається як "індивідуалізоване суспільство". Сутнісні характеристики такого суспільства обумовлюють процеси, що пов'язуються: а) з втратою людиною контролю над більшістю значущих соціальних процесів; б) прогресуючою незахищеністю перед неконтрольованими силами, тенденціями і соціальними змінами; в) невпевненістю і невизначеністю, відмовою від перспективних цілей заради досягнення швидкого результату, що неминуче призводить до дезінтеграції, насамперед індивідуального життя. Звідси, за З. Бауманом, основною проблемою суспільства XXI століття постає фрагментація людського існування на фоні посилення невизначеності людського буття, стрімкого ускладнення економічного життя, неможливості контролювати власну долю, що призводить до відмови від довготермінових цілей розвитку, перегляду ціннісних, морально-етичних орієнтацій, породжує соціальну нестабільність. Людина перестає відчувати себе господарем і творцем умов свого існування. В цьому полягає одна з причин її політичної апатії, дезорієнтованості, обмеженості та безпорадності, антигуманізму суспільства в цілому. Звідси висновок автора: життєві стратегії окремих людей мають складати опозицію (у сенсі розуміння нетотожності інтересів) політиці урядів і держав (на національному рівні), формувати всесвітню опозицію глобальним неконтрольованим силам (на міжнародному рівні) [див. 1]. Тільки визначившись з повноваженнями гілок влади, системою стримувань і противаг, забезпечивши їх безконфліктне функціонування, діалог та співпрацю уявляється доцільним приступати до реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації. Інакше, недовизначеність "проблем Центру" як пріоритетних і відправних у діяльності держави постійно нагадуватиме про себе, призводитиме до їх накладання на регіональну специфіку, формуватиме нові неузгодженості, клубки суперечностей тощо.

Показово, що практично до такого ж висновку, що й З. Бауман, прийшов ще один відомий наш сучасник, німецький філософ і соціолог Ульріх Бек, який, аналізуючи сучасний світ засобами іншого понятійно-категоріального виміру — "виклики", "ризики", "небезпеки" та "загрози", "страхи" і "жахи", охарактеризував сучасне суспільство як "суспільство ризику", яке потребує солідарних, узгоджених дій його членів заради протидії, подолання чи хоча б нейтралізації ризиків та небезпеки, пов'язаних з його функціонуванням [див. 2].

Зазначений контекст аналізу може свідчити, що проблеми формування громадянського суспільства і правової держави не тільки залишаються актуальними у житті окремо взятих країн, тим більше пострадянських, а й набувають міжнародного, глобального, а то й планетарного виміру. Звісно, Україна як молода суверенна країна не є тут виключенням: відповіді мають

стосуватися як проблем національного розвитку, так і пріоритетів зовнішньополітичної діяльності.

Руйнація тоталітарних режимів у східноєвропейських країнах та СРСР, диктаторських — у Латинській Америці, Близькому Сході та Північній Африці поставили у порядок денний 70-ої ювілейної сесії Генеральної асамблеї ООН питання про механізми, форми і шляхи відродження (там, де воно існувало раніше) або створення (там, де мали місце лише його паростки) громадянського суспільства як гарантії демократії, прав і свобод людини і громадянина. Варто також зазначити, що праці західних авторів, зокрема обґрунтована Е. Арато, Г. Арендт, Дж. Коеном, Р. Дарендорфом та ін. концепція громадянського суспільства використовуються для осягнення сутності, можливих дисфункцій та соціальних несправедливостей ринковоліберальної моделі суспільства західного типу [див. 3; 4; 5]. Складність теоретичного осягнення проблематики та практичних напрямків формування в Україні громадянського суспільства та правової держави обумовлюється низкою чинників, як об'єктивних, обумовлених, зокрема перехідним станом українського суспільства, військовим конфліктом і анексією територій. Так і суб'єктивних, пов'язаних, насамперед, із ступенем розробки теоретико-методологічних підвалин нової парадигми дослідження сучасного суспільства. Пострадянська дійсність поставила перед науковцями, зокрема політологами, проблему адекватності відповідей на виклики часу, загрози і небезпеки сучасної доби, ідентифікації процесів, які пов'язуються зі становленням та утвердженням України як країни, держави і суспільства, тобто як самостійного суб'єкта у глобалізованому світі.

Попри ту парадоксальну обставину, що проблеми громадянського суспільства тривалий час не знаходили належного висвітлення ні на Заході (вважалося, що громадянські традиції набули усталеного характеру і "розчинилися" у суспільстві, ототожнилися з ним, оскільки функції громадянського суспільства були перебрані утвердженою у XX столітті "державою всезагальної благодаті"), тоді як радянське суспільствознавство взагалі не оперувало категорією "громадянське суспільства", оскільки, як декларувалося, не було об'єкту дослідження: інститути громадянського суспільства, які існували до жовтня 1917 року, були зруйновані, а нові, які виникли, були адаптовані до потреб тоталітарної держави. І лише процеси глобальної демократизації у світі другої половини 70–80-х років XX ст. відродили інтерес до проблем громадянського суспільства: на Заході актуальним стає питання демократизації суспільних відносин знизу — засобами самоорганізації громадян, а на Сході і в Латинській Америці — демократизації та модернізації суспільства, переходу від авторитарно-бюрократичних політичних режимів до правової держави. Ця проблема стає надзвичайно актуальною як для політологічної теорії, так і політичної практики, привертає увагу багатьох науковців — вітчизняних і зарубіжних. Останніми були поставлені, зокрема, такі питання, як подолання одновимірності масового суспільства, заміни представницької демократії (процедурної) безпосередньою, або демократі-

єю участі, відкритого суспільства, універсалізації досвіду громадянського суспільства, його надбань як всесвітньої цінності і засобу розв'язання проблем, демократизації життя світової спільності тощо.

Викристалізовуються і пріоритети вітчизняних наукових досліджень у зазначеній царині, які пов'язуються, передусім, з розробкою проблем і особливостей демократизації, підвалин та засад формування громадянського суспільства, шляхів становлення правової держави, їх концептуального обґрунтування тощо. Варто наголосити — попри очевидні науково-теоретичні і практично-політичні досягнення — найболючішим є структурно-функціональний аспект обґрунтування процесу становлення громадянського суспільства і правової держави, недооцінка значення самоорганізаційних засад в діяльності різноманітних незалежних, недержавних, добровільних організацій і волонтерських рухів, громадян країни, в яких акумулюється потенціал розвитку, суспільних трансформацій, втілюється дух і сутність громадянського суспільства. А саме ці складові нашої повсякденної життєдіяльності обумовлюють, як відомо, подальшу долю демократії, формування політично відповідальної, відповідальної перед народом влади, її діалогу з народом. Діалог як форма взаємодії основних соціальних акторів сьогодення має сформувати нову соціальну реальність в її національних кольорах, в основі якої — відкритість і прозорість, консолідація і порозуміння, бажання працювати на конструктивну взаємодію та консенсус заради задоволення потреб людини, її блага. Можливо, це одне з найскладніших завдань, свого роду надзавдання, але варто пам'ятати, що саме тісна, партнерська співпраця, діалог та порозуміння здатні породити т. зв. "кумулятивний ефект" — коли формується нова соціальна якість, яка завжди є більшою, ніж проста арифметична сума здобутків кожного із зазначених суб'єктів.

У цьому відношенні особливі завдання покладаються на Верховну Раду України як орган народного представництва, вищий законодавчий орган країни, трансформуючий своєю діяльністю енергію волевиявлення в правові засади конструювання нової соціальної реальності, ім'я якій — Україна. Чергові парламентські вибори 2014 р. за змішаною системою започаткували нові механізми та технології розвитку нашої державності, самоврядування та самоорганізації населення, політичної відповідальності партій як засобів зв'язку суспільства і держави. Принаймні, місцеві вибори 2015 р. мають постати засобом консолідації політичних сил, а відтак і гілок влади, громадян країни, суспільства в цілому, сприяти досягненню компромісів і розумних поступок, в основі яких — національні інтереси. Верховна Рада України як вищий представницький орган має формуватися, як це визначено Конституцією, на засадах народного волевиявлення в його спрямованості на важливість врахування кожного голосу, кожної громадянської позиції в усьому можливому різнобарв'ї її політичного спектру, а то й його відтінку. Звичайно, ідеалу досягти тут неможливо, однак можливі втрати представництва мають бути мінімальними, а головне не створювати загрози адекватності представництва, ідентичності вибору кожного виборця. Цю межу — межу

адекватності представництва — не можна переходити, інакше можна породити "зручний" тій чи іншій політичній силі парламент, а з ним — і Уряд.

Конституційна реформа-2015, формування Верховної Ради України виключно за пропорційною виборчою системою має стати суттєвим кроком на шляху просування країни до громадянського суспільства і правової держави, адже дозволяє подолати такі ганебні атрибути попереднього режиму як авторитаризм, келійність і безвідповідальність, унормувати механізми політичної відповідальності, у тому числі підпорядкувати виконавчу владу законодавчій, а політичні партії перетворити в дієвий засіб зв'язку суспільства і держави, делегування партіями своїх кращих представників до органів державної влади і місцевого самоврядування.

Аналізуючи передвиборні програми партій і виборчих блоків, що подолали п'ятивідсотковий бар'єр на виборах до Верховної Ради України VIII скликання, а саме "Народний фронт", "Партія "Блок Петра Порошенка", "Об'єднання "Самопоміч", "Опозиційний блок", "Радикальна Партія Олега Ляшка", Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина" важливо виходити з таких критеріїв як засобів їхньої оцінки: а) міри їх підпорядкованості національним, державницьким інтересам як визначальним чинникам процесу соціальних змін; б) їхніх орієнтацій на подолання/пом'якшення проблем перехідного періоду, становлення України як незалежної, суверенної, соціальної країни; в) забезпечення функціонування українського суспільства як цілісної соціальної системи в єдності її базових функцій — ціледосягальної, адаптивної, інтегративної, відтворення структури та зняття напруги; г) відновлення цілісності та подолання наслідків військової кризи. Такий теоретико-методологічний підхід має за мету спрогнозувати стратегію і тактику боротьби представлених у Верховній Раді України восьмого скликання політичних партій і блоків щодо розв'язання доленосних проблем розвитку країни, держави і суспільства, визначити їхні позиції та можливі пріоритети законодавчої діяльності. Не менш важливе завдання полягає також у спробі визначення міри ідеологічного забезпечення процесу модернізаційних змін в українському суспільстві, запровадження механізмів публічної політичної відповідальності.

Своєрідним критерієм оцінки, аналізу передвиборних програм партій і блоків є міра підпорядкованості передвиборних програм виборчих блоків і партій формуванню засад громадянського суспільства, досягненню національної злагоди, політичної та соціальної стабільності, засадуванню соціально орієнтованої ринкової економіки, розвитку української нації та національних меншин, зміцнення генофонду українського народу, його фізичного та морального здоров'я, інтелектуального потенціалу, розвитку етнічної культури, мовної та релігійної самобутності всіх національних меншин, що складають народ України, встановленню рівноправних і взаємовигідних відносин з усіма країнами, інтеграція в європейську та світову співдружність.

Значущим засобом ідентифікації, критеріального виміру й оцінки діяльності політичних суб'єктів, що представлені у Верховній Раді України вось-

мого скликання, постають національні інтереси, які дозволяють, зокрема, вийти на розробку новітніх політичних технологій, у тому числі формування спільної платформи дій партій і блоків, їхніх фракцій у Верховній Раді України, укладання угод, досягнення компромісів тощо. Зазначений підхід дозволяє кожній політичній силі знайти своє природне місце, свою "екологічну нішу", уникаючи при цьому прогалин, пустот політичного чи ідеологічного вакууму.

Верховна Рада України має набути ознак довгоочікуваної конструктивної спрямованості, уникнути можливих ризиків і пасток, штучних збурень, емоційних екзальтацій тощо. Своєрідним критеріальним виміром ефективності роботи парламенту може бути відоме твердження, згідно з яким державний діяч дбає про майбутнє країни, тоді як політик опікується питаннями власної долі в загальнодержавному перебігу подій, до яких, поза сумнівом, можна віднести і можливі позачергові парламентські вибори. Звідси вбачається і завдання Верховної Ради України — перевести дещо девальвований останнім часом її авторитет в усталеність і професіоналізм дії парламентарів, законодавчого органу в цілому, подолати кризові явища, знайти адекватні відповіді на виклики сьогодення — прийняти, насамперед, закони економічних і соціальних реформ спрямування, ті, що формують передумови для інноваційного розвитку економіки, завершити законодавче оформлення пакету законопроектів, пов'язаних зі вступом до СОТ, вийти на системне забезпечення законодавчого контуру країни тощо. Політичні та економічні обіцянки нової влади, дані народу України під час нещодавніх президентських і парламентських виборів, важливо перевести на мову закону. Інакше вони можуть перетворилися на відповідні популістські гасла. Це, так би мовити, з одного боку. А з іншого — не можна зловживати неринковими, відверто адміністративними, т. зв. "ручними" методами управління економікою. Має бути закладена надійна, системна в своїй сутності нормативно-правова основа функціонування економічного блоку національної ринкової економіки. До пріоритетних завдань розвитку українського суспільства має бути віднесена проблема зміцнення правопорядку в усіх сферах суспільного життя, судова реформа, які сприятимуть підвищенню ефективності функціонування сервісного державного апарату, а значить і становленню правової держави.

Необхідно підняти на належний конституційний рівень роль і значення Верховної Ради України, підвищити ефективність функцій, які вона виконує в системі державної влади, до яких Конституція України відносить її законодавчу, представницьку, установчу функції, а також її повноваження в бюджетному процесі, здійсненні парламентського контролю тощо. Поки що, на жаль, Верховна Рада України змушена позиціонуватися між Сциллою популізму та лобіювання корпоративних інтересів і Харибдою викликів і загроз, кількість яких постійно зростає. Аналіз становлення парламентаризму в Україні свідчить, що посиленню конфронтації у міжфракційних і міжкоаліційних відносинах сприяє започаткована попереднім режимом хвороблива традиція, згідно з якою народні депутати України часто керують-

ся не загальнонаціональними інтересами, а власними чи корпоративними. Результативність законодавчого процесу суттєво корелюється колізіями інтересів фракцій і груп.

Верховна Рада України своєю законодавчою діяльністю, гілки влади в цілому мають сприяти тому, щоб "зернини" громадянського суспільства, народжені енергією і соціальною творчістю громадян країни, не тільки проросли на вітчизняному ґрунті, а й дали щедрий урожай — як на рівні органів державної влади і місцевого самоврядування, так і свідомості людини, соціально-правових засад функціонування українського соціуму. Однак маємо пам'ятати, що процес формування громадянського суспільства і реформування країни достатньо складний, суперечливий, неоднозначний, пов'язується, насамперед, з формуванням необхідних внутрішніх умов — економічних, соціально-політичних і духовних, утвердженням діалогу і толерантності як норми поведінки, нового типу мислення в його цивілізаційному вимірі. А це означає, що, заклавши підмурки суверенного розвитку, гілки влади мають також належно позиціонуватися, конструювати соціальний простір відповідно до викликів, ризиків і небезпек, що постали перед сучасним світом [див. 6, 559–636].

Література

1. Бауман Зигмунтю. Индивидуализированное общество. — М., 2002.
2. Бек Ульрих. Общество риска. На пути ко второму модерну. — М., 2000.
3. Коэн Дж., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. — М., 2003.
4. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерки политики свободы. — М., 2002.
5. Арендт Г. Становище і людини. — Л., 1999.
6. Крисаченко В. С., Степико М. Т., Власюк О. та ін. Українська політична нація: ґенеза, стан, перспективи. — К., 2004.

І. М. ВАРЗАР
д-р політ. н., проф., НПУ ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

ПОЛІТОЛОГЕМНА АКСІОМАТИКА РОЗБУДОВЧО-МОДЕРНІЗАЦІЙНОГО СТАНУ СЬОГОДЕННОЇ УКРАЇНИ У ПРИЗМІ БЕЗПРИСТРАСНОЇ НАУКОВОЇ ІСТИНИ

Країни, народи, суспільства, держави та й взагалі усемислимі людські спільноти перебувають у динамічному та безкінечному русі, який — з легкої руки **А. Дж. Тойнбі** — прийнято називати "модернізаційним саморозвитком" та "вічним оновленням історичного потоку життя" [**9**, с. 41]. Модернізацією свого устрою та й самої "механіки" цивілізаційного поступу правлячі політико-кратологічні команди зайняті у більшості сучасних країн, — особливо у тих, де оті кратологи жадають того, аби їм довше триматися у владі, аби про них вже сьогодні знав зовнішній світ та й щоб і власна історія їх не забула. Природно, що політичні кратологи й в Україні переймаються саме цією автоаксіологією, — про що переконливо свідчать нещодавнє заснування нового Міністерства інформаційної політики, початок ефірної роботи нового англомовного телеканалу (який "мовою **Шекспіра** цілодобово працює на весь світ") та інші іміджеологічні факти із того само смислового ряду.

А ось як достоту та адекватно науковій істині дослідити й оцінити якісні риси, автентичні характеристики і результативні ефекти того модернізаційного саморозвитку, — це все ще лишається недопроясненим, а отже — особливо для дослідників — досі залишається "питанням до порядку денного". До справи приступимось дуальним чином, — (1) окресленням кола наукових понять, якими доцільно оперувати на концептуальному полі об'явленої теми, аби перед аналітиком щоразу чітко висвічувалися відповідні ситуативи, позитиви й негативи розбудовчо-модернізаційного шляху в країні та (2) визначенням основних стратегічних завдань й орієнтирів, які відповідні українські політико-кратологічні команди ставили перед собою та країною на розбудовчо-модернізаційному шляху, — з початку 1990-х років до поточних днів. Усе це вкладається в рамки влучної епістеми: "Нова якість українського суспільства вимагає відповідного критично-конструктивного аналізу досягнень і прорахунків науки й практики та створення якісно досконалішого теоретико-методологічного інструментарію..." [**6**, с. 7].

Стрижнем та корелянтом запропонованого дослідницького інструментарію є "***політологемна аксіоматика"***. Суворих дефініцій не даю, — лише

окреслюю контури. Політологемну аксіоматику (далі: **ПА**) визначаю в якості певно цілої сукупності положень, спостережень, висновків, умовно недискутованих у призмі та гранях низки незаперечних теоретико-історіологічних істин конкретного образу.

Нижче наведу стислий перелік таких ***наукових понять***, які, як в аналогічній колізії висловлювався **К. Ясперс**, "зроблять ясним і виразним те, що я, власне, маю на увазі" [**10**, с. 44]. Як я собі уявляю, на їхньому аксіоматичному фоні у подальшому чіткіше має самовимальовуватися й **ПА** в ролях "вимірювача" успіхів/поразок вітчизняних політичних еліт в соціумосуверенізаційних процесах останнього двадцятип'ятиліття. Отже, (1) найбільш діалектичним є поняття ***"історіологія"*** (яке в політичному процесі гнучко спрягає "логічне", "можливе" та "історичне") [**8**; **2**, с. 516]; (2) досить стійким є тріадне за змістом поняття "***політика"*** (теоретична наука — кратологічна доктрина — рід практичної діяльності); (3) найбільш неоднозначною в інтерпретаційному сенсі є суворе наукове поняття ***"істина"***: вона є об'єктивною і суб'єктивною, нестатичною і результуючою; в духовній сфері — за **Р. Декартом** — вона є "вічною та апріорі перебуває в нашій душі" [**7,** с. 186], а в поточній життєдіяльності суб'єктів і інститутів політичної сфери — за **М. Вебером** — вона часом є і не "прекрасною", і не "святою", і не "доброю" [**3**, с. 327].

Найбільш операційною в політичній науці та практиці є поняття "***політична істина"*** (далі: **ПІ**). У спряженні та кореляціях із **ПА** вона побутує на двох різноплощинних рівнях, — ***формальному*** (коли **ПІ — "**без перевірки" — приймається як самодостатня та "під власним ім'ям") та ***змістовному*** (коли **ПІ** потребує підтвердження шляхом теоретичних інтерпретацій та праксеологічних апробацій). Обидва формоутворюючі рівні **ПА** та **ПІ** можуть позитивно інтеріоризуватись в системну цілість лише на базі досконалої наукової понятійно-термінологічної мови, а не буденних словес із арсеналів "народного здорового глузду" чи й газетярського популістського "вокабуляра".

Гадаю, здебільшого, на подібній епістемній базі можна формулювати ефективні аксіоматичні процедури/алгоритми стосовно минулого політичного часу, орієнтири в не досить чіткі силуети в теситурі поточного політичного життя та особливо ж в аплікації до самозавдання — вималювати собі якомога "тверезі" й прозорі проекції в аксіологізовану перспективу. Однак, слід підкреслити: адекватне наукове мислення на концептуальному полі обох наших "робочих" понять (**ПА** та **ПІ**) не є досить легкою та всім (політикам й аналітикам) доступною справою. Обом суб'єкт-аксіологам конче потрібний — за **М. Вебером** — "***холодний окомір"*** — "здатність із внутрішньою зібраністю та спокоєм віддатися впливу реальностей", інакше кажучи, їм обом "потрібна ***дистанція*** стосовно речей і людей" [**3**, с. 174].

Відкристалізувати **ПІ** із тенет, як правило, завше затуманеної суміші політичного життя, — та ще й особливо життя нерівномірно розвиненої (у нашому випадку: транзитної, багатонародної, збіднілої, системно кризуючої, а сьогодні до того ж — і воюючої) країни — це вкрай важка розумова праця.

Різноманітні труднощі на політологемно-аксіоматичному шляху, вважаю, можна здолати вмілим спряженням (політиками й аналітиками) потенцій ***професійного інтелекту*** політичних еліт і ***здорового глузду*** хоча б верхніх верств народних мас. Це — неабияка значуща "практична проблема". Зроблю короткий екскурс до деяких фундаментних тенет проблеми. В ролі медіатора на допомогу призвемо **М. Вебера**, який 1919 року саркастично зазначав: "***Політику роблять головою***, а не якимись іншими частинами тіла або душі" [**3**, с. 174].

Мене особливо непокоїть наступний "факт із контексту злоби дня": при аксіоматизації будь-якого питання політичного життя в головах навіть крупних політичних елітників панують не розумові критерії та науково-інтелектуальні орієнтири щодо перспектив і способів оцивілізування країни, а лише ламентаційні апеляції до "здорового глузду нашого мудрого народу". Наприкінці вересня цього року на одному з засідань Конституційної комісії при Президентові України три солідні особи (у минулому — "керманичі першої руки") представлений їм на схвалення проект (я узагальнюю) назвали "Основним Законом народноглуздівського рівня істини й правди"...

Подібне поводження з істиною примушує — бодай краєчком критичного розуму (далі того краю йшла б сатира!) — пригадати класиків. Ще всередині XVIII ст. філософ **Вольтер** зазначав: ***здоровий глузд*** — це "грубий та започàтковий розум", а зазвичай — це "примітивне уявлення про звичайні речі"; зрештою, це "серединне положення між тупістю та розумом" [**5**, с. 117]. Двісті років потому (всередині XX ст.) інший геніальний класик, фізик **М. Борн** цю аксіоепістему значно поглибив (до речі, з огляду на "політичну практику" в СРСР 50 — 60-х років): в найбуденніших колізіях поточного життя "***наука*** і ***політика*** будь-що мають спиратися на відточений вселюдський ***інтелект"***, тим часом як "найвідточеніша ***народна мудрість***, зазвичай, спирається на фундаментний досвід так званого ***народноздорового глузду"***. Ці атрибуції людського духу не слід ані ототожнювати, ані надто остракувати одне на користь іншого, — бо ж вони "побутують у різних площинах". "***Інтелект*** відрізняє можливе від неможливого, а ***здоровий глузд*** відрізняє лише доцільність від "безтямного"... А тому в реальному житті навіть "можливе" може виявитись безтямним" [**1**, с. 9–10].

У світлі досі викладеного час поставити собі запитання: до яких країн можна аплікувати позитивну (вище названу "змістовною") **ПІ**, а до яких — ні, або ж поставити сігму "умовно"? Виходжу з того, що життєтворча та перспективно акцептована **ПА** можлива лише в тій країні, соціум якої невимушено (та, звісно, тривалим часом) зростав за ***п'ятьма (основними) політологемними критеріями***:

1) послідовно пережив — за **Дж. Віко** — "три самореабілітаційні віки" — "вік богів", "вік героїв", "вік пересічних людей" [**4**, кн. IV та "Хронолог. таблиця"] (як кому, а мені здається, що Україна — особливо "за часів **В. Ющенка"** — застрягла між другим та третім "віками");

2) самовідповідально атестував себе в координатах тріади "проклятущих запитань політичного буття" (**В. Бєлінський**, 1843; **Р. Лащенко**, 1892; **А.-Дж. Тойнбі**, 1948): — "Хто винний [в наших негараздах]?", "Що робити та як жити далі?", "Коли ж настане й для нас світлий день?". (Як на мене, тут справи обстоюють ще гірше: за чверть століття політико-державницької незалежності країни ***політичні еліти*** ніяк не з'ясують, хто з попередників та чому залишив їм "таку ацивілізовану спадщину". Як засвідчили дві останні "майданні" революції, у вир "ідейно-верифікаційних змагань" включаються псевдополітичні, чисто апатридні партії, які — за **Дж. Віко** — затівають фактичні внутрішні війни, які "здатні перетворити міста на ліси, а ліси — на людські барлоги" [**4**, с. 469]);
3) домігся того, що політичні (та особливо ж "практично" урядовуючі) еліти в повсякденному житті апрофесійно не плутаються в тенетах діади елементарних понять — "***поділ*** політичних влад" та "***розподіл*** політико-владних повноважень", внаслідок чого свідомо фіксують в Конституції і в поточному законодавстві та свято шанують у практичному житті ***чотири гілки політичної влади в країні***, — правлінську, виконавську, законодавську, судочинську (а не так, як у нас: у Конституції зафіксували три влади з чотирьох, а "на практиці" урядовують то одна, то ... "а скільки треба?");
4) ретельно рахуються з правовою атрибутикою поліетнічного населення країни, чітко ведучи диференційовану мову про "тріаду прав", — права людей, права політичних громадян, права народів-етносів (а у нас елітники ще не зрозуміли, що означена тріада зумовлює й синтезує владний лад не лише в політичному центрі країни, а, головно, — на її етнопериферіях, де країна "межує" з усім людством!);
5) у результуючому підсумку у відповідних країнах спромоглися розбудови ***зрілого й незалежного від політичної держави громадянського суспільства,*** над яким височіє гостроверха піраміда: (а) всекраїнова етнополітична нація, (б) самодостатній політичний клас, (в) легітимований народом правлячий політикум.

За подібними критеріями можна політологемно аксіоматизувати не так уже й багато країн сучасності. До цього "клубу елітних" можна віднести (1) країни — члени Євросоюзу, (2) "сімку" найбільш промислово та технологічно розвинених країн та (3) "лондонську двадцятку" найбільш досконало самооблаштованих у політологемному сенсі країн світу (нас серед них ще немає, — сподіватимемося: "поки що...").

Однак, абсолютно адекватна та системно цілісна **ПІ** в жодній групі країн сучасності неможлива. Основна "заковика" полягає в природі самої політики як соціального явища. Політика — за **О. Бісмарком** (1887) — це "динамічне мистецтво досягнення можливого, а не заданого або ж бажаного" [Цит. за: **2**]. Окрім проблеми "соціальної ціни політичного зростання" (країн, народів, держав, спільнот, суб'єктів тощо), існує ще повністю не розв'язаний у світі

концепт "подвійного квадрата деструктів розвитку": 1) протиріччя — конфлікти, 2) кризи — рецесії, 3) революції — реформи, 4) виклики — ризики. Означені деструкти "псують картину" навіть найуспішнішим країнам. Що й говорити про так званих "транзитних країнах".

У транзитному, нерівномірно розвиненому, поліетнічному та ще й кризовому суспільстві (яким сьогодні є Україна) про автентичну **ПІ**, здебільшого, доводиться говорити в досить умовному сенсі. Цьому об'єктивно заважає низка негативних факторів, — як-от: професійна недозрілість та апатридність політичних еліт; ***недовідділеність сильної політичної держави від слабких започаткiв громадянського суспільства;*** фрагментарність регіональної побудови багатонародної країни; недореформованість трьох (основних) секторів політичної сфери суспільства — відносин, інституцій, ідеологій; соціальна недозрілість усемислимих типів політико-функціонерських суб'єктів та акторів; ризиковий, але об'єктивно даний історією та природою геополітичний статус країни тощо.

У транзитній країні особливо вразливою є ***міжсферна галузь політичної культури***. Як правило, тут "не дружать" з політичною наукою, а тому й політичне мовлення базується не на теоретичних істинах, а на "підказках" здорового глузду. Що найгірше, — так це те, що в подібній країні — і "у верхах", і "в низах" — нерідко не вирізняють істину від брехні, досить легко доводять "істинність" довільних тверджень і видають "чорне" за "сіре", а останнє за "чисто біле", над усіма домінує корупційована політика "*do ut des*".

Статус **ПІ** у будь-якій країні більшою мірою залежить від стану справ у теоретичних кадрових координатах уже названого "кратологічного квадрата": правління — управління — адміністрування — регулювання. Та й сама по собі **ПІ** — як цілісна система — в будь-якій країні побутує в координатах наступної "презумовно-гіпотетичної тріади": (1) чи "дружать" там з науковими істинами взагалі та, зокрема, з політичними? (2) чи на наукових засадах здійснюється політичне урядування суспільними справами людей в усіх сферах та галузях життя? (3) чи різнопрофільні й різноієрархічні політичні еліти та, зокрема, практичні кратологи рахуються з різнобарвними правами не "абстрактних людей", а з правами конкретних співвітчизняних людей та етнолюдностей країни? Якщо правлячий політикум урядовує країною на засадах означених вище політичних постулатів, — співвітчизняні народи процвітають та впевнено крокують у майбутнє.

Втім, і в позитивній, і в негативній моделях **ПІ**, як підкреслювали свого часу **Ш.-Л. Монтеск'є** (1748), **Ж. де Местр** (1818) та **Гегель** (1821) (я узагальнюю їхню ідіому однією умовною цитатою), — "кожний народ гідний своєї політичної долі". Тому що реальний стан справ у політичній сфері будь-якого суспільства результативно "спирається" на три суб'єктних кита: практичні політики — політичні громадяни — політичні науковці. Перипетійні взаємодії у цьому трикутнику "завше по-новому" вимальовують дедалі різноманітніші картини **ПА** в ім'ярек країнах.

Література

1. Борн Макс. Моя жизнь и взгляды / Пер. с нем. — М.: Наука, 1973. — 308 с.
2. Варзар І. Історіологізм політолого-етнологічного мислення // Мала енциклопедія етнодержавознавства / Відп. ред. Ю. І. Римаренко. — К.: "Довіра", 1996. — С. 516. — 942 с.
3. Вебер Макс. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. — К.: Основи, 1998. — 534 с.
4. Вико Джамбаттиста. Основания новой науки об общей природе наций / Пер. с итал. — Москва–Киев: "REFL-book" — "ИСА", 1994. — 656 с.
5. Вольтер. Из "Философского словаря"; Бог и люди; Вопросы о чудесах / Пер. с фр. — М.: Мир книги, 2010. — 368 с.
6. Горбатенко Володимир. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. — К.: "Ґенеза", 2006. — 400 с.
7. Декарт Ренэ. Рассуждение о методе. Метафизические размышления. Начала философии / Пер. с фр. — Луцк: "Вежа", 1998. — 302 с.
8. Кареев Н. И. Историология. (Теория исторического процесса.) — Петроград: Тип-я М. М. Стасюлевича, 1915. — 318 с.
9. Тойнби А. Дж. Постижение истории / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1991. — 736 с.
10. Ясперс Карл. Идея университета / Пер. с нем. — Минск: БГУ, 2006. — 159 с.

В. Ж. ПОПОВ
д-р іст. н., доц., УАІСНС МАУП

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Політична стабільність в умовах соціальних трансформацій заснована не стільки на ефективності політичних інститутів та легітимності політичних процесів, скільки на психологічному стані суспільства — впевненості у завтрашньому дні, почутті захищеності, відчутті відповідності особистих інтересів тенденціям розвитку суспільства. Зв'язок конкретної людини з державою на психологічному рівні позначається поняттям ідентичності. Ідентичність для кожного індивіда виглядає тотожністю його внутрішнього стану зі сприйняттям навколишнього світу.

Ідентичність являє собою багаторівневий феномен, і містить ідентифікацію людини з власним ім'ям, з життєвим шляхом, з родиною, етнічною та релігійною групою. Ідентичність може бути професійною, партійною, просторовою, тимчасовою, історичною, державною, цивілізаційною.

Групова ідентичність включає певні особливості, визнані всіма членами групи, що зв'язують їх між собою, і які відрізняють групу від всіх інших. Перебуваючи у групі, людина відчуває почуття солідарності, захищеності, безпеки, впевненості. Для характеристики стану суспільства, в якому вже зруйновані звичні ознаки приналежності до групи, або тільки триває процес їх руйнації, широко використовується поняття кризи ідентичності.

Криза ідентичності може виникнути і у таких найважливіших її видах, як національна та державна, які виступають основними формами психологічного зв'язку індивіда з державою. Національна ідентифікація полягає в ототожненні себе з певною мовою, культурними особливостями, у тому числі релігією, традиціями, історією, Вітчизною. Державна, або громадянська ідентичність формується у вигляді самооцінки людини як громадянина, як частки єдиного народу незалежної держави. Думка про ідентичність, як безумовну підтримку та схвалення громадянином політики, що реалізується державою, здається такою, що не завжди відповідає реальності. Людина, яка вважає державу своєю, і залишається її громадянином, може активно виступати проти конкретних дій влади, і не втратити при цьому державної ідентичності, а навпаки, зміцнити її у власній самооцінці.

Для пострадянських держав характерною рисою політики, що ними здійснюється, виступає перехід від домінування національної ідеї до пріоритету

ідеї суто державницької. Національна ідея сприяла досягненню суверенітету, але парадигмою наступного етапу державотворення стала ідея переваги саме політичного розвитку.

Тим часом в сучасну епоху характерною особливістю розвитку суспільних процесів стає вихід на перший план не економічних і політичних, а культурних розбіжностей, посилення ролі національного чинника. Відома думка Семюеля Хантінгтона, що більш важливою стає ідентичність на рівні цивілізації, актуалізується саме сьогодні, коли домінуючим змістом світової політики стає зіткнення цивілізацій [1].

Важливість національної ідентичності визначається самою сутністю ідеології націоналізму. Під націоналізмом традиційно розуміється прагнення до побудування власної держави, на чолі якої стоїть представник саме тієї нації, яка створила державу. Таким чином, досягається збіг національної та політичної ідентичності. Згідно з відомим визначенням Ернста Геллнера, "націоналізм — це політичний принцип, сутність якого полягає в тому, що політична та національна одиниці мають збігатися" [2].

На жаль, у багатьох пострадянських державах національна ідея сприймалася тотожною суверенітету, хоча вона набагато ширше та багатше за своїм змістом. Досягнення суверенітету не супроводжувалося культурним відродженням, розвитком національних мов, відновленням та активним наповненням історичної пам'яті, формуванням національної самосвідомості.

Становлення державності на пострадянському просторі традиційно включало декларування незалежності, визнання її світовим співтовариством, утвердження територіальної цілісності та державного кордону, вирішення проблем державної безпеки. Цей процес закріплювався прийняттям Конституції, державної символіки тощо. Разом з тим, питання становлення державності було нерозривно пов'язане з досягненням державної ідентичності, яка передбачала формування певної національно-культурної ідентичності.

Цей взаємопов'язаний та взаємодоповнюючий процес передбачає формування у громадян сприйняття самих себе як частини єдиного народу незалежної держави; ставлення до державних інститутів як захисників інтересів незалежної держави; оцінки діяльності всіх політичних сил, як дій на користь цієї держави.

Культурна інтеграція суспільства в багатьох пострадянських державах недооцінюється, або зовсім ігнорується. Хоча немає, і не може бути державного будівництва без будівництва культурного, без зміцнення національної ідентичності етносу, який реалізував в даній державі принцип націоналізму.

Тим часом формування та закріплення культурної ідентичності зіткнулося сьогодні, в умовах глобалізації, з комплексом національної неповноцінності, і на його основі — з неприйняттям зовнішніх впливів, які погрожують, з такої точки зору, самому існуванню окремого етносу. Але якщо вважати результатом формування культурної ідентичності усвідомлення самих себе як повноправних учасників глобального обміну досягненнями культури, мож-

на в результаті досягти позбавлення від комплексу неповноцінності, меншовартості, знайти у цьому усвідомленні свободу від страху бути знищеним, свободу від загрози загубитися у глобальному світі. Тільки в цьому випадку можливе досягнення балансу ідентичностей в рамках національної держави.

Культурний простір пострадянських держав не має цілісної побудови у тому вигляді, у якому цілісність притаманна традиційній культурі будь-якого народу, який не мав жодної перерви у минулому в державній незалежності, мовній та культурній самостійності, та проблем з внутрішньою та зовнішньою ідентифікацією. У ньому немає набору чітких правил та вимог, за якими елемент культури може вважатися частиною загальнонаціонального надбання. Вирішення цього питання багато в чому залежить від конкретних творців, які усвідомлюють, або не усвідомлюють себе та свою спадщину в поняттях національної ідентичності.

Проблеми культурного існування та розвитку пов'язані з відсутністю закріплених кордонів культурної ідентичності, що склалися історично. Визначення культурних подій відбувається за межами їх ідентифікації. Тут не завжди працює критерій мовної приналежності, або ідея культурної традиції, оскільки вона неодноразово переривалася, та витіснялася іншими культурами, і досі не несе в собі внутрішньої єдності. Залишається тільки один критерій національної ідентифікації. Це простір, на якому розгорталася історія держави, і на якому продовжує існувати її культура. На наш погляд, поняття простору дозволяє знайти точку відліку, з якої ідеологія традиційної інтерпретації в категоріях внутрішньої ідентичності працює і в тих шарах культури, де не фіксується ані мовна приналежність, ані причетність до історичної традиції.

Література

1. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій [Електронний ресурс] Режим доступу: lib.chdu.edu.ua pdf/posibnuku/307/36.pdf
2. Геллнер Э. Нации и национализм [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: //www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/gelln/12.php

М. Ф. ГОЛОВАТИЙ
д-р політ. н., проф., МАУП

СИСТЕМНА КРИЗА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ У XXI СТОЛІТТІ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Існуючі в історії і навіть нині держави можна поділити головним чином на класові, національні і соціальні. Останні, як відомо, є продуктом розвинутого промислового суспільства і за своєю кількістю вони не є найчисельнішими, оскільки домінуючими їх характеристиками вважають саме рівень економічного розвитку.

Поняття "соціальна держава" виникло в 50–60 роки XX століття для визначення держави сучасного демократичного типу.

Теорія і практика "соціальної держави" найбільш широке розповсюдження отримала в Західній Європі — ФРН, Швеція, Австрія, Англія, Швейцарія, Норвегія, Фінляндія та інші країни, які найперше мають високий соціально-економічний потенціал, де формуються не просто постіндустріальні але вже інформаційні суспільства.

Ідеологами, фундаторами теорії соціальне суспільство вважають Г. Ріттера, К. Хессе, Д. Ролса, А. Брауна, Д. Янкеловича, М. Годе. В сучасній Україні проблеми теорії і практики формування і функціонування соціального суспільства розробляють багато фахівців — правознавців, політологів, соціологів, філософів тощо.

Загальнофілософські принципи соціальної держави формують положення про людину як вищу мету та цінність суспільного буття і, одночасно, про суспільство, як соціальний простір, що забезпечує всебічний розвиток і самореалізацію людини [8, с. 332].

Український філософ В. С. Пазенок визначає поняття "соціальна держава" як тип організації державного і громадського життя, заснованого на пріоритеті соціальних цінностей, насамперед права людини на гідне життя [6, с. 620]. Вважаємо таке визначення в цілому прийнятним і достатньо точним. Однак є і інші, достатньо характерні визначення феномену "соціальна держава". Так, характерним, як достатньо оптимальне, є визначення, яке зробив М. В. Кравченко у "Енциклопедичному словнику з державного управління" (К., 2010). Воно таке: "Соціальна держава (англ. "welfare state"), або держава загального добробуту — у якій система соціальної безпеки в суспільстві відповідальна за добробут і розвиток громадян, враховує спектр соціальних вимог, здібностей, потреб та інтересів кожної людини" [2, с. 655].

Ідеї соціальної держави здавна були притаманні українській суспільній думці. Про таку державу, зокрема, багато розмірковував М. С. Грушевський. Творити таку державу мала, на його думку саме прогресивна українська демократія.

Існує багато моделей соціальної держави, найпопулярнішими серед яких є скандинавська, німецька і американська. Зрозуміло, що такі моделі мають загальні риси, а також відбивають національні особливості.

Не вдаючись у деталізований розгляд суті "соціальна держава", вкажемо на дві найсуттєвіші особливості (ознаки, функції) такої держави. Перша: соціальна держава гарантує для усього населення (а не лише для власних громадян) високий рівень якості та безпеки життя, надійний соціальний захист, справедливий розподіл доходів, мінімізацію соціальних ризиків, умови для самореалізації творчого потенціалу особистості. Друге: в соціальній державі людина не тільки розглядається, але й визнається, обстоюється як вища мета і цінність суспільного розвитку, рівноцінний партнер держави, суспільства і т. ін. Суспільство ж, у свою чергу, є тим соціальним простором, який забезпечує всебічний розвиток і самореалізацію людини.

Не важко визначитися, що, одна справа декларувати (конституційно визначати) суспільство соціальним, інша — реально забезпечити цей феномен. Є, як мінімум три основні аспекти, що ускладнюють процес реального практичного становлення соціального суспільства: а) рівень економічного розвитку суспільства; б) стан соціальної стратифікації (класи, групи, прошарки і т. ін.); в) рівень розвитку самоврядування та громадянського суспільства тощо.

Що розуміють під кризою соціальної держави? Її неспроможність у соціальній політиці досягти поставлених перед нею завдань та/або дисбаланс між видатками та надходженнями до фондів соціального страхування. Український політолог О. С. Харченко виокремлює такі ознаки кризи соціальної держави:

- недосягнення задекларованих соціально-економічних цілей;
- фінансування соціальних програм за рахунок інший статей бюджету;
- перевищення видатків на соціальні програми над надходженнями до фондів соціального страхування;
- переважання негативних наслідків функціонування соціальної держави над позитивними [8, с. 3].

Зазначимо, що важливішим негативним наслідком кризи соціальної держави є не стільки економічні негаразди, скільки психолого-соціальні аспекти: втрата соціального оптимізму громадян; зростання тривожних станів, страху і незахищеності; пошук засобів захисту від негараздів поза функціями держави; дистанціювання від влади, владних структур і т. ін.

З усього великого кола проблемних питань, що стосуються кризи соціальної держави та шляхів її подолання, виділимо те, що стосується діапазону соціальних можливостей держави і, одночасно, запитів (вимог), потреб громадян. Тобто, наскільки багато громадяни можуть реально вимагати для себе від держави і якими є її можливості в плані задоволення потреб грома-

дян. Це досить складне питання. І тут зовсім не обійтися ні закликами до загального "благоденствія", ні до принципу так званої "розподільчої справедливості". Вочевидь одне — соціальна держава має бути соціально справедливою державою (за Є. Лукашовою). І все ж, згадаємо думку видатного французького філософа Ж.-Ж. Руссо, який запитував: "Як люди можуть любити свою країну, якщо вона для них не робить більше ніж для чужинців, і дає їм лише те, в чому не може відмовити нікому".

Зазначимо, при цьому, що термін "соціальна держава" найчастіше і цілком логічно поєднується з поняттям "правова держава". Виглядає це, як "соціально-правова" держава, оскільки йдеться не лише про права але й про обов'язки громадян. "Вирішальним, — пише український правник О. Скрипнюк, — є те, що держава гарантує правовий захист і забезпечує гідне життя громадян, і тому вона "гарна для нас" [7, с. 53].

Соціальною проголосила себе у 1996 році і Україна. Так, у Конституції України (ст. 1) записано: "Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава" [3, с. 5]. Це означає, що в центрі всього соціально-економічного, політичного, духовного і т. ін. розвитку в Україні знаходиться людина, права і проблеми якої мають бути максимально зреалізовані найперше в інтересах самої людини. "Людина, — значиться у ст. 3 Конституції України, — її життя і здоров'я честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю" [Там само].

Для сучасної України об'єктивно-необхідним було і залишається після прийняття Конституції 1996 року гарантувати основні ідеї соціальної держави: 1) достатній життєвий рівень громадян; 2) соціальну рівність можливостей; 3) надання соціальної допомоги тим, хто її реально потребує.

З тим, аби глибше проаналізувати сутнісні характеристики і особливості соціальної держави, слід найперше звернути увагу на їх політичні і адміністративні системи та режими. В сучасній Україні велику роботу в цьому плані провів український дослідник В. В. Лісничий [4], який характеризуючи, зокрема, сучасну Польщу, як соціальну державу пише: "Першою країною, яка звільнилася від "дружніх обіймів" соціалістичного табору, була Польща, країна, де реформи принесли очікувані результати і де вперше запроваджено "договірну демократію" пануючої партноменклатури і опозиційної "Солідарності", де самоврядування стало інструментом руйнування тоталітаризму і механізмом створення демократії, де економічні реформи та інтеграція у європейські структури зумовили суттєві зміни в житті людей, створили цілковито відмінний від колишнього соціалістичного новий демократичний устрій, сформували нові поняття про добробут і справедливість". [Там само, с. 5]. В даному випадку подано перелік тих основних трансформаційних процесів, завдяки яким в Польщі соціальній державі вдалося успішно уникнути глибокої кризи. Такий досвід є досить повчальним для багатьох країн, в тому числі і соціальної Української держави.

Конфліктогенний характер сучасного Українського суспільства загально відомий. "Сучасний етап розвитку, — пишуть українські дослідники А. Пой-

ченко, В. Ребкало, О. Хворостяний, — супроводжується конфліктами між виконавчою та законодавчою владою, партіями і рухами, окремими політичними лідерами, фракціями в парламенті, апаратом Президента і апаратом уряду, між центральною і місцевою владою, а також владою і різними прошарками населення тощо" [5, с. 5]. Тобто конфлікт соціальної Української держави нині постає не як зібрання окремих конфліктів між різними суб'єктами суспільного процесу і на різних площинах влади, але саме як цілісний системний конфлікт, розв'язання якого успішним може бути лише з використанням системи методів і засобів.

Досить точно магістральний шлях виходу з кризи Української соціальної держави сущого дня визначив український вчений С. Вовканич, який зазначив, що "сучасний етап розвитку України диктує необхідність трансформації у двоєдиному напрямку: державного будівництва України яе держави українського народу та її подальшого розвитку як соціальної держави європейського типу" [1, с. 14].

Такими є основні, постановчі питання, що стосуються кризи соціальної держави у світі і в сучасній Україні.

Література

1. Вовканич С. Національна еліта й інтелектуальний потенціал нації // Філософська і соціологічна думка / С. Вовканич. — 1996, № 7–8. — С. 14–21.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.
3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 року. — К., 1996. — 42 с.
4. Лісничий В. В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн / В. В. Лісничий. — Харків: Торнадо, 2001. — 352 с.
5. Пойченко А. М., Ребкало В. А., Хворостяний О. І. Конфлікт у політичному житті сучасної України: теорія і технологія розв'язання: [Навч. посібник] / А. М. Пойченко, В. А. Ребкало, О. І. Хворостяний. — К.: Вид-во УАДУ, 1997. — 96 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-ге вид., доп. і переробл. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.
7. Скрипнюк О. В. Соціальна держава в Україні: проблеми теорії і практики. Монографія [О. В. Скрипнюк]. — К., 2000. — 600 с.
8. Соціальна філософія. Короткий Енциклопедичний Словник / Загальна реакція і украдання В. П. Андрущенко, М. І. Горлач. — Київ — Харків: ВМП "Рубікон", 1997. — 400 с.
9. Харченко О. С. Криза соціальної держави: причини та шляхи подолання. Автор. дис. на здоб. наук. ступ. кандидата політичних наук. Спеціальність 23.00.02 — "Політичні інститути та процеси". — К., 2015. — 19 с.

В. М. ВОРОНІН
д-р іст. н., МАУП

НАГОРОДНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СИСТЕМНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА

Моральні, в широкому розумінні даної дефініції, аспекти процесу системної модернізації України є не менш важливими ніж суто економічні та адміністративні. Без використання їх потужного потенціалу впливу на процес необхідних для ефективного розвитку змін процес модернізації не зможе бути у повній мірі не тільки ефективним, але й системним.

Одним з найбільш важливих чинників вищезазначеного характеру є нагородна система яка є надзвичайно ефективним засобом морального заохочення, в першу чергу стимулювання різних груп національних еліт, що повинні відігравати провідну роль у модернізаційному процесі. Виходячи зі світового досвіду модернізаційних перетворень слід констатувати, що без активної участі національних еліт в модернізаційному, та більш широко — державотворчому процесі він не зможе досягти, принаймні у повному обсязі, визначеної мети. Як приклад можна порівняти ситуацію у нагородній сфері у період Центральної Ради і гетьманату Павла Скоропадського. Незважаючи на те, що незалежною Україна стала в 1918 році з проголошенням IV Універсалу Центральної Ради остання не зробила жодних кроків по створенню власної нагородної системи. При цьому це пояснювалось не стільки браком часу чи складними внутрішньополітичними умовами, а свідомою ідеологічною позицією тодішніх керманичів УНР, що вважали нагородну систему невід'ємною ознакою реакційного державного устрою. Серед інших факторів це зіграло роль у тому, що Центральна Рада не змогла консолідувати навколо себе національні еліти й залишилась без необхідної підтримки у суспільстві. Перші реальні кроки до створення вітчизняної нагородної системи були зроблені лише в період гетьманської Української Держави, яка досягла в надскладний період окупації іноземними військами значних успіхів в державотворенні. У тому числі саме гетьманом Павлом Скоропадським, що добре розумів необхідність об'єднання заради державотворчих інтересів навколо себе національних еліт, була затверджена перша державна нагорода України — Залізний хрест.

Нагородна система є одним з необхідних атрибутів державності та всіх органічно пов'язаних з останньою змін модернізаційного характеру у чому переконує вся історія людської цивілізації. Від часів стародавнього Риму,

коли вперше з'явилася нагородна система у її сучасному розумінні до наших днів нагородні системі різних держав були надзвичайно важливою складовою державності, інструментом державотворення і державного управління, включаючи і проведення модернізаційних змін у державі та суспільстві. Серед іншого, не можна недооцінювати вплив детально для того історичного періоду розробленої нагородної системи Римської імперії на перетворення останньої на початку першого тисячоліття в найбільш потужну і розвинуту в усіх сферах державу тодішньої Ойкумени.

В сучасному світі справедливо усталився погляд на нагороди як на важливий і доконечний атрибут держави, одну з найважливіших ознак її незалежності і суверенітету. Зараз майже всі держави світу мають власні розвинуті нагородні системи й при необхідності у тому числі застосовують їх у якості одного з факторів сприяння модернізаційним процесам. Навіть у Швейцарії, у якій згідно національного законодавства, як вказується "з метою збереження рівноправ'я всіх громадян", заборонене встановлення державних нагород, роль державної нагородної системи цілком успішно виконує розгалужена система відомчих нагород яка, у тому числі, зіграла важливу роль у заохоченні участі населення в модернізаційних процесах.

Таким чином слід визнати державні нагороди однією з важливих ознак цивілізованості країни, її бажання будувати власну державність і проводити необхідні модернізаційні процеси. Державні нагороди при цьому не тільки демонструють своїм розвитком багато аспектів трансформацій, у тому числі модернізаційного характеру, в історії різних сфер життя держави і суспільства. Вони також завжди, як важливий державний інструментарій, мають великий вплив на суспільство, включаючи його духовно-ментальну та моральні основи.

При цьому принципово важливо підкреслити наступне. Ефективно функціонуюча нагородна система є невід'ємним компонентом сучасної держави, що успішно модернізується та постійно розвивається. Головне призначення цих систем, що обумовлює їх ґенезу та розвиток, в сприянні мобілізації та об'єднанню зусиль в першу чергу елітарних, але й широких верств населення на виконання пріоритетних, визначених ефективним забезпеченням національних інтересів і вимогами часу, завдань розвитку. Вони забезпечують публічне визнання та заохочення цивільних та військових заслуг громадян в різних сферах життя та діяльності які мають значення для розвитку держави і суспільства. Одночасно вивчення та аналіз цих систем дозволяє краще зрозуміти особливості здійснення на різних етапах розвитку правлячими колами політичного та ідеологічного впливу на шлях державного і суспільного розвитку.

Як, досліджуючи питання ролі нагородних систем у процесах модернізації в державах Південно-Східній Азії, точно зазначав авторитетний вчений-фалерист Олег Розанов, державні влади так званих "азійських тигрів" маючи апарат державного управління і необхідний інструментарій впливу, включаючи й розвинуті засоби нагородного заохочення, цілеспрямовано впливали

на суспільство і на суспільну діяльність для відповідного орієнтування для забезпечення системних модернізаційних перетворень.

За допомогою морального заохочення засобами нагородної системи вирішуються найбільш пріоритетні завдання економіки, внутрішньої і зовнішньої безпеки, соціального розвитку, гармонізації загальної ситуації у суспільстві під час складного періоду болючих модернізаційних змін, що в значній мірі знищують традиційний уклад.

В галузі міжнародних відносин сучасна держава забезпечує надійний захист від зовнішніх загроз, що до речі значно ускладнюють модернізаційні перетворення, а також в більш широкому аспекті — національні інтереси в політичних, економічних, військових, гуманітарних ті інших сферах, підтримання універсальних і загальновизнаних норм. Влада у цьому зв'язку потребує дієздатні і правильно налаштовані інструменти для державного управління, роль яких особливо зростає у процесі системної модернізації. В інститутах державної влади прийнято розрізняти такі основні складові як інституціональна, політична, ідеологічна, нормативна, комунікативна, ціннісна. Нагородні системи зв'язані з усіма цими складовими, що підтверджує їх важливість в структурі державного управління, яке саме повинно кардинально змінюватися під час модернізаційних перетворень. Одночасно разом з цим повинна модернізаційно змінюватися в усіх аспектах свого застосування і нагородна система.

Слід особливо зазначити принципове зауваження щодо сучасного стану нагородної системи України та її подальших перспектив. Вітчизняна нагородна система, що повністю підтверджується всією історією її виникнення починаючи з 1918 року та подальшого розвитку, не є усталеною застиглою конструкцією, що вже більше не потребує змін незважаючи на те, що держава, суспільство, їх взаємовплив та зовнішній світ постійно трансформується. Навпаки, вона є динамічною системою, що повинна постійно для забезпечення ефективності свого комплексного функціонування постійно реагувати на всі нові виклики у всьому їх різноманітті, які закономірно виникають у процесі державного та суспільного розвитку.

Діюча нагородна система України, що почала поступово створюватися відразу після набуття Україною державної незалежності в 1991 році відображає всі складні і неоднозначні трансформації, що проходили у державі і суспільстві у цей період, включаючи як вдалі, так і провальні спроби модернізаційних змін різного масштабу і сфер. Вона також поєднала в собі надбання та досвід різних історичних етапів її розвитку. Останні в цілому достатньо органічно об'єдналися у цілісну та достатньо ефективну у більшості випадків діючу нагородну систему, яка особливо активно повинна використовуватися у процесі модернізації. Велику роль в ній відграє суто європейська нагородна традиція, але при цьому вона існує у поєднанні з суто національними традиціями вітчизняного нагородотворення, які були закладені при встановленні ряду державних нагород. Однак при цьому принцип традиції, при занадто формально-механістичному його розумінні, протирічить інтер-

есам модернізації. Тому нагородна система повинна у своєму подальшому розвитку поєднати як збереження усталених, випробуваних часом, традицій, так й зміни, що потребує активний модернізаційний розвиток. Це стосується як встановлення нових нагород, так і модернізації існуючих

Необхідно розуміти, що питання модернізації, в розумінні її не як постійного процесу, а кардинальної зміни координат розвитку є заходом, що повинен бути чітко обмежений у часі. Виходячи з цього будь-які зміни нагородної системи у процесі загальних модернізаційних перетворень не повинні мати конь'юнктурного характеру, що руйнує основи нагородної системи. Не менш важливо, що вони також повинні, перш за все, враховувати життєві інтереси соціуму.

Не можна не погодитися з думкою відомого дослідника філософських аспектів нагородних систем Олександра Дьоміна, що напруженість й конфліктність у суспільстві мають своєю причиною ігнорування не тільки матеріальних, але й моральних потреб населення, включаючи й недостатньо ефективне задіяння можливостей впливу засобами нагородної системи. Однією з важливих соціальних технологій є зміни у нагородній системі, які б поєднували одночасно сприяння модернізаційному процесу і врахування інтересів громадян, для яких надзвичайно важливим є питання дотримання державною владою соціальної справедливості. Для цього повинна бути визначена необхідна система державних і соціальних пріоритетів які б забезпечувала динамічна і відкрита для необхідних на тому чи іншому етапі історичного розвитку нагородна система.

В цілому детальне вивчення історії всіх етапів створення нагородної системи України, розуміння всього складного комплексу діалектичних закономірностей її розвитку та функціонування має надзвичайно важливе прикладне значення не тільки для подальшого розвитку вітчизняної нагородної системи, удосконалення цього необхідного державного інструментарію морального заохочення, але й підтримання стабільності у суспільстві в процесі масштабних модернізаційних змін та зміцнення авторитету України на міжнародній арені.

Д. Г. ЮНИК
д-р пед. н., проф., УАІМВЛ МАУП

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Підвищення якості підготовки фахівців зумовлюється потребою цивілізації у забезпеченні реальної, а не декларованої пріоритетності освіти у контексті вимог і можливостей XXI ст. Суспільство спонукає вищі заклади освіти в Україні обрати європейський принциповий підхід до взаємодії із зовнішнім середовищем. Провідною умовою перетворення професійної підготовки молоді у потужний фактор державного культуротворення і економічного зростання є розробка й застосування інноваційних технологій навчання. У цих технологіях слід враховувати пороговий рівень вимог держави до діяльності навчального закладу, критерії й показники якості фахової підготовки студентів і діяльності науково-педагогічних працівників. Їх стратегічною метою має бути модернізація цілей, змісту і технологій підготовки фахівців із вищою освітою на засадах гуманізації, демократизації й гуманітаризації, що вимагає радикального оновлення навчальних планів і програм з адаптацією до сьогоденних і прогнозованих потреб суспільства. Інноваційні технології навчання повинні виступати засобом утвердження пріоритетності професійно-розвивальних цілей фахової підготовки студентів, розширення традиційних функцій змісту вищої освіти (культурозберігаючої й культуротрансляційної) за рахунок особистісно-розвивальної та культуротворчої функцій. Інноваційні технології підготовки майбутніх фахівців мають ґрунтуватися на принципах:

- випереджувального розвитку;
- проектування інноваційного розвитку;
- неперервності освіти;
- інноваційності освітнього середовища;
- формування особистісно-неповторного професійного “Я”.

Інноваційні технології підготовки майбутніх фахівців повинні спрямовуватися на якісну реалізацію всеукраїнських та міжнародних освітніх стандартів з привнесенням у викладання навчальних дисциплін елементів моделювання педагогічних процесів та явищ, які спонукають студентів до:

- самостійної роботи;
- творчого пошуку;
- креативності й імпровізаційності в умовах процесу глобалізації та динамічної мінливості світу.

Доцільність застосування певних інноваційних технологій у навчальний процес студентів мусить регламентуватися їх спроможністю сприйняття оновленої системи знань на рівні привнесення таких глибинних змін:

- інновації зі збереженням первинних властивостей системи при можливому частковому оновленні її функцій;
- інновації зі зміною кількісних властивостей системи;
- інновації з частковим переструктуруванням системи для покращення якості її функціонування;
- інновації з частковою зміною елементів і підструктур системи для оптимізації їх взаємодії;
- інновації з найпростішими якісними змінами (за відсутності змін у початкових ознаках системи);
- інновації з появою нового покоління товарів, технологій або послуг (змінюються всі або більшість властивостей системи, але зберігається її вихідна структурна концепція);
- інновації з якісною зміною вихідних властивостей системи без зміни функціонального принципу;
- інновації зі зміною базових функціональних властивостей системи.

Основною ознакою інноваційних технологій підготовки майбутніх фахівців має бути міра новизни (нові у світі; нові в Україні; нові для закладу).

У концептуальному аспекті підвищення якості вищої освіти в Україні слід досягати в чотирьох провідних вимірах — управлінському, дидактичному, методичному та виховному.

Управлінський вимір якості освітніх послуг передбачає створення умов для гармонізації й системності процесу виконання керівниками всіх рівнів своїх мотиваційних, проектувальних, організаційних, стимулювальних і контролюючих функцій. У цьому вимірі діяльність вищих закладів освіти повинна базуватися на наукових основах кадрового менеджменту, за теорією якого провідним фактором якісної реалізації освітньої політики є особистість управлінця та особистість викладача, а побудова системи кадрового менеджменту з її мотиваційним, аналітико-організаційним і стимулювальним потенціалом — це головний засіб досягнення розвивальних та інших цілей.

Дидактичний вимір прямування до якісних освітніх послуг знаходиться у площині вдосконалення змісту фахової підготовки студентів, орієнтації навчально-методичної документації на інноваційно-освітні технології, професійно-розвивальних форм і засобів навчання, інформаційно-комунікативних методів спілкування зі слухацькою аудиторією тощо.

Культивування якості освітніх послуг у методичному вимірі корелюється з оновленням на особистісно орієнтованій та діагностичній основах банку методичного забезпечення процесу викладання загальнонаукових і фахових дисциплін, а також організації самостійної навчальної діяльності майбутніх фахівців на засадах розширення комп'ютерно-технічної бази дистанційного навчання та способів її використання.

Виховний вимір траєкторії руху до якості фахової підготовки студентів пов'язаний з домінуванням патріотизму та високоморальних рис особистості, що забезпечуються всебічним розвитком відчуття національної гідності кожного майбутнього фахівця, стимулюванням процесів самовиховання.

Якість професійної освіти студентів — це похідна від рівня соціальної значущості і наукової продуктивності викладачів та студентів, а також, від ступеня сформованості у них досвіду науково-дослідної роботи за обраним фахом. Створення у вищих закладах освіти сприятливого середовища для розвитку наукових досліджень, культивування гуманної взаємодії між викладачами і студентами як суб'єктами наукової співтворчості є провідним механізмом виконання конкретного запиту споживачів їх послуг (роботодавців різних галузей виробництва).

З огляду на європейський досвід, перспективним напрямом підвищення якості вищої освіти в Україні має бути врахування системи цільових орієнтирів і принципів культивування престижу професійної майстерності майбутніх фахівців в умовах інформаційного суспільства. Ця система передбачає потребу в постійному динамічному розвитку форм і методів навчання на засадах міждисциплінарної та трансдисциплінарної інтеграції змісту фахових дисциплін з урахуванням усіх його функцій як особливої цілісності. Основну увагу науково-педагогічних працівників слід зорієнтовувати на подолання консерватизму в підходах до навчально-виховної діяльності й наявних стереотипів мислення.

Для підвищення якості вищої освіти в Україні необхідно зусилля науково-педагогічних працівників спрямовувати на безперервну розробку і застосування інноваційних технологій підготовки майбутніх фахівців до здатності: ефективно працювати в надзвичайно глобалізованому і динамічно мінливому світі; сприймати його зміну як суттєву складову власного способу життєдіяльності; приймати нестандартні та швидкі рішення.

Головним показником якості вищої освіти у кожному навчальному закладі є його рейтинг у національних і міжнародних програмах підготовки фахівців. Формування такого рейтингу залежить від:

1) розробки інноваційних технологій навчання зі світовою мірою новизни;
2) оприлюднення результатів науково-дослідницької діяльності на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях;
3) публікації статей у провідних фахових міжнародних виданнях, що індексовані у наукометричній базі SciVerse Scopus;
4) підготовки конкурентоспроможних фахівців, які відповідають вимогам міжнародно-визнаних класифікацій освітніх програм (ISCED-1997 і проекту ISCED-2011, EQF-HE, EQF-LLL тощо).

Підвищення всеукраїнського та міжнародного рейтингу вищого закладу освіти — це передумова зростання конкурентоспроможності його випускників на ринку праці.

Література

1. Закон України “Про вищу освіту” № 1556–18. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2015. — 136 с.
2. Програма забезпечення якості освіти у ПрАТ “ВНЗ” “Міжрегіональна Академія управління персоналом” — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2015. — 34 с.

Ю. П. СУРМІН
д-р соціол. н., проф., УАІСНС МАУП

РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ КОРЕКЦІЇ ПОЛІТИКИ ТА ДИЗАЙНУ

Постановка проблеми. Реформи в Україні дуже швидко перетворюються у специфічний різновид політики, від якої вже суттєво залежать системні трансформації суспільства та держави. Сформувалися характерні ознаки такої політики:

По-перше, вона реалізується тотальне за усім контуром реформ. Хоча в державі ніхто точно не знає скільки реформ реалізується. Це нагадує спробу швидко побудувати комунізм, яка була характерною для перших років радянської влади. Вона отримала у вождя назву "червоногвардійська атака на капітал", яка тоді потерпіла повну поразку. Сьогодні ми маємо подібну поразку швидкого реформування держави та суспільства. Поки ще ця поразка не розуміється суспільством. Якщо цю політику продовжувати, то країну понесе у розніс. Необхідно змінювати стратегію, переходити до довгострокової системної осади реформ.

По-друге, реформи ні є ефективними, Нерідко не тільки відсутні нормативно-правове, програмне, кадрове, організаційне-управлінське та ін. види забезпечення реформ, але й просте їх розуміння. Реформи дуже часто виступають у формі палких публічних виступів політиків. Вони мають значною мірою не інституційний, а інформаційне-пропагандистський характер, вони дуже добро забалакуваються. Розмов про реформи дуже багато, а добрих їх проектів та результатів практично немає.

По-третє, спостерігається хаотизація реформ, домінує аматорський до них підхід, калькування, наприклад, грузинських, польських тощо.

Тому загострюється необхідність кардинальних змін дизайну політики українських реформ. Під дизайном (від англ. design — проектувати, креслити, задумати) політики реформ розуміється особливості простору с точки зору домінування конкретних видів реформ, стану їх включення, наявності результатів, проблем реалізації тощо.

Стан наукових досліджень. Важлива роль реформ у суспільстві в усі часи притягала до їх осмислення вчених різних галузей знання. Тільки короткий огляд трудів, присвячених реформам, потребує спеціальних досліджень. Значний вклад у формування теорії реформ внесли М. Вебер, Е. Гідденс, Л. Мізес, Т. Парсонс, В. Полтаревич, Й. Шумпетер, П. Штомка, М. Фрідман, Ф. Фукуяма та ін., в трудах котрих є підходи до розуміння природи політики реформування. Однак проблема дизайну політики реформ, модернізації політики реформ в наукової літературі спеціально не досліджена.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розгляд основних напрямків зміни дизайну політики реформ в Україні.

Результати дослідження. На наш погляд, під політикою реформ розуміється різновид системної державної політики, яка реалізується суб'єктами реформ в аспекті розробки та впровадження реформ у практичне життя суспільства та держави. Вона має суб'єктів, об'єктів, цілі та завдання, методологію та інструменти. Підкреслимо, що в Україні політика реформ не розроблена, що різко знижує якість та ефективність самих реформ.

Дизайн [1, 2] політики реформ характеризують таки категорії як "простір реформ" — соціальний простір розміщення реформ; "контур реформ" — соціальний простір прояву реформ; "образ реформ" — уявлення про реформи, що склалися у реформаторів та громадян; "функції реформ" — призначення реформ забезпечувати зміни; "морфологія реформ" — побудова реформ, що забезпечує їхню спроможність реалізовувати функції; "наукова та практична цінність реформи" — особлива значущість реформ, їхня наукова обґрунтованість та практична реальність; "технологічність реформ" — засіб існування реформ у деякої формі: ідеї, ідеологеми, проекту, програми, соціальної технології, інституційного утворення тощо.

Насамперед, слід підкреслити, що політика реформ в Україні знаходиться на етапі виникнення та усвідомлення. Вона характеризується таким дизайном, який склався стихійно, має післяреволюційний характер. В ньому багато хаотичного, нестійкого, випадкового. Реформи існують значною мірою як ідеологеми. Практично відсутні усебічно обґрунтовані програмно-цільові їх моделі. Більшість реформ, що декларується, не мають технологічного характеру, організаційно та ресурсне не забезпечені. Немає цілісного засвоєння соціального простору реформами. Існують окремі осередки намірів реформування, аматорського проектування та силового просування змін радикальними рухами громадянського суспільства, коли зміни не завжди становляться інституційними і часто-густо розсмоктуються навколишнім консервативним середовищем.

Майбутнє реформ в Україні значною мірою залежить від взаємопов'язаних проблем: не розробленості політики реформ та неперспективного їх дизайну.

Формування ефективної державної політики реформ вимагає:

1. Проведення усебічного, системного аудиту стану підсистем держави та суспільства, наявного ресурсного потенціалу, можливостей змін.

2. На його основі необхідно с залученням експертів сформувати перелік пріоритетів реформ та підготовити їх дорожню карту на п'ять — десять років. При чому кожна реформа в цей карті повинна розглядатися не як разовий акт, а як процес народжування оновленої якості держави та суспільства.

3. Утворення за пріоритетами та напрямками реформування спеціальних дослідницьких інститутів, центрів, лабораторій проектування реформ, розробки концепцій, стратегій, програм, нормативно-правового забезпечення, узгодження реформ кожна з кожною, проведення відповідних експериментів з перевірки ефективності моделі реформи в конкретних умовах та розповсюдження уточненої методик у масштабах країни тощо.

4. Формування та розвиток науково-експертного середовища за різними реформами, відповідного національного інтелекту, розробка засобів залучення до постійної рефлексії реформ з боку реформаторів та експертів інших країн, розвиток мережевого інтелекту.

5. Формування портфелів реформ, що містять концепції, стратегії, програми, дорожні карти та їх нормативно-правове забезпечення. Кожна реформа повинна мати сукупність нормативних документів.

6. Накопичення базового інформаційно-методологічного забезпечення, створення інноваційного інформаційного банку реформ: наукової літератури, методик та опису конкретних реформ в різних країнах та Україні.

7. Перебудова системи державного управління в аспекті сприяння реалізації реформ. Для цього необхідно переформувати Адміністрацію Президента України із піар-центру в центр реформування, кожний орган державної влади повинен мати відповідні структури та фахівців з реформ. Дуже важливим є утворення спеціального органу управління реформами.

8. Налагодити підготовку фахівців, без яких реформування неможливе: системних аналітиків, радників, управлінських консультантів, проектувальників, менеджерів реформ, а також модернізувати систему підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, що, безсумнівно, сприятиме кращому кадровому забезпеченню реформ.

9. З метою підвищення довіри до реформаторів та підтримки реформ сформувати декілька центрів громадської підтримки реформ та громадський телеканал реформ. Це сприятиме поступовому перетворенню українського суспільства із суспільства без довіри в суспільство довіри, що є необхідною передумовою закріплення реформ у суспільстві. Важливим призначенням громадських центрів реформ є збір пропозицій щодо інновацій, що сприяє перетворенню громадян в активних суб'єктів реформ.

10. Необхідні кардинальні зміни дизайну реформ шляхом: вилучення із простору реформ їх сурогатів, його наповнення проектами та технологіями, формування експериментальних майданчиків перевірки та уточнення проектів та технологій реформ, звуження соціальної деструкції, планомірного впровадження реформаторських змін.

Таким чином, актуальна необхідність активізації та підвищення ефективності реформ в Україні **вимагає**: по-перше, проведення спеціальних наукових досліджень з метою формування загальної теорії реформ; по-друге, розробку політики реформ, як б інтегрувала усі види реформ, забезпечувала б їх системне проектування та реалізацію; по-третє, кардинальне переформатування дизайну реформ, цілісного наповнення соціального простору науково обґрунтованими та ефективними змінами.

Література

1. Дональд А. Норман. Дизайн привычных вещей = The Design of Everyday Things. — М.: "Вильямс", 2006. — С. 384.
2. Розенсон И. А. Основы теории дизайна. — СПб.: Питер, 2006. — 224 с.

Є. О. РОМАНЕНКО
д-р н. з держ. упр., доц., УАІСНС МАУП

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ УКРАЇНИ

В недавньому минулому основним режимом використання Internet був режим електронної пошти. Електронна пошта — це абсолютно необхідний засіб комунікації, однак у ряді важливих випадків воно не є достатнім — обмін інформацією відбувається занадто довго. Зараз у світовому масштабі відбувається стрибкоподібний перехід на нові технології телекомунікацій, що супроводжується різким збільшенням пропускної спроможності каналів і таким же різким зниженням вартості їх використання.

Перші системи електронної комерції у своїй найпростішій формі з'явилися у 1960-х роках в США та використовувались головним чином у транспортних компаніях для замовлення білетів та обміну інформацією між транспортними службами перед підготовкою до рейсів. Ті компанії, які першими стали використовувати електронну пошту і телеконференції, на деякий час отримали конкурентну перевагу — розвинені технології дозволяють практично миттєво обмінюватися якісної мультимедійною інформацією. Компанії стали обзаводитися інформаційними вітринами (сайтами), а багатопрофільні компанії та корпорації — інформаційними порталами (Enterprise Information Portal — EIP), які дуже швидко стали не тільки уявляти "обличчя" компанії в бізнесі, але і стали одним з потужних інструментів управління бізнесом.

З розвитком Інтернету у 1990-х роках виникла форма електронної комерції у формі Інтернет-магазинів, де користувачі могли замовляти товари та послуги з оплатою за допомогою банківських карток. Розвиток Інтернету став чинником значного зниження витрат використання електронної комерції завдяки низької вартості обміну інформацією.

В сучасному понятті електронна комерція (від англ. E-commerce) — це сфера економіки, яка включає в себе всі фінансові та торговельні транзакції, здійснювані за допомогою комп'ютерних мереж, та бізнес-процеси, пов'язані з проведенням таких транзакцій. До електронної комерції відносять електронний обмін інформацією (англ. Electronis Data Interchange, EDI), електронний рух капіталу (англ. Electronic Funds Transfer, EFT), електронну торгівлю (англ. E-Trade), електронні гроші (E-Cash), електронний маркетинг (англ. E-Marketing), електронний банкінг (англ. E-Banking), електронні страхові послуги (англ. E-Insurance) тощо.

Крім описаних вище найбільш поширених різновидів електронної комерції, існує і кілька інших. Вони не настільки популярні, але, все ж, засто-

совуються в деяких специфічних випадках. Йдеться про взаємодію як підприємців з державними структурами. Так, наприклад, у лютому 2015 року в рамках пілотного проекту Prozorro на майданчику Zakupki.prom.ua почали проводитися тендери з державних закупівель. Завдяки проведенню державних закупівель через електронні торгові майданчики, замовники отримали можливість скоротити операційні витрати і оптимізувати процес закупівель, а постачальники — розширити свій ринок збуту за рахунок участі в нових тендерах.

За півроку з моменту запуску проекту "ProZorro" відбулося близько 5000 тендерів, загальний бюджет всіх закупівель перевищив 1 млрд 440 млн гривень. Всього в закупівлях брали участь більше 340 державних замовників, але їх число зростає щомісяця. Середня економія на закупівлі становить 18 %.

В Україні з 1 липня 2015 року введена в дію система електронного адміністрування податку на додану вартість (ПДВ) яка передбачає реєстрацію податкових накладних / розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних. За порушення продавцем товару — платником ПДВ терміну реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних або розрахунків коригування на строк до 15 днів буде застосовуватися штраф у розмірі 10 % від суми ПДВ, зазначеної в податковій накладній.

Багато комерційні організації раніше мало використовували Internet-технології через практично повної відсутності безпеки інформації при її передачі по мережі. З цієї причини багато великих компаній, відділення яких розташовуються в різних точках земної кулі, досі підтримують власні корпоративні глобальні мережі з гарантованою безпекою. Звичайно, такі мережі обходяться набагато дорожче, ніж Інтернет.

Ринок електронних платежів в Україні та світі стрімко зростає, а з ним збільшується і кількість загроз. Експерти попереджають про те, що професіоналізм інтернет-злочинців підвищується з кожним роком, як і різноманітність використовуваних ними методів обману. Проте найпопулярнішим досі залишається фішинг. Основною метою фішингу (англ. Phishing) є отримання доступу до конфіденційних даних користувачів. Розрізняють декілька видів фітингу — це поштовий, онлайновий і комбінований фішинг. У фішингу також є кілька різновидів — вішинг, смішінг і фарминг.

Міністерство внутрішніх справ України в вересні 2015 р. повідомило що протягом двох місяців планує створити базу даних банківських карток, які використовуються шахраями, а також номери мобільних і міських телефонів, які зловмисники використовують для вчинення злочинів. Ця база даних може бути використана для перевірки відомостей при проведенні фінансових операцій, тобто людина, яка буде здійснювати ту чи іншу операцію через невідомий йому ресурс або по якомусь оголошенню, зможе перевірити дані, які пропонуються для оплати, а також перевірити дані телефонів.

Протягом останніх 5 років український ринок електронної комерції показував щорічне зростання на рівні 50–60 % незалежно від перманентних

економічних коливань. Сьогодні електронна комерція в країні залишається чи не єдиною галуззю, яка продовжує зростати, хоча цього року це відбувається не такими галопуючими темпами як, наприклад, ще пару років тому. Судячи за підсумками 2014 року і проміжними результатами поточного, зростання галузі помітно скоротився, але став стабільним — 20–25 % на рік. При цьому ринок володіє серйозним потенціалом. Наприклад, в Німеччині ємкість ринку електронної комерції становить близько $36 млрд. В Україні аналогічний показник становить не більше $400–$500 млн.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) оцінила умови для розвитку електронної комерції в різних країнах світу. У рейтингу було представлено 130 держав. При розрахунку індексу враховувалися показники використання інтернету, рівень безпеки, поширення кредитних карт і якість поштових служб. Україна посіла 58 місце, між Домініканською республікою і Вірменією.

Лідерами рейтингу на сьогодні є Люксембург, Норвегія та Фінляндія. Також до першої десятки увійшли Канада, Австралія та Південна Корея. США розташувалися на 15 місці. Інфраструктура, представники бізнесу і покупці цих держав більше інших країн сприяють розвитку торгівлі в Інтернеті.

Серед країн, що розвиваються фаворитами є Південна Корея, Гонконг і Сінгапур. Тим не менш, фактично держави з великим населенням, наприклад, Бразилія, Китай і РФ, є більшими ринками для електронної комерції.

Експерти прогнозують, що країни з економіками, що розвиваються поступово будуть збільшувати свою частку на світовому ринку електронної комерції. Вже до 2018 р. 40 % інтернет-торгівлі буде проходити за межами розвинених країн. Автори доповіді пов'язують це з поліпшенням технічної оснащеності цих держав — поширенням мобільних телефонів та інтернету, а також появою різних електронних платіжних систем, які спрощують покупки в мережі.

Основні фактори, які до останнього часу гальмували розвиток українського ринку електронної комерції:

- відсутність законодавчої бази, яка б регулювала процес купівлі/продажу онлайн, здійснення електронних платежів за оплачені товари/послуги та яка б встановлювала прозорі правила гри на ринку (як для продавців, так і для покупців);
- слабо розвинена національна система електронних платежів;
- низька ефективність більшості існуючих українських торгівельних майданчиків;
- низький рівень проникнення інтернету (особливо в регіонах).

Нарешті Верховна Рада України прийняла 3 вересня 2015 закон України "Про електронну комерцію"(№ 675-VIII), який вводить правові вимоги та механізми дистанційного укладання й виконання правочинів із застосуванням електронних інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, що дозволить гарантувати законність, прозорість і достовірність таких операцій і, в свою чергу, прискорить інтеграційні процеси в світовий інформаційний простір.

Зокрема, Закон вводить ряд визначень, які будуть застосовуватися в сфері правових відносин з електронними угодами; визначає правовий статус покупця і продавця товарів, робіт, послуг в електронній комерції; встановлює обов'язок для продавця, який поширив інформацію про товар, роботу, послугу, розкривати і забезпечити прямий, простий, стабільний доступ до інформації про повне його найменування та місцезнаходження, відомості про ліцензії, у разі її обов'язковості, інформацію про включення у вартість товару, роботи, послуги податків, вартість доставки.

Крім того, встановлюється обов'язок для всіх учасників відносин у сфері електронної комерції захищати персональні дані, які стали їм відомі з електронних документів (повідомлень) при здійсненні електронних угод, у порядку, передбаченому Законом України "Про захист персональних даних".

Підписаний Президентом України Закон враховує основні принципи захисту прав споживачів, що визначається законодавством України, і прирівнює електронну операцію з правовими наслідками до договором, укладеним у письмовій формі.

Цей закон повинен наблизити українське законодавство до європейських стандартів у сфері інноваційних технологій та електронної торгівлі.

Ю. А. МЕЛКОВ
д-р филос. н., УАИСНС МАУП

МЕРА УСПЕШНОСТИ: ОТ ЭТАТИЗМА К ГУМАНИЗМУ

Проблема модернизации Украины, вынесенная в качестве тематики настоящей конференции, при всей определенности и прагматичности обозначенных в подзаголовках ее аспектов, связанных со сферой экономики, права, образования и т. д., вызывает к жизни фундаментальные философские вопросы, касающиеся установлению более или менее точных критериев успешности (или провала) такой модернизации. Дело заключается, прежде всего, в том, что в настоящее время более, чем когда-либо, ставится под сомнение статус *государства* как преимущественного субъекта и мерила развития, а в том числе и модернизации. Человекомерность как характерная особенность постнеклассического типа научной рациональности выступает в этом отношении свойством современной трансформации не только естествознания, но и социально-политических наук. К примеру, история традиционно выступала (и во многом продолжает выступать) наукой о судьбах государств, народов и наций, но лишь отчасти — наукой о судьбах людей.

В последнее время как раз и предпринимаются попытки построения исторической науки на новой, конкретно-гуманистической основе. К примеру, так описывает задачу выпущенного недавно двухтомника по истории России в XX веке редактор этого издания Андрей Зубов: “Высшей ценностью общества является судьба человека: его благополучие, свобода, внутреннее достоинство. Когда человека вынуждают не добровольно, ради коллективизации, ради геополитического расширения отдавать свою жизнь, силы, благополучие, свободу и т. д., это всегда историческая неудача. История определяется не тем, насколько сильно или велико государство, а насколько счастлив, свободен и благополучен человек... Не человек для государства, а наоборот — это первый наш девиз. И он исторически обоснован — ведь человек появился значительно раньше государства и создавал государство ради своих целей” [2].

То же самое, и еще в большей мере, может оказаться справедливым в отношении оценки сегодняшнего развития любой страны. Мера успеха, мера адекватности этого последнего определяется уже не глобальными показателями на манер государственного ВВП, но благополучием каждого отдельного человека [3, 96–97]. Подобный подход, конечно же, далек еще от окончательного своего утверждения в современной экономике, социологии

или политологии, — но основные черты его уже вполне ясно проглядывают в зеркале философской рефлексии. Национальное государство образца эпохи Модерна оказывается неадекватным современным реалиям субъектом развития, а потому и неадекватным мерилом успешности такого развития, будучи слишком громоздким образованием, отдаленным (и отчужденным) от повседневной жизни каждого человека — и одновременно слишком мелким и партикулярным для выражения интересов всего человечества (в том числе, в плане решения экологической проблематики).

Важной методологической проблемой в данном случае оказывается извечная проблема научной объективности — а именно, сочетание того самого локального, человеческого уровня, оценка которого оказывается неустранимо субъектной, — с уровнем универсальных, общечеловеческих ценностей. Интересной попыткой решить эту проблему — и измерить неуловимое, конкретное человеческое счастье как мерило успешности бытия современного государства, обычно скрытое под безликими показателями ВВП, пускай и исчисляемыми "на душу населения", — можно назвать проект "Индекс счастливой планеты" (HPI), который рассчитывается независимыми британскими общественными организациями под показательным девизом "Экономика — как если бы люди и планета что-либо значили" [1]. Правда, похвальное стремление соединить гуманистическое и экологическое измерения осуществляется в этом случае несколько механически: HPI складывается из индекса удовлетворенности жизнью (который определяется по субъективным результатам социологических опросов) и ожидаемой продолжительности жизни (вычисляемой вполне объективно). Вместе они составляют "индекс счастливых лет жизни", который в свою очередь делится на показатель так называемого "экологического следа" — рассчитываемой в "глобальных гектарах per capita" степени, так сказать, "потребления" человеком окружающей среды, достигаемого в результате удовлетворения его жизненных нужд (что зависит от того, насколько часто он пользуется автомобилем, самолетом, утилизирует ли вторсырье и т. д. — разумеется, с учетом среднего показателя по стране проживания).

Результаты, приводимые по странам мира, отображают следующую любопытную картину [1]. Украина занимает, согласно последнему "Индексу счастливой планеты" (2012 г.), незавидное 100-е место из 151-го, располагаясь по соседству с Кенией, Замбией и Суданом. Некоторая искусственность подсчета заключается в том, что такое положение нашей страны определяется низким уровнем удовлетворенности жизнью (5,1 по 10-бальной шкале) при сравнительно невысокой продолжительности жизни (68,5 лет) и довольно неплохом минимальном "экологическом следе" (3,2 "глобальных гектаров на человека"). Для сравнения, вполне удовлетворительное положение граждан США (продолжительность жизни в 78,2 года и индекс благосостояния 7,2) сводится в общем итоге на нет их разрушительными экологическими практиками (7,2 ГГа/чел), а потому и отбрасывает эту страну в общем подсчете на 105-е место. Лидируют же в списке отнюдь не преус-

певающие экономически, но отличающиеся завидным оптимизмом населения страны Латинской Америки: Коста-Рика (1-е место), Колумбия (3-е) и Белиз (4-е) — с их высокой продолжительностью жизни (75–79 лет), не менее высокой самооценкой благосостояния (6,5–7,3) и низким показателем экологической угрозы (2,1–2,5). На второе место неожиданно вырвался Вьетнам — благодаря не столько первым двум показателям, сколько предельно минимальному экологическому следу (1,7 ГГа/чел). Из "западных" же стран относительно лидируют Новая Зеландия (28-е место), Норвегия (29-е) и традиционно приводимая как пример благосостояния Швейцария (34-е место), чьи показатели субъективного благополучия и объективной продолжительности жизни ненамного превышают таковые для Центральной Америки, но сочетаются с угрожающе высоким уровнем потребления окружающей среды.

Разумеется, решение вопроса о мере успешности развития страны вряд ли будет заключаться в том, чтобы брать во всем пример с Латинской Америки подобно тому, как в настоящее время хорошим тоном является почитать за образец развитые и до сих пор считающиеся "успешными" страны европейского и североамериканского Запада. Однако, как раз это последнее обстоятельство заставляет задуматься о то, что причиной столь низкой оценки людьми уровня удовлетворенности собственной жизнью может служить не совсем верная шкала ценностей устоявшаяся сегодня в нашем обществе. Точнее, неадекватная модель и мера, или идеология, социального успеха, в которой ото всех жителей нашей планеты ожидается следование стандартам западного потребления — при том, что провозглашение западной модели образа жизни в качестве общезначимой меры успеха при заведомой невозможности ее повсеместного воплощения (хотя бы по объективным экологическим критериям!) неминуемо ведет к разрушению социальных норм и самого общества, к массовой апатии, к ощущению человеком экзистенциального дискомфорта и неверия в собственные силы. А потому — и к субъективному восприятию своей жизни как несчастливой. Другими словами, современная модернизация может быть представлена как переход от государства как субъекта развития к человеку, как модернизация меры успешности и социальных идеалов, трансформирующихся в направлении от этатизма к гуманизму.

Литература

1. Abdallah S. The Happy Planet Index: 2012 Report: A global index of sustainable well-being [Электронный ресурс] / Abdallah S., Michaelson J., Shah S., Stoll L., Marks N. — London: New economics foundation, 2012, –– Режим доступа: http: // www. happyplanetindex. org/assets/hpi-data.xlsx
2. Зубов А. Б. Наша книга — это история не государства, а общества [Электронный ресурс] / А. Б. Зубов.– Режим доступа: http: // www. mgimo. ru/news/experts/ document120994.phtml
3. Мелков Ю. А. Мера счастья и социальные идеалы / Ю. А. Мелков // Сократ: Журнал современной философии. — М.: Праксис, 2012. — Вып. 4. — С. 96–101.

Є. В. ПЕРЕГУДА
д-р політ. н., проф., КНУБА, м. Київ

ЗЕМЕЛЬНИЙ ЧИННИК ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Децентралізація влади — одне з найгостріших питань модернізації політичної системи України. Схвалений у першому читанні проект змін до Конституції передбачає ліквідацію місцевих держадміністрацій, створення виконкомів обласних та районних рад та водночас інституту префектів, серед функцій яких буде контроль за органами місцевого самоврядування.

При аналізі процесів децентралізації слід використовувати низку теоретичних підходів. Безумовно, це теорія груп А. Бентлі. Водночас значною мірою ключ до ситуації дає неоінституціоналізм. По-перше, інститути як "правила гри" у суспільстві не обмежуються формально-правовими нормами, а включають неформальні обмеження, формальні правила та механізми примусу. По-друге, в інституціоналізмі раціонального вибору (напрям неоінституціоналізму) інститути оцінюють або як зовнішні обмежувачі, або як продукт діяльності акторів [10], які, відтак, є знаряддям для реалізації цілей.

Звідси висновок, що, попри зовнішній тиск, політика децентралізації, яку відстоюють Президент, уряд, спікер, низка партій, спрямована на реалізацію їх корпоративних інтересів. Останні стосуються подій на сході, перекладання на регіони відповідальності за економічну, інвестиційну політики тощо. Не меншою мірою це торкається й земельного питання. Адже в сільській місцевості мешкає третина населення України.

Події 2014–2015 рр. підірвали модернізацію України, призвели до деіндустріалізації. Але в Україні лишились ресурси, які дають змогу говорити про перезапуск економіки. В першу чергу земельний. У світі частка земель, що обробляються, становить 11 %, а частка орних земель на душу населення постійно скорочується: у 1990–2005 рр. — з 0,5 до 0,35 га (у Німеччині — до 0,12, Великобританії — до 0,11). Натомість в Україні частка сільгоспземель у 2005 р. становила 71,3 %, розораність — 80 %, а на душу населення припадало 0,80 га [2].

Але це не означає, що Україна ефективно використовує цей ресурс. По-перше, висока розораність порушує принципи землекористування. По-друге, питома вага сільського населення свідчить про низьку продуктивність сільського господарства. Цікаво, що частка сільського населення Польщі (39 %) навіть перевищує український показник, але частка зайнятих у сільському господарстві в Україні (15,8 % у 2008 р.) вище за польську (14 %) [1].

Багато експертів вважає, що збільшити продуктивність дрібнотоварного господарства, що прийшло на зміну колгоспам, складно, що перспективи України пов'язані з укрупненням господарських структур. Ці погляди відображають інтереси певних соціальних груп — агрохолдингів та несільськогосподарських структур, які хотіли б використати частину угідь. Вони намагаються впливати на політику, мають своїх агентів в органах влади [6]. Отже, їх інтереси стосуються перерозподілу земель за межами населених пунктів. Від часів ухвалення Земельного кодексу в Україні діє мораторій на ринковий обіг сільгоспземель. Наразі він обмежений 2015 р. [4]. Перманентне його подовження було пов'язане з невизначеністю державної політики у сфері перерозподілу земель, а точніше невизначеністю співвідношення інтересів політичних сил, які формують державну політику.

За часів В. Януковича та панування Партії регіонів держава суб'єктом перерозподілу бачила саму себе. У 2012 р. Верховна Рада України ухвалила закон, згідно з яким землі, які були розташовані за межами населених пунктів та не належали до приватних, оголошувались землями державної власності, а право розпорядження ними переходило до місцевих держадміністрацій [3].

Політичні сили, які прийшли до влади у 2014 р., демонструють інший підхід. На нашу думку, це пов'язано з диверсифікованістю нової влади, її набагато плюралістичнішою структурою порівняно з владою 2010–2014 рр. Нинішня влада задекларувала намір передати землі за межами населених пунктів у комунальну власність. Розпоряджатися ними та визначати, кому надавати землю, мають самі громади.

Суттєвим елементом такої політики є укрупнення громад. Воно має відсікти від перерозподілу земель дрібних фермерів, з якими пов'язані сільради нинішніх громад і збільшити шанси угруповань, які стоять за загальноукраїнськими партіями. Відтак передумовою політики децентралізації щодо сільських територій є об'єднання громад.

Проте існують проблеми щодо реалізації цієї політики. Місцеві еліти, а також населення часто не погоджуються з планами об'єднання, прогнозуючи, що його наслідками стане усунення їх від влади, скорочення соціальної, освітньої інфраструктури населених пунктів та врешті вимирання останніх. Але, попри те, що закон декларує добровільність принципом об'єднання громад, фактично плани об'єднання доводяться до громад "зверху". Останні можуть не погодитись з ними, але їх попереджають, що в цьому разі вони не отримають фінансування. Крім того, з остаточного варіанту закону вилучили положення про обов'язковість референдуму щодо об'єднання, замінивши його механізмом громадських слухань, результати яких часто відомі заздалегідь.

Потужні групи, які не погоджуються з політикою введення земель в ринковий обіг та передачу місцевим громадам права розпоряджатися ними, функціонують й на центральному рівні. Це стосується, зокрема, бюрократичних угруповань, свідченням чому є регламентація процесу децентралізації архітектурно-будівельного контролю, в ході якого за місцевою владою залишили, наприклад, право приймати в експлуатацію об'єкти лише в меж-

ах населених пунктів [7]. Проти зазначених планів виступають й деякі політичні еліти, які, зокрема, ініціювали законопроект про подовження дії мораторію [9]. Віддзеркаленням цього є й дискусії на експертному рівні. На думку окремих експертів, концентрація земельного банку у агрохолдингів не сприяє ані залученню інвестицій, ані розквіту громад. Причину останнього вони вбачають у тому, що холдинги спеціалізуються виключно на вирощуванні зернових та їх експортуванні, а таке виробництво не дає значної доданої вартості. Вони вважають, что теза про перспективність винятково високотоварного виробництва є міфом. Натомість саме у тих країнах, де головними виробниками сільгосппродукції є дрібні фермери, фіксується найвища віддача з 1 га — в середньому у 5–10 разів вища за Україну [5, с. 3–4].

Підсумовуючи, слід зробити такі висновки. Політика децентралізації влади значною мірою спирається на інтереси соціально-політичних акторів щодо перерозподілу сільгоспземель. Публічно ця мета не артикулюється, а переважно обґрунтовується ідеологічно — а саме що введення земель у ринковий обіг інтенсифікує економіку, посилить конкурентоспроможність України, дасть важелі територіальним громадам.

Водночас ця політика не співпадає з інтересами деяких інших соціальних та політичних суб'єктів, причому як низки місцевих еліт та місцевого населення, так і певних центральних політичних еліт та бюрократичних груп.

Суперечність інтересів у цій сфері, неузгодженість символічних смислів політики децентралізації з реальними інтересами її адептів здатне призвести до посилення соціального та політичного протистояння у суспільстві. Намагання знизити градус протистояння, зокрема на регіональному рівні, породжує плани впровадження інституту підконтрольних Президентові префектів, які мають контролювати діяльність органів місцевого самоврядування. Проте цей інститут може стати перепоною до самостійності громад, джерелом конкуренції компетенцій між місцевим самоврядуванням та державною владою [8].

Література

1. Абрамюк І. Сільське господарство України та деяких інших країн [Електронний ресурс] / І. Абрамюк. — Режим доступу: http://old.csi.org.ua/?p=2271
2. Екологія [Електронний ресурс] / С. І. Дорогунцов, К. Ф. Коценко, М. А. Хвесик та ін. — К.: КНЕУ, 2005. — 371 с. — Режим доступу: http: //buklib.net/books/24065/
3. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності" від 6 вересня 2012 р. № 5245-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 36. — Ст. 472.
4. Закон України "Про внесення змін до Земельного кодексу України" від 20 листопада 2012 р. № 5494-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 1. — Ст. 3.
5. Земля–село–люди–реформа: збірник аналітичних матеріалів експертного форуму з питань земельної реформи. — К.: Легальний статус, 2012. — 96 с.

6. Лещенко С. В Украине возник новый класс олигархов: повідомлення від 5 травня 2015 р. [Електронний ресурс] / С. Лещенко. — Режим доступу: http: // www. ukrrudprom. com/news/V_Ukraine_voznik_noviy_klass_oligarhov.html
7. Местные власти в Украине принимают в эксплуатацию стройобъекты I–IV категорий сложности лишь в границах населенных пунктов — постановление // Интерфакс-Украина. — 2015. — 30 вересня.
8. Панасюк С. Необхідно визначити ряд загальнодержавних функцій, а решту віддати самоврядуванню: повідомлення від 12 березня 2015 р. [Електронний ресурс] / С. Панасюк. — Режим доступу: http://www.minregion.org.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=302: sergej-panasyuk-neobkhodimo-opredelit-ryad-obshchegosudarstvennykh-funktsij-a-vse-ostalnye-otdat-samouprav leniyu&Itemid=761&lang=uk
9. Проект Закону про внесення змін до розділу X “Перехідні положення” Земельного кодексу України щодо захисту прав землевласників [Електронний ресурс] / Зареєстрований 7 травня 2015 р. під № 2791. — Режим доступу: http://w1.c1. rada. gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55039
10. Shepsle K. A. Rational Choice Institutionalism [Електронний ресурс] / K. A. Shepsle // Binder S. Oxford Handbook of Political Institutions / S. Binder, R. Rhodes, B. Rockman. — 2006. — Режим доступу: http: //scholar.harvard.edu/files/kshepsle/files/rational_choice_institutionalism_4.5.05.pdf/

О. В. БАЄВА
д-р біол. н., проф., УРІМБ МАУП

Н. І. НОВАЛЬСЬКА
канд. е. н., доц., УРІМБ МАУП

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Географічне положення України надзвичайно сприятливе для розвитку санаторно-курортного бізнесу.

Лікувальний (санаторно-курортний) туризм є сьогодні невід'ємною, хоча й досить специфічною складовою туристичної індустрії. Його особливість полягає передусім у переважанні порівняно з іншими видами туристичного обслуговування медичних послуг, які базуються на використанні природних ресурсів. Це обумовлює реалізацію лікувально-профілактичної, реабілітаційної, превентивно — валеологічної функцій лікувального туризму. Багатофункціональність сучасних курортів великою мірою визначає стрімке зростання їх популярності, а звідси — й частки лікувального туризму в формуванні туристичних потоків та у валютних надходженнях.

Санаторно-курортна справа пов'язана з експлуатацією природних лікувальних ресурсів та проведенням лікувального процесу, тому потребує розробки та впровадження в життя особливих принципів організації.

Методи санаторного лікування вивчаються інститутами курортології та центрами медичної реабілітації і фізіотерапії. Питаннями виявлення, експлуатації та охорони природних лікувальних ресурсів займаються спеціалізовані гідрогеологічні організації.

Територіальне планування курортних зон, проектування санаторно-курортних об'єктів здійснюють проектні інститути, які займаються проблемами рекреаційної архітектури.

Туристично-рекреаційна галузь характеризується відносною самостійністю, тому її формування та розвиток, визначають умови і чинники, що впливають на вирішення актуальних організаційно-управлінських проблем ефективного туристично-рекреаційного обслуговування шляхом використання наявних ресурсів і створення якісного пакету лікувально-оздоровчих послуг в умовах функціонування цілісного санаторно-курортного комплексу.

Туристично-рекреаційні комплекси — це складні інституційні соціально-економічні та матеріальні утворення, основним системоутворюючим чинником яких є забезпечення людської життєдіяльності за рахунок здійснення

профілактики, лікування, оздоровлення, відпочинку, рекреації і результатом чого є створення і споживання специфічного туристично-рекреаційного продукту як вихідної основи формування і реалізації високоякісного пакету лікувально-оздоровчих послуг в умовах функціонування цілісного санаторно-курортного комплексу. При створенні та розвитку таких комплексів доцільно використовувати досвід Dubai Health Care City (містечко з охорони здоров'я Дубаї, ОАЄ), де функціонують виключно компанії з надання рекреаційних та медичних послуг, відбувся значний науково-технічний розвиток даної країни в напрямку туризму та медицини.

Для впровадження такого досвіду потрібно здійснити типологізацію рекреаційних регіонів, визначити основні чинники формування територіальних туристично-рекреаційних утворень та відповідним чином, охарактеризувати їх на основі попередньо виділених просторово-часових, територіальних та організаційно-господарських ознак і на практичному матеріалі проаналізувати чинну структуру санаторно-курортних комплексів.

Сучасний етап розвитку туристично-рекреаційних комплексів в Україні характеризується певною невідповідністю між платоспроможним попитом на туристично-рекреаційні послуги та пропозицією, яка визначається рекреаційною місткістю діючих оздоровниць, що призводить до дестабілізації показників заповнюваності ліжкового фонду санаторно-курортних установ, якості і рівня ефективності їх рекреаційної діяльності. Значну питому вагу в структурі послуг сфери охорони здоров'я мають санаторно-курортні послуги. Надають їх санаторно-курортні заклади, які діють у передбаченому законодавством порядку.

Курорт — освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їхньої експлуатації будівлі, споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань, рекреації і підлягає особливій охороні. Землі оздоровчого призначення, на яких влаштовують курорти, називають лікувально-оздоровчими місцевостями.

Лікувально-оздоровча місцевість — природна територія, що має мінеральні і термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

Природними лікувальними ресурсами є мінеральні і термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси зі сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань. У багатих на природні лікувальні ресурси місцевостях розташовують санаторно-курортні заклади.

Санаторно-курортні заклади — розташовані на територіях курортів заклади охорони здоров'я, які забезпечують надання громадянам лікувальних, профілактичних і реабілітаційних послуг із використанням природних лікувальних ресурсів.

Медичний профіль (спеціалізацію) курортів визначають з урахуванням властивостей природних лікувальних ресурсів. За цим критерієм їх поділяють на курорти загального призначення і спеціалізовані курорти для лікування конкретних захворювань. Підставою для прийняття рішення про оголошення природної території курортною є наявність на ній природних лікувальних ресурсів, необхідної інфраструктури для їх експлуатації та лікування людей. Підготовку і подання клопотань про оголошення природних територій курортними можуть здійснювати центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування або інші заінтересовані підприємства, установи, організації та громадяни. На підставі результатів погодження клопотань уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань діяльності курортів, його місцеві органи забезпечують розробку проектів оголошення природних територій курортними, які підлягають державній екологічній та санітарно-гігієнічній експертизам відповідно до законів.

Для розвитку санаторно-курортного бізнесу в Україні потрібно вирішення низки таких проблем, як: розвиток застарілої системи управління рекреаційною сферою, невідповідність нормативно-правової бази вимогам ринкової економіки; відсутність повної інвентаризації всіх санаторіїв, пансіонатів, будинків відпочинку, туристичних баз та інших рекреаційних об'єктів на території конкретного регіону; відставання рівня розвитку рекреаційної інфраструктури від світових та європейських стандартів санаторно-курортного обслуговування; обмеженість асортименту туристично-рекреаційних послуг і недостатня якість додаткових послуг. Саме невирішеність цих проблем й обумовлює вивезення значних коштів на межі країни з метою профілактики та лікування.

Вирішити вищезазначені проблеми можна тільки за умови наявності висококваліфікованих фахівців з менеджменту та організації санаторно-курортного обслуговування та фахівців з оздоровчого туризму. В сучасних умовах недосконалою є система підготовки спеціалізованих кадрів, відсутність, як у управлінського, так в обслуговуючого персоналу вмінь і навичок ринкового рекреаційно-туристичного господарювання. Крім того, недостатньо поширеною є практика страхування рекреантів, невідповідним є співвідношення показника "ціна/ якість" на послуги в окремих санаторно-курортних закладах. Неналежним є рівень та ефективність використання наявної матеріально-технічної бази та природних рекреаційних ресурсів, має місце масове перепрофілювання санаторно-оздоровчих закладів, баз відпочинку, зокрема, дитячих.

Однією з важливих концептуальних засад розвитку управління сучасними рекреаційними комплексами є нецільове та неадекватне використання земель рекреаційного призначення, оскільки недотримання екологічних стандартів щодо рекреаційних територій та рекреаційних ресурсів. Існує негайна потреба у формуванні стратегії екологічно збалансованого розвитку рекреаційних територій, збереження і відновлення рекреаційних ресурсів.

Розвиток сучасних туристично-рекреаційних комплексів також характеризується суттєвою залежністю між рівнем завантаження санаторно-курортних закладів та величиною соціального страхування, відсутністю використання сучасних засобів маркетингового просування лікувально-оздоровчого продукту на ринку туристично-рекреаційних послуг, недостатнім рівнем відпочинкової інфраструктури соціально-економічного розвитку рекреаційних центрів.

Для вирішення вищезазначених проблем та усунення негативних тенденцій в розвитку сучасних територіальних санаторно-курортних комплексів доцільно провести комплексне дослідження запасів лікувально-оздоровчих ресурсів, з метою подальшого їх включення до державного кадастру природних лікувальних ресурсів України. Такий захід передбачає необхідність нормативно-правового врегулювання питань щодо впорядкування і використання рекреаційних ресурсів, оптимізації системи оподаткування у санаторно-курортній сфері.

Розвиток санаторно-курортного бізнесу сприяє розвитку лікувально-оздоровчого туризму, який на сьогодні є невід'ємною, хоча й досить специфічною складовою туристичної індустрії. Його особливість полягає передусім у переважанні порівняно з іншими видами туристичного обслуговування медичних послуг, які базуються на використанні природних ресурсів. Це обумовлює реалізацію лікувально-профілактичної, реабілітаційної, превентивно — валеологічної функцій лікувального туризму. Багатофункціональність сучасних курортів великою мірою визначає стрімке зростання їх популярності, а звідси — й частки лікувального туризму в формуванні туристичних потоків та у валютних надходженнях.

Необхідність підвищення рівня урегульованості діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери на основі розробки генеральних планів курортів і курортних територій вимагає впровадження системи узгодження із генеральною схемою планування території в рамках конкретного адміністративно-територіального формування.

В. С. РИЖИКОВ
д-р пед. н., УАІМВЛ МАУП

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ В РОЗБУДОВІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ НОВОЇ ФОРМАЦІЇ

Розвиток демократичного правового суспільства в Україні та входження нашої держави до Європейської спільноти вимагає розбудови демократичної суспільної правової держави, для чого необхідна концентрація всіх зусиль на правовій реформі і реформі організації державної влади. Але проведення цих реформ неможливе без відповідного наукового забезпечення та обґрунтування їхньої ефективності. Це відповідно передбачає залучення потенціалу науково-дослідних, навчальних закладів і організацій до проведення фундаментальних і прикладних досліджень, розробок у галузях правознавства і державотворення, педагогіки і психології, визначення пріоритетних напрямів в вирішенні питань, пов'язаних з державно-правовими перетвореннями, а також зумовлює необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців-правознавців і державознавців.

Тому нині суттєво змінюється завдання вищої школи щодо професійної підготовки юристів. Це пов'язано з перебудовою традиційної системи навчання, впровадженням стрункої системи змісту і технологій навчання, що спираються на досягнення психології, педагогіки та дидактики. Для цього потрібен викладацький корпус з новим аналітичним і разом з тим конструктивним характером мислення, тому що розв'язання проблеми вищої професійної освіти неможливе без підвищення інтелектуальної культури, без обов'язкового подолання застарілих звичок, стереотипів, консерватизму в педагогічній науці та практиці.

Актуальним є вирішення ще однієї проблеми: термінового забезпечення вищих юридичних навчальних закладів відповідною організаційно-навчальною і методичною документацією. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити цільову модель спеціаліста-юриста.

Цільова модель професійної підготовки майбутніх юристів включає:

- функцію якісних характеристик складових юридичної освіти, аргументи якої — якість науково-педагогічних кадрів, навчальних програм, знань студентів;
- інфраструктуру, внутрішнє і зовнішнє середовище;
- систематичну оцінку і регулювання;
- психофізіологічні, фізичні, особистісні, інтелектуальні якості спеціаліста;

- необхідний комплекс знань, навичок, вмінь спеціаліста-юриста;
- систему професійної підготовки, що містить теоретичну, психолого-педагогічну, фізичну та практичну складові.

Розвиток юридичної освіти в умовах побудови ринкової економіки вимагає поліпшення морального мікроклімату, застосування у цьому процесі людини "ідеального типу" (за М. Вебером) з його принципами, мотивами, соціальними ідеями. Моральний клімат, як давно відмітив М. Вебер, є також основою стабільного розвитку ринкової економіки. Щоб показати, як може застосовуватися поняття ідеального типу Вебера у педагогічній теорії професійної юридичної освіти, необхідно проаналізувати це поняття з точки зору змісту. Для цього необхідно ввести ще одну категорію соціології Вебера — категорію розуміння.

Сьогодення вимагає від вищої школи підготовку юристів, які в повній мірі опанували і можуть практично використовувати таку категорію розуміння в практичній площині. Для цього потрібна нова генерація професорвикладацького складу, яка в свої суті може підготувати таких юристів.

Розбудова демократичної суспільної правової держави вимагає концентрації всіх зусиль на правовій реформі і реформі організації державної влади. Але проведення цих реформ неможливе без відповідного наукового забезпечення та обґрунтування їхньої ефективності. Це відповідно передбачає залучення потенціалу науково-дослідних, навчальних закладів і організацій до проведення фундаментальних і прикладних досліджень, розробок у галузях правознавства і державотворення, педагогіки і психології, визначення пріоритетних напрямів в вирішенні питань, пов'язаних з державно-правовими перетвореннями, а також зумовлює необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців-правознавців і державознавців.

О. І. РАДЗІЄВСЬКИЙ
д-р е. н., ст. н. сп., УРІМБ МАУП

Т. В. ФІЛІПЕНКО
д-р н. з держ. упр., УРІМБ МАУП

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Держава, визнаючи туристичну діяльність як одну з пріоритетних галузей національної економіки, здійснює її регулювання відповідно до таких принципів: сприяти туристичній діяльності і створювати сприятливі умови для її розвитку; визначати і підтримувати пріоритетні напрями туристичної діяльності; формувати уявлення про Україну як про країну, сприятливу для туризму; здійснювати підтримку і захист українських туристів, туроператорів, турагентів і їх об'єднань.

Сьогодні туризм перетворився практично на самостійне міжгалузеве господарство — в індустрію. Він грає дуже серйозну роль в економіці багатьох держав. Туристична індустрія, якщо виходити з визначення цього поняття в законодавчих актах та роботах сучасних вчених, це сукупність необхідних об'єктів матеріальної бази туризму, які забезпечують всебічне задоволення вимог туристів при здійсненні подорожей, а також задоволення вимог організацій, що здійснюють туроператорську і турагентську діяльність і надають екскурсійні послуги і послуги гідів-перекладачів.

Цілі державної політики розвитку туристичної галуззі реалізуються на основі функціонування системи державного регулювання туристичної галуззі, під якою розуміється сукупність організаційних структур і методів регулювання, що забезпечують виконання таких функцій, як: планування, що включає розробку стратегій і програм розвитку туризму, вироблення планів діяльності й механізмів їх реалізації; організація, що полягає у формуванні оптимальної організаційної структури туристичних адміністрацій, раціональний розподіл обов'язків і повноважень, сприяння створенню додаткових структур регулювання (спілки, асоціації); координація, тобто забезпечення синхронності дій учасників процесу регулювання індустрії туризму; контроль, оцінка й коректування діяльності елементів системи регулювання для забезпечення виходу на заплановані параметри розвитку.

Державне регулювання розвитку сфери туризму за допомогою економічного механізму має здійснюватися на всіх рівнях керування — регіональному, міжрегіональному, місцевому. У взаємодії "державне регулювання — ри-

нок" первинною ланкою є ринок, а державне регулювання є інструментом, що забезпечує загальні умови його існування, вирівнює стартові умови його суб'єктів та усуває, по можливості, негативні вияви ринкової стихії. Специфіка регіонів визначає можливість використання у кожному конкретному випадку для регулювання розвитку сфери туризму певного набору методів, важелів і стимулів, що зумовлені на державному рівні, але відповідальність за формування й ефективне їхнє використання покладається на регіональні органи влади.

До основних пріоритетних напрямів державної політики розвитку туризму належать: удосконалення правових засад регулювання туристичних відносин; становлення туристичного бізнесу як високорентабельної галузі економіки; заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму та створення нових робочих місць; сприяння розвитку в'їзного та внутрішнього туризму, сільського та екологічного (зеленого) туризму; розширення міжнародного співробітництва у сфері туристичної діяльності та утвердження України на світовому туристичному ринку; гармонізація законодавства України про туризм до стандартів ЄС та світових вимог, створення нормативної бази функціонування систем стандартизації та сертифікації робіт і послуг у туристичному бізнесі тощо; відновлення та охорона туристичних ресурсів, через економічні заходи впливу.

Законодавство України про туризм складається з Конституції України, Закону України "Про туризм", інших нормативно-правових актів, виданих відповідно до них.

Нормативно-правова база туристичної діяльності регулюється як спеціальним, так і загальним законодавством.

До норм загального законодавства належать: Конституція України, якою закріплені основні права і свободи людини, їх гарантії; Закони України — "Про захист прав споживачів", що є основою державного регулювання безпеки товарів і послуг з метою захисту людини, її майнового та природного середовища; "Про порядок виїзду із України і в'їзду в Україну громадян України"; "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті"; "Про страхування"; "Про рекламу"; "Про державний кордон України"; "Про охорону навколишнього природного середовища"; "Про правовий статус іноземців"; "Про підприємництво"; "Про підприємства в Україні"; "Про охорону культурної спадщини" тощо. На сьогодні регулювання туристичної діяльності відбувається відповідно до положень достатньо значної кількості спеціальних законодавчих актів та документів (табл. 1).

Закон України "Про туризм", прийнятий Верховною радою України в 1995 році, встановлює загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання ту-

ристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України. Зважаючи на державотворчий процес та на тенденції розвитку міжнародного та національного туризму до Закону України "Про туризм" було внесено зміни та доповнення, зокрема зміни, внесені згідно із Законами України № 1276-VI (1276–17) від 16.04.2009, ВВР, 2009, № 38, ст. 535; № 2468-VI (2468–17) від 08.07.2010, ВВР, 2010, № 49, ст. 567; 2608-VI (2608–17) від 19.10.2010, ВВР, 2011, № 11, ст. 69; № 3679-VI (3679–17) від 08.07.2011, ВВР, 2012, № 14, ст. 89; № 4385-VI (4385–17) від 09.02.2012, ВВР, 2012, № 40, ст. 477; № 5316-VI (5316–17) від 02.10.2012.

Таблиця 1

Закони України, регулюють діяльність в сфері туризму України

Вид законодавчого акту	**Назва закону**
Закони України	• "Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку та підготовки готельної інфраструктури до проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу" від 8 липня 2010 року № 2468-VI; • "Про автомобільний транспорт" (Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 23 лютого 2006 року № 3492-IV); • "Про туризм" (в редакції від 18.11.03 № 1282-IV); • "Про курорти (від 5.10.00 № 2026); • "Про стандарти, технічні регламенти і процедурі оцінки відповідності" від 01.12.05 № 3164-Г; • "Про оголошення природних територій міста Бердянська Запорізької області курортом державного значення" від 11.01.05 № 2305-Р; • "Про акредитацію органів з оцінки відповідності" від 17.05.01 № 2407–111; • "Про стандартизацію" від 17.05.01 № 2408-ІП; • "Про підтвердження відповідності" від 17.05.01 № 2406-Ш; • "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" від 01.06.00 № 1775-111; • "Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу "Курортополіс Трускавець" від 18.03.99 № 514-XIV

Статтею 6 Закону України "Про туризм" визначено основні пріоритетні напрями державної політики в галузі туризму. Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом:

- визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;
- визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;

- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму;
- визначення основ безпеки туризму;
- нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);
- ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму;
- визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму;
- участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

Основними пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму є:

- удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;
- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;
- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;
- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

І. С. ПІЛЯЄВ
д-р політ. н., проф., УАІМВЛ МАУП

ДОСВІД СОЮЗНИЦЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ПРОТИБІЛЬШОВИЦЬКИХ СИЛ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Прийняття Верховною Радою України у квітні 2015 пакету законів про декомунізацію країни ставить за мету остаточний і безповоротний розрив зі спадщиною радянського тоталітарного режиму, його ідеологією та політикою, нав'язаними більшовиками Україні і більшості народів колишньої Російської імперії в результаті Жовтневого перевороту 1917 р. червоного терору і досягнутої в 1920 р. стратегічної військової перемоги над розрізненими антибільшовицькими силами в Громадянській війні. У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення політико-історичного досвіду "іншої Росії", тобто тих російських урядів і режимів, які протиставили себе тоталітарній політиці та практиці більшовизму, але, як розпорядилася історія, не спромоглися створити спільний переможний протибільшовицький фронт з виниклими на території колишньої Російської імперії після краху царату національними державами, автономіями і рухами.

У зв'язку з різким погіршенням відносин України, інших нових незалежних держав на заході та півдні пострадянського простору з Російською Федерацією, силовим відривом від України в 2014 р регіонів (Крим, ряд районів Донбасу), що були зонами активного протистояння майже сторіччя тому в роки Української національної революції і російської Громадянської війни, звернення до досвіду взаємодії російських і національно-визвольних антибільшовицьких сил виступає важливою умовою подолання як існуючих, так і потенційних міждержавних, міжнаціональних, цивілізаційно-культурних проблем на пострадянському просторі.

Тим часом у вітчизняній політико-історичній науці тематика, пов'язана з російським протибільшовицьким рухом (як таким, що "історично програв"), часто ігнорується дослідниками як другорядна за своїм значенням. "Такий підхід, — справедливо відзначає М. А. Ковальчук, — часто призводить до недооцінки ролі російських антибільшовицьких сил у подіях в Україні, а отже, не сприяє всебічному й об'єктивному дослідженню доби національно-визвольних змагань" [1, 308]. Між тим країни, де в громадянській війні проти місцевих "червоних" перемогли "білі" (національні, а не імперські), успішно

впоралися із завданням подолання "синдрому громадянської війни" в суспільстві, хоча на це пішло декілька десятиріч (Фінляндія, Іспанія, Тайвань, Південна Корея, Чилі), й здійснили успішний модернізаційний прорив як в економічній, так і в соціально-політичній площині — до розвинутої структурної демократії.

Втім, імперські забобони не дозволили лідерам всеросійського протибільшовицького руху, аж до військово-стратегічного розгрому взимку 1919–1920 рр., зробити висновки з краху напівфеодальних імперій в результаті Першої світової війни і вбудуватися в процеси "вестфалізації" та соціально-політичної модернізації післявоєнної Центрально-Східної Європи. По суті, всеросійські білі вожді до Врангеля, незважаючи на прозахідну орієнтацію та демократичну риторику, зволіли вірність ідейним догматам, що коренилися в ординсько-візантійської генетиці московської великодержавності, прагматичним інтересам національної (у "вестфальському" сенсі) Росії.

На відміну від своїх попередників О. В. Колчака і А. І. Денікіна, в останнього білого головкому і верховного правителя Росії барона П. М. Врангеля не лише не було "священного трепету" перед гаслом "єдиної, великої і неподільної Росії": він вважав його "туманним і невизначеним", а за наслідками політики його відстоювання — помилковим та шкідливим [2, 106]. Знявши вказане гасло з порядку денного, Врангель тим самим здійснив ідеологічний і ментальний розрив з імперським по суті дискурсом колишніх вождів Білого руху.

Відомо, що в розпал радянсько-польської війни 14 червня 1920 р. Врангель телеграфував до російського дипломатичного представництва у Варшаві, що для нього "польські війська не тільки не є ворожими, але розглядаються як союзні, оскільки Польща бореться не з російським народом, а з радянським режимом" [3, 253].

Кардинальний перегляд Врангелем курсу своїх попередників торкнувся і українського питання. У "Відозві головнокомандувача до українців" від 12 (25) серпня 1920 р. начальницько-патерналістський тон денікінського звернення "До населення Малоросії" змінився хоча й "братнім", проте апелюючим до раціонального вибору. У ньому акцентується не загальне (до того ж дуже по-різному оцінюване) минуле двох народів, а наявність спільного ворога — більшовизму, що зневажає віру, свободу та надбання народів. Врангель визнавав право українського народу на самовизначення і не протиставляв Україну "єдиній Росії" [4, 159–169].

У серпні 1920 р. у Варшаві між представником уряду УНР, на той час заступником голови Ради народних міністрів і міністром юстиції А. М. Лівіцьким та представником Врангеля у Варшаві Б. В. Савінковим, за згоди глави Польської держави Ю. Пілсудського і представників Антанти, було досягнуто політичної угоди, яка дозволила розпочати спільну антибільшовицьку боротьбу на платформі визнання уряду УНР і необхідності майбутнього скликання українського Установчих зборів. Останні мали визначитися щодо незалежності України та її майбутніх відносин з Росією [5, 368–369; 6].

28 жовтня 1920 р. з дозволу Головного отамана Симона Петлюри командувач підпорядкованої Врангелю 3-ї Руської армії, що формувалася в Польщі, генерал-лейтенант Б. С. Пермікін взяв участь у нараді вищого командного складу Армії УНР, скликаній її командувачем генерал-поручиком М. В. Омеляновичем-Павленком. Згідно з виробленими на нараді умовами, "Російська Армія Генерала Пермікіна, на підставі визнання Української Армії, як Армії Української Народної Республіки, обов'язалась провадити, в повному контакті з [...] Армією [УНР] спільні акції проти загального ворога — більшовиків" [7, 317]. Генерал Пермікін, залишаючись у підпорядкуванні генерала Врангеля, офіційним листом від 28 жовтня на ім'я командувача Армії УНР заявив про своє рішення до планованого підпису військової конвенції про спільну боротьбу з більшовиками між урядом головного отамана С. В. Петлюри і формувавшим 3-ю армію Російським Політичним Комітетом у Польщі (голова — Б. В. Савінков) надати "по силі допомогу дружній Армії Української Народної Республіки" і взяв на себе "обов'язок відноситися до Уряду й населення України як до Уряду і населення дружньої й союзної Держави і не втручатися у внутрішні справи цієї Держави" [7, 317].

Успіху вищезазначеної угоди, яка вже почало активно реалізовуватися, перешкодило, однак, підписання Польщею 12 жовтня 1920 р., за спинами Врангеля і Петлюри, Ризького перемир'я та попередніх умов майбутнього мирного договору з представниками РРФСР і Української РСР. Проте союзницьку взаємодію Армії УНР і частин генерала Пермікіна можна характеризувати як цілком ефективну. За кілька тижнів спільних бойових дій, аж до спільного відступу на польську територію наприкінці листопада 1920 р., оперативні дані командування Армії УНР не зафіксували жодних випадків порушення союзних зобов'язань [7], а 16 листопада 1920 р. у районі села Галузинці (нині — Хмельницька область) збірна козацька дивізія осавула М. І. Яковлєва з донських і терських козаків разом з кінним полком Чорних Запорожців Армії УНР майже знищили бригаду відомого червоного командира Г. І. Котовського [7, 353].

Незадовго до евакуації з Криму уряд Врангеля визнав державну незалежність УНР, про що її Армійському командуванню стало відомо 14 листопада 1920 р. [7, 340]. Однак до того часу корінний перелом у ході Громадянської війни на користь більшовиків вже відбувся. Історичний шанс на створення єдиного переможного фронту російських та національно-визвольних протибільшовицьких сил був упущений, що призвело, зокрема, до "експорту революції" до виниклих після краху Російської імперії нових незалежних держав у вигляді військової інтервенції, окупації або провокування збройних конфліктів, грубого втручання у внутрішні справи, постійної військової загрози з боку більшовицького режиму.

Виключно продуктивним для подальших досліджень убачається пошук загальнодемократичної платформи, на якій можна було б знайти точки дотику, зблизити позиції та оцінки тих чи інших фігур, подій і явищ Революції

та Громадянської війни 1917–1921 рр. на території сучасної України, що могло б справити благотворний модернізаційний вплив на процеси соціально-політичної трансформації в Україні.

Література

1. Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння / Михайло Ковальчук. — Київ: Темпора, 2006. — 576 с. — С. 289.
2. Врангель П. Н. Записки. Ноябрь 1916 г. — ноябрь 1920 г. Т. 1: Воспоминания. Мемуары / П. Н. Врангель. — Минск: Харвест, 2002. — 480 с.
3. Цветков В. Ж. Часть 1. Формирование и эволюция политических структур Белого движения в России / Белое дело в России. 1919–1922 гг. / В. Ж. Цветков. — Москва: ИП Цветкова Е. А., 2013. — 495 с.
4. Крупина В. А. Украина в программе государственного строительства П. Врангеля / Виктор Александрович Крупина // Крым. Врангель. 1920 год / Сост. С. М. Исхаков. — Москва: Социально-политическая мысль, 2006. — 216 с.
5. Савченко В. А. Симон Петлюра / В. А. Савченко. — Харьков: Фолио, 2004. — 415 с.
6. Шурхало Д. Украинский гамбит Черного барона / Д. Шурхало // ОРД. — 13.04.2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://ord-ua. com/2010/04/13/ukrainskij-gambit-chernogo-barona/?lpage=1
7. Українсько-московська війна 1920 року в документах. — Ч. 1: Оперативні документи Штабу Армії УНР (під ред. В. Сальського). — Варшава: [б. в.], 1933. — 404 с.

Л. В. РОМАНОВА
д-р е. н., проф., ІМЕФ МАУП

МАРКЕТИНГ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРІЯ І НАПРЯМИ СТАНОВЛЕННЯ

Аграрний сектор в Україні стає визначальною сферою економіки, включаючи здобутки по експорту продукції, зростанню привабливості та інвестиційної привабливості. Разом з цим простежуються негативні тенденції, зокрема пов'язані з безробіттям і відтоком сільського населення, занепадом і руйнацією сільських поселень, значним погіршенням демографічної ситуації тощо. Постає протиріччя між спрямуванням діяльності сільськогосподарських підприємств на зростання рентабельності та необхідністю розвитку соціально-інфраструктурної сфери з метою збереження стійкого розвитку сільських територій [3].

Вирішення даної проблеми вбачається у переході від галузевого на територіальний принцип управління сільськими територіями на засадах маркетингу з метою інтеграції зусиль сільськогосподарських товаровиробників, діяльності різних підприємницьких структур по виробництву товарів і послуг на конкретній території, сільських громад по просуванню території для задоволення потреб жителів села та суспільних потреб.

Виклад основних результатів. Проблема маркетингу сільських територій є мало вивченою. Проведені дослідження дають можливість визначити наступні методологічні підходи до розуміння його сутності.

1. Першим методологічним підходом є те, що маркетинг територій, в т. ч. і сільських базується на теорії і досвіді традиційного маркетингу, що обумовлює необхідність визначитися із розумінням сучасного маркетингу та тенденціями його розвитку. Як відомо з літературних джерел, маркетинг в процесі розвитку трансформувався від простої діяльності по збуту продукції до складного системного утворення в системі управління підприємством і сьогодні визначається як самостійний вид підприємницької діяльності, функція управління, філософія бізнесу, наука, соціальний процес.

Для розуміння тенденцій розвитку сучасного маркетингу слід також враховувати зміну моделі маркетингу. Ф Котлер визначає три етапи в розвитку маркетингу як науки і притаманні їм моделі розвитку, зокрема, 1.0, 2.0 і 3.0. [1]. Сучасний маркетинг розвивається на основі моделі 3.0, що спрямована на задоволення споживачів в суспільних, економічних та екологічних потребах [1, с. 15] на основі системи цінностей та культури, на яких базується довіра з врахуванням вимог до теорії мета економіки.

2. Наступним методологічним підходом має бути визначення територіального маркетингу як важливого інструмента територіального управління, його сутності, бо, як показують дослідження, маркетинг сільських територій походить від територіального маркетингу.

3. Третім методологічним підходом є визначення поняття сільських територій і стратегії їх розвитку. З точки зору функціонального підходу сільські території представляють собою єдність трьох сфер: соціальної, виробничої та екологічної і пріоритет, на думку вчених, має бути відданий саме соціальній складовій [2, с. 26]. В Україні визнання багатофункціональності сільських територій вимагає територіального принципу управління на противагу існуючому галузевому принципу. При цьому науковці виділяють два стратегічні напрями: розвиток аграрного виробництва з урахуванням регіональної специфіки і необхідності підвищення його конкурентоспроможності та сільський розвиток на основі громад. Останній включає розвиток економіки села, сільських територій (агроландшафтів, інженерної та соціальної інфраструктури) і, що найголовніше, людини.

4. Наступним методологічним підходом є визначення сутності маркетингу сільських територій.

Організаційно аграрний маркетинг формується в сільськогосподарських підприємствах, виробничий — у підприємствах по виробництву товарів та наданню послуг, маркетинг безпосередньо сільської території — маркетингових самоврядних структурах органів місцевого самоврядування та державного управління. Функції маркетингу сільських територій є похідними від функцій територіального маркетингу.

Для формування маркетингу сільських територій потрібно розробити шляхи його практичної реалізації, до яких можна віднести наступне.

1. Розробити механізм взаємозв'язку і взаємовідносин аграрного бізнесу з розвитком сільських територій, соціальної його відповідальності за розвиток сільських поселень. Адже ці формування орендують земельні паї в жителів села, тому певна відповідальність за розвиток сільських територій має бути покладена на аграрний, а також бізнес по виробництву товарів і послуг на сільських територіях. Це може бути збільшення плати за пай, обов'язкове відрахування коштів в сільські громади і т. ін.

2. Створити в територіальних службах управління, органах місцевого самоврядування, сільських громадах маркетингові відділи чи призначити окремих спеціалістів, які б займалися проблемою конкурентоспроможності територій, формуванням маркетингового їх потенціалу та іміджу, інтеграцією і взаємоузгодженням інтересів бізнесу і сільських громад, просуванням продукції підприємств, наданням допомоги у створенні кооперативів, інших інтегрованих структур, переробних цехів, народних промислів, розвитку зеленого туризму тощо, а також посиленням контролю за якістю ґрунтів, довкілля.

3. Створення, за пропозицією Саблука П. Т. та Курило Л. І. з метою забезпечення розвитку сільських територій економічних центрів регіонах та в

мережі Інтернет і також здійснення в них маркетингової діяльності шляхом організації виставкової діяльності, демонстраційних полігонів, аукціонів [4, с. 109]. Пропонується також створити при органах самоврядування Центріи господарського розвитку сільських громад, які б виконували саме інтеграційну функцію діяльності всіх суб'єктів сільських поселень.

4. Організація і підтримка кооперативних формувань як способу представлення мілких сільськогосподарських виробників в якості конкурентоспроможної сили на ринку та маркетингових кооперативів. Останні призвані надавати послуги з інноваційної та маркетингової діяльності для сільськогосподарських виробників.

5. Створення кластерів.

Безумовно, що окреслені напрями є лише незначною частиною перетворень на селі. Планомірний, безперервний і поступовий процес удосконалення управління сільськими територіями з використанням інструментів маркетингу забезпечить позитивні зміни в аграрному виробництві, сільському розвитку та підвищенні якості життя сільського населення.

Проведені дослідження показали, що маркетинг сільських територій є складним системним поняттям. Для визначення його суті потрібно виходити із розуміння традиційного маркетингу та його тенденцій, територіального маркетингу, сільських територій та стратегії їх розвитку. Маркетинг сільських територій включає аграрний маркетинг, маркетинг по виробництву товарів і послуг на території та маркетинг безпосередньо території. Дана проблема потребує подальших досліджень стосовно механізму маркетингу сільських територій.

Література

1. Котлер Ф. Маркетинг 3.0. От продуктов к потребителю и далее — к человеческой душе / Ф. Котлер, Х. Картаджакайн, А. Сетиаван: пер с англ. А. Заякина. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2012. — 240 с.
2. Онищенко О. М. Концептуальні проблеми майбутнього українського села і селянства / О. М. Онищенко, В. В. Юрчишин // Економіка АПК. — 2005. — № 11. — С. 24–29.
3. Развитие сельских территорий в Германии Информационные материалы. 2010 Режим доступу: http://www.agrardialog.ru/files/prints/razvitie_selskih_territoriy_v_germanii_rus.pdf
4. Саблук П. Т., Курило Л. І. Економічні центри розвитку сільських територій в управлінні аграрною економікою // Вісник економічної науки України. — № 1, 2014. — С.107–109.

О. М. АРТЮШЕНКО
канд. філос. н., УАІМВЛ МАУП

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасна дійсність сприяє зміні цінностей, духовних переконань, почуттів, набутого досвіду, встановленої поведінки, ментальності українського народу, а в цілому — трансформує суспільство. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що на сьогодні, коли стоїть загроза національній безпеці, коли Україна потерпає від подій на сході Україні, громадянське суспільство є тією рушійною силою, яка сприяє тому, що нація українців відбулася на пострадянському просторі.

На нашу думку, можливо простежити прояви трансформації рис громадянського суспільства у поведінці, у мовленні, у цінностях родинного життя. Для цього доречно зробити екскурс в минуле нашого народу, щоб провести паралель між рисами наших предків та рисами сучасного українця.

Метою дослідження є створення концепції процесу трансформації громадянського суспільства в сучасних умовах.

Відповідно до поставленої мети в дослідженні вирішуються наступні завдання:

- показати трансформацію громадянського суспільства за сучасних умов;
- проаналізувати характерні риси громадянського суспільства в контексті викликів сучасності.

Методологія, яка використана у даному дослідженні, є системним поєднанням плюралістичного комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Застосування системного методу дозволило виявити характерні риси трансформації громадянського суспільства у їх зв'язку і взаємозалежності. У дослідженні використано історичний, логічний метод у поєднанні із системним, що дозволило прослідкувати трансформацію громадянського суспільства хронологічно.

Сучасними умовами трансформації громадського суспільства виступають процеси глобалізації, інформатизації, інформаційна та гібридна війна. Вони трансформують риси громадянського суспільства. Громадянське суспільство — суспільство з високорозвиненого системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість [2].

В. Андрущенко вважає, що громадянське суспільство в Україні буде розвиватися лише тоді, коли запрацюють більш активно горизонтальні зв'язки між людьми, коли населення зрозуміє, що відстоювати свої права і захищати свої інтереси ефективніше не поодинці, а разом. Тобто, фактично перейти від тоталітарної моделі колективізму до демократичної. У цьому випадку самоорганізація громадян відбувається не з ініціативи держави, а є внутрішньою потребою самих людей. Таким чином, для громадянина самоорганізація стає вкрай необхідною, оскільки є формою реалізації його прав і свобод [1].

Громадянське суспільство — це суспільство, в якому панують права та свобода, де громадянин є соціально захищеним та вільним у виборі своїх інтересів, де держава підтримує своїх громадян на економічному, освітянському, культурному, соціальному рівнях.

Ми можемо констатувати, що громадянське суспільство на даному етапі свого розвитку трансформується демократією, політичною культурою. За сучасних умов громадянське суспільство апелює до європейських цінностей та ринкових відносин. На сьогоднішній день ми можемо спостерігати рівень громадської активності населення. Звідси волонтерський рух, добровольчі батальйони. На нашу думку, всі ці важелі повинні бути підтримані державою, бо саме вона сприяє тому, що громадянин такого суспільства почувається вільним, захищеним, почутим. Держава повинна підтримувати своїх громадян, захищати їх права та свободу, втілювати в них національний дух та створити умови, щоб, віками сформовані звичаї та традиції українського народу, продовжували жити і за сучасних умов. Держава та громадянське суспільства повинно бути єдиним цілим, а не існувати окремо один від одного.

Результати нашого дослідження можуть бути застосовані в таких галузях науки як політологія, соціальна філософія, соціологія.

Література

1. Андрущенко В. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу. / Інститут вищої освіти АПН України. — К., 2006.
2. http: // pidruchniki. com/1019020943040/pravo/gromadyanske_suspilstvo_yogo_politichna_sistema_derzhava

О. М. ЕЛЬБРЕХТ
д-р пед. н., доц., УАІМВЛ МАУП

ПІДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Сучасні світові тенденції, загострення глобальних проблем вимагають оновлення парадигми освіти та підготовки кваліфікованих, професійно мобільних кадрів, здатних до творчої праці та освоєння складних технологій в динамічно мінливих умовах. У світлі таких вимог зростає необхідність розв'язання проблеми підвищення якості професійної освіти, складовою частиною якої є вищий навчальний заклад.

Чисельні дослідження вчених свідчать, що в сукупності умов, які визначають якість підготовки фахівців у вузі, важливе місце належить розробленню нетрадиційних підходів до визначення змісту, організаційних форм і методів навчання з урахуванням мети і специфіки діяльності вищого навчального закладу.

Формування змісту навчання є досить складною проблемою: зміст має відображати раціональне співвідношення фундаментальних знань і практичних умінь; забезпечувати перетворення навчальної інформації в знання та вміння; передбачати розвиток у студентів здібностей і навичок самостійної роботи, спрямованої на отримання і вдосконалення знань. При формуванні змісту важливо враховувати, що вищий навчальний заклад вирішує проблеми спеціальної освіти та підготовки людини для здійснення конкретних видів професійної трудової діяльності відповідно до потреб суспільства і ринку праці.

Коло специфічних проблем, з якими стикається менеджер у зовнішньоекономічній діяльності досить широке: презентація продукції, відстеження її відповідності стандартам інтегративної системи міжнародного ринку; створення та управління механізмів перевозу та постачання; розвиток стратегії діяльності компанії (підприємства, установи), яка приймає до уваги як політичні так і економічні аспекти; прогнозування і отримання прибутку від заходів сумісної роботи з іноземними партнерами; врегулювання складеної ситуації згідно до потреб і можливостей компанії і т.ін. Зрозуміло, що діяльність щодо вирішення цих проблем вимагає адекватного комплексу професійно-значущих умінь і особистісних якостей, які роблять конкретну особистість професійно придатною до роботи на посаді менеджера зовнішньоекономічної діяльності.

В цілому вимоги щодо підготовки фахівців такого профілю та їхніх кваліфікаційних характеристик сформульовані у керівних і нормативних документах, основним з яких є Галузевий стандарт вищої освіти України [1]. На основі цих документів розробляється навчальний план із спеціальності, в якому домінуюча роль належить професійній складовій. Проте сьогодні обсяг знань і вмінь, запитуваних менеджерами зовнішньоекономічної діяльності, настільки зростає, що ускладнює їх розташування у навчальних програмах. Спроби викладачів-практиків це зробити переважно ведуть до того, що деякі питання, передбачувані програмою, залишаються нерозкритими або розкриваються поверхово; виникає погроза перевантаження студентів.

У зв'язку з цим актуалізується питання про професійне спрямування непрофільних предметів; взаємовплив профільних та непрофільних дисциплін; послідовну реалізацію міждисциплінарних зв'язків; створення інтегративних курсів. Однак професійне спрямування непрофільних дисциплін вимагає адекватних змін їх змісту, що має знаходити відображення у чинних підручниках. На практиці ж викладачі часто стикаються з ситуацією, коли передбачувані зміни не підкріплюються наявністю відповідних підручників, що вносить певні суперечності й ускладнення як у викладацьку діяльність педагога так і в навчально-пізнавальну діяльність студентів. Отож постає проблема адаптації навчальних матеріалів до змінних умов спеціальної підготовки або створення нових, що потребує додаткових зусиль педагогічного колективу, належного професійного рівня викладачів, часу і сприятливих фінансових умов. Тому вирішення цієї проблеми неможливе без зацікавленості і скоординованих зусиль колективу випускової кафедри, адміністрації, методичної служби вузу, відповідних наукових установ.

Сучасні підходи до підготовки менеджерів полягають у зміні форм і методів навчання задля його більшої інтерактивності. Це розширює можливості для взаємодії учасників навчального процесу. Партисипативний стиль навчання спонукає студентів до набуття знань і вмінь у процесі взаємодії з викладацьким складом і між собою. За сумісної діяльності педагогів і студентів ефективніше формуються менеджерські вміння, стереотип поведінки й адекватна реакція на професійну ситуацію.

Теоретико-методологічне значення має поняття "досвід". Використання досвіду є запорукою ефективного навчання. За такого підходу в межах аудиторних занять застосовуються лабораторні експерименти, симуляції, вивчення кейсів, розв'язання проблемних ситуацій, проекти. Ідея залучення студентів до позааудиторної практичної діяльності стала концептуальною засадою підходу "навчання досвідом" або "навчання діяльністю" до підготовки менеджерів. Методами навчання з опертям на досвід у позааудиторній роботі є польове навчання, праця в організації за направленням, програмоване позааудиторне навчання, представлене у покроковій програмі, виконання навчальних проектів у процесі практичної роботи й ін.

У теоретично аргументованих змінах мети освіти, змісту, форм і методів навчання відбиваються зміни у суспільстві. В межах освіти менеджерів, у

т. ч. зовнішньоекономічної діяльності, ці зміни передбачають посилення вимог до засвоєння нових знань і значного обсягу інформації. У змісті освіти переважає професійний компонент (знання у галузі менеджменту, практичні знання виробничо-технологічної бази компаній). Важливими є світоглядний, етичний, політичний, ідеологічний, комунікативний компоненти. Організація навчання зумовлена метою навчальної діяльності майбутніх менеджерів, яка полягає у формуванні дослідницького ставлення до майбутньої професійної діяльності, її об'єктів, середовища діяльності організації. Мета зумовлює організаційні форми і методи навчання, принципи побудови його змісту, вимоги до логіки дидактичного впорядкування змістових компонентів навчання.

Література

1. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-професійна програма підготовки магістра за спеціальністю 8.03060104 "Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності". — К.: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2011.
2. Господарський кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV.
3. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти. — К.: Вид. центр "Академія", 2001. — 528 с.

В. В. БАЄВ
канд. е. н., доц., проф. МКА, УРІМБ МАУП

МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В XXI сторіччі медичний туризм перетворився в окремий вид туристичної індустрії. За прогнозами Всесвітньої організації охорони здоров'я до 2022 року туризм та охорона здоров'я мають стати провідними галузями світо господарства.

За аналітичними висновками International Medical Travel Journal медичний туризм перетворюється в одну з найбільш швидкозростаючих галузей [3]. Опитування проведені в 280 клініках і лікарнях 60 країн світу — лідерах медичного туризму свідчать про позитивну динаміку розвитку цього виду світового бізнесу. В 48 % клініках, лікарнях та медичних туристичних агентствах повідомили про зростання міжнародної число пацієнтів протягом 2014 року. Понад 50 % суб'єктів медичного туризму очікує на річне зростання більш ніж на 10 % в рік на ринку медичного туризму на найближчі п'ять років. Найбільші прибутки очікуються в медичному туризмі, орієнтованому на надання послуг з косметичної хірургії (55 % опитаних), при лікуванні раку (54 % респондентів), лікування безпліддя (40 % респондентів) і стоматологічне лікування (38 % опитаних). За прогнозами асоціації Deloitte Center for Health Solutions економіка країн з невисокими цінами на медичні послуги отримала прибутки понад 2 млрд. долл. США [6].

Стрімкий розвиток індустрії медичного туризму в останні 10 років обумовлений кількома причинами:

- зростання вартості лікування в країнах з розвинутою економікою;
- поява нового сегменту споживачів медичних послуг, які воліють поєднувати якісне лікування за низькими цінами, з можливістю отримання яскравих вражень від подорожей в інші країни;
- не можливість оперативного отримання необхідної медичної допомоги (листи-очікування) в країнах Європейського Союзу та в країнах Близького Сходу;
- відсутність в низці країн світу якісної медичної допомоги та відповідних технологій лікування та діагностики.

З метою розвитку медичного туризму уряди деяких країн розробляють системи охорони здоров'я, в структуру якої входять лікувально-профілактичні заклади, туристичні агентства та страхові компанії, орієн-

товані на медичний туризм. Існують національні програми, спрямовані на популяризацію країни в сфері медичного туризму [5].

Головними напрямками розвитку медичного туризму в світі є США, Німеччина, Туреччина, Індія, Таїланд, а також Канада, Мексика, Коста-Ріка, Великобританія, Франція, Іспанія, Йорданія, Дубай, Малайзія, Сінгапур, Японія, Корея, Філіппіни, ПАР. Тільки з США в 2012 році з метою отримання медичної допомоги за кордоном виїхали за межі країни понад 2,7 млн. громадян. Головні прибутки від медичного туризму сьогодні отримують США, Німеччина, Туреччина, Індія і Таїланд [4].

Зокрема, Туреччина, один з найуспішніших гравців світового ринку медичного туризму, в 2012 році прийняла 617 тисяч медичних туристів, заробивши на них $ 4,2 млрд. До 2016 року країна планує збільшити потік медтуризму до 1 млн. осіб, а доходи — до $ 10 млрд.

Основною причиною розвитку медичного туризму є різниця в цінах, при однаковій якості, на медичну допомогу в різних країнах світу. Наприклад аортокоронарне шунтування в Бангкоку коштує 12 тисяч доларів, у США — 100–200 тисяч. Лазерна корекція зору — 730 доларів, у США — 3,7 тисяч. В Делі за базове обстеження (аналіз крові, ЕКГ, рентгенографія грудної клітки, УЗД черевної порожнини) потрібно заплатити 84 долара. У Великобританії — 600 [1].

В Україні послуги медичного туризму стали набирати популярність 4–5 років тому. В даний час туристичні фірми розвивають три види медичного туризму: діагностичного, оздоровчого та лікувального характеру, кожен з яких користується незмінно високим попитом. Відбувається структурування українського ринку виїзного лікування. За даними учасників ринку, практично всі туристичні компанії України надають послуги лікування за кордоном, проте лише невелика кількість з них спеціалізуються виключно на цьому виді бізнесу. Новий і водночас дуже динамічний напрямок обіцяє високі прибутки, а тому відкриваються турфірми, які поспішають заявити про роботу зі 100 або 200 клініками за кордоном, що часто є лукавим перебільшенням. Крім туристичних фірм на ринку медичного туризму існує так само невеликий сегмент ринку, представлений: Українськими медичними клініками (наприклад, “Євролаб”), які пропонують організацію лікування за кордоном як додаткову послугу.

В останні 5 років пацієнти виїжджали за кордон за такими медичними показаннями: лікування дихальних шляхів, шкіри, серця, нирок, печінки, лікування розриву м’язів, обстеження, пластичні операції. Крім того, причиною виїзду за кордон можуть бути [6]:

- постановка діагнозу в складних клінічних випадках;
- потреба в унікальних технологіях лікування, наприклад, трансплантації органів;
- високовартісні медичні технології, які поки що відсутні в нашій країні;
- рідкісні медичні процедури, які не надаються в Україні;
- необхідність консультації і лікування у висококласного спеціаліста.

Нарешті, вже досить широко поширений виїзний оздоровчий туризм, що поєднується з індустрією нових вражень.

За статистикою, основні потоки виїзного медичного туризму з України спрямовані в Ізраїль, Туреччину, США, Таїланд, Німеччину, Угорщину, Австрію, Чехію і Словаччину. Проте останнім часом серйозну конкуренцію їм почали складати клініки нових країн: Індії, Бразилії, Болівії, Коста-Ріки, ПАР.

З іншого боку, Україна сама стає вкрай перспективним ринком для в'їзного медичного і оздоровчого туризму. Наша країна має репутацію постачальника медичних послуг з хорошим співвідношенням ціна-якість: вартість послуг в українських клініках набагато нижче. У першу чергу це відноситься до послуг стоматології, МРТ-діагностики. Багато туристів цілеспрямовано приїжджають в Україну в пошуках унікальних видів лікування — наприклад, стовбуровими клітинами. В останні роки збільшується попит іноземних громадян на послуги в українських репродуктивних клініках.

Всесвітня асоціація медичного туризму (GHTC) вважає, що Україна є дуже привабливою для іноземних інвесторів та пропонує допомогу в інвестуванні закладів охорони здоров'я та реформуванні галузі [2].

Варто відзначити, що українські клініки стрімко заробляють популярність на ринку світового медичного туризму завдяки поєднанню доступних цін та високої якості своїх послуг. Експерти підкреслюють, що вартість українських медичних послуг є значно меншою, ніж аналогічних у розвинених країнах, при цьому не поступаються їм у якості та рівні комфорту в багатьох зарубіжних клініках [5]. Крім того, в очах іноземців важливою перевагою для лікування в Україні є відсутність черг на лікування та надання медичних послуг, що дозволяє іноземним пацієнтам отримати своєчасну допомогу в повному розмірі. Розвитку мед. туризму сприяє достатній розвиток медичного сервісу, координаційних супровідних послуг, а також англомовний персонал.

Іноземні клініки часто самі виходять на український ринок з пропозицією своїх послуг. Приклади включають в себе як багатопрофільні ЛПЗ (Центральна клініка м. Аугсбург) так і спеціалізовані. Особливо активні в просуванні своїх послуг німецькі клініки півдня Німеччини. Іноземними немедичними фірмами-посередниками, які мають свого представника або посередника в Україні. Приклад: Компанія "Bavaria Med Service GmbH".

В Україні існує ряд багатопрофільних лікарень, які потребують інвестицій для повноцінного функціонування, наприклад, Охматдит. Також необхідне створення спеціалізованого центру з трансплантації кісткового мозку, реалізація якого дозволить суттєво економити державні кошти на лікування таких пацієнтів за кордоном та є доволі привабливим бізнес-проектом для залучення пацієнтів із інших країн. І подібних проектів для фахової співпраці в Україні достатньо, оскільки політика нового українського уряду полягає у широкому залученні інвестицій, відкритості до співпраці з закордонними партнерами та прозорості усіх процедур.

Література

1. Коваль О. Медичний туризм: відпочинок чи лікування? Новітні аспекти / О. Коваль [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourinform.org.ua/medychnyj-turyzm-vidpochynok-chy-likuvannya-novitni-aspekty-2
2. Association of Travel Insurance Intermediaries/ Сайт асоціації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.atii.co.uk
3. Medical Tourism Climate Survey 2014/ International Medical Travel Journal.-Published: March 2014 // http://www.imtj.com/resources/research-and-statistics/medical-tourism-climate-survey-2014/
4. Medical Tourism: Update and Implications Report — Deloitte [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.deloitte.com/.../center-for-health-solutions/health/55d9f278c
5. Ratner C. Who owns “medical tourism? Reaction to the MTA v IMTA legal action / Caroline Ratner // International Medical Travel Journal.-2009
6. Ukraine’s Medical Tourism Boom [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www.medicare-4u.com/ru/news/makeover-or-internal-overhaul-ukraines-medical-tourism-boom.html

О. В. БАЄВА
д-р біол. н., проф., УРІМБ МАУП

М. В. МАЗНЄВА
канд. е. н., доц., УРІМБ МАУП

СИСТЕМА МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ ТУРИСТІВ

В Україні правовідносини між туристами, туристичними підприємствами і страховими компаніями здійснюються в рамках чинного законодавства і правил, розроблюваних самими страховими компаніями за узгодженням з Мінфіном України. Нині ліцензії на проведення такого страхування мають понад 50 страховиків.

Страхування туристів в Україні регулюються такими чинними нормативно-правовими актами: Законами України "Про туризм", "Про страхування" "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України"; Постановами Кабінету Міністрів України "Про заходи для подальшого розвитку туризму", "Про правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію", а також Наказом Державного комітету з питань охорони державного кордону наказом від 10.06.1999 р. № 284.

Суб'єкт туристичної діяльності, який надає туристичні послуги, зобов'язаний забезпечити страхування туристів та осіб, які їх супроводжують Застосовуються наступні види страхування туристів: медичне; від нещасного випадку; майнове; на випадок затримки транспорту; витрат, пов'язаних із неможливістю здійснити поїздку; асистанс; страхування відповідальності власника автотранспортних засобів та інші.

Медичне страхування туристів поділяють на: страхування зарубіжного туризму — страхування громадян, які виїжджають за кордон; страхування внутрішнього туризму; страхування іноземного туризму — страхування іноземних туристів в Україні.

Суб'єкт туристичної діяльності, який надає туристичні послуги, зобов'язаний забезпечити страхування туристів та осіб, які їх супроводжують. Договір страхування із страховиком можуть укласти туристи або суб'єкт туристичної діяльності як агент страхової компанії. У першому випадку перевіряється наявність у туриста страхового полісу і його копія додається до договору про надання туристичних послуг. У другому — договір страхування укладається безпосередньо в туристичній компанії агентом страхо-

вої компанії, яка має ліцензію на право здійснення діяльності, пов'язаної з організацією медичного страхування і страхування від нещасного випадку. Такий договір називається агентською угодою, до нього додаються копії таких документів: правила медичного страхування та страхування від нещасних випадків; страхові тарифи, договір страхування туриста (страховий поліс); роз'яснення щодо порядку укладення та заповнення страхового поліса; форми звітності суб'єкта туристичної діяльності перед страховиком; копія ліцензії на право здійснення страховою компанією діяльності з медичного страхування та страхування від нещасних випадків.

Страхова компанія забезпечує страховий захист майнових інтересів громадян (туристів) під час їх перебування за кордоном. В Україні страхувальниками можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи, зокрема туристичні фірми, що укладають угоди про надання туристичних послуг фізичним та юридичним особам. Застрахованими особами є громадяни (туристи), що виїжджають за кордон. Обов'язкове медичне страхування та страхування від нещасних випадків здійснюється один раз на весь період туристичної подорожі. Страхуванню повинні підлягати як туристи, так і особи, що їх супроводжують. Договір страхування укладається на строк перебування застрахованої особи за кордоном. Як правило, договір набирає чинності з 00.00 годин доби, зазначеної як дата початку дії договору, але не раніше моменту перетину державного кордону України, за умови, що страхова премія сплачена повністю. Дія договору страхування поширюється на іноземні держави та не діє на території країни постійного проживання. До страхових подій належать короткочасні, несподівані та ненавмисні захворювання в місцях, передбачених туристичною путівкою (туристичним маршрутом).

До базової програми страхування туристів вітчизняні страховики включають: покриття всіх витрат на медичні послуги, послуги амбулаторного та стаціонарного лікування, медичне транспортування в країні перебування в лікувальну установу та на батьківщину; екстрену стоматологічну допомогу; придбання ліків, догляд за хворим; у випадку смерті за кордоном — транспортування тіла на батьківщину.

Страхові компанії за умови підвищення вартості страхового полісу, можуть включати в програми страхування додаткові послуги. А саме: візит третіх осіб в екстреній ситуації; дострокове повернення застрахованого на батьківщину; повернення неповнолітніх дітей на батьківщину у необхідному супроводі; лікарняний нагляд; надання житла після виходу з лікарні,

Розмір страхового тарифу залежить від віку застрахованої особи: страхові компанії встановлюють знижки для дітей віком від 5–16 років, а для застрахованих осіб віком 60–70 років тарифи можуть збільшуватись, оскільки ризик раптового захворювання для цієї категорії осіб є вищим. Страхування осіб після 75 річного віку, як правило, не практикується. Також на розмір страхового тарифу впливає країна поїздки: менші страхові тарифи встановлюються для подорожей в країни Західної Європи, для поїздок в інші країни тарифи можуть збільшуватися в 1,5–2 рази. Деякі

країни (Австрія, Німеччина, Іспанія, Португалія) вимагають наявності страхових полісів на суму не менше 30 тис. євро. Крім того страхуючи туристів страхові компанії враховують тривалості та мети поїздки: страхові компанії, як правило, встановлюють менші страхові тарифи для поїздок туристичного призначення і вищі — для спортивних поїздок та спосіб продажу туристичних пакетів: для туристичних груп страхові компанії передбачають значні знижки, тому найдешевшими для туриста є страхові поліси, придбані через туристичні фірми.

Відшкодуванню підлягають лише ті витрати, які виникають унаслідок раптового захворювання або нещасного випадку. Кожна страхова компанія зазначає низку інших обмежень щодо витрат, які не підлягають відшкодуванню у разі їх виникнення під час перебування застрахованої особи за кордоном. Страхова компанія відмовляє в оплаті страхового відшкодування якщо: подорож здійснювалась з метою отримання лікування; курс лікування розпочався до початку дії договору страхування; застрахована особа здійснила поїздку, незважаючи на наявність медичних застережень; страховий випадок відбувся в результаті прямого чи непрямого впливу радіоактивного опромінення; витрати пов'язані з вагітністю на пізніх строках або абортами (за винятком вимушеного переривання вагітності, що стало наслідком нещасного випадку) і родами; витрати пов'язані з нервовими, хронічними, психічними захворюваннями і їх загостренням, а також станами, що не стабілізувалися аж до дати від'їзду й існує реальний ризик швидкого погіршення; витрати пов'язані з венеричними захворюваннями, СНІДом чи будь-яким подібним синдромом; витрати пов'язані з інтоксикацією після вживання алкоголю чи наркотиків; витрати пов'язані з будь-яким протезуванням, включаючи стоматологічне й офтальмологічне; витрати пов'язані з косметичною чи пластичною хірургією, якщо тільки вона не обумовлена травмою, отриманою в результаті нещасного випадку в період страхування; страховий випадок стався внаслідок самогубства або замаху на самогубство; лікування здійснювалося родичами застрахованої особи.

Страхування громадян, що виїжджають за кордон, здійснюється у двох формах виплати страхового відшкодування. Компенсаційна форма — страхове відшкодування виплачується після повернення у країну постійного місця проживання. Застрахована особа у країні тимчасового перебування самостійно вносить плату за отримані медичні послуги, а при поверненні на батьківщину надає страховій компанії відповідні документи для отримання страхового відшкодування. До таких документів відносяться: страховий поліс, заява про страховий випадок; оригінали документів, що підтверджують факт настання страхового випадку; касові чеки та інші фінансові документи на оплату медичної допомоги та лікарських засобів. Сервісна форма відшкодування — страхувальник одержує медичні послуги в країні перебування, а розрахунок здійснюється безпосередньо між сервісною (асистуючою) компанією та медичним закладом. Відносини та розподіл витрат між страховою та асистуючою компаніями визначаються на договірних засадах.

“Асістанс” — вид страхування, в якому страхове відшкодування сплачується не в традиційно грошовій формі, а у вигляді конкретної послуги чи плати за фактично надану послугу. Здійснюють цей вид страхування страхові компанії особливого типу, що поєднують страхові і сервісні функції, або звичайні страхові компанії, які працюють за договором з компаніями -асістантами.

Асістуючі компанії — це організації, які здійснюють цілодобову координацію надання допомоги застрахованим особам при настанні страхового випадку. Така допомога може бути медичною, технічною, юридичною, адміністративною тощо. За своєю структурою це складні організації, в які, окрім цілодобової операторської служби, залучені й інші спеціалісти та служби, що надають необхідну допомогу.

У міжнародній практиці негайне надання застрахованій особі допомоги у надзвичайних ситуаціях називається assistance insurance (страхування невідкладної допомоги). Якщо у класичному страхуванні передбачено відшкодування збитку, тобто виплати страхового відшкодування, то у страхуванні невідкладної допомоги — проводиться надання швидкої та невідкладної медичної допомоги. Наприклад, якщо застрахована особа захворіла, то компенсація витрат на її лікування буде предметом медичного страхування, а виклик лікаря вночі чи термінова госпіталізація — предметом assistance insurance.

Кожна асистуюча компанія має у своєму розпорядженні мережу чергових центрів і бюро, розташованих у регіонах, на які поширюється дія поліса. У разі настання страхового випадку застрахована особа — клієнт туристичної фірми — має зателефонувати в один із чергових центрів, номери телефонів яких зазначені в страховому полісі або у спеціальній ідентифікаційній картці. Черговий центр передає виклик у бюро, яке знаходиться найближче до клієнта та організовує послуги щодо надання негайної допомоги туристу: транспортування у відповідний лікувальний заклад, передача хворого кваліфікованому медичному персоналу і здійснення процесу контролювання якості надання медичної допомоги.

Виникнення системи “Асістанс” пов’язують з післявоєнним міграційним бумом кінця 50-х — початку 60-х років XX ст., коли мільйони людей, відчувши можливість і смак подорожей, а також в інших справах, опинилися поза територією країни проживання. Це туристи, громадяни, що виїхали за гостьовою візою у відрядження, для роботи за контрактом, репатріанти і біженці.

Згідно з переказами, одного разу з багатим канадським туристом, який приїхав у Францію, трапився нещасний випадок. Йому надали допомогу, яку він оплатив. Випадок, який з ним стався, наштовхнув його на думку щодо інвестування проекту зі створення служби допомоги для туристів. За деякий час майже одночасно в Європі й Америці з’явилося достатньо компаній, які по-різному називались, але в них був присутній прикметник “assist”, що означав “надання допомоги”.

На сьогодні найбільш відомими сервісними компаніями є: "CORIS International", "ELVIA-Assistance", "Inter Group Assistance Services Ltd.", "Europe Assistance", "International SOS and AEA Company", "Interparther Assistance", "Assist Card International", "Mercur Assistans", "France Secure", "Каліптус", "Fidelitas Assistana", "Global Voyager Assist Ltd", "ALBUR".

Компанії, з хорошою репутацією на ринку сервісних послуг мають розгалужену мережу чергових координаторів, які говорять на всіх необхідних мовах (наприклад, мережа Global Voyager Assistance — складається приблизно з 5000 координаторів у різних країнах світу), чітко і правильно організують їхню роботу, мають у штаті власних кваліфікованих лікарів і персонал, який володіє іноземними мовами.

Кожна компанія — асістант має у своєму розпорядженні мережу чергових центрів і бюро, розташованих у регіонах, на яких поширюється дія полісів по забезпеченню її послуг. При настанні страхового випадку клієнт повинен зателефонувати до одного з чергових центрів, номери телефонів яких зазначені в полісі або ідентифікаційній картці. Черговий центр передає виклик у найближче бюро, що безпосередньо надає послуги, і підтверджує, що всі витрати будуть оплачені. Компанію — асістант насамперед характеризує кількість чергових центрів і бюро: чим їх більше, тим швидше буде надана допомога. Саме компанія-асістант оплачує послуги медичних закладів, бере на себе організацію репатріації, медичної евакуації, супроводу хворого і т. д., а вже потім проводить взаєморозрахунки з конкретними страховиками.

Нині всі компанії-асістанти Західної Європи, США, Канади і Японії, з якими працюють українські страховики, вважаються солідними і надійними партнерами. До вибору посередника страховим компаніям доводиться ставитися серйозно. Так, великій російській страховій компанії "Авикос", яка спеціалізується на страхуванні туристів, протягом 10 років довелося кілька разів змінювати партнерів по асістансу. Причина — незадовільна якість наданих послуг, погана робота з врегулювання збитків. Багато сервісних служб виявляються насправді телефонними операторами, які не спроможні організувати допомогу і грамотно врегулювати страхові випадки.

Інша страхова компанія Росії "Ингосстрах" через подібні причини організувала власну асістанську службу. Вона є єдиною російською компанією, яка відкрила власні локальні сервісні центри в країнах масового виїзду російських туристів — у Туреччині, на Кіпрі, у Єгипті, Іспанії. Кожний із сервісних центрів здійснює цілодобовий прийом клієнтів російською мовою. Крім основних функцій, вони виконують моніторинг якості й обґрунтованості медичних послуг по страховому випадку, забезпечують необхідний контроль за роботою медичних партнерів і повне ведення страхового випадку безпосередньо в країні перебування застрахованого.

Основу нормативно-правової бази страхування туристів в системі "Асістанс" в Україні покладено Постановою Кабінету Міністрів від 4 грудня 1998 року "Про створення мережі закладів з організації медичної допомоги "Асістанс-Україна". Цією Постановою надало можливість страховим компа-

ніям бути співзасновниками служб "Асістанс". При цьому можливе залучення до числа засновників центральної служби "Асістанс-Україна" іноземного інвестора в розмірі 26 % статутного фонду. Оскільки 51 % Статутного фонду залишається в державній власності, то діяльність служби "Асістанс-Україна" контролюється державою.

З розвитком страхування тимчасово виїжджаючих за кордон громадян України та іноземних громадян в Україні утворились два види асистуючих компаній: компанії, що створені страховиками та входять до їх складу; універсальні асистуючи компанії.

Серед асистуючих компаній, найбільш відомими є UkrASSIST, АРТ-Ассистанс, СОС Сервис Украина, CORIS-Украина, ASSIST UKRAINE, ECLIS, Альфа-Ассистанс, Юниверсал Асистанс, Ассистанс Сервис, Украинская служба помощи, Дедал-Серис, Бизнес Ассист.

В Україні до 80 % полісів по страхуванню медичних послуг реалізується через туристичні фірми, з якими в страхових компаніях укладені відповідні договори. Безпосередньо в страхових компаніях поліси купують ті мандрівники, які бажають їздити за кордон самостійно. Туристична агенція має пояснити туристу можливість вибору різних програм страхування в залежності від виду поїздки, передбачуваних ризиків, а також беручи до уваги додаткові умови; ціну, знижки, обмеження.

Обсяг покриття по страхуванню медичних витрат (тобто межа, в рамках якої будуть оплачені витрати на застрахованого) рекомендується консульськими службами приймаючих країн.

Незважаючи на короткий термін існування, у системі "Асістанс" уже склалися свої традиції. Набір послуг звичайно поділяється на кілька груп, які диференціюються відповідно до кодів ризиків A, B, C і D. Кожна попередня група входить до всіх наступних. Наприклад, до групи ризиків D входять ризики A, B і C. Порівняння послуг різних компаній показує, що в цілому вони ідентичні, але зміщений акцент кодів ризиків C і D.

Відповідно до різноманіття мети поїздок і їх видів розроблені і види "Асістанса". Суперасістанс — найбільш комплексний продукт для тих, хто прагне мати один договір на всі випадки життя.

Асістанс 24 години на добу включає: повернення потерпілих у супроводі групи медиків, ремонт автомобіля, повернення дітей, що залишилися без батьківської фінансової підтримки; компенсаційні відшкодування різних витрат, підйом ліфта в горах і лижних курсів, компенсація за невикористані дні відпустки.

Асістанс за місцем проживання — надання послуг по виклику лікаря, санітарів, машини швидкої допомоги, бронювання місця в госпіталі, надання допомоги по господарству, сантехнічні роботи, послуга склярів та інших фахівців. Асістанс громадян в усьому світі — репатріація, повернення і супровід санітарами з місця надзвичайної події до місця проживання, авансування під заставу, включаючи оплату витрат на медобслуговування, пересилання багажу, послуг адвоката.

Асістанс туристичних груп, який включає: термінову репатріацію і повернення до місця проживання потерпілих з медичних причин; витрати на медобслуговування; внесення застави під звільнення з-під арешту; страхування розкрадання авіабагажу; страхування скасування і переривання подорожей; страхування цивільної відповідальності та інше. Асістанс закордонних колег — термінове повернення до місця проживання потерпілих у супроводі медперсоналу, відшкодування медичних витрат на місці, внесення застави під звільнення з-під арешту.

Асістанс спеціальний гірськолижний — пошук і надання медичної допомоги потерпілим у горах як взимку, так і влітку, відшкодування витрат за технічне обслуговування і проведення лижних курсів, компенсаційні виплати за дні невикористаної відпустки. Асістанс "Мультиспорт" — витрати на медобслуговування; термінове повернення до місця проживання потерпілих у супроводі медперсоналу, відшкодування витрат за технічне обслуговування і проведення спортивних змагань, термінова репатріація і повернення до місця проживання потерпілих з медичних причин.

За останні десятиліття у світовій практиці з'явилися новітні страхові послуги для туристів та виїжджаючих за кордон.

Застрахуватись за системою "Асістанс" можна, придбавши електронні пластикові карти. Карти — поліси переважно використовуються бізнесменами, які часто виїжджають за кордон. Карти мають безсумнівні переваги перед страховими полісами. А саме: електронні картки визнаються у всіх цивілізованих країнах; можуть видаватися не на фіксований термін, наприклад, на будь-які 200 днів перебування за кордоном протягом найближчих двох років; електронні картки зручні в якості багаторазового поліса; електронні картки супроводжуються системою знижок; можуть надавати оптовий поліс, до якого можна вписати 3–4 чоловіка; спектр послуг, що надаються власнику пластикової карти, значно ширший за перелік послуг звичайної медичної страховки.

Багато серйозних страхових компаній організували свої Інтернет сайти і відповідний сервіс. Зручність користування Інтернетом полягає в тому, що кожен бажаючий придбати послугу може легко і доступно в найкоротший термін ознайомитися з правилами страхування і тарифами різних компаній, порівняти їх і вибрати найбільш прийнятні для себе. Спеціалізовані періодичні видання з питань туризму і страхування систематичне друкують інтернет-адреси страхових компаній, що надають послуги "Асістанса".

Система "Асістанс" поширюється не тільки на туристів, а й на будь-яких громадян, які виїхали за кордон не на постійне місце проживання. Так, багато страхових компаній у всіх країнах, у тому числі в Україні, розробили спеціальні схеми страхування для від'їжджаючих за кордон на роботу чи навчання. Умови страхування в цілому ідентичні, але відрізняються тарифами. Особливо коливаються тарифи для від'їжджаючих на роботу за контрактом залежно від виду роботи.

У відповідності до Постанови КМ України “Про удосконалення порядку надання медичної допомоги іноземним громадянам, які тимчасово перебувають на території України” від 1997 року іноземні громадяни, які перебувають на території України мають бути застраховані Державною страховою компанією “Укрінмедстрах” Іноземці, принаймні європейці, воліють лікуватися вдома. Тому компанії-асістанти намагаються якнайшвидше привести клієнта в транспортабельний стан і відправити його додому. Практика показує, що на вирішення цієї проблеми зазвичай необхідно 2–3 дні, і витрати складають приблизно 5 тис. дол. США.

Література

1. Закон України “Про страхування” від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР.
2. Проекти Законів України “Про загальнообов’язкове державне соціальне медичне страхування” № 1040, № 1040–1, № 1040–2 відповідно від 27.11.2007 р., 18.12.2007 р., 25.01.2008 р.
3. Баєва О. В. Страхова медицина і медичне страхування: навч. посіб. / О. В. Баєва. — К.: Вид. дім “Персонал”, 2013. — 432 с.
4. Баєва О. В., Чебан В. І. Економіка та підприємництво в охороні здоров’я: навч. посібник. — Чернівці: Вид-во БДМУ, 2013. — 360 с.
5. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страхова справа: монографія. — 5-те вид. [стереотип.]. — К.: Вид-во “Знання”, 2006. — 651 с.
6. Гудень В. Виникнення та функціонування системи медичного страхування // Фінанси України. — 2000. — № 1. — С. 23.
7. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 300 с.
8. Радиш Я. Ф. Медичне страхування: Навч. посібник. — Вид-во НАДУ, 2005. — 88 с.
9. Яворська, Т. В. Страхові послуги: навч. посіб. / Т. В. Яворська. — К.: Знання, 2008. — 350 с.

І. С. БАХОВ
канд. пед. н., УАІМВЛ МАУП

КОНЦЕПЦІЯ ЛІБЕРАЛЬНОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ: “ЗА” І “ПРОТИ” У ВИРІШЕННІ ПИТАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Для вітчизняної теорії і практики полікультурної освіти і виховання важливе значення має їх збагачення позитивним педагогічним досвідом, набутим іншими державами світу, зокрема США та Європи, в яких на державному рівні схвалено політику мультикультуралізму. В сучасних політичних дебатах усе частіше можна почути критику на адресу так званого ліберального мультикультуралізму. Уряди деяких країн, зокрема, Великої Британії, Франції, Німеччини безпосередньо проголошують про “провал” політики мультикультуралізму.

Засновники чисельних концепцій і теорій мультикультурної освіти США Крістін Бене, Джеймс Бенкс, Рікардо Гарсіа, Соня Ніето, Крістін Слітер, Карл Грант, Маргарет Гібсон розробляють засоби введення мультикультуралізму в освітню практику. На початку досліджень вони розробляли досить прості технології, а в наш час стратегії мультикультурної освіти швидко змінюються і стають все складнішими.

Багато політиків і діячів освіти США вважають, що втілюючи ідеї мультикультурної освіти, важливо враховувати різні підходи до цієї проблеми, а не наслідувати якусь одну модель. Різноманітні підходи до ідеї мультикультурної освіти відображають різні цінності і різне розуміння цієї концепції. Концепції мультикультурної освіти і відповідні цінності й погляди визначають основний зміст і поняття, постановку акценту і межі досліджень. Концепції мультикультуралізму можна розглядати як основні положення для організації на їх основі практики мультикультурної освіти і їх необхідно усвідомлювати ще на стадії планування. Відповідно синтез мультикультурних концепцій може містити їх основні ідеї і положення.

Розглянемо детальніше концепцію ліберального мультикультуралізму. Перш ніж розглядати правомірність критики на адресу політики мультикультуралізму, слід визначити, що маємо розуміти під ліберальним мультикультуралізмом.

У широкому значенні під ліберальним мультикультуралізмом слід розуміти політичну теорію, ідеологію та політику, які передбачають *інтеграцію* культурних меншин без їхньої асиміляції [1]. У даному контексті під інтеграцією мається на увазі модель культурної взаємодії, при який культурні

меншини, з одного боку, зберігають і підтримують власні культури, а з іншої сторони, адаптуються до культури домінуючої групи; *асиміляція* передбачає протилежне, тобто добровільну або змушену втрату культурними меншинами своїх корінних культур, яка супроводжується прийняттям культури більшості [11, p. 94].

Спочатку ліберальний мультикультуралізм з'явився в 60–70 роках XX-го століття як ідеологія і політична практика ліберальних демократичних держав, таких як Канада, Австралія, Швеція. Ідеологія і політика мультикультуралізму сформувалася як частина більш широкої політичної течії — боротьби за права людини — і була спрямована на викорінення в суспільстві дискримінації на ґрунті етнічної та расової приналежності. Прихильники ліберального мультикультуралізму 60–70-х років спиралися на основні положення класичного лібералізму, головною цінністю якого визнається свобода індивіда. Згідно з положеннями класичного лібералізму, мультикультуралісти закликали до формування в суспільстві толерантного ставлення до культур меншин, а також виступали із захистом індивідуального права членів культурних меншин на свободу вибору культурної приналежності [2]. Вони стверджували, що існуюча тоді політика асиміляції іммігрантів, корінних народів і національних меншин була порушенням індивідуальних прав особистості: примушуючи групи меншин асимілюватися до культури більшості, домінуюче суспільство тим самим змушувало їх відмовлятися від власних культур.

Пізніше, у 80–90-х роках XX століття в ідеології і політиці ліберального мультикультуралізму відбулися значні зміни з огляду на появу теорій ліберального мультикультуралізму, особливо теорій Чарльза Тейлора (Taylor) ("Політика визнання") [11] і Уїлла Кімлички (Kymlicka) ("Мультикультурне громадянство") [5; 6]. Право на культурне самовизначення почало поширюватися не на окремих індивідів, а на культурні групи в цілому: це означає, що не індивіди, а цілі групи культурних меншин стали розглядатися в якості носіїв культурної (колективної) ідентичності. Таким чином, з'явилися так звані, групові права, які були спрямовані на захист спільних інтересів членів культурних меншин і забезпечували збереження їх культур і звичного способу життя. Крім надання правових та політичних гарантій проти дискримінації на ґрунті приналежності до "іншої" культури (даний вид дискримінації включає в себе етнічну та расову дискримінацію), групи культурних меншин отримали право на додаткове фінансування для підтримки своїх вихідних культур [3].

На думку критиків ліберального мультикультуралізму, як критиків теорії (наприклад, Сейли Бенхабіб (Benhabib) [8; 9], так і критиків політичної практики (наприклад, Девіда Камерона, Ніколя Саркозі), надання культурним меншинам особливих групових прав і додаткове субсидування не привели до очікуваних результатів. Замість інтеграції культурних меншин результатом проведеної політики ліберального мультикультуралізму, а саме в Європейських державах, стала сегрегація груп меншин [7]. Під сегрегаці-

єю в даному контексті слід розуміти "модель культурної взаємодії, яка передбачає збереження культурними меншинами власних культур, що супроводжується ізоляцією груп меншин від домінуючої групи" [11, p. 94]. Крім того, критики наголошують, що виділення субсидій на підтримку культурних традицій груп меншин призвело до того, що багато лідерів груп стали зловживати наданими їм пільгами. Метою практик збереження культурних звичаїв стало не підтримка культурної ідентичності, а отримання додаткових фінансових коштів [8; 9].

Дехто з лібералів не підтримує мультикультуралізм у будь-якій формі, стверджуючи, що в ліберальній державі все спільноти і культури повинні в якійсь мірі, можливо навіть значною мірою, мати ліберальний характер. Так, Брайан Баррі (Barry) піддає різкій критиці концепцію мультикультуралізму, вважаючи, що ліберальна держава не може проявляти толерантність щодо неліберальних елементів. Це означає, що держава повинна, з поміж іншого, взяти на себе відповідальність за освіту дітей, щоб культурні чи релігійні спільноти не впровадили хибні ідеї в уми підростаючого покоління. Держава повинно також гарантувати дотримання прав жінок у сімейних відносинах і не допускати, щоб культурні меншини дискримінували тих, хто залишає подібні групи [4].

Проблема полягає ще й у тому, що говорячи про "провал" мультикультуралізму в цілому, критики не враховують, що під політикою ліберального мультикультуралізму насправді слід розуміти не одну, а безліч політичних практик, які відрізняються одна від одної в залежності від контексту, тобто країни, епохи і культурної групи, на яку політика зорієнтована. Оцінюючи успіх політики ліберального мультикультуралізму в тій чи іншій країні, особливо важливо звернути увагу на останній фактор, тобто на яку саме групу культурних меншин спрямована політика ліберального мультикультуралізму. Один з головних теоретиків і захисників ліберального мультикультуралізму Уїлл Кимличка (Kymlicka), звертає увагу на те, що дана політика спрямована на три різні групи культурних меншин: національні меншини, корінні народи і групи іммігрантів. Вчений-теоретик відстоює "жорсткий" варіант мультикультуралізму, стверджуючи, що мультикультурна держава повинна дотримуватися групової диференціації прав і забезпечувати культурним меншинам особливий захист [5; 6]. На його думку, ліберальна держава має вживати активні кроки для забезпечення таким групам необхідних засобів, що дозволяють підтримувати їх спосіб життя. Це означає не просто субсидування їхньої діяльності, а й надання правових і політичних гарантій від дискримінації та будь-яких несприятливих умов. Водночас держава повинна подбати і про те, щоб культурні групи дотримували основоположні цивільні права, які ліберальна система забезпечує всім індивідам. Уілл Кимличка вважає політику "м'якого" лібералізму синонімом "доброзичливої байдужості"; вчений стверджує, що такий підхід не в змозі вирішити найважливіші проблеми, з якими стикається держава в умовах культурного різноманіття.

Обидва автори відкидають заклик класичного лібералізму до того, щоб держава займала щодо культурних питань менш інтервенціоністську, більш "нейтральну" позицію, хоча Б. Баррі (Barry) вважає за необхідне активніше забезпечувати відповідність культурних меншин принципам лібералізму. На відміну від нього, У. Кимличка рекомендує більш жорсткі заходи, які б гарантували меншинам збереження культурної самостійності.

Незважаючи на істотні розбіжності щодо мультикультуралізму, У. Кимличка і Б. Баррі вважають, що у ліберальному суспільстві цінності лібералізму повинні дотримувати всі громади або підгрупи, принаймні до певної міри. На думку Б. Баррі, вони можуть відходити від ліберальних норм тільки в тому випадку, якщо являють собою абсолютно добровільні асоціації, які об'єднують вільних повнолітніх індивідів [4]. Він також вважає, що не повинна заохочуватися підтримка подібними групами особливих неліберальних форм об'єднання. У. Кимличка, навпаки, надає велике значення наданню допомоги культурним меншинам, почасти тому, що лише за такої підтримки їх члени зможуть користуватися певним ступенем автономії, яку він розглядає як найважливішу з ліберальних цінностей. Це означає, що меншинам надається допомога як в їх прагненні до інтеграції, так і в спробах підтримати своє "особливе" існування. Тобто в першу чергу таким групам повинні бути надані юридичні і політичні пільги, що дають їм більше можливостей для збереження і процвітання в рамках суспільства. Можливо, мова йде про наділення їх особливими правами на представництво в органах влади, визнання їх культурних традицій (скажімо, за рахунок їх включення в державну символіку або складання списку офіційних свят з урахуванням релігійних обрядів культурної меншини, а не тільки більшості) або звільнення деяких груп від частини запропонованих законом обов'язків. По-друге, така допомога передбачає прийняття законів, що дозволяють культурним меншинам захищатися від зовнішніх впливів. Зокрема, стосовно корінних народів У. Кимличка рекомендує надати їм право самоврядування. У цьому погляди У. Кимлички відрізняються від ідей Б. Баррі, проте вони обидва переконані, що самостійні групи у складі ліберальної держави повинні дотримуватися ряду основоположних ліберальних цінностей. Ніяким групам не можна дозволяти повністю нехтувати ліберальними нормами.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок: висловлювання сучасних політиків щодо "провалу" ліберального мультикультуралізму являють собою не одну, а безліч політичних практик, успіх яких багато в чому залежить від умов реалізації, а також від ступеня зацікавленості самих держав у реалізації політики ліберального мультикультуралізму.

Література

1. Котельников В. С. Мультикультурализм для Европы: вызов иммиграции // Государство и антропоток: [интернет-альманах]. — URL: http: //www.antropotok.archipelag.ru/text/a263.htm

2. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма. — URL: http: // www. inliberty. ru/library/study/327/
3. Малахов В. Национальные государства перед лицом культурного плюрализма / В. Малахов // Логос: философско-литературный журнал. — 2006. — № 2 (53). — С. 84–93.
4. Barry, B. Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism. Cambridge: Polity Press, 2001.
5. Kymlicka, W. Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford: Oxford University Press, 1995.
6. Kymlicka, W. The Essential Critique of Multiculturalism Theories, Policies, Ethos. URL: http: // www. raison-publique. fr/IMG/pdf/Kymlicka. Essentialist_critique_of_multiculturalism
7. Multiculturalism: What does it mean? // BBC News. — 2011. — 7 February. URL: http://www.bbc.co.uk/news/magazine-12381027
8. Benhabib, S. The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era. Princeton University Press. — 2002. — 245 p.
9. Benhabib, S. The Rights of Others: Aliens, Residents and Citizens. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. — 251 p.
10. Taylor, Ch. Multiculturalism and the Politics of recognition. Princeton (NJ) Princeton Univ. press. 1992. — 122 p.
11. Van de Vijver, F. J. R., Breugelmans, S. M., Schalk-Soekor, S. R. G., Multiculturalism: construct validity and stability // International Journal of Intercultural Relations. — 2008. — № 32. — P. 93–104.

Л. В. БІРДУС
канд. с.-г. н., УРІМБ МАУП

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Потреби сучасного туриста в нових видах активного відпочинку вимагають розширення ринку туристичних послуг. З'являються якісно нові види і форми туризму. Серед різновидів туризму особливого поширення сьогодні набуває зелений сільський туризм, екологічний туризм (екотуризм).

Антропогенні навантаження на людський організм, особливо у великих містах, формують у їх мешканців бажання "вирватися на природу". Під час цих подорожей людина прагне отримати задоволення.

В Україні зелений сільський туризм перебуває на початковому етапі розвитку. Проте в країні вже розпочався процес активної популяризації цього виду відпочинку як туристичного продукту. Наразі в Україні не існує чіткого визначення поняття зеленого сільського туризму як окремого туристичного продукту в загальному визначенні туристичної галузі.

З метою уніфікації термінів і понять уведемо визначено сутність понять "зелений сільський туризм" та "гостинна садиба".

Суть зеленого туризму полягає у відпочинку в приватних господарствах та орієнтований на використання природних, культурно історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристського продукту.

На нашу думку зелений сільський туризм — це стаціонарний відпочинок з будь-якою метою, видом та формою організації туристичної подорожі у сільській місцевості. Визначення сільського туризму як зеленого підкреслює його проекологічну орієнтацію.

Міжнародний Союз охорони природи (МСОП) Ceballos-Lascurain трактує зелений сільський туризм як мандрівку з відповідальністю перед навколишнім середовищем по відносно незайманих територіях з метою вивчення і насолодження природою, що сприяє її охороні, чинить "м'який" вплив на навколишнє середовище, забезпечує активну соціально-економічну участь місцевих мешканців у збереженні природи та отриманні ними переваг від цієї діяльності.

Л. І. Оппельд дає трактовку поняттю сільського зеленого туризму як специфічною формою відпочинку на селі, де суб'єктами надання туристичних послуг є не професіонали, а мешканці села — власники особистих, підсобних

та фермерських господарств, які спираються на наявні місцеві ресурси, а також сфера, що сприяє заохоченню сільського населення до розвитку приватної ініціативи, до забезпечення самозайнятості й підвищення рівня та якості життя на селі.

Масовий розвиток сільського зеленого туризму в світі почався з другої половини 20 століття, коли у Великобританії та США виникла концепція "Bed & Breakfast" — тимчасове проживання близько 7 діб в порожніх кімнатах будинків незалежно від їх розташування (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація баз відпочинку за типом "Bed & Breakfast"

Найменування	Характеристика	Особливість
Bed & Breakfast cottage	Найнятий котедж у курортно-рекреаційній зоні, на території, яка має статус сільській місцевості або відноситься до курорту	Розташування на березі моря, озера або в горах
Bed & Breakfast farm vacation	Сімейний відпочинок з дітьми в мальовничій сільській місцевості з цінними рекреаційними ресурсами	Можливість відпочинку у "домашній" атмосфері дітей різних вікових груп окремо від батьків
Bed & Breakfast homestay	Проживання в будинку господаря сільської садиби спільно з його сім'єю в окремих кімнатах для гостей	Знайомство з традиціями, культурою, побутом тієї сім'ї з якою проживають гості
Bed & Breakfast farmstay	Проживання у будинку фермера або у кемпінгу на території фермерського господарства	Вживання в їжу продуктів, вирощених самим господарем садиби, участь у сільськогосподарських роботах на фермі

Експерти Світової Туристичної Організації розробили стандартну класифікацію засобів розміщення туристів, згідно з якою засоби розміщення класифікуються на колективні та індивідуальні. У різних країнах застосовуються різні символи для позначення категорійності засобів розміщення. Наприклад, в Ісландії діє категоризація сільського житла, як номерів 3 категорій, так і будинків гостьового типу категорії A, B, C, D; E; F; G; у країнах Південної Європи діє категоризація агросадиб від 1 до 5 зірок.

Саме в США і Великобританії поширюється концепція " Bed & Breakfast". На початку XXI ст. індустрія сільського туризму визнається експертами ВТО як суттєвий, найбільш динамічно зростаючий сектор світового туристичного господарства. Обсяги надання агротуристичних послуг у постіндустріальних країнах нині практично в 2–4 рази перевищують обсяги зростання готельної бази і курортного сервісу в цих країнах.

На сучасному етапі усі національні організації сільського туризму країн Європи об'єдналися в Європейську федерацію фермерського і сільського

туризму (European Federation for Farm and Village Tourism) або скорочено "EuroGites". Основні цілі цієї організації: сприяння розвитку сільського зеленого туризму та цільове інвестування проектів розвитку сільського туризму. Міжнародні атрибути організації сільського зеленого туризму різних країн надані в таблиці 2.

Варто відзначити вагому державну підтримку програм залучення сільських громад до зеленого й агротуризму у європейських країнах. Європейський Союз вбачає в сільському туризмі основний важіль економічного підйому своїх сільських територій. За підрахунками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя і роботи в селі. Також підраховано, що дохід, отриманий від одного ліжко-місця, еквівалентний річному доходу фермера від однієї корови.

Таблиця 2

Міжнародні атрибути організації сільського зеленого туризму

Країна	Особливість організації сільського зеленого туризму
Італія	агротуристичний бізнес тісно пов'язаний з курортним, міжнародна спеціалізація астрономічний і дегустаційний туризм
Австрія	зайнятість гостей у збірі трав, приготуванні молокопродуктів, вигоні худоби, активний гірський та екологічний туризм
Фінляндія	будиночки без господарів, розміщені на берегах заповідних озер та річок
Румунія	діє Національна асоціація сільського і культурного туризму, спеціалізація етнографічний та гастрономічний туризм
Угорщина	податкові пільги, міжнародна спеціалізація кінний туризм
Польща	відсутність тісного зв'язку з традиціями країни — тільки ночівля та харчування
Франція	приморські агросадиби, кінні ферми, винні агросадиби, гірськолижні шале, агрокоттеджі, замки, рибальські будинки
Іспанія	сільські готелі відкрито на Канарських і Балеарських островах, а також у переобладнаних монастирях та історичних замках
Данія	діє Національная асоціація агротуризму, спеціалізація велосипедний туризм
Ісландія	категорізація номерів на три категорії, категорізація гостьових будинків (A, B, C, D, T, F, G)
Німеччина	більшість туристів приїздить для участі у міжнародних ярмарках та торгових шоу
Великобританія	доступні ціни, спеціальні знижки для дітей, друкуються рекламно-інформаційні каталоги сільського зеленого туризму

Класичні європейські традиції й цінності сільського відпочинку впродовж багатьох десятиліть сповідує Великобританія. Система регіональної організації туризму Великобританії виникла в 1969 році з прийняттям Закону про розвиток туризму. Англійський туризм має всесезонний характер:

дуже популярно проводити у цій країні не тільки літні канікули, а ще й зустрічати Різдво. У Великобританії існує Національна організація сільського туризму та агротуризму, яка забезпечує акредитацію осель. Популярність сільського туризму спонукала англійських фермерів до об'єднання з метою пропозиції більш різноманітних послуг в своїх будинках. Наприклад, у південно-західній Англії реставрують старі ферми, які користуються успіхом у туристів, де підвищений рівень комфортності поєднується з частково збереженим старим меблюванням.

У Європі лідерами за обсягами розвитку індустрії сільського туризму є Франція та Іспанія. У цих країнах сільський туризм уже давно переріс у високорентабельну галузь їх міжнародної економічної спеціалізації. Сільський туризм цієї країни представлений Національною організацією будинків відпочинку і зеленого туризму. Ця організація пропонує агрооселі на будь-який смак і вид відпочинку, що сертифіковано за високими національними стандартами сервісу.

Серйозну конкуренцію Франції на ринку агротуристичних послуг Західної Європи віднедавна складає Іспанія. Щорічно послугами сільського туризму Іспанії користується близько 1,2 млн осіб.

Не відстає від Іспанії та Франції й Італія. Ця країна акцентує увагу гостей на славетних історичних традиціях сільського відпочинку у горах і передгір'ях Альп, Апеннін та уздовж смуги першокласного морського узбережжя. Агротуризм в Італії від самого виникнення почав розглядатися сільським населенням як основна форма підприємницької зайнятості. Тому в цій країні агротуристичний бізнес тісно переплетений з курортним. Вагомим чинником міжнародної агротуристичної спеціалізації Італії поступово став винний і гастрономічний туризм. Незважаючи на те, що послуги сільського відпочинку в Італії майже вдвічі вищі, ніж в Іспанії чи Франції, ними щорічно користуються до 2 млн осіб (з них 78 % італійці). Щорічно прибуток від сільського туризму становить 350 млн. доларів.

Особливе місце розвитку зеленого туризму відведено Німеччині. Німеччину відвідує багато одноденних гостей із країн Східної Європи, які роблять шоп-тури, особливо з сусідньої Польщі. На початку 1980-х років в Німеччині була розроблена концепція розвитку туризму в периферійних регіонах для поширення на туристичному ринку дешевого відпочинку на природі, без використання дорогої інфраструктури та надання комфортних умов проживання.

Розвиток сільського зеленого туризму Австрії нині нараховує 15000 зареєстрованих агротуристичних господарств сумарною місткістю 170000 ліжко-місць. Вартим є вивчення досвіду і європейських сусідів України: Угорщини, Румунії, Польщі. Законодавством Угорщини сільський зелений туризм віднесено до сфери ведення особистого селянського господарства, тут формуються відповідні пільгові податкові інструменти. До числа найпопулярніших місцевостей відносять південно-західну область Ваш, східну область Сольнок (район р. Тис) і славнозвісний Хортобадський степ. "Ро-

дзинкою" сільського туризму в цій країні є його поєднання з національними традиціями конярства.

У Румунії інтереси власників агроосель представляє Національна асоціація сільського, екологічного і культурного туризму. Сільський туризм у цій країні розвивається насамперед у Південних Карпатах і орієнтується на такі ж переваги, що й Україна, тобто на збереження природного середовища й етнокультурних традицій. Польське законодавство чітко розмежовує основні поняття та принципи ведення сільського зеленого туризму від інших видів туристичних послуг, що надаються у сільський місцевості, але законодавчо віднесені до підприємницької діяльності. У сільському туризмі уряд Польщі вбачає джерело розвитку для регіонів, які мають природні ресурси для розбудови виробничих галузей економіки. Польський агротуризм підтримує свою матеріальну базу завдяки зв'язку з селом, сільським господарством, із традиційною архітектурою та інтер'єром. Агротуристичний продукт, що пропонується польськими господарствами, часто зводиться виключно до ночівлі та харчування, але нам відомо, що рентабельність об'єктів для ночівлі зростає при наданні, наприклад, інших послуг.

В Україні, базуючись на польському досвіді, також діє система екологічної сертифікації та добровільної категоризації "Зелена садиба", яка розроблена всеукраїнською Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму. Схема сертифікації побудована на принципах зменшення шкідливого впливу агротуристичного об'єкту на екологію, підтримка народних традицій та ремесел, підтримка місцевої економіки, розвиток екологічно-сприятливих видів розваг і відпочинку. На підставі вивчення досвіду різних країн Л. І. Оппельд визначено напрямки та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні при вдосконалення законодавчого регулювання сільського зеленого туризму на основі досвіду країн Європейського Союзу (табл. 3).

Таблиця 3

Напрямки та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні на підставі досвіду країн ЄС

Країна з подібним досвідом	Напрямок розвитку сільського зеленого туризму на Україні
1	2
Німеччина, Італія, Австрія, Польща, Угорщина	пільговий режим оподаткування
Франція	спільний розвиток сільської місцевості та туризму за фінансової підтримки приватного сектору та координації уряду; поділ району на зони відпочинку та зелені зони
Італія	розвиток агротуристичного бізнесу пов'язаний з курортним, спеціалізація на гастрономічних та дегустаційних турах
Італія, Іспанія	виникнення спеціальних готелів у сільський місцевості біля монастирів

Закінчення табл. 3

1	2
Австрія	зайнятість гостей у зборі трав, приготуванні молокопродуктів, вигоні худоби
Франція	приморські агросадиби, кінні ферми, винні агросадиби, рибальські будинки
Румунія	етнографічні види сільського зеленого туризму

Для України сільський зелений туризм — нове поняття, хоча розвивається досить активно. Сьогодні, туристична галузь в Україні є лише п'ятою за значенням складовою поповнення бюджету і її питома вага має значно зрости з огляду на такі об'єктивні передумови, як вигідне геополітичне розташування України в центрі Європи, наявність значного туристично-рекреаційного потенціалу, сприятливий клімат, багаті флора і фауна, чисельні культурно-історичні пам'ятки світового рівня.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села.

Взагалі в Україні є безліч цікавих місць, розташованих в порівняно благополучних екологічних регіонах, де поруч, або принаймні неподалік, вартих уваги пам'яток духовності та культури є садиби "зеленого туризму". Відпочинок у таких місцях обіцяє: будиночок серед саду, на радість жінкам — з пансіоном (харчуванням вирощеними власними продуктами, приготовленими на живій воді), на радість дітям — спілкування з, можливо, небаченими досі домашніми сільськими тваринками, усім — задоволення від прогулянок до лісу та річки чи озера, а також відвідування замків, історичних перлин народної творчості — дерев'яних церков, музеїв народної духовної культури та мистецтва, капличок над цілющим джерелом. Найактивнішими регіонами, що розвивають зелений туризм на своїй території, вважається Закарпатський, Івано-франківський, Вінницький, Київський, Львівський, Полтавський і Кримський.

Зелений туризм — корисний як для відпочиваючих, так і для господарів — селян, сільських громад, регіонів і держави в цілому, сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки. Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл, а також стимулює розвиток соціальної інфраструктури.

Таким чином, на основі вищепроаналізованого основними напрямками розвитку сільського зеленого туризму України мають стати: створення сприятливих умов для отримання податкових пільг та кредитів для власників агросадиб, рекламування послуг сільських господарств, випуск різноманітних путівників, поширення різноманітних видів агротуристичного бізнесу, у тому числі курортна спеціалізація сільського зеленого туризму.

С. С. БОЙКО
канд. політ. н., УРІМБ МАУП

ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ ТА КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ

З моменту проголошення Україною незалежності поняття “корупція” набуло значного поширення у вітчизняній правовій літературі, виступах політичних діячів та керівників держави. Аналіз законодавства, наукової та довідниково-термінологічної літератури дозволяє стверджувати, що поняття “корупція” сформувалося за давніх часів і розумілося як хабарництво.

Термін “корупція” був введений у вжиток лише наприкінці 80-х років XX сторіччя. Замість нього використовувалися терміни “хабарництво”, “зловживання службовим становищем”, “попуск” і т. п. [6, 32].

Щодо правового значення, то прийнято вважати, що корупція у правовому значенні — це комплексне складне поняття, яке охоплює сукупність взаємопов’язаних правопорушень, як кримінально-правових, так адміністративно-правових і дисциплінарних. Такої думки дотримуються багато дослідників, які займаються проблемою корупції.

Не дивлячись на те, що в національній юридичній літературі існує багато визначень корупції, єдиного системного визначення, яке б охоплювало феномен корупції, не існує. І доречним вважається висловлювання М. І. Мельника на Міжнародному семінарі з питань відповідальності посадових осіб за корупційну діяльність про те, що центральним питанням відповідальності посадових осіб за корупційну діяльність на цей час залишається визначення такої діяльності та її видів. З цього можна зробити висновок, що визначення поняття корупції, а також її видів, залишається актуальним питанням і на сьогоднішній день [5, 123].

Найбільш вдалим та наближеним до істини, на мою думку, вважається визначення корупції, запропоноване О. В. Терещуком. Так, під корупцією він розуміє діяльність осіб, уповноважених на виконання державних функцій чи прирівняної до неї особи, спрямовану на протиправне використання наданих їй повноважень або свого посадового становища та пов’язаних з ними можливостей для незаконного одержання від фізичних і юридичних осіб матеріальних благ, послуг, пільг, переваг або іншої вигоди матеріального чи нематеріального характеру, а також підкуп зазначених осіб фізичними і юридичними особами [1, 54].

Розглядаючи вищенаведене визначення корупції, можна зробити висновок, що корупційні діяння можуть вчинитися двома способами: по-перше, — це отримання певних вигод (як матеріального, так і нематеріаль-

ного характеру) особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи прирівняними до них особами; по-друге, — це діяння по підкупу даних осіб, фізичними та юридичними особами.

Деякі іноземні фахівці, які займаються проблемами корупції та боротьби з нею, розглядають її як нечесність дій в процесі прийняття рішення, при чому винагорода, як основна ознака корупції, може бути або реально надаваною, або ж обіцяною. Так, професор Петрус С. Ван Дюйн визначив корупцію як нечесність в процесі прийняття рішення, при якому особа, що приймає рішення погоджується відхилитися від встановлених вимог, якими вона повинна керуватися при прийнятті рішення, в обмін на винагороду, чи на обіцяну винагороду [8, 32].

Корупція не завжди проявляється однаково й не завжди має однакові наслідки та мотивацію. Але, де і коли б вона не проявлялася, корупція завжди завдає шкоди нормальному функціонуванню суспільства, оскільки важливі рішення приймаються на підставі прихованих мотивів без врахування інтересів громадськості.

Таким чином, виходячи з запропонованого вище визначення корупції можна виділити основні ознаки корупційного діяння, які тією чи іншою мірою притаманні даному поняттю. До них можна віднести:

Корупційна діяльність може здійснюватися як особами, уповноваженими на здійснення функцій держави та іншими особами, прирівняними до них.

Корупційна діяльність пов'язана з протиправним використанням наданих особам, уповноваженим на здійснення функцій держави та іншим особам, прирівняних до них, повноважень або протиправним наданням таким особам певних благ та інших переваг.

Спеціальною метою корупційної діяльності є отримання матеріальних благ, пільг, послуг та інших переваг як для себе, так і для третіх осіб, а також отримання певних привілеїв фізичними чи юридичними особами.

Виходячи з того, що апарат управління, службовцями якого вчиняються корупційні діяння, має свою ієрархічну будову проблему корупції в державному апараті можна розподілити на два основні типи: проблема корупції в державному апараті, корупція серед вищих посадових осіб держави [2, 17].

При демократичній формі правління питання про корупцію в державному апараті не є проблемою, оскільки, втіливши певні заходи, її можна звести до відносно безпечного рівня. В нашій державі, безумовно, є наявною той чи інший вид корупції в державному апараті (внаслідок слабкої влади та як наслідок неможливості контролювати своїх службовців, та практично неприхована корумпованість усієї вищої державної влади, всіх її гілок.

Отже, боротьба з корупцією з метою забезпечення ефективності держави є суттю та сенсом існування конституційної системи та всієї системи законодавства будь-якої сучасної демократичної держави. Таку мету поставили перед собою суспільство і нова влада.

Література

1. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України. — К.: Атіка, 2003. — 672 с.
2. Куйбіда В. С. Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні. — Л.: Літопис, 2001. — 326 с.
3. Лазор О. Я., Лазор А. Д. Місцеве самоврядування: вітчизняний та зарубіжний досвід. — Л.: Ліга-Прес, 2002. — 464 с.
4. Державне управління та державна служба: словник-довідник / укл. О. Ю. Оболенський. — К.: НКЕУ, 2005. — 480 с.
5. Плющ Р. М. Формування структури місцевого самоврядування: організаційно-управлінський аспект: Монографія. — Херсон: Вид-во ВАТ "Херсонміськдрук", 2006. — 396 с.
6. Саханенко С. Є. Політичне управління в умовах самоврядування: Монографія. — Одеса: Вид-во ОФ УАДУ, 2001. — 380 с.

А. О. БІЛОУС
канд. іст. н., доц., проф. МКА, МАУП

ІСТОРИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОЗДОРОВЧО-РЕКРЕАТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Держава визначає туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для організації туристичної діяльності. Цей ринок на сьогодні є доволі перспективним, тому багато підприємців починають свій бізнес саме в цій галузі, що сприяє соціально-економічному зростанню національної економіки в цілому. Якщо говорити про динаміку розвитку, то туристичний ринок в Україні зараз займає лідируюче місце серед пострадянських країн. Сьогодні туризм вважається одним з перспективних напрямів соціально-економічного розвитку країни, регіонів, міст. Як відомо, частка туризму становить близько 10 % світового валового національного продукту, 7 % загального обсягу інвестицій, 11 % світових споживчих витрат, 5 % усіх податкових надходжень і третину світової торгівлі послугами. Від функціонування туризму безпосередньо залежить життєдіяльність понад 40 галузей економіки України та близько 10–15 % її населення.

Перші відомі письмові згадки про рекреаційно-туристичну діяльність в Україні сягають часів Давньої Греції. У Північному Причорномор'ї були засновані міста-колонії, найбільшими з яких були Тіра (тепер Бєлгород-Дністровський), Ольвія (біля Парутине Миколаївської обл.), Херсонес (сучасна околиця Севастополя), Пантікапей (тепер Керч), Феодосія, Євпаторія, в яких використовували лікувальні води, грязі кримських озер і лиманів. Перші згадки про родовища лікувальних вод на заході України (Моршин, Немирів, Поляна, Синяк, Любень Великий) датовані XVI ст. На території України, яка входила до складу Російської імперії, перші державні заходи щодо розвідки мінеральних джерел та їх експлуатації з лікувальними цілями проводилися з 1717 року. У другій половині XVIII ст. в Україні почався швидкий розвиток курортів. Здійснювалося будівництво водолікарень, готелів, будинків для приїжджих, відбувалася комерціалізація курортної справи, тривали дослідження й пошуки нових родовищ.

У 1798 р. львівський лікар К. Крочкевич описав лікувальні джерела Любеня Великого, в 1799 р. перший опис грязелікування як методу народної медицини зробив Н. Сумароков. Істотний вплив на розвиток рекреаційно-курортного обслуговування мали праці Ф. Гербера, М. Вороніхіна, Л. Бертенсона, в яких досліджувались й описувалися мінеральні води та грязі

Криму і півдня України. На початку XIX ст. було офіційно відкрито такі курорти, як Немирів (1814 р.), Трускавець (1827 р.), Одеські грязеві курорти (1830 р.), Саки (1828 р.), Слов'янськ (1828 р.), Приморський (1846 р.) та ін.

На кінець XIX ст. припадає створення перших туристичних бюро, що займалися організацією туризму: в 1896 р. — у Ялті, відтак у Галичині (Львів, Чернівці, Перемишль); освоєння рекреаційно-туристичних місцевостей Яремчі, Ворохти, Криворівні та ін. Починає розвиватися лижний туризм. Фахівці з курортної справи організовуються у професійні товариства. Зокрема, наприкінці XIX ст. створено Російське бальнеологічне товариство, членами якого стали і представники України, в 1867 р. почало функціонувати Одеське бальнеологічне товариство, де розроблялися методики використання лікувальних факторів, а також правила направлення хворих на курорти. В цей час розроблено й проект закону "Про санітарну і гірську охорону лікувальних місцевостей", до яких відносили місця з джерелами мінеральних вод і лікувальними грязями, морськими купаннями, кумисолікуванням і кліматичні станції, а також прийнято закон про охорону курортів. До Першої світової війни більшість курортів Галичини, Наддніпрянської України знаходилися як у приватному, так і в державному підпорядкуванні. Декретом "Про лікувальні місцевості загальнодержавного значення" (1919 р.) У 20-х роках XX ст. почали функціонувати перші будинки відпочинку — спочатку на Донбасі, а згодом і в інших регіонах України. Згодом було відкрито санаторії в Миргороді (1917 р.), Слов'янську (1922 р.), курорти Лермонтовський (1925 р.), Ворзель (1932 р.), Березовські мінеральні води (1926 р.) та ін.

Найважливішими санаторно-курортними районами України до 1941 р. вважалась Одеса, в 50 санаторно-рекреаційних закладів якої щорічно оздоровлювалося до 150 тис. осіб. Проблеми грязелікування і бальнеотерапії та інші питання санаторно-курортного лікування досліджуються з 1928мр. Одеським науково-дослідним інститутом курортології.

По-іншому розвивалася рекреаційно-туристична діяльність у Західній Україні, яка була поділена між Польщею (Галичина і Волинь), Румунією (Буковина) і Чехословаччиною (Закарпаття). Найкраще ця галузь була розвинута в Галичині. Тут функціонували курорти європейського значення (Трускавець, Моршин, Черче, Немирів), відбудовано санаторії та пансіонати, здійснювалася реконструкція зелених насаджень. Більшість курортів належали приватним особам. Дуже слабко була розвинута санаторно-курортна діяльність на Буковині. У міжвоєнний період туризм набув значного розвитку. Найпопулярнішими туристичними центрами стали Яремче, Ворохта, Криворівня, Коростів, Гребенів, Славське. Значний внесок у розвиток туризму в Західній Україні в 1924–1939 рр. зробило краєзнавчо-туристичне товариство "Плай", яке розробляло туристичні маршрути, організовувало екскурсії, мало свої турбази, розвивало видавничу діяльність. Із 1937 р. товариство видавало щомісячний часопис із краєзнавства і туризму "Наша Батьківщина". Особливою популярністю у цей час користувався гірськолижний туризм. У 30-х роках створено Карпатський лещетарський клуб,

функціями якого була організація, забезпечення, надання відповідної допомоги гірськолижникам. Найбільшими туристичними центрами того часу стали Київ, Одеса, Крим, Чернігів, Кам'янець-Подільський, Харків, Запоріжжя. Почали функціонувати туристичні круїзи по Дніпру і Чорному морю. Під час Другої світової війни курорти і санаторії було частково або повністю знищено, пограбовано, особливо у Східній Україні. Курорти Західної України постраждали менше, більшість із них продовжували функціонувати. У повоєнний період (до початку 50-х) фактично було завершено відбудову курортів України. Почалося широкомасштабне будівництво нових курортів у Закарпатті. Відкрився Ужгородський філіал Одеського науково-дослідного інституту курортології (1965 р.). Розвиток туризму в Україні припадає на 50-ті роки. Міжнародний туризм був розвинутий слабко. Лише невелика частина громадян України могла відвідувати зарубіжні країни, що було пов'язано зі значними бюрократичними перешкодами, невеликим відсотком відносно багатих людей та існуванням значної кількості населення, віднесеної до категорії "невиїзних". Багато міст і територій в Україні були заборонені для в'їзду іноземних туристів. Основними центрами міжнародного туризму були Київ, Одеса, Львів, Південний берег Криму й деякі інші міста, що обмежувало його розширення. У 60-х — першій половині 80-х років рекреаційно-туристичне обслуговування стає в Україні масовим: значно зросла кількість баз відпочинку, туристичних закладів, оздоровчих таборів для дітей, розширилася географія подорожей та екскурсій. Постала потреба у створенні міцної матеріально-технічної бази туризму. За 10 років (1970–1980 рр.) туристична мережа збільшилася вдвічі, а середньорічний темп приросту — до 2 тис. місць. Загальна місткість туристичних підприємств в Україні у 1983 р. становила 62,9 тис. місць, спостерігалася стійка тенденція використання орендної бази для проживання туристів і рекреантів, у 1980 р. орендний фонд становив 43,6 %. У 60–80-х роках у структурі туристичних послуг було акцентовано на екскурсійному обслуговуванні, організації планових маршрутів. Так, у 1985 р. участь в екскурсіях брали 43,5 млн осіб, а тематика екскурсій перевищувала 4,2 тис. найменувань. Туристично-рекреаційні організації України надавали послуг населенню на суму до 368 млн. крб., обслуговуючи 6 млн туристів.

Уперше незалежна Україна заявила про себе як про самостійного партнера на ринку туризму на Варшавському туристичному ярмарку і туристичному салоні в Познані в 1993, уклавши понад 300 контрактів, переважно з приймання туристів у країні. Основою відродження туристичної індустрії стало створення державного комітету з туризму, розробка закордонних актів, що регулюють туристичну діяльність, ліцензування підприємств, установ, фірм і компаній сфери туризму. У 1994 році почалася атестація готельно-туристичних підприємств, було організовано перший в Україні Міжнародний туристичний салон "Україна-94", в роботі якого взяли участь 79 фірм із 26 країн Європи, Азії, Африки, Північної Америки, а також 226 вітчизняних фірм. Ці заходи сприяли піднесенню сфери туризму (у 1994 р. кількість

туристів, які відвідали Україну, в чотири рази перевищила рівень 1992 р.). Однак туристичні ресурси використовуються не в повному обсязі, оскільки одночасна місткість природних ресурсів України з урахуванням можливого навантаження та екологічних вимог — до 50 млн осіб (фактичний рівень використання внутрішніх туристично-рекреаційних ресурсів — 7–9 %). Це спричинено відсутністю коштів на проведення маркетингу туризму в Україні; необхідністю отримання візи для в'їзду в Україну, що викликає негативне ставлення в потенційних туристів; низький рівень сервісу. З огляду на це, Україна сьогодні не створює відповідної конкуренції з туризму багатьом країнам Центральної та Східної Європи, що межують із нею, в яких скасовано візові вимоги до громадян Сполучених Штатів, Канади і країн-членів Європейського Союзу, інтенсивно здійснюється маркетинг туристичних послуг та продуктів. Світовий досвід засвідчує, що індустрію туризму можна розвивати і в період економічних криз, оскільки витрати на створення одного робочого місця тут у 20 разів менші, ніж у промисловості, а оборотність інвестиційного капіталу в 4,2 рази вища, ніж в інших галузях господарства. Україна має вигідне географічне та геополітичне розташування, розвинуту транспортну мережу, володіє значними природно-рекреаційним та історико-культурними ресурсами. Забезпечити належну віддачу від цього потужного потенціалу, використати його в інтересах активного відпочинку та оздоровлення можна лише за чіткої організації туризму, створення і зміцнення матеріально-технічної бази, залучення до неї досвідчених і кваліфікованих кадрів, тобто за умови ефективного управління туризмом.

В. В. ГОЛОВЧЕНКО
канд. ю. н., ст. н. співр., ІП МАУП

СІЛЬСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ (досвід минулого — 1860–1916 рр.)

Одним з напрямів вирішення соціально-економічних проблем може бути вивчення досвіду децентралізації влади та економіки, накопиченого в минулому, протягом багатьох століть. Адже люди завжди боролися за краще життя, шукали шляхи виходу із кризових ситуацій. Історії відомо багато кривавих революційних виступів народу проти державної влади. І хоча ці битви закінчувалися тимчасовою перемогою народних мас, через деякий час ненависна форма державного правління знову підіймалася з руїн та попелу і знову великі ідеї залишалися в галузі фантазії та сподівань на краще.

Трагічність помилок антидемократичних режимів полягала в ігноруванні місцевого самоврядування або в невмінні правильно налагодити механізм його ефективної дії. Між тим, якраз шляхом розвинутих форм місцевого самоврядування можна вирішувати проблеми людства.

Принципи самоврядування, його функції та межі були визначенні вже давно і, треба сказати, не гірше, ніж це зроблено в законодавстві про місцеве самоврядування в нинішній Україні. Ось як визначалось самоврядування більше ста років тому (у 1884 році). “Самоврядування — це такий порядок врядування, при якому населення певної території, без різниці майнового стану, за допомогою своїх дійсно обраних представників, безпосередньо відає всіма місцевими справами, починаючи від цілком самостійного і незалежного визначення предметів і розмірів оподаткування, витрат за власним розсудом коштів на задоволення різноманітних місцевих потреб, охорону громадської безпеки, особистої і майнової, і закінчуючи задоволенням найдрібніших місцевих громадських потреб”.

Характерно, що органи місцевого самоврядування ні в якому разі не ототожнювалися з політичними закладами, а визначались як громадські органи, що покликані підтримувати законність та порядок на даній території.

Місцеве самоврядування в Україні, яка входила до складу Російської імперії, на жаль, було придушено грізним поліцейським управлінням. А представники селянського самоврядування — волосні старшини та сільські старости, позбавившись самостійності, стали прислужниками поліцейських чинів, беззаперечно виконували принизливу роль виконавців у станових приставів та урядників. Характерно, що придушення місцевого самоврядування здійснювалось за допомогою законів, які надавали поліцейським

управлінням право піддавати старшин та старост покаранню за посадові правопорушення (незадовільний збір податі та недоїмок) — тюремному ув'язненню до 7 днів, а неплатників — тілесному покаранню (різками). Це принизливе покарання застосовувалось тоді досить широко.

І все ж, досвід місцевого самоврядування, незважаючи на його недосконалість, примітивність не повинен підлягати забуттю. Передусім слід зазначити, що чисельність тодішніх штатних посадових осіб волосних та сільських управлінь була дуже невеликою. Їх кількість не йде в ніяке порівняння з кількістю звільнених працівників, зайнятих нині у місцевих Радах. Ні про які відділи, штатні й позаштатні, депутатський актив тоді навіть і не мріяли. Фактично, у волості, що об'єднувала 10–12 сіл (тобто трохи менше, ніж нинішній район), всю управлінську діяльність здійснювали дві управлінські особи: волосний старшина та волосний писар. В обов'язки волосного правління, наприклад, входило ведення таких справ: 1) нагляд за розробкою торговельно-промислових документів та переслідування порушників закону про торгівлю і промисли; 2) ведення звітності по обліку запасних чинів та вояків ополчення, збір та зберігання відомостей про військову повинність, виконання незчисленних доручень урядових осіб та закладів (видача повісток, розповсюдження оголошень тощо); 3) судочинство, нагляд за законністю та правопорядком; 4) нагляд за використанням земельних угідь і багато-багато чого іншого.

Все це здійснювалося лише двома посадовими особами, але переважно писарем, який, крім того, був ще й діловодом волосного суду. За народними звичаями, а точніше — за натхненням та прихильністю писаря, виносились судові рішення. Особа волосного писаря за тих часів була досить значною та компетентною з багатьох питань. Звичайно, це була посада наймана. Це були люди, здатні вести волосні справи на професійному рівні. Призначення залежало від влади земського начальства. Волосні старшини, які обирались на волосному сході строком на 3 роки, вважалися людьми не дуже тямущими й малограмотними, але це було поважне начальство. Волосні писарі наймались волосним сходом за певну винагороду, а їх служба у волості тривала до того часу, аж роки стосунки між ними та селянами не загострювались до крайніх меж. Значення писаря було більш вагомим, ніж значення старшини. Останні через малограмотність часто ставали іграшками у руках спритних писарів, які були "всесильним ділками", що перетворювали волосне самоврядування у власне самоуправство. Старшини і старости відігравали роль кріпосних холопів і знаходились у розпорядженні писаря.

Виникає питання: чому волосні старшини, замість того, щоб керувати волостю та волосними писарями, ставали слухняним знаряддям у руках того ж писаря або співучасником у його темних справах?

Першою причиною було те, що в "Загальному положенні про селян" був відсутній перелік справ та обов'язків, які підлягали б волосному правлінню. Причина друга — безпросвітне неуцтво, яке обкутувало наче густий туман голови сільських жителів, котрі були не в змозі контролювати діловодство волосного писаря і його правління. Це було для селян книгою, схованою від

людського ока. Навіть земським чиновникам не під силу було розібратися у складному павутинні справ.

Малограмотні старшини нічого не тямили ані в законах, ані у паперових справах, відчували себе у волосному правлінні наче в дрімучому лісі. Безпорадні в усіх відношеннях, вони мимоволі віддавали себе у повне розпорядження писарів, які фактично і були безконтрольними володарями довіреної їм волості.

Писар очолював і волосний суд, який розглядав по суті однакові справи на підставі місцевого звичаю, а найчастіше так, як подобалось писарю і суддям. Нерідко писарі надавали селянам юридичну допомогу: підказували, куди звернутися з клопотанням, давали поради щодо спадщини, в сімейних справах, складали листи тощо.

Волосний суд не був судом, близьким до народу, бо рішення виносились відповідно до настрою писаря. Суд виходив на нараду і виносив рішення таке, яке йому хотілося за принципом: як писар вмієш, так і викладай, які закони знайдеш, на ті й посилайся — на то ти і писар, за те тобі і гроші платять.

Як бачимо, за своїми інтелектуальними якостями та досвідом у діловодстві писарі завжди займали домінуючий вплив на стан справ у волості.

Чимало було й таких писарів, які, окрім професійної діяльності, займалися і громадськими справами, цікавились і місцевим життям, і тим, що відбувалося у світі, позитивно впливали на розвиток волості, вони чесно виконували свої обов'язки, прагнули бути корисним для глухих сіл. Деякі обиралися попечителями народних шкіл, створювали хори при місцевих церквах, проводили народні читання тощо.

Але повна безвідповідальність і безконтрольність, в якій жили і працювали волосні писарі, робила багатьох з них норовливими честолюбцями. А це примушувало вищі органи влади вирішувати питання: як позбавити волость від непомірного самовладдя писаря та його хижацької діяльності.

12 червня 7889 року був прийнятий Закон, мета якого: підвищити добробут волості та поліпшити становище селян, підняти рівень сільського життя. Фактично ж спритні й грамотні писарі використали цей закон для поліпшення власного життя.

Тим часом сільські жителі втрачали довіру до влади, повагу до законності та порядку. Народні маси привчились до думки, що "праведного закону нема для селян", що начальники змовились і ховають від народу правду.

Після 1890 року земські управління провели заміну складу волосних писарів і запросили на ці посади нових, більш інтелігентних та сумлінних працівників. Писарям підвищили платню. Поряд з цим для контролю за роботою писарів були створені ревізійні комісії. До їх складу пропонувалось включати лікарів, ветеринарів, священиків, вчителів, лісничих, дияконів, землевласників, тощо.

При всіх недоліках волосного самоврядування безсумнівним є те, що порівняно з сучасними формами врядування воно було якщо й не дуже ефективним, то економічно вигідним для держави. Фактично держава не витрачала ніяких коштів на утримання волосного управлінського апарату. Та й апарату у сучасному розумінні як такого не було — був лише писар та без-

владних староста, котрим держава не завжди призначала платню. Всі фінансові витрати покривалися шляхом місцевих податків.

Ознайомлення з досвідом волосного самоврядування в дореволюційній Україні дає підстави для деяких узагальнюючих висновків.

Передусім необхідно уважніше вивчити питання про доцільність збереження нині діючого адміністративно-територіального поділу республіки за районним принципом. Це випливає й з положень прийнятих Верховною Радою України актів законодавства. В умовах ринкових відносин більш ефективною територіальною одиницею була б, мабуть, все ж таки волость, а формою місцевого врядування — волосне самоврядування. Менша за кількістю населених пунктів і самого населення, волость може чіткіше відображати як різноманітність природних та економічних умов відповідної території, так і специфіку інтересів та потреб населення. Це, в свою чергу, сприяло б раціональнішому і цілеспрямованішому землекористуванню, повнішому задоволенню потреб споживачів сільськогосподарської продукції. Волость, як самостійна і мобільна адміністративна структура, позбавлена складної системи бюрократичного управління і наділена широкими повноваженнями у галузі вільної реалізації сільгосппродукції, була б зацікавлена у виробництві високоякісної продукції і пошуку споживачів.

А деполітизація сільського самоврядування та наділення волосних управлінь широкими повноваженнями щодо розпорядження землями на їх територіях доцільні також з метою вдосконалення правового статусу земельних угідь, порядку надання громадянам землі для ведення особистого господарства, садівництва й тваринництва, дачного будівництва тощо. Завдяки волосному самоврядуванню можна було б значно скоротити штати управлінського апарату (тобто нинішніх районних та сільських Рад), здійснити на ділі децентралізацію управління, повністю скасувати командно-адміністративну систему і залучити до самоврядування кожну окрему особу.

Насамкінець можна зазначити, що місцеве сільське (та й взагалі муніципальне) самоврядування має бути максимально простим і динамічним. Штатних працівників органів місцевої влади повинно бути якомога менше. У їх виборі (шляхом прямого голосування) повинні брати участь всі громадяни даної місцевості, які досягли вісімнадцятирічного віку. Самі ж кандидати на керівні посади мусять мати певну правову та економічну підготовку, життєвий досвід, добре знати особливості конкретного регіону, потреби, запити та інтереси людей, їх побутові умови, рівень життя тощо. Це мають бути переважно місцеві жителі, які на цій місцевості живуть і працюють.

Усі матеріальні витрати органів місцевої влади мають перекриватися лише частково державою. Головна ж частина потреб місцевого самоврядування має задовольнятись за рахунок коштів, які збираються місцевим податком.

Тільки на основі децентралізації і самоврядування сільське населення зможе вийти на вільний шлях аграрних реформ, наслідком яких буде достаток на нашому столі. Важливо лише остаточно вирішити — куди треба рухатися, чого слід домагатися.

А. Г. ГОЛЬЦОВ
канд. геогр. н., проф. МКА, УАІМВЛ МАУП

ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Сталий розвиток України неможливий без забезпечення ефективної організації функціонування геопросторової політичної системи держави. Стратегія сталого розвитку "Україна — 2020", затверджена Указом Президента України 12 січня 2015 року, передбачає, зокрема, завдання здійснення в рамках конституційної реформи суттєвих змін в територіальній організації держави з точки зору її децентралізації. Заявлено, що "метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні" [2]. Проте за сучасних умов періодичної ескалації воєнних дії на Донбасі та економічної кризи в країні повноцінна реалізація кардинальних реформ надзвичайно ускладнюється.

Ще в період президентства Л. Кучми чітко проявився фактор впливу регіональних еліт (наприклад, дніпропетровської) на формування і подальший розвиток загальнодержавної ("центральної") бюрократичної еліти. Це призводило до того, що окремі регіони України фактично потрапляли у володіння певних бізнес-угруповань та споріднених з ними регіональних політичних еліт в обмін на їхню лояльність щодо "центру". Крім того, лобістські групи, сформовані регіональними політичними елітами, через своїх депутатів Верховної Ради сприяли ухвалі законів, постанов та інших законодавчих актів, вигідних відповідним регіональним олігархічним угрупованням. Відмова української влади від підписання Угоди про Асоціацію з ЄС в листопаді 2013 р., була результатом політичного тиску Кремля на вищу політичну еліту та пов'язані з нею олігархічні угруповання, представлені насамперед у Партії регіонів, що походили переважно зі Сходу України.

Після "Революції гідності" серед інших актуальних напрямів реформ в Україні постало питання модернізації державного устрою з позицій децентралізації. Децентралізація має сприяти оптимізації "балансу інтересів" між регіональними політичними (та економічними) елітами і "центром". При децентралізації відбувається передавання центральними органами державної влади суттєвих повноважень на користь органів місцевого самоврядування. За прикладом розвинених прогресивних країн світу децентралізація в Україні націлена перш за все на подальшу демократизацію політичної системи

держави, оптимізацію державного управління, а також підвищення ефективності геопросторової організації суспільства на обласному (регіональному), районному та локальному (територіальних громад) рівнях.

Децентралізація України має призвести до суттєвих змін у розподілі владних повноважень між центральними та регіональними (обласними) органами влади на користь останніх. Збільшується також обсяг повноважень районних органів самоврядування та територіальних громад.

Регіональні еліти, зосереджуючи в руках суттєві економічні важелі, отримують можливості подальшого збагачення за рахунок контролю над економічними ресурсами відповідних регіонів і посилення свого впливу на регіональні спільноти населення. Потужні регіональні еліти у спілці з бізнес-групами формують власні політичні сили, прагнучи отримати контроль над обласними радами для того, щоб проводити через них вигідні для себе рішення. Крім того, вони зацікавленні у здобутті максимально впливових позицій в обласних виконкомах, щоби володіти керівними посадами в регіональних управлінських структурах. Отже, виникає небезпека активізації "відцентрових" процесів в окремих регіонах України з впливовими регіональними елітами, наприклад, у Дніпропетровській, Закарпатській, Харківській та інших областях.

Проектом змін до Конституції України передбачено запровадження інституту префектів в областях та районах. Згідно зі ст. 118 "префекта призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Кабінету Міністрів України Президент України" [1]. А ст. 119 містить перелік досить вагомих повноважень префекта на відповідній території області чи району [1]. Серед головних повноважень префекта відзначимо, зокрема, функцію нагляду за додержанням Конституції і законів органами місцевого самоврядування, забезпечення виконання державних програм, а також повноваження видавати акти, які є обов'язковими на відповідній території, зрозуміло, що "на підставі і в порядку, визначених законом" [1]. У принципі інститут префектів відповідає політико-правовим засадам організації регіонального самоврядування в окремих країнах Європи — "континентальній системі".

Можна припустити, що певні впливові політичні сили на рівні регіону спроможні здійснити спроби забезпечити ухвалення обласною радою таких рішень, що тим чи іншим чином порушують територіальну цілісність України. За таких обставин саме префект, призначений "центром", повинен мати повноваження скасувати такі неконституційні рішення, звернутися до відповідної судової інстанції і навіть здійснити розпуск відповідної ради.

Дуже важливим моментом є проблема розподілу повноважень в економічній сфері, фінансових ресурсів між "центром" та регіонами, районами та територіальними громадами. За прикладом розвинених демократичних держав світу податки та збори, зібрані на певних територіях, мають спрямовуватися насамперед на задоволення потреб відповідних територіальних спільнот населення. Регіони, де зосереджена ділова активність, зареєстровано багато суб'єктів підприємницької діяльності, розташовані потужні

експортно-орієнтовані виробництва, отримують значні фінансові ресурси для задоволення власних потреб. Регіоналізація України неминуче призводить до диференціації областей за рівнем соціально-економічного розвитку, і постає проблема досягнення певних стандартів рівня життя в "бідних" (депресивних) областях. У межах областей, у свою чергу, виникають "бідні" райони та місцевості, котрі не мають (і не матимуть) достатніх доходів і потребуватимуть суттєвих субсидій з "центру" (у вигляді дотацій чи субвенцій).

Великий обсяг повноважень отримують територіальні громади. Проте досить гострою проблемою є об'єднання дрібних сільських громад у більші та дієздатніші, спроможні ефективно вирішувати економічні, соціальні, культурно-освітні та інші питання місцевого значення. Об'єднання має добровільний характер, проте "глибоко периферійні" дрібні сільські населені пункти фактично будуть змушені приєднуватись до значно більших сільських громад. При цьому в селах — "центрах" територіальних громад будуть реалізовуватися основні інвестиційні проекти, також у них концентруватиметься і надання найважливіших послуг. За таких умов можуть постраждати інтереси населення дрібних сіл.

Саме територіальні громади є основою локальних політичних системам, з яких формуються районні, а з тих у свою чергу — регіональні. У регіональних системах є небезпека активізації політичних сил, що пропагуватимуть пріоритет регіональних інтересів над загальнодержавними. Суттєвою проблемою постає готовність вищого керівництва держави застосувати політичну волю і приводити в дію правові механізми впливу на ті регіони, де можуть відбуватися ті чи інші порушення конституційного ладу. Ця необхідність може бути зумовлена як внутрішніми деструктивними чинниками, так і зовнішніми впливами (і не лише з боку Російської Федерації).

Децентралізація в Україні не повинна призвести до активізації "відцентрових" процесів в окремих регіонах. Дієвим "запобіжником" для "відцентрових" процесів має стати інститут префектів як представників "центра" в регіонах. Успішне формування суспільно-політичних комплексів у регіонах України може відбуватися лише на основі стабілізації політичної ситуації та зростання економіки. Зрозуміло, що прогресивна регіоналізація країни можлива лише за умов припинення воєнних дій на Сході України. Саме це має стати запорукою сталого розвитку усієї держави.

Література

1. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://constitution.gov. ua/work/item/id/10
2. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020" від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015

Л. А. ГОРДІЄНКО
канд. екон. н., Черкаський ДТУ

СОЦІАЛЬНІ ФІНАНСИ ЯК ГАЛУЗЬ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ

Сучасний етап економічного розвитку більшості країн світу, і України зокрема, характеризується посиленням ролі і значення соціальної функції держави. Збільшується кількість соціальних програм, їх рецепієнтів та обсяги фінансування. Відбувається процес соціалізації економіки і відповідно соціалізація фінансів.

Нині соціальні фінанси розглядають як окрему, самостійну галузь фінансової науки.

Існують різні підходи до визначення сутності соціальних фінансів.

Так, у працях Ю. В. Пасічника сформульовано концептуальні засади соціальних фінансів як окремої галузі фінансової науки, що інтегрує інструментарій фінансів, соціології, психології, методи системного підходу та синергетики [1].

На думку Г. Герасименко соціальні фінанси — це система фінансового забезпечення та розподілу, що має на меті підтримку соціально-підприємницьких підходів до вирішення сучасних проблем, протистояння викликам, що пов'язані зі станом навколишнього середовища [2, с. 191]. Соціальні фінанси об'єднують фінансові ресурси на поточне споживання та виступають інвестиційним капіталом, при цьому суб'єкти фінансових ресурсів не конкретизуються.

А. М. Шахаєв розглядає соціальні фінанси як фонди грошових коштів, утворених і використовуваних соціальними міністерствами і відомствами федерального, регіонального значення, а також соціальними відділами місцевих адміністрацій, які формуються за допомогою соціальних податків, а також у вигляді статей витрат на соціальні потреби в бюджетних та позабюджетних фондів адекватних рівнів [3]. Даний підхід до визначення сутності соціальних фінансів не передбачає залучення бізнесу до вирішення проблем соціального характеру.

І. О. Макаренко здійснено спробу узагальнення існуючих підходів до визначення соціальних фінансів та надати їм описову характеристику, використовуючи їх ключові ознаки [4].

О. А. Гончарова вважає, що соціальні фінанси є частиною соціального інвестування, в основі якого лежить орієнтація данного типу інвестування підприємств на одночасне досягнення соціальної та фінансової віддачі [5].

На нашу думку, такий підхід лише частково розкриває сутність соціальних фінансів, адже існують окремі напрями соціального захисту, які не передбачають отримання фінансового ефекту.

У вітчизняній практиці часто ототожнюють поняття "соціальні фінанси" та "фінансування соціальної сфери", що унеможливлює залучення до сфери соціальних фінансів соціальних ініціатив бізнесу, які не пов'язані з соціальною сферою.

Таким чином, можна стверджувати, що інують різні підходи до визначення сутності соціальних фінансів, що пояснюється широким колом суб'єктів фінансових відносин та функціями якими дослідники їх наділяють. Особливістю соціальних фінансів є цілеспрямоване фінансування з метою покращення соціальних показників.

Отже розвиток фінансової науки на сучасному етапі відбувається у напрямі соціальних фінансів з визначенням об'єкту, завдань та теоретичних конструкцій, які актуалізують фінансове забезпечення соціальних програм з одночасним розвитком соціального інвестуванням, а а саме соціальної відповідальності бізнесу.

Проблема визначення сутності соціальних фінансів, суб'єктів фінансових відносин є недостатньо розробленою та потребує подальших наукових пошуків.

Література

1. Пасічник Ю. В. Концептуальні засади соціальних фінансів як окремої галузі фінансової науки / Ю. В. Пасічник // Проблеми науки: Міжгалузевий науково-технічний журнал. — 01/2004. — № 1. — С. 16–21.
2. Герасименко Г. Соціальні фінанси: теоретичне обґрунтування поняття в контексті розвитку організацій "третього сектору"/ Світ фінансів № 3. — 2012. — С. 188–193.
3. Шахаев А. Н. Социальные финансы в системе управления бюджетними расходами региона: автореферат на соиск. науч. степени канд. экон. наук.: спец. 08.00.10 — "Финансы, денежное обращение и кредит", 08.00.05 — Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика) / А. Н. Шахаев. — Пермь, 2006. — 25 с.
4. Макаренко І. О. Роль соціальних фінансів у реформуванні бюджетної політики у посткризовий період / І. О. Макаренко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 вересня 2014 р.). — Х.: ХІБС УБС НБУ, 2014.
5. Гончарова Е. А. Об инновационной природе социальных финансов / Интернет-журнал "НАУКОВЕДЕНИЕ", Выпуск 2, март-апрель 2014.

Л. М. ДЕМБОВСЬКА
канд. філол. н., ІМВЛ МАУП

Я. М. КОЗІНА
вчитель-методист СШ № 159 м. Київ

КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ КОМПОЗИТНОЇ НОМІНАЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Будь-який текст виступає в процесі комунікації як єдність змістово-смислового (семантичного) і прагматичного начал, це сукупність мотивів, цілей, завдань, що реалізуються за допомогою різних мовних засобів. В усіх видах мовленнєвої комунікації текст є одночасно і продуктом, і засобом комунікації. Важливою умовою реалізації прагматичної функції тексту (особливо художнього) є його експресивність.

Необхідність впливу на адресата при позначенні позамовних сутностей може бути здійснена кількома способами, проте найекономнішим з них є суміщення в одному слові і номінативних, і прагматичних функцій, а умовою комунікативно-прагматичного успіху є апеляція до емоційного сприйняття повідомлення, що зазвичай може бути досягнуто за допомогою образності, яка створюється різноманітними фігурами мовлення, оскільки образ пробуджує емоційне переживання навколишнього світу [9, с. 14].

Конотація — це семантична сутність, що узуально чи оказіонально входить до семантики мовних одиниць і виражає емотивно-оцінне й стилістично марковане ставлення суб'єкта мовлення до дійсності при позначенні її у висловлюванні.

Останнім часом значно розширилась сфера дослідження конотацій у сучасній лінгвістичній науці, де виділяються досить чіткі групи конотацій, існування яких зумовлене різними чинниками: ситуативно-психологічними — конотації іронічності, евфемістичності, меліоративності, пейоративності, підсилення; соціально-лінгвістичними — конотації жаргоністичності, розмовності, книжності; власне мовними — конотації новизни, іншомовності, архаїстичності, термінологічності; локальними — конотації діалектності; культурними — конотації ідеологічності та культури [1, с. 3; 7, с. 7].

Серед вибраного корпусу аксіологічно маркованих узуальних складноструктурних субстантивних утворень можна виділити сім груп лексичних конотацій:

1. Конотації іронічності (*globe-trotter* — людина, яка багато подорожує світом; *trencherman* — людина, яка любить поїсти; *catchword* — 1. модне слів-

це, 2. слово чи фраза, використовуване як лозунг; *sandwich-man* — людина-реклама; *marksman* — влучний стрілець):

"...it behoved every ***globe-trotter****, for whatever distance, to describe the best of his ability the things that he had seen"(J. K. Jerome).*

У цьому прикладі іронія присутня вже в семантиці композитної лексеми, проте при її сполученні зі вставними словами *for whatever distance* (що має на увазі навіть подорож до сусіднього села) усе речення набуває іронічного забарвлення стосовно любителів поговорити ні про що.

"I have often thought that, instead of bull's eyes, running deer, and that rubbish, the really superior ***marksman*** *would be he who could boast that he had shot the cat" (J. K. Jerome).*

У наведеному прикладі іронічні конотації стосовно хвалькуватих стрільців, що поціляють в око бика, в оленя на бігу і *іншу дурницю* підсилюються сполученням з імпліцитною меліоративною оцінкою спритності кота.

У наступному прикладі семантична іронічність структурно складної лексеми підносить усе речення до рівня парадоксу — усі благородні задуми — це лише лозунги політиків (пор. з рос. *Благими намерениями вымощена дорога в ад*):

"...all noble thought is but a politician's ***catchword****" (J. K. Jerome).*

2. Конотації меліоративності (*breadwinner* — годувальник; *workmanship* — мистецтво, майстерність, кваліфікація).

3. Конотації пейоративності (*chuckle-head*, *block-head* — бовдур; *gingerbread* — позбавлений смаку орнамент; *scapegrace* — шалопай; *pigheadedness* — впертість; *scallywag* — нероба, ледащо; *blackmailer* — шантажист):

"I judged they were regretting the ***pigheadedness*** *of runaway horses in general..." (J. K. Jerome).*

"This annoyed the Professor still more; he called the second boy a ***blockhead****..." (J. K. Jerome).*

У наведених прикладах пейоративність є складовою семантики композитних слів з ітеративним компонентом *-head*, хоч і вжитих у різних контекстах і стосуються різних референтів, пейоративність композитів визначається семантикою їх перших компонентів — впертий, бовдур.

4. Конотації підсилення (*tramcar, eyesores, rearguard of the light, boat-loads (met), dog-days):*

"Other disorderly nations may sing the charms of the rugged oak, the spreading chestnut, or the waving elm. To the German all such, with their willful, untidy ways are ***eyesores****" (J. K. Jerome).*

5. Конотації книжності (*standstill* — зупинка, бездіяльність, застій; *watchman* — вартовий; *life-blood* — джерело життєвої сили; *millstone* — тягар; *cornerstone* — наріжний камінь):

"If nobody ever tried a new thing the world would come to a ***standstill****" (J. K. Jerome).*

"Sunlight is the ***life-blood*** *of Nature" (J. K. Jerome).*

У наведених прикладах структурно складні лексеми є мовними метафорами, які зазвичай вживаються авторами літературних творів для підсилення образності наративних контекстів.

6. Конотації розмовності (*brainwave* — блискуча ідея, *shake-down* — тимчасова постіль; *wildlife (sl)* — дикість, нестриманість):

"You must give us a ***shake-down*** *in the billiard-room" (J. K. Jerome).*

У цьому прикладі композит з узуальною конотацією розмовності, вжитий у мовленні людини, яка у контексті цілого твору зображена досить інтелігентною та освіченою, підкреслює фізичний та психічний стан героїв, що вночі у незнайомому місці ходять від одного переповненого готелю до іншого у пошуках хоч якого-небудь притулку.

7. Конотації культури та історичності (*poor-rate* — податок на користь бідних; *dinner-bell* — дзвінок до обіду; *steam-launch* — пароплав; *errand-boy* — хлопчик-посильний; *breastplate* — нагрудна частина обладунків; *halberd-men* — воїни з алебардами; *king-maker* — людина, від якої залежать призначення на високі пости в державі).

Культурологічний чинник, обумовлений роллю культурно-національного компоненту, у сфері композитології залишається до теперішнього часу недослідженим аспектом германістики, хоча вже зроблені певні кроки у напрямку дослідження цього феномену [2; 3; 4; 5]. Саме культурна конотація надає культурно-значеннєвого маркування не лише значенням лексичних та фразеологічних одиниць, символам або метафорам, але й змісту всього тексту, в якому вони вживаються.

Спільність певного мінімуму фонових знань є обов'язковою умовою адекватного взаєморозуміння комунікантів. Завдяки певним фоновим знанням історії, літератури, традицій, ціннісних уявлень даного національного менталітету розкриваються значення "енциклопедичних" композитів [6, с. 113 — 114; 8, с. 81].

Слово може включати декілька, а часом і всі види конотацій, тому можна розглядати його як конотативну єдність [1, с. 3]. Прикладами таких лексем можуть бути: *scapegrace* — шалопай, *whippersnapper* — хлопчисько, нікчема, *fuddy-duddy* — буркотун, консерватор — конотації розмовності та пейоративності; *plain-cloth* — шпигун, переодягнений поліцейський — конотації пейоративності та історичності; *cornerstone* — контекстуальна конотація історичності:

"And King John has stepped upon the shore, and we wait in breathless silence till a great shout cleaves the air and the great ***cornerstone*** *in England's temple of liberty has, now we know, been firmly laid" (J. K. Jerome).*

Король Джон — король Англії з квітня 1199 р. до його смерті у жовтні 1216 р. Баронський заколот у кінці його правління призвів до підписання Великої Хартії Вольностей (Magna Carta) — документу, що вважається першим кроком до конституції Великої Британії.

Конотація є і мовним, і мовленнєвим феноменом: мова зберігає те, що відбувається в мовленні. Процес прикріплення конотації до матеріального

носія (слова чи афікса) відбувається обернено процесу зростання частотності використання даного слова в мовленні. Проте, конотація, закріпившись у мовленні, або поступово розчиняється в загальному використанні, або перетворюється на нове значення.

Література

1. Говердовский В. И. Коннотемная структура слова / В. И. Говердовский. — Х.: Выща школа, 1989. — 95 с.
2. Гончарова Т. В. Лінгвоаксіологічна семантика агентивних одиниць із формантом -er у сучасній англійській мові: дис.... канд. філол. наук: 10.02.04 / Т. В. Гончарова. — К., 2005. — 237 с.
3. Гончарова Т. В. Типологія аксіологічно маркованих агентивних номінативних одиниць з формантом -er: монографія / Т. В. Гончарова. — К.: НПУ імені Н. П. Драгоманова, 2007. — 164 с.
4. Жихарєва О. О. Лінгвокультурологічні особливості ознакових слів в англомовних текстах Євангелія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / Жихарєва Олена Олександрівна. — К., 2004. — 19 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. — М.: “Советская энциклопедия”, 1990. — 685 с.
6. Мешков О. Д. Семантические аспекты словосложения английского языка / Мешков О. Д. — М.: Наука, 1986. — 208 с.
7. Омельченко Л. Ф. Лексическая семантика английских композит-антропосем: коннотативный аспект / Омельченко Л. Ф., Максимчук Н. Н., Онищенко И. А. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації. — Х.: Константа, 2003. — № 586 — С. 7–10.
8. Омельченко Л. Ф. Культурно-національні конотації англійських композит / Омельченко Л. Ф., Самохіна (Дмитренко) В. О., Соловйова Л. Ф. // Новітня філологія. — Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили. — 2007. — № 6 (26). — С. 74–86.
9. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. — М.: Наука, 1986. — 144 с.

О. І. ДІКАРЄВ
канд. політ. н., доц., УАІМВЛ МАУП

ПОЛІТОГЕМНІСТЬ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Україна в 2011 р. приєдналася до Енергетичного Співтовариства (ЕС). На відміну від існуючих регіональних ініціатив з кооперації, це співтовариство побудовано на основі міжнародної угоди, що, в свою чергу, створює інституційну основу для юридично обов'язкових правил. Сторони Угоди зобов'язалися імплементувати положення Другого та Третього Енергетичного Пакетів ЄС, що означає входження не тільки в правовий вимір відносин, але й і в політичну сферу. Енергетична безпека й енергетичне право нині мають різні вектори розвитку. Тобто виникає потреба в аналізі енергетичного дискурсу з точки зору політогеми "політичного". Відразу необхідно зауважити, що дискурс таких теоретиків "політичного" як Х. Арендт, М. Діц, М. Джея, Ш. Муфт, Т. О. Олексієвої, Ж. Рансєр, Ю. Хабермаса, К. Шмітта, Е. Філіпса відбувається в рамках дисенсусної та консенсусної моделей демократії. Проблемам політичної онтології присвячено роботи теоретиків Дж. Баталер, Ж. Деррида, Т. Мітчел, Ю. Хабермас, М. Фуко. Основне проблематика в цій парадигмі стосується трактування можливостей політики. Увага теоретиків дисенсусної моделі демократії Шмітта, Рансєра зосереджено на контексті подій, коли здійснення політики може бути "неможливим". Таким чином формується уявлення про суб'єк політичних відносин як про актора здатного приймати надзвичайні рішення. Особливістю агоністичної моделі Ш. Муфф полягає в уникненні крайнощів в протистояннях. Дослідник Мартін Джей виділяє ряд версій політичного: (1) політичне як війна (антагонізм); (2) дипломатія (агоніям), приватна угода, пакти чи контракти, укладені на основі довіри й взаємної вигоди (контракціонізм); (3) патриархальна сім'я чи корабель, що має потребу в капітані (платонізм); (4) релігійна жертвеність в боротьбі за суспільне благо (республіканізм); (5) політичне як естетичне. М. Джей вважає, що для представників контракціонізму політика починається з угоди, досягнутої в процесі комунікації. Така модель має дві форми рефлексії: класичний (Т. Гоббс, Дж. Локк, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо) й некласичну Дж. Роулз, Р. Дворкін). Спільним у варіантах теорії суспільного договору є твердження про існування особливої етики західних суспільств, створеної на основі морального принципу "для всіх", що має певну юридичну силу. Політичне як правління мудрих розвиває класичну античну політичну традицію і розглядає людей в якості політичних, іманентно комунітарних особистостей. Анти-платоновський ідеал представляє політичне як республіканізм і можливість для будь-якого громадянина

управляти державою. Крім того, ще існує відома метафора корабля, запропонована Гельвецієм. Він стверджував, що коли корабель зупинено у відкритому морі природними явищами, то голос голоду змушує робити вибір тих, хто буде з'їдений. Ю. Хабермас в своїй концепції деліберативної демократії в певній мірі спирається саме на цю версію політичного й проголошує що, тільки колективна воля, консолідована аргументами суверена, може бути законною. Політичне як естетичне виступає в формі конструювання політки як витвору мистецтва й рефлексії у формальних поняттях прекрасного чи негарного. Символом політичного як естетичного для Лорана Танда виступив вибух бомби, здійснений Огюстом Вальяном у французькій Палаті представників у 1883 р. Поет-символіста Танд тоді вигукнув про те, що "означають" жертви перед красою цього жесту. М. Джей вважає, що ознаки цього феномену проявилися в ряді фактів соціального життя: в барочному спектаклі абсолютних монархій Нового часу в Європі, подіях 11 вересня в Нью-Йорці. Саме тому Гі де Бор в "Суспільстві спектаклю", Жак Ранс'єр в "Поділі почуттєвого. Естетика в політиці", Ф. Анкерсміт в "Естетичній політиці" прийшли до висновку про те, що театр та політика є візуальними практиками, що здійснюються на публіці.

Наша гіпотеза полягає в можливості того, що енергетична безпека отримує риси політичного. Аналіз безпекового дискурсу свідчить, що проникнення політичного в надрокористування паливно-енергетичними ресурсами (ПЕР) пройшло ряд етапів: 1). 1857–1917 рр., коли було започатковано процес Democratia Carboneum ("вуглецевої демократії") (Тімоті Мітчел) та становлення правових основ системи надрокористування та енергетики. С. Джевонс був одним з перших, хто розглядав роль вугілля в соціумі та пов'язував це питання з аналізом положенням робітників і стану демократизації політики Великобританії. Говорячи про "вуглецеву демократію" С. Джевонс вказував на ті обставини, що "вся структура багатства" заснована "на фундаменті невігластва, убогості і вадах". С. Джевонс вимагає скорочення праці дітей на виробництві, розвитку системи загальної освіти, здатної боротися з "необачністю і пияцтвом в середовищі нижчих класів". Замість того щоб витрачати матеріальне багатство на розкіш, хвастощі і корупцію, країна повинна домагатися "збільшення ефективності праці наступного покоління". У висновку він попереджав про те, що "зараз у нас ранок національного процвітання, і ми вже наближаємося до полудня. Однак нині ледь почали виплачувати моральні та соціальні борги мільйонам співгромадян, які необхідно виплатити до настання вечора"); 2). 1917–1950 рр., коли було створено "картельний союз" в протиборстві двох підходів до енергетичної безпеки — підхід країн, що захищали інтереси експортерів капіталу і країн, що захищали суверенні права щодо надр. Важливий внесок у розуміння та формування іншого виміру "вуглецевої демократії" зробив Дж. М. Кейнс тезою про те, що управління запасами ПЕР можливо замінити запасами валюти. У валютному протистоянні відбулося формуванням Міжнародного нафтового картелю в складі сімох провідних нафтових компаній, що

забезпечило контроль світової системи надр, транспортування, переробку і споживання ПЕР п'ятдесят років; 3). В 1950–1990 рр. спостерігався процес появи нових держав, що утворилися внаслідок розпаду колоніальної системи, і впливу СРСР (У цей період відбулася серйозна еволюція в галузі володіння та користування надрами з визнанням в юридичній практиці існування механізмів регулювання Lex Mercatoria та її енергетичного дерева-та Lex Petrolea. Першим в юридичній практиці термін "Lex Petrolea" вжив А. С. аль-Кошері в ході ряду арбітражних процесів з приводу транснаціональних енергетичних конфліктів Заходу та Сходу. В теоретичний дискурс поняття "Lex Petrolea" ввів Р. Доак Бішоп (R. Doak Bishop) для означення спеціалізованого "транснаціонального нафтового права", що формується на основі звичаїв та прецедентів практики міжнародного енергетичного бізнесу); 4). Специфіка періоду 1990 рр. по теперішній час обумовлена розпадом СРСР і розвитком наступних процесів: інтернаціоналізація господарської діяльності країн; глобалізація; лібералізація політики в галузі надрокористування; посиленням інтересу ТНК до ПЕР. Нині діє 30 договорів, що регулюють відносини "енергетичної безпеки". Однак вони не містять нормативного закріплення цього терміну. Це свідчить про зростаючий рівень опортуністичної поведінки на світовому ринку ПЕР в формі політичного як "естетичного". Про це свідчать терміни, якими означають відносини з ПЕР: "міжнародна боротьба за енергоресурси", "глобальна енергетична війна", "газова війна", "інформаційна війна за ПЕР", "газовий тероризм". Боротьба за суспільне благо (збереження довкілля) не забезпечується культурою енергетичної безпеки. Вперше про це згадано у "Заключній доповіді з розгляду причин і наслідків аварії в Чорнобилі" 1986 р. (International Nuclear Safety Advisory Group). Саме відсутність такої культури спричинили аварії на Саяно-Шушенській ГЕС, буровій нафтовій платформі компанії BP у Мексиканській затоці, АЕС Фукусіма-1.

Енергетична дипломатія також нині демонструє асиметрію інтересів і протистояння виробників та торговців в американо-європейських взаєминах по створенню Трансатлантичної зони вільної торгівлі (TAFTA), енергетичній політиці ЄС, США, РФ. Пропозиція бізнесу США по TAFTA в певній мірі традиційно вигідна для торговців ЄС, але невигідна виробникам. Мита в США на товари ЄС і так не надто великі, так що навіть повне обнуління мит в умовах TAFTA не принесе виробникам вигоди, тоді як зустрічний потік товарів, що спирається на американську можливість емісійного фінансування місцевого виробництва може швидко скоротити будь-яке європейське виробництво. Для підприємців РФ вигідна саме відмова ЄС від TAFTA. В РФ розраховують на те, що споживач в ЄС ще досить довго буде зацікавлений в російських ПЕР, а російський споживач — в експорті нових технологій з ЄС. А проект БРІКС розглядається РФ не тільки як план поглиблення відносин між країнами-учасницями, але і як противага англосаксонській моделі геоенергетики. РФ — єдина держава, яка одночасно входить до БРІКС та ініціювала створення Євразійського союзу і підтримала китай-

ську ідею ШОС. Однак, Пекіну належить більший вплив в рамках БРІКС і ШОС. В цьому контексті проект РФ по створенню Енергетичного клубу ШОС був спрямований на регулювання інтересів з КНР. В КНР реалізовують проекти євразійського рівня у діалозі РФ – ЄС – КНР – США в формі геополітичної "матрьошки": БРІКС за масштабністю та розмахом "обіймає" ШОС та Євразійський союз, але ці конструкції як деталі одного механізму мають служити ідеї багатополярного світоустрою. В свою чергу на Заході на противагу БРІКС стають домовленості про Транс-Тихоокеанське партнерство (TPP) і партнерство в області трансатлантичної торгівлі та інвестицій (TTIP) та угода TiSA. Проте нинішнє зростання видобутку ПЕР цілком і повністю засновано на "сланцевому бумі". Собівартість сланцевих ПЕР надто висока. Об'єктивно нафта не може коштувати нижче величини, яка забезпечує видобуток важковидобувної і сланцевої нафти (30 % нафти знаходиться в сланці). Мінімальне значення ціни для Brent складає 65 дол. за барель. Відповідно, при ціні 65–80 дол. ринок ПЕР якийсь час вистоїть. Скорочення інвестицій в розробку важковидобувної і сланцевої нафти призведе до падіння видобутку на протязі 1–2 років і пік нафти настане скоріше. В цьому контексті "капітани" (еліта) ПЕК (еліта) зробили ребрендінг "імперських преференцій" на "власні інтереси", що спричинило переростання енергетичних конфліктів у воєнні (іракське вторгнення в Іран (1980 р.) та Кувейт (1990 р.), нинішніх подій в Іраку, Лівії, Сирії). Воєнні ризики ПЕК складають: пряме захоплення джерел енергії; воєнне протистояння з огляду на конфлікт інтересів держав по освоєнню родовищ ПЕР в міжнародних водах Світового океану, на територіях архіпелагів (Південно-Східна Азія), в Арктиці, на транскордонних родовищах; непрямий контроль над ПЕР шляхом створення режимів впливу; захист (із застосування озброєної сили) інфраструктури транспортування ПЕР, включаючи нафтові поля, газогони, порти; активний воєнний контроль над міжнародними морськими протоками транспортування ПЕР; створення альянсів на зразок системи "імперських преференцій", що існували до 1945 р.; передача воєнної техніки країнам-виробникам ПЕР в обмін на преференції на енергетичних ринках.

В. М. ДУДНИК
канд. іст. н., доц., ДУТ, м. Київ

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ “НОВИЙ МАРІУПОЛЬ” ЯК СКЛАДОВА ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Друге десятиліття XXI ст. в українську історію назавжди увійде як період нелегкої боротьби громадян нашої країни за її територіальну цілісність та суверенітет. Багато фахівців з воєнної історії напишуть про тактику бойових операцій, про звитягу українських героїв та їх безперечну і невмирущу славу. Поряд із цими неспростовними фактами окремою сторінкою зазначених процесів буде виступати волонтерський рух українців, який наразі у соціальних рейтингах займає нарівні із добровольцями-учасниками АТО найвищі щаблі довіри населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких автори торкаються проблематики функціонування волонтерського руху в Україні дає підстави стверджувати, що тематика фахівцями різних галузей знань вивчається досить активно. Психологи пізнають волонтерство як інноваційну форму роботи психологічних служб [1, с. 50–53], педагоги досліджують як технології виховного впливу на дезадаптованих дітей [2, с. 90–93], соціологи розглядають як соціальний феномен та додатковий ресурс у процесі розбудови громадянського суспільства [3, с. 44–53], юристи вивчають способи удосконалення нормативно-правової бази правової держави [4, с. 20]. В результаті маємо наративи різних нюансів діяльності добродійного руху у державі, його умов, форм, особливостей і тенденцій розвитку.

Для істориків дана тематика також стає науковою лакуною, що заслуговує на комплексне дослідження. Вони вивчають діяльність благодійників на різних етапах української історії. Завдячуючи науковим працям Ю. І. Гузенка [5, с. 18], С. В. Горохова [6, с. 16], О. В. Кравченко [7, с. 19], Г. Л. Махоріна [8, с. 19], Ф. Я. Ступака [9, с. 269], О. В. Хаустової [10, с. 19] найдавнішими досліджуваними етапами допомогової роботи з населенням сьогодні є кінець XVIII, XIX та початок XX ст. Автори висвітлюють історичні та соціально-економічні передумови розвитку благодійництва в різних регіонах України, виникнення його напрямів, форм та методів роботи. На підставі аналізу архівних матеріалів робляться висновки про еволюцію релігійної доброчинності до громадської, головними суб’єктами якої була соціальна еліта — нащадки козацької старшини, українські дворяни, польські поміщики, успішні чиновники та заможні торгівці.

Ситуація змінилася після проголошення незалежності України. Навіть діаспора із Західній Європи, Північної та Південної Америки має можливості вдаватися до доброчинної діяльності для українців. Внесок українців із-за кордону у розбудову Української держави незаперечний, як доводять у своїх наукових працях Л. В. Дибчук [11, с. 20] та Н. В. Совінська [12, с. 20], називаючи місію діаспори у відродженні державності визначною. Акцентуючи увагу на тому, що вже не одна особа чи група людей стала об'єктом доброчинної діяльності, а історична Батьківщина цілого народу.

Чи не вперше проблематики історичної ролі українських волонтерів у функціонуванні сучасних Збройних Сил торкнулися вітчизняні історики на Всеукраїнській науковій конференції "Війни і збройні конфлікти у Східній Європі в XX — на початку XXI століть", яка відбулася 22 травня поточного року у Житомирському державному університеті. Доповідь за темою "Волонтерський рух у посиленні боєздатності Збройних Сил незалежної України" [13, с. 177–181] на пленарному засіданні викликала заслужений резонанс. Змістовними та неоднозначними були судження науковців, але всі вони залишилися переконаними у тому, що волонтерський рух є складовою українського громадянського суспільства, а Збройні Сили — зоною відповідальності держави, якій делеговані владні функції усестороннього забезпечення застосування сили на випадок порушення суверенітету та територіальної цілісності країни.

Хоча офіційної статистики щодо кількості волонтерів в Україні не ведеться, однак діячі громадських організацій та фахівці соціальних служб звертають увагу на зростання їх кількості протягом 2011–2014 років. Як справедливо зазначав Президент Асоціації благодійників України Олександр Максимчук: "Сьогодні благодійна і волонтерська робота є частиною буття кожного українця, від малого до великого" [14].

У Маріуполі волонтерська діяльність щодо армії розпочалася на весні 2014 р., коли окремі мешканці міста допомагали українським добровольцям на блок-постах. У квітні, було створено громадську організацію "Координаційний цент патріотичних сил "Новий Маріуполь" для забезпечення військових на передовій усім необхідним (від цигарок до тепловізорів), допомоги пораненим (вивезення із зони бойових дій та надання медичної допомоги), підтримки малозабезпечених та дітей, проведення масових патріотичних заходів тощо [15].

З березня нинішнього року волонтери Маріуполя звернулися із листом до Генерального штабу Збройних Сил України та Президента, в якому висловивши тривогу за процеси пов'язані із обороною міста, всього Приазов'я і прифронтових територій загалом, запропонували змінити підходи до організації обороноздатності української армії. Позаяк постійна зміна підрозділів призводила до того, що новоприбулі бойові частини тратили значну кількість часу на те, щоб облаштуватись та вивчити ситуацію. Крім того, вкрай необхідне і дороговартісне матеріально-технічне забезпечення, яким волонтери споряджали військових, зазвичай у повному обсязі вивозилось з сектору разом із

підрозділами. Після ротації волонтерам доводилося займатись пошуком нової партії тепловізорів, біноклів, побутових приладів тощо [16].

Важливою ланкою роботи маріупольців виявилася акція "Порятуй солдата", в межах якої мешканці міста забезпечували військових максимальною кількістю кровозупиняючих медичних препаратів. Виходячи із досвіду найкращим турнікетом є натовський зразок CAT SOF, аналог якого в Україні випускає компанія "СІЧ" [17].

Турбота про суспільні настрої населення займає у волонтерів Маріуполя багато часу, адже паніка прифронтового міста могла б зіграти фатальну роль в обороні. Інформація про високо фахове, професійно грамотне і просто героїчне у діях вітчизняної міліції, солдат та гвардійців [18], міжнародну підтримку українських патріотів [19], турботу дітей про військовослужбовців [20], контроль за органами влади [21] неймовірно оперативно доноситься населенню.

Вся країна і світ переймалися подіями Маріуполя 24 січня 2015 р., коли стався теракт внаслідок ракетного обстрілу житлового мікрорайону "Східний". Загинуло тридцять людей, близько сотні дістали поранення, зруйновано чи пошкоджено немало будівель. Відразу ж на місці події зібралися волонтери та небайдужі люди. Організували евакуацію і харчування постраждалих, далі безкоштовну роздачу поліетиленової плівки, потім постачання ліків у заклади медицини. Надання допомоги продовжується і зараз. Важливо, що у цьому процесі об'єднали зусилля представники місцевих волонтерських організацій "Новий Маріуполь", "Майбутнє Приазов'я", Самооборона Маріуполя, "Разом" та "Республіка Пілігрім" [22].

Таким чином, у трагічних подіях сплеску сепаратизму на Донбасі мешканці Маріуполя відзначилися особливою організованістю та патріотизмом. Очолювані українськими добровольцями та місцевими волонтерами, вони поєднують асоціації підприємців, у яких є кошти, патріотичні товариства, які беруть на себе відповідальність за оборону і порятунок міста, та ветеранські організації, які розуміють проблеми міста.

Література

1. Войцях Т. В. Волонтерство як інноваційна форма в діяльності спеціалістів психологічної служби / Т. В. Войцях // Педагогічний вісник. — 2011. — № 3. — С. 50–53.
2. Заверико Н. В. Соціально-педагогічна підтримка підлітків у притулку для неповнолітніх / Н. В. Заверико // Вісник Запорізького національного університету. — 2009. — № 2. — С. 78–82.
3. Лях Т. Л. Волонтерство як суспільний феномен / Т. Л. Лях // Проблеми педагогічних технологій: Збірник наукових праць / Волинський державний університет імені Лесі Українки. — Луцьк: Волинський академічний дім, 2002. — Випуск 2. — С. 44–53.
4. Хлистова Н. Б. Заохочення суспільно корисної мотивації: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Н. Б. Хлистова; Академія адвокат. України. — К., 2008. — 20 с.

5. Гузенко Ю. І. Стоновлення і діяльність громадських об'єднань на Півдні України в другій половині XIX — на початку XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії): Автореферат дисертації ... кандидата історичних наук: 07.00.01 / Ю. І. Гузенко; Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. — Черкаси, 2004. — 2004. — 18 с.
6. Горохов С. В. Соціально-економічна діяльність земств Харківської та Чернігівської губерній наприкінці XIX — на початку XX століть: Автореферат дисертації ... кандидата історичних наук: 07.00.01 / С. В. Горохов; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. — К., 2008. — 16 с.
7. Кравченко О. В. Благодійна діяльність Православної Церкви в Харківській єпархії (1799–1917 рр.): Автореферат дисертації ... кандидата історичних наук: 07.00.01 / О. Г. Кравченко; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2003. — 19 с.
8. Махорін Г. Л. Благодійна діяльність на Волині (1793–1917): історичний аспект: Автореферат дисертації ... кандидата історичних наук: 07.00.01 / Г. Л. Махорін; Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. — Луганськ, 2007. — 19 с.
9. Ступак Ф. Я. Благодійність та суспільна опіка в Україні (кінець XVIII — початок XX ст.): монографія / Ф. Я. Ступак; НАН України, Ін-т історії України. — К., 2009. — 269 с.
10. Хаустова О. В. Розвиток благодійництва у Харкові у другій половині XIX — на початку XX ст.: Автореферат дисертації ... кандидата історичних наук: 07.00.01 / В. В. Хаустова; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2006. — 19 с.
11. Дибчук Л. В. Внесок української діаспори Канади та країн Латинської Америки в розвиток економіки та культури незалежної України (1991–2001 рр.): Автореферат дисертації ... кандидата історичних наук: 07.00.01 / Л. В. Дибчук; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. — К., 2006. — 20 с.
12. Совінська Н. В. Внесок української діаспори країн Західної Європи в розвиток економіки та культури незалежної України (1991–2001 рр.): Автореферат дисертації ... кандидата історичних наук: 07.00.01 / Н. В. Совінська; Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. — Чернівці, 2002. — 20 с.
13. Дудник В. Волонтерський рух у посиленні боєздатності Збройних Сил незалежної України / В. М. Дудник // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції "Війни і збройні конфлікти у Східній Європі в XX — на початку XXI століть" / Житомирський державний університет. — Житомир: Полісся, 2015. — 188 с.
14. Зоркіна К. Вийшов 5-й Світовий рейтинг благодійності CAF. Україна — на 103 місці [Електронний ресурс] / Рідна країна: Світоглядний портал. — Режим доступу: ridna.ua/2014/11
15. Про "Новий Маріуполь" [Електронний ресурс] / Штаб координаційного центру патріотичних сил "Новий Маріуполь". — Режим доступу: http: // newmariupol. org/noviy-mariupol.html
16. Звернення волонтерських організацій Маріуполя [Електронний ресурс] / Штаб координаційного центру патріотичних сил "Новий Маріуполь". — Режим доступу: http: // newmariupol. org/news/zvernennya-volonterskih-organizaciy-mariupolya-news-3153.html

17. Акція “Спаси солдата” [Електронний ресурс] / Штаб координаційного центру патріотичних сил “Новий Маріуполь”. — Режим доступу: http: // newmariupol. org/news/akciya-spasi-soldata-news-3134.html
18. Спокій маріупольців — ціною власного життя [Електронний ресурс] / Штаб координаційного центру патріотичних сил “Новий Маріуполь”. — Режим доступу: http://newmariupol.org/news/spokiy-mariupolciv-cinoyu-vlasnogo-news-3086.html
19. На українському фронті із прапором Грузії [Електронний ресурс] / Штаб координаційного центру патріотичних сил “Новий Маріуполь”. — Режим доступу: http: // newmariupol. org/news/ukrajinskomu-fronti-praporom-news-3085.html
20. Масляна для бійців “Дніпро-1” [Електронний ресурс] / Штаб координаційного центру патріотичних сил “Новий Маріуполь”. — Режим доступу: http: // newmariupol. org/news/maslyana-dlya-biyciv-dnipro-news-3073.html
21. Придибайло Марія Маріупольська громада довела, що може бути відповідальною за своє місто [Електронний ресурс] / Штаб координаційного центру патріотичних сил “Новий Маріуполь”. — Режим доступу: http: // newmariupol. org/news/mariya-podibaylo-mariupolska-gromada-dovela-news-3007.html
22. Всі разом Допомагаємо Жителям “Східного” [Електронний ресурс] / Штаб координаційного центру патріотичних сил “Новий Маріуполь”. — Режим доступу: http://newmariupol.org/news/vsi-razom-dopomagaemo-jitelyam-news-2959.html

А. С. ДУДНІК
канд. техн. н., доц., ІКІТ МАУП

ДИНАМІЧНИЙ АЛГОРИТМ УПРАВЛІННЯ ПЕРЕРОЗПОДІЛОМ МЕРЕЖЕВОГО ТРАФІКУ В БЕЗПРОВОДОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

В останні роки відбувся суттєвий прогрес у суперкомп'ютерних технологіях та проникнення цих технологій у все нові сфери людської діяльності. Суперкомп'ютер став потужним інструментом, який дозволяє форсувати просування науково-технічної думки в багатьох галузях.

Високопродуктивні обчислення займають все більш значне місце у багатьох сферах людської діяльності: енергетиці, машинобудуванні, економіці, екології, сільському господарстві, фінансах, телекомунікації, хімічній промисловості, безпеці, космічній галузі, науці і, безумовно, освіті.

Для побудови високопродуктивних обчислювальних систем найбільш масового використання отримали кластерні архітектури.

Кластеризація може бути здійснена на різних рівнях комп'ютерної системи, включаючи апаратне забезпечення, операційні системи, програми-утиліти, системи керування та додатки. Чим більше рівнів системи з'єднані кластерною технологією, тим вище надійність, масштабування та керованість кластера.

Постановка задачі. Описана в даній роботі кластерна інформаційна система, організована за допомогою високошвидкісного безпроводового маршрутизатора стандарту *IEEE 802.11n* (300 Мбіт/с) та кількох потужних комп'ютерів один із яких є обчислювальним сервером, а інші — робочими станціями обчислювача.

Однією з основних проблем даної системи є те, що навіть при високошвидкісному зв'язку між сегментами мережі, при виконанні великої кількості операцій з багаторозрядними операндами, в каналах бездротових інформаційних систем (далі ІС) все одно буде виникати черга. Тому важливою є задача правильної розстановки пріоритетів.

На теперішній час для вирішення цієї проблеми використовуються статичні алгоритми управління налаштуванням пріоритетів серед робочих станції інформаційної системи.

Та мають місце випадки, коли при виконанні певних обчислень у кластерних системах, пріоритети потоків можуть змінюватись. Час очікування

результатів обчислень такої системи може суттєво зрости. Саме для таких систем пропонується метод, що представлений нижче.

Розвязання задачі. Далі подано метод перерозподілу пропускної спроможності каналу передавання безпроводової ІС. Структура системи розподілу пропускної спроможності по підканалам наведена на рис. 1 [1].

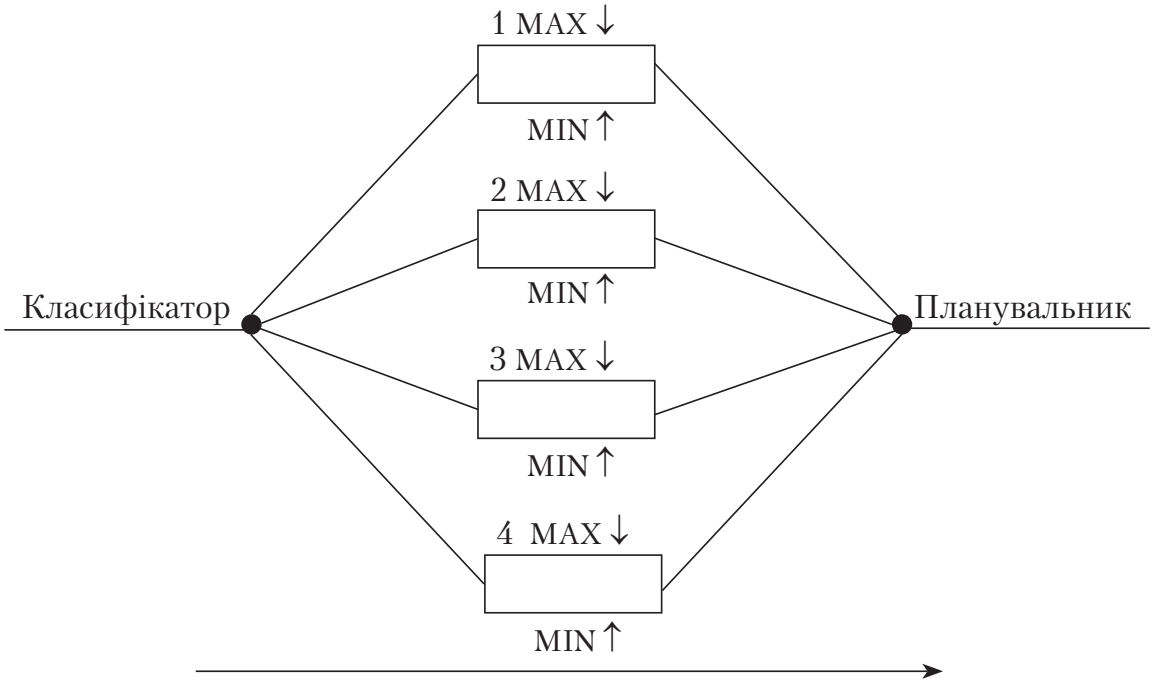

Рис. 1. **Структура моделі каналу передавання безпроводової системи з використанням адаптованого методу перерозподілу пропускної спроможності**

Перерозподіл буде відбуватися наступним чином:

1. Робочій станції або групі робочих станцій з найнижчим пріоритетом присвоюється число 1, кожному наступному пріоритету присвоюється число на 1 більше (обчислювальному серверу максимальне з можливих).

2. Таким же чином пріоритети будуть присвоюватись і класам обчислювальних потоків.

3. Далі обчислюється пропускна спроможність підканалу, який буде надано для відправки пакету, за формулою 1:

$$C(\%) = \frac{P_K - P_T}{2} \times 10 \qquad (1)$$

де C — пропускна спроможність у відсотках, P_K — пріоритет робочої станції, P_T — пріоритет обчислювального потоку (дана формула справедлива лише в тих випадках, коли сума пріоритету користувача та трафіку не перевищує 10).

Головною умовою є те, щоб робочій станції з найвищим пріоритетом ніколи не нараховувались усі 100 % пропускної спроможності, а з найнижчим ніколи не було 0 %. Розглянемо конкретний приклад з вхідними даними, що наведені в таблиці 1 (умовний приклад) [2].

Таблиця 1

Вхідні параметри для розрахунку пропускної спроможності каналів за адоптованим методом перерозподілу пропускної спроможності в мережі стандарту *IEEE* 802.11*n*

Частота роботи	Кількість пристроїв	Кількість підканалів	Швидкість передавання даних	Класи трафіку
5 ГГц	1 (розглядається розподіл у середині маршрутизатора)	16	300 Мбіт/с	*A, B, C, D*

Отже, маємо для даного розрахунку чотири класи потоків. Пріоритетів робочих станцій також буде чотири. Припустимо, що до всіх робочих станцій одночасно поступають обчислювальні потоки класу *A*.

На початку кожного перерозподілу, робочим станціям з найвищими пріоритетами пропускна спроможність буде нараховуватись в першу чергу. Тому спочатку обчислимо пропускну спроможність каналу, що буде нарахована для робочих станцій з найвищим пріоритетом.

$$C(\%) = \frac{4-4}{2} \times 10 = 40\%$$

Такі ж обчислення проведемо для робочих станцій з пріоритетом 3.

$$C(\%) = \frac{3-4}{2} \times 10 = 35\%$$

Але даний відсоток буде нараховуватись не від загальної пропускної спроможності, а з тієї, що залишились. Обчислимо пропускну спроможність для робочих станцій з пріоритетом 2.

$$C(\%) = \frac{2-4}{2} \times 10 = 30\%$$

В останню чергу нарахуємо пропускну спроможність робочим станціям з пріоритетом рівним 1.

$$C(\%) = \frac{1-4}{2} \times 10 = 25\%$$

Далі залишок буде перерозподілено за тим же принципом, починаючи з найвищого пріоритету. Перерозподіл буде здійснюватись заново кожного разу, при зміні класу потоку, або при підключенні абонентів, з рівнем пріоритету відмінним від тих, що вже підключені.

Коли виникає ситуація, що обчислювальному серверу негайно стає потрібний результат обробки потоку, що на даний час обчислюється робочою станцією з найнижчим рівнем пріоритету, сервер посилає команду на робочу станцію з метою надати даному потоку найвищий пріоритет.

В даному випадку також відсилається команда до маршрутизатора, щоб на час обчислення даного потоку даній робочій станції надати пріоритет, що є найвищий з усіх можливих. Після обробки результатів даного потоку система повертається до звичного стану.

Також за допомогою певних команд, робочі станції, що не приймають участі в тій чи іншій фазі обчислень будуть переведені в режим очікування, що значно знизить енергетичні затрати.

Висновки. Отже алгоритм динамічного перерозподілу потоків обслуговування заявок трафіку в бездротових кластерних ІС є ефективною альтернативою технологіям управління трафіком.

На його основі запропоновано метод управління трафіком "Динамічний перерозподіл пропускної спроможності каналу передавання бездротової мережі", що покращує якість обслуговування.

Література

1. Пат. № 69626 України, МПК H04B 7/005. Безпроводовий маршрутизатор з динамічним перерозподілом потоку заявок / А. С. Дуднік, В. П. Якунін; заявник і патентовласник Національний авіаційний університет. — № u201111748; заявл. 05.10.11; опубл. 10.05.12. Бюл. № 9.
2. Дуднік А. С. Метод застосування сучасних безпроводових технологій в інформаційних економічних системах / А. С. Дуднік // Проблеми та перспективи розвитку економічної кібернетики: монографія / під ред. Т. І. Олешко. — К.: ВД ТОВ "Agrar Media Group", 2013. — С. 214–225.

О. О. ДУДНІК
аспірантка, НАУ, м. Київ

А. С. ДУДНІК
канд. техн. н., доц., ІКІТ МАУП

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Проблема професійного вибору старшокласників полягає у тому, що вони мають зробити відповідальний і самостійний вибір стосовно свого майбутнього. Оскільки усвідомлення свого призначення, сенсу життя та професійний вибір спрямовують процес розвитку учнів старших класів і визначають їх майбутнє, рівень самовизначення визначається через складний комплекс їх відчуттів, особливостей сприйняття дійсності, сприйняття світу та ставлення, що формуються в індивідуальному досвіді старшокласників і мають суттєвий вплив на їх стосунки, рішення і вчинки.

Особливо актуальною стає така робота з учнями старших класів шкіл-інтернатів. Як свідчать результати дослідження випускники шкіл-інтернатів стикаються з певними труднощами в процесі професійного самовизначення, які полягають в недостатній обізнаності у світі професій, не усвідомленні змісту та сутності обраної професії, не знанні шляхів опанування професією та не розумінні проблем з якими вони можуть стикнутися при опануванні професією.

Це потребує більш ґрунтовного виявлення факторів, що спричиняють такий стан речей. До таких факторів, в першу, слід віднести цінності випускників шкіл-інтернатів, які є дуже важливими, тому що несуть в собі моральні уявлення індивіда про те, що є правильним, позитивним чи бажаним, вони — усвідомлено чи інтуїтивно обирають те, що для них є важливим.

Проблема професійного самовизначення була предметом уваги досить широкого кола дослідників, зокрема К. Абульханова-Славська, Г. Балл, І. Бех, О. Бондарчук, А. Деркач, Є. Зеєр, Є. Клімов, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, А. Маркова, Н. Побірченко, С. Рубінштейн, В. Рибалка.

Психологічні особливості вихованців шкіл-інтернатів досліджували: Г. Бевз, Л. Божович, Л. Галігузова, І. Дубровіна, Й. Лангмейєр, М. Лісіна, З. Матейчек, В. Мухіна, І. Пєша, В. Пушкар, А. Прихожан, Н. Толстих, Л. Шипіцина, Т. Юферева.

Ціннісні орієнтації, будучи елементами структури особистості, визначають змістовну сторону її спрямованості. Ціннісні орієнтації — це стійкі, інваріантні утворення (одиниці) моральної свідомості — основні його ідеї, поняття, ціннісні блоки, смислові компоненти світогляду, що виражають суть моральності людини, а значить, і спільні культурно-історичні умови і перспективи.

За результатами проведеного нами дослідження було виявлено найбільш і найменш значущі цінності для випускників шкіл-інтернатів. Так найбільш значущими цінностями для випускників шкіл-інтернатів виступили цінність здоров'я, матеріально забезпечене життя, розваги, вірні друзі, любов, активне діяльне життя.

Натомість для випускників масових шкіл картина є дещо іншою. Для останніх, як і для випускників шкіл-інтернатів є важливими цінність здоров'я і вірні друзі. Разом з тим цінність розваги є незначущою, а цінності вірні друзі, любов та активне діяльне життя займають середні позиції в ієрархії ціннісних орієнтацій.

Привертає увагу, що випускники шкіл-інтернатів та випускників звичайних шкіл вважають найменш значущими цінностями: продуктивне життя, життєва мудрість, розвиток, творчість, щастя інших, краса природи та мистецтва.

Отже, отримані дані свідчать про наявність проблеми професійного самовизначення випускників шкіл-інтернатів, для яких значущим є матеріально забезпечене життя, і водночас відсутність розуміння достатньої значущості цінності роботи для його забезпечення. На наш погляд, такі дані можна пояснити тим, що виховуючись в умовах інтернату, діти сироти позбавлені життєвого прикладу батьків, які працюють на тих чи інших підприємствах, установах таким чином забезпечуючи себе та свою сім'ю матеріальними благами.

Отже, можна зробити висновки про те, що професійне самовизначення випускників шкіл-інтернатів є доволі проблематичним, через недостатню усвідомленість цінності роботи для матеріального забезпечення життя, розвитку, суспільної активності.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. — М., 1991. — 299 с.
2. Абульханова-Славская К. А. Социальное мышление личности: проблемыи стратегии исследования // Психологический журнал, 1994. — Т. 15. — № 4. — С. 39–55.
3. Анисимов О. С. Основы методологии. — М.: Российская академия менеджмента и агробизнеса,1994. — 292 с.
4. Балл Г. Психолого-педагогічні засади професійної орієнтації школярів: [проф. інформація та проф. консультація школярів] / Г. Балл // Психолог. — 2004. — Лют. (№ 8). — С. 2–11.
5. Бассин Ф. В. О "силе Я" и"психологической защите" // Вопросы философии. 1964. — № 2. — С. 118–125.

6. Братусь Б. С. К изучению смысловой сферы личности // Вестник Моск. ун-та. Серия Психология. — 1981. — № 2. — С. 46–56.
7. Вазина К. Я. Педагогические основы развивающих технологий в профессиональных учебных заведениях инновационного типа: дисс. докт. пед. наук. Волжский гос. инж. пед. ин-т. — Екатеринбург, 1998. — 327 с.
8. Василюк Ф. Е. Типология переживания различных критических ситуаций // Психологический журнал. 1995. — Т. 16. — № 5. — С. 104–114.

М. П. ДЯЧЕНКО
канд. фіз.-мат. н., ІКІТ МАУП

В. О. ЛЮДВИЧЕНКО
канд. фіз.-мат. н., ІКІТ МАУП

ПРО ТЕХНОЛОГІЮ ПРОЕКТУВАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ТЕСТУВАННЯ ПРОГРАМНИХ СИСТЕМ

Приведений короткий опис елементів технології — послідовності кроків виконання необхідних видів робіт при проектуванні (моделюванні та визначенні архітектури), розробці (конструюванні та кодуванні) і тестуванні ІТ-виробів — зокрема при здійсненні проектування і розробки соціально значимих програмних систем (ПС).

Проектування, розробка та тестування ІТ-виробів — це цілеспрямована сукупність взаємозв'язаних видів діяльності, яка за певною технологією, перетворює ідею (концепцію) ІТ–проекту в готову для використання замовником (користувачем) ПС. Основне в розроблюваній (або використовуваній) технології — це виявлення і опис послідовності кроків виконання (відповідними методами) видів робіт, які приводять до проектного результату (цілі, мети) — до реалізації ІТ–проекту.

Ця технологія і відповідна їй модель життєвого циклу (ЖЦ) залежить від того, до якого класу належить даний ІТ–проект. Існують різні схеми класифікації ІТ-проектів у відповідності до прийнятих ознак і критеріїв. Так, для вибору моделі ЖЦ інститутом якості програмного забезпечення SQI (США) розроблена схема класифікації ІТ-проектів, в основу якої покладені такі чотири категорії критеріїв: характеристики вимог до ІТ-проекту, характеристики команд розробників, характеристики користувачів (замовників), характеристики типів ІТ-проектів [1]. Наприклад, у відповідності до характеристики вимог до ІТ-проекту, які мають бути задокументовані в технічному завданні на його виконання, виділимо такі класи ІТ-проектів: 1) всі вимоги відомі і не будуть мінятися; 2) всі відомі вимоги не будуть мінятися, але можуть бути доповнені новими; 3) не всі вимоги відомі, а будуть доповнюватись і мінятися у процесі розробки. За характеристиками типів ІТ-проектів виділимо такі класи: 1) програмні система (ПС) для персонального комп'ютера (ПК); 2) мережеві ПС (застосування баз даних), 3) Web-застосування.

Виходячі із теорії і досвіду розробки ІТ-проектів [2–5], технологія їх здійснення має такі основні етапи (стадії): 1) вивчення і аналіз поточних бізнес-процесів, які необхідно автоматизувати і виявлення потреб замов-

ника; 2) виявлення і специфікація вимог до ПС, складання технічного завдання, на підставі якого узгоджуються терміни виконання робіт та об'єми фінансування; 3) моделювання і розробка ІТ-проектів на підставі складеного технічного завдання і з використанням функціонального чи об'єктно-орієнтованого методів декомпозиції та відповідного технологічного інструментарію; 4) визначення архітектури ПС як результату декомпозиції верхнього рівня (з урахуванням міжмодульних зв'язків); 5) розробка макету (прототипу) ПС; 6) здійснення необхідних уточнень (ітерацій) прототипу на основі дослідної експлуатації його послідовних версій та уточнень вимог; 7) тестування розроблюваної ПС у відповідності до використовуваної технології; 8) впровадження ПС на підприємстві у замовника: тестування ПС в робочому режимі; 9) здійснення необхідних доопрацювань, виявлених в процесі дослідної експлуатації (супроводження ПС).

Життєвий цикл і послідовність кроків технології проектування, розробки та тестування ІТ-продуктів.

Крок 1. Розробка концепції ІТ-проекту.

Крок 2. Передпроектна підготовка (метою цього кроку (етапу) є досягнення первинної домовленості між Замовником і Виконавцем): обговорення основних функцій і вимог до ІТ-проекту.

Крок 3. Складання технічного завдання на розробку ІТ-проекту; оцінювання термінів виконання, вартості і умов фінансування ІТ-проекту (складання і підписання договору).

Крок 4. Здійснення видів робіт по деталізації вимог до ПС і уточнення специфікацій на систему та складання доповнень до розробленого технічного завдання.

При повторному зверненні до цього кроку (після дослідної експлуатації прототипу) доопрацьовуються вимоги до ІТ-проекту в цілому і до інтерфейсу зокрема.

Крок 5. Моделювання, та проектування ІТ-системи на підставі складеного технічного завдання і визначення архітектури ПС з деталізацією робіт аж до "заземлення" до рівня мови програмування та прив'язки до конкретної СКДБ (у разі потреби).

При повторному зверненню до даного кроку: доопрацювання проекту ПС.

Крок 6. Розробка інтерфейсу користувача:

- створення (відповідно до складеного технічного завдання) і представлення Замовнику на розгляд макета інтерфейсу користувача;
- при виявленні і формулюванні Замовником нових вимог до інтерфейсу, які не передбачені складеним технічним завданням, перехід на крок 4.

При повторному зверненні до кроку 6:

- внесення змін або доповнень в інтерфейс користувача (за бажанням Замовника), виявлених в процесі дослідної експлуатації прототипів ПС і перехід на крок 7 або:
- повне затвердження Замовником інтерфейсу користувача; перехід на крок 8.

Крок 7. Розробка прототипу (макету) ПС з використанням розробленого інтерфейсу і "заглушок" і перехід на крок 4, а при повторному зверненні до цього кроку: внесення необхідних змін в інтерфейс і доопрацювання прототипу з заміною деяких "заглушок" на готові функціональні програмні модулі. Перехід на крок 4.

Крок 8. Конструювання і кодування функціональних модулів, їх відлагодження та тестування.

Крок 9. Доопрацювання прототипу ПС і перетворення його в готовий програмний продукт: заміна "заглушок" готовими відтестованими функціональними програмними модулями. Перехід на крок 10.

Крок 10. Тестування розроблюваної ПС — модульне і інтеграційне. Перехід на крок 8, а по завершенні тестування і заміни "заглушок" відтестованими програмними модулями — на крок 11.

Крок 11. Впровадження ПС на підприємстві у Замовника.

Крок 12. Документування розробленої ПС.

Література

1. Бахтизин В. В., Глухова Л. А. Технология разработки программного обеспечения: учебное пособие. — Минск: БГУИР, 2010. — 267 с.
2. Брауде Э. Технология разработки программного обеспечения. — СПб.: Питер, 2004. — 655 с.
3. Брукс Ф. Мифический человеко-месяц или как создаются программные системы. — СПб.: Символ-Плюс, 2006. — 304 с.
4. Кон Майк. Scrum: гибкая разработка ПО.: Пер. с англ. — М.: ООО "И. Д. Вильямс", 2011. — 576 с.
5. Орлов С. Технологии разработки программного обеспечения. Разработка сложных программных систем. Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2003. — 480 с.

Т. В. ЄРЕСКОВА
к. соц. н., доц., УАІСНС МАУП

О. В. МАЗУРИК
д-р соц. н., доц., КНУ імені Тараса Шевченка

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ АКТИВНІСТЮ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВОЮ ЇЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується стрімким розгортанням інноваційного перетворення соціального світу. Визначальну роль у процесах соціальної інтеграції починають відігравати інновації, які набувають статусу генерального індикатора соціально-культурного розвитку суспільства. З огляду на це, актуальним предметом наукового осмислення дедалі частіше стає інноваційна реальність, базовими компонентами якої є інноваційні системи, інноваційні процеси, інноваційний потенціал особистості, соціальної групи та суспільства в цілому [1].

Визнання молоді як дієвого чиннику зростання інноваційно-інтелектуального потенціалу суспільства актуалізує завдання держави щодо реформування соціальної сфери у напрямку становлення та розвитку її нової соціальної та економічної психології, стилю життя, стимулювання зростання економічної свідомості та ініціативи. У такому розумінні, визначення параметрів інноваційного потенціалу молоді, є складовою завдання інноваційної переорієнтації соціально-гуманітарної сфери та економіки країни [2–3].

На нашу думку, одним з суттєвих чинників, який ускладнює можливість управління інноваційною активністю молоді, є недостатня увага щодо аналізу її інноваційного потенціалу. Адже реалізація обраного Україною стратегічного курсу інноваційного розвитку вимагає широкого залучення молоді до вирішення загальносуспільних завдань у напрямку розробки сучасних форм та методів впливу на її інноваційну активність [4].

Під інноваційним потенціалом молоді ми розуміємо її здатність до перетворення інновацій як прогресивного результату творчої діяльності, який призводить до значних змін у життєдіяльності людини, природи та суспільства, у соціально-культурні норми та зразки, що забезпечують їх інституціональне оформлення, інтеграцію та закріплення в сфері духовної та матеріальної культури. Найбільш близьким до поняття “інноваційний потенціал” є поняття інтелектуального ресурсу — внутрішнього ресурсу, утвореного інтелектом та специфічними особистісними характеристиками, зокрема: станом

та характером соціальної адаптованості, мотивацією до отримання освіти та типом економічної поведінки. Таке тлумачення інтелектуального ресурсу обумовлює розробку ефективних інструментів соціального управління інноваційною сферою на рівні суб'єкта інноваційної діяльності [8]. Необхідність введення особистісних чинників у розуміння інтелекту й, відповідно, виходу за межі когнітивної сфери, зумовлена тим, що соціологічні теорії інноваційної особистості розглядають поняття інтелектуального ресурсу у зв'язку з її соціальною зрілістю як ступенем включення у постійний процес саморозвитку, спрямований на досягнення адекватного соціального функціонування та самоактуалізацію. Отже, як форма вираження потреб та засіб вирішення практичних та духовних завдань, інновація є найважливішим механізмом розвитку людини та суспільства. Проблема визначення змісту цього механізму вирішена у межах концепції соціально-адекватного управління В. В. Буреги, згідно з якою інноваційна діяльність є метадіяльністю, що змінює рутинні компоненти репродуктивних типів діяльності [5]. За цією логікою, об'єктом інноваційної діяльності молоді можна вважати її соціальну адаптацію: саме на змінення засобів, стану та характеру кризової соціальної адаптації, яка здатна заблокувати інноваційний потенціал, має бути спрямована її інноваційна активність. Предметом інноваційної діяльності у такому розумінні стають особистісні структури: цінності, мотиви, цілі, моральні позиції молоді. Ці особистісні утворення складають основу для розвитку рушійних структур діяльності, перетворення яких неминуче впливає на змінення її виконавських структур (способів, засобів діяльності) та, відповідно, зовнішніх результатів діяльності. Інноваційна активність, спрямована на саморозвиток як механізм інноваційної діяльності молоді, сприяє перетворенню усього комплексу її властивостей як соціального суб'єкта у напрямку адаптації до швидко змінюваної соціальної та професійної реальності, забезпечуючи можливість впливати на цю реальність. Як складова інноваційного потенціалу, інноваційна активність молоді постає засобом зростання її адаптаційного ресурсу, подолання адаптаційних бар'єрів та зменшення наслідків адаптаційної кризи. Таким чином, зважаючи на унікальну роль молоді у інноваційних перетвореннях, управління інноваційною активністю як складовою її інноваційного потенціалу постає як один з головних інструментів соціального управління інноваційним розвитком суспільства.

З метою обґрунтування концептуальних напрямів та форм роботи з молоддю щодо стимулювання її інноваційного потенціалу протягом вересня-жовтня 2015 р. було проведено експертне опитування серед молоді м. Києва та Київської області. В ході польового етапу дослідження нас цікавила думка експертів щодо оцінки стану соціальної адаптації молоді до умов сучасного соціального середовища, чинники її інноваційної активності.

Розглядаючи освіту як соціальний інститут за допомогою якого молодь здатна не тільки адаптуватися до соціальних умов, що швидко змінюються, але й створювати інноваційний соціальний простір, ми проаналізували думку експертів щодо мотивації отримання сучасною молоддю вищої осві-

ти. Аналізуючи емпіричні дані, можна побачити, що, основними чинниками отримання вищої освіти для молоді, на думку експертів, є розвиток особистості (25 %) та досягнення певного соціального статусу (25 %). Заслуговує на увагу відзначена експертами відчутна різниця між потребою у самореалізації як чинником інноваційної активності молоді (20 %) та самореалізацією як мотивом отримання вищої освіти (10 %). При цьому зовнішні обставини та прагнення виділитись як чинники інноваційної активності молоді відзначили тільки 5 % експертів; умови кар'єрного росту — 15 %; 5 % експертів пов'язують інноваційну активність молоді з прагненням отримати прибуток, водночас 10 % з них вважають, що мотивом отримання вищої освіти є матеріальний добробут у майбутньому.

Обертання емпіричних даних в пакеті SPSS показало статистично значущий зв'язок між чинниками інноваційної активності молоді та станом її соціальної адаптації. Зокрема, отримання вищої освіти визнається молоддю як вагомий чинник вдалої соціальної адаптації, як умова розвитку особистості та набуття високого статусу в суспільстві. Разом з тим, на думку експертів, існує певний розрив між рівнем потреби молоді у самореалізації як чинником її інноваційної активності та самореалізацією як мотивом отримання вищої освіти. Експерти відзначають, що молодь пов'язує умови кар'єрного росту не стільки з досягненням компетентності, скільки з формальним отриманням вищої освіти, а досягнення матеріального добробуту через отримання вищої освіти — скоріше зі статусом у суспільстві, ніж зі зростанням можливості отримання прибутку. В цілому, думка експертів щодо оцінки стану соціальної адаптації молоді, мотивації отримання вищої освіти та чинників інноваційної активності молоді вказує на наявність зв'язку між цими складовими її потенціалу у суспільстві і цей зв'язок потребує подальшого вивчення та деталізації.

Дещо суперечливою, на наш погляд, є оцінка експертами зв'язку чинників інноваційної активності молоді зі станом її соціальної адаптації, а саме: цей стан як здатність молоді до взаємовигідної співпраці відзначили 45 % експертів, водночас, 44,4 % з них не визначились у тому, яким чином цю здатність реалізувати. 22 % з цієї групи експертів відзначають, що чинником інноваційної активності молоді є її компетентність, але ніхто з експертів цієї групи не відзначив як чинник інноваційної активності молоді її творчі здібності. З числа експертів, які визначили стан соціальної адаптації молоді як пристосування з внутрішнім невизнанням кризової системи цінностей, 50 % саме за такою молоддю визнають наявність творчих здібностей як чиннику інноваційної активності, а ще 50 % відзначають, що таким чинником є зовнішні обставини. Крім того, частка експертів, яка визначила стан соціальної адаптації як добровільно-примусову відмову від моральних цінностей (5 %), практично не визнає за такою молоддю будь-яких можливостей для актуалізації її інноваційного потенціалу. Таким чином, загальні тенденції щодо оцінки експертами чинників інноваційної активності молоді у зв'язку з їх оцінкою стану її соціальної адаптації полягають, на нашу думку, у тому,

що здатність молоді до взаємовигідної співпраці вони пов'язують більшою мірою з компетентністю молоді, а не з її творчими здібностями. Найбільш впливовим чинником інноваційної активності молоді в контексті оцінки стану її соціальної адаптації є, за визначенням експертів, її потреба у самореалізації.

Виходячи з того, що в сучасних умовах потреба в самореалізації більшою мірою притаманна економічно активній молоді (в даному контексті під поняттям "економічно активна молодь" ми розуміємо працюючу молодь), ми визначили думку експертів щодо типу поведінки цієї соціальної групи. Ми звернули увагу на те, що 65 % експертів вважають інноваційну поведінку характерною для меншої чистини працюючої молоді. При цьому підприємницька поведінка є характерною для більшості працюючої молоді на думку тільки 35 % експертів. Економічна активність молоді отримала у експертів досить високу оцінку, адже для більшості працюючої молоді є практично нехарактерною примусово-пристосовницька та пасивна поведінка. Але при цьому, підприємницька поведінка, яка за думкою експертів характерна для половини працюючої молоді оцінюється ними як пасивна, а інноваційна поведінка взагалі є нехарактерною для більшості працюючої молоді. Своєрідним підтвердженням такої позиції експертів виглядає і думка експертів щодо переважання традиційно-виконавського типу поведінки у половини працюючої молоді.

Таким чином, новітні трансформації українського суспільства, окрім усього іншого, спричинили своєрідний відхід більшості людей, у тому числі молоді, за межі звичних статусів. За умов практично примусової інноваційної моделі поведінки особливого значення набуває формування та розвиток мотивації досягнень, яка, значною мірою, пов'язана зі зростанням інноваційної активності членів сучасного соціуму. У такому розумінні проблеми управління інноваційною активністю молоді передбачають не тільки вплив на мотивацію отримання освіти, зміну стилю споживання освітніх послуг у напрямку отримання кваліфікації, що користується попитом на ринку праці, загальної економізації навчання, але й необхідність розширення розуміння самого феномену інноваційної діяльності, зміни її предмету, цілей та засобів у напрямку формування та розвитку інноваційного потенціалу.

Спираючись на результати експертного опитування, можна стверджувати, що розуміння інноваційного потенціалу молоді як рівня її готовності до інноваційної діяльності виступає головним підґрунтям формування та розвитку її адекватного соціально-адаптаційного ресурсу в умовах сучасного соціуму. В таких умовах саморозвиток молоді є механізмом її інноваційної діяльності, завдяки якій адаптивність молоді стає чинником інноваційного розвитку суспільства. Потреба молоді у самореалізації може стати підґрунтям зростання соціального статусу молодої людини. Проте, варто зауважити (і це певним чином віддзеркалено в думці експертів), що суспільство не визнає молодь як повноцінного партнера у вирішенні актуальних завдань, практично відмовляючи їй у визнанні здатності до підприємництва та інно-

ваційного типу економічної поведінки. Ресурсом подолання цього та інших обмежень є подальша розробка системи управлінського впливу на становлення та розвиток інноваційного потенціалу молоді в контексті розуміння інноваційної активності та соціальної адаптації як його змістовних складових.

Література

1. Хижняк Л. М. Перетворення організації в умовах соціально-економічних змін [Текст]: автореф. дис. ... д-ра соц. наук: 22.00.04 / Харків, 1999. — 36 с.
2. Сорока О. В. Структура кадрового потенціалу управління в умовах ринкових відносин [Текст] / О. В. Сорока // Економіка і регіон. — 2013. — № 4. — С. 123–130.
3. Луговий В. Болонський процес і підготовка державно-управлінських кадрів [Текст] / В. Луговий // Вісник державної служби України. — 2005. — № 1. — С. 13–19.
4. Таланова Ж. Глобалізація і стандартизація державного управління [Текст] / Ж. Таланова // Зб. наук. праць Української академії державного управління при президентові України. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — Вип. 1. — С. 3–15.
5. Бурега В. Социально-адекватное управление: концептуализация модели: Монография. — Донецк: Нордкомпьютер, 2005.

Л. О. ЗГАЛАТ-ЛОЗИНСЬКА
канд. е. н, проф. МКА, УРІМБ МАУП

КАДРОВІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Однією з основних передумов сталого зростання української економіки та досягнення рівня розвинених країн є впровадження інноваційних технологій. Низький сучасний рівень розвитку вітчизняного сектора інноваційних технологій обумовлений як кризовими явищами в країні, так і недостатнім усвідомленням необхідності модернізації економіки та браком кваліфікованих фахівців в сфері впровадження інноваційних технологій.

Окремим аспектам кадрового забезпечення реалізації інноваційних процесів приділяли увагу у своїх працях Б. М. Андрушків, Ю. М. Бажал, І. Б. Висоцька, Ж. А. Говоруха [1] Б. А. Малицький [3], О. С. Попович, Н. Т. Рудь та інші. Водночас невирішеність даних питань зумовлює необхідність подальших їх досліджень.

Мета статті — визначити основні проблеми кадрового забезпечення в процесі впровадження інноваційних технологій в Україні та обґрунтувати можливості їх вирішення.

Викладення основного матеріалу. Практика країн, що успішно розвиваються, свідчить про те, що реальною основою соціально-економічних перетворень є науково-технічний прогрес. В Україні також існують можливості для успішного розвитку інноваційної діяльності, незважаючи на економічні та соціально-політичні проблеми. Одна з цих можливостей — значний потенціал науково-дослідницьких кадрів, які, за умови належного фінансування, можуть в повній мірі реалізувати інноваційний продукт. Більш гостро стоїть проблема в недостатній кількості кваліфікованих інноваційних менеджерів, які здатні постійно вивчати ринки нововведень та кваліфіковано управляти проектами.

Скорочення видатків на наукові розробки зумовлює як моральне старіння виробничих фондів, так і оплату праці наукових кадрів.

За останні 5 років фінансування наукових інноваційних проектів в рамках науково-дослідних організацій скоротилось в 2,5 рази, в т. ч. оплата праці — в 3 рази, кошти для закупівлі обладнання — в 5 разів. Впродовж останніх п'яти років чисельність спеціалістів, зайнятих науково-дослідною, науково-технічною роботою скоротилась на 24 %, в тому числі кандидатів наук — на 25 %, докторів наук — на 7 %, наукових співробітників без наукових ступенів — на 33 %.

Затверджені кошториси наукових установ, які переважно мають державне або галузеве підпорядкування, не дають можливості на високому рівні виконувати затверджені науково-дослідницькі теми, проекти. Нереалізований інтелектуальний капітал знаходить своє застосування за кордоном спочатку на тимчасовій основі — для виконання окремих завдань, а в подальшому — для виконання середньострокових та довгострокових міжнародних проектів в рамках консорціумів. Відплив наукових кадрів був переважно обумовлений зниженням рівня реальної заробітної плати в цьому секторі, низьким рівнем оплати праці молодих науковців, які мають незначні надбавки за науковий ступінь, стаж роботи. Так, надбавка за науковий ступінь кандидата наук становить 15 %, за доктора наук — 25 %. Водночас навіть ці надбавки не забезпечують гідного рівня життя працівників науки та їх сімей. Підвищення рівня мінімальної плати в сукупності з відсутністю механізму перегляду кошторисів призводить до необхідності впровадження в цих установах неповного робочого дня (тижня), наповнення фонду основної заробітної плати за рахунок перерозподілу фонду додаткової заробітної плати. В результаті цього виконавці позабюджетних тем, менеджери та учасники проектів, в т. ч. і міжнародних, не отримують надбавок з складність, що призводить до небажання їх в подальшому виконувати дані види робіт.

Таким чином, головним фактором, що може попередити відтік перспективних науковців за кордон — це їх матеріальне забезпечення, адекватна мотивація відповідно до результатів роботи. Вирішити цю проблему можна шляхом оптимізації кадрового складу наукових установ, навчання інноваційному менеджменту з залученням спеціалістів та через співпрацю з закордонними колегами в рамках міжнародних проектів, реорганізації планово-економічних відділів.

Також є суттєві проблеми у віковій структурі наукових кадрів. Так, питома вага працівників передпенсійного та пенсійного віку постійно зростає та становить близько 40 % усіх працівників. середній вік дослідників збільшився з 47 до 48 років; середній вік доктора наук склав 61 рік, кандидата — перевищив 51 рік. Водночас, середній вік докторів наук, які виїхали з України, склав 55 років, кандидатів — 45 років [2, с. 4]. Водночас прийняття поправок до Закону Україну "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи" від 02.03.2015 р. в частині скасування наукових пенсій виявило реальний колапс цієї сфери. Зрозуміло, що оптимізація кадрового складу не може відбутися одномоментно, а низький рівень життя і пенсійного забезпечення зумовлює високий рівень економічної активності наукових пенсіонерів.

Відтак необхідно активно запроваджувати програми наставництва для молодих дослідників. Цьому має сприяти співпраця закладів вищої освіти та науково-дослідних установ, які повинні більш активно залучати випускників ВНЗ для проходження практики, написання магістерських наукових робіт та подальшого працевлаштування. На теперішній час лише 0,8 % магістрів залишаються працювати в наукових установах. Перехід на навчання за

Болонською системою за умови обмеженості доступу до сучасної методичної літератури, особливо у технічній сфері, призводить до недостатності як теоретичних, так і практичних знань випускників. В результаті цього існує значний розрив у досвіді старшого покоління та неготовності випускників ВНЗ сприйняти цей досвід. Незадовільний рівень захисту інтелектуальної власності позбавляє стимулів наукових співробітників, здатних до інноваційної діяльності, та викликає суттєвий опір в ході передачі досвіду.

Слід відзначити, що недостатнє інституційне забезпечення розробленої концепції інноваційного розвитку призводить до того, що навіть прикладні наукові розробки не знаходять свого належного застосування. Так, за даними Державного інституту промислової власності лише 16 % патентів реалізуються на практиці. Низький стан впроваджень свідчить про досить низьку ефективність наукових розробок та зумовлює необхідність більш широкого впровадження на практиці.

Проведений аналіз сучасних реалій в сфері інноваційної діяльності вказує на необхідність зміни підходів до навчання фахівців з менеджменту інноваційної діяльності, які в подальшому зможуть займати посади в інноваційних структурах центральних державних і регіональних органів управління, венчурних фондах, інноваційно-інвестиційних агентствах, інноваційних фінансово-кредитних установах науково-виробничо-технічних комплексах, фінансово-промислових групах, технопарках та бізнес-інкубаторах. Підготовка таких фахівців не може бути здійснена на базі первинної професійної освіти. Лише спеціалісти, які мають досвід практичної наукової діяльності, залучені до міжнародних проектів або до проектів в асоціації з промисловим чи дослідним виробництвом, можуть реально сприйняти та оволодіти економічними та правовими питаннями реалізації інноваційних технологій.

Складність підготовки фахівців з менеджменту інноваційної діяльності полягає в браку також практичних спеціалістів, які б самі реалізовували проекти на практиці та могли навчити це робити інших. Адже такі фахівці повинні вміти фахово оцінювати економічний та інноваційний потенціал продукту, ринків збуту, динаміку розвитку інноваційної діяльності організації, використовуючи методи мікро та макроекономічного прогнозування, бізнес-планування, обґрунтовувати програму впровадження та виробництва інноваційної продукції, її реалізацію; прогнозуючи попит, обсяги збуту та частки ринку, обґрунтовувати ціни на інноваційну продукцію з урахуванням тенденцій національних і світових цін; аналізувати і планувати структуру та обсяг випуску та реалізації інноваційної продукції підприємства, враховуючи фактори внутрішнього та зовнішнього середовища. Підготовка висококваліфікованих фахівців з трансферу інноваційних технологій дозволить на повну потужність використати резерви сучасного науково-технічного потенціалу України.

Висновки. В умовах кризового стану економіки недостатнє використання наявного інноваційного потенціалу призводить до зниження конкурентоспроможності національної економіки, нераціонального використання

бюджетних коштів, втрати найбільш цінної наукової еліти нації. Сприяння створенню на рівні Міністерства промислової політики, Національної Академії наук України інституційних передумов для проведення тендерів, виконання та навчання менеджерів для розширення реалізації інноваційних проектів є необхідною передумовою для вирішення даного питання.

Література

1. Говоруха Ж. А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України / Ж. А. Говоруха // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 8. — С. 107–114.
2. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації: аналітична доповідь центру Разумкова // Національна безпека і оборона. — 2004. — № 7. — С. 1–25.
3. Малицкий Б. Соответствие имеющегося инновационного потенциала заданиям перехода к инновационной модели экономики Украины / Б. Малицкий // Економіст. — 2004. — № 5. — С. 18.

Л. О. КАРБОВСЬКА
канд. е. н., доц., ІМЕФ МАУП

ВИЩА ОСВІТА — ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Щорічно, починаючи з 1979 року, рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності визначається за індексом глобальної конкурентоспроможності. Індекс оцінює здатність країн забезпечити високий рівень добробуту своїх громадян та складений з 113 змінних конкурентоспроможності, об'єднані в 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність: якість інститутів; інфраструктура; макроекономічна стабільність; здоров'я і початкова освіта; вища освіта і професійна підготовка; ефективність ринку товарів і послуг; ефективність ринку праці; розвиненість фінансового ринку; рівень технологічного розвитку; розмір внутрішнього ринку; КС компаній; інноваційний потенціал.

У 2015 році до першої десятки рейтингу глобальної конкурентоспроможності входять такі країни, як: 1. Швейцарія. 2. Сінгапур. 3. США. 4. Німеччина. 5. Нідерланди. 6. Японія. 7. Гонконг. 8. Фінляндія. 9. Швеція. 10. Великобританія. У торішньому рейтингу Україна посіла 76 місце, у нинішньому році опустилася з 76 на 79 місце

П'ятим контрольним показником, що визначають національну конкурентоспроможність є показник "вища освіта і професійна підготовка". Отже, вища освіта є фактором економічного розвитку країн та їх конкурентоспроможності на світовому ринку. За оцінками фахівців експертної корпорації "Всесвітній економічний форум" вже в 1992 році конкурентні переваги країн з розвинутою економікою лише на 15 % залежали від традиційних ("твердих") показників (ВВП, рівень інфляції, стан торговельного балансу, тощо), і на 85 % — від "м'яких" факторів конкурентоспроможності, пов'язаних з людським чинником (мотивація праці, ступень освіченості, кваліфікація кадрів тощо).

Освіта є однією з основних інвестицій в людський капітал. На думку М. Баумена, протягом 60-х років минулого століття відбулася революція в економічній думці з приводу інвестування в людський розвиток: до початку десятиріччя освіта розглядалась як одне із основних прав людини, пов'язаних із споживанням, пізніше розкривається подвійна природа освіти і акцент переноситься на характеристику освіти як інвестицій в людину.

Країни, що ввійшли до першої десятки у рейтингу глобальної конкурентоспроможності мають розвинуті системи вищої освіти, високий рівень її фінансування та інноваційний механізм розподілу фінансових ресурсів, що й забезпечує результат.

Фінансовий механізм у цих країнах базується на інноваційному підході до розподілу фінансових ресурсів з урахуванням результативності та якості в діяльності ВНЗ — державні ресурси "прямують за студентом", а не безпосередньо у вищі навчальні заклади.

Сума державних видатків на вищу освіту з розрахунку на одного студента складає: в Україні 3 121 дол., США — 29 201, Німеччині — 15 711, Франції — 14 642, Японії — 15 957 дол.

Джерелами фінансових ресурсів є кошти центрального бюджету та бюджетів муніципальних утворень, недержавних фондів, юридичних та фізичних осіб, спонсорів.

Фінансування установ освіти здійснюється під освітні програми і проекти, при цьому використовуються такі інструменти, як: гранти, стипендії, студентські займи, контракти на людський капітал, ваучери і ощадні рахунки, що й забезпечує вирішення проблеми приведення обсягу та структури підготовки фахівців у відповідність до перспективних потреб економіки.

Система підготовки кадрів працює на потреби економіки: у розвинутих країнах структура підготовки фахівців за напрямами підготовки відповідає структурі зайнятості, тобто ринок освітніх послуг та ринок праці збалансовані, а зміни в структурі підготовки кадрів проходять відповідно до змін в економіці країни — темпів та пропорцій ВВП, модернізації виробництва.

Крім того, взаємозв'язки закладів вищої освіти з працедавцями, які беруть участь у виробленні стандартів професійної освіти, фінансуванні навчання майбутніх фахівців, організовують їх стажування на своїх підприємствах (в той час ВНЗ виконують прикладні наукові дослідження на замовлення бізнесу), а також практична спрямованість професійної підготовки майбутніх фахівців, прогнозування потреб економіки у робочої силі за видами діяльності та професійним спрямуванням сприяє працевлаштуванню молоді з вищою освітою. Це забезпечує збалансованість пропозиції робочої сили з попитом на неї ринку праці та мінімізацію рівня безробіття серед молоді мають (Швейцарія — 0,7–1,1 %; Японія — 0,6–0,9 %; Данія — 1,2–1,3 %; США — 1,8–2,0 %).

Створення та функціонування суспільних інститутів сприяє гласності у формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки кадрів з вищою освітою: незалежних систем контролю якості освіти, проведення незалежних рейтингів ВНЗ, соціологічних опитувань, експертних оцінок фахівців щодо стану ринку праці та ринку освітніх послуг, моніторингу ринку праці.

Отже, досягти високого рівня конкурентоспроможності економіки можливо за умови розвиненої вищої освіти та інституту громадянського суспільства, тому реформування економіки, системи управління та снстеми освіти повинні йти поряд.

Література

1. Шаповал М. Індекс людського розвитку. Міжнародний досвід застосування соціальних стандартів і український феномен / М. Шаповал: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. narodnapravda. com. ua/ economics/4af7154f8cd0e/view_print/
2. Global Competitiveness Report | Global Competitiveness Report: [Электронный ресурс] — Режим доступа: http: // www3. weforum. org/docs/GCR2013–14/ GCR_Rankings_2013–14.pdf
3. Исследовательские университеты США: механизм интеграции науки и образования / под ред. проф. В. Б. Супяна. — М.: Магистр, 2010. — 399 с.
4. Келли У. Роль высших учебных заведений в экономическом развитии Великобритании / У. Келли, Д. Маклин, Й. Макнико // Экономика образования. — 2006. — № 5. — С. 80–83.
5. Левченко О. М. Професіональний потенціал: регуляторні механізми інноваційного розвитку: монографія / О. М. Левченко. — Кіровоград: КОД, 2009.
6. Рейтинг глобальной конкурентоспособности 2014–2015: [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http: // tsn. ua/groshi/ukrayinu-posunuli-na-girshu-poziciyu-v-svitovomu-reytingu-konkurentospromozhnosti-503584.html
7. Україну посунули на гіршу позицію в світовому рейтингу конкурентоспроможності: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // tsn. ua/groshi/ ukrayinu-posunuli-na-girshu-poziciyu-v-svitovomu-reytingu-konkurentospromozh nosti-503584.html

С. П. КАСЬЯНОВА
к. філол. н., доц., УАІМВЛ МАУП

КУЛЬТУРНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ У ПАРАДИГМІ ЕЛЕМЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Культурна самоідентифікація людини, яка у XX столітті перебувала в межах чітких державних утворень, зазнала змін на початку XXI століття. Ціннісні орієнтації, які раніше формувалися під впливом процесів, що відбувалися всередині структур, змінилися на межі століть. Характер перебігу світових процесів дозволяє стверджувати, що культурна самоідентифікація стрімко набуває вкрай важливого значення серед інших складових політичної культури.

Історично відносно стійкі моделі людської поведінки у традиційних суспільствах відповідали вимогам внутрішньої соціальної адаптації. Тож політична культура являла собою цілісну характеристику, хоч і з наявністю національних особливостей. Парадигма елементів політичної культури, на думку Г. Алмонда та С. Верби, є сукупністю індивідуальних позицій і орієнтацій учасників конкретної системи, суб'єктивною сферою, що лежить в основі політичних дій.

Політичні дії особистості кожне суспільство прагнуло регламентувати за допомогою законів. Підтвердженням цього є історичне існування соціальних структур парламентаристського, тоталітарного, конфедеративного, республіканського характеру. Природний законодавчий процес, у своїй суті, передбачає врахування специфіки соціального середовища, яке, в свою чергу, вже має ряд важливих особливостей. Зрозуміло, що найвища мета будь-якого суспільства пов'язана, в першу чергу, зі збереженням свого внутрішнього простору. Функціонування соціальних, культурних, економічних інститутів покликане закріпити і підтримувати суспільну структуру, яка, зрештою складається з конкретних людей.

Культурна самоідентифікація кожного члена суспільства відображає причетність до всього, що відбувається всередині цілої соціальної структури. Її складові поступово формуються від народження людини і постійно змінюються. В основі лежать цінності родини, традиції, мова, розуміння соціальної ролі особистості.

У XX столітті карта сформованих політичних культур співпадала з картою стійких територіальних утворень. Внутрішні конфлікти сприймалися як сфера діяльності й піклування держави. Під кінець століття активізував-

ся процес виходу політичної культури за межі свого державно-політичного середовища. Ціннісні орієнтації індивіда, що лежать в основі політичних дій, розширили поняття міжнародних стосунків, вивівши на перший план культурну самоідентифікацію особистості. Кожна людина стала причетною до процесів, що відбуваються далеко за межами її власної держави, і, водночас зазнала тиску з боку тих же процесів.

Для кожного індивіда, який перебував у певному державно-політичному утворенні, з однієї сторони, важливим було відчуття причетності до традицій і реалій, бо дозволяло соціально адаптуватися. З іншого боку, коли людина відвідувала іншу країну, то сприймала дійсність через призму своєї культурної самоідентифікації. І культурні відмінності, і різниця на рівні побуту, мови, традицій ставили завдання пізнання. Тож приналежність до своєї культури проходила процес зіставлення з іншим середовищем.

Вивчення іншої, чужої мови, відбувалося після оволодіння ресурсами своєї. А, як відомо, мова є важливою складовою культури народу. Тож процес культурної самоідентифікації індивіда передбачав розуміння свого культурного простору. Весь ресурс власної культури проходив процес своєрідного зіставлення у світорозумінні окремого індивіда.

Вплив над культурних і над політичних явищ вплинув на процес культурної самоідентифікації.

Масова культура з її прагненням до легкості засвоєння продукту, змінила значення складових національних культур. До переліку використання масовою культурою потрапили національні пам'ятки, національні герої, елементи мови, традицій і звичок різних культур. Це вплинуло на рівень цінності складових своєї культури у свідомості кожної людини. Структура цінностей національної культури змінила свою ієрархію.

Масові комунікації початку XXI століття стрімко перейшли у віртуальний простір. Це середовище, окрім інформаційної наповненості, змінило уявлення людини про себе. Участь у соціальних групах інтернет мереж під часто вигаданим іменем, прагнення створити привабливий профіль знизило поріг оцінки того, що вплинуло на формування конкретної людини.

Територіальна локальність військових конфліктів з використанням високотехнологічної зброї підвищила рівень культурної тривоги у сприйнятті кожного індивіда. Бо традиційне відчуття причетності до своєї соціальної спільноти, яка володіла певним простором і захищала його від зовнішніх загроз, отримало сильний зовнішній обсяг інформації. Не кожній людині вдалося знайти себе у нових умовах, коли звернення до традиційних ознак навколишнього культурного і соціального середовища не давало відповіді на питання.

Отже, культурна самоідентифікація швидко набуває системо організуючого і, так само, системо руйнівного значення. Більше того, політичні дії конкретної людини вимагають від неї розуміння своєї реальної ролі у житті рідного й інших культурних середовищ.

Література

1. Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. — К.: Фенікс, 1998.
2. Політологія: історія та методологія / За заг. ред. Ф. М. Кирилюка. — К.: Здоров'я, 2000.
3. Мукерджи Ч., Шадсон М. Новый взгляд на популярную культуру / Массовая культура и массовое искусство. "За" и "против". — М.: Гуманитарий, 2003.
4. M. Duda, B. Gulla red. "Przeciw wykluczeniu społecznemu", Wydawnictwo Naukowe PAT, 2008.

А. Ю. КОВАЛЬЧУК
канд. ю. н., доц., ІП МАУП

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ДЕФІНІЦІЇ “БЕЗПЕКА”

Кризові явища що виникли в Україні негативно вразили усі сфери життєдіяльності країни. Економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення усе це стало наслідками, які необхідно у короткий час усунути. На подолання їх 6 травня 2015 року Президент України підписує Указ про затвердження Стратегії національної безпеки України, де визначає економіку, як ту галуз яка вкрай потребує змін. Вищеперераховані фактори поставили перед громадськістю перед громадськістю проблему переосмислення, як самого визначення “безпека”, так і переосмислення цього явища у масштабі державної політики і зміни фактично в усіх сферах життєдіяльності.

Відповідно виникає питання: Який же саме стан, механізм, розуміється під поняттям “безпеки”? Нажаль, у чинних нормативно правових актах не розкривається. Ті стандарти безпеки, що існували ще у 2013 році показали свою відносність і не ефективність, тому ми вважаємо за потрібне переглянути теоретико-правовий фундамент самого поняття “безпека”.

Визначенню “безпеки”, як правовій категорії було приділено достатньо уваги, науковці використовували різні методологічні підходи до визначення “безпеки” але, нажаль вони на практиці виявились такими, що не відповідають потребам суспільства та держави. Тому, необхідним стає перегляд сучасних наукових підходів до розуміння поняття “безпеки” в цілому, та у фінансово-економічній сфері зокрема. Неможна не погодитись з Д. О. Беззубовим, що основою та практичним підґрунтям методології дослідження безпеки повинні бути норми Конституції України, чинні нормативно-правові акти які врегульовують відносини з питань забезпечення безпеки, чинні міжнародно-правові акти з вищезазначених питань [1]. Але, нами на початку нашої наукової статті зазначалось, що сучасне розуміння та взагалі система безпеки, що існувала в країні виявилась не готовою протистояти, як внутрішнім так і зовнішнім негативним чинникам. Тому ми вважаємо, що слід спочатку розглянути теоретичний фундамент поняття “безпека”, розглянути як етимологію поняття, його внутрішню структуру, різні методологічні підходи до визначення дефініції “безпека”. А потім, це теоретичне визначення, слід на нашу думку, відобразити у Конституції України. Саме це закріплене у Конституції України поняття стане правовим фундаментом у розбудові адекватної державної системи безпеки.

У сучасній науці не сформувалось єдиного погляду на дефініції "економічна безпека", "безпека", "фінансово-економічна безпека". Так колектив авторів, слушно зазначають що при формуванні поняття "економічна безпека" слід виходити з реалій глобалізації світового господарства, переходити від концепції, яка базується лише на захисті національної економіки від зовнішніх загроз до концепції посідання країною гідного місця на зовнішніх ринках [2, с. 31].

Автори пропонують різні визначення економічної безпеки:

1. Економічна безпека — стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення умов для заможного життя ії населення, перспективного розвитку ії економіки у майбутньому та зростання добробуту мешканців.

2. Економічна безпека — спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від внутрішніх та за зовнішніх загроз, здійснювати поступовий розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій.

3. Економічна безпека — здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародних рівнях [2, с. 31].

В. І. Мунтіян зазначає, що "економічна безпека — це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямований на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам" [3, с. 10].

Усі вищезгадані поняття розкривають лише частину того стану який дійсно необхідний для забезпечення достатнього рівня життєдіяльності вітчизняної економіки, а також тим станом, що б вважатися безпечним.

Література

1. Беззубов Д. О. Суспільна безпека (організаційно-правові засади забезпечення): монографія. — К.: "МП ЛЕСЯ", 2013. — 425 с.
2. Якушик І. Д., Головій В. М., Городецька Т. Е., Бузинар Б. А. фінансово-економічна безпека: навчальний посібник / За загальною редакцією професора Гвоздецького В. Д. — К.: ДП Видавництво "зовнішня тооргівля", 2012. — 416 с.
3. Економічна безпека України / Мунтіян В. І. Монографія. — К.: КВІЦ. — 1999. — 462 с.
4. Философия и методология познания: [учеб. Для магистров и аспирантов]; под общ. и науч. ред. В. Л. Обухова, Ю. Н. Солоніна, В. П. Сальнікова и В. В. Васильковой — СПб.: Фонд піддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности "Университет", 2003. — 560 с.

Т. О. КОСТЮК
канд. політ. н., УАІМВЛ МАУП

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ І ЙОГО РОЛЬ В МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА

Одним з життєво необхідних елементів функціонування і перманентної модернізації держави і суспільства є місцеве самоврядування, а реалізація на практиці конституційних принципів децентралізації державної влади є важливим кроком в процесі становлення і розвитку громадянського суспільства. Місцеве самоврядування, як актуальна і нагальна проблема в світлі проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні, як базовий демократичний інститут, наразі потребує нового осмислення і трактування, а система управління на місцях — докорінних змін і реформ.

Тривале засилля радянських догм і ідеологічних настанов внесла непоправні корективи в традиції місцевого врядування в Україні, започатковані ще в Київській Русі. Поняття "територіальна громада" було виключено з наукового вжитку, натомість формувалась особлива соціальна група — радянський народ, який номінально здійснював самоврядування за партійним признаком на основі загальних для всіх адміністративних одиниць правил і норм діяльності місцевих рад, що визнавались органами єдиної державної влади. Зі здобуттям незалежності України в Конституції визнано і гарантовано місцеве самоврядування і, виходячи зі світових стандартів, закріплено три аспекти цього процесу: 1) елемент конституційного ладу; 2) засіб забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина; 3) права територіальної громади на місцеву автономію.

Проаналізуємо деякі актуальні сьогодні проблеми становлення в Україні ефективного, результативного, економічно раціонального керування на місцях. Але спочатку відмітимо, що якщо в Європі місцеве самоврядування розглядається як соціальний механізм, що гарантує демократичність влади, то в Україні це явище — не лише данина демократії, а й в значній мірі, ефективний механізм господарювання. Інститут місцевого самоврядування має складну суспільно-політичну природу. Як складова частина суспільства він об'єктивно знаходиться в "конструктивній опозиції" до державної влади, особливо в питаннях захисту інтересів місцевих громад. Цей факт потребує або побудови складної процедури узгодження інтересів держави і територіальних громад, або посилення тиску органів державної влади на місцеве самоврядування. Таким чином виникає протиріччя: з одного боку держава з

метою забезпечення стабільності, об'єктивно зацікавлена в укріпленні місцевого самоврядування, а з іншого боку — вона часто чинить тиск на будь-які опозиційні дії, в т. ч. таку "конструктивну опозицію", використовуючи адміністративні механізми.

Ще одне протиріччя, яке виникає в процесі здійснення реформи місцевого врядування і стосується методів і підходів її реалізації, це реформи "згори". Місцеве самоврядування за своєю природою протирічить державному диктату і може розвиватися лише в умовах свободи. Місцеве самоврядування і державне управління в рамках єдиної адміністративної системи органів державної влади несумісні. На це вказує Конституція України, відповідно до якої органи місцевого самоврядування не входять до системи органів державної влади. Місцеве самоврядування повинно виникати і розвиватися "знизу" природним шляхом за відповідної підтримки держави і під її контролем.

Варто відмітити, що у відповідності до Європейської Хартії місцевого самоврядування, яка після її ратифікації Верховною Радою України стала невід'ємною складовою національного законодавства, цей процес повинен стати фінансово, юридично і організаційно автономним. Що стосується муніципальної реформи, то її незавершеність пояснюється неготовністю керівної еліти, в тому числі і місцевої, відсутністю ідеології державного будівництва, втратою традицій української муніципальної школи, поширенням споживацьких настроїв, сформованих за тривалий період придушення місцевих ініціатив керівним центром.

Таким чином, виходячи з вищезазначеного, можна сформувати висновки, що для побудови ефективного і результативного місцевого самоврядування необхідно:

- повсемісно запровадити місцеве самоврядування і встановити територіальну основу цього процесу;
- виходячи з принципу субсидіарності, розділити компетенцію і повноваження між державною владою і управлінням на місцях та між елементами системи місцевого самоврядування;
- ввести регіональне самоврядування або напрацювати механізм виявлення і реалізації спільних інтересів територіальних громад;
- у відповідності до компетенції і делегованих функцій визначити на довготривалій основі джерела наповнення місцевих бюджетів, забезпечивши правовий механізм їх незалежного формування на основі затверджених Кабінетом Міністрів України соціальних стандартів;
- забезпечити достатній обсяг місцевих бюджетів для якісного надання гарантованих законом управлінських і громадських послуг;
- визначити механізм контролю представницької влади і громадськості за якістю гарантованих законом послуг;
- надати територіальним громадам можливість самостійно вибирати модель місцевого управління, відповідно до якої організовуватиметься діяльність цього виду публічної влади на території юрисдикції громади;

- передбачити можливість делегування повноважень по вертикалі виключно на основі домовленостей і з відповідним матеріально-технічним забезпеченням їх виконання;
- напрацювати і забезпечити функціонування механізмів як фінансово-економічного урівняння територіальних громад, так і їх розвитку;
- удосконалення механізмів керування бюджетними коштами і контролю, подбавши про прозорість цього процесу і підконтрольність його представницьким органам;
- для подолання корупції змінити процедуру прийняття рішень органами місцевого самоврядування на більш контрольовану.

Сформульовані задачі можна вирішити шляхом прийняття нових законів чи внісши відповідні поправки до існуючих. В першу чергу йдеться про "Бюджетний кодекс України", Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про місцеві державні адміністрації", "Про передачу об'єктів права державної і комунальної власності", "Про бюджетну систему України".

Таким чином, бачимо, що перед сучасним інститутом місцевого самоврядування в Україні стоїть актуальна проблема пошуку підходящої моделі влади, здатної задовольнити всі вимоги сучасного суспільства, тобто таку форму демократії, яка виявилась би спроможною забезпечити економічне зростання і укріплення політичного утворення й водночас сприятиме соціальній стабільності в суспільстві. Однією з головних задач сучасного процесу є створення в Україні відповідних організаційно-інституційних умов, що відповідають вимогам суспільства на сучасному етапі розвитку й водночас сприятимуть його ефективній модернізації. В цьому аспекті особливу увагу слід приділити формуванню дієвого інституту місцевого самоврядування, який, будучи найнижчим рівнем влади в державі, на який покладено вирішення більшості питань життєдіяльності громадян, повинен забезпечити соціальну підтримку і захист своїх громадян від проблем, що виникають через виключеність України з основних політико-економічних процесів сучасного світу.

В. В. КУЛИК
с. н. с., МННЦ ІТіС НАНУ і МОНУ, м. Київ

ДОСВІД СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ СІНГАПУРУ: ТРИ СКЛАДОВІ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ

Досягнення "Цілей розвитку тисячоліття" [1] і перехід до сталого розвитку українського суспільства потребує вивчення та осмисленого застосування ефективних зарубіжних моделей розвитку національної економіки. Особливої уваги в цьому плані заслуговує досвід країн, які пройшли складний шлях суспільної трансформації, тривалий час забезпечують економічне процвітання на основі розумного поєднання дії ринкових сил та державного регулювання, тим самим дотримуючись сталого розвитку. Досвід макроекономічної стабільності та динамічного росту сучасного Сінгапуру у зв'язку з цим представляє певний науково-практичний інтерес для України.

Управлінський досвід і настанови Лі Куан Ю [2] — першого президента Сінгапуру і тривалий час міністра-ментора — потребують вивчення, переосмислення та творчого втілення в підвалини розбудови суспільної стабільності і економічної могутності. Теза про те, що *"якщо неправильно керувати країною, то з часом всі розумні люди виїдуть"*, в сучасних реаліях набуває пророчого й трагічного передбачення. Відсутність діалогу між владою і громадським суспільством щодо шляхів та інструментів розв'язку нагальних суспільних проблем призводить до появи локальних і глобальних цивілізаційних конфліктів, посилення протистояння конфліктуючих сторін, активізації міграції, зростання ризиків і невизначеності відтворення як окремої національної економіки так і світової економіки в цілому.

З іншої сторони, саме "правильне управління" дозволяє з найбільшою віддачею використовувати внутрішній соціально-економічний потенціал і умови світової економічної співпраці, сприяє привабленню й захисту інвестицій, динамічному розвитку різних сфер суспільства, уможливлює втілення креативних інновацій, стає важливим чинником імміграції та інше. Власне "правильне управління" стає неоціненним національним надбанням — основою стабільності і драйвером неухильного економічного росту.

Етнічна різнорідність та суттєвий вплив різних світових релігій постійно потребували в Сінгапурі суспільної консолідації — формування сприятливої атмосфери ведення бізнесу та точок росту, орієнтуючись перш за все на інноваційну та зовнішньоекономічну діяльність, створення механізмів довгострокового інвестування у поєднанні із розв'язанням соціальних проблем

(медичне страхування, пенсійне забезпечення й ін.), використання можливостей вигідного географічного розташування та ін. На початку становлення державності гостро постали питання військового і економічного захисту від загроз держав-сусідів, формування власного шляху розвитку, що в подальшому знайшло відображення у тривалому формуванні культури громадянського суспільства і толерантності, політико-економічному протистояння лівим поглядам і відповідним методам державного управління і регулювання [2].

Свідченням успішності тривалої політики консолідації суспільства та його поступального економічного зросту, що якісно характеризує "сінгапурське диво", є позитивна макроекономічна динаміка розвитку Сінгапуру (табл. 1). Вона охоплює проходження країною світової економічної кризи 2008–2009 рр. та період після кризового відновлення. При зростаючому населенні в після кризовий період спостерігаються сталі темпи економічного росту, високий паритет купівельної спроможності (ПКС) виробленого ВВП і відповідно вартості національної валюти, контрольовані рівні інфляції та безробіття, досить високі порівняно з ВВП обсяги експорту і імпорту, сталий і високий рівень чистого експорту, дещо зрослий після кризи рівень державного боргу.

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники Сінгапуру

	2007	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Населення, млн чол.	4,8	5,0	5,1	5,2	4,7	5,4	5,5	5,6
Темпи росту ВВП, %	8,8	1,5	–1,0	14,8	5,2	2,5	3,9	3,0
Номінальний ВВП, млрд. дол. США	177,3	189,4	183,3	222,7	266,5	267,9	287,4	307,1
ВВП за ПКС, млрд дол. США	243,1	252,2	252,9	292,8	314,2	325,1	339,0	445,2
Темпи росту обсягів промислового виробництва, %	7,4	–0,8	–2,0	25,0	7,6	0,1	3,5	3,0
Інфляція, %	2,1	6,6	0,6	2,8	5,2	4,6	2,4	1,5
Рівень безробіття, %	2,1	2,2	3,0	2,2	2,0	1,9	1,9	1,9
Обсяг експорту, млрд. дол. США	283,6	342,7	273,4	351,2	409,2	435,8	437,5	449,1
Обсяг імпорту, млрд дол. США	252,0	219,5	243,2	310,4	365,4	374,9	369,8	375,5
Державний борг, % до ВВП	85,9	97,2	105,0	112,4	106,0	111,4	104,7	106,7

Джерело: Див. [3, 4].

Як результат за підсумками 2014 р. Сінгапур посів 10-е місце у виробництві ВВП на душу населення — 54,8 тис. дол. США [5], поступившись таким країнам як Люксембург, Катар, Норвегія, Швейцарія, ОАЕ, Кувейт, Австралія, Данія, Швеція.

В чому така неймовірна сила Сінгапуру? Якщо коротко, то у *правильності обраних цілей та інструментів досягнення цих цілей, політиці їх досягнення*.

Неухильне економічне зростання потребує прискіпливої уваги до показників ВВП (за категоріями витрат; за видами економічної діяльності (ВЕД) /включаючи відповідні їм регіональні й інституційні аспекти/; за категоріями доходу) та підтримки їх взаємоузгодженої і збалансованої структури, що відповідає задачам сталого і водночас розширеного відтворення.

Для цього в цілеспрямованих суспільствах розробляються *національні бюджети*, головною задачею яких є взаємоузгодження і оптимізація на національному рівні всіх кінцевих витрат резидентів національної економіки та найоптимальнішого використання їх доходів. Національні бюджети також слугують основою для вироблення і підтримки довгострокової стратегії та відповідних їй тактичних задач розвитку національної економіки, спрямованих на підтримку макроекономічної стабільності (в т. ч. отримуваних валових і чистих доходів національної економіки — валових/чистих прибутків і змішаних доходів, валового/чистого національного доходу, валового/чистого наявного доходу, валового/чистого заощадження й ін.), зовнішньоекономічної рівноваги.

Це дозволяє чіткіше розуміти віддалені перспективи і можливі наслідки проводжуваної стратегії розвитку національної економіки, й відповідно планувати тактичні заходи соціальної і економічної політики. Встановлення цілей в рамках національного бюджету придає цілеспрямованості розвитку національної економіки та наповнює реальним змістом поточні завдання державного регулювання, убезпечує національну економіку від невизначеності відтворення і пов'язаних з цим негативних ризиків, дозволяє адекватно реагувати на зовнішні шоки, викликані функціонуванням світової економіки й ін.

В цьому розумінні ВВП — й три підходи до його визначення і засобів впливу на нього — слід розглядати як спрощений прообраз національного бюджету, що покликаний вирішувати взаємопов'язані стратегічні питання щодо підтримки:

- збалансованого попиту і пропозиції товарів і послуг на внутрішньому ринку;
- і стимулювання обсягів виробництва в умовах вільного перетоку капіталів і праці;
- оптимального — справедливого з точки ризиків ринкової кон'юнктури — розподілу факторних доходів та інше.

Аналіз динаміки показників ВВП Сінгапуру (табл. 2–4) дозволяє зробити певні висновки щодо особливостей процесів суспільного відтворення:

- усталена динаміка структурних показників ВВП характеризує Сінгапур як розвинену країну із рівноважною й зростаючою економікою;
- економічний спад 2009 р. спричинений зовнішніми факторами — зменшенням обсягів експорту й імпорту, індивідуального кінцевого споживання;

- ознакою стабільності і рефлективності економіки є стала структура ВВП за ВЕД, що характеризується домінуючою часткою сфери послуг, поступовими змінами після кризового відновлення (зменшення частки промисловості, транспорту і зберігання; зростання фінансового сектору і страхування тощо);
- динамічний розвиток обумовлений досить високими і відносно стабільними доходами в реальному секторі (валовий прибуток, змішаний дохід), що формує високий рівень заощаджень в економіці та покриває внутрішні інвестиційні потреби, сприяє кредитуванню й інвестуванню, інвестиційній привабливості Сінгапуру, унеможливлює функціонування корупційних схем;
- участь державного сектору економіки у формуванні ВВП характеризується усталеними рівнями оподаткування та колективних кінцевих витрат;
- соціальна стабільність та привабливість Сінгапуру для трудової імміграції визначається сталим і високим рівнем доходів (оплати праці), що покриває індивідуальні кінцеві витрати, слугує джерелом високого рівня національних заощаджень й відповідно високого життєвого рівня.

Таблиця 2

Валовий внутрішній продукт за категоріями витрат, у %

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Індивідуальне кінцеве споживання	38,5	37,5	35,5	35,8	36,5	36,7	36,8
Колективне кінцеве споживання	10,5	10,3	10,2	9,7	9,3	10,1	10,0
Валове формування основного капіталу	28,3	29,3	26,1	25,5	26,7	26,4	25,4
Зміни запасів	2,1	–1,6	1,7	1,8	3,3	2,6	2,3
Чистий експорт товарів і послуг	20,9	23,5	26,4	26,4	22,6	23,2	24,4
Експорт товарів і послуг	230,3	191,9	199,3	201,3	195,4	191,6	187,6
Імпорт товарів і послуг (–)	209,4	168,4	172,8	174,9	172,8	168,3	163,2
Статистичне відхилення	–0,3	1,0	0,0	0,9	1,6	1,0	1,1
ВВП в ринкових цінах	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Джерело: Розраховано на основі даних [6].

Таблиця 3

Валовий внутрішній продукт за видами економічної діяльності, у %

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
1	2	3	4	5	6	7	8
Виробництво товарів	25,9	26,5	26,1	24,8	24,9	23,4	23,6
Промисловість	20,0	19,7	20,2	19,0	18,8	17,3	17,4
Будівництво	4,4	5,4	4,4	4,3	4,5	4,7	4,9

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Житлово-комунальне господарство	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,3
Інше виробництво товарів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Надання послуг	65,1	64,8	64,7	65,4	65,2	66,4	66,5
Оптова і роздрібна торгівля	16,7	18,0	18,1	19,2	17,9	17,5	16,5
Транспорт та зберігання	9,3	7,7	7,9	6,4	6,5	6,4	6,5
Готелі та ресторани	2,0	1,8	1,8	2,0	2,1	2,1	2,1
Інформаційні послуги і зв'язок	3,5	3,7	3,4	3,6	3,7	3,8	3,8
Фінансові послуги та страхування	10,7	11,0	10,3	10,1	10,4	11,1	11,8
Обслуговування підприємництва	13,3	13,0	13,1	13,7	14,2	14,8	14,9
Інше надання послуг	9,6	9,7	10,1	10,4	10,4	10,7	10,9
Володіння житловою власністю	3,7	3,7	3,6	4,0	4,1	4,3	4,4
Валова додана вартість в основних цінах	94,8	95,0	94,4	94,3	94,2	94,2	94,5
Податки на продукти	5,2	5,0	5,6	5,7	5,8	5,8	5,5
ВВП в ринкових цінах	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Джерело: Розраховано на основі даних [6].

Таблиця 4

Валовий внутрішній продукт за категоріями доходу, у %

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Оплата праці найманих працівників	41,1	41,3	39,1	39,3	40,0	41,2	42,6
Валовий прибуток, змішаний дохід	51,8	52,8	53,9	53,2	52,1	50,7	49,6
Чисті податки на виробництво та імпорт	7,1	5,2	6,9	7,7	7,8	7,8	7,6
Інші чисті податки на виробництво	1,9	0,3	1,4	1,9	1,9	2,0	2,1
Податки на продукти	5,2	5,0	5,6	5,7	5,8	5,8	5,5
Статистичне відхилення	0,0	0,7	0,0	–0,2	0,1	0,3	0,2
ВВП в ринкових цінах	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Джерело: Розраховано на основі даних [6].

Внаслідок такої стратегії розвитку в Сінгапурі досягнуто найвищого в Азії життєвого рівня населення, де валові і чисті активи домашніх господарств в розрахунку на душу відповідно склали 106,6 тис. € та 73,3 тис. € [7], а чиста інвестиційна позиція в 1 кв. 2015 р. зростала на 4,8 % і становила 738,8 млрд сінгапурських дол. (близько 516 млрд дол. США) [6].

Вище приведене дає початкову уяву про основні параметри відтворення і потребує більш глибоких досліджень із залученням додаткової статистики.

Висновки. Аналіз розвитку економіки Сінгапуру характеризує її як диверсифіковану й орієнтовану на зовнішньоекономічну діяльність, залучення інвестицій й вигідну підприємницьку діяльність, зі значною часткою реальної економіки орієнтованої на ринковий попит та пропозицію товарів і послуг, незначним і стабільним державним сектором.

Досягнутий суспільний консенсус і підтримувана безпека життєдіяльності в усіх сферах суспільства є умовою стійкого розвитку, і проявляється в пропорційності та сталості загальнонаціональних кінцевих витрат і факторних доходів (ВВП за категоріями витрат та за категоріями доходів), рефлексивній зміні економічної структури згідно внутрішніх і зовнішніх стратегічних викликів, в якісній підтримці ключових параметрів відтворення економіки.

Література

1. Цілі розвитку тисячоліття, Україна — 2015. Щорічна моніторингова доповідь. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ua.undp.org
2. Ли Куан Ю. Сингапурская история. Из “третьего” мира в “первый” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.financepro.ru
3. Экономика Сингапура [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ereport.ru
4 Центральне розвідувальне управління. CIA World Factbook. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.cia.gov
5. Топ-10 стран ВВП на душу населения, тыс. долларов США. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ereport.ru
6. Yearbook of Statistics Singapore 2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.singstat.gov.sg
7. Allianz Global Wealth Report 2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.allianz.com

П. М. ЛІСОВСЬКИЙ
канд. філос. н., доц., УАІМВЛ МАУП

ПРОБЛЕМА ЦИВІЛІЗАЦІЙ ЯК КОНЦЕНТРИЧНОГО КОЛА МУДРОСТІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У сучасних умовах нової ери інформатизації людства, коли відбуваються глобальні зіткнення та потрясіння, досить відчутним постає проблема цивілізацій як концентричного кола мудрості. Це вимагає ефективної інтерпретації морально-етичних цінностей та використання їх для виправдання прагматичних дій та вчинків. "У цьому новому світі найбільш поширені, важливі та небезпечні конфлікти відбуватимуться не між суспільними класами, багатими та бідними, чи іншими, економічно детермінованими групами, а між народами, що належать до різних культурних спільнот" [1, с. 92].

Втім, варто зазначити, що сьогодні склалася культурно-цивілізаційна напруга між Заходом і Сходом, оскільки відбувається еволюція міжнародних відносин від біполярного через однополярний до багатополярного світу. Таке протиборство цивілізацій розвивається не лише на основі соціально-економічного, політичного, релігійного несумісництва, а й розмаїттям морально-етичних норм в контексті їх духовного капіталу.

За цих умов східнослов'янська цивілізація сприймає Схід як потенційного однодумця в боротьбі із західноєвропейськими та північноамериканськими духовними осередками з часів Холодної війни як глобальної історії другої половини XX століття. Саме формування сприйняття населенням Російської Федерації союзника-китайця та ворога-українця свідчить про парадигму стратегічного вибору в сучасних міжнародних відносинах.

Як стверджує з цього приводу С. Хантінгтон: "Модернізація не тотожна до вестернізації і не призводить ані до винищення універсальної цивілізації, ані до вестернізації незахідних суспільств" [2, с. 318]. При цьому, зростання антизахідних намірів, що виявляється у міжнародних конфліктах, описується такими постмодерністами як: Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ж. Бодріяр, М. Фуко. За їх словами не існує єдиної моделі суспільного розвитку, а західна модель не є зразком, оскільки в основі будь-якої цивілізації має бути духовна субстанція культури.

На наш погляд, саме така ідея, що пов'язує міжнародні відносини в сучасному культурному просторі, є актуальною. Хоча її можна критикувати за певне узагальнення цивілізацій, ігнорування значного градієнту у потребах та інтересах країн і народів у межах однієї морально-етичної системи цінностей тощо.

Проте, сучасний процес інтеграції України в західноєвропейському напрямку має досить потужний темп, якого вже не зупинити. Тому формування нової інтегративної свідомості та погляду щодо міжнародного розділення світу є головною зброєю в інформаційній війні.

За цих умов глобалізаційні процеси, що розв'язують цивілізаційні конфлікти, варто було б вирішувати завдяки такого соціального явища як інформологія, що перебуває у міжцивілізаційному просторі як інформаційний взаємообмін між країнами з ефективно результативними зворотними зв'язками. В основі такого всебічного явища має бути ціннісно-смисловий формат мудрості, що є духовним виміром у цивілізаційному поступі. Така аксіологічна сфера філософської думки сьогодні простежує дефіцит рефлексії методологічних інструментів задля удосконалення знань в системі забезпечення інформаційної культури.

Таким чином, **інтелектуалознавство** як суспільна система глобального розумового мислення здатне усвідомлювати та випробувати тенденції розвитку світових цивілізаційних процесів. Саме в результаті фундаментального впровадження новітніх теоретико-методологічних законів буде сформована філософія моделі розвитку українського соціуму "в умовах глобалізації та інтеграції України до загальноєвропейського простору" [3, с. 247].

Безперечно, для концентричного кола мудрості в сучасних міжнародних відносинах творцем усієї мережі глобальних організацій є суспільство, соціальна система. Тому варто було зазначати соціоорганізаційну діяльність суспільства, його особливих сфер чи інституцій. Саме цивілізаційні організації є впорядковані ієрархічні побудови на основі узгоджених і скоординованих дій. Характерною особливістю таких організацій є наявність спеціалізованих структур, функцій, персоналу, ресурсів, контролю, засобів впливу тощо. При цьому, цивілізаційні організації як структурний зміст в системному аналізі глобалізаційних процесів постійно зростають в переломні кризові періоди суспільного буття. За цих умов цивілізаційні організації потребують, щоб особистісний, державний та суспільний потенціал концентрувався в одній пересічній точці. Такі організації ініціюють відповідні засоби передбачення, діагнозу і прогнозу розвитку ситуації. Адже ефективність організації залежить від міри її бюрократизації і точності визначення мети і засобів, правильності дій (за правилами) та, за Вебером, соціальної мобільності. Якщо ж переважають засоби владної мобілізації ("ротації"), організація постає регресивною та авторитарною. Залежно від балансу сил міжформальними і позаформальними рівнями організації в цивілізаційному поступі (прогресі) виникають напруга, опозиція і конфлікт. Саме прогрес є рух мудрих людей. Такий успіх у починанні має бути лише з гуманними намірами.

У тлумаченні цивілізаційного прогресу використовується принцип стадіальності. У цьому сенсі концепція О. Конта розрізняє такі стадії: релігійна, метафізична і позитивна. Адже цивілізаційний поступ як суспільний розвиток у міжнародних відносинах немає лінійного, циклічного чи спіралеподіб-

ного вигляду, оскільки міркування на такому глобалістському рівні фактично припиняє системний аналіз і розпочинає філософські спекуляції.

Отже, можливості цивілізаційного поступу конкретного суспільства в конкретній історичній ситуації визначаються рівнем його свідомості: соціальною згодою (діалогом, конформізмом тощо) як домовленістю щодо напрямку та змісту міжнародних відносин.

У цьому відношенні розрив духовного зв'язку "культура — суспільство" призводить до кризи інтеграції, оскільки домінує надмірний культурний символізм, ізольований від життєвих реалій. Така стереотипізація свідомості замінює соціальну творчість політико-ідеологічним антагонізмом і агресивною (зловмисною) міжнародною боротьбою. Тому сьогодні має впроваджуватись інтегративна модель мудрості як вияв духовного капіталу в міжнародних відносинах: це наука, освіта та виховання як ефективно діючі константи. Найближче до такої культурної моделі знаходяться сучасні розвинені країни. Але і для них це ще досить віддалена історична перспектива, оскільки зречевлюється (опредмечується) переважно у формі промислового та фінансового капіталу. Вилучення не цілком спрямовані на виробництво ресурсів розвитку з причин значної мілітаризації, існування непродуктивного військово-промислового комплексу, розкішного і демонстративного споживання. Сучасна аксіологічна сфера (ціннісні орієнтації) розчинена в масовій культурі, що певною мірою є сферою споживання, аніж творчого самовизначення як політики мистецтва в персонах на рівні свідомості, риторики та безпеки. Саме така політика персональних суб'єктів бути духовним капіталом мудрості в міжнародних відносинах.

Проведений системний аналіз засвідчує, що конкретний цивілізаційний поступ кожної країни визначається її історичними соціогенними коренями. Це, в першу чергу, залежить від потреб та інтересів народу як руху мудрих людей, котрий має обрати своє майбутнє, виходячи із власних мрій, сподівань і надій.

Література

1. Бохняк В. Зіткнення цивілізацій? Моральний вимір [Електронний ресурс] / В. Бохняк // Адреса доступу: http://pda.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=735).
2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. — М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. — 517 с.
3. Соснін О. В. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): Навчальний посібник / О. В. Соснін, В. Г. Воронкова, О. Є. Постол. — К.: Центр навчальної літератури, 2015. — 556 с.
4. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Інтелектуалознавство: Навч. посібник / за заг. ред. М. Н. Курка. — К.: ДП "Вид. Дім "Персонал", 2015. — 420 с.
5. Лісовський П. М. Персонологія: Навчальний посібник / П. М. Лісовський // Навчальний посібник. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2015. — 420 с.

Л. О. ЛОПАТЕНКО
доц., УРІМБ МАУП

ОПЕРАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Організаційні зміни в підприємстві здійснюються за для його модернізації, а саме за рахунок впровадження інновацій в організаційні процеси. Актуальність питання щодо модернізації підприємства обумовлена необхідністю адаптації підприємства до вимог зовнішнього та внутрішнього середовища, освоєння нових технологій, знань, що є необхідним в умовах ринкової економіки.

В Україні в процесі модернізації економіки головну роль протягом усієї незалежності відігравав промисловий комплекс (промислові підприємства). Він традиційно визначав вектор зміни рівня технологічного розвитку економіки та інституційних перетворень, трансформацію ролі людини в суспільстві. Загалом технологічна модернізація промисловості обумовлена необхідністю своєчасної зміни технологій відповідно до вимог ринку або ефективності структурних змін.

Модернізація економіки — це процес формування сучасної моделі економіки на основі інноваційних перетворень, орієнтований на якісні зміни в суспільстві відповідно до нової системи інтересів, цінностей та пріоритетів [1].

З вищезазначеного випливає, що метою модернізації економіки — є формування її сучасної моделі; сутністю — є якісні зміни, що відповідають новій системі національних інтересів, цінностей і пріоритетів; механізмом — інноваційні перетворення, зокрема на підприємствах.

Модернізація підприємств, зокрема промислових, пов'язана з активним використанням інноваційного потенціалу і можливостями транснаціоналізації виробництва.

Загалом модернізація промисловості — це процес формування сучасної технологічної промисловості на засадах інновацій, техніко-технологічних та інституційних трансформацій, а також зміні технологічних укладів (підвищення). Ефективність реалізації даного процесу в свою чергу залежить від стану та розвитку підприємств, які здатні швидко трансформуватися до викликів ринкової економіки та впровадження сучасних організаційно-управлінських механізмів.

Для здійснення модернізації з точки зору інституційних перетвореннь необхідно здійснити: удосконалення законодавчої бази, що розкриває економічні аспекти механізмів реалізації промислової політики; розвиток ін-

новаційних форм організації бізнесу (технопарків, технополісів, кластерів тощо); створення нових інститутів, для подолання неефективного ринкового регулювання.

Також відбувається зміна ролі людини у процесі модернізації, а саме через трансформацію мотивів та стимулів до праці, структури зайнятості, типу управління підприємством.

Таким чином, модернізація підприємств, з точки зору технологічних змін здійснюється за рахунок, підвищення якості виробництва (надання послуг) до сучасних стандартів, які задаються країнами-лідерами технологічного прогресу; з інституційних, за рахунок формування ефективних інституційних структур, що підтримують низький рівень трансакційних витрат та створює передумови для виробництва нових товарів та послуг.

Таким чином, враховуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що модернізація є однією з найважливіших складових переходу від спеціалізованих виробництв закритого типу до ефективних ринкових структур, орієнтованих на задоволення потреб споживачів, підвищенні її конкурентоспроможності, створенні високотехнологічної соціально- орієнтованої продукції.

До стимулів модернізації можна віднести: зовнішні — прогрес технологій, викликаний переходом до сучасних технологічних укладів; наявність вільних ринкових ніш; зростання попиту на високотехнологічну продукцію та внутрішні — підвищення конкуренції між підприємствами в одній сфері діяльності; диверсифікація діяльності галузевих підприємств.

До загроз модернізації можна віднести такі зовнішні чинники: неефективна державна політика відносно високотехнологічних підприємств; відсутність ринкових механізмів просування продукції на ринок; нерозвиненість фінансово-кредитних інститутів, орієнтованих на виробника; витрати пов'язані зі сертифікацією та захистом прав власності; низька вартість праці. До внутрішніх чинників: недостатній потенціал підприємств, зокрема фінансовий, для виробництва інноваційної продукції та здійснення своєчасної модернізації самого виробництва; відсутність мотивації до розвитку власного виробництва; системна криза у сфері науково-дослідних розробок (зокрема впровадження вітчизняних винаходів у серійне виробництво); стрімке скорочення кількості робочих місць та рівня оплати праці; моральне і фізичне зстаріння основних виробничих фондів; руйнування власної дослідно-експериментальної бази; нераціональне завантаження підприємств та організацій (зокрема державних); нерозвиненість кооперацийних зв'язків та інтеграційних процесів, низький рівень запровадження інновацій [2].

До ресурсів модернізації можна віднести: виробничі, кадрові, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, технологічні та інноваційні

Сучасні підприємства є складними системами, ефективність яких залежить від якості управління операційною системою, тобто вирішення багатьох управлінських завдань різної складності. І саме операційний менеджмент вивчає діяльність з розробки, використання і модернізації бізнес-процесів, спрямованих на виробництво продукції і надання послуг.

Загалом ресурси відіграють першочергове значення при виборі операційної дії, оскільки кожен з них впливає на конкурентоспроможність підприємства в цілому. У міжнародній практиці операційні ресурси мають назву "5П": персонал (people); підприємства (підрозділи) (plants); напівфабрикати, матеріали, комплектуючі (parts); процеси (processes); планова і управлінська система (planningand control systems). А завдання операційного менеджменту безпосередньо реалізується менеджерами першої ланки, тобто майстрами ділянок, функціональними менеджерами відділів (менеджерами з продажів, з окремих функцій фінансової діяльності, з операційного планування) тощо.

Для конкурентоздатності підприємства, враховуючі швидкі зміни на ринку, необхідним є безперервне удосконалення та підвищення існуючого рівня подукції (послуг), за рахунок вдосконалення як робочих операцій та процесів, так і вдосконалення основної стратегії підприємства тобто підвищення якості, модернізації продуктів (товарів і послуг), ланцюжків постачання, календарного планування, контролю систем, підвищення кваліфікації працівників (як нижчоїх ланки так і вищої) застосовуючи при цьому нові підходи до ведення бізнесу.

На сьогоднішній день концепції і методи операційного менеджменту широко застосовуються в управлінні іншими функціями бізнесу, такими як операційна стратегія, управління змінами, корпоративне управління, бізнес-планування, управління проектами, організаційний розвиток тощо. Тому знання операційного менеджменту забезпечує системний підхід до оцінки організаційних процесів.

Зазначимо, що операційний менеджмент (operations management) — це діяльність, пов'язана з розробкою, використанням і удосконаленням виробничих систем, за для виробництва продукції або надання послуги підприємством. Виробнича система (production system) — це система, що використовує операційні ресурси для перетворення чинників виробництва ("входу") в необхідну продукцію або послугу ("вихід").

Операційний менеджмент полягає як в ефективному, так і в раціональному управлінні будь-якими операціями, де раціональність — досягнення цілей або задоволення потреб з використанням мінімуму ресурсів, а ефективність — досягнення поставлених перед системою цілей, спрямованих на задоволення потреб споживачів.

Основне завдання, що постає перед сучасним менеджером — вдосконалення системи управління організацією в ринкових умовах. Традиційний підхід до управління, заснований на раціональних методах аналізу і вирішення проблем, чіткому формулюванні бачення і напряму дій, на сьогодні є недостатніми.

Тому важливим науково-практичним завданням на сьогоднішній день є пошук ефективних стратегій і механізмів організаційних перетворень і змін, які призводять до активізації діяльності підприємств, підвищують їх конкурентоспроможність і, як наслідок, створюють основу для технологічного

розвитку економіки, за рахунок сучасних підходів у менеджменті, зокрема операційного менеджменту.

На сьогоднішній день концепції і методи операційного менеджменту широко застосовуються в управлінні іншими функціями бізнесу, такими як управління змінами, корпоративне управління, бізнес-планування, управління проектами, маркетинг, організаційний розвиток тощо

Таким чином, знання операційного менеджменту є важливою умовою для працівників різних ланок будь-якого підприємства, за для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності продукції та послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках, за рахунок якісного впровадження технологічних та управлінських інновацій на підприємстві, що в свою чергу призведе до модернізації країни загалом.

Література

1. Макарова И. В. “Диагностика потенциала и стратегия модернизации машиностроительного комплекса старопромишленного региона” [Электронный ресурс] / И. В. Макарова. Автореферат диссертации на соис. уч. ст док. экон. наук. — Екатеринбург, 2010. Режим доступа: http: // geum. ru/aref/a500–3-ref. htm
2. Пивоваров С. Э., Максимцев И. А., Рогова И. Н., Хутиева Е. С. Операционный менеджмент / С. Є. Пивоваров. Учебник для вузов. — Питер, 2011. — 544 с.

М. В. МАЗНЄВА
канд. е. н., доц., УРІМБ МАУП

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У декларації Гаазької міжпарламентської конференції 1989 р. заявлено; "Безпека і захист туристів і повага до їхнього достоїнства є основними умовами розвитку туризму, тому всім державам, які співпрацюють у межах UNWTO, необхідно:

а) щоб заходи для спрощення туристичних подорожей, поїздок і перебування супроводжувалися заходами для гарантування безпеки і захисту туристів і туристичних об'єктів та достоїнства туристів;
б) щоб з цією метою була сформована ефективна політика, спрямована на гарантування безпеки і захист туристів і туристичних об'єктів, а також поваги до достоїнства туристів;
в) точно визначати туристичні товари, об'єкти й устаткування, які через те, що використовуються туристами, вимагають особливої уваги;
г) готувати відповідну документацію й інформацію і забезпечувати доступ до неї у разі загрози туристичним об'єктам і (чи) туристичним визначним пам'яткам;
ґ) дотримуватись, відповідно до процедур, специфічних для систем законодавства в кожній окремій країні, юридичних положень у сфері захисту туристів, включаючи, зокрема, право туристів домагатися ефективного судового захисту в національних судах у разі дій, які завдають шкоди особисто їм чи їхньому майну, особливо за таких найбільш небезпечних актів, як тероризм".

У рекомендаціях Конференції особливу увагу приділено захисту туристів від терористичних актів. Оскільки тероризм становить реальну загрозу туризму і пересуванням туристів, до терористів необхідно ставитися як до будь-яких інших карних елементів, їх потрібно переслідувати і карати; тільки тоді жодна країна не стане для терористів безпечним притулком.

Держава, що приймає, і держава, з якої турист прибув, повинні вживати всіх заходів, щоб:

- законодавство країн було спрямоване на боротьбу з насильством і злочинністю, а також на захист і збереження навколишнього середовища, особливо в районі визначних туристичних центрів;
- у кожній державі був створений спеціалізований центральний орган із гарантування безпеки туристів у разі епідемій і загрози терактів, а

також у разі вчинення серйозних і систематичних злочинів проти туристів і їхнього майна;
- забезпечити базове страхування туристів на випадок основних ризиків, з якими вони зіштовхуються (хвороба, крадіжка);
- розвивати тісну взаємодію державних органів з компетентними органами на всіх рівнях, а також з туристичними і готельними асоціаціями, агентствами, авіакомпаніями і будь-якими іншими органами, зацікавленими в безпеці туризму;
- інфраструктура місць туристичного призначення могла прийняти і розмістити потоки туристів, які виникають епізодично під час сезону, з урахуванням можливості здійснення заходів, спрямованих на охорону їхнього здоров'я в сфері суспільного харчування й обмеження негативних наслідків для навколишнього середовища;
- спростити й прискорити позасудові суперечки між туристами і туристичними підприємствами, для чого повинен бути створений відповідний орган, наприклад, служба захисту споживачів;
- надавати взаємну технічну допомогу, в разі необхідності, шляхом обміну досвідом у галузі безпеки і захисту туристів; на підставі міжнародних угод сприяти обміну фахівцями з безпеки туристів.

Деякі держави розробляють відповідні рекомендації з відвідування певних країн та регіонів світу. Так, держдепартамент США регулярно публікує список країн, поїздки до яких не рекомендовано або заборонено. Лідерами рейтингу в 2012 році стали Швейцарія, Нова Зеландія і Сінгапур. З метою дослідження безпечних туристичних напрямків експерти проаналізували звіти Держдепартаменту США, в яких наведено злочини проти американських громадян за кордоном. До цих даних додалися і результати досліджень ООН, яка вивчала географію світової злочинності. На основі цих результатів Forbes Traveler було оприлюднене рейтинг найбільш вільних від криміналу країні світу.

Такі країни, як Афганістан і Ірак, залучені у військові конфлікти, визнані найбільш небезпечними. Однак є регіони, які загрузнули в злочинності і торгівлі наркотиками незалежно від військової обстановки. Наприклад, Колумбія, Південна Африка і Ямайка майже завжди займають лідируючі позиції в списку небезпечних туристичних напрямів. З усіх західних націй США виявилися найбільш благополучною країною, розмістившись на 24 місці за кількістю вбивств на душу населення. Франція в цьому "чорному рейтингу" займає 40-е місце, Великобританія — 46-е місце, Німеччина — 49-е місце, а Японія — 60-е місце.

Щороку під час дослідження Risk Map британської консалтингової компанії Control Risks встановлюється ступень ризику для окремих країн: несуттєва, низька, середня, висока або дуже висока. Потенційна загроза безпеці нерідко визначає вибір напрямку подорожі для туристів більшості країн.

При міжнародному дослідженні RiskMap враховуються крадіжки і дрібна злочинність, напади, викрадення, пошкодження майна і обман, злочини із застосуванням насильства та небезпека терористичних актів.

Найбезпечніші країни знаходяться в Європі. На чолі списку знаходяться Швейцарія, Люксембург, Словенія і всі скандинавські країни. На жодному іншому континенті відсутні країни з несуттєвим ступенем ризику. Так, в країнах Близького Сходу: Ірак, Сирія, Афганістан, Пакистан, південний Ємен, крайній південний схід Росії, а також Сектор Газа ступінь небезпеки оцінюється як найвищий. П'ять небезпечних для туристів країн знаходяться також в Африці: Малі, Сомалі, південний Судан, північно-східна частина Нігерії і південно-східна частина Руанди. В 15-ти інших країнах, потенційна небезпека чекає туристів, щонайменше, в деяких областях.

Протягом останніх років однією з най більших загроз у сфері розвитку світового та регіонального туризму є світовий тероризм, який щороку змінює своє "обличчя" та надзвичайно потужно впливає на стан світової туристичної індустрії. Жодна країна не захищена від тероризму та пов'язаних з ним катастроф, що може спричинити також значні втрати доходів від туризму.

Найбільший вплив на розвиток міжнародного туризму викликали теракти в Іспанії та США. Так, внаслідок серії терактів у липні-серпні 2000 р. у великих містах Іспанії (Мадриді, Більбао, Малазі, Сан-Себаст'яні та ін.), коли постраждали понад 35 осіб, включаючи іноземних туристів, чисельність туристських прибуттів скоротилася більш ніж на 3–7 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Хоча за масштабами впливу на туристську галузь ці теракти відносяться до категорії локальних, в цьому випадку мало місце явище синергізму, що й призвело до скорочення кількості туристських прибуттів до цієї країни. Теракти 11 вересня 2001 р. у США також спричинили зменшення 1–3 % туристських прибуттів до Іспанії порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

Внаслідок терактів 11 березня 2004 р. в мадридських електропотягах загинуло понад 190 осіб і понад 1200 отримали поранення. Хоча ці теракти характеризуються регіональним масштабом впливу на туристську галузь, вони призвели до зменшення кількості туристів з березня по вересень 2004 р. на 4 % порівняно з аналогічним періодом 2003 р. Цей факт доводить, що теракти регіонального масштабу впливають на туристську галузь не лише країни, де вони сталися, а й інших країн того ж регіону.

У світовій туристичній індустрії найбільша криза виникла внаслідок терактів 11 вересня 2001 р. (США, Нью-Йорк), коли загинуло близько 3 тис. осіб (з них майже 800 — громадяни 86 країн).

Найбільше постраждало міжнародне повітряне пасажирське сполучення, що негативно позначилося на готельній індустрії й туристському бізнесі. Найбільш руйнівного впливу зазнав ринок США, на який припадає 8,7 % світових показників і значна частка туристських витрат (13,7 %). У країнах Карибського басейну знизився попит на ринку круїзів, істотно постраждали також такі туристські напрями як Японія, Великобританія і Франція, особливо Лондон і Париж, а туристські напрями і центри, розташовані поблизу США, наприклад, Канада і Мексика, між якими є наземне сполучення, відновилися швидше, ніж віддалені.

Після подій 11 вересня 2001 р. спочатку відзначалося значне скорочення подорожей повітряним транспортом. Зокрема, на японському ринку було зафіксовано приблизно 750 тис. ануляцій у перші чотири тижні після терактів. Це негативно вплинуло на ряд туристських напрямів Азії.

За даними Всесвітньої туристської організації, після подій 11 вересня 2001 р. надходження від міжнародного туризму зменшилися на 1 %. У подальшому на це впливала загроза нових терористичних актів та конфлікт в Іраку. Несприятливі умови призвели до зрушення в попиті в бік внутрішнього туризму, а також пасажирських перевезень наземними видами транспорту. Скорочення надходжень від туризму в США у 2002 р., порівняно з 2000 р., становило 20 %. Це лише один приклад впливу терористичних актів на сферу туризму окремої країни. Тут варто нагадати також про безпеку держави, суб'єктів господарювання та обсяг завданих їм збитків.

Складовою безпеки туризму є також заходи зі збереження життя та здоров'я тих, що подорожують. За статистичними даними страхової компанії "Росстрах", найбільша кількість страхових випадків (майже 40 %) припадає на простудні захворювання, 20 % — на травми та 12 % — шлунково-кишкові захворювання. Сезонна динаміка страхових випадків визначається специфікою туризму — 60 % із них припадає на липень і серпень. Найризикованішими щодо вірогідності захворювань є тропічні країни.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), щороку у світі реєструють більш як 1000 випадків захворювань на чуму, 100 000 — на холеру і набагато більше — на тропічну малярію. Рік у рік зростає кількість туристів, які потребують спеціальної турботи. Населення країн з розвинутим туризмом старіє, у середньому до 15 % населення таких країн є старшим за 55 років, а отже, має хронічні захворювання. Для осіб, яким понад 65 років, страховий внесок як правило, збільшується вдвічі, понад 70 років — як правило, втричі. Діти, молодші двох років і особи віком понад 75 років не страхуються.

Для турів із підвищеним ризиком (гірськолижних, водних тощо) передбачаються спеціальні умови страхування. Наприклад, для таких турів як правило, вводяться типові коефіцієнти для страхових платежів: зимові види спорту (крім гірськолижного) — коефіцієнт 1,8; гірські лижі — 2,8; плавання — 1,2; стрибки у воду — 2,0; підводне полювання — 1,8; велосипед — 2,0; альпінізм — 3,0.

Ще одна складова безпеки сфери туризму: бережливе ставлення до довкілля. Цю проблему слід розглядати з різних точок зору. З одного боку, треба зважати на можливість природних катаклізмів, які завдають значних збитків економіці країн та шкодять життю і здоров'ю громадян, а з другого — це завдані туристами збитки культурним, історичним та природним пам'яткам.

Наслідки прояву природної стихії прямо пов'язані з втручанням людини у природу. Найменше від цунамі потерпіли ті райони, де не було порушено традиційну екосистему. За даними Всесвітнього фонду дикої природи (WWF), коралові рифи та мангрові зарості слугували природним буфером

між океаном та сушею, що і врятувало багатьох жителів та туристів Мальдівських островів.

В березні 2013 року понад сотні туристів було інфіковано вірусним шлунково-кишковим захворюванням на круїзному лайнері американської компанії Royal Caribbean International біля узбережжя штату Флорида.

Російські експерти оприлюднили такий список захворювань, які привезли в країну туристи протягом 2010–2012 років: 145 туристів привезли в Росію малярію, четверо — холеру, двоє — менінгококову інфекцію та понад 3 тис. разів після подорожей діагностувалось захворювання на туберкульоз та інші інфекції. Сумним "рекордсменом" стала лихоманка Денге: якщо в 2012 році в Росії було відзначено 37 випадків інфікування туристів, то тільки за січень 2013 було зареєстровано 29 випадків лихоманки Денге. Всі вони пов'язані з поїздками в Таїланд.

Малярію в європейські країни "привозять" туристи з Індії і Таїланду. Крім того це захворювання має найбільш інтенсивне завезення з держав СНД, зокрема, Азербайджану і Таджикистану, де зареєстрований епідемічний рівень.

Отже, головні ризикоутворювальні чинники у сфері туризму такі: кризи у соціально-економічному та політичному становищі країн, епідемії, природні та техногенні катастрофи. Для їх запобігання та мінімізації негативних наслідків необхідно розробити дієвий механізм взаємодії суб'єктів туристичної діяльності, державних органів, а також відповідного фінансування.

Експерти Всесвітньої туристської організації пропонують такі шляхи розв'язання проблеми: розробка та впровадження в життя норм безпеки подорожей та місць перебування туристів; інформування й просвітницька робота громадськості; створення інституційних рамок для розв'язання проблем, пов'язаних з безпекою туристів, зокрема в екстремальних ситуаціях; міжнародне співробітництво на різних рівнях.

18 жовтня 2005 р. Україна була одностайно прийнята до Європейської туристичної комісії під час Генеральної асамблеї ЄТК (м. Відень, 16–19.10.2005 р.). Це вбачається першим кроком на шляху входження нашої держави до організаційних структур Європейського Союзу, що має стратегічне значення з огляду на можливості використання механізмів ЄС, у тому числі фінансових, для підвищення ефективності національної туристичної галузі, просування українського турпродукту на європейському ринку, впливу на туристичні потоки з точки зору їх спрямування на розвиток в'їзного туризму в Україну, що є найбільш економічно вигідним, зміцнення авторитету нашої держави серед європейської спільності, реалізації євроінтеграційного курсу нашої держави.

Законом України "Про туризм" визначено основні засади в сфері забезпечення безпеки туризму. У відповідності до чинного законодавства безпека в галузі туризму — це сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень вживають заходів, спрямованих на:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами;
- забезпечення особистої безпеки туристів, збереженість їх майна, незавдання шкоди довкіллю;
- інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування;
- надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації;
- забезпечення туристам (екскурсантам) можливості безперешкодного одержання медичної, правової та інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;
- заборонення використання туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової та інших видів експлуатації громадян;
- охорону туристичних ресурсів України, встановлення гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;
- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій тощо.

Системою забезпечення безпеки, що діє, повинні бути передбачені наступні основні профілактичні заходи:

- організація і забезпечення фінансування системи підготовки кадрів (гідів-провідників, рятувальників, керівників груп, організаторів турів і т. д.);
- організація і проведення семінарів, конференцій і змагань серед туристів і рятувальників, направлених на відробіток питань безпеки;
- забезпечення проведення профілактичних заходів в районі подорожей (відновлення мостів, облаштування стежок, стоянок, притулків і так далі);
- сертифікація маршрутів, технічно складних перешкод, спорядження і кадрів у сфері туризму;
- реалізація екологічних заходів;
- аналіз нещасних випадків в туризмі і параметрів туристського потоку.

Література

1. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про туризм" від 18 листопада 2003 р. № 1282-IV.
2. ГОСТ 28681.3–95 Межгосударственный стандарт. Туристско-экскурсионное обслуживание. Требования по обеспечению безопасности туристов и экскурсантов. Дата введения в Украине 1997.01.01 // Уніфіковані технології готельних послуг: Навч. посіб. / За ред. проф. В. К. Федорченка, Л. Г. Лук'янова, Т. Т. Дорошенко, І. М. Мініч. — К.: Вища школа, 2001. — 237 с.

3. Борисов К. Г. Международный туризм и право. — М.: НИМП, 1999. — 234 с.
4. Гуляев В. Г. Организация туристских перевозок. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 512 с.
5. Дехтярь Г. М. Лицензирование и сертификация в туризме. — М.: Финансы и статистика, 2006. — 256 с.
6. Квартальнов В. А. Иностранный туризм. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 312 с.
7. Маринин М. М. Туристские формальности и безопасность в туризме. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 144 с.
8. Менеджмент туризма: Экономика туризма: Учебник. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 320 с.
9. Таксанов А. Некоторые аспекты безопасности в туризме: методологический подход к безопасности в туризме // "Васко да Гама" — Менеджмент и маркетинг в туризме. — 2002. — № 3. — С. 15–21.
10. Туризм и гостиничное хозяйство / Под ред. проф. д. э. н. Чудновского А. Д. — М.: Издательство ЭКМОС, 2000. — 400 с.
11. Туризм и гостиничное хозяйство: Учебное пособие. — М: ИКЦ "МарТ"; Ростов н/Д: Издательский центр "МарТ", 2003. — 352 с.
12. De Villiers D. Strategies for overcoming the crisis: Building confidence through security, communications and promotion // The Guardian — Tuesday July 6, 2004.
13. Kariuki J. EA to Offer Tourists Anti-Terror Cover // Regional — Monday, May 10, 2004.

О. К. МАЗУРЕНКО
канд. е. н., КНЕУ ім. В. Гетьмана

Д. Л. ЄРІН
канд. е. н., КНЕУ ім. В. Гетьмана

РОЗВИТОК ШИРОКОСМУГОВОГО ЗВ'ЯЗКУ У СВІТІ: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Глобалізація економічних відносин та зростаюча роль технологічних інновацій суттєво підвищили роль інформаційно-комунікаційних послуг як одного з важливих факторів модернізації та економічного розвитку. Телекомунікації забезпечують внутрішні й міжнародні потоки інформації, обсяг яких стрімко зростає. Серед сучасних глобальних тенденцій розвитку телекомунікації, зумовлених технологічними факторами, найбільш динамічним є розвиток широкосмугового зв'язку.

У сучасному світі широкосмуговий (високошвидкісний) зв'язок став важливою складовою інформаційної інфраструктури. Використання платформ високошвидкісного доступу до Інтернету уможливлює надання в режимі он-лайн широкого спектру життєво необхідних послуг у бізнесі, банківській справі, наукових дослідженнях, дистанційній освіті, медицині (діагностика), торгівлі та державних органах.

Вирізняють широкосмуговий зв'язок фіксований (дротовий) і мобільний (бездротовий). Виразний тренд останніх років — стрімке зростання кількості підключень до мережі Інтернет саме через мобільні пристрої. На кінець 2013 р. кількість контрактів на мобільний широкосмуговий зв'язок у світі становила понад 2 млрд, з них майже половина припадала на Азійсько-Тихоокеанський регіон (табл. 1). Найвищий рівень проникнення широкосмугового доступу (в розрахунку на 100 мешканців) був у країнах Європи — 68, найнижчий — в Африці — 11. Загальносвітовий рівень проникнення мобільних телефонів становив 96, у розвинутих країнах — 128, у країнах, що розвиваються, — 89, тобто можна стверджувати, що ринок мобільного телефонного зв'язку насичений. Проте зростання обсягів і зміна характеру трафіка, а також вимоги споживачів щодо нових сервісів, реалізованих на базі телекомунікаційної структури, будуть провокувати різного роду технологічні інновації.

У 2013 р. понад 2,7 млрд або 39 % жителів планети користувались Інтернетом: в розвинених країнах 77 %, в країнах, що розвиваються, — 31 %. Рівень проникнення Інтернету в розрахунку на 100 жителів за регіонами ко-

Таблиця 1

Розвиток широкосмугового зв'язку у світі на кінець 2013 р.

Регіон світу	Кількість контрактів, млн	Рівень проникнення, на 100 жителів			% домашніх господарств, що мають доступ до Інтернету
		широкосмугового зв'язку	мобільного стільникового зв'язку	Інтернету	
Європа	422	68	126	75	77
Північна і Південна Америка	460	48	109	61	61
Азійсько-Тихоокеанський регіон	895	22	89	32	33
Арабські держави	71	19	105	38	34
Африка	93	11	63	16	7
СНД	129	46	170	52	46
Світ в цілому	2070	30	96	39	41
Розвинуті країни	910	75	128	77	78
Країни, що розвиваються	1160	20	89	31	28

Джерело: складено за даними [2].

ливався від 16 в Африці до 75 в Європі. 750 млн або 41 % домогосподарств планети підключено до мережі Інтернет: в розвинених країнах — 78 %, в країнах, що розвиваються, — 28 %. За регіонами частка підключених до Інтернет домогосподарств коливалася від 7 % в Африці до 77 % в Європі.

Цифровий розрив у якості надання Інтернет-послуг (the digital divide), є однією з важливих проблем розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури як у глобальному масштабі, так і на рівні окремих країн (нерозвиненість телекомунікації в сільській та малонаселеній місцевості). Очевидно, що цю проблему не можна розв'язати, розбудовуючи телекомунікаційні мережі, коріння проблеми криється в економічних, соціокультурних та політичних факторах, серед яких першу позицію посідають доходи населення.

Рівень проникнення широкосмугового зв'язку безпосередньо пов'язаний з його вартістю: при вартості мобільного доступу менше 3 % від річного доходу сім'ї його використання починає стрімко зростати, що характерно для розвинених країн. В табл. 2 наведено співвідношення цін на послуги широкосмугового мобільного зв'язку і середньомісячного валового національного доходу (ВНД) на особу в регіонах світу за різними тарифними планами.

Таблиця 2

Ціни на послуги широкосмугового мобільного зв'язку залежно від обладнання, що забезпечує доступ до послуг телекомунікації, і форми оплати (2013 р., оцінка)

в % від середньомісячного ВНД на особу

Регіони світу	Доступ до послуг телекомунікації			
	мобільний телефон (500 МБ)		комп'ютер (1 ГБ)	
	попередня, авансова оплата	наступна, кредитна оплата	попередня, авансова оплата	наступна, кредитна оплата
Європа	1,1	1,1	1,9	1,2
Північна і Південна Америка	5,9	5,0	11,1	8,0
Азійсько-Тихоокеанський регіон	5,9	3,5	12,6	10,6
Арабські держави	5,7	2,2	7,4	2,5
Африка	38,8	36,2	58,3	54,6
СНД	5,7	5,6	7,6	7,4

Джерело: складено за даними [2].

Як свідчать дані, послуги мобільного широкосмугового зв'язку в ціновому відношенні за всіма тарифними планами прийнятні лише в Європі, де вони в середньому становлять менше 2 % ВНД на особу, і абсолютно неприйнятні в Африці. На загал ціна послуг, доступ до яких забезпечує мобільний телефон, нижча порівняно з комп'ютерним доступом, а вартість авансової оплати перевищує вартість кредитної оплати.

Наразі ООН здійснює спроби перетворити доступ до різноманітних і необмежених джерел інформації та засобів зв'язку на універсальне невід'ємне право людини. Більшість інформаційно-розвинених країн світу надають виняткової уваги національним інфраструктурним проектам, пов'язаним із забезпеченням громадян належним і недорогим доступом до всього спектру сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та послуг. Впровадження широкосмугового мобільного зв'язку — це завдання не суто технічне, яке стосується швидкісної передачі даних, а завдання стратегічного, соціально-економічного, конкурентного значення [1, с. 6].

Література

1. Дубов Д. В. Широкосмуговий доступ до мережі Інтернет як важлива передумова інноваційного розвитку України. Аналітична доповідь / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван. — К.: НІСД, 2013. — С. 1–90.
2. Мир в 2013 г. Факты и цифры, касающиеся ИКТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/.../ICTFactsFigures2013-r.pdf

С. М. МАРЧЕНКО
канд. е. н., проф. МКА, ІМЕФ МАУП

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

На ринку праці України, за підсумками ІІІ кварталу 2015 року, ми бачимо, що як мінімум дві східні області (Луганська і Донецька) зараз відчувають великі складнощі з тим, щоб працювати взагалі. Велика частина компаній, які там мають активи, прийняли рішення переїхати в інші регіони, найчастіше це Київ. Тому люди, які зайняті на цих виробництвах, змушені шукати самостійно собі нову роботу або йти в неоплачувані відпустки. Робота в умовах АТО відбилася на підприємствах, які були зав'язані на східних регіонах з точки зору поставок, закупівель і т. д. Також досить велика кількість людей були готові працювати під час виборчої компанії, що також наклало відбиток на ринок праці. Крім того, коливання валютного курсу відбилося на заробітній платі. Дуже мало компаній були готові компенсувати своїм співробітникам кошти, в більшій частині з них заробітна плата не прив'язана до курсу долара. Динаміка падіння вакансій вважається негативною — залежно від регіону вона склала від 7 до 90 %. Найбільше вони впали в Донецькій і Луганській областях, при цьому в Криму навпаки спостерігається їх зростання, тому що на ринок заходять російські компанії. Що стосується зростання конкуренції серед претендентів, то hh-індекс (співвідношення кількості вакансій до резюме) коливався від 1 до 12. Посилилися вимоги до претендентів. Прийнято вважати, що ринок праці зараз знаходиться на стороні роботодавця. У такій непростій політичній та економічній ситуації роботодавці змушені орієнтуватися на оптимізацію бюджету та максимальне скорочення бюджету. Спостерігається релокація співробітників — частина компаній переїхала зі східних областей до столиці або в межують області (Дніпропетровськ, Харків, Запоріжжя), були компанії, які виводили свої активи з Криму. Найбільш затребувані фахівці (конкурс 0,7–2 чол.): Продажі, страхування, послуги, виробництво, IT, транспорт і логістика, медицина і фармацевтика, початок кар'єри. Найбільш затребувані вакансії (конкурс 5–10 чол.): вищий менеджмент, фінанси, бухгалтерія, банки, менеджери з продажу, маркетинг, PR, виробництво. Регіони-лідери з приросту вакансій: Київ, Дніпропетровськ, Харків, Одеса, Львів, Запоріжжя, Миколаїв, Суми, Полтава. Регіони-лідери з приросту резюме: Київ, Дніпропетровськ, Харків, Одеса, Львів, Запоріжжя. Найбільш перспективні галузі на ринку праці: IT,

страхування, будівництво, операції з нерухомістю, виробництво. Найменш перспективні галузі на ринку праці: банківська діяльність, автомобільний бізнес, адміністративний персонал. Серед молодих фахівців на ринку праці України існує дуже високий конкурс — середній конкурс 12 осіб на місце. За словами одного з відомих рекрутерів, існує такий порада — якщо ти пройшов 20 співбесід та конкурс 20-ти позицій, не потрібно опускати руки і це далеко не межа. Виграє той, хто проходить двадцять першого співбесіду і при цьому, отримавши пропозицію від роботодавця, йде на 22-е. Що стосується пропозицій від роботодавців для молодих фахівців, то максимальна кількість вакансій у Києві, Дніпропетровську, Харкові, Львові та Запоріжжі, включаючи області. По галузях лідирують продажу, страхування, консультування, виробництво. По заробітній платі переважає бажання від роботодавців надати молодим фахівцям з першого дня відрядну плату (від 1,5 тис. грн.). Сенс у тому, що кожен співробітник отримує зарплату за результатами своєї праці, вона містить постійну ставку і також бонуси або соціальний пакет. Що стосується запитів молодих фахівців, то збіг запитів з роботодавцями на Дніпропетровщині практично 100 %. По галузях вони орієнтуються на IT, продажі, маркетинг і рекламу. Багато хто віддає перевагу віддалену роботу, оскільки все ще є студентами і поєднують роботу з навчанням. По заробітній платі орієнтуються на 3 тисячі гривень, цю суму найчастіше вказують у резюме. Що стосується працевлаштування тимчасових переселенців, то 42 % роботодавців України вже влаштували переселенців або так чи інакше взяли участь у їхній долі. Це сезонна зайнятість, 32 % роботодавців готові запропонувати роботу переселенцям. Розміщують вакансії в мережі Інтернет, це може бути як тимчасова, так і зайнятість на постійній основі. 26 % роботодавців не розглядають кандидатів з Криму та Східних областей України. Це не пов'язано з принциповою позицією чи політичними переконаннями. Переважна більшість тих, хто не готовий співпрацювати з біженцями сумніваються в тому, що це може бути довгострокове співробітництво, також частина вказувало на недостатню мотивацію, крім того, є проблеми з документами і житлом. Біженці повинні бути готові до того, що вони повинні будуть брати участь в тому чи іншому конкурсі, як і інші претенденти на посаду, тому як роботодавці в будь-якому випадку зацікавлені в ефективній роботі. Вакансії для переселенців із зони АТО і Криму розміщують як прямі роботодавці, так і центри зайнятості. Для біженців є вакансії в охоронних агентствах, на будівництві, на виробництві (слюсарі, токарі, зварювальники, оператори верстатів, електромеханіки, головний механік, головний енергетик, головний інженер), транспорт (водій, слюсар з ремонту, начальник автоколони), громадські організації (волонтери, педагоги, молоді фахівці). Згідно з прогнозами і очікуваннями, 10 % компаній України запланували скорочення у IV кварталі 2015 року, 37 % оптимізують штат і не планують набір персоналу, 19 % оптимізували штат і більше скорочень не планують, 28 % планують набір нових співробітників. 6 % український компаній вже скоротили персонал до 25 % і планують проводити скорочення і в 2016 році. 68 % компаній не

змінять зарплатної політики, 15 % планують зниження заробітних плат на 3–10 %, 17 % застосують диференційований підхід до оплати праці. Згідно з прогнозами на І квартал 2016 року, 15 % роботодавців України очікують приросту у своїх галузях і стабілізації, 39 % що не беруться робити жодних прогнозів, 38 % налаштовані на швидку стабілізацію ситуації, 8 % не чекають позитивних змін раніше ІІ кварталу 2016 року.

Але, як повідомляє прес-служба Міністерства економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ) з посиланнями на підготовлений відомством середньостроковий прогноз обсягів потреби у робочій силі в розрізі видів економічної діяльності та професійних груп. "За нашими розрахунками, найбільшою буде потреба в простих професіях у сільському господарстві, торгівлі та сфері послуг. Об'єктивним є зростання попиту на продавців та демонстраторів. Також спостерігатиметься попит на робочі професії, зокрема, будуть потрібні робітники на будівництві, у транспортній галузі, у сфері видобутку корисних копалин. Залишатиметься потреба у водіях і робітниках з обслуговування пересувної техніки, працівниках, які надають персональні та захисні послуги" — наводить прес–служба слова директора департаменту економіки соціальної та гуманітарної сфери МЕРТ Олександра Савченка.

За розрахунками МЕРТ, подальший розвиток економіки також потребуватиме інженерних кадрів, професіоналів у галузі фізичних, математичних і технічних наук.

Згідно з прогнозом, активно розвиватиметься сфера інформації та телекомунікацій, зросте потреба у фахівцях ІТ–сектора. Крім того, адаптація вітчизняних підприємств до стандартів ЄС викличе додаткову потребу в робітниках металургійних і машинобудівних професій.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua
2. Державна служба зайнятості [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http: // www.dcz.gov.ua/control/uk/publist/article?art_id=230309&cat_id=173564
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 1008–2012–п від 15.12.2012 Про затвердження Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_dok.2. nsf/link1/KP121008.html

Ф. М. МЕДВІДЬ
д-р наук в галузі політології, канд. філос. н., проф., ІП МАУП

М. Ф. ЧОРНА
магістр права, аспірант, МАУП

ДЕРЖАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Держава і суспільство нерозривно взаємозв'язані між собою, як немає суспільства без держави, так немає і держави без суспільства. Суспільство як сукупність його членів та інститутів перетворює державу на живий організм, функціонуючу систему. Держава як соціальне явище має історичний характер, вона зародилася на певному етапі суспільного розвитку, тобто вона є продуктом природно-історичного процесу, в ході якого суспільство, люди поступово формували певні публічні інститути для захисту особистих і спільних інтересів. З часом ці інститути досягли певної завершеності, цілісності, набули форми того, що сьогодні ми називаємо державою. Отже, держава є продукт, результат діяльності суспільства, яке за участю відповідних державно-правових інститутів організовує свою життєдіяльність, тобто яким є суспільство, такою є і держава. Чим більш зріле суспільство, тим досконаліші інститути держави. Із становленням громадянського суспільства тісно пов'язано формування правової держави як вищої форми державності.

Ж. Боден вважав, що держава утворюється в результаті об'єднання розрізнених членів суспільства під єдиною верховною владою. Такої думки дотримувався і Т. Гоббс, який стверджував, що держава набуває легітимності шляхом укладання договору між усіма членами суспільства [2, с. 18]. Намагаючись захистити свої природні права, зазначав Ж.-Ж. Руссо, люди уклали громадянський договір для спільного захисту особи та її майна. Саме із людської природи суспільства, яке утворює державу для забезпечення своїх інтересів, випливають сутнісні характеристики і ознаки держави, функції якої виконують члени цього суспільства. Перед тим як визначити, що є державою, потрібно з'ясувати хто є громадянином, тому що держава — це й є сукупність громадян, громадянське суспільство [1, с. 5].

Зрештою, мислителі XVII ст. (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Лок та ін.) виходили з теорії договірного походження держави, в основі якої лежала ідея суспільного (громадянського) договору, ідея народного суверенітету. Відповідно до цієї теорії законним чи легітимним є уряд, встановити який і підкорятися якому погодилися всі люди добровільно. Зокрема, Г. Гроцій вважав, що люди

об'єдналися в державу "не за божим велінням, а добровільно, переконавшись у безсиллі окремих розрізнених сімейств проти насильства, звідки й бере своє походження цивільна влада" [3, с. 203].

Розпад держави-імперії, як Радянський Союз і виникнення самостійних незалежних держав в процесі вільного волевиявлення народів привело до появи держави Україна. 1 грудня 1991 р. український народ на всеукраїнському референдумі проголосував за нову державу Україну. Ця держава поки що не має всіх ознак правової держави (як і українське суспільство відразу не перетворилося на громадянське), але, голосуючи за свою незалежність, народ мріяв про державу, яка стоятиме на сторожі інтересів кожного і всіх, а не певної частини суспільства. Отже, слід зазначити, що сутність і природа держави зумовлюється і визначається сутністю і природою суспільства, в основі якого — позитивне людське начало, несумісне з класовим підходом до сутності держави. Разом з тим історії відомі випадки виникнення конкретних держав у результаті насильницьких дій, які не завжди пов'язані з наявністю класів і протистоянням між ними. Таким чином, природно-історичний процес передбачає гармонійний взаємний розвиток суспільства і держави як органічних складових, тому державі не обов'язково відмирати. Не випадково древні мислителі, які започаткували теорію громадянського суспільства, фактично ототожнювали державу з громадянським суспільством, або ж у будь-якому разі не проводили різкої між ними межі, оскільки вбачали в державі передусім не насильницькі, а загальносоціальні функції. Зокрема, Дж. Локк використовував поняття "громадянське суспільство" і "держава" як взаємозамінювані. У І. Канта вони також вживаються як синоніми, а Ж.-Ж. Руссо (засновник ідеї народного суверенітету) майже не розрізняв ці поняття. Саме завдяки цим та іншим мислителям прогресивна світова думка, на щастя, не сприйняла насильницьку теорію розвитку суспільства, а йшла у руслі природно-історичного процесу.

Важко погодитися і з О. Ф. Скакун, яка вважає, що держава не входить у структуру громадянського суспільства [8, с. 15]. Держава, державні органи не існують самі собою, вони складаються з конкретних людей — членів суспільства, яке утворює державу для забезпечення своїх життєвих інтересів. Як соціальний фундамент держави суспільство виступає одночасно соціальним середовищем в якому функціонує держава. Зв'язки між ними зворотні. Але визначальним є суспільство, яке формує державу, його інститути, спрямовує і контролює його діяльність. У цьому плані політична система (організація) суспільства, в яку входить держава, є елементом самого суспільства. Так, з одного боку, держава — це форма, яка організовує суспільство, є його зовнішньою політико-правовою оболонкою. Суспільство, в свою чергу, є соціальним середовищем, в якому функціонує держава, тобто оболонкою (але соціальною) щодо держави виступає вже саме суспільство. Суспільство може характеризуватись і як соціальний базис, соціальний фундамент, з якого виростає державна надбудова. Наскільки суспільство створює державу, формує її владні інститути, настільки вона стає органічною складовою

цього суспільства. З іншого боку, будь-яке суспільство функціонує в межах конкретної держави, яка за своєю назвою охоплює і саме суспільство.

Народ як єдине джерело державної влади через свої відповідні суспільні інститути формує державу і тим самим робить її інститутом суспільства. Але інститутом, який підпорядковується служінню насамперед людині, а також іншим інститутам суспільства і суспільству в цілому. У зв'язку з цим не можна протиставляти державу і суспільство. Процес побудови громадянського суспільства і відповідної йому правової держави надзвичайно складний і тривалий, особливо тоді, коли мають місце відхилення від природно-історичного процесу, пов'язані з виникненням різного роду тоталітарних режимів, подоланням наслідків функціонування яких вимагає багато часу, спільних зусиль всього суспільства. Громадянському суспільству відповідає не просто держава, а держава демократична, правова. Але це не виключає, як зазначалося, певних колізій між ними, які можуть виникати у функціонуванні конкретних державних і суспільних інститутів через їх недосконаліть, недосконаліть законодавства, практики його застосування, зокрема, через невідповідність між реальними суспільними процесами і чинним законодавством, а також через його порушення, недосконаліть механізмів зворотного зв'язку між суспільством і державою тощо. Все це за певних обставин може призвести до надмірного втручання держави у життя суспільства, насамперед в економічній сфері та, що особливо небезпечно, у приватне життя людини. Однак, у громадянському суспільстві подібні колізії розв'язуються ненасильницькими засобами, шляхом застосування механізмів зворотного зв'язку між суспільством і державою, врахування тенденцій реального суспільного процесу.

Враховуючи особливості перехідного періоду (етапу), на якому перебуває Україна, необхідно виробити концепцію співвідношення особи, суспільства і держави, яка б не тільки змінила сьогоднішній менталітет людини, а й сприяла формуванню вільної особи з високою політичною, економічною і правовою культурою, яка усвідомлює свою цінність і гідність. Концепція має передбачати, що епіцентром громадянського суспільства є людина, її права, свободи, інтереси. Це означає, що всі інститути громадянського суспільства і держави створюються постільки, поскільки є необхідність забезпечити умови для нормальної життєдіяльності людини, захист її прав і свобод. Саме державні інститути мають забезпечувати через закони рівні для всіх людей умови і можливості, ефективне функціонування громадянського суспільства в цілому. Отже, необхідно розробити якісно нову модель правової організації життя людини і суспільства, відповідно до якої державний і суспільний механізм спрямовується на здійснення і захист прав і свобод людини. Всі політичні, економічні, соціальні і культурні права людини мають знайти своє місце у таких інститутах громадянського суспільства, як власність, свобода підприємництва, екологічна безпека, сім'я, освіта, наука і культура, громадські об'єднання, свобода інформації тощо. Ці інститути повинні стати надійним матеріальним фундаментом прав і свобод людини [4, с. 175–185; 5, с. 182–187].

Громадянське суспільство в літературі визначається як система забезпечення життєдіяльності соціальної, соціокультурної та духовної сфер, їх удосконалення, як система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для самореалізації окремих індивідів, реалізації приватних інтересів і потреб через сім'ю, школу, церкву, систему освіти, громадські об'єднання тощо [9, с. 361–467]. Вартує уточнити, по-перше, зважаючи на природу громадянського суспільства і держави, їх взаємозв'язок, навряд чи є повністю незалежні від держави інститути громадянського суспільства і навпаки. По-друге, сама держава є в певному розумінні інститутом громадянського суспільства, його державно-правовою оболонкою.

Одним із важливих завдань держави у громадянському суспільстві є створення рівних стартових умов для його членів як в економічній, так і в політичній сферах, забезпечення рівності усіх перед законом. Іншими словами, демократичний принцип організації суспільства полягає у створенні таких умов, за яких кожний громадянин міг би вільно обрати собі місце і спосіб життєдіяльності, безперешкодно брати участь в обговоренні законів держави чи безпосередньо їх затверджувати шляхом референдуму, вільно обирати своїх представників до органів влади і контролювати їх діяльність.

Основні засади громадянського суспільства, його визначальні характеристики грунтуються на загальнолюдських цінностях, що стали надбанням людства. Утвердження цих цінностей має стати основою державного будівництва в нашій країні.

Сутність і зміст громадянського суспільства є основою правової держави, яку ми збираємося будувати. Конституція України і весь державно-правовий механізм, що нею закріплюється, мають бути спрямовані на зміцнення загальної злагоди, ефективне функціонування громадянського суспільства, подолання колізій і конфліктів цивілізованими способами [9, с. 127–245; 7, с. 22–34]. В реальному житті поняття "громадянське суспільство" і "правова держава" є нероздільними. Їх ознаки взаємопов'язані, логічно і об'єктивно створюючи одне ціле. Загальнолюдські цінності об'єднують громадянське суспільство і правову державу в єдиний суспільний механізм, що постійно вдосконалюється і розвивається.

У громадянському суспільстві люди самостійно організовуються в асоціації (громадські або виробничі), формують і розвивають відповідні суспільні відносини. У такому суспільстві утверджується атмосфера, що в свою чергу формує вільну людину, яка одночасно поважає закони, оскільки усвідомлює, що вони йдуть від них самих, від їх суспільства, обстоюють і захищають їх права, свободи, інтереси. Гегель писав, що громадянське суспільство — це сфера дії приватних інтересів у межах правового порядку. І справді, поза приватними інтересами, які є сутністю і джерелом розвитку громадянського суспільства, його немає. Але ж його немає і поза межами правового порядку, згідно з яким реалізація особою своїх прав і свобод не повинна порушувати прав і свобод інших членів громадянського суспільства.

Зрілість громадянського суспільства залежить від багатьох чинників — соціально-економічних, політичних, ідеологічних. Кожен з них має безпосередній вплив як на відповідні інститути цього суспільства, так і на суспільну та індивідуальну свідомість. Визначальним у проблемі співвідношення громадянського суспільства і держави є те, що члени суспільства, утворюючи державу для регулювання спільних інтересів, наділяють її відповідними владними повноваженнями, тобто делегують їй частку своєї суверенної влади і тим самим добровільно обмежують власну свободу. Суспільство делегує державі стільки влади, скільки цього потребують суспільні інтереси. Йдеться про оптимальну межу державного впливу на економічну, соціальну, культурну, приватну та інші сфери громадянського суспільства [10, с. 410–480].

Суспільство через закон делегує державі свою владу, визначає межі державного регулювання суспільного життя, виходячи з конкретних історичних, соціально-економічних і політичних умов [6, с. 114–177]. Від делегованих державі функцій по управлінню суспільством залежить самоорганізація, саморегулювання і самодіяльність суспільства. Певною мірою зазначена проблема розв'язується через загальноправові принципи, закріплені в Конституції України, відповідно до яких особа діє за принципом: "дозволено все, що не заборонено законом"; державні органи, органи місцевого самоврядування, посадові особи здійснюють свої повноваження за принципом: "дозволено лише те, що визначено законом". Для громадян це означає максимум свободи дій, вільного вибору, ініціативи тощо. Для державних органів та інших органів влади, посадових осіб — це жорстке обмеження їх діяльності законом.

У Конституції України зроблена спроба визначити межі необхідного "втручання", регулюючого впливу держави і її структур у життєдіяльність громадянського суспільства в політичній та інших сферах. Подібне "втручання" може мати місце в межах і на підставі закону і, насамперед, спрямоване на ефективне функціонування громадянського суспільства, забезпечення прав і свобод людини, тобто на забезпечення демократії.

Отже, Україна стала на шлях побудови демократичної правової держави. Це складний процес, бо він передбачає розвиток самоуправління і самоорганізації, які найповніше відповідають ринковій економіці, політичному плюралізму, тобто ознакам, що визначають громадянське суспільство і правову державу.

Література

1. Аристотель. Политика. — М., 1865. — Ч. 3. — 333 с.
2. Гоббс Т. Левиафан или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. — М.: Соцэкгиз, 1936. — 504 с.
3. Гроций Г. О праве войны и мира. — М.: Юриздат, 1956. — 200 с.
4. Медвідь Ф. М., Медвідь А. М. Інституалізація громадянського суспільства в Україні в умовах політичної модернізації // Наукові записки Інституту полі-

тичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2011 / 6 (56). — С. 175–185.
5. Медвідь Ф. М., Хоменко В. О., Васильєва З. А. Становлення і розвиток правової держави в Україні: філософсько-правові засади // Становлення і розвиток української державності: [зб. наук. праць] / МАУП. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2008. — Вип. 10: Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції "Становлення і розвиток української державності: актуальні проблеми державного та регіонального управління на сучасному етапі розвитку суспільства", м. Київ, 14 листопада 2013 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — С. 182–187.
6. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: Навч. посібник / Ф. М. Рудич, Р. В. Балабан, Ю. С. Ганжуров та ін. — К.: Либідь, 2008. — 440 с.
7. Рабінович П. М. Громадянське суспільство і правова держава (загальнотеоретичні міркування) // Українське право. — 1996. — № 3. — С. 22–34.
8. Скакун О. Ф. Громадянське суспільство і правова держава: шлях розвитку в Україні // Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. — Х.: Б. в., 1995. — 364 с.
9. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України. Монографія. — К.:Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. — 600 с.
10. Хома Н. М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід: монографія. — К.: Вид-во "Юридична думка", 2012. — 592 с.

А. М. МЕДВІДЬ
докт. філос. в гал. політол., МПІ МАУП

Т. О. КУРЧИНА
докт. філос. в гал. політол., здобувач, МАУП

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Проблемі забезпечення національної безпеки держави загалом та інформаційної безпеки зокрема присвячено цілий ряд наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Серед вчених, що піднімають вузлові проблеми національної безпеки, вартує відзначити роботи таких дослідників як, Андрєєва О. М., Бєлов О. Ф., Бєльков О. А., Богданович В. Ю., Бодрук О. С., Білоус В. Т., Бінько І., Бідзюра І. П., Варзар І. М., Вавринчук М. П., Власюк О. С., Гальчинський А. С., Головатий М. Ф., Горбулін В. П., Гончаренко О. М., Гордієнко М. Г., Грубов В. М., Дашкевич Я. Р., Данілян О. Г., Дмитренко М. А., Дзьобань О., Здіорук С. І., Качинський А. Б., Косевцов В., Кравець Є. Я., Кузьо Т., Литвиненко О. В., Ліпкан В. А., Медвідь Ф. М., Нижник Н. Р., Олуйко В. М., Панов М. І., Парахонський Б. О., Перепелиця Г. М., Поручник М. А., Почепцов Г. Г., Полтораков О. Ю., Ситник Г. П., Соснін О., Цимбалюк В. С. та ін.

Перші спроби осмислення поняття "національна безпека" пов'язані з працями видатних мислителів епохи відродження, зокрема Н. Макіавеллі "Володар" [12] та Т. Гобса "Левіафан" [6]. Згодом проблема забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави була розвинута у працях Ш. Монтеск'є [16], М. Вебера [4], В. Липинського [11], Д. Донцова [9]. В американській політології найбільший теоретичний внесок в розробку поняття "національна безпека" зробив засновник школи політичного реалізму Г. Моргентау [18], який вивчав його крізь призму національних інтересів. Г. Кісінджер [10] та З. Бжезинський [2] вкладають в поняття "національна безпека" більш широке тлумачення, суть якого зводиться до спроможності держави захищати національні цінності та інтереси за конкретних зовнішніх та внутрішніх умов [2, с. 22].

Політичні та наукові дискусії щодо проблеми забезпечення глобальної інформаційної безпеки, відображені у працях Д. Гудбі, Г. Кісінджера, З. Бжезинського, А. Гора, С. Хантінгтона, В. Плетта, Г. Почепцова. Серед великого кола аналітичних розробок в цій сфері безумовної уваги заслуговує концепція Джозефа С. Ная та Уільяма А. Оуенса, в якій виводиться панівна

роль США в інформаційній революції, у використанні надважливих засобів комунікації та інформаційних технологій та передбачається створення абсолютної системи захисту США як держави-інфолідера проти будь-якого виду наступальної інформаційної зброї. Погляд на такий розвиток подій викладено у їх відомому дослідженні "America's Information Edge: the Nature of Power", 1996 р. [19].

Найбільшого поширення останнім часом отримали два підходи до проблем національної безпеки. В одному з них (С. Браун [3], Г. Моргентау [18] та інші) безпека держави та похідні категорії розглядаються крізь призму "національних інтересів", що, як правило, виявляються у вигляді ідеального та нормативного комплексу цілей. Представники іншої точки зору (Д. Кауффман, Дж. Кирик та ін.) пов'язують національну безпеку із системою базових цінностей суспільства як структурного, екзистенціального, так і функціонального рівня. Представники школи "національних інтересів", погляди яких наближені до соціології "біхевіорізму", та традиційної школи "політичного реалізму", що була поширена у 60–70-х роках XX ст., розглядають усю динаміку взаємовідносин держав як наслідок зіткнення їхніх засадничих інтересів. Залежно від того, чи узгоджені засадничі інтереси різних країн, чи знаходяться у протиріччі, вважають теоретики даної школи, реалізується той чи інший тип взаємодії між державами, що має варіанти від відвертого конфлікту або військових дій до дружніх союзницьких відносин. При цьому найважливіше місце у формуванні та орієнтації "національних інтересів" на міжнародній арені представники цього напрямку відводять поняттю сили і насамперед сили військової.

Сама концепція "національних інтересів", на думку одного з провідних теоретиків С. Брауна, корініться глибоко у природі західноєвропейської та американської політичної культури [3, с. 46]. "Національний інтерес важливіший за ідеологію", — підкреслював свого часу Джон Ф. Кеннеді [7, с. 14]. Орієнтиром США у зовнішній політиці, відзначав засновник школи "політичного реалізму" Г. Моргентау, повинно служити "поняття інтересу, визначеного в термінах сили" [18, с. 130].

Г. Броді один з перших підкреслив неоднозначний характер "національних інтересів", частина яких дійсно є "життєво важливими". "Ключова проблема для лідерів великої держави, подібної до США, — відзначав він, — полягає у тому, щоб визначити дійсні межі "життєво важливих інтересів" з урахуванням усього комплексу наявних обставин, а також вирішити, які види дії потрібні у відповідь на ті або інші види загроз" [5, с. 128].

Труднощі спроб операціоналізації доктрини "національної безпеки" з допомогою концепції "національних інтересів" стимулював останніми роками пошуки альтернативних підходів, зокрема пов'язаних зі зверненням до систем цінностей як найбільш фундаментальних факторів, що визначають цілі, засоби та методи взаємодії держав на міжнародній арені. "Безпека є цінність, — підкреслює А. Вольферс, — поряд з іншими цінностями національної держави". У той же час безпека інструментальна щодо інших базо-

вих цінностей, таких як "добробут" або "розвиток" — оскільки вона є і засобом збереження та підтримки цих цінностей. У зв'язку з цим, національна безпека визначається частіше як "частина" державної політики, що має за мету створення внутрішніх та міжнародних політичних умов, які сприяють збереженню чи зміцненню життєво важливих національних цінностей перед лицем існуючих або потенційних супротивників.

Особливу увагу сучасні дослідники звертають на складний багатокомпонентний характер поняття "національна безпека", що вбирає в себе як суб'єктивні, так і об'єктивні компоненти. "Безпека в об'єктивному плані, — підкреслюють аналітики військової академії у Вест-Пойнті, — відображає відсутність загроз базовим цінностям суспільства, у суб'єктивному плані — відсутність страху, що ці цінності можуть бути піддані руйнації".

Таким чином, національна безпека визначається у термінах існуючих або потенційних загроз та безпосередньо пов'язується як із суб'єктивними за своєю природою оцінками характеру і масштабів цих загроз у сьогоденні, так і з прогнозами та орієнтованим на перспективу аналізом тенденцій зміни факторів загроз зовнішнього та внутрішнього порядку у майбутньому.

Визначальні стратегічні категорії, такі, як "національна безпека", "політика в галузі національної безпеки", "національна стратегія" та інші виводяться теоретиками течії, що розглядається з найбільш загальних базових цінностей, насамперед з територіальної цілісності й політичного суверенітету, а також з так званих екзистенціальних цінностей, таких, як "виживання", "добробут", "рівноправність", "свобода", "розвиток", "справедливість" тощо. Проте і в цьому випадку існує загроза тенденційного вибору базових цінностей, які нерідко виявляються такими самими традиційними цінностями правлячих еліт даної держави [1, с. 57; 13, с. 116–122; 15, с. 88–92].

Слід підкреслити ще три принципово важливих моменти. Перший з них пов'язаний з наявністю істотної різниці між об'єктивним станом національної безпеки та її суб'єктивним тлумаченням тими чи іншими угрупованнями правлячих еліт, тими чи іншими соціальними або національними угрупованнями. Саме з цього приводу директор Вашингтонського інституту вивчення політики Дж. Барнет як важливу характеристику національної безпеки розглядає можливість для кожного індивіда брати участь у суспільному житті в умовах свободи не тільки від зовнішніх, але й внутрішніх загроз та протизаконних дій уряду [17]. Проте це тільки один бік проблеми, пов'язаний з можливістю цілеспрямованого використання засобів масової інформації та методів соціальної інженерії для нав'язування населенню жаданих ціннісних настанов в галузі національної безпеки. Різне розуміння безпеки супротивними етнічними та соціальними угрупуваннями веде до перманентної конкуренції та конфліктів і врешті-решт послаблює національну безпеку держави.

Другий момент пов'язаний з тим, що для кожної конкретної держави або групи держав існує (в даний час) верхня межа її національної безпеки.

Річ у тім, що зміна сили дієвості одного, кількох або усіх зовнішніх і внутрішніх факторів держави призводить до зміни рівня її національної без-

пеки. Цікаво, що при цьому осягнення збільшення національної безпеки в одному або кількох окремих аспектах може призвести до зниження національної безпеки в цілому. Саме наявність верхньої межі національної безпеки служить ще одним доказом необхідності її трактування як "міри ступеня, рівня" і схилятися до спроб кількісних методів її операціоналізації.

"Відправною точкою політики будь-якої держави має бути концепція національних інтересів, визначена в термінах сили", — стверджував Г. Моргентау [18, с. 116]. Задовго до нього визначальну роль інтересів у формуванні поведінки і дій людини, соціальної групи чи держави відзначали багато видатних мислителів минулого — від філософів Стародавньої Греції до М. Вебера. А лорд Пальмерстон висловив відому сентенцію: "В Англії немає вічних друзів чи ворогів, в Англії є вічні інтереси" [7, с. 83].

Концепція "національних інтересів" сьогодні відіграє базову роль у формуванні й імплементації політики будь-якої держави та в системі міжнародних відносин. Проте існує принаймні три фундаментальні проблеми, які певною мірою обмежують практичне використання цієї концепції.

Перша з них пов'язана з труднощами операціоналізації концепції національних інтересів. Широкі розбіжності існують навіть у підходах до визначення самого поняття "національний інтерес". Нині найпоширенішими є такі: 1. Національний інтерес відбиває реальний комплекс цільових настанов держави, який вона намагається реалізувати у своїй внутрішній та зовнішній політиці; 2. Національний інтерес — це похідна аспіраційних (тобто таких, що випливають з намагань) та оперативних (тобто таких, що пов'язані з реальною діяльністю) потреб суспільства та пов'язаних з ними ціннісних систем; 3. Національний інтерес — це інтегрований показник (рівнодіючий вектор) життєво важливих інтересів і потреб людини, держави і суспільства в цілому, який формується у процесі конфронтації потреб з об'єктивними можливостями їхнього задоволення [7, с. 85; 14, с. 113–117].

Така багатозначність і багатофункціональність категорії "національний інтерес" примусила багатьох теоретиків взагалі відмовитися від спроб операціоналізації цього поняття. Так, відомий політолог К. Холсті, а за ним Б. Рассел і Г. Старр повністю відкидають концепцію національних інтересів, вводячи замість неї концепцію цільових настанов [7, с. 91]. Останні становлять узагальнений "імідж" (образ) майбутньої системи чи стану речей і поділяються на життєво важливі, проміжні (як за вагомістю, так і за часом) та універсальні (довгострокові) цільові настанови.

Проте і цю спробу "обійти" проблему операціоналізації категорії "національний інтерес" треба визнати невдалою, оскільки виділені життєво важливі, проміжні й універсальні цільові настанови врешті-решт зводяться до відповідних "цінностей та інтересів", питання про визначення яких знову залишається відкритим.

Друга проблема є прямим наслідком складної діалектики взаємодії об'єктивних і суб'єктивних компонентів національного інтересу. Більшість представників політичної науки, не заперечуючи загалом об'єктивний ха-

рактер національного інтересу, наголошують на тому, що будь-яким його оцінкам притаманний суб'єктивний характер. Це викликає значну розбіжність підходів і думок при спробах його визначення, зумовлює волюнтаристський характер процедур його операціоналізації та ускладнює використання в практичній політиці.

Третя проблема, невирішеність якої призвела до певної дискредитації самої концепції національних інтересів, випливає з другої і пов'язана з хронічним бажанням політичних лідерів і правлячих еліт більшості країн репрезентувати власні корпоративні інтереси як "життєво важливі інтереси" нації або навіть "усього світу".

Три згадані вище проблеми, як уже зазначалося, остаточно ще не вирішені, хоча вже багато зроблено в цьому напрямі. Так, сучасні методи об'єктивізації суб'єктивних оцінок політиків і експертів дозволяють істотно знизити невизначеність, пов'язану з волюнтаристським характером процедур операціоналізації категорії "національний інтерес".

У реальному житті сьогоднішньої України проблема національних інтересів ускладнюється традиційним розколом української нації за багатьма параметрами: політичним, економічним, соціальним, релігійним, етнічним і навіть географічним. При цьому не лише окремі політичні, соціальні чи регіональні угруповання, але й окремі інституції державного апарату проводять власну політику, сповідують власні інтереси, які не співпадають між собою, а в ряді випадків суперечать один одному. У цьому сенсі негомогенність нинішньої України, яка є значно глибшою, ніж у будь-якої розвиненої європейської держави, не може ігноруватися при визначенні її національних інтересів.

Отже, питання національної безпеки і її важливої складової інформаційної знайшли своє відображення у значному науковому доробку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. В умовах становлення стратегії національної безпеки України, як "дорожньої карти" реформування сектору загальної безпеки важливою її складовою виступає інформаційна безпека держави, що виступає станом захищеності національних інтересів в інформаційній сфері.

Література

1. Андрєєва О. М. Національна безпека України в контексті національної ідентичності і взаємовідносин з Росією. — К.: Парлам. вид-во, 2009. — 360 с.
2. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / [Пер. с англ.: Е. А. Нарочницкая, Ю. Н. Кобяков]. — М.: Междунар. отношения, 2004. — 287 с.
3. Браун С. Іноземна допомога на практиці / Пер. з англ. О. Матвієнко. — К.: Вид-во "Основи", 1994. — 182 с.
4. Вебер М. Избранное. Образ общества / [Отв. ред. и сост.: Я. М. Бергер и др.; Пер. М. И. Левина и др.]. — М.: Юрист, 1994. — 702 с.
5. Глобалізація і безпека розвитку. Монографія // За ред. О. Г. Білоруса. — К.: НАН України, Ін-т світової економіки і міжнародних відносин, 2001. — 733 с.

6. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / [Пер. з англ.: Р. Димерця та ін.]. — К.: Дух і Літера, 2000. — 598 с.
7. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: Монографія. — К.: ДП НВЦ "Євроатлантикінформ", 2007. — 592 с.
8. Гудби Дж. Стратегия стабильного мира: Навстречу Евроатлант. сообществу безопасности / Д. Гудби, П. Бувальда, Д. Тренин. — М.: Междунар. отношения, 2003. — 206 с.
9. Донцов Д. І. Де шукати наших історичних традицій; Дух нашої давнини / [Передм. Т. О. Олещенко]. — К.: МАУП, 2005. — 561 с.
10. Киссинджер Г. Дипломатия / [Пер. с англ. В. В. Львова; Послесл. Г. А. Арбатова]. — М.: Изд. центр "Ладомир", 1997. — 847 с.
11. Липинський В. К. Вячеслав Липинський. З епістолярної спадщини: Листи до Д. Дорошенка, І. Кревецького, Р. Метика, О. Назарука, С. Шелухіна / Упоряд., авт. вступ. ст. і комент.: Т. Осташко, Ю. Терещенко; [Відпов. ред. В. А. Смолій]. — К.: Б. в., 1996. — 190 с.
12. Макиавелли Н. Государь (Il principe): Вступ. ст. и примеч. С. Ф. Ударцева. — 2-е изд., доп. и испр. — Алматы: Жеті жаргы, 2004. — 222 с.
13. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України: генеза і становлення / Ф. Медвідь // Наукові праці МАУП. — 2010. — Вип. 2(25). — С. 116–122.
14. Медвідь Ф. М., Буга Р. І. Національні інтереси України та їх пріоритети в умовах глобалізованого світу: небезпеки та загрози // Наукові праці МАУП, 2010. — Вип. 3(26). — С. 113–117.
15. Медвідь Ф. М., Димарчук О. Л., Курчина Т. О. Глобалізація засобів масової інформації: концептуальні засади // Наукові праці МАУП / Редкол.: А. М. Подоляка (гол. ред.) [та ін.]. –К.: МАУП, 2001. — Вип. 4(31). — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2011. — С. 88–92.
16. Монтескье Ш. Л. О духе законов / [Сост., пер., коммент. примеч. А. В. Матешука]. — М.: Мысль, 1999. — 672 с.
17. Barnett G. A., Salisbury J. G. T.. Communication and Globalization: A Longitudinal Analysis of the International // Telecommunication Network. — 1996. — Volume 2, Number 16. Режим доступу: http: // csf. colorado. edu/jwsr/archive/vol2/v2_ng. htm 07.11.01
18. Morgenttau H. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. — N-Y., 1967. — 230 p.
19. Nye J. S., Owens W. Jr. America's Information Edge: the Nature of Power // Electronic Journals of the U. S. Information Agency. — 1996. — Vol. 1, № 12. — Режим доступу: http: // usinfo. state. gov/journals/itigic/0996/ijge/gjcom6.htm

Ф. М. МЕДВІДЬ
канд. філос. н., докт. н. в гал. політол., ІП МАУП

ДОНОСО ВАРГАС ДІЄГО ХОСЕ
проф. Міжнар. унів. "UISEK" (Еквадор), докт. філос. в гал. політол.

ДОНОСО ВАРГАС САНТЬЯГО ФЕЛІПЕ
докторант, МАУП

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Серед дослідників, на думку аналітиків, існують різні підходи до трактування національної безпеки України, зокрема, до визначення та розуміння таких базових понять, як "національні інтереси", "національна безпека", "інформаційна безпека держави" тощо. При аналізі категорії "національна безпека" найпопулярнішими стали два підходи: перший розглядає національну безпеку крізь призму "національних інтересів", другий — пов'язує національну безпеку з системою базових національних цінностей як на структурному, так і на функціональному рівнях [7, с. 88–92].

Національна безпека, як важлива функція кожної держави, що покликана гарантувати сприятливі умови для життя і продуктивної діяльності громадянам, державним інститутам, захищати життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Національна безпека, як зазначено у ст. 1 Закону України "Про основи національної безпеки України", виступає як "захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам". Ст. 6 Закону України "Про основи національної безпеки України" визначає пріоритети національних інтересів України [2].

Зважаючи на виняткову значущість національної безпеки, її концепція у багатьох країнах створюється і схвалюється національним законодавчим органом і відображається в усіх напрямах внутрішньої і зовнішньої політики.

Відповідно до ст. 92 (п. 17) Конституції України основи національної безпеки мають визначатися Законом України. Цей закон повинен відповідати конституційним положенням і конкретизувати їх зміст. За Конституцією політика національної безпеки здійснюється Президентом, забезпечується Кабінетом Міністрів та визначається Верховною Радою, і в такому розумін-

ні вимогу ст. 92 (п. 17) Конституції України досі не виконано. Для реалізації концепції національної безпеки Президент України 26 травня 2015 р. своїм Указом затвердив Стратегію національної безпеки України і доручив Кабінету Міністрів України забезпечити її виконання [10]. Для реалізації політики національної безпеки в країні створюється спеціальний орган з найвищих посадових осіб і керівників силових міністерств і відомств (в Україні — Рада національної безпеки і оборони), очолюваний главою держави чи виконавчої влади. Рада національної безпеки і оборони України на основі Конституції України та Закону України "Про Раду національної безпеки і оборони" визначає першочергові завдання у сфері національної безпеки, пріоритети і стратегію реагування на загрози, що з'являються (воєнні, політичні, економічні, соціальні, інформаційні, гуманітарні, екологічні, стихійні, терористичні та ін.), стратегію запобігання ймовірним загрозам, дає доручення відповідним відомствам, які й забезпечують відповідні напрями — складові національної безпеки.

В умовах зростання взаємопов'язаності і взаємозалежності окремих держав, при збереженні багатьох глобальних загроз національна безпека поступово перетворюється на складову загальної безпеки, зусиль усіх народів щодо збереження миру, демократії, демілітаризації і гуманізації сучасних міжнародних відносин. Результатом існування та розвитку національної безпеки є створення системи національної безпеки [1, с. 3–6]. Правову основу національної безпеки становлять Конституція України, закони, інші нормативно-правові акти, а також визнані Україною міжнародні договори і угоди.

Стратегія національної безпеки України визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. З урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні й нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [10].

Як зазначають Ф. Медвідь і Р. Буга, основним базовим національно-державним інтересом, геополітичним пріоритетом і стратегічним завданням зовнішньополітичного курсу України в умовах глобалізації є її виживання, підвищення життєспроможності та зміцнення як вільної, суверенної, незалежної держави сучасного світу за умов збереження національних цінностей, захисту економічного та політичного суверенітету, власної соціально-

культурної ідентичності, перетворення з об'єкта геополітичних ігор великих потуг на повноцінний суб'єкт геополітики, тобто на самостійного гравця, який визначає свої цілі і дії на міжнародній арені [8, с. 117].

Суверенітет національний — це суверенітет народу як політичної нації. Ідея суверенітету народу як носія державної влади набула завершеності у XVIII ст. Саме тоді в Європі активізувався процес виникнення національних держав. У зв'язку з цим народний суверенітет тоді нерідко сприймався і визначався саме як національний суверенітет (ст. 3. Декларації прав людини і громадянина 1789 р.). Подібно визначений носій (джерело) державної влади і в сучасних конституціях деяких країн (Бельгії, Іспанії, Люксембургу, Польщі, Туреччини та ін.). У такому сенсі термін "суверенітет національний" є синонімом терміну "народний суверенітет".

Згодом суверенітет національний почали характеризувати в контексті права нації на політичне самовизначення. В чинній Конституції України суб'єктом здійснення права на самовизначення названі як українська нація, так і Український народ — громадяни України всіх національностей [4, с. 32].

Інформаційний суверенітет, на думку дослідників, виступає володінням і розпорядженням національними інформаційними ресурсами, які включають усю належну державі інформаційну інфраструктуру, інформацію — незалежно від змісту, форми, часу і місця її створення, і забезпечується виключним правом держави на формування і здійснення національної інформаційної політики, власності на інформаційні ресурси, сформовані за державний кошт, створенням національних систем інформації, встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України [9; 3].

Співвідношення понять "національна безпека" та "інформаційна безпека", як і самі підходи до визначення категорії "інформаційна безпека", потребують подальшого дослідження [6, с. 24].

За умов глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів стає інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають змогу досягти реалізації власних інтересів без застосування воєнного інструментарію, послабити або навіть зруйнувати конкуруючу державу, не застосовуючи сили, за умови якщо ця держава не усвідомить реальних та потенційних загроз негативних інформаційних впливів і не створить дієвої системи захисту і протидії цим загрозам.

Отже, варто зазначити, що інформаційна безпека — це стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, процесів, за яких інформація використовується суворо за призначенням і не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так й інших країн при її використанні. Інформаційна безпека України як важлива складова національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади по наданню гарантій інформаційної безпеки особі,

соціальним групам і суспільству в цілому і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни.

Гарантування інформаційної безпеки є важливою функцією держави, що означає: законодавче формування державної інформаційної політики; створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримку розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження державою; створення загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції; встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі договорів з іноземними державами; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України [5, с. 71–84].

В умовах формування механізмів міжнародної колективної безпеки стратегічною метою політики національної безпеки України, як визначає Стратегія національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р., є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, національної єдності на основі демократичного поступу суспільства і держави, дотримання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для динамічного зростання економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення. Національна єдність як запорука забезпечення ефективного захисту інтересів особи, суспільства і держави досягається за умов поваги до гідності людини та реалізації таких життєво важливих національних інтересів України: прав і свобод людини і громадянина; суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, демократичного конституційного ладу, верховенства права; соборності держави на основі консолідації усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп навколо цінностей незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної

України; конкурентоспроможності держави та економічного добробуту населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; удосконалення механізмів реалізації конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову; неухильного дотримання гарантій незалежності та об'єктивності суду; обмеження втручання держави у діяльність економічних об'єктів, громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань; безпечних умов життєдіяльності, захисту навколишнього природного середовища; збереження і розвитку духовних і культурних цінностей суспільства; гармонійних відносин з іншими державами світу, сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного і рівноправного його члена [10].

Отже, національна безпека держави суттєво залежить від забезпечення інформаційної безпеки, і з розвитком технічного прогресу ця залежність буде зростати. Інтереси особистості в інформаційній сфері полягають у реалізації конституційних прав людини і громадянина на доступ до інформації, на використання інформації в інтересах здійснення не забороненою законом діяльності, фізичного, духовного і інтелектуального розвитку, а також у захисті інформації, яка забезпечує особисту безпеку. Інтереси суспільства в інформаційній сфері полягають у забезпеченні інтересів особистості в цій сфері, зміцненні демократії, створенні правової соціальної держави, досягненні й підтриманні суспільної згоди, а також у духовному оновленні держави. Інтереси держави в інформаційній сфері полягають у створенні умов для гармонійного розвитку державної інформаційної інфраструктури, для реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина у сфері отримання інформації і користування нею в інтересах забезпечення непохитності конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності держави, політичної, економічної і соціальної стабільності, в безумовному забезпеченні законності і правопорядку, розвитку рівноправної й взаємовигідної міжнародної співпраці. Інформаційна безпека особи, суспільства і держави як складова національної безпеки характеризується рівнем їх захищеності, та, як наслідок, стійкістю головних сфер життєдіяльності у відношенні до небезпечних інформаційних впливів та визначається здатністю нейтралізувати такі впливи.

Література

1. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. — К.: НІСД, 2011. — 288 с.
2. Закон України "Про основи національної безпеки України" // Уряд. кур'єр. — 2003. — 30 лип.
3. Закон України "Про інформацію" / Законодавчі та нормативні документи України у сфері інформації, видавничої та бібліотечної справи: Тематична добірка: Книжкова палата України. — К., 2002. — Ч. 1. — С. 5–14.

4. Конституція України. Текст Основного Закону з офіційним тлумаченням Конституційного Суду. Огляд і коментарі В. Ф. Погорілка та В. Л. Федоренка. — К.: Наук. думка, 2006. — 210 с.
5. Карпенко В. Інформаційна політика та безпека / В. Карпенко. — К.: Нора-Друк, 2006. — 320 с.
6. Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навч. посіб. — К.: КНТ, 2006. — 280 с.
7. Медвідь Ф. М., Димарчук О. Л., Курчина Т. О. Глобалізація засобів масової інформації: концептуальні засади // Наукові праці МАУП / Редкол.: А. М. Подоляка (гол. ред.) [та ін.]. — К.: МАУП, 2001. — Вип. 4(31). — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2011. — С. 88–92.
8. Медвідь Ф. М., Буга Р. І. Національні інтереси України та їх пріоритети в умовах глобалізованого світу: небезпеки та загрози // Наукові праці МАУП, 2010. — Вип. 3(26). — С. 113–117.
9. Набруско В. Чи стане Україна господарем у власному інформаційному просторі? // Дзеркало тижня. — 2008. — № 34 (713). — 13 верес.
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 26 травня 2015 року, № 287/2015.

О. Ю. МОГИЛЕВСКАЯ
канд. э. н., доц., КиМУ, г. Киев

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННЫМ ПРОМЫШЛЕННЫМ ПРЕДПРИЯТИЕ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Формирование конкурентной рыночной экономики и ее структурная перестройка являются серьезным испытанием способности производственных предприятий адаптироваться к изменениям внешней среды. Важным становится обеспечение устойчивости развития, повышения конкурентоспособности и управляемости субъектов производственной сферы. Для решения этих проблем внедряются инновационные методы управления предприятием, базирующиеся на использовании инструментов менеджмента и маркетинга, которые становятся значимыми в повышении эффективности его функционирования.

В условиях жесткой конкуренции рынков необходимо ускоренное развитие каждого предприятия. Применительно к любому предприятию — это новое качество реализуемых товаров или услуг, базирующееся на основном постулате маркетинга — максимальном удовлетворении потребителя и досконального знании рынка. На практике же большинство отечественных производственных предприятий развиваются “по инерции”, реализуя скорее стратегию функционирования, а не развития. Развитию, по нашему мнению, будет способствовать внедрение на предприятии эффективной системы маркетингового управления.

Переход к системе маркетинг-менеджмента — это новые цели, задачи, изменения в организационной структуре, новые функции управления. Основная цель маркетингового управления предприятием — это получение долгосрочной прибыли за счет максимального удовлетворения потребителей. Следовательно, любое развитие в условиях рынка обеспечивается, прежде всего, ориентацией на потребителя, изучением его запросов и требований и формирование на этой основе производственной программы предприятия. Система маркетингового управления обеспечивается тем, что каждый ее элемент: принципы, методы, организация, персонал, финансы — преобразуются с позиции учета интересов потребителя.

Переход на маркетинговое управление — качественно новое состояние, когда предприятие не только опирается на свои внутренние возможнос-

ти, но и учитывает внешние условия. Реализуется концепция управления предприятием как “открытой системой”. Механизм маркетингового управления — это развитие коммуникативных связей с рынком. Предприятие не только предлагает свои услуги рынку, но и получает информацию, которая и является основой принятия стратегических управленческих решений по различным направлениям деятельности. Процесс маркетингового управления подразумевает приведение всех ресурсов компании в соответствие с требованиями рынка для получения прибыли и максимального удовлетворения потребителей.

Этот процесс осуществляется во взаимодействии со всеми функциональными подразделениями предприятия на основе разработки стратегических и оперативных планов маркетинговой деятельности. В процессе организации маркетинговой службы на предприятии важными элементами является обеспечение ее деятельности новейшими технологиями управления и всеми необходимыми компонентами креативного образования персонала для формирования его ключевых компетенций.

Концепцию маркетингового управления предприятием мы определяем, как системную, интегрированную, целевую философию фирмы, которую разделяют владельцы бизнеса, топ-менеджеры и персонал. Такой подход основан на рассмотрении маркетинга как интегратора деятельности всех подразделений предприятия для достижения главной цели — максимального удовлетворения потребителей, с учетом интересов каждого отдельного сотрудника предприятия и общества в целом.

Отечественные промышленные предприятия, являясь инерционными системами, не стремятся самостоятельно к каким-либо изменениям. В условиях высококонкурентных рынков необходимо внешнее воздействие для выхода их из состояния равновесия и перехода на качественно новый уровень. В качестве такой силы следует рассматривать маркетинг-менеджмент, как процесс активного воздействия на инновационное развитие предприятий. К тому же, возникает проблема формирования новой системы управления на каждом промышленном предприятии без государственной поддержки, социально-экономическая политика которой может способствовать изменению структурных соотношений в промышленности по следующим направлениям:

- совершенствование организационных и управленческих структур в реальном секторе промышленности, предполагающее проведение реформы предприятий и государственного сектора экономики;
- улучшение технологической структуры материального производства на основе внедрения новой техники и прогрессивных технологий;
- развитие инфраструктуры экономики.

Вследствие нерационального использования инструментов менеджмента и маркетинга наблюдается спонтанность формирования решений в области управления производством продукции, ее продвижения и взаимодействия с потребителем. Такое положение в полной мере сказывается на эффектив-

ности организационно-экономической деятельности субъектов предпринимательства промышленной сферы в части построения систем управления в условиях усиления маркетингового фактора. В результате этого производственные предприятия не способны реализовать сбалансированное экономическое развитие и обеспечить поддержание своего конкурентоспособного статуса. Изменить создавшуюся ситуацию, на наш взгляд, возможно путем внедрения методов и инструментов маркетингового управления отечественным промышленным предприятием для рационального использования его ресурсных возможностей и инновационного потенциала в условиях современных рыночных отношений.

Литература

1. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. — М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. — 190 с.
2. О'Шонесси Дж. Конкурентный маркетинг: стратегический подход / О'Шонесси Дж.; пер. с англ. Д. О. Ямпольской. — СПб.: Питер, 2002. — 864 с.
3. Портер М. Е. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов / Портер М. Е.; пер. с англ., 2-е изд. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. — 452 с.
4. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент / Р. А. Фатхутдинов; учебник для вузов. — М.: ЗАО "Бизнес-школа: Интел-Синтез", 1997. — 304 с.

І. М. МУШКІН
канд. техн. н., доц., УРІМБ МАУП

РОЗРОБКА ПЛАНУ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Продуктивність праці — це показник плідності доцільної діяльності людей.

Розглянемо основні етапи з яких складається план виробника праці і які додаткові матеріали та плани потрібні для його створення. Прийнято, що для підготовки плану продуктивності праці, повинні бути розроблені:

- план організаційно-технічних заходів;
- баланс робочого часу за звітний і плановий періоди;
- втрати робочого часу у звітному періоді;
- відомості табельного обліку;
- плани з тренінгів персоналу та ін.

Маючи перераховані вище документи можна приступити до розробки плану.

Основні етапи планування продуктивності праці такі:

- аналіз рівня і динаміки продуктивності праці в попередньому періоді;
- виявлення резервів підвищення виробітку продукції в наступному періоді;
- визначення очікуваного рівня продуктивності праці в поточному періоді;
- створення плану заходів щодо використання виявлених резервів;
- розрахунок ефективності кожного заходу, спрямованого на підвищення продуктивності праці;
- визначення можливого рівня продуктивності праці в плановому періоді.

Метою аналізу продуктивності праці є оцінка рівня і динаміки планових і фактичних показників, виконання плану з виробітку на одного працюючого і на одного робітника, а також визначення зміни виробітку порівняно з попереднім періодом, встановлення частки приросту випущеної продукції в результаті підвищення продуктивності праці. Зміна співвідношення між витратами робочого часу і кількістю виробленої продукції характеризує рух продуктивності праці.

Хороші результати аналізу зростання продуктивності праці дає факторний аналіз продуктивності, за допомогою якого розглядають і аналізують показники зміни економіки з погляду окремих факторів. Факторний аналіз

зростання продуктивності передбачає аналіз по окремих елементах з використанням класифікації Фішера за основними співвідношенням:

- реальна продуктивність, як відношення кількості послуг до кількості капіталу;
- продуктивність у вартісному вираженні як відношення вартості послуг до кількості капіталу;
- реальна віддача, як кількість послуг в до вартості капіталу;
- вартісна віддача, як вартість послуг до вартості капіталу.

За допомогою цієї класифікації факторів оцінюється дохід, який може бути отриманий в майбутньому. Під час планування продуктивності праці визначають рівень, темпи і фактори її зростання. Потрібно також враховувати, що існує велика кількість факторів, які впливають на темпи зростання продуктивності.

Фактори, що впливають на підвищення продуктивності праці, можна розділити на такі:

- удосконалення управління на всіх етапах виробництва;
- структурні зрушення у виробництві, тобто зміна частки відділових видів продукції в загальному обсязі виробництва;
- підвищення техніко-технологічного рівня виробництва;
- рівень трудової, громадської і корпоративної культури;
- рівень підготовки кадрів, їх кваліфікація;
- умови праці;
- збільшення обсягу виробництва продукції, виробленої за одиницю часу при незмінній якості продукції;
- збільшення маси прибутку;
- скорочення часу виробництва і обігу продукції.

Розробка плану з праці передує вивчення даних про фактичну чисельності персоналу за посадами. Враховується інформація про виконання плану заходів щодо підвищення кваліфікації кадрів. Вивчають причин плинності кадрів. Проводять аналіз даних про постачання сировини і напівфабрикатів, стан готової продукції на складах, стан відвантаження готової продукції та ін. Щоб встановити чисельність працівників, потрібних для виконання плану, необхідно знати:

- номенклатуру і кількість продукції в плановому періоді;
- планову технічну трудомісткість на кожен виріб планової номенклатури;
- коефіцієнт виконання норм на основних виробничих роботах за попередній період;
- планову трудомісткість з функцій обслуговування на кожний виріб планової номенклатури;
- плановий фонд робочого часу одного середньооблікового працівника.

Важливим фактором зростання продуктивності праці є підвищення технічного рівня виробництва, що досягається за рахунок комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів, впровадження передової

технології, модернізації діючого устаткування, зміни конструкції і технічних характеристик виробів, підвищення якості продукції, поліпшення використання матеріалів, палива та інших енергоресурсів, впровадження нових, більш ефективних видів сировини, матеріалів та енергоресурсів. Розраховуючи місячну і річну продуктивність праці, слід врахувати середня кількість відпрацьованих годин за зміну середньо обліковими працівником, а також середня кількість явочних днів одного середньооблікового працівника в плановому і базисному періодах.

На думку автора потрібно:

1. Проаналізувати всі питання, що стосуються витратної частини вашого виробництва. (Ці питання не відносяться до теми статті, тому детально не розглядаються). Наприклад: Ввести режим повсюдної економії. Знизити витрати на оренду і на енергоспоживання. Застосовувати альтернативні джерела енергії. Замінити сировину на нове більш ефективне. Скоротити або повністю виключити випуск бракованої продукції та продукції з відхиленнями від технологічного процесу — це призводить до додаткових витрат праці. Відрегулювати питання з "логістикою".

2. Переглянути кадрову політику. Враховуючи всі вище перелічені чинники. Скоротити втрати робочого часу. Провести аналіз інтенсивності та екстенсивності праці. Якщо у вас виникають сумніви в дієздатності вищого тор — менеджменту, почати зміни потрібно з нього. Потрібно відзначити, що скорочуючи своїх співробітників ви втрачаєте вже підготовлений для роботи на вашому підприємстві кваліфікований персонал. Тому зі звільненнями не потрібно поспішати.

3. Підвищити продуктивність роботи персоналу: — удосконалювати стиль керівництва; — Розвиток корпоративної культури; — Впровадження технологій персонального планування та обліку діяльності менеджерів підприємства; — Підвищення рівня компетенції; — Вдосконалення мотиваційного стимулювання; — Розвиток технічної бази; — Удосконалення організації робочого місця; — Коучинг.

4. Застосувати нові бізнес технології, наприклад, такі як аутсорсинг, в деяких джерелах аутсорсинг. Іншими словами, аутсорсинг це виконання сторонньою організацією визначення завдань або деяких бізнес-процесів, зазвичай не є профільної для бізнесу компанії, але, тим не менш, необхідних для повноцінного функціонування бізнесу, як спосіб оптимізації діяльності підприємств за рахунок зосередження зусиль на основному предметі діяльності та передачі непрофільних функцій і корпоративних ролей зовнішнім спеціалізованим компаніям. Аутсортинг умовно розмежовують два види — виробничий аутсорсинг і аутсорсинг бізнес-процесів.

5. Відправним моментом для будь-якого роботодавця є отримання прибутку. Значною мірою це досягається завдяки збалансованій системі оплати праці, які розраховані на тривалу кар'єру працівника.

Ч. І. НАМОНЮК
канд. політ. н., УАІМВЛ МАУП

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄС: УКРАЇНСЬКА ЗАГРОЗА ТА РОСІЙСЬКО-СИРІЙСЬКИЙ ЧИННИК

Воєнні дії на Сході України, зростання кількості внутрішніх переселенців та шукачів притулку в країнах ЄС суттєво обтяжили намагання України впровадити новітні підходи в управлінні міграцією та отримати право на безвізовий в'їзд своїх громадян на територію держав-учасниць ЄС.

Державний контроль над законною та неврегульованою міграцією, політика щодо біженців та притулку, міграційний облік, реадмісія, управління державними кордонами в частині, що стосується міграційного контролю, — ось далеко не повний перелік сфер, в яких в Україні мали відбутись якісні зміни впродовж п'яти останніх років.

Деякі зрушення відбулися у напрямку політики притулку. У стані виконання та удосконалення знаходиться інформаційна підсистема "Облік біженців та іноземців" Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами. Очікується, що саме завдяки цій системі Україна отримає єдиний банк даних щодо наявних потоків мігрантів, що сприятиме створенню ефективної моделі розвитку міграційних процесів з урахуванням українських реалій.

Удосконалення політики притулку та додаткового захисту неможливе без запровадження на законодавчому рівні визначення, що рішення щодо статусу біженця приймається з використанням точної та актуальної інформації про ситуацію в країні походження. Україні бракує визначення відповідального державного органу та забезпечення його достатніми повноваженнями для збору відповідної інформації. Вчасне отримання таких даних сприятиме деміфологізації перебільшених міграційних та безпекових ризиків України для країн ЄС.

Головні завдання цього напрямку — забезпечення регулярних та оперативних оцінок, пов'язаних з міграційними ризиками, яких так побоюються в країнах-членах Євросоюзу.

ЄС шукає нові шляхи вирішення проблеми біженців, а українська система управління міграцією тим часом завершує своє наближення до діючих європейських стандартів. Разом з тим виникають питання, чи є існуючі стандарти політики притулку ЄС ефективними, зокрема з огляду на проблему нелегальних мігрантів з Близького Сходу, з якою сьогодні бореться ЄС.

За словами президента Єврокомісії Жана-Клода Юнкера жодного зв'язку між наявною міграційною кризою в ЄС та питанням надання безвізового режиму Україні немає. Попри це, Європа сама стоїть перед масштабною реформою своєї міграційної політики. Не можна виключати, що вже незабаром Україні доведеться знову змінювати свою систему управління міграцією, "наздоганяючи" Європейський Союз [1].

Адже, найбільше серед держав ЄС внаслідок величезного напливу біженців можуть постраждати саме нові держави-члени ЄС у Центрально-Східній Європі, які є переважно мононаціональними та не звикли до присутності аж такої кількості представників інших культур на вулицях міст.

Прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан попередньо посперечавшись із Хорватією та розпочавши будівництво стін на кордонах чи не з усіма своїми сусідами запропонував, щоб мігранти з Близького Сходу і Афганістану були розподілені не лише в Європі, а й в інших регіонах світу в рамках глобальної системи квот. Зокрема, на його думку, біженців повинні прийняти США та арабські країни, оскільки Європа не здатна впоратися з цим тягарем власними силами. Крім того, він пропонував збільшити фінансування країн-сусідів Сирії, щоб мігранти лишалися там, а не їхали до ЄС [2].

Побоювання з приводу можливої ісламізації Європи і що європейці стануть в ЄС меншістю, вочевидь, можуть видатися деяким перебільшенням, так як досі вимушені мігранти становили лише 1 % від кількості населення усіх держав ЄС.

Однак, з огляду на загострення ситуації в Сирії та відкрите запрошення Заходом Росії до бойових дій, внаслідок чого та — замість наносити авіаудари по позиціях терористичного угруповання ІДІЛ, як обіцяла, — бомбардує мирні квартали міст Хомс, Хама та Ідліб, заперечуючи наявність при цьому численних жертв серед дітей, та називаючи повідомлення про це "інформаційною атакою", можна зробити висновок лише про перспективу збільшення кількості принаймні сирійських втікачів від війни до країн ЄС.

Російська військова підтримка, за інформацію сирійських військових, безперечно спричинить "великі зміни" у війні в Сирії, зокрема, завдяки передовим можливостям відеоспостереження за територією, в силу передових технологій та озброєння російської армії. Однак, питання у тому, чи позитивними для західних партнерів Росії будуть ці зміни.

На заході Сирії сформована повноцінна змішана авіагрупа військово-повітряних сил РФ. Перекидання літаків в Латакію почалося паралельно з проведенням військових навчань у Росії у середині вересня. 30 вересня 2015 р. Росія заявила, що їхні літаки здійснили близько 20 авіаударів проти "Ісламської держави". Однак, за даними американської сторони, російські літаки завдали авіаударів у районі міста Хомс, яке перебуває під контролем урядових військ і де немає бойовиків ІДІЛ. Натомість біля міста Хомс знаходиться район, який контролюється повстанцями, що борються проти режиму Башара Асада [3].

Ще одним фактором, що може свідчити про подальше розгорання війни у Сирії є приєднання до урядових військ Башара Асада ліванської "Хезболли" та Ірану для великої наземної наступальної операції, підтримуваної російськими авіаударами. Раніше пряма іранська військова підтримка Асада йшла в основному у вигляді військових радників. Іран також мобілізував бійців шиїтської міліції, в тому числі іракців і деяких афганців, щоб боротися разом з сирійськими урядовими військами. У Лівані "Хезболла", яку підтримує Іран, брала участь у боях на боці сирійської армії від початку конфлікту [4].

Постпред Саудівської Аравії в ООН Абдалла аль-Муаллімі заявив, що країни, які ще недавно говорили про свою готовність боротися проти тероризму (маючи на увазі РФ), не можуть робити це одночасно підтримуючи тероризм сирійського режиму [3]. Таке звинувачення, очевидно, має підтвердженням залучення сирійською владою терористичних угруповань для підкріплення власних бойових позицій.

Таким чином, загрози європейській безпеці, яких чекали європейці саме від мігрантів-заробітчан з України не можуть порівнятись із шаленим напливом шукачів притулку у найбагатших країнах ЄС зі Сирії та інших близькосхідних країн, де не останню скрипку у дестабілізації ситуації відіграє наш північно-східний сусід. Таку ситуацію можна вважати певною мірою наслідком недостатньо рішучої політики умиротворення агресора з боку держав Заходу у відповідь на окупацію Росією Українських територій. А те, що антитерористична коаліція крім усього проводить "консультації" з державою-агресором та залучає її до військових дій, які РФ проводить на власний розсуд, виступаючи аж ніяк не на боці держав коаліції, а підтримуючи діючу сирійську владу та ще більше підливаючи масла у вогонь, свідчить про недооцінку лідерами ЄС та США усієї серйозності намірів Росії будь-що втримати контроль над єдиною лояльною до себе близькосхідною державою та якомога більше дестабілізувати ситуацію з мігрантами в ЄС. Без зміни політики щодо Росії важко сподіватись на швидке подолання найголовніших зовнішньополітичних та внутрішніх загроз існуванню Європейського Союзу.

Література

1. Сушко І. Що стоїть на перешкоді скасуванню віз з ЄС: міграція та управління кордонами [Електронний ресурс] / І. Сушко / Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. — 24 вересня 2015 р. — Режим доступу: http: // www. eurointegration. com. ua/articles/2015/09/24/7038657/
2. Прем'єр Угорщини закликав до "глобальних квот" на біженців [Електронний ресурс] / Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. — 01 жовтня 2015 р. — Режим доступу: http: // www. eurointegration. com. ua/news/2015/10/1/7038964/
3. Саудівська Аравія вимагає від РФ припинити військову операцію в Сирії [Електронний ресурс] / Європейська правда. Міжнародна безпека та єв-

роінтеграція України. — 01 жовтня 2015 р. — Режим доступу: http: // www. eurointegration. com. ua/news/2015/10/1/7038973/
4. Союзники Асада, в тому числі Іран, готують наземну операцію у Сирії — ЗМІ [Електронний ресурс] / Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. — 01 жовтня 2015 р. — Режим доступу: http: // www. eurointegration. com. ua/news/2015/10/1/7038991/

В. В. ОМЕЛЬЧУК
канд. іст. н., ст. наук. співр., Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

ГЕТЬМАНСЬКА АДМІНІСТРАЦІЯ У РЕГУЛЮВАННІ ПОДАТКІВ ТА ПОВИННОСТЕЙ З ЛАВРСЬКИХ ВОЛОДІНЬ І КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ З ЛАВРСЬКИМИ ПІДДАНИМИ

Православна Церква була важливим чинником розбудови української державності козацької доби. З інтеграцією українських земель до складу Російської імперії її керівництво намагається перетворити Церкву в інструмент закріплення свого панування на цій території. XVIII ст. є вкрай складним часом для Гетьманату, який зазнавав постійного тиску з боку російського абсолютизму.

У відповідь українська еліта почала розгортати активну опозиційну діяльність, проходила ідейно-організаційна трансформація її опору. Ситуація почала змінюватися з приходом до влади К. Розумовського. Його гетьманування позитивно позначилося на українському державотворенні. Українській еліті вдалося увести ряд суттєвих інновацій в структуру судочинства загалом та судоустрою зокрема [1]. Гетьманат бере активну участь у церковному житті українських земель, попри намагання імперської влади зосередити вирішення державно-церковних взаємин у власних руках.

Метою даної статті є управлінсько-регулятивна діяльність органів Гетьманату у регулюванні податків та повинностей з лаврських володінь і конфліктних ситуацій з лаврськими підданими.

Аналіз основних історичних праць, дотичних даній проблематиці, дає підстави стверджувати про фрагментарність її висвітлення як правових новацій К. Розумовського загалом, так і взаємин гетьманської адміністрації з Києво-Печерською Лаврою зокрема. Вкрай маловивченою є і роль Гетьмана у впорядкуванні адміністративно-господарської діяльності лаврських володінь цієї доби, а також регламентування порядку розгляду державно-церковних взаємин гетьманською адміністрацією. Особливо значущими, на наш погляд є порядок зміни формату взаємин органів козацької влади з адміністрацією Києво-Печерської Лаври.

Б. Скитський відзначав зростання монастирського землеволодіння у Гетьманаті середині XVIII ст. Причому часто монастирі захоплювали землі як козаків та селян, так і козацької старшини. З іншого боку, і козацька

старшина зазіхала на монастирські володіння [3, с. 40–41]. О. Путро звернув увагу на особливе значення монастирського господарства у Гетьманаті другої половини XVIII ст., відзначивши і факти господарської діяльності окремих монастирів, зокрема і Лаври [2, с. 19].

Видатки на утримання на території Гетьманату російських військових частин перекладалися на місцевих мешканців, зокрема і підданих Києво-Печерської Лаври. Такі дії спричиняли розорення підданих, їхні втечі. Вже 21 липня 1753 р. повірений Ліщицької (Ліщинської) економії Києво-Печерської Лаври Стефан Даданський зробив подання про нанесені збитки для належачих їй у м. Стародубі будинків [6, арк. 3]. Загальний обсяг збитків для лаврського двору "Польовий", згідно з його обрахунками, склав 100 рублів. Ці підрахунки були направлені до Стародубської полкової канцелярії [6, арк. 3 зв.]. Згідно з інструкцією Стародубської полкової канцелярії Григорій Юрійович Максимович та Стефан Петрункевич оглянули двір і склали відповідний акт щодо стану справ двору "Польовий". Вони зафіксували відсутність мешканців на час огляду, як і прихожій старій світлиці, розбиті шибки, значні зовнішні та внутрішні руйнування. У деяких вікна залишилися одні рами [6, арк. 4 зв.].

30 квітня 1754 р. перебуваючий у вотчинах Києво-Печерської Лаври стародубський соборний старець ієромонах Михайло Ядрило надіслав у Лавру донесення, згідно з яким Стародубський магістрат наніс збитків для належачих Лаврі у м. Стародубі будинків. Внаслідок цих постоїв та регулярних вимагань грошових зборів двір Польовий, у якому мешкав "розкольник" Самсон, був майже повністю спустошений та зруйнований. Побачивше це перебуваючий тут Самсон залишив двір, не сплативши річної платні "за квартиру". Про ці дії Ядрило поставив до відома Стародубську полкову канцелярію. З огляду на те, що остання не вжила ніяких дій щодо припинення утисків лаврських володінь 7 травня 1754 р. архімандрит Києво-Печерської Лаври Лука звернувся до Генерального військового обозного (19 травня це подання було отримано у Генеральній військовій канцелярії), просячи вжити заходів, щоб надалі не обтяжувати лаврських будинків у Стародубі, перевівши їх з від магістратату в підпорядкування Стародубської полкової канцелярії [6, арк. 2–2 зв.]. 18 травня архімандрит Києво-Печерської Лаври за зверненням перебуваючого у володіння Лаври у Стародубі Ядрила зробив подання Генеральній військової комісії про утиски лаврських маєтностей з проханням розгляду справи комісією. 20 травня 1754 р. розпорядження про відповідний розгляд Генеральна військова канцелярія направила до Стародубської полкової канцелярії [6, арк. 5].

Тому адміністрація Лаври намагалася всіляко уникнути відповідних постоїв регулярних частин у своїх володіннях. У 1754 р. архімандрит Києво-Печерської Лаври Лука самостійно звертався до магістрату Стародуба, повідомляючи про збитки, завдані приналежному Лаврі будинку у Стародубі [6, арк. 1]. До Генеральної військової канцелярії надходили звернення і щодо розміщення на території Гетьманату, зокрема і у лавр-

ських володіннях російських регулярних частин. Так митниця була перенесена з розкольницької слободи Злинки у володіння Києво-Печерської Лаври у село Вишков. Відповідно, передислокували і штаб Псковського драгунського полку. Новим місцем розміщення штабних службовців стала Святська слобода, яка також належала Лаврі. Проте, 2 жовтня 1756 р. тут спалахнула пожежа, яка спалила майже всі будівлі слободи, придатні для розміщення людей (збереглися лазні). Тому прем'єр-майор Псковського драгунського полку Білолібський з огляду на осінні холоди, 16 жовтня звернувся до київського віце-губернатора Іван Костюрина з проханням про розпорядження щодо нового місця дислокації. До відповідного наказу Білолібський перевів штаб у села Нові і Старі Бобовичі, які також належали Лаврі. Це викликало опір з боку лаврського духовенства і архімандрит Києво-Печерської Лаври Лука звернувся з листом до Стародубської полкової канцелярії з проханням звільнити від постоїв слободу Святську до відбудови після пожежі. Лаврський архімандрит просив також звільнити від розміщення штабу Псковського драгунського полку сіл Старі і Нові Бобовичі, запропонувавши розмістити їх у розкольницьких слободах. Натомість, гетьман давав доручення забезпечити рівномірне розміщення російських частин, щоб не було надмірного переобтяження окремих громад. Про це мали доповісти Генеральна військова канцелярія і Стародубська полкова канцелярія. Згодом Іван Костюрин повідомив про свій дозвіл на тимчасове розміщення драгунського штабу в селах Старі і Нові Бобовичі [7, арк. 128–129 зв.].

Обурення Лаври викликало і прагнення гетьманської адміністрації проконтролювати збори порцій та рацій у лаврських володіннях, включивши місцеве населення у податкову базу Гетьманату. Зокрема, 27 квітня 1753 р. ієромонах Іоакинф повідомив про ревізію Смілянської волості Києво-Печерської Лаври горошинським сотником Петром Сахновським. Останній посилався на гетьманське розпорядження, отримане з Лубенської полкової канцелярії. Загальний розмір у порцій та рацій, які мали зібрати у цьому володінні, у грошах оцінили у 42 руб. 24,2/4 коп. [9, арк. 1–1а зв.].

Києво-Печерська Лавра взяла участь у проведенні слідства над Іваном Рубовим, який будучи затриманим через відсутність паспорту, заявив що походить з цих лаврських володінь. Відповідно, утримуючи його під вартою Київська полкова канцелярія 6 квітня 1758 р. звернулася до Лаври. Викликані для свідчень мешканці лаврських володінь (Нових Бобовичів та Вишкова) Сидір Свириденко, Прохор Мостобой та Іван Кожем'якін в Економічному правлінні Лаври підтвердили, що ні у Нових, ні у Старих Бобовичах Рубов не є уродженцем, як ніхто не знав і його батька. Ці покази за всіх підписав Кожем'якін, так як інші були неписьменні [10, арк. 1–1зв.].

Чимало конфліктних ситуацій, які траплялися у лаврських володіннях, також потрапляли у поле зору службовців Генеральної військової та полкових канцелярій. Так 25 січня 1755 р. Остап Зайченко прибув до монастирського шинку, який належав Лаврі у с. Сорокошичі. Тут стався конфлікт з

лаврським підданим Василем Лобом, у ході якого останній був вбитий [5, арк. 6зв.]. Обставини вбивства відображують матеріали допиту, вчиненого 15 лютого. З'ясувалося, що Лоб, будучи на момент конфлікту напідпитку, фактично сам спровокував Зайченка на неправомірні дії. Будучи доставлений до Києво-Печерської Лаври Остап добровільно зізнався у вбивстві. Про це Лавра промеморією від 13 березня 1756 р. повідомила Київську полкову канцелярію, додавши копію протоколу допиту. Після допиту вбивцю утримували у Лаврі скутим в ланцюги. Однак Зайченко зламавши ланцюг, втік. Невдовзі його затримали у своєму будинку у Сорокошичах і знову доставили до Лаври. Після цього монастирська братія направила Зайченка до Київського полкового секвестру, доклавши прохання повідомити про вчинене щодо вбивці покарання [5, арк. 3]. Після побиття батогами Зайченка відправили до в'язниці Рогервіку [4, арк. 2].

Київська губернська канцелярія також звернулася до адміністрації Гетьманату з вимогою розслідування вбивства одного з підданих Києво-Печерської лаври на косовиці. Справу на обвинуваченого Степана Коваля, мешканця с. Денисівки, Яблунівської сотні Лубенського полку, у цьому злочині розглядали у Лубенському полковому суді. Саме він у 1753 р. ненавмисно вбив лаврського підданого Нестора Єлістратова, про що Лавра донесла Київській губернській канцелярії. Та, своєю чергою, після відкриття справи, опитування свідків і затримання підозрюваного, передала все це до Лубенського полкового суду. У ході допиту в Київській губернській канцелярії був допитаний і старший на косовиці лаврський монах Конон, який був свідком зіткнення старшого над 30-ма косарями (12 днів) на лаврській косовиці Єлістратова та Коваля. У його ході учасники при інших косарях обмінялися ударами, зокрема Коваль отримав удар у груди. Від зворотнього удару у лівий бік Нестор Єлістратов і помер, хоча й не одразу. Сутичка сталася в першій половині дня, а смерть наступила після заходу сонця, після самої сутички він складав сіно, по опівдні ліг відпочивати і прокинувся увечері, скаржачись на біль у животі. Конон же, розвівши учасників бійки, поїхав за грошима для косарів до Лаври. Монах привід для бійки вбачав у тому, що Нестор Єлістратов з меншою кількістю робітників наскладав більше сіна, ніж робітники Степана Коваля [8, арк. 1, 4 зв.].

У ході проведення слідства Степана Коваля у Київській губернській канцелярії били батогами, намагаючись вибити з нього показів щодо умисного характеру вбивства. Проте, підозрюваний вперто тримався попередніх свідчень, навіть після тривалого биття. За його показами удар був "жартом" і не був виявом наміру вбити через "злість", хоча сам факт удару не заперечував. Раніше він також не був причетний до вбивств, грабунків та розбоїв, навіть не перебував під підозрою [8, арк.1зв.]. Вже 14 липня 1753 р. у Лубенську полкову канцелярію було надіслано указ з Київської губернської канцелярії з доданим донесенням економа Києво-Печерської Лаври Зосими про вбивство лаврського робітника Н Єлістратова та протоколами допитів у справі. Окрім того, так як С. Коваль був мешканцем Гетьманату він підлягав козаць-

кому судочинству, його у ножних та ручних колодках під вартою доправили у Лубенський полковий секвестр [8, арк. 4].

Позитивну характеристику Ковалю дала і яблунівська старшина. Вирушив з Денисівки він також з дозволу отаману села [8, арк. 1 зв.]. Тому обмін ударами, яку кваліфікували як бійку, яка сталася за спільною згодою обох учасників. Разом з тим, слідство не встановило наміру вбивства ("умислу"). Ненавмисне вбивство, вчинене випадково передбачало виплату відповідного відшкодування. Наявні докази у такому випадку сумнівів у винуватості слід було трактувати швидше до звільнення, ніж покарання підозрюваного. Тому 7 вересня 1754 р. Лубенський полковий суд у складі лубенського полковника Петра Апостола, лубенського полкового судді Василя Стефановича та лубенського полкового писаря Андрія Стефанова, вирішив Коваля він смертної кари звільнити. Однак, так як сплатити "головщину" він не міг, через бідність, з одного боку, так і факт сумнівного соціального походження Єлістратова ("захожий бурлака") [8, арк. 2.], було прийнято рішення призначити йому публічне побиття на ринку киями, після чого вислати у Батурин на трирічні роботи [8, арк. 2 зв.]. Після цього Лубенський полковий суд про перебуваючого у Лубенському полковому секвестрі під вартою С. Коваля поставив до відома Генеральний військовий суд. Сюди з Лубенської полкової канцелярії надіслали і справу з рішенням у справі про вбивство лаврського косаря Н. Єлістратова [8, арк. 3–3 зв.].

Характеризуючи міру наукового розроблення взаємин Києво-Печерської Лаври та адміністрації Гетьманату за правління Кирила Розумовського, зазначимо відсутність спеціальних досліджень, як у вітчизняній, так у зарубіжній історичній науці.

Джерельна база дослідження представлена рішеннями як центральних (Гетьмана, Генерального військового суду, Генеральної військової канцелярії), так і місцевих (полкових та сотенних канцелярій) органів влади, матеріалами позовів до Києво-Печерської Лаври з боку козацької старшини, взаємні скарги архімандритів Лаври та адміністраторів лаврських володінь.

Адміністрація Гетьманату намагалася активно впливати на політичні та економічні процеси на підпорядкованій території. Поступово посилюється і вплив К. Розумовського на врегулювання питань, що стосувалися позицій Церкви у Гетьманаті, зокрема монастирського землеволодіння.

Козацька старшина ретельно стежила за правомірністю діяльності Лаври у адмініструванні своїх володінь. При веденні судового розгляду справ щодо спірних землеволодінь Лавра мала надавати відповідні документи на них, а також довіреності на своїх представників у судовому процесі.

Література

1. Омельчук В. В. Судова реформа 1760–1763 років: основні етапи та наслідки / В. В. Омельчук // Наукові праці МАУП. — 2012. — Вип. 2 (33). — С. 157–163.

2. Путро А. И. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII века / А. И. Путро. — К.: Головне видавництво ВО “Вища школа”, 1988.
3. Скитский Б. В. Гетьманщина накануне ее падения (Очерки быта) / Б. В. Скитский. — Владикавказ: Сердало, 1928.
4. Центральний державний архів України у Києві (далі ЦДІАУК). — Ф. 51 (Генеральна Військова канцелярія). — Оп. 1. — Спр. 1732.
5. ЦДІАК України. — Ф. 51. — Оп. 1. — Спр. 1733.
6. ЦДІАК України. — Ф. 51. — Оп. 3. — Спр. 12545.
7. ЦДІАК України. — Ф. 51. — Оп. 3. — Спр. 14121.
8. ЦДІАК України. — Ф. 56 (Генеральний військовий суд). — Оп. 3. — Спр. 1212.
9. ЦДІАК України. — Ф. 128 (Києво-Печерська Лавра). — Оп. 1 (вотч.). — Спр. 1914.
10. ЦДІАК України. — Ф. 128. — Оп. 2 (загальні). — Спр. 562.

В. В. ОМЕЛЬЧУК
канд. іст. н., ст. наук співр., Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

Д. В. МЕЛЬНИЧЕНКО
здобувач, експерт Всеукраїнської організації "Чесне слово", м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ РЕСПУБЛІКИ ТЕХАС

Техас входить в адміністративно-територіальну систему Сполучених Штатів Америки на правах окремого штату. Історія його утворення, конституційно-правового розвитку у складі Іспанії, Мексики, а згодом набуття незалежності та подальшого входження до складу США як рабовласницького штату займає окреме місце в історії американського конституціоналізму. В умовах сучасного адміністративного та адміністративно-територіального реформування України проблеми формування моделі взаємин центральної (федеральної) та місцевої влади в одній з найбільш потужних країн світу є вкрай актуальною з огляду на можливість практичного застосування. Протистояння регіональних еліт, подібні процесу в Техасі, мали місце у цілому ряді країн світу і відповідно, за умови сприятливих внутрішніх та зовнішніх умов проходило конституювання сепаратистських рухів і утворення нових держав.

Характеризуючи міру наукового розроблення проблеми конституційно-правової історії Техасу звернемо увагу на цілу низку наукових робіт вчених, насамперед американських, які зверталися до цієї тематики вже у XIX ст. Не оминули цю тематику і ряд радянських, а згодом і російських дослідників. Зокрема, С. Чечелєв наголосив на міжнародному визнанні Республіки Техас, а також формуванні легітимних органів влади (Конгресу і Президента країни) [9, с. 20]. Anna Muckleroy звернула увагу на регламентування політики Техасу щодо індіанського населення у контексті забезпеченння правопорядку на своїй території [10]. Ethel Zivley Rather досліджено особливості входження Республіки Техас до складу США [11].

7 листопада 1835 р. конвент представників муніципалітетів Техасу у Сан-Феліпе прийняв резолюцію про створення тимчасового уряду, який керувався "принципами федеральної Конституції 1824 р.". Було прийнято рішення про утворення власної армії. Формальне проголошення відділення від Мексики відбулося вже на наступному засіданні Конвенту, яке було скликано у містечку Вашингтон-на-Бразосі. Його скликання було ініційоване Генеральною

Радою Тимчасового уряду усупереч вето губернатора штату Генрі Сміту ще у грудні 1835 р. У лютому були обрані його делегати, які зібралися 1 березня 1836 р. у недобудованому приміщенні, спеціально орендованому місцевими підприємцями для цієї мети. У цей же день за поданням Президента Конгресу було створено комітет з 5 членів Конвенту для підготовки Декларації незалежності Техасу. Його головою став Джордж Чайлдресс [9, с. 15].

2 березня 1836 р. Конвент представників народу Техасу проголосив відділення від Мексики і утворення незалежної республіки. Конституція нової держави копіювала відповідний акт США, узаконюючи рабство та ввезення рабів [1, с. 246]. Загалом Конституція Республіки Техас складалася з 6 статей, кожна з яких була розбита на розділи: від 3 до 27 у кожному — усього 69. Після цих статей йшли так звані основні і перехідні положення і Декларація про права. Документ виходив з засад розподілу законодавчої, виконавчої і судової влад (розділ 1, ст. 1). Згідно з розділом 2 ст. 1 законодавча влада у Техасі належала Конгресу Республіки Техас. Останній складався з двох палат — Сенату і Палати представників. Однак, на відміну від федеральної палати представників члени Палати представників Конгресу Республіки Техас загальною кількістю від 24 до 40 обиралися на 1 рік з громадян, які мали виборче право. Для членів нижньої палати Конгресу встановлювався ряд цензів: віковий (25 років), осілості (6 місяці проживання у певному графстві) (розд. 4, ст. 1). Члени Сенату мали обиратися на 3 роки від приблизно рівної за кількістю виборців округів (розд. 7, ст. 1). Загальна їхня кількість не могла бути більшою ніж 20 і меншою ніж 8 осіб. Віковий ценз для них був у 30 років, осілості в 1 рік (розд. 8, ст. 1).

Члени Конгресу мали спеціальний статус, зокрема недоторканість під час сесій (за винятком звинувачень у фелонії, тризні та порушенні миру). Окрім того, вони мали повний імунітет за все, висловлене ними з трибуни Конгресу (розд. 15, ст. 1).

Повноваження Конгресу, визначені ст. 2 Конституції Республіки Техас обіймали право оголошення війни, утримання і забезпечення армії та морського флоту, встановлення рівня податків та імпортних мит, надання позик, кредитів, сплата рахунків, регулювання торгівлі, карбування монети, регулювання валютного курсу, встановлення стандартів мір та ваг. У повноваження Конгресу увійшли поштове сполучення, надання виняткових прав, зокрема концесій, захист авторських прав. У випадку порушення закону мав право закликати для його захисту міліцію, придушувати бунтівників. У межах, встановлених чинним законодавством, Конгрес мав право видавати необхідні закони. Конституція встановлювала норми законотворчої діяльності Конгресу: будь-який закон має бути прийнятим кожною з палат у трьох читаннях, причому кворум для палати — ініціатора законопроекта був встановлений у дві третини її спискового складу (розд. 15, ст. 1).

Конституція Республіки Техас передбачала встановлення системи стримувань і противаг. Згідно з розділом 24, ст. 1, жодна особа, яка належала до виконавчої влади, не могла бути членом Конгресу. Конгрес мав право імпіч-

менту (розділ 6, ст. 1). Водночас, кожний закон, прийнятий Конгресом, мав бути підписаний Президентом Республіки Техас. Президентське вето могло бути подолане голосами 2/3 членами обох палат. Прийнятий парламентарями законопроект ставав законом і у разі неотримання законодавцями негативного чи позитивного висновку на нього від Президента упродовж 5 днів (розд. 26, ст. 1).

Виконавча влада згідно з ст.3 Конституції Республіки Техас належала Президенту Республіки Техас. Термін президенських повноважень встановлювався у 2 роки для першого Президента і 3 — для наступних. Водночас Президент не мав права переобрання на другий термін. При цьому перший Президент Республіки Техасу Сем Х'юстон, обраний главою Республіки Техас у жовтні 1836 р. переважною більшістю голосів (5119 проти 1330, поданих загалом за двох його конкурентів), як це було передбачено Конституцією, склав з себе повноваження у грудні 1838 р. і знову був обраний у грудні 1841 р. вже на трирічний термін. У разі рівності поданих за кандидатів голосів право вибору з них отримував Конгрес. Для Президента Республіки Техас був встановлені цензи: 35 річний вік, громадянство Техасу на час прийняття Конституції (або необхідно було безперервно бути мешканцем Техасу не менше 3 років на час президентських виборів) (розд. 1, ст. 6).

Президент Республіки Техас був головнокомандувачем збройними силами і міліції держави, але безпосереднє керівництво ними відбувалося у силу дозвільної резолюції Конгресу (розд. 4, ст. 6). Глава держави мав право помилування, за винятком права імпічменту. Укладення міжнародних угод, призначення на посади міністрів та консулів було можливим лише за згоди Конгресу. Президент був офіційним хранителем великої печатки Республіки, відповідав за дотримання законів. За надзвичайних обставин він набував право скликання засідань Конгресу, проводити спільні засідання палат, а у разі гострих суперечностей між ними — відтерміновувати такі засідання (розд. 7, ст. 6). Одночасно з Президентом Республіки Техас обирався і Віце-президент. Останній за посадою був спікером Сенату (розд. 10, ст. 1, розд. 3, ст. 3, розд. 14, ст. 6)

Перехідні положення Конституції Республіки Техас передбачали, що перший Президент та Віце-президент обиралися тим самим Конвентом, який прийняв Конституцію Республіки Техас (розд. 1). Встановлювалося, що ці посадові особи залишалися на своїй посаді, пока виборці країни не обируть їхніх наступників. Даний розділ Конституції визначав часові норми представництва в Конгресс від вибочих округів країни. Всі державні посади, зокрема Президент та Віце-президент, могли бути усунені процедурою імпічменту у разі звинувачення у хабарництві, тризні, місдімінорі, інших тяжких злочинах (розд. 16, ст. 6).

Конституція Республіки Техас закріплювала судову владу за Верховним судом, окружними судами (розд. 1, ст. 4) та судам графств (розд. 10, ст. 4). Здійснення правосуддя у графствах покладалося на мирових суддів, шерифа, коронера та констеблів.

Судово-адміністративний поділ Республіки Техас передбачав існування від 3 до 8 судових округів (розд. 2, ст. 4). Встановлювалася виборність судів на всіх рівнях. Термін повноваження суддів Верховного та окружних судів встановлювався у 4 роки з правом на переобрання, а для суддів графств та поліцейських — 2 роки (розд. 1, 12, ст. 4). Судді Верховного та окружних судів обиралися Конгресом Республіки Техас, інші — виборцями відповідного графства. Шерифів і мирових суддів наділяв повноваженнями Президент Республіки Техас (розд. 9, 12, ст. 4). Юрисдикція окружних судів поширювалася на адміралтейські і морські справи, а також на всі цивільні справи з сумою позову від 100 дол. Окружним судам підлягали і справи за позовами щодо громадських посадових осіб та консулів (розд. 3, ст. 4). Верховний суд Республіки Техас виступав тільки у якості апеляційної інстанції і складався з Голови та асоційованих суддів (розд. 7, ст. 4).

Конституція Республіки Техас передбачала існування в кожному судовому окрузі посади судового атторнея (розд. 5, ст. 4).

Норми активного виборчого права надавали громадянам Республіки Техас право голосувати на виборах до Конгресу і Президента за наявності ряду умов: вік від 21 рок, 6 років мешкання у відповідному окрузі чи графстві (розд. 11, ст. 6).

Конституція Республіки Техас ставила можливість здійснення своїх громадянських прав у залежність від кольору шкіри: вільні негри та індіанці не мали права голосу (розд. 7, ст. 1). Натомість, вона наділяла громадянством Республіки Техас всіх вільних білих мешкаючих тут на час прийняття цього акту. У подальшому для отримання громадянства вимагалася наявність 6-ти місячного перебування у Техасі та принесення присяги на вірність Республіці Техас (розд. 6, 10 Основних положень).

Рабовласницький характер Конституції Республіки Техас чітко засвідчували Основні положення (розд. 9). Вони закріплювали недоторканість рабоволодіння, раби проголошувалися гідною власністю своїх господарів, Конгрес позбавлявся права забороняти ввезення емігрантами своїх рабів з-за меж країни, звільняти рабів. Рабовласникам заборонялося звільнення своїх рабів без спеціального дозволу Конгресу. Вільні негри не могли мешкати на території Республіки Техас без спеціального дозволу Конгресу.

Конституція Республіки Техас закріплювала за кожним громадянином, який мешкав на її території на час прийняття Конституції, право на земельну ділянку в розмірі однієї ліги на кожного главу родини та 1/3 на кожного члена родини — чоловіка віком від 17 років (розд. 10 Основних положень).

Конституція також передбачала триступеневу систему внесення змін і доповнень. Вони мали подаватися однією з палат Конгрессу і представлятися на подання більшістю обох палат пойменним голосуванням. Згодом ці зміни і доповнення розглядалися Конгресом нового скликання більшістю у 2/3 обох палат і висувалися для ратифікації на референдумі [9, с. 17–19].

Конвент звернувся за допомогою до США. Після розгрому 21 квітня 1836 р. під Сан-Хасінто техасцями війська мексиканського генерала

Санта-Анни останній 14 травня підписав угоду з представниками Республіки Техас. Документ передбачав припинення військових дій та виведення мексиканських військ з Техасу. Генерал зобов'язався домогтися визнання Мексикою незалежності нової держави і встановлення кордону між ними по р. Ріо-Гранде-дель Норте. Проте, мексиканський конгрес проголосив цю угоду та зобов'язання Санта-Анни недійсними [1, с. 246; 2, с. 332] 20 травня та 29 липня. Попри це Конгрес Техасу 19 грудня 1836 р. проголосив своїм південним і західним кордоном Ріо-Гранде [2, с. 332], аж до її витоку, а далі чітко на північ до 42° північної широти. Претензії техасців на ці території, загальною площею понад 1 млн км^2 не підкріплювалися ні історичними традиціями, ні реальним контролем. Споконвічні техаські землі об'єднували три округи мексиканського штату Коауїла та Техас (Бексар, Бразос, Накогдочес, раніше відомі як провінція Техас). Південним кордоном Техасу традиційно була р. Нуесес. Таким чином, Республіка Техас претендувала не лише на територію штату Коауїла та Техас, а й на території, які входили до складу двох інших мексиканських штатів (Тамауліпас та Чіауа) та двох федеральних територій (Нова Мексика та Верхня Каліфорнія). При цьому у склад Техасу потрапляла столиця Нової Мексики Санта-Фе. Конвенція про демаркацію державного кордону, укладена Техасом з США у квітні 1838 р. не передбачала негайного демаркації спірних ділянок кордонів і обходила питання про райони, на які поширювався суверенітет Республіки Техас. Уряд Техасу намагався розширити підконтрольну територію. Проте експедиція по захопленню Санта-Фе влітку 1841 р. закінчилася невдачею, а її учасники потрапили до полон у мексиканців [5].

Події у Техасі 1835–1836 рр. викликали бурхливий резонанс в США. По всій країні, особливо на південь від р. Огайо громадська думка та ЗМІ звинувачували Мексику в агресії, відверто підтримуючи повстанців Техасу. Для них збирали кошти у містах та селах, банки надавали позики. У Новому Орлеані, Луїсвілі, Цинциннаті, Нью-Йорку йшло вербування добровольців. Бажаючі у Алабамі, Теннесі, Кентуккі, Огайо, підбадьорені перспективою отримання землі вступали у добровольчі формування, які через р. Сабін або морем через Новий Орлеан потрапляли до Техасу. За кілька місяців після битви під Сан-Хасінто 39 рот було укомплектовано прибульцями з США і лише 14 — корінними техасцями. Через Новий Орлеан продовжували надходити боєприпаси і спорядження.

Влітку 1836 р. регулярні війська генерала Гейнса з відома уряду перейшли кордон і зайняли м. Накогдочес, яке розміщувалося на 50 миль від кордону. Мексиканський посланець у Вашингтоні М. де Горостіса заявив рішучий протест, однак Держдепартамент так і не надав задовільного пояснення. Про такий "нейтралітет" США він 4 жовтня доповів мексиканському урядові і у цьому самому місяці залишив Вашингтон.

У червні 1836 р. Президент США Джексон доручив чиновнику Держдепартаменту Морфіту вивчити стан справ у Техасі. Отримавши його звіт він 21 грудня звернувся з посланням до Конгресу, в якому за порадою Держсекрета-

ря Форсіта та новообраного Президента Ван-Бюрена рекомендував відкласти дипломатичне визнання Республіки Техас [2, с. 332–333]. Проте під тиском протехаського лобі та південних штатів Білий Дім змушений був змінити свою позицію. З березня 1837 р. Президент США Джексон офіційно визнав незалежність Техасу в останній день свого перебування на цій посаді [3, с. 82], підписавши резолюції Сенату і Палати представників та призначивши повіреного при техаському уряді [2, с. 334]. У серпні 1837 р. уряд Техасу звернувся до США з офіційним проханням про вступ до їхнього складу, проте отримав відмову через внутрішні суперечності між північними та південними штатами [4, с. 168]. Якщо південні рабовласницькі штати з самого початку активно підтримували анексію Техасу, то Північ виступала переважно проти [8, с. 64].

Восени 1836 р. були сформовані органи державної влади Техасу. Пройшли перші вибори Конгресу та Президента Техасу. Основою політико-правового режиму нової держави став компроміс між інтересами плантаторів-рабовласників та фермерів [9, с. 20].

В 1839–1840 рр. уряд Техасу розпочав активну дипломатичну діяльність спрямовану на забезпечення визнання провідними європейськими державами, які сподівалися, що нове державне утворення стане бар'єром на шляху експансії офіційного Вашингтону [2, с. 334]. Внаслідок активних консультацій нову державу визнали Франція (1839 р.), Нідерланди (1840 р.) та Бельгія (1841 р.) Англія встановила консульські відносини, уклавши двосторонню угоду. За посередництва Лондона у 1843 р. розпочалися перемовини з Мексикою, які закінчилися невдачею [4, с. 167–169].

Уряд Техасу також приступив до регламентування взаємин з індіанським населенням на своїй території, зробивши у Х'юстоні відповідну декларацію 13 листопада 1835 р. [10, p. 252]. Зростало і біле населення Техасу. На 1840 р. населення Республіки Техас склало 70 тис. осіб [5]. Проте, привілейований статус мали білошкірі мешканці, насамперед, представники плантаторської рабовласницької верхівки.

Характеризуючи політико-правовий статус Техасу зазначимо, що його відокремлення від Мексики пройшло в односторонньому порядку час і незалежність проголошеної Республіки Техас так і не була визнана урядом Мексики.

Кордони новоутвореної Республіки Техас було встановлено в односторонньому порядку і лише частково були регламентовані техасько-американською конвенцією.

Уряд Мексики був змушений визнати приналежність Техасу до США за наслідками невдалої війни з Вашингтоном.

Література

1. Альперович М. С. История Латинской Америки (с древнейших времен до начала XIX в.) / М. С. Альперович, Л. Ю. Слезкин: уч. пос. — М.: Высшая школа, 1981. — 295 с.

2. Альперович М. С. Территориальная экспансия США в середине XIX в. // История США в 4 т. — Т. 1 (1607–1877) [ред. кол.: Н. Н. Болховитинов (отв. ред.) и др.] / М. С. Альперович. — М.: Наука, 1983. — С. 324–361.
3. Вард Г. История США: Подробный справочник по истории [пер. с англ. И. А. Сергеевой] / Грег Вард. — М.: АСТ; Астрель, 2009. — 256 с.
4. Миньяр-Белоручев К. Непризнанные государства в системе международных отношений (опыт Северной Америки XIX в.) / К. Миньяр-Белоручев // Власть. — 2015. — № 5. — С. 166–169.
5. Миньяр-Белоручев К. Экспансия США и формирование американо-мексиканской границы. 1821–1854 гг. / Константин Миньяр-Белоручев // Научные ведомости Белгородского государственного университета. — Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. — 2013. — № 15 (158). — Вып. 27.
6. Омельчук В. В. Механізми формування національної ідентичності у державній політиці зарубіжних країн як чинник єдності гуманітарного простору / В. В. Омельчук // Молода нація. — 2008. — № 1(46). — С. 38–58.
7. Омельчук В. В. Особливості реалізації державної політики інтеграції національних меншин у гуманітарні простори держав світу / В. В. Омельчук // Молода нація. — 2008. — № 2 (47). — С. 52–69.
8. Чечелев С. В. Основные этапы истории американского сецессионизма / С. В. Чечелев // Вестник Омского университета. — Серия: Право. — 2011. — № 1 (26). — С. 56–66.
9. Чечелев С. В. Основы конституционного законодательства Республики Техас: историко-правовой анализ // С. В. Чечелев // Вестник Омского университета. — Серия: Право. — 2009. — № 3 (20). — С. 13–20.
10. Muckleroy A. The Indian Policy of the Republic of Texas, I / Anna Muckleroy // The Southwestern Historical Quarterly. — Vol. 25. — No. 4 (Apr., 1922). — P. 229–260.
11. Rather E. Z. Recognition of the Republic of Texas by the United States / Ethel Zivley Rather // The Quarterly of the Texas State Historical Association. — Vol. 13. — No. 3 (Jan., 1910). — P. 155–256.

Н. І. НОВАЛЬСЬКА
канд. е. н., проф. МКА, УРІМБ МАУП

Н. М. СУЛІМА
канд. е. н., доц., НУБУ, м. Київ

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЙОГО ПРОДУКЦІЇ

Підвищення ефективності сучасного виробництва та забезпечення конкурентоспроможності продукції ґрунтується в основному на нових рішеннях у сфері техніки та технології, а також на застосуванні нових організаційних форм та економічних методів господарювання, які використовують на різних стадіях циклу "наука-виробництво".

Сьогодні є загальновизнаним той факт, що підприємства домагаються конкурентних переваг за допомогою розробки та впровадження інновацій [1].

Інноваційна діяльність підприємства являє собою комплексний процес створення, використання і розповсюдження нововведень з метою отримання конкурентних переваг та збільшення прибутковості свого виробництва. В ринковій економіці інноваційна діяльність підприємств — один із найсуттєвіших вагомих чинників, які дозволяють підприємству посідати стійкі ринкові позиції і отримувати перевагу над конкурентами в тій галузі, яка є сферою комерційних інтересів даного підприємства.

Виділяють такі способи організації інноваційної діяльності: інноваційна діяльність на основі внутрішньої організації, коли інновація створюється і (або) освоюється всередині фірми її спеціалізованими підрозділами на базі планування і моніторингу їх взаємодії по інноваційному проекту; інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації при допомозі контрактів, коли замовлення на створення і (або) освоєння інновації розміщується між сторонніми організаціями; інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації за допомогою венчурів, коли фірма для реалізації інноваційного проекту засновує дочірні венчурні фірми, які залучають додаткові сторонні засоби (кошти).

Результати дослідження свідчать, що найчастіше використовується другий спосіб організації інноваційної діяльності — фірма розміщує замовлення на розробку новизни, а освоює їх власними силами. Відносна рідкість використання першого способу пояснюється недостатнім потенціалом фірмової науки [2].

Сутність інноваційної стратегії підприємства полягає в тому, що ефективний розвиток підприємства пов'язаний з отриманням переваги над конкурентами і збільшенням прибутку не стільки за рахунок маніпуляції цінами, скільки шляхом постійного оновлення номенклатури виробів та розширення напрямів діяльності підприємства.

В ринковій економіці перевагу отримують ті підприємства, які швидко й активно освоюють нововведення. Це дозволяє їм розширити ринки збуту своєї продукції, завоювати нові сегменти ринку, а в разі освоєння принципово нових нововведень — тимчасово зайняти домінуюче положення на ринку нової продукцію, що безпосередньо пов'язано з можливістю отримання підприємством значно більших прибутків, ніж інші підприємства.

Інноваційна підприємницька діяльність — це особливий процес організації господарювання, який оснований на постійному пошуку нових можливостей покращання техніко-технологічних факторів виробництва. Вона пов'язана з готовністю підприємницької структури (фізичної або юридичної особи) брати на себе весь ризик по здійсненню нового проекта або покращанню існуючого, а також виникаючу при цьому фінансову, моральну і соціальну відповідальність.

У загальному вигляді інноваційну підприємницьку діяльність можна визначити як суспільний технічний економічний процес, що приводить до створення кращих за своїми властивостями товарів (продукції, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень.

Необхідність організації інноваційної підприємницької діяльності обумовлена: потребами підвищення техніко-технологічного рівня виробництва; збільшенням затрат і погіршенням економічних показників підприємств; швидким моральним старінням техніки і технології; визначаючою роллю науки і підвищення ефективності розробки і впровадження нової техніки; важливістю і економічною доцільністю посилення інтенсивних факторів розвитку виробництва, на основі використання досягнень науково-технічного прогресу у всіх сферах економічної діяльності; потребами істотного скорочення строків створення і освоєння нової техніки; важливістю розвитку масової творчості винахідників і раціоналізаторів та використання їх пропозицій.

Дослідження свідчать, що на практиці виділяють три основних види інноваційної підприємницької діяльності: інноваційна діяльність в сфері техніко-технологічного забезпечення виробництва; інноваційна діяльність в сфері збільшення виробництва, підвищення якості і здешевлення продукції; інноваційна діяльність в сфері соціальної політики [2].

Перший вид інноваційної підприємницької діяльності пов'язаний з процесом кількісного і якісного оновлення виробничого потенціалу, який направлений на підвищення продуктивності праці, економію енергоресурсів, сировини і матеріалів та відповідно на збільшення прибутків.

Другий вид інноваційної підприємницької діяльності представляє собою процес якісного удосконалення продукції, її здешевлення, розширення асортименту, який направлено на повніше задоволення потреб населення.

Третій вид інноваційної підприємницької діяльності, пов'язаний з розширенням і покращанням сфери послуг для населення, який направлений на створення нормативних умов для праці та відпочинку і відповідно на підвищення продуктивності праці.

Для підвищення ефективності суспільного виробництва держава сприяє розвитку економіки на інноваційних засадах, забезпечує функціонування інноваційних підприємств, що розробляють, виробляють і реалізують інноваційну продукцію.

Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Відповідно до цього держава забезпечує взаємодію науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності, здійснює ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності та підприємництву у науково-виробничій сфері.

Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом: визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого і регіонального рівнів; формування і реалізації державних, галузевих і регіональних інноваційних програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності; захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансової підтримки виконання інноваційних проектів; встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Література

1. Амоша А. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / А. Амоша // Економіст. — 2005. — № 6. — С. 28–32.
2. Економіка і фінанси підприємства: Навч. посібник / Степасюк Л. М., Сулима Н. М., Величко О. В.; За ред. В. К. Збарського і В. І. Мацибори. — К.: "ЦП "КОМПРИНТ"", 2013. — 335 с.

В. В. ОПАНАСЮК
канд. е. н., УРІМБ МАУП

РОЛЬ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

У відповідності до національного законодавства держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється не тільки шляхом визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму, проте й ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу.

Статтею 18 Закону України "Про туризм" "Сертифікація і стандартизація у сфері туристичної діяльності" визначено державну систему стандартизації у сфері туристичної діяльності, яка спрямована на:

- захист інтересів споживачів і держави з питань безпеки туризму, життя і здоров'я громадян, охорони майна та довкілля;
- класифікацію туристичних ресурсів України, забезпечення їх охорони, встановлення гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;
- підвищення якості товарів, робіт, послуг відповідно до потреб споживачів;
- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій;
- взаємозамінність та сумісність товарів, робіт, послуг, їх уніфікацію;
- створення нормативної бази функціонування систем стандартизації і сертифікації товарів, робіт, послуг.

Національним законодавством визначено, що сертифікація товарів, робіт, послуг у сфері туристичної діяльності здійснюється з метою:

- запобігання реалізації товарів, робіт, послуг, небезпечних для життя, здоров'я людей, майна і довкілля;
- сприяння споживачам у свідомому виборі товарів, робіт, послуг;
- забезпечення дотримання обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;
- гармонізації стандартів, норм і правил з міжнародними стандартами, рекомендаціями, нормами і правилами, що стосуються вимог до об'єктів

відвідування і туристичних послуг, взаємодії туроператорів, використання обмежених туристичних ресурсів, якості і видів туристичних послуг.

Перелік туристичних послуг, що підлягають обов'язковій сертифікації стосовно безпеки для життя та здоров'я людей, захисту їх майна та охорони довкілля, порядок проведення сертифікації послуг у сфері туристичної діяльності визначаються Кабінетом Міністрів України відповідно до закону. Підтвердження відповідності туристичних послуг здійснюється в установленому порядку.

Верховною радою України було прийнято низку нормативно-правових актів у сфері сертифікації і акредитації: Закон України "Про стандартизацію"; Закон України "Про підтвердження відповідності"; Закон України "Про акредитацію органів з оцінки відповідності"

Закон України "Про стандартизацію" регулює відносини, пов'язані з діяльністю у сфері стандартизації та застосуванням її результатів, спрямований на забезпечення єдиної технічної політики у цій сфері. Проте, впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" потребує внесення змін до цього нормативно-правового акту. Кабінетом міністрів України в 2012 р. було оприлюднена для обговорення проект закону України "Про внесення змін до Закону України "Про стандартизацію", а в 2013 р. винесено на обговорення громадськістю нову редакцію закону України "Про стандартизацію". У вищезазначених документах визначено, що в Україні існують три системи стандартів: міжнародні стандарти; міждержавні стандарти та державні стандарти України.

Міжнародний стандарт — стандарт, прийнятий міжнародною організацією стандартизації і доступний для широкого кола користувачів.

В 2005–2012 рр. Міжнародна організація зі стандартизації прийняла стандарти ISO в третій редакції (див. рис. 1). У порівнянні із стандартами версій 1987 р. та 2000 р. в новій редакції враховано нові підходи та накопичений досвід в сфері управління якістю.

Міждержавний стандарт — регіональний стандарт, передбачений Угодою про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації від 13 березня 1992 року та прийнятий Міждержавною радою стандартизації, метрології і сертифікації.

Чинні в Україні міждержавні стандарти, які встановлюють вимоги до організації туристичної та екскурсійної діяльності представлено на рис. 2.

Державні стандарти України (ДСТУ) — стандарти, розроблені відповідно до чинного законодавства України, що встановлюють для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості, розроблені на основі консенсусу та затверджені уповноваженим органом. Державні стандарти розробляються на основі міжнародних, регіональних (європейських) стандартів. У відповідності до наукових досягнень знань та практики [2].

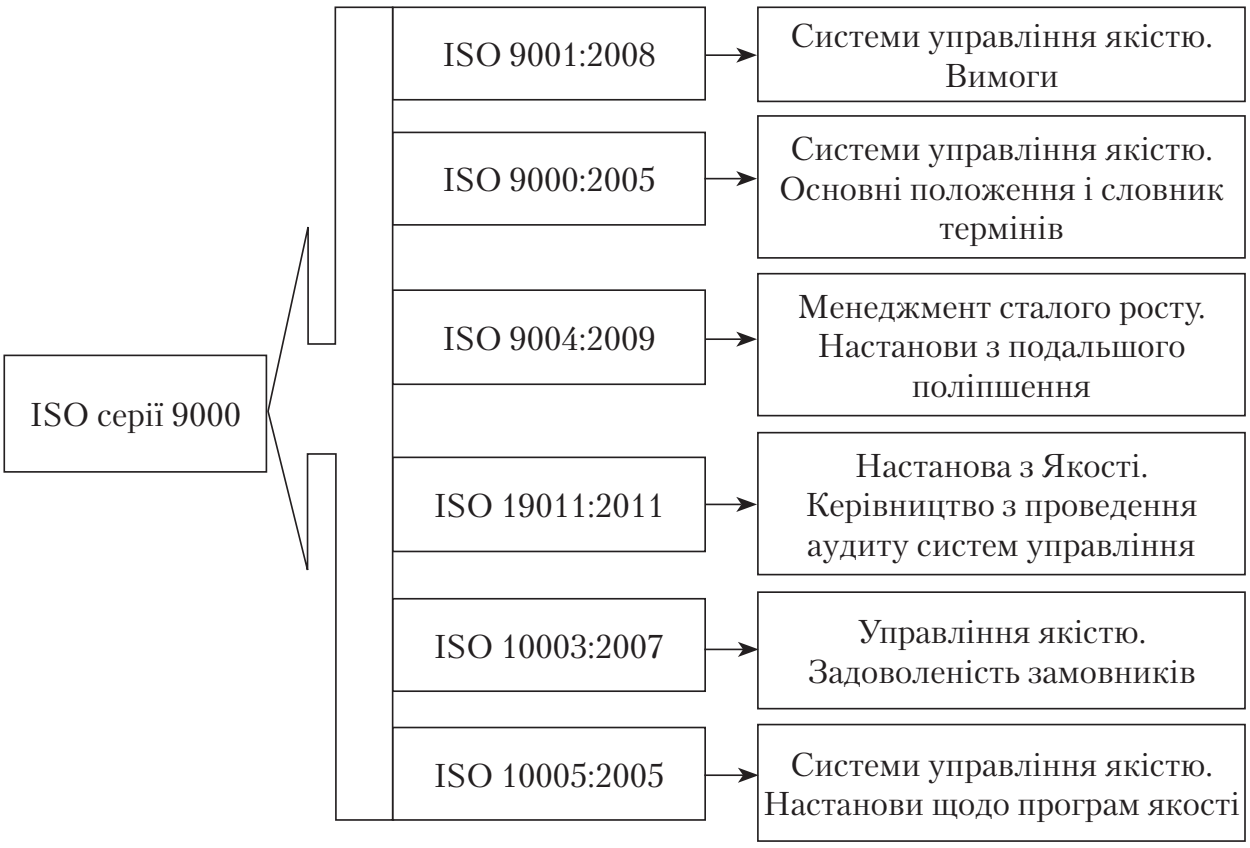

Рис. 1. **Стандарти ISO в сфері управління якістю (третя редакція)**

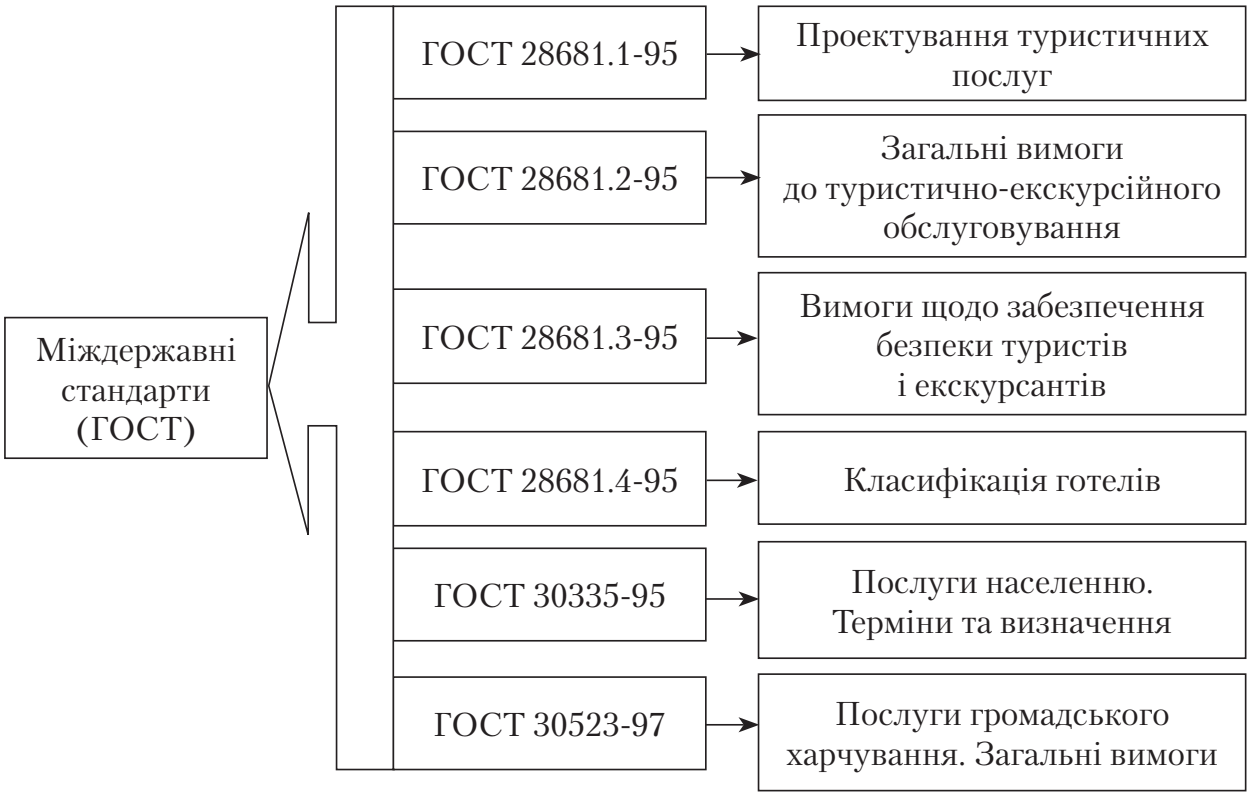

Рис. 2. **Міждержавні стандарти, що встановлюють вимоги до організації роботи суб'єктів туристичної діяльності**

Державні стандарти України, що встановлюють вимоги та правила здійснення діяльності суб'єктами туристичної індустрії представлено на рис. 3.

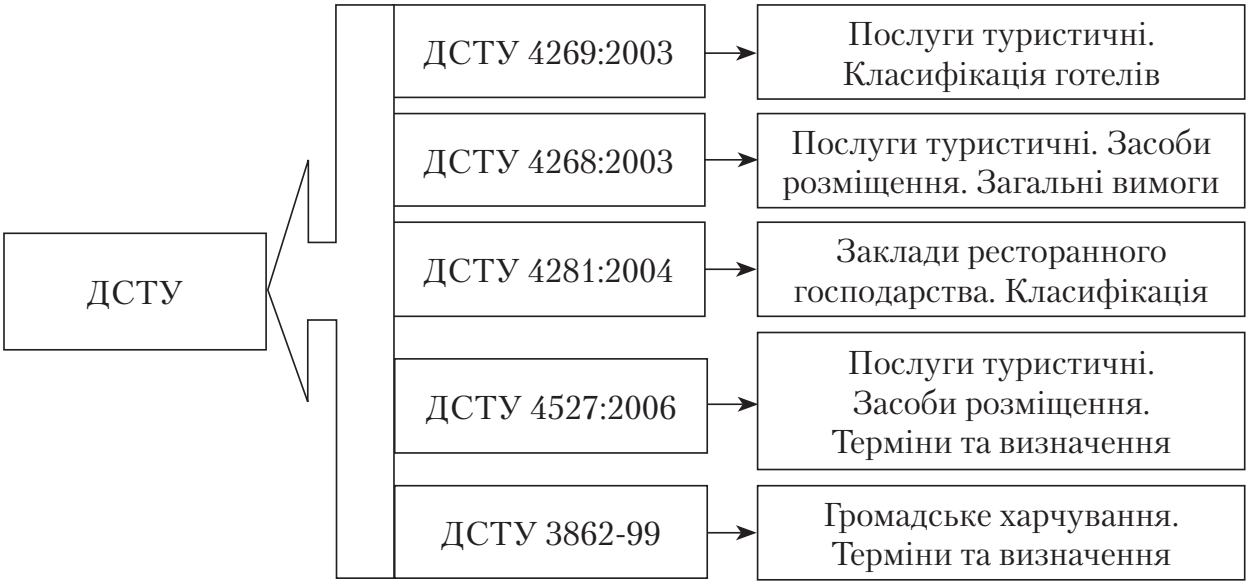

Рис. 3. **Державні стандарти України, що встановлюють вимоги та правила здійснення діяльності суб'єктами туристичної індустрії**

Україною впроваджуються світові вимоги та тенденції з управління якістю шляхом прийняття стандартів серії ДСТУ, які є тотожним перекладом ISO 9000 та містить положення, які відповідають чинному законодавству України [91, с. 15]. Відповідність стандартів системи управління якістю ISO та ДСТУ представлено в табл. 1.

На державному рівні регулювання важливе значення має діяльність громадських організацій. Основними з них є: Українська асоціація з якості (УАЯ), Українське товариство якості (УТЯ), приватна організація СЕРТИКОМ, Академія якості (АЯ), Український міжнародний фонд якості (УМФЯ) та інші.

Таблиця 1

Відповідність стандартів ISO та ДСТУ щодо системи управління якістю

Національні стандарти України (ДСТУ)		**Міжнародні стандарти (ISO)**	
Позначення стандарту	**Назва**	**Позначення стандарту**	**Назва**
1	2	3	4
ДСТУ ISO 9001:2009	Системи управління якістю. Вимоги.	ISO 9001:2008	Quality management systems. Requirements
ДСТУ ISO 9000:2007	Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів	ISO 9000:2005	Quality management systems. Fundamentals and vocabulary

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
ДСТУ ISO 9004:2012	Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю	ISO 9004:2009	Managing for the sustained success of an organization. A quality management approach
Не прийнято		ISO 10001:2007	Quality management Customer satisfaction. Guidelines for codes of conduct for organizations
ДСТУ ISO 10002:2007	Управління якістю. Задоволеність замовників. Настанови щодо розглядання скарг в організаціях	ISO 10002:2004	Quality management Customer satisfaction. Guidelines for complaints handling in organizations
Не прийнято		ISO 10003:2007	Quality management Customer satisfaction- Guidelines for dispute resolution external to organizations.
ДСТУ ISO 10005:2007	Системи управління якістю. Настанови щодо програм якості	ISO 10005:2005	Quality management systems. Guidelines for quality plans
ДСТУ ISO/TR 10013:2003	Настанови з розробляння документації системи управління якістю	ISO/TR 10013:2001	Guidelines for quality management system documentation
ДСТУ ISO 19011:2012	Настанови щодо здійснення аудитів систем управління	ISO 19011:2011	Guidelines for auditing management systems

Українська асоціація якості створена на зразок національних організацій з якості, що діють у передових країнах Європи та світу, є національним представником України в EOQ; партнерською організацією в міжнародній системі з тестування персоналу ISTO; базовою організацією Міжнародної гільдії професіоналів якості, тощо. На базі УАЯ діє Європейський центр підтримки рухів за якість та досконаліть, який зорієнтований на країни Центральної та Східної Європи (під егідою EOQ)та за підтримки ЄЕК ООН. На даний час членами УАЯ є більше 450 відомих в Україні та за її межами організацій і підприємств, більше 1000 провідних організаторів виробництва, науковців, фахівців у галузі якості з України, країн СНД і Європи. Головною метою УАЯ є формування громадської думки та політики у сфері якості.

Приватна організація "СЕРТИКОМ" і Академія якості створені як консультаційні організації, до сфери діяльності яких, відповідно, належать надання консультаційних послуг у сфері сертифікації, забезпечення та поліпшення якості продукції, проведення навчання тощо.

Всеукраїнська громадська організація "Українське товариство якості", до складу якої входять 22 регіональних відділення у 19 областях України. Основною метою діяльності організації є започаткування нової хвилі розгортання справи якості в Україні по таких магістральних напрямках, як навчання, консалтинг, проведення конкурсів з якості, надання науково-технічної, методичної, інформаційної та фінансової допомоги підприємствам та організаціям, які прагнуть підвищити рівень якості продукції та послуг.

Асоціація лідерів турбізнесу України (АЛТУ) створена у 2007 році з метою покращення якості надання туристичних послуг. Загальна частка членів АЛТУ на туристичному ринку України оцінюється приблизно в 70 % у виїзному і понад 30 % у внутрішньому туризмі.

Основними проектами АЛТУ з підвищення якості туристичних послуг в Україні виступають:

- "Знак Якості АЛТУ" — перша недержавна програма захисту прав споживачів туристичних послуг, спрямована на покращення якості надання туристичних послуг;
- "Кодекс усталеної ділової практики та правил професійної етики суб'єктів туристичної діяльності". Зобов'язання про дотримання Кодексу взяли на себе більше 500 суб'єктів туристичної діяльності.

З 2009 р. АЛТУ розпочала впровадження програми з добровільної сертифікації туристичних агентств. Агентства, які пройдуть сертифікацію, отримають спеціальну відзнаку — "Знак якості Асоціації лідерів турбізнесу України" та будуть занесені до реєстру Асоціації лідерів турбізнесу України, як такі, що надають якісні туристичні послуги.

Таким чином, можна зробити висновок, що діяльність вище наведених громадських організацій зробила вагомий внесок в розробку теоретико-методологічної бази із регулювання та забезпечення якості надання туристичних послуг.

Література

1. Закон України "Про стандартизацію" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 31. — Ст. 145.
2. Закон України "Про туризм" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2004. — № 13. — Ст. 180.
3. Закон України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 05.04.2007 № 877 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2007. — № 29. — Ст. 389.
4. Проект закону України "Про внесення змін до Закону України "Про стандартизацію" [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=188674&cat_id=32862

5. Проект закону України “Про стандартизацію”. 2013 р. — [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: http://www.me.gov.ua/file/link/199534/file/pr_ZU_Standart.doc
6. ISO 9000 family — Quality management. [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: http://www.iso.org/iso/home/standards/management-standards.htm
7. ISO 9001 and ISO 14001 guides for SMEs. [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: http://www.iso.org/iso/home/store/publications_and_e-products/handbooks_packages.htm
8. ISO 9004–4:1993 Quality management and quality system elements. Part 4: Guidelines for quality improvement [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: www.iso.org/iso/catalogue_detail. htm?csnumber=16544
9. ISO 13053–1: 2011 “Quantitative methods in process improvement. Six Sigma Part 1: DMAIC methodology” [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: www. iso. org/iso/iso.../catalogue_detail_ics. htm?...
10. Баєв В. В. Концептуальні засади менеджменту якості в сфері туризму / В. В. Баєв // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Економічні науки. — 2012. — Вип. 3 (47). — С. 164–169.
11. Баєв В. В. Стандартизація і сертифікація туристичних послуг. Навчальна програма / В. В. Баєв. — К.: ДП “ВД “Персонал”, 2013. — 21 с.
12. Dixon A. W. Expenditure-based segmentation of sport tourists/Anthony W. Dixon, Shelia Backman, Kenneth Backman & William Norman // Journal of Sport & Tourism. — 2012. — V. 17.— № 1. — P. 5–21.

Н. Д. ПАЛЬМ
канд. філос. н., УАІСНС МАУП

ДИАЛОГ КУЛЬТУР В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

К началу XXI в. проблема диалога стала одним из ведущих научных и общественных дискурсов. Практики построения диалогических отношений продемонстрировала философская мысль XX в., апеллируя к исследовательскому опыту таких выдающихся философов, как А. Лаппо-Данилевский, М. Бубер, М. Бахтин, М. Лотман, В. Библер.

В современном мире для объяснения построения диалогических практик современных культур, зачастую выделяют три основных позиции: а) полноценный равноправный диалог; б) фиктивно-диалогическую связь — навязывание одной из сторон способов, механизмов кодификации культурных смыслов другой; в) "культурообращение" (так называемый "псевдодиалог") — сознательную позицию изоляционизма, восприятие внешних форм взаимодействия культур [3, с. 42].

В целом, идеальная модель взаимодействия культур в XXI в., представляется в виде объектно-субъектного диалога, равноправного диалога культур, отличных по культурно-историческому пути становления, ценностному ядру, ментальности. При этом диалог рассматривается как способ культурообмена, взаимообогащения культур, в противоположность сознательной или географически обусловленной позиции изоляционизма, приводящей к исчерпанию собственного потенциала, консервации и вырождению культуры.

Вместе с тем, равноправный диалог подразумевает равное положение контактирующих сторон, в противном случае — ожидается некоторая уступка со стороны "сильнейшего".

Нельзя не отметить тревожащий ученых процесс, что в настоящее время остается весьма значительной дистанция между культурой постиндустриального общества, разделяющего "постматериалистические" ценности, основанные на формировании и поддержании творческого начала в социуме, и культурами развивающихся стран. Где для последних по-прежнему актуальны традиционные ценности данных культур (причиной чему служат медленные темпы экономического развития, низкий социальный уровень жизни, политическая нестабильность — причин, ограничивающих возможность полноценного участия в диалоге).

Следует отметить, что еще недавно фигурировавшее в американской глобалистике понятие "культурная глобализация", оказалось неприменимо к реалиям: вместо культурной глобализации следует признать сложный и не-

однозначный процесс формирования культур, как правило, берущих начало в национальных и региональных началах.

Конституирование новой системы ценностей, опирающейся на коды локальных культур, оборачивается кризисом идентичности и порождает локализацию. Глобализация и локализация в данном контексте выступают как взаимосвязанные процессы, характеризующие изменчивость культурных систем в условиях расширения, трансформации культурного пространства. При этом усиление доминанты одной социальной или региональной культуры над остальными, культурная гомогенизация — очевидный результат глобализации, как полагает Р. Робертсон, предлагая, однако, ставить акцент на гетерогенной основе глобализации, которая реализуется в идее глокализации, аккумулирующей и синтезирующей современные тенденции глобализации и локализации [4, с. 31].

Другой известный глобалист З. Бауман критически отозвался о концепции глокализации, полагая, что "глокализация — процесс, ... основанный, прежде всего, на перераспределении привилегий и дискриминации, богатства и бедности, силы и бессилия, свободы и зависимости. ...Глокализация — это монополизация возможностей свободы действий" [1, с. 134].

Глокализация, присутствие локального в глобальном, или инкорпорирование элементов одной культурной системы в пространство другой по принципу коллажной сборки, представляется инверсионным откатом к восприятию "живой" культуры как набора этнографических признаков. "Отличить подмигивание от моргания", по тонкому замечанию К. Гирца, — выявить, почувствовать смысловые нюансы другой культуры на основе фрагментов, репрезентированных в своей предметной изолированности/конечности, лишенных историко-культурного контекста и территориальной соотнесенности, представляется проблематичным. "Локальное в глобальном" является, прежде всего, эстетизацией исторически зафиксированных форм культурного опыта, неизбежно обреченных служить символической основой [2, с. 335].

Наиболее распространенная концепция взаимодействия культур в глобализирующемся пространстве — концепция мультикультурализма, предполагающая "интеграцию без ассимиляции". Мультикультурализм — сосуществование множества культур в одном пространстве, как правило, имеющем государственные границы.

Практика мультикультурализма продолжает традиции постмодернизма, ориентированного на открытость, плюрализм и взаимопроницаемость культурных миров, и представляет американскую модель диалога культур в условиях глобализации.

Мультикультурализм — своеобразный интертекст, в котором выстраивается сложная конфигурация межкультурного взаимодействия, своего рода матрица осуществляемого диалога культур.

Интеграция поликультурного населения государства в данном случае координируется не этническими механизмами сплочения, а социальными. При этом манера целеполагания, исторический возраст культуры и вырабо-

танная в ходе генезиса технология трансляции и воспроизводства исторического опыта, одним словом, механизмы функционирования подструктур, компонентов культуры определяют согласие или отказ от диалога, точнее полилога, степень принятия инновационного звена и способность его адаптации к местным условиям.

Кроме того, состоятельность межкультурного диалога предполагает глубокое восприятие контактирующими сторонами своей собственной культуры в качестве предпосылки, необходимой для понимания "другого" культурного пространства.

В силу этого диалог культур в эпоху глобализации все в большей степени сводится к культурообращению или фиктивно-диалогическим связям.

Касаясь вопросов культурной гомогенизации и "транскультуры", следует заметить, что речь, в большей степени, идет о космополитичной, интернализационной культуре мегаполисов, полиэтничных по своему составу государств, инфраструктура которых располагает к формированию надэтничных механизмов интеграции общества.

Культурная гомогенизация по сценарию доминирования одной культуры, национальной или региональной, над остальными соответствует экспансионистской политике стран, "опрокинутых вовне". В данном случае культура, как совокупность ценностей, мировоззренческих установок, поведенческих клише, является силой, дестабилизирующей социокультурное пространство стран-противников и стран-реципиентов. Культура выступает своеобразным средством нейтрализации конкурентов, "мягкой мощью", к которой прибегают лидирующие на настоящий момент в глобализационном процессе страны.

Таким образом, глобальная гомогенизация, осмысляемая как унификация материальной сферы культур, обнаружила различие как в исторической динамике ценностей, так и в их иерархическом строении и обусловила кризис в понимании как своей собственной, так и "другой" культуры.

"Миграция во времени" становится, в большей степени, внутренним выражением территориальной миграции. Именно поэтому, обращение к духовному потенциалу культуры, как способу сохранения адекватности общества, является "ответом" локальных культур на глобальный вызов и свидетельствует об усилении роли культуры в надтранстерриториальной коммуникации, а также о трансформации прежнего и формировании нового/иного культурного ландшафта.

Литература

1. Бауман З. Глокализация, или кому глобализация, а кому локализация / Глобализация: Контуры XXI века: Реф. сб. Отв. ред. Ю. И. Игрицкий, П. В. Малиновский. — М., 2002. — 282 с.
2. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. Отв. ред. М. С. Горбачев. — М.: Альпина Паблишер, 2009. — 412 с.

3. Мид М. Культура и преемственность. Исследование конфликта между поколениями. / Мид М. Культура и мир детства. Избранные произведения. — М.: Наука 2010. — С. 322–361.
4. Robertson R. Globalization or Glocalization? / Globalization. Critical Concepts in Sociology. Edited by R. Robertson and K. E. White. Vol. 3. — L., N. Y.: Routledge, Taylor and Francis Group, 2003. — P. 24–38.

Г. В. ПІНЬКОВСЬКА
канд. е. н., Березанський центр дистанційного навчання МАУП

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СФЕРИ КУЛЬТУРИ

Суттєвим аспектом зростаючої значимості сфери культури у поглибленні процесів гуманітарного розвитку країни є докорінна зміна морально-психологічної атмосфери в суспільстві. Важливо зрозуміти, що успіхи під час трансформаційних процесів у країні досягаються не лише за рахунок посилення уваги до взятих самих по собі економіки чи соціально-культурної сфери, а й за рахунок уваги до душі, серця й розуму людини, її свідомості, творчої праці. Неможлива інтенсифікація виробництва без поліпшення духовного життя суспільства, піднесення ролі ініціативи, активності, творчих зусиль кожної особистості.

Важливу роль у процесі постійних інноваційних пошуків, нетрадиційних методів і, головне, створення системи визначення ефективності управлінських рішень, що реалізовуються у сфері культури, відіграє організаційна досконалість та ефективність діяльності всіх вертикальних та горизонтальних органів усіх ланок управління, що є основою формування заходів з реалізації культурної політики як ефективного регулятора розвитку сфери культури. Виокремлення значної кількості проблем у функціонуванні сфери вимагають формування нових підходів до практики управління, в цьому випадку застосування інноваційного підходу щодо створення та просування культурного продукту, організаційних і маркетингових інновацій, здійснення яких неможливе в рамках існуючих методів і процедур управління.

В сучасних умовах господарювання вкрай важливими виступають такі ознаки сфери культури регіону як її культурна привабливість в цілому (рівень сформованості з позицій здатності надання культурних послуг та формування привабливого для споживача культурного продукту), інноваційно-інвестиційна привабливість та соціально-культурна активність населення.

Інноваційно-інвестиційна привабливість сфери культури може бути розкрита через ресурсний підхід, коли в основі її формування є наявний культурний потенціал території (наявність культурних цінностей, які становлять певний інтерес для споживача та мають можливості їх використання), а також сформованість інфраструктурного, виробничого, інноваційного, інституційного, споживчого, трудового потенціалів тощо.

Зрозуміло, що інноваційно-інвестиційна привабливість сфери культури регіону, з одного боку, визначається сукупним впливом групи факторів,

оцінка яких дозволяє в цілому визначити сукупну оцінку привабливості цього регіону для інвесторів, а з іншого — сукупністю інвестиційних ризиків, що супроводжує реалізацію будь-якого інвестиційного проекту. А відтак, інноваційно-інвестиційна привабливість сфери культури, з одного боку, характеризує об'єкти інвестування, а з іншого — свідчить про те, наскільки інвестиційний об'єкт відповідає цілям інвестора (від інноваційної ідеї до її розроблення та обґрунтування, а також особливостей управління даним інвестиційним проектом).

За таких обставин важливим стає питання вдосконалення управління розвитком сфери культури регіону та його інноваційно-інвестиційною привабливістю в сучасних умовах. Класичним є підхід до управління інвестиційною привабливістю через сукупність інституційних заходів (державних, регіональних, приватних тощо), спрямованих на акумуляцію необхідних інвестицій з метою подальшого розвитку обраного об'єкту інвестування (інноваційного за змістом), визначення джерел інвестування, структури інвестицій, підтримання та регулювання інвестиційних процесів. На рівні інвестора цей процес полягає в оцінюванні привабливості інвестиційного проекту (можливості отримати економічний ефект) та ефективного використання активів закладу, вибір інструментів, методів, засобів управління операційною, інвестиційною, фінансовою діяльністю закладу в цілому.

Формування високої інноваційно-інвестиційної привабливості сфери культури регіону та країни вимагає відповідного законодавчого забезпечення, розроблення відповідних програм розвитку сфери культури, збереження національних культурних цінностей тощо.

Аналіз Бюджетного кодексу України дає змогу виявити особливості фінансування сфери культури, відповідно до яких актуальними і своєчасними є заходи щодо підвищення ефективності використання бюджетних коштів, що спрямовуються на розвиток та утримання об'єктів інфраструктури сфери культури на регіональному рівні, зокрема:

- забезпечення програмно-цільового бюджетного фінансування спеціальних програм розвитку культури;
- застосування обліку й інвентаризації інфраструктури сфери культури по всім регіонам країни та виявлення причин її збитковості;
- координація та погодження щодо отримання надходжень і розподілу бюджетних коштів закладів культури між різними гілками влади в сфері.

Для постійної підтримки впровадження інновацій у сфері культури необхідним є формування ефективного інноваційно-інвестиційного механізму, який зможе акумулювати та координувати інвестиції бізнесу, міжнародних фондів та агенцій з розвитку, що спрямовуються на неї.

До основних інструментів та методів вдосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку сфери культури мають бути віднесені:

- розроблення концепції розвитку сфери культури на середньостроковий період та відповідне забезпечення її реалізації новими норма-

тивно-правовими документами, включаючи нові закони і програми або ті, що діють на даний час;

- запровадження механізму пайового фінансування і залучення позабюджетних коштів, упровадження проектних навичок менеджменту, запровадження інструментів трансграничної співпраці в межах відповідних програм інших країн світу;
- нові інструменти фінансування: зміна розрахунку оплати праці (введення підвищуючих коефіцієнтів) і системи державного замовлення, впровадження фондів цільового капіталу, інвестиційні проекти в рамках державно-приватних партнерств, розвиток підприємницької діяльності, розширення переліку платних послуг.

Разом з тим, слід враховувати, що запропоновані методи управління, спрямовані на підвищення ефективності діяльності бюджетної сфери та розвитку сфери культури, часто створюють додаткові бар'єри при виконанні завдань закладам культури через слабку опрацьованість пропонованих нововведень, ускладнення організаційних і фінансових процедур, збільшення бюрократичного апарату, наявності корупційної складової і практичної нездійсненності всіх поставлених вимог. Важливо на етапі реформування бюджетної сфери використовувати нові інструменти і методи її реалізації для забезпечення виконання цілей і завдань реформи, які, на жаль, в реальній практиці управління поки що не відбуваються. При цьому відзначимо, що реформа, в значній мірі торкаючись бюджетних закладів культури, може негативно вплинути і на організації всіх форм власності, оскільки її наслідки позначаться на всіх ланках сфери культури.

Відсутність комплексної системи оцінки ефективності діяльності як окремих закладів культури, так і відповідних регіональних підсистем є важливим чинником зниження рівня інноваційно-інвестиційної привабливості сфери культури регіону. Зокрема, в рамках переходу центральних та регіональних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до проектного управління розвитком сфери культури необхідно запровадити моніторинг проектної діяльності (стан культурного середовища, критерії та показники оцінки ефективності проекту, контроль і коректування проекту, що включає багатоаспектний аналіз поточної ситуації, заснований на даних, які збираються для оцінки змістовного, економічного, організаційного і суспільного ефектів від того або іншого проекту). Застосування методу багатовимірної оцінки дослідження окремого соціально-культурного явища (події, проекту, заходу), в практиці управління зведеного, відповідно, до трьох складових його реалізації (аналіз ресурсного поля явища, вивчення громадської думки з даної проблеми, аналіз ступеня висвітлення предмету дослідження в засобах масової інформації, а також їх відношення до проекту, що оцінюється) дозволяє, хоча і не в повній мірі, оцінити ефективність діяльності закладів культури з реалізації окремих проектів, які відбуваються в регіоні. Практична реалізація пропонованих підходів вимагає створення системи державного моніторингу сфери культури та розроблення оновленої

системи показників і методів її розвитку, оцінювання ефективної дії програм її розвитку, контролю за кількістю та якістю наданих культурних послуг.

Основними пропозиціями щодо активізації інноваційної складової розвитку сфери культури, що має забезпечити поліпшення якості життя населення, можуть бути:

- формування різних творчих партнерств з українською і зарубіжною участю щодо задоволення потреб різних груп населення;
- активізація роботи по формуванню різних типів соціально-культурних кластерів (творчих, етнокультурних тощо);
- підтримка сучасного мистецтва через систему арт-інкубаторів, що дозволить молодим творчим працівникам створювати культурні продукти, які затребувані молоддю;
- розвиток мобільних форм надання культурних послуг у віддалених від центру районах міста та сільських територіях (пересувні виставки і концерти аматорських колективів у місцях масового скупчення населення, організація в торгівельно-розважальних центрах тимчасових виставок тощо).

Отже, матеріальні та духовні цінності культури є цілком реальним політичним і фінансовим ресурсом держави. Важливо перетворити цей ресурс в активно працюючий матеріальний і духовний капітал, удосконаливши діючий організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку сфери культури регіонів країни, який забезпечив би ефективне її відтворення у поєднанні з підвищенням духовних потреб українського суспільства.

В. З. ТАБАКОВ
канд. техн. н., доц., ІКІТ МАУП

ІНТЕГРАЦІЯ ВИЩОЇ ІТ-ОСВІТИ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ ІТ-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Висока якість вищої освіти в Україні є ціллю українського суспільства та запорукою його успішності. Рух українського освітнього співтовариства в цьому напрямку пов'язаний з виконанням зобов'язань, покладених на Україну Угодою Україна–ЄС, яку ратифіковано Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 року [1]. Статтею 431 Угоди зокрема визначено мету активізації співробітництва Україна–ЄС у галузі вищої освіти, а саме реформування та модернізація систем вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; розширення можливостей вищих навчальних закладів; активізація мобільності студентів та викладачів; та спрощення доступу до отримання вищої освіти.

Щодо реформування системи вищої освіти України, то цей пункт статті 431 Угоди реалізується відповідно до нового Закону України "Про вищу освіту" № 1556-VII від 1 липня 2014 року [2] і проблема полягає у тім, щоб всі норми цього Закону виконувались. Українські ж реалії є такими, що яким би чудовим не був Закон України, це сьогодні ще не є гарантією його виконання. Тому питання Болонізації вищої освіти, забезпечення її якості, мобільності студентів та викладачів сьогодні, як і 10 років тому, натикаються на жорсткий спротив застарілої української системи управління. Можна констатувати, що сьогоднішні "реформи" вищої освіти в Україні є формальними і не є змінами системи управління вищою освітою України по суті.

Одним з індикаторів такого стану системи управління українською вищою освітою є чиновницький саботаж Розділу V Закону України "Про вищу освіту", який має назву "Забезпечення якості вищої освіти". Управління якістю вищої освіти закон покладає на Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Реалії української освітянської системи управління є такими, що новообране Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти не може приступити до виконання своїх обов'язків, яке мало розпочатися з 1 вересня 2015 року, з причин відсутності згоди з його складом міністра освіти і науки України Сергія Квіта. В результаті процеси ліцензування і акредитації освітніх програм вищих навчальних закладів України продовжують здійснюватися за старими "корупційними" процедурами.

Затягування реформ системи управляння вищою освітою України особливо болюче відчуває на собі сектор освіти в ІТ-сфері, який порівняно з іншими напрямами та галузями вищої освіти є найбільш динамічним. Непоправність втрат темпу реформ освіти дуже влучно характеризують 9 та 14 заповіді Гарварда: "Час летить" і "Навіть зараз, твої вороги вже гортають книжки". Тому актуальність дослідження проблем активізації співробітництва Україна-ЄС у галузі вищої ІТ-освіти освіти та інтеграції вищої ІТ-освіти України в світовий ІТ-освітній простір є незаперечною.

Наше дослідження має на меті запропонувати план дій, реалізація якого призведе до реальної інтеграції ІТ сектора вищої освіти України у світовий ІТ-освітній простір.

Для досягнення цієї мети нами здійснено аналіз актуальної української та світової нормативно-правових баз, що регулюють освітньо-кваліфікаційний процес у ІТ секторі вищої освіти, виявлені відмінності між відповідними українськими та світовими нормами, та визначені заходи з модернізації українського ІТ сектора вищої освіти, виконання яких поставить стандарти і реалії української ІТ освіти у відповідність світовим і призведе до практичної реалізації норм статті 431 Угоди Україна–ЄС сектором вищої ІТ освіти України, а саме до зближення у сфері вищої ІТ освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу, до поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами, що здійснюють підготовку фахівців з вищою освітою у сфері ІТ, та до активізації мобільності студентів та викладачів у ІТ секторі вищої освіти, а в результаті до гармонізації українського та світового ІТ сектора вищої освіти.

По-перше, нами визначено перелік ІТ спеціальностей українських ВНЗ, що діяв до 1 вересня 2015 року (Постанова КМУ № 1719 від 13.12.2006 року) [3]. Цей перелік є досить різноплановим і включає 1) інженерні спеціальності (напрями) галузі знань інформатика та обчислювальна техніка: комп'ютерні науки, програмна інженерія та комп'ютерна інженерія; 2) інженерні спеціальності галузі знань автоматика та управління: системна інженерія та автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології; 3) природничі спеціальності галузі знань системні науки та кібернетика: прикладна математика, інформатика та системний аналіз; 4) групу спеціальностей інформаційної безпеки розділу безпека: безпека інформаційних і комунікаційних систем, системи технічного захисту інформації та управління інформаційною безпекою, і 5) спеціальність з групи гуманітарних наук та мистецтва галузі економічні науки — економічна кібернетика. Загалом — дванадцять напрямів. З них суто ІТ-шних всього три: комп'ютерні науки, програмна інженерія та комп'ютерна інженерія.

По-друге, нами проаналізовано новий перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверджений Постановою Кабміну України № 266 від 29 квітня 2015 року, який набув чинності 1 вересня 2015 року[4]. Згідно цього переліку ІТ-шними в Україні вважаються п'ять спеціальностей: інженерія програмного забезпечення, комп'ютерні науки та інформаційні технології, комп'ютерна інженерія, системний аналіз та кібербезпека. До ІТ-шного переліку, затвердженого

Постановою Кабміну, на нашу думку беззаперечно можуть бути включені лише чотири спеціальності, а п'ята — системний аналіз, потрапила до цього переліку помилково і лише за особистим клопотанням ректора Національного технічного університету України "КПІ" Згуровського М. З.

Розвиток світових стандартів вищої ІТ освіти призвів у 2005 році до видання Computing Curricula 2005[5], яким де-факто затверджено Міжнародний перелік ІТ-шних спеціальностей у складі: комп'ютерна інженерія, комп'ютерні науки, інформаційні системи, інформаційні технології та програмна інженерія. Міжнародному переліку ІТ-шних спеціальностей 2005-го року перелік ІТ спеціальностей, затверджений у 2015 році Кабінетом міністрів України, відповідає частково. Зважаючи на цю частковість, а також на десятирічну відстань між Міжнародним 2005-го року та українським 2015-го року переліками ІТ-шних спеціальностей, ми робимо висновок про те, що стан української системи управління вищою освітою у ІТ-секторі, а також система кваліфікацій українських спеціалістів з вищою ІТ-освітою, відповідає світовому рівню розвитку системи управління ІТ-освітою та системі кваліфікацій ІТ-спеціалістів десятирічної давності, і то навіть не повністю, а частково. Про зближення ІТ-секторів сфери вищої освіти, задекларованe у 341 статті Угоди Україна-ЄС, сьогодні можна констатувати, як досягнуте частково і з відставанням України від ЄС на десять років.

Сучасний стан світових стандартів ІТ-сектора вищої освіти зафіксовано два роки тому у документі Computing Science Curricula 2013[6], яким узагальнено досягнення світової вищої освіти у ІТ-сфері. Відповідно до цього документу світова номенклатура спеціальностей вищої ІТ-освіти складається навіть не з п'яти спеціальностей, як це було у 2005 році, а лише з однієї спеціальності — комп'ютерні науки. Зазначена спеціальність входить до переліку спеціальностей, затверджених Постановою Кабінету міністрів України № 266 від 29 квітня 2015 року, але не окремою узагальненою назвою, яка б відповідала сучасній міжнародній системі кваліфікацій ІТ-спеціалістів з вищою освітою, а як одна з п'яти спеціальностей, назви яких нагадують про назви ІТ-спеціальностей десятирічної давності. Навіщо Міністерство освіти та науки України разом з Кабінетом міністрів України створює умови за яких назви спеціальностей українських ІТ-спеціалістів не будуть відповідати актуальній міжнародній системі кваліфікацій можна тільки здогадуватись. Але ясно, що такі дії українських управлінців є прямим саботажем зобов'язань, взятих 16 вересня 2014 року Україною перед Європейською спільнотою.

Прикладом застосування сучасної міжнародної системи кваліфікацій ІТ-спеціалістів є Керівництво з підготовки бакалаврів комп'ютерних наук Університету Колорадо 2014–2015 років [7]. Зазначеним Керівництвом передбачено підготовку ІТ-спеціалістів з вищою освітою за єдиним напрямом підготовки Комп'ютерні науки, яким визначено такі фундаментальні складові частини навчального плану як Інформатика 1(програмування), Інформатика 2 (структури даних), Комп'ютерні системи, Алгоритми та Принципи мов програмування. Інше — додаткові навчальні дисципліни, що спеціалізу-

ють студентів за такими напрямками, як Самовизначений, Обчислювальна біологія, Людино-центровані (автоматизовані) обчислення, Мережеві пристрої та системи, Програмна інженерія, Системи.

Висновки:

1. Стан системи управління вищою ІТ-освітою України може бути охарактеризовано таким, що відстає від рівня розвитку світової системи управління вищою ІТ-освітою на десять років.
2. Система кваліфікацій та спеціальностей ІТ-спеціалістів України не відповідає сучасній світовій номенклатурі кваліфікацій ІТ-спеціальностей, визначеній у Computing Science Curricula 2013.
3. Перелік ІТ-спеціальностей, затверджений Постановою Кабміну України № 266 від 29 квітня 2015 року, створює перешкоди для реалізації вимог статті 431 Угоди про асоціацію Україна–ЄС.
4. Актуальним завданням української ІТ-спільноти є приведення номенклатури ІТ-спеціалістів, підготовка яких здійснюється Вищими навчальними закладами України, у відповідність до світової номенклатури ІТ спеціальностей.

Література

1. Закон України “Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони” № 1678-VII від 16 вересня 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/1678–18
2. Закон України “Про вищу освіту” № 1556-VII від 1 липня 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556–18
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра” № 1719 від 13.12.2006 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1719–2006-п
4. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” № 266 від 29 квітня 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266–2015-п
5. Computing Curricula 2005: The overview report covering undergraduate degree programs in Computer Engineering, Computer Science, Information Systems, Information Technology, Software Engineering. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.acm.org/education/education/curric_vols/CC2005-March06Final.pdf
6. Computing Science Curricula 2013: Curriculum Guidelines for Undergraduate Degree Programs in Computer Science. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // dx. doi. org/10.1145/2534860
7. 2014–2015 Undergraduate Curriculum Guide Computer Science Bachelor of Science [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.colorado. edu/cs/sites/default/files/attached-files/2014.pdf

В. М. ТІМАШОВА
канд. ю. н., доц. каф. НАУ, м. Київ

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО — ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Ще Т. Гоббс визначив громадянське суспільство як політичне суспільство. Воно взаємодіє з державою в процесі управління, забезпечує громадянський мир, структурується на партії і суспільні структури (союзи), які здійснюють соціальний контроль за державною владою. Навіть ті дослідники, які пов'язують громадянське суспільство насамперед з діяльністю приватного бізнесу та групами за інтересами, визнають вагому роль політичної складової цієї активності. У тоталітарних країнах політична діяльність зазнає суворої регламентації, а в публічній сфері обмежується домінуванням одної "керівної" партії, яка уособлює політичну ідеологію державної влади. На відміну від тоталітарних режимів, традиційні розвинені демократії мають своїм невід'ємним (характерним) атрибутом ідеологічний і політичний плюралізм. Вони допускають гармонійну взаємодію (співіснування) суспільних і політичних структур, суттєво відмінних за своїми соціальними диспозиціями, інтересами та політичними уподобаннями [1, с. 107].

Вітчизняна дослідниця Антоніна Колодій вважає, що особливістю громадянського суспільства є те, що його суб'єктами виступають вільні й рівні індивіди, які вірять у свою здатність вирішувати малі й великі справи. Вони справді це роблять, добровільно входячи та виходячи з асоціацій, належачи, зазвичай, до кількох із них одночасно. Окремий індивід, що є членом кількох асоціацій, є тим містком, який забезпечує перехресне спілкування в цілій мережі громадянського суспільства, що запобігає партикуляризму окремих об'єднань. Виявом культури громадянського суспільства є те, що воно асоціюється з цінностями довіри, поміркованості й толерантності. Його члени з довірою ставляться до своїх колег по діяльності, інших людей та суспільних інститутів, визнають право інших громадян на власну думку, її висловлення та захист. У межах структур громадянського суспільства (асоціацій, громад) формується громадська доброчесність і громадянська позиція, що знаходить вираз у понятті соціального капіталу, компонентами якого є: 1) мережа горизонтальних зв'язків між рівними й вільними індивідами; 2) норми взаємності та довіра; 3) навички колективних дій; 4) відчуття причетності до суспільних справ, обов'язку та відповідальності перед іншими людьми, тобто громадянськість у її неполітичних проявах [2].

Соціальний капітал формується в межах соціальної сфери (громадських або цивільних відносин) і є її надбанням. Однак, якщо коріння соціального капіталу — в асоціативному житті цивільних громад, то його верхівка сягає ефективної діяльності демократичних політичних інститутів. Тобто, соціальний капітал справляє як внутрішній, так і зовнішній вплив. З одного боку, він формує особистість — члена громади, а з другого, — надає громадянських рис спілкуванню та взаємодії людей у межах цілої політичної спільноти. Внаслідок цього люди позитивно сприймають правові норми і добровільно їм підкоряються, створюючи сприятливе соціальне середовище для функціонування демократичних політичних і правових інститутів.

Соціальний капітал, перетинаючись зі сферою політики, передає його у простір політичної діяльності не через якісь особливі механізми, а через людей, через набуті ними відносини, цінності та зразки поведінки. За умови збалансованого функціонування сфер у них обох формується така риса людської поведінки, як громадянськість. Проте в соціальній сфері, де люди виступають як члени спільнот і всього суспільства, вона виявляється як громадська зорієнтованість і здатність до взаємодії, а в політичній сфері, де людина набуває політико-юридичного статусу громадянина, — як громадянська доброчесність, що означає сумлінне виконання обов'язків громадянина, а саме: участь у формуванні органів влади, контролі за ними і здійсненні пливу на політику, яку вони проводять. Політична громадянськість є формалізованою, вона більшою мірою регулюються державою і залежить не лише від соціального капіталу, а й рівня легітимності влади та інших політично-правових чинників [3, с. 18].

Взаємозв'язок між соціальною і політичною сферами базується на тому, що окрема людина, особистість, взаємодіючи з іншими людьми у межах інститутів громадянського суспільства, змінюється і переносить свої нові якості на всі інші суспільні інституції, з якими їй доводиться мати справу, у тому числі й політичні. Адже немає непрохідної стіни між громадським і громадсько-політичним життям. Просто люди (часом ті ж самі особи) виконують у них різні ролі. Як члени суспільства вони творять мережі спілкування і формують власні моральні якості, а як громадяни (уже в політично-правовому сенсі) — їх застосовують, беручи участь у виборах, захищаючи свої свободи і формуючи через своїх представників правове поле власної діяльності, тобто просуваються у цьому напрямі далі.

Навіть ті дослідники, які пов'язують громадянське суспільство насамперед з діяльністю приватного бізнесу та групами за інтересами, визнають вагому роль політичної складової цієї активності. У тоталітарних країнах політична діяльність зазнає суворої регламентації, а в публічній сфері обмежується домінуванням одної "керівної" партії, яка уособлює політичну ідеологію державної влади. На відміну від тоталітарних режимів, традиційні розвинені демократії мають своїм невід'ємним (характерним) атрибутом ідеологічний і політичний плюралізм. Вони допускають гармонійну взаємодію (співіснування) суспільних і політичних структур, суттєво відмінних за

своїми соціальними диспозиціями, інтересами та політичними уподобаннями [1, с. 106].

Особливістю нашого часу є те, що сьогодні комунікативні технології радикально змінюють традиційне розуміння політики як сукупності відносин до влади: політична влада вписується в культурні коди, за посередництвом яких політики взаємодіють на новому інформаційному полі. Мережеві організації, структуровані за допомогою Інтернету, поступово займають нішу традиційних політичних інститутів, таких, як партії, профспілки і формальні інститути громадянського суспільства, кристалізуючи з їх надр кадри нової політичної еліти.

Література

1. Драч М. І. Соціально-політична модернізація українського суспільства в перехідний період // Мультиверсум: Філософський альманах. — К.: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2006. — Вип. 53. — С. 98–110.
2. Колодій А. Сутність громадянського суспільства і механізми його впливу на політику: доповідь на заключній регіональній конференції проекту "Чемпіони громадянського суспільства" (Львів, 8 лютого 2003 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // political-studies. com/?p=148
3. Kohen, Jean L. Op. cit. // Philosophy & Public Policy. — Vol. 18. — №. 3. — Summer, 1998 (Special Issue).

Н. В. ТОРДІЯ
канд. біол. н., УРІМБ МАУП

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

На території України є достатньо сприятливі умови та ресурси для розвитку екологічного туризму. Але низький рівень розвитку туристичної інфраструктури призвів до того, що екологічний туризм відстає від загальносвітових тенденцій. За оцінками багатьох учених існує великий потенціал розвитку екологічного туризму в заповідних територіях. Проте варто пам'ятати, що екологічний туризм це не тільки відпочинок в заповідних територіях, але й збереження "дикої природи" в гірській території України. Екологічний туризм — це не окремий вид, це напрямок розвитку індустрії туризму, який ґрунтується на принципах стійкого розвитку. Україна володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом, і при правильному підході екологічний туризм може стати одним з локомотивів наповнення державної скарбниці.

Екологічний туризм — це не обов'язково подорож пішки для фізично витривалих людей з важким рюкзаком за плечима. Він може бути і досить комфортним, але не будь-якою ціною, особливо якщо мова йде про незайману природу. Такий один з основних постулатів екологічного туризму. Інакше кажучи, пропоновані тури або маршрути повинні відповідати принципу екологічності, який передбачає:

- використання екологічного транспорту — велосипедів, безмоторних човнів, парапланів тощо або екологічного виду палива;
- організацію привалів, бівуаків, туалетів, багать, приготування їжі (з екологічно чистих місцевих продуктів) в строго відведених для цього місцях.

Екологічний туризм — туризм, об'єктами якого можуть бути як природні, так і культурні визначні місця, природні та природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура складає одне ціле з навколишнім середовищем, це поняття. Екологічний туризм входить в поняття пригодницького туризму. Але, незважаючи на те, що ці види туризму багато в чому схожі, поняття пригодницького туризму не поглинає поняття екологічного туризму.

Екологічний туризм можна віднести до пізнавального, так як під час подорожі туристи сподіваються з одного боку, отримати деякі знання, а з другого — відпочити на природі.

Розрізняють декілька різновидів екологічного туризму:

1. Науковий екологічний туризм. Цей вид туризму є джерелом інформації про віддалені і маловивчені райони. У наукових польових дослі-

дженнях використовується допомогу туристів — добровольців, тому що дані дослідження не вимагають високої кваліфікації.

2. Пізнавальний екологічний туризм. Об'єктами пізнавального екологічного туризму є деякі найцікавіші біологічні види, так звані star species. Це можу бути слони або хижаки і копитні Східної Африки та Азії. Однак зустрічаються і такі різновиди пізнавального екологічного туризму як: пішохідні походи, спостереження за птахами, кіно — і фото зйомка, екосафарі, проживання в наметових містечках, альпінізм риб на ловля, водний туризм (байдарки, каное, плоти), ботанічні екскурсії, спостереження за екзотичними метеликами.
3. Рекреаційний екологічний туризм. Об'єктами цього підвиду туризму є об'єкти неживої природи, геоморфологічні, гідрологічні об'єкти, а також гори, печери, озера і річки. Рекреаційний екологічний туризм включає в себе спортивний туризм, альпінізм, лижні, водні, пішохідні та інші види активного і пасивного відпочинку. Також об'єктами екологічного туризму можуть бути екзотичні, рослинні співтовариства або ж біоценозу (тропічні ліси, квітуча тундра влітку або пустеля навесні). Але найбільше екотуристів приваблюють унікальні ландшафти.

Сучасний туризм завдає шкоди навколишньому середовищу, відбувається зміна природних умов, особливо погіршення життєвих умов людей, тваринного і рослинного світу. Тобто, незважаючи на те, що природне середовище є найважливішим сировинним ресурсом туристичного регіону, туристи також, як і люди, які керують туристичною індустрією, короткочасне задоволення своїх індивідуальних потреб ставлять вище, ніж турботу про тривале використання природи. Отже, потрібно терміново міняти таке ставлення до навколишнього середовища, оскільки, завдаючи шкоди їй, ми завдаємо шкоди самим собі.

Україна в своєму розпорядженні має велику різноманітність природно-кліматичних умов і ландшафтів, володіє великою культурно — історичною спадщиною, завдяки чому має шанс приєднатися до світового туристичного процесу.

В Україні функціонує більше 2-х тис. підприємств з надання туристичних послуг, готельний фонд складає 1100 підприємств, які можуть одночасно обслужити 125 тис. чоловік; налічується близько 50 тис. пам'яток історії та культури. Також в країні прийнятий закон "Про туризм", згідно з яким Держава проголошує туризм одним з найбільш пріоритетних напрямків розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності; створено Державний комітет України по туризму при Кабінеті Міністрів з метою реалізації державної політики у галузі туризму, координації діяльності державних установ приватного та іноземного капіталу, відповідного представництва країни в міжнародних організаціях.

Україна багата на різноманітні природні туристичні ресурси, що є важливою передумовою розвитку екологічного туризму. Це кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні ресурси, джерела мінеральних вод, лікувальні

грязі та ін. Загальна площа земель, придатних для рекреації і туристичного використання, займає 9,4 млн га, що становить 15,6 відсотків усієї території України. З них 7,1 млн га припадає на рівнинні рекреаційні території, 2,3 млн га — на гірські (1,9 млн га — на Карпати і 0,4 млн га). Умовно придатні для туристичного використання — 7,8 млн га.

Найсприятливіший для рекреації клімат характерний для Причорноморської частини України. Завдяки взаємодії сухих степових і теплих вологих морських повітряних мас тут створюється специфічний, корисний для здоров'я мікроклімат. Іншим природним туристичним ресурсом нашої країни є її ліси. Загальна площа лісового фонду України становить 10 млн га (15 % усієї території країни). Найбільша лісистість спостерігається на Поліссі і в Карпатах, менша — в Кримських горах. Основними лісоутворювальними породами є сосна, смерека, дуб, граб, бук. Найціннішими для туристичного використання і оздоровлення є соснові (Полісся) та смерекові (Карпати) ліси. Перебування в них позитивно впливає на дихальну, кровоносну й імунну системи, має заспокійливу дію, підвищує тонус.

Мінеральні води є по всій території України, та найбільше їх на Закарпатті, в Луганській, Дніпропетровській, Полтавській, Рівненській областях, трохи менше в Івано-Франківській, Харківській, Житомирській, Вінницькій та Хмельницькій. Цілющі лікувальні властивості мають води Передкарпаття (Моршин, Східниця, Трускавець). У нашій країні є різноманітні види мінеральних лікувальних вод: вуглекислі води — в районі Карпат і Полісся, сірководневі й бромисті — у Передкарпатті, хлорид-но-натрієві — на Закарпатті та на півдні України, родонові — у Житомирській і Вінницькій областях. На Закарпатті є родовища залізистих і миш'якових вод, сульфатні — на півдні України, натрієві — майже по всій території країни.

Як очевидно, причини, що стримують розвиток екологічного туризму в Україні, достатньо серйозні. У сучасних умовах політичної й економічної непевності їхнє усунення може затягтися на тривалий час. Це означало б, по-перше, упущену економічну вигоду, а по-друге, що продовжується екологічна стагнація, яку можна було б стримати, сприяючи розвитку екологічного туризму.

Враховуючи обставини розвитку екологічного туризму в світі можна вважати екологічний туризм доцільним і необхідним елементом державної концепції розвитку туризму на перспективу.

У зв'язку з тим, що зараз формується нове наукове уявлення про ландшафт, в який крім природних включаються історико-культурні утворення, великого значення набуває гуманістична цінність ландшафту. Національні природні парки України, в яких охороняються природні та історико-культурні комплекси, мають велике, ще не до кінця усвідомлене суспільством рекреаційне значення. Вони покликані служити справі патріотичного виховання населення, особливо молоді, в дусі шанування рідної природи та історії.

У останні роки попит на рекреацію на природі збільшується, тому що середовище життя сучасної людини не відповідає його фізичним і психоло-

гічним потребам. У залежності від цього росте популярність екологічного туризму і в нашій країні також [8, с. 179].

Проблеми щодо перспектив розвитку екологічного туризму є головним чином у внутрішньому туризмі, у той час як виїзний туризм продовжує розвиватися. Порушення балансу між цими видами туризму призводить до того, що з України вивозиться валюта, що могла б інвестуватися в зміцнення матеріально-технічної бази внутрішнього екологічного туризму.

Що ж стримує розвиток екологічного туризму в Україні при наявності потужної екотуристської бази:

В основному це економічні й організаційні причини. До числа економічних причин відносяться:

1) відсутність необхідного початкового капіталу для фінансування робіт із створення екоцентрів, що приступили б до проробки всього комплексу питань, що відносяться до формування цільових програм екологічних подорожей;
2) незначність інвестицій в інфраструктуру екологічного туризму, що позначається на стані готельного, транспортного обслуговування туристів;
3) відсутність засобів на проведення рекламної компанії з метою притягнення уваги потенційних туристів до відвідання хоча б тих територій, що мають у своєму розпорядженні деяку інфраструктуру для прийому, розміщення й обслуговування гостей.

До організаційних причин можна віднести:

1) обмеженість туристичних маршрутів у місцях екологічного туризму і їхньої слабкої облаштованості;
2) відсутність спеціалізованих турорганізацій у сфері екологічного туризму;
3) бюрократичні заборони й обмеження на відвідання екологічного туризму привабливих у природному відношенні місць в основному внаслідок нерозробленого механізму взаємодії адміністрації природнихтериторій, що охороняються з організаторами екотуристських подорожей і екскурсій;
4) скромний набір рекреаційних послуг для туристів;
5) відсутність реклами екологічного туризму;
6) обмеженість кваліфікованих спеціалістів в області екологічного туризму, спроможних взяти на себе розробку, організацію і проведення екологічних турів;
7) відсутність необхідної законодавчої бази екологічного туризму.

На подолання приблизно таких проблем напрямлені вітчизняні та зарубіжні програми розвитку екологічного туризму.

Водночас дуже глибокого дослідження потребує визначення напрямків формування теоретичної та методичної бази менеджменту екотуристських підприємств. Особливу увагу слід звернути на розкриття системоформуючої ролі менеджменту в екологічному туризмі, змісту фахової діяльності менеджера в цьому важливому і відповідальному напрямку туризму, його

значення в конструктивному, з позиції географії розв'язанні багатопланової проблеми раціонального природокористування, охорони і відтворення природного і соціокультурного середовища. Це вимагає розробки конструктивно-географічних основ управління екологічним туризмом.

До основних завдань програми розвитку екологічного туризму в Україні відкосяться наступні:

- законодавче оформлення здійснюваної в межах територій екотуристичної діяльності;
- впровадження економічного механізму надання платних туристичних послуг, створення на засадах самозабезпечення, самофінансування та самоокупності госпрозрахункових рекреаційних структурних підрозділів України;
- забезпечення національних природних парків рекреаційно-туристичною інфраструктурою відповідно до міжнародних стандартів (умови проживання і харчування туристів, транспортні засоби, спостережні вежі тощо);
- розробка та облаштування науково-пізнавальних туристських маршрутів та еколого-освітніх екскурсійних стежок відповідно до параметрів внутрішнього та зовнішнього пейзажного різноманіття природних ландшафтів (малі архітектурні форми, інформаційно-охоронні знаки, інформаційні щити тощо);
- обґрунтування і механізм визначення допустимих величин рекреаційних навантажень па ландшафтні комплекси природно-заповідних територій, використовуваних в цілях відпочинку, туризму і лікування;
- інвентаризація та кількісно-якісна оцінка наявних на природно-заповідних територіях рекреаційних природних (бальнеологічні, кліматичні, лісові, пейзажні) та історико-культурних ресурсів;
- формування у туристів, відпочиваючих інтелектуально-гуманістичного світобачення та патріотичного ставлення до природної і культурної спадщини країни.

Проаналізувавши основні напрямки розвитку екологічного туризму у світі, а також, беручи до уваги основні положення концепції "сталого розвитку", можемо зробити висновок, що екологічний туризм — це туристська діяльність, метою якої є пізнання особливостей малозмінених природних і традиційних культурних ландшафтів за умови збереження ландшафтного різноманіття.

В Україні екологічний туризм перебуває на початковій стадії розвитку. Екотуристичні мандрівки організовуються переважно на самодіяльному рівні, комерційна діяльність у цьому напрямку лише зароджується. Однак уже помітне виділення двох шляхів розвитку екологічного туризму — "американського" та "європейського". Перший формується у вигляді організації спортивно-туристських подорожей в екстремальних природних умовах, другий — у формі організованого відпочинку у сільській місцевості із залученням до традиційної місцевої культури.

Література

1. Басарай І., Білик Н. Екологічні наслідки спонтанного демонтажу промислових вузькоколійних залізниць // Промисловий та туристичний транспорт, Вип. 2. — Л., 2003. — С. 63–68. — Т. 8. — С. 63–68.
2. Біланюк В. І. Ландшафти Українських Карпат в зонах трансмагістральних трубопроводів. — Л.: "Меркатор", 1998. — С. 19–29, 34–40, 41–62. — Т. 8.
3. Бордун О. Вплив комунікаційної інфраструктури на навколишнє середовище // Вісник Львів. ун.-ту. Серія географічна, 2000. — Вип. 26. — С. 233–236. — Т. 8.
4. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник. — 2-е вид., перероб. інфор. — "Альтерпрес", 2004. — Т. 1. — С. 5–54.
5. Егоренков Л. Н. Экология туризма и сервиса: Учеб. пособие. — М.: Финансы и статистика, 2003. — С. 208.
6. Лук'янихін В. О. Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком: Монографія. — Суми: Університетська книга, 2003. — Т. 11. — С. 113–143.
7. Правова база з питань екології та охорони природного середовища. Збірник нормативно-правових актів / Укладач М. І. Камлик. — К.: Атака, 2001. — Т. 10.
8. Сергеєва Т. К. Экологический туризм. — М.: Финансы и статистика, 2004; Стадницький Ю. І. Екологічні основи управління оздоровленням довкілля (методологія і практика). — Л.: Держ. Ун-т "Львівська політехніка", 1999. — Т. 11.
9. Храбовченко В. В. Экологический туризм: Учеб.-метод. пособие. — М.: Финансы и статистика, 2003. — Т. 1. –С. 5–31.

В. О. ТЬОРЛО
канд. е. н., доц., проф. МКА, УАІМВЛ МАУП

В. В. МІРОШНИЧЕНКО
канд. е. н., доц., Національний університет
Києво-Могилянська академія, м. Київ

ПЕРЕДУМОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Під передумовами регіонального внутрішньодержавного розвитку розуміється існуюча сукупність зовнішніх та внутрішніх обставин життєдіяльності суспільства, що зумовлює територіальну диференціацію країни. При цьому на стабілізацію регіонального розвитку України впливає все різноманіття природних, економічних, політичних, соціальних та екологічних чинників. Слід зазначити, що вирішальне значення в реалізації програм сталого розвитку регіонів відіграє наявність таких головних передумов як існування необхідної правової бази та можливостей фінансового забезпечення їх впровадження.

Останнім часом науковцями України приділяється все зростаюча увага питанням обґрунтування заходів щодо сталого розвитку внутрішньодержавних регіонів [1, 2, 3]. Проте до практичної реалізації вказаних розробок справа поки що не доходить. Значною мірою це обумовлено існуючими в наш час в Україні проблемами і відсутністю можливостей фінансового забезпечення впровадження рекомендацій. Але, поряд з цим, є методологічні недоліки обгрунтування пропозицій та механізмів реалізації рекомендацій зі сталого комплексного розвитку регіонів. Недостатньо використовується також досвід та наукові напрацювання зарубіжних вчених. Так, фундаментальна праця корифея регіоналістики У. Ізарда “Методы регионального анализа” за останнє десятиліття в працях вітчизняних науковців не згадувалася жодного разу. Аналогічне ставлення до наукових розробок щодо питань сталого розвитку регіонів інших науковців провідних країн світу. Для періоду становлення ринкової економіки нашої країни зарубіжний досвід та наукові розробки вчених США, Франції, Великобританії та інших країн світу мають надзвичайно важливе значення. Тому їх досвід з врахуванням специфіки українських передумов потрібно обов’язково враховувати при обгрунтуванні заходів щодо розвитку регіонів.

Для оптимізації впливу існуючих чинників на сталий суспільний розвиток країни в цілому та окремих її територій першочергове значення має

вирішення проблем раціонального використання переважної їх частини на загальнодоржавному рівні. Але при науковому обгрунтування напрямів сталого суто регіонального розвитку України пріорітетне значення має обєктивна оцінка природно- та працересурсного потенціалів в розрізі регіонів, що сформувалися в нашій країні протягом тривалого періоду історичного розвитку (Карпати, Поділля, Середнє Подніпров'я, Слобожанщина тощо), а також дослідження рівнів їх економічного і соціального розвитку та існуючої екологічної ситуації.

Особливості природно-ресурсного потенціалу (ПРП) території можуть бути проаналізовані через його компонентну та територіальну структури. Основне завдання при цьому полягає у визначення ефективності використання, охорони та відтворення мінеральних, земельних, водних, лісових, фауністичних та рекреаційних ресурсів в розрізі існуючих природних таксонів і обгрунтуванні заходів щодо удосконалення вказаних процесів. При цьому головною проблемою визначення відповідних показників є отримання достовірної інформації по однорідних у природному відношення ділянках угідь та родовищ. Ця обставина утруднює отримання реальної економічної оцінки потенціалу природніх ресурсів у розрізі регіонів.

В структурі вартості ПРП України 44,4 % припадає на земельні ресурси, 28,3 — на мінеральні, 13,1 — на водні, 4,2 — на лісові, 9,5 — на природні рекреаційні і 0,5 % — на фауністичні ресурси [4]. Проте рівень зосередження окремих видів природних ресурсів та ступінь забезпеченості ними суспільних потреб різних регіонів відзначаються значною диференціацією і територіальними особливостями. Загальновизнаним у світі є високий природний потенціал земельних ресурсів України. При цьому на ріллю припадає 91,7 % загальної вартості сільськогосподарських угідь [4]. Але використання цього найбільш цінного виду угідь відзначається нераціональністю, в результаті чого знамениті українські чорноземи втрачають свою природну родючість. Виходячи з цього, нагальним є створення механізму раціонального використання орних земель та відтворення їх родючості в регіонах Лісостепової та Степової зон.

В цілому просторова диференціація вартісної оцінки інтегрального ПРП України має таку закономірність — його величина і територільна насиченість зростає з півночі та північного-заходу на південь та південний схід, що значною мірою обумовлено підвищенням в тому ж напрямку продуктивності мінеральних, земельних та природних рекреаційних ресурсів.

Шодо праце-ресурсного потенціалу, то його оцінку доцільно проводити за трьома группами показників: демографічними, показниками якості трудових ресурсів та зайнятості населення. Особливе значення в наш час для суспільного розвитку має якість трудових ресурсів. Для розрахунку їх показників традиційно визначається частка осіб з вищою та середньою спецальною освітою, рівень забезпеченості соціальних потреб працівниками необхідної кваліфікації, питома вага захворюваності населення (за різними видами хвороб), рівень травматизму на виробництві. За сукупністю показників кожної із трьох груп розраховується сумарний індекс.

Методологічні підходи з оцінки економічного та соціального розвитку регіонів та існуючої на їх території екологічної ситуації висвітлено в матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи соціально-економічого розвитку економіки України в умовах європейської інтеграції" [5].

Насамкінець слід наголосити на надзвичайно важливому значенні для соціально-економічного розвитку України активізації її участі у функціонуванні міждержавних регіонів. Поки що участь нашої країни обмежується об'єднанням зусиль із зарубіжними країнами у вирішенні екологічних проблем на прикордонних иа прилеглих до них територіях. Значно вища ефективність використання існуючих передумов сталого розвитку від співпраці нашої держави з європейськими діловими партнерами в сфері реалізації міждержавних економічних проектів промислового спрямування. Комплексне використання внутрішньодержавних та міжнародних передумов стабілізації регіонального розвитку буде сприяти зростанню економіки України та вирівнюванні рівнів соціального забезпечення потреб населення різних регіонів.

Література

1. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: Монографія / ЛТУ. — Луцьк: Надстир'я, 2007. — 496 с.
2. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2001. — 528 с.
3. Кулик А. В. Основні підходи та методи наукового обгрунтування механізмів забезпечення сталого позвитку економіки регіонів // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи соціально-економічого розвитку економіки України в умовах європейської інтеграції". — К.: Вид. дім "Персонал", 2015. — С. 87–90.
4. Руденко В. П. Стоимостная переоценка природно-ресурсного потенциала Украины // География и природные ресурсы. — 2011. — № 1. — С. 173–176.
5. Тьорло В. О., Мірошниченко В. В. Парадигма регіонального соціально-економічного розвитку України за умов Європейської інтеграції // Всеукраїнської науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи соціально-економічого розвитку економіки України в умовах європейської інтеграції". — К.: Вид. дім "Персонал", 2015. — С. 113–115.

В. В. УТВЕНКО
канд. іст. н., доц., УАІСНС МАУП

ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОЮ СФЕРОЮ УКРАЇНИ

Питання реформування галузей житлово-комунального господарства в контексті реформування усієї соціально-економічної моделі держави, системи місцевого самоврядування, проголошення курсу на децентралізацію країни є доволі актуальним. Особливо слід врахувати збитковість економіки усієї житлово-комунальної сфери, тотальну зношеність основних її виробничих фондів, що часто призводить до аварійних ситуацій; надто розгалужений бюрократичний апарат Жеків, який тотально поринув у вир корупції. Незначним залишається й інформаційне забезпечення галузі, до останнього часу актуальною була проблема запровадження багатофункціональних інформаційних систем та геоінформаційних систем (ГІС) в управління соціально-економічним розвитком міст, складовою частиною якого є житлово-комунальне господарство [4, 27–28]. Про недостатній рівень інформаційного забезпечення житлово-комунальної сфери неодноразово наголошувалося в Програмах реформування та розвитку житлово-комунального господарства як на загальнодержавному, так і на регіональному та місцевому рівнях за останні роки, вплив яких ще відчувається і сьогодні. Хоча слід підкреслити, що ці "Програми..." визначали основні напрямки інформатизації управління житлово-комунальним господарством.

Приміром, Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки, наголошуючи на необхідності поліпшення якості управління житлом та комунальною інфраструктурою, хоча й не виділяє недостатню інформатизацію галузі серед головних проблем, але вказує серед важливих заходів на запровадження моніторингу водопостачання, ринку житла та послуг, створення сучасної геоінформаційної системи житлового фонду та комунальної інфраструктури, інформаційно-аналітичної системи збору, передачі, аналізу та моніторингу інформації про реформування житлово-комунального господарства; організацію навчальних програм з підготовки управителів майном житлово-комунального комплексу; розробку та виконання програм інформаційно-пропагандистського, освітнього та просвітницького забезпечення проведення реформ у житлово-комунальній сфері; проведення різноманітних інформаційних форумів, підготовку матеріалів для засобів масо-

вої інформації, розробку підручників та навчальних посібників із проблем реформування та розвитку житлово-комунального господарства, створення сучасних інформаційно-телекомунікаційних систем тощо [2].

Більше основні напрямки реформування інформаційного забезпечення управління галуззю висвітлюються в регіональних та місцевих програмах розвитку житлово-комунального господарства на період з 2009 (2010) по 2014 рр. Так, в Програмі реформування і розвитку житлово-комунального господарства Донецької області на 2010–2014 рр. було запропоновано:

- створення регіональної комп'ютерної мережі підприємств житлово-комунального господарства Донецької області;
- створення сукупності баз даних щодо виконання завдань програми;
- створення аналітичного програмного забезпечення щодо моніторингу стану реформування і розвитку підприємств житлово-комунального господарства області;
- створення інформаційних порталів для висвітлення діяльності підприємств житлово-комунального господарства, стану їх реформування та розвитку, а також для надання населенню і підприємствам інформаційних послуг на основі технологій "Електронний уряд", "Електронний муніципалітет", "Електронний банк" [3].

І результати отриманої інформації в 2015 р. засвідчили, що місцеві державні адміністрації разом з органами місцевого самоврядування зробили вагому роботу в частині інформаційного забезпечення виконання регіональних програм реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки, зокрема здійснювалося "поширення інформації щодо реформування і розвитку житлово-комунального господарства на веб-сайтах місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування; популяризація реформ житлово-комунального господарства, інформування громадян про її пріоритети у друкованих засобах масової інформації; висвітлення діяльності місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо реформування і розвитку житлово-комунального господарства у передачах на радіо та телебаченні, проведення консультацій з громадськістю з питань реалізації державної політики у сфері реформування і розвитку житлово-комунального господарства, вирішення місцевих питань у цій сфері шляхом організації конференцій, засідань за круглим столом, семінарів, нарад, громадських слухань, зустрічей [1].

Також інформація з різних аспектів житлово-комунального господарства (хід виконання регіональних програм реформування і розвитку, проведення організаційних заходів, робота підприємств галузі, тарифна політика, підготовка господарського комплексу та соціальної сфери регіонів до роботи в осінньо-зимовому періоді тощо) розміщується на офіційних веб-сайтах місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. У Волинській, Закарпатській, Київській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Харківській, Черкаській та Чернігів-

ській областях на веб-сайтах створено розділи, рубрики, де висвітлюються питання, пов'язані із функціонуванням житлово-комунальної галузі.

Активно працюють Інтернет-сайти, що оповіщають процес проведення реформ в житлово-комунальній сфері і у Вінницькій, Запорізькій та більшості районах Донецької області. Водночас у місті Києві інформація щодо реалізації заходів з реформування та розвитку житлово-комунального господарства регулярно поширюється на сторінці Департаменту житлово-комунальної інфраструктури виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) у соціальній мережі "Facebook".

За період 2012–2014 рр. на сайті Херсонської облдержадміністрації в розділах "Економічний розвиток", "Житлово-комунальна сфера" було висвітлено близько 300 інформаційно-роз'яснювальних новин щодо стану управління житлово-комунальним господарством області та його реформування. В усіх засобах масової інформації Вінницької області лише за 2014 рік було подано близько 1000 матеріалів з проблем реформування житлово-комунального господарства, серед яких матеріали на теми: "Реалізація програми "Доступне житло"; "Енергозбереження та енергоефективність", "Соціальний захист населення у сфері надання житлово-комунальних послуг (виплата субсидій та компенсацій)", "Створення сучасних полігонів для твердих побутових відходів", "Благоустрій територій" та ін.

Часто в газетах подавалася наступна інформація: удосконалення системи ефективного управління житлом, створення ринку житлових послуг, розвиток конкуренції та сучасних форм самоорганізації населення у цій сфері; залучення інвестиційних ресурсів з метою технічного переоснащення та розвитку комунальної інфраструктури; зменшення технологічних витрат та втрат ресурсів, впровадження прогресивних технологій; підвищення ефективності використання енергоносіїв та інших ресурсів, зниження енергоємності виробництва, підвищення енергоефективності будинків [1].

Таким чином, можна констатувати, що за останні роки значно зріс рівень інформаційного забезпечення управління житлово-комунальним господарством, інформаційної підтримки проведення реформ у даній сфері, водночас можна констатувати, що далеко не всі проблеми галузі розкриваються на сторінках засобів масової інформації та й задекларовані реформи житлово-комунальної сфери ще повною мірою не втілюються в життя.

Література

1. Аналітична довідка про результати виконання п. 5.2. рішення колегії Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 25.11.2010 № 33 "Про інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо управління житлово-комунальним господарством держави та його реформування" від 5.02. 2015. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. minregion. gov. ua/zhkh/zhitlove-gospodarstvo-reformuvannya-zhitlovo-komunalnogo-gospodarstva-127749/novini-47704

2. Закон України “Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки” від 16.06.2009 № 1511-VI [1511–17] / ВВР України. — 2009. — № 47–48. — Ст. 720.
3. Програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства Донецької області на 2010–2014 роки. — Донецьк, [б. в.], 2010. — 19 с.
4. Утвенко В. В. Муніципальна соціально-економічна політика: навч. посіб. / В. В. Утвенко. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2011. — 140 с.

М. І. ФІЛІППОВ
канд. е. н., доц., УРІМБ МАУП

О. П. АМБРОСЕНКО
канд. е. н., УРІМБ МАУП

МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Економічна та політична нестабільність в Україні негативно впливає на вітчизняний туристичний ринок. За останні два роки суттєво зменшились туристичні потоки як в'їзного, так і виїзного туризму, відмічається негативна тенденція в господарській діяльності туристичних підприємств та інших суб'єктів туристичної індустрії. Для збереження та розвитку сфери туризму України доцільно впроваджувати нові механізми менеджменту підприємств туристичної індустрії.

Найчастіше менеджмент підприємств туристичної індустрії розглядається як сукупність функцій, орієнтованих на ефективне використання людських, матеріальних та фінансових ресурсів, надання якісного туристичного продукту, із метою досягнення цілей туристичного підприємства.

Туристична господарча організація — це форма об'єднання людей, що працюють в туристичній галузі і здійснюють туристичну діяльність щодо вироблення і продажу (реалізації) туристичних товарів і послуг з метою отримання прибутків. Теоретичні засади дослідження туристичних господарчих організацій розвивались як в економіці (теорії фірм) так і в соціології (структурний підхід, теорії соціальної дії). До переваг соціологічного аналізу цих організацій відносять: врахування їх структурної різноманітності; врахування географічних (територіальних) особливостей; поєднання культурних норм і цінностей туризму з управлінськими вимогами і моделями спілкування.

Ефективним господарчим туристичним організаціям притаманні також специфічні характеристики: тенденція до монополізму; прагнення до замкнутості; побудова позиційної ієрархії; підпорядкування індивідів колективним інтересам; перетворення винагород у привілеї; стратифікація індивідів і груп.

Господарча туристична організація належить до надскладних соціальних систем, що вимагає зменшення складності в побудові організації. Ефективними механізмами такої побудови є: систематизація, декомпозиція, агрегування та соціальна формалізація.

Мета менеджменту підприємств туристичної індустрії — забезпечення прибутковості чи дохідності діяльності туристичного підприємства на основі раціонального впорядкування технології розробки та реалізації туристичного продукту та процесу управління, ефективного використання кадрового та інноваційного потенціалу, власних та залучених коштів.

Виходячи з методології менеджменту в цілому регіональний менеджмент у туризмі розглядається, як сукупність раціональних методів і організаційних важелів територіального управління туризмом. Регіональний менеджмент у туризмі — це економіко-географічний процес, шляхом якого раціонально використовуються природні ресурси, при цьому робиться акцент на ефективний розвиток туризму. Регіональний менеджмент у туризмі — це процес просторової організації, прогнозування, планування, контролю, які здійснюються з метою управління туризмом у регіоні.

Мета менеджменту підприємств туристичної індустрії реалізується через завдання для апарату управління та кожного структурного підрозділу. Завдання мають бути конкретизовані по видах діяльності та у часі й забезпечувати досягнення цілей туристичного підприємства.

Найважливішим завданням менеджменту підприємств туристичної індустрії є розробка, просування та реалізація туристи стичного продукту та окремих туристичних послуг з урахуванням потреб споживачів на основі наявних фінансових, матеріальних і людських ресурсів, забезпечення рентабельної діяльності туристичного підприємства. З основного завдання витікають інші: розробка стратегії діяльності підприємства; визначення основних господарських питань діяльності туристичного підприємства та забезпечення їх виконання; вдосконалення інформаційних технологій в процесі просування та реалізації туристичних послуг; підбір та набір персоналу відповідних кваліфікацій, забезпечення постійного підвищення їх кваліфікації; стимулювання працівників шляхом створення належних умов праці та встановлення відповідної мотиваційної політики підприємств туристичної індустрії; наскрізний контроль ефективності діяльності організації; постійний пошук і освоєння нових ринків. Завдання менеджменту підприємств туристичної індустрії безперервно ускладнюються не тільки із збільшенням, проте й зменшенням туристичних потоків.

Серйозною проблемою теорії і практики регіонального менеджменту у туризмі є протиріччя між вигодою використання рекреаційних ресурсів та їх виснаженням. Високим економічним показникам господарської діяльності в туристичній галузі далеко не завжди відповідають наслідки раціонального використання рекреаційних ресурсів. Практика засвідчує, що заради вигоди суб'єкти господарської діяльності в більшості випадків не рахуються з раціональним використанням рекреаційних ресурсів і завдають їм нерідко непоправної шкоди.

Розвиток суб'єктів туристичної діяльності відбувається нестабільно, спонтанно, без довгострокових чітко виражених цілей, а, надалі, і стратегій різного рівня через недостатньо повний аналіз умов і змін у зовнішньому

та внутрішньому середовищі організації. Основними причинами такого становища є відсутність якісного моніторингу навколишнього середовища, недостатнє розуміння керівниками власного потенціалу організації, часова обмеженість горизонту стратегічного планування, недосконаліть процедур реалізації планів. Більшість туристичних підприємств не мають чітко визначеної та задекларованої місії. За цієї причини існують складності регулювання та забезпечення цілей і завдань перспективного їх розвитку. Туристичні підприємства, які намагаються впровадити систему стратегічного планування, застосовуючи негативний досвід минулого економічного періоду, так званого часткового впровадження, забувають про те, що стратегічне управління не можна здійснювати частинами.

У процесі управління туристичними підприємствами необхідно проводити своєчасні стратегічні зміни, в яких необхідно враховувати високу динамічність і ступінь невизначеності зовнішнього середовища, різну масштабність об'єктів управління і високій рівень диференціації видів економічної діяльності в туристичній індустрії, змістовну багатогранність видів туристської діяльності та слабкі стартові позиції входження вітчизняних підприємств на світовий туристичний ринок.

На стабільність бізнесу туристичних підприємств суттєво впливає вибір ефективних стратегій, які є одним із визначальних факторів стратегічного розвитку, зумовленого відповідною трансформацією зовнішнього середовища. Актуальність таких змін пов'язана з об'єктивними сучасними процесами, що визначають перспективи розвитку ринку.

Специфічними функціями управління у підприємствах туристичної сфери є такі: підготовка та прийняття рішення про пропозицію на ринок певного ексклюзивного туристичного продукту; координація виконання рішення з організації спільної взаємодії інших учасників туристичного ринку, які задіяні до надання певних туристичних послуг по даному ексклюзивному туристичного продукту; контроль за процесом надання туристичних послуг, які входять до його складу; контроль за виконанням прийнятих рішень, тощо.

У відповідності до функцій підприємств туристичної індустрії визначають особливості управління туристичними підприємствами. До них можна віднести:

- вивчення попиту та потреб на туристичний продукт вимагає від туроператорів, які розробляють тури, різного інтелектуального наповнення з врахуванням того, чи даний тур пропонується вітчизняним або зарубіжним туристам, звідки саме прибули туристи, особливості національних культур різних держав;
- планування додаткових сервісних послуг вимагає також враховувати те, з яких саме країн прибули зарубіжні туристи, у чому особливості їхніх індивідуальних запитів та потреб;
- організація системи співробітництва туристичних підприємств із іншими учасниками туристичного ринку повинна організовуватися не

як з підприємством — конкурентом, а як із підприємством — бізнес-партнером, що зумовлено еволюцією розвитку ринку, формування відповідних туристичних кластерів та інтернаціоналізацією національних економік, впливом процесів глобалізації;

- збут туристичних послуг та загального туристичного продукту повинен зазнати змін, а саме необхідності організації збуту та просування через туристичних агентів та інших представників індустрії туристичної індустрії;
- координація дій персоналу туристичних підприємств, які здійснювали відправку туристів, повинні забезпечити більш чітку координацію дій із персоналом приймаючої сторони на випадок надзвичайних політичних станів чи надзвичайних подій;
- планування турів туроператорами вимагає враховувати особливості національних культур зарубіжних споживачів та забезпечувати їм максимально високий рівень внутрішнього комфорту та задоволення;
- стимулювання споживачів турпослуг, турпродуктів, а особливо постійних споживачів, необхідно здійснювати через прогнози "майбутньої пожиттєвої дохідності" споживачів турпослуг, турпродуктів;
- стимулювання персоналу туристичних підприємств необхідно здійснювати за результатами якісного аналізу та контролю у системі взаємовідносин їх і споживачів, забезпечуючи зворотній зв'язок із ними;
- контроль поставлених цілей туристичними підприємствами повинен забезпечувати взаємний баланс інтересів туристичних підприємств, споживачів турпослуг, турпродуктів і суспільства;
- контроль неекономічних показників діяльності підприємств туристичної сфери повинен передувати процесу остаточного прийняття управлінських рішень, через підвищення рівня його значущості в отриманні туристичними підприємствами вищого рівня економічної ефективності;
- контроль рекламно-інформаційної діяльності повинен попереджувати незадовільні соціальні результати, які можуть отримати споживачі турпослуг, турпродуктів, що повинно відповідати критеріям ситуаційного підходу в поєднанні із системним підходом; це буде основою нових можливостей туристичних підприємств отримувати синергетичні ефекти, а також бути джерелом різних новацій та забезпечення кращих економічних результатів діяльності всіх учасників туристичного ринку.

У процесі управління туристичними підприємствами необхідно проводити своєчасні стратегічні зміни, в яких необхідно враховувати високу динамічність і ступінь невизначеності зовнішнього середовища, різну масштабність об'єктів управління і високій рівень диференціації видів економічної діяльності в туристичній індустрії, змістовну багатогранність видів туристської діяльності та слабкі стартові позиції входження вітчизняних підприємств на світовий туристичний ринок.

З метою забезпечення сталого розвитку туризму в умовах фінансової та політичної нестабільності слід визнати його не декларативно, а реально пріоритетним сектором національної економіки. Для цього, на нашу думку, необхідно запровадити координацію діяльності підприємств туристичної індустрії з запровадження кластерної технології; розвивати інфраструктуру та транспортні зв'язки; створювати та реалізувати туристичні продукти та послуги, які мають попит на світовому ринку; застосовувати більш швидкими темпами нові технології туроперейтингу.

О. А. ЧИРКОВА
канд. іст. н., доц., УАІСНС МАУП

МОВНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Мова — це не лише засіб спілкування, але й головний чинник консолідації нації, оскільки забезпечує єдність, вільний розвиток національної спільноти, стоїть на сторожі національної ідентичності, здорового духовного та національного ментального розвитку, а отже виступає могутнім засобом зміцнення національної свідомості.

Раціоналістична свідомість схильна зводити пояснення цього феномена до живучості архаїчної психіки, колективного егоїзму, душевної нерозвиненості та інших виявів гуманістичної недостатності. Насправді ж мова — явище незмірно глибше і важливіше, вона не зводиться до жодної із багатьох своїх функцій. У мові концентрується сама сутність людського буття людини, історичного буття народу. Це переконливо довели філософія, психологія, соціолінгвістика XIX і особливо XX століття. Звідси фундаментальна цінність мови як основи самоідентифікації людини і народу. Звідси ж і її провокативна роль у конфліктах самоствердження на особистісному рівні та на рівні національних спільнот.

Основною рисою сучасної мовної ситуації в нашій державі залишається українсько-російська двомовність з широким функціонуванням російської мови в різних сферах суспільного життя на більшості території країни, що впливає на сферу використання української мови. Причини домінування російської мови в Україні визначаються внаслідок взаємодії таких чинників як русифікація, міграція, фізичне знищення, депортація, вимушена еміграція українців за межі країни. Створилася ситуація, коли національно свідомі українці змушені захищатись від мігрантів та доморощених збільшовичених (радянізованих) перевертнів.

Поняття двомовності, котре потребує ретельного аналізу, в нашій країні парадоксальним чином узяли на озброєння принципові "одномовники" — ті, хто не знає і не хоче знати української мови, тоді як ті, кого вони називають націоналістами, власне і є двомовними, бо володіють і користуються обома мовами. Хочете двомовності — будь ласка: опановуйте й українську мову, а не розколюйте суспільство за мовною ознакою. Коли ж говорити про двомовність у ширшому аспекті, то треба бачити принципову різницю між іманентним культурним білінгвізмом та ідеологічно запрограмованою двомовністю радянського типу, якій призначалася роль перехідного етапу до тріумфальної одномовності.

Двомовність в Україні має кілька суттєвих особливостей. Особливість націостановлення українців полягала в тому, що державницька і культурна еліта, яка відігравала провідну роль у формуванні багатьох націй, в Україні періодично асимілювалася або знищувалася.

Існує розбіжність між етнічною та мовною само визначеністю, коли значна частина етнічних українців у повсякденному житті для спілкування використовує російську мову. Іншою важливою особливістю мовної ситуації є різний мовний статус регіонів України, який, насамперед, обумовлюється відмінністю історичного розвитку західної та східної України. При цьому, переважна більшість українців західного та північного регіонів є україномовними, східного — російськомовними, центр та південь займають проміжне становище.

Україні потрібна виважена мовна політика, спрямована на розширення сфери функціонування державної мови як стрижня, серцевини нації, яка має об'єднувати суспільство в єдине ціле.

У свідомості кожної обізнаної людини не викликає сумніву факт реформованості мовної ситуації в Україні. Етнолінгвопсихологічні аспекти переходу з однієї мови на іншу окреслив Р. Кісь, спираючись на міркування О. Потебні, які висловлені у статті "Мова та народність". Автор вважає, що перехід з однієї мови на іншу часто супроводжується роздвоєнням особистості, навіть "спустошенням свідомості" людини, оскільки йдеться про свого роду дезорганізацію цілісного лінгвокультурного світу, втрату людиної своєї усталеності та цілісності, розмивання ідентичності, духовну несвободу, залежність від зовнішніх чинників, які ведуть до втрати набутків свого попереднього національного світу, кризи духовної традиції [2].

Невід'ємним елементом державної політики має бути піднесення престижу української мови, зміцнення української мовної свідомості та гідності, розширення сфери функціонування державної мови. Культурно-мовний чинник у становленні української нації є принциповим питанням.

Сучасні дослідники дійшли висновку, що вплив постійного оперування людиною нерідною національною мовою несприятливий у пізнавальному, а найбільше — в морально-етичному плані як на народ, так і на особистість.

Така мова не може повністю виконувати і експресивну (енергетично-почуттєво-емоційну) функцію. Бо національний характер, біоенергетика, темперамент, психоемоційний спектр є унікальним для кожного народу і, знову ж, втілені в його — і тільки його — мові.

Втрата рідонаціональної мови — суть денаціоналізації. Денаціоналізація суттєво послаблює і розбалансовує цілісну систему ціннісних орієнтирів, стимулів та мотивів діяльності, емоцій і почуттів, прагнень та інших психологічних механізмів розвитку людини, органічно пов'язаних з її національністю.

Денаціоналізована людина втрачає зовсім або послаблює одну з базових рушійних сил розвитку особистості — національну свідомість і гідність, а також пов'язаний з ними патріотизм.

Денаціоналізація "зводиться до поганого виховання, до моральної недуги: на неповне використання наявних засобів сприймання, засвоєння чи ослаблення енергії думки, на гидотну запустіння на місці витіснених але не замінених форм свідомості, на ослаблення зв'язку підростаючих поколінь з дорослими, що замінюються лише кволим зв'язком із чужими; на дезорганізацію суспільства, аморальність", — писав О. Потебня [5].

Мова — це спосіб самоідентифікації в історичному просторі, метасоціальна площина, що відображає стан генетичної інформації в людині і на рівні нації (соціальний філогенез). Феномен мови в третьому тисячолітті вийшов за межі суто лінгвістичних знань. Мова виконує націотворчу функцію і соціалізація людини відбувається в атмосфері національної мови. З цієї причини у визначенні нації більшість дослідників подають мовний компонент, а в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінантне місце — поряд з національною самосвідомістю, елементом і виявом якої є ставлення до мови.

Національна культура є результатом колективної творчості. Вона охоплює міфи, звичаї, фольклор, народне ремесло, мову. Українська народна мова зазнала професійного опрацювання, але вона більшою мірою, ніж деякі інші, витворена на народній основі.

"У всіх народів мова — це засіб спілкування, у нас — це фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а з важкої руки імперії ще й досі для багатьох — це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм", — сказала свого часу Ліна Костенко [3].

"Мова, і в цьому переконує наявний історичний досвід, в руках політиків є не тактичним, а стратегічним засобом, отже належить до сфери великої політики, кожний суб'єкт якої намагається одержати найбільшу вигоду" [4].

Вельми дієвими і корисними є методи реального підвищення авторитету мови і створення таких умов, за яких говорити українською мовою було б просто необхідно, а знати її — корисно для кар'єри, інформаційного обміну, праці на комп'ютері, тощо.

Своя мова корисна вже тому, що вона дає відчуття соціальної гармонії, тобто єдності, неподільності та цілісності соціального організму як середовища, в якому територіальне та стратове розмаїття у своїх проявах має спільний орудний засіб для взаємозв'язку та ефективної взаємодії.

Прийнято вважати, що пісня є основним форпостом мови. Але вона може бути й аванпостом чи авангардом тієї чи іншої мови, про що свідчить спалах інтересу до її вивчення.

Світовий досвід показує, що мовно-культурний фактор є вирішальним у становленні національних держав. В модерній історії національних держав поширення однієї мови як загальнонаціонального засобу освіти і творення культури стало найдієвішим чинником об'єднання населення в межах однієї країни.

Це не лише засіб спілкування, а й духовного і культурного спадку українського народу. Через писемну українську літературу зберігається історична

пам'ять і досвід нації, світоглядні і моральні цінності, національні традиції, звичаї та навички. Вона створює мовний простір, який є середовищем буття української нації. А без цього середовища нереальне саме її існування. Сутність державних заходів на підтримку української мови — це не нав'язати, а надати можливість опанувати мову батьків і свідомо вивчати мову свого громадянства.

Саме тому в сакральній структурі української колективної ідентичності велике значення мають пісні, казки та символи. Вони є прихованою таємною зброєю української ідентичності проти постійних руйнувань зовнішніми геополітичними утвореннями, що домінували над Україною протягом її історії.

Отже, треба підкреслити: ключем до цілковитої нормалізації мовної ситуації в Україні є емансипація української мови. Коли вона функціонуватиме як мова повноправного державного народу, задовольнятиме всі потреби суспільного життя, — її "визнають" і ігноранти, як принципові, так і ситуаційні, її поважатимуть і свої, і чужі, а головне — зникнуть непорозуміння, зникне напруження, бо все стане на свої природні місця.

Майже сто років тому Михайло Грушевський сказав: "Якщо ми, українці, хочемо, щоб нас поважали інші народи, то треба нарешті почати з поваги до самих себе" [1].

Література

1. Грушевський М. І. Місія Драгоманова / М. І. Грушевський. Драгоманов. — К.: Україна, 1926. — Кн. 2–3. — С. 3–28.
2. Кісь Р. Мова, думка, культурна реальність (від О. Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Р. Кісь. — Львів: Літопис, 2002. — 304 с. — 98 с.
3. Костенко Ліна. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф, газета "День, № 76 від 25.04.2003 р.".
4. Обушний М. І. Етнос і нація: проблеми ідентичності. –К.: Український центр духовної культури, 1998. — 204 с. — С. 164.
5. Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація: Статті і фрагменти / Упоряд. і вступ. ст. Ю. Шевельова. — Нью-Йорк, 1992. — 155 с. — 73 с.

А. М. ШАПОВАЛОВА
канд. політ. н., УАІСНС МАУП

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЯВАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Державотворчі процеси, які відбуваються останнім часом в Україні пов'язані в першу чергу з пошуком оптимальної моделі взаємодії складних соціальних інститутів. Наукові дослідження в Україні з проблем місцевого самоврядування стають вагомими чинниками становлення і розвитку громадянського суспільства, державності, а також забезпечують нову якість реалізації самої ідеї місцевого самоврядування та демократичне оформлення наявних суспільних відносин в контексті здійснюваної децентралізації.

Актуальність даної проблематики пов'язана з характером трансформаційних державотворчих перетворень, за яких водночас необхідно забезпечувати запровадження нових інституцій, а також налагоджувати їх взаємодію з розгалуженими структурами громадянського суспільства, ліквідовуючи при цьому старі тоталітарні механізми функціонування багатьох владних інститутів.

Метою даної статті є концептуальне дослідження процесу інституалізації двох взаємодіючих систем: громадянського суспільства та місцевого самоврядування, які в сукупності розкривають, з одного боку, систему відносин, що здійснюються між людьми, соціальними групами на підставі їх об'єднання за співпадаючими інтересами, а з іншого — фіксують процес становлення територіального утворення, що об'єднує у своїй цілісності національні, культурні, економічні, політичні явища, які пов'язані з вирішенням проблем місцевого значення.

В теорії Інституційний вимір органічно поєднаний з інституційним методом, який був розроблений Д. Істоном та Р. Ароном. В його основі лежить дослідження інститутів в контексті суспільної взаємодії між структурними елементами, що забезпечують системну організацію та внутрішнє й зовнішнє регулювання. Інституційний вимір передбачає з'ясування сутності кожного елементу, який входить до структур інституту, а також установлення форм взаємодії між ними в межах цілісного об'єднання. Існування соціального інституту пов'язано з завданням досягнути суспільно значущі цілі, а також забезпечити інтегрування людей задля реалізації відповідних інтересів.

Інституційний вимір передбачає з'ясування самої природи соціального інституту, яка відображає свідомо врегульовану і організовану форму діяль-

ності маси людей, відтворює найбільш стійкі зразки їх поведінки, традицій та звичок, що передаються від покоління до покоління [1, с. 7].

Обов'язковою умовою існування соціальних інститутів є їх юридичне закріплення в певній нормативно-правовій базі, що визначається як державними органами, так і прийнятим внутрішнім регламентним документом (статутом, рішенням, угодою тощо). За допомогою них здійснюється регулювання діяльності соціальних інститутів у відповідних сферах, що забезпечують інтереси людей через різні санкції: обмеженням, соціальним контролем, досягнутою домовленістю, покаранням.

Особливим різновидом соціальних інститутів є стійкий комплекс утворень, які регулюють суспільні відносини через особливу діяльність пов'язану з розвитком територій і забезпеченням відповідних потреб та інтересів мешканців міст, сіл, селищ, а також з вирішенням проблем місцевого значення.

"Український енциклопедичний словник" визначає *місцеве самоврядування* як одну з форм державного управління на місцях, управління міськими справами, яке здійснюється в обумовленому державою обсязі муніципалітетами, магістратами та іншими органами, що обираються населенням відповідних адміністративних одиниць [2].

Таким чином, інституційний вимір системи місцевого самоврядування передбачає з'ясування змісту самого поняття "місцеве самоврядування". Одні науковці під системою самоврядування розуміють цілісну, структурну і функціонально впорядковану сукупність місцевих жителів, діями яких утворюються органи місцевого самоврядування та самоорганізації населення. Вони забезпечують управлінські функції через посадових осіб місцевого самоврядування на єдиних принципах організації суспільного життя задля вирішення питань місцевого значення [3].

Інші дослідники виділяють в системі місцевого самоврядування територіальну громаду, як головний її елемент, безпосереднім волевиявленням якої створюються відповідні суб'єкти. В даному контексті мова йде про концептуальне визначення елементної бази суб'єктів, до якої відносяться: громада, що проживає на ті й чи іншій території, представницькі та виконавчі органи влади. Також до цієї складової відносять і структурні одиниці, що забезпечують процес формування відповідних елементів через взаємодію мешканців відповідної території (наприклад: референдум, вибори, опитування). В результаті цього створюються органи публічної влади для здійснення самоврядних функцій щодо самоорганізації населення [4, с. 29].

Отже, у вузькому значенні інститути самоврядування є звичайною системою органів влади в межах окремої адміністративної одиниці, а у широкому — сукупність всіх організаційно правових форм, через які здійснюється місцеве самоврядування в Україні [5, с. 330–331].

До зовнішнього інституціонального середовища інституту місцевого самоврядування відносяться держава як соціальна організація зі своїми атрибутивними властивостями та структурними елементами, так і розгалужена система інституцій *громадянського суспільства*. Разом вони створюють для

місцевого самоврядування загальний інституційний простір, який фіксує межі, а також зовнішні вимоги щодо існування організаційно-правових засад та діяльності структурних елементів, що забезпечують цілісність самоврядного інституту і задовольняють суспільні потреби.

Громадянське суспільство — це сукупність відповідних структур і організацій, які об'єднують окремих громадян задля вияву ними активної громадської позиції, ініціативи та самореалізації через реалізацію певних груп інтересів. Вони діють в автономному, незалежному від держави режимі, користуючись широкою палітрою права, нормативних засад, визначених державою, та своїми власними рішеннями. Діяльність структур громадянського суспільства має неполітичний характер і користується достатнім впливом на соціальні процеси. З одного боку, громадянське суспільство — це суспільство активних громадян, а з іншого — відповідний спосіб прояви взаємодії держави і суспільства, де існують різні інституції, які можуть взаємодіяти, а можуть і протистояти один одному. Тому громадянське суспільство — це конкретний спосіб формування інститутів демократії та сфера для добровільного об'єднання громадян задля реалізації їх інтересів.

За допомогою інституційного виміру можна визначити зміст та конкретні форми прояв у легітимності влади. Це набуває важливого значення на етапі формування громадянського суспільства в умовах трансформаційних перетворень в Україні. Природна сутність інститутів громадянського суспільства зводиться до децентралізації влади і наявності дійових механізмів реалізації інтересів громадян та захисту їх прав" [6, с. 11].

Сьогодні над важливо створити систему ефективної взаємодії усіх структур громадянського суспільства з інститутом місцевого самоврядування на всіх його рінях — від громади до регіону. Розвинута інституційна база, добровільні форми залучення людей до участі в їх діяльності, відкритість та демократизм дозволять забезпечити реальні умови для плідної ефективної співпраці. Разом вони зможуть ефективніше подолати величезний суспільний спротив з боку державно-бюрократичних структур управління та вітчизняного, часто пострадянського, політикуму. Подолання цього спротиву дозволить запровадити в політичну практику тотожні до європейських стандартів інститути владарювання.

Громадянське суспільство виникає там і тоді, де і коли інститут держави вже не в змозі ефективно виконувати функції арбітра суспільних відносин, де визріли передумови громадянського компромісу і світоглядного плюралізму, де сформувалась сукупність соціальних інститутів, які володіють власним функціональним статусом і спроможні здійснювати рівноправний діалог з державою, бути його противагою в абсолютній більшості аспектів соціального буття, стримувати державний монополізм і ставати на заваді перетворенню держави із системи забезпечення розвитку суспільства в систему самозабезпечення.

Висновки. Інституційний вимір дозволяє розглянути систему місцевого самоврядування в контексті визначення її атрибутивних структурних і

функціональних властивостей, з метою виявлення важливих ресурсів власного владного потенціалу, пов'язаного з удосконаленням механізму розподілу повноважень між державою, місцевим самоврядуванням та структурами громадянського суспільства через запровадження принципів субсидіарності, децентралізації та де концентрації влади.

Література

1. Політико правові інститути сучасності: Структура, функції, ефективність: Монографія / М. І. Панов (кер. авт. кол.), Л. М. Герасіна (наук. ред.), В. Д. Воднік та ін.; За заг. ред. М. І. Панова, Л. М. Герасіної. — К.: Концерн "Видавничий дім "Ін Юре", 2005. — 384 с.
2. Украинский советский энциклопедический словарь. В 3 тт. /Ред. кол. Ф. С. Бабичев (гл. ред.). — К.: Гл. ред. Укр. Сов. Энциклопедии им. М. Бажана, — 1988. — Т. 2. — 768 с.
3. Батанов О. В., Диновський Д. М. Державне будівництво та самоврядування в Україні: програма курсу для студентів Вищої школи права. — К., 2000. — С. 37.
4. Уваров А. А. Система местного самоуправления // Конституционное и муниципальное право. — 2002. — № 2. — С. 26–29.
5. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: Кол. Монографія / В. О. Антоненко, М. О. Баймуратова, О. В. Батанов та ін.; За ред.: В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. — К.: Атіка, 2007. — 864 с.
6. Михайловська Оксана Георгіївна. Автореферат дис.. на здобуття наук. ступ. канд. політ. н, спеціальність 23.00.02 — політичні інститути та процеси "Інституціоналіація громадянського суспільства в умовах політичної модернізації в сучасній Україні" Східноукраїський національний університет імені Володимира Даля. — Луганськ. — 2009. — 17 с.

Н. ЮСЕФ
канд. техн. н., доц., УАИМОЛ МАУП

СОВРЕМЕННЫЕ ГЛОБАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ, НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЕ И КУЛЬТУРНОЕ РАЗВИТИЕ СТРАН БЛИЖНЕГО ВОСТОКА

В последние годы появилось множество определений таких особенностей влияния и явлений как глобализм и реструктуризация. Одно из них, например, характеризует это явление как “изменение всех сторон жизни общества в силу планетарной тенденции к открытости и взаимозависимости”. Согласно другому определению, “реструктуризация представляет собой процесс стремительного формирования единого общемирового финансово-информационного пространства на базе новых, преимущественно компьютерных технологий”. Однако, в своем развитии любая сфера человеческой деятельности соприкасается с общими или более частными проблемами, особенностями и задачами. Хозяйственная деятельность — не исключение, так как по уровню и масштабам, такие проблемы значительно отличаются. В развитии общества существуют также такие проблемы и особенности в развитии, которые носят всеобщий характер, т. е. касаются всех и каждого, всего мирового сообщества. Это первая принципиальная характеристика проблем и особенностей, называемых глобальными. При разрешении таких проблем в силу масштабности, долговременности и степени воздействия, требуются колоссальные силы и средства, которыми, однако, не располагают и не могут располагать пока отдельные страны и даже группы стран, поскольку это требует привлечения разнообразных (финансовых, материальных, трудовых, технологических, духовных, интеллектуальных, информационных) ресурсов. Иными словами, любая из глобальных проблем и особенностей влияния имеет серьезные экономические аспекты, обусловливающие невозможность их решения без объединения ресурсов мирового сообщества, прежде всего, материально-финансовых. Второй принципиальной, глобальной особенностью проблем человечества является возможность привлечения совокупных средств многих или всех стран, международных организаций на основе интернационального экономического сотрудничества [11].

Исключительная трудность и объемность задач, ограниченность средств в решении международных глобальных проблем эколого-экономической безопасности требуют обоснованного определения их состава и приорите-

тов действий. В отдельных публикациях последних лет затрагивается от 3 до 20 глобальных проблем современности. Многие авторы (и мы разделяем эту точку зрения) называют четыре основные глобальные проблемы:

- экологическую;
- разоружение, нераспространение оружия массового уничтожения и предотвращение ядерной войны;
- демографическую;
- природоресурсную (сырьевую, энергетическую, продовольственную).

Оценка и отношение к отдельным глобальным особенностям в разных странах и мировом сообществе не однозначны, тем более с позиций экономических аспектов, изыскания источников ресурсов для их преодоления [10]. В преодолении экологической угрозы вопрос ресурсов имеет еще один немаловажный аспект, предопределяющий необходимость и важность международного сотрудничества. Если по состоянию экономики развитые страны могут выделять крупные средства на экологические цели, то развивающиеся и страны с переходной экономикой, в частности Украина, в настоящее время не располагают такой возможностью. Между тем экологическая ситуация в этих группах стран приобретает особо острый характер: ускорение демографического роста в странах "Третьего мира" приводит к загрязнению окружающей среды, расширению потребления природных ресурсов. По некоторым оценкам, в 2013 г. совокупный объем вредных выбросов в атмосферу составил 28 млрд т в год. Из них на Северную Америку пришлась почти половина, а на Западную Европу и Японию — более 1/3. Если среднемировой показатель выброса углекислого газа на душу населения принять за 100, то в странах Запада он составляет 72, в странах переходной экономики — 186, а в развивающихся — 153.

На сегодня отсутствует единая оценка количест¬ва твердых отходов — результатов хозяйственной деятельности человека. Для всего мира не так давно они оценивались в 50–100 млрд в год. Современные ученые подсчитали, что к 2025 г. объем таких отходов может увеличиться еще в 4–5 раз. Следует также учитывать, что сейчас из всего добываемого и получаемого сырья в конечную продукцию переходит только 5–10 %, а в процессе переработки 90–95 % его превращается в прямые отходы. Эмиссия углекислого газа на каждый доллар ВВП выше в полтора раза в развивающихся странах, чем в странах переходной экономики, и в 4 раза, чем в западных промышленных странах [1].

Эксперты ООН отмечают, что к середине XXI в. "вклад" развивающихся стран в атмосферные выбросы углекислого газа увеличится с сегодняшних 28 % до 40 %. Как правило, подобные техногенные загрязнения среды обитания — почв, воздушного и водного пространств — не ограничиваются только национальными пределами, затрагивая более близкие и нередко отдаленные страны. При этом возникает не простая экономико-правовая проблема относительно порядка и способов возмещения нанесенного ущерба, выявления причин и источников трансграничного загрязнения пространства, определе-

ния ответственности за него. Иными словами, даже в таких случаях требуется международный уровень решения соответствующих вопросов. Особенно это касается экологических угроз, затрагивающих многие страны, все мировое сообщество [1].

Особую роль в решении глобальных экономических проблем и особенностей глобального влияния в сотрудничестве между Украиной и арабскими странами играет разумное перераспределение и сочетание ресурсов, одновременно подкрепляющее стремление человечества к устранению всеобщей военной угрозы, ядерной катастрофы.

Выражением современного и предстоящего этапа развития мировой цивилизации является всемирная система информации, которая не относится пока к основным глобальным проблемам, но для будущего человечества имеет исключительное значение. Обозначенная проблема затрагивает всех и может быть успешно решена только совместными, международными усилиями при масштабном привлечении ресурсов стран мира. Революционные изменения практически во все сферы человеческой деятельности вносит формирование всемирной информационной сети, что существенно ускоряет и преобразовывает многие процессы и операции, изменяя традиционные методы и формы общения. Здесь наглядно проявляются взаимосвязь и взаимозависимость стран, народов и отдельных граждан. Возникает новый мощный рычаг воздействия на все уровни жизнедеятельности человека. Безусловно, для отдельных стран непосильны огромные затраты, которые связаны с созданием такой информационной сети. На примере компьютерной сети Интернет можно оценить особую роль всемирной информационной системы, ее место в развитии мирового сообщества. С экономических позиций названные глобальные особенности и проблемы играют важную основообразующую роль наряду с международным разделением труда, связывая мировое хозяйство в целостную систему [13].

Условия развития Украины, помимо этого, дают основания утверждать, что в целом указанные сферы вопросов можно свести к экономическому сектору взаимодействия между Украиной и ближневосточными странами в рамках международной экономики. В то же время, при исследовании вопросов двухстороннего уровня взаимодействия невозможно было избежать учета факторов регионального и системного характера, которые накладывают определенные ограничения на развитие отношений со странами региона или создают дополнительные возможности для укрепления позиций Украины на Ближнем Востоке [8; 9; 12]. Исследование внешнеэкономической политики Украины в отношении стран Ближнего Востока, впрочем, несколько выходит за рамки регионального окружения Украины и требует такой модели анализа, которая учитывала бы особенности региональных международных экономических отношений в арабском регионе. Современные глобальные особенности и проблемы не обошли стороной социально-экономическую, научно-техническую, культурную стороны развития, как арабских стран, так и Украины.

На сегодня в Украине уже сформировалось несколько исследовательских центров, в которых изучаются различные экономические аспекты современных украинско-арабских отношений. Они сосредоточены главным образом в Киеве, Одессе, Донецке. Среди основных исследовательских структур, занимающихся украинско-арабскими проблемами, — Центр ближневосточных исследований Института востоковедения им. А. Крымского НАНУ, Институт мировой экономики и международных отношений НАНУ, Дипломатическая Академия Украины при МИД Украины, Национальный институт стратегических исследований и его Одесский региональный филиал. В отличие от Украины ни в арабском мире, ни в западных странах научных центров, систематически исследующих проблемы арабо-украинских отношений пока нет [2–4].

Количественный и качественный объем источников и литературы, вместе с тем, свидетельствует о том, что современное состояние научной разработки исследуемой проблемы еще находится на этапе формирования. На сегодняшний день уже есть определенные серьезные научные результаты, но одновременно можно утверждать, что первый этап исследования этой проблематики еще не завершен, поскольку основные резервы существующих научных центров, учреждений и творческий потенциал ученых использованы не в полной мере [13; 14]. Поэтому научное осмысление практической внешнеэкономической деятельности Украины не соответствует реальным масштабам задач, которые реализует наше государство на Арабском Востоке. Этим во многом обусловлено относительно небольшое количество исследовательской литературы по этим проблемам, особенно относительно двухсторонних отношений Украины с арабскими странами. Тем не менее, в последнее время их количество начинает заметно увеличиваться, что указывает на рост интереса к этой тематике в научных кругах Украины, о повороте ученых к этой проблематике. Появление специальных работ свидетельствует о новом качестве научных исследований [5; 6].

Литература

1. Гулькин П. Восток зовет / П. Гулькин // Политика и экономика. — 2005. — № 14(65). — 18 апр.
2. Миклашевская Н. А., Холопов А. В. Международная экономика: учебник / Н. А. Миклашевская, А. В. Холопов. — М.: Дело и Сервис, 2005. — С. 97–103.
3. Иршинская Л. И. Повышение конкурентоспособности нефтяных компаний в результате совершенствования систем управления / Л. И. Иршинская // Нефтяное хоз-во. — 2007. — № 9. — С. 22–25.
4. Сєров Д. І. Становлення та розвиток політичних і економічних відносин України з країнами Арабського Сходу / Д. І. Сєров. — К.: Просвітитель, 2010. — 237 с.
5. Тимошенко І. Співробітництво України з арабськими країнами в галузі освіти / І. Тимошенко // Україна — Арабський світ. — К., 2004. — С. 230–237.
6. Токар Л. П. Стратегія США на Середньому Сході / Л. П. Токар // Стратегічна панорама. — 2003. — № 2. — С. 56–67.

7. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки / За ред. А. С. Гальчинського. — К.: НІСД, 2005. — 328 с.
8. Цуканов В. П. О некоторых факторах формирования российско-иранского товарооборота / [В. П. Цуканов;] отв. ред. М. Р. Арунова // Ближний Восток и современность. — М., 2005. — Вып. 10. — 30–45 с.
9. Чирко В. Становлення багатополярної архітектури світу і Арабський світ / В. Чирко // Україна — Арабський світ. — К., 2004. — С. 302 — 307.
10. Швед В. О. Ісламський чинник та забезпечення національних інтересів України / В. О. Швед // Стратег. панорама. — 2002. — № 3. — С. 46 — 51.
11. Щетинин В. Д. Международные экономические отношения: курс лекций / В. Д. Щетинин. — М., 2002. — С. 155.
12. Веселовський А. Енергетичні перспективи Східного Середземномор'я / А. Веселовський // Нафтова і газова промисловість. — 2003. — № 2. — С. 3–18.
13. Циганов В. В. — Національна безпека України: посібник / В. В. Циганов. — К.: НАВСУ, 2004.
14. Юсеф Н. Современные глобальные особенности влияния на социально-экономическое, научно-техническое и культурное развитие стран Ближнего Востока [Текст] / Н. Юсеф // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. "Управління бізнесом в умовах глобальної нестабільності" (Київ, МАУП, 26 берез. 2015 р.). — С. 125–129. — 0,22 друк. арк. (2.4.)

Л. М. БЕРЕСТЕЦЬКА
доц. каф., УРІМБ МАУП

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ЗА ДОПОМОГОЮ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Формування в Україні ринкових відносин гостро потребує фахівців, які маючи глибокі фахові знання, водночас здатні до творчої і самостійної діяльності, вміють виявляти проблеми і знаходити шляхи їх розв'язання, брати на себе відповідальність за наслідки прийнятих рішень.

Здійснювати перебудову підготовки майбутніх менеджерів у цьому напрямку неможливо без активного провадження в навчальний процес нових технологій навчання, зокрема тренінгових.

Бізнес-тренінг є засобом формування у студентів практичних навичок і вмінь щодо організації фірми та управління її діяльністю. Використання у тренінгу комп'ютерних програм дає можливість імітувати різні економічні та управлінські ситуації, примушує учасників приймати відповідні рішення, кваліфіковано реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища фірми.

Перша комп'ютерна імітаційна гра з менеджменту була розроблена у США в 1957 р. З того часу створено десятки комп'ютерних програм з розвитку управлінських навичок. Застосування їх у навчальному процесі значно підвищує рівень підготовки управлінців.

У Міжрегіональній Академії управління персоналу (МАУП) накопичено певний досвід проведення бізнес-тренінгів у ході підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів "спеціаліст", "бакалавр", "магістр".

У бізнес-тренінгу для магістрів використовується комп'ютерна імітаційна гра "INVESTOR INDUSTRY", яка була розроблена спеціалістами ФРН і адаптована до умов країн з перехідною економікою. Гра застосовується у тренінгових курсах для менеджерів 14 постсоціалістичних країн. В Україні ця гра використовується з 1997 р., у МАУП — з 1999 р.

Бізнес-гра моделює діяльність фірм в умовах олігополістичної конкуренції. Всі учасники розподіляються на команди по 3–4 особи (умовна фірма). Завдання кожної команди — ефективно управляти своєю фірмою, конкуруючи з іншими командами на ринку готової продукції. Функції члени команд розподіляють між собою самостійно.

Стартові умови ведення бізнесу в усіх фірм однакові. У процесі гри між фірмами розгортається внутрішньогалузева конкурентна боротьба за перерозподіл галузевого ринку та отримання найбільшого прибутку.

Керівництво кожної фірми повинно розробити певну стратегію управління, яка в бізнес-грі реалізується шляхом визначення кількісних параметрів господарської діяльності. Власне, конкуренція між фірмами є боротьбою їх стратегій. Показники фірми та її становища на ринку є результатом прийнятих у ході бізнес-гри управлінських рішень та дій щодо виробничої, маркетингової, фінансової діяльності.

Комп'ютерна програма забезпечує високий темп гри, яка розрахована на 15 виробничих циклів. Це дає можливість оцінити довгострокові стратегії фірм. Перевагою цієї розробки ж також наочність, швидкість порівняння результатів діяльності фірми, гнучкість (пристосування до широкого спектру реальних ситуацій). Ще однією важливою особливістю програми є можливість використання різноманітних варіантів гри — від найпростіших до найскладніших з поступовим ускладненням завдань.

Могутнім засобом досягнення навчальних результатів тренінгу, розвитку навичок студентів, зміни їх само сприйняття є зворотний зв'язок **(feedback)**. Зворотний зв'язок являє собою повідомлення інформації про дії людини, їх результати та наслідки. Важливість зворотного зв'язку булла підтверджена ще на початку XX ст. експериментами Е. Торндайка: одним учасникам інформацію про результати їхньої дій надавали негайно після кожної дії, іншим — після виконання всього завдання. Експерименти показали що негайний зворотний зв'язок допомагає швидко встановити точність дії.

У реальних виробничих умовах зворотний зв'язок спрацьовує так само швидко і продуктивно: сучасні дослідження підтвердили, що негайне надання працівникам інформації про результати їхньої праці підвищує продуктивність праці протягом однієї зміни на 10–30 %.

У бізнес-тренінгу зворотний зв'язок здійснює двома шляхами. Перший — це надання комп'ютером інформації про наслідки обраних рішень, які мають вигляд конкретних оціночних показників — рангових місць фірм за обсягом реалізованої продукції та величиною отриманого прибутку, що визначаються за результатами кожного ігрового періоду. Окрім цього після кожного періоду комп'ютер показує зміни основних параметрів фірми, її баланс, подає звіт про фінансові результати, про рух грошових коштів, наводить показник покриття постійних витрат. Виходячи з цього здійснюється аналіз і переоцінка дій, уточнюється або змінюється тактика та випробовуються нові управлінські дії в новому періоді.

Механізм бізнес-гри передбачає наявність альтернатив прийняття рішень у кожному ігровому періоді, що вимагає від студентів досить високого теоретичного та методичного рівня для обґрунтування свого вибору. Другий напрямок зворотного зв'язку — коментар виконаних дій, який робить тренер окремо для кожної команди. Цей коментар — не консультація щодо подальших дій команди, а оцінка конкретного досвіду з акцентом на позитивних прикладах.

Найважливіше у зворотному зв'язку — його своєчасність. Відкладання зворотного зв'язку по відпрацюванню нових дій на кінець тренінгу означає зниження його ефективності. Зворотний зв'язок дає великий матеріал для

самоаналізу і самооцінки (проб лематизація), дає змогу побачити свої сильні та слабкі сторони, окреслити напрямки професійного розвитку.

Важлива роль у досягнення цілей бізнес-тренінгу належить тренеру. У процесі гри його роль та функції змінюються. Так, до початку ігрового процесу він виконує роль інструктора, який знайомиться зі змістом і правилами гри. У процесі гри він діє і як інструктор, і як суддя-рефері (слідкує за дотриманням правил, контролює режим ігрового часу, визначає розмір заохочень і штрафних санкцій), і як власне тренер (коментує, спрямовує діях учасників, але не підміняє їх). На завершальному етапі гри тренер грає роль ведучого: організовує презентації, обговорення, оцінює підготовлені командами звіти, ставить питання, підводить підсумки тренінгу.

Оцінка результатів тренінгу завершує цикл навчання. За основу при оцінювання роботи команд у тренінгу прийнято суму рангових чисел — рейтинг команд серед конкурентів за показниками обсягів продажу і величини отриманого прибутку в кожному ігровому періоді. Ці показники традиційно вважаються одними з найважливіших у діяльності фірми.

Досвід роботи МАУП із впровадженням тренінгових технологій навчання дає змогу зробити такий висновок: бізнес-тренінги з використанням комп'ютерних програм сприяють кращому оволодінню студентами підприємницьким мисленням і діями, дають можливість набути навичок прийняття управлінських рішень, вміння працювати в команді і, як результат, сприяють підвищенню рівня підготовки майбутніх менеджерів.

Література

1. Виханский О. С., Наумов А. И., Зобов А. М. Учебные конкретные ситуации. Кн. 1: Ситуационное обучение менеджменту. — М.: НФПК — ГАУ, 1997.
2. Глухов В. В., Кобышев А. Н., Козлов А. В. Ситуационный аналих (деловые игры для менеджеров). — СПб.: Спец. лит., 1999.
3. Кларин М. В. Технология обучения. — Рига: Эксперимент, 1999.

В. Д. БІГДАШ
Докт. філос. в гал. економ. проф. МКА, ІМЕФ МАУП

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК СУТТЄВИЙ ЧИННИК РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ

Характеристикою економіки кінця двадцятого століття є процеси глобалізації і, відповідно, інтеграції. Причину глобалізації бізнесу пов'язують з трьома основними чинниками: 1) науково-технічний прогрес в сфері комунікацій та комп'ютерізації; 2) скорочення обсягу втручання держави в економіку та фінанси в промислово розвинутих країнах; 3) зростання міжнародних потоків капіталу. В свою чергу це призвело до інтеграційних процесів в економіці та у фінансовій сфері, що забезпечило створення міжнародної фінансової мережі, яка пов'язує фінансові центри різних країн. Розвиток цих зв'язків зумовив фінансову революція, яка проявилася через три основні чинники: 1) глобальну присутність міжнародних фінансових інститутів (пов'язано зі скороченням втручання держави на внутрішніх ринках та лібералізація руху капіталу на зовнішніх); 2) міжнародну фінансову інтеграцію (за рахунок збільшення зв'язків як всередині країн, так і через міжнародні фінансові ринки); 3) швидкий розвиток фінансових інновацій (створення нових фінансових інструментів та технологій (зокрема деривативів, пришвидшення секюритизації, операцій з цінними паперами), що забезпечує збільшення швидкості та обсягу фінансових операцій, розподіл фінансових потоків по різним країнам з максимальною дохідністю та мінімальними витратами.

До глобальних тенденцій, що впливають на розвиток страхових ринків, відносять (згідно PEST-аналізу):

1) Політичні чинники: нестійкість політичних систем, військові конфлікти, світовий тероризм;
2) Економічні чинники: лібералізація торгівлі страховими послугами і розширення доступу іноземних страховиків і перестраховиків на нові національні ринки, зростання ролі наглядових структур (Міжнародна Асоціація страхових наглядів), зміна структури світового страховому ринку: скорочення частки США та ЄС при зростанні обсязі страхової премії у Китаї, Індії; ріст як страхових так і економічних збитків (в зв'язку з глобальними кліматичними змінами, зростанням чисельності населення, збільшенням концентрації майна на певних територіях), формування великих міжнародних страхових брокерів

шляхом злиття чи придбання, ріст концентрації страхового і перестраховочного капіталу шляхом поглинання чи об'єднання компаній, і як наслідок, формування транснаціональних страхових товариств, в тому числі за рахунок об'єднання страхового, банківського і позичкового капіталу; концентрація страхувальників за рахунок росту капіталізації транснаціональних компаній та банків, формування нового попиту на нові страхові послуги, змінюється менталітет і купівельна поведінка потенційних споживачів страхових послуг (зростання вимогливості споживачів до якості страхових продуктів); поява нових гібридних продуктів, що створюються на нетрадиційному об'єднанні страхових та фінансових послуг; зростання вимог до забезпечення платоспроможності у страхових та інших фінансових компаніях; забезпечення постійного управління ризиками, зокрема виконання стресс-тестування;

3) Технологічні чинники (розвиток технічного прогресу і, як наслідок, ріст технічних катастроф; стрімке застосування нових ІТ у страхуванні, що докорінно змінює процеси формування та здійснення страхового бізнесу; використання Інтернету як системи продажу та супроводу страхових і перестрахувальних послуг.
4) Соціальні чинники: розширюється використання послуг комерційного особистого страхування для громадян — зростає продаж послуг медичного страхування, страхування життя та інвестування. Сучасна система соціального забезпечення, зокрема в Європі, в зв'язку з демографічним старіння населення, потребує нові засоби в пенсійному забезпеченні.

Сучасний стан страхового ринку в Україні має негативні явища, що пов'язано зі станом економіки. Голова Нацкомфінслуг Ігор Пашко відзначив, що на страховому ринку України позначається ситуація в зоні АТО, а також анексія Криму. Страхові компанії зазнали великих втрат активів і клієнтської бази. При цьому відбулося зниження ВВП країни на 15 % і зарплати населення на 23,9 %. За підсумками діяльності страховики показали зростання премій — валові премії виросла на 22 % до 13,5 млрд грн., а чисті премії — на 24 % до 10,8 млрд грн. Валові виплати зросли на 21 % до 3,1 млрд грн., а чисті виплати зросли на 30 %. Резерви страховиків зросли на 18 % до 16,2 млрд грн. Однак не всі компанії витримують сучасні умови — відбулося скорочення числа страховиків на 26 компаній до 374 страховиків. За даними члена Нацкофінпослуг Олександра Залєтова, на страховому ринку, особливо в страхуванні життя, спостерігається спад і ситуація буде погіршаться в найближчі роки. Так, якщо раніше було застраховано понад 500 тис. громадян із страхування життя, то зараз — 300 тис., а в 2016 році буде не більше 100 тис. чоловік по накопичувальному страхуванню життя.

У ризиковому страхуванні аналогічні тенденції: по автострахуванню в найбільш прибутковому 2008-му році було застраховано по КАСКО більше 900 тис. автомобілів, а в 2015 році — всього 100 тис.

Серед внутрішніх факторів, що гальмують розвиток страхового ринку, НКФП відзначає низький рівень входження в бізнес ($ 60 тис.), наявність прихованих банкрутів (страховики в більшості недокапіталізовані), існують відпрацьовані схеми банкрутства страховика, суперечливе законодавство. Страховий бізнес нерентабельний у зв'язку із скороченням ринку та недобросовісної конкуренції (великі комісійні та низькі тарифи).

З 2014 року в Україні провадиться реформування у всіх сферах розвитку держави. Нормативними актами є Укази Президента, Постанови Кабінету Міністрів. Відповідно до цих документів в березні 2015 року прийнята Стратегія реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015–2020 роки. Згідно з планом заходів по реалізації Стратегії виділяють розвиток стресс-тестування, удосконалення державного регулювання відповідно до вимог ЄС, заборону фінансових пірамід, введення електронного документообігу, розвиток сількогосподарського страхування, удосконалення соціального забезпечення населення за рахунок розвитку недержавного соціального страхування. На наш погляд, ключові кроки модернізації — це організаційні зміни та впровадження IT-технологій (електронний документообіг, електронні комунікації з клієнтом тощо).

Н. А. ВАКУЛЕНКО
доц. каф., УАІМВЛ МАУП

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

У наш час особливої актуальності набуває переосмислення основних теоретичних і технологічних категорій вітчизняної вищої школи з огляду на останні досягнення теорії й практики навчання іноземної мови у вищій школі з орієнтацією на сформованість у майбутніх фахівців умінь професійно орієнтованого іншомовного спілкування [2; 7; 8].

Іноземна мова — специфічний навчальний предмет, адже, на думку В. Гумбольдта, мова — душа нації. У ній відбивається національний характер, душа народу, система соціальних відносин, традицій тощо [3].

Вивчення іноземних мов є важливим засобом спілкування між народами, кращого ознайомлення з культурою країни, мова якої вивчається, зміцнення міжнародного співробітництва, що є нагальною потребою для молодої держави України [6].

Вирішення завдань підготовки вітчизняних фахівців до професійного спілкування із зарубіжними партнерами неможливо без відповідного знання іноземних мов. Тому однією з умов успішного навчання майбутніх фахівців іншомовного професійно орієнтованого спілкування є визначення технологічної концепції — чіткої стратегії й тактики навчання [6].

Зміст професійно орієнтованого навчання іноземної мови у ВНЗ у сучасній науці розглядається не як статична категорія, а як така, що постійно розвивається. Щоб визначити, яким має бути зміст професійно орієнтованого навчання іноземної мови у ВНЗ, необхідно розглянути саме феномен *специфіки й сутності* професійного спілкування студентів під час вивчення іноземної мови.

Згідно з *комунікативним підходом* у педагогічній науки, найбільшою мірою відбивається специфіка навчання іншомовної професійно орієнтованої комунікації у ВНЗ, оскільки за його допомогою краще за все реалізується *принцип професійної спрямованості навчання* іноземної мови [6]. Цей підхід визначився в результаті ретельного осмислення наукових досягнень у галузі лінгвістики — теорії комунікативної лінгвістики і психології та теорії діяльності, що знайшло відображення в роботах з психології та технології навчання іноземних мов (О. Леонтьєв, І. Зимня, Ю. Пассов та ін.).

Реалізація комунікативного підходу в процесі навчання студентів- економістів професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою означає, що формування іншомовних професійно орієнтованих навичок і вмінь відбувається шляхом і завдяки здійсненню студентами іншомовної професійно спрямованої мовленнєвої діяльності. Інакше кажучи, оволодіння засобами професійно орієнтованої іншомовної комунікації (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямоване на їх практичне застосування в процесі професійного спілкування іноземною мовою [5].

Оволодіння іншомовною професійно орієнтованою комунікацією здійснюється шляхом реалізації основних видів мовленнєвої діяльності, таких як говоріння, аудіювання, читання та письмо, у навчальному процесі в умовах, що моделюють ситуації реального професійного спілкування іноземною мовою.

У зв'язку з цим навчальна діяльність студентів під час вивчення іноземної мови організується таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії з мовленнєвим матеріалом для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів професійного спілкування.

У практиці викладання іноземних мов створюються умови максимального зближення навчального процесу й реальної професійної комунікації іноземною мовою, тобто процес навчання є моделлю процесу професійної іншомовної комунікації [1]. Проте процес навчання студентів-економістів професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою не може повністю збігатися з процесом професійної іншомовної комунікації, який має місце в реальному житті, оскільки навчання іноземної мови у ВНЗ відбувається в умовах рідномовного оточення. Тому йдеться тільки про максимальне наближення процесу навчання професійно орієнтованого іншомовного спілкування до реальної професійної комунікації іноземною мовою за такими найважливішими параметрами, як *комунікативно-вмотивована мовленнєва поведінка* викладача та студентів і *предметність процесу спілкування*, що забезпечується ретельним відбором комунікативно-мовленнєвих намірів, тем, ситуацій професійного спілкування іноземною мовою.

Незважаючи на термінологічні розходження у класифікаціях комунікацій та основних функцій спілкування, можна побачити загальні для всіх класифікацій три групи функцій: *когнітивну*, пов'язану із взаємним обміном інформації й пізнанням людьми один одного; *афективну*, спрямовану на формування міжособистісних взаємин, і *регулятивну*, що полягає в керуванні й регуляції кожним учасником спілкування власної поведінки й поведінки інших, а також в організації спільної діяльності.

Усі ці функції реалізуються завдяки спілкуванню, виступають завжди у єдності і для визначення *сутності* навчання студентів — економістів професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою мають важливе значення.

Процес навчання іншомовної соціальної (професійної) комунікації Т. Дридзе визначає як процес *передачі, прийому і взаємного обміну інформацією* [4].

При аналізі інформаційних процесів будь-якого змісту принципового значення набуває ряд моментів, специфічних для комунікацій між людьми. Комунікативні процеси між людьми відрізняються від чисто інформаційних процесів у технічних пристроях тим, що інформація в спілкуванні не просто передається від джерела до одержувача або назад, а обмінюється.

Спираючись на вищевикладене, *сутність* навчання студентів-економістів професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою полягає в *інформаційній функції*, яка передбачає моделювання студентами ситуацій професійного спілкування іноземною мовою, не тільки обмінюються заданою інформацією, але й видозмінюють її, створюють якісно нову з метою одержання необхідної їм інформації в конкретній сфері майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Витохина О., Крот О. Моделирование ситуаций профессионального общения в учебном процессе по иностранному языку // Формирование коммуникативной иноязычной компетенции. — М.: МГЛУ, 2009. — Вып. 437. — С. 8–16.
2. Гаврилюк Н. О., Пічкар О. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи в процесі вивчення курсу англійської мови. — Ужгород: УжДУ, 2010. — 149 с.
3. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. — М.: Прогресс, 2008. — 451 с.
4. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации: Пробл. семиосоциопсихологии / Отв. ред. И. Т. Левыкин. — М.: Наука, 2010.— 268 с.
5. Дудко Н. В. Обучение студентов-словесников репродуктивным видам профессионально ориентированной речевой деятельности: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. — Х., 2008. — 160 с.
6. Концепція викладання іноземних мов в Україні. Проект // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. — 2009. — № 24. — С. 7–24.
7. Момот В. М. Формування професійно зорієнтованого мовлення у студентів технікумів і коледжів технічного профілю: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 2009. – 20 с.
8. Романова Л. Я. Формування професійного функціонального мовлення учнів ліцею при вивченні економічних дисциплін: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. — К., 2010. — 222 с.

Л. А. ГАРШИНА
доц. каф. УАІМВЛ МАУП

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ В МОВНІЙ ОСВІТІ

Сучасне життя вимагає застосування також інтелектуально-творчого потенціалу людини, тож професійна підготовка кваліфікованих фахівців набуває змін, адаптуючись до потреб нашого сьогодення. Одною із таких змін вважаються тенденції до застосування у процесі навчання студентів різних інтерактивних методів навчання. Такі методи навчання дають змогу удосконалювати професійну підготовку студентів, а також вони є запорукою ефективної реалізації компетентного методу навчання.

Мова — один з багатьох і в той же час один із значущих компонентів національного миру та його культури. Тому, вивчаючи іноземні мови, ми отримуємо не тільки лінгвістичні знання, а дізнаємося щось нове про культуру нації, мову якої вивчаємо. Як зазначає Г. Д. Гачев, всім очевидно, що в ході історії, і особливо в XX столітті, народи і країни уніфікувались у побуті і мисленні, і, тим не менш, в своєму ядрі кожен народ залишається самим собою доти, поки зберігається природа країни, особливий клімат, пейзаж, етнічний тип, мова, пам'ять про свою історію та культуру, бо вони безперервно живлять і відтворюють національні склади буття і мислення [1: 6]. Базуючись на міжкультурному підході, необхідно моделювати процес навчання іноземної мови як комунікативно-пізнавальну діяльність в контексті "діалогу культур". Згідно з концепцією комунікативної іншомовної освіти [3: 10–19], процесу навчання іноземним мовам протиставляється концепція іншомовної освіти. Її мета — не тільки оволодіння певними навичками і вміннями, а й формування людини як індивідуальності, розвиток її духовних сил, здібностей. Змістом іншомовної освіти є культура як система духовних цінностей, накопичених суспільством у всіх сферах життя від побуту до філософії.

Розвиток здатності до міжкультурного спілкування пов'язаний з розвитком у студентів здатності співвідносити свою культуру з культурою англомовних країн, тобто з емпатичною компетенцією. Її сформованість виражається:

- у толерантності до іншого способу думок, до іншої позиції партнера по спілкуванню;
- у умінні й бажанні бачити і розуміти відмінність і спільність в культурах, у світосприйнятті їх носіїв;

- в готовності й умінні відкрито сприймати інший спосіб життя, порівнювати його з національним своєрідністю своєї країни, свого народу, зрозуміти іншу картину світу.

Особливої актуальності набуває завдання розвитку у студентів таких особистісних якостей, як самостійність, активність і здатність до словотворчості у здійсненні комунікативної діяльності англійською мовою.

Когнітивний аспект цілей навчання англійської мови пов'язаний з формуванням і вдосконаленням у студентів:

- мовних і мовленнєвих здібностей, психічних процесів, які лежать в основі успішного оволодіння комунікативною діяльністю англійською мовою;
- широкого представлення про досягнення світової культури, національних культур народів країн англійської мови; пізнання духовної спадщини країн і народів, які розмовляють англійською мовою; оволодіння способами досягнення міжкультурного взаєморозуміння.

Студенти повинні навчитися планувати свою навчальну діяльність, контролювати й оцінювати успішність своїх результатів.

Формування нової компетенції передбачає можливість об'єднання теорії та практики, введення інтерактивних методів навчання, що мають поєднувати інформативну форму навчання та активні методи засвоєння нового матеріалу, орієнтовані на практичні потреби студентів. Інтерактивні методи навчання є важливим фактором для удосконалення професійної підготовки у вищому навчальному закладі [2].

У вищих навчальних закладах все частіше запроваджуються нові підходи до навчання, які могли б забезпечити розвиток творчих, комунікативних та професійних компетенції, що підштовхує фахівця також і до самоосвіти. Особливо велику кількість досліджень присвячено впровадженню інтерактивних технологій у вивченні іноземних мов. Саме під час формування іншомовної компетенції студентів дуже важливо підвищити пізнавальний інтерес студентів до вивчення іноземної мови загалом, а також зміцнити їх мотивацію до навчання. Це можливо тоді, коли студенти у постійному "діалозі", комунікації та практичних ситуаціях можуть використовувати вивчений матеріал.

Література

1. Гачев Г. Д. Наука и национальная культура (гуманитарный комментарий к естествознанию). — Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 1993.
2. Павлович А. В. Використання інтерактивних методів навчання у викладанні іноземної мови професійного спрямування у вищій школі. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції "Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі" 29 квітня 2015 р. Національний технічний університет України "КПІ". — Режим доступу: http: // confesp. fl. kpi. ua/ru/node/1064
3. Пассов Е. И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. 5–11 классы. — М.: Просвещение, 2000.

Н. В. ГОЛОВАЧ
д-р філос. в гал. упр. людськ. рес., УРІМБ МАУП

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТА ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ

Існуюча у системі української освіти ситуація викликає велике занепокоєння, оскільки якість підготовки фахівців не дає змоги виконати замовлення сучасного суспільства у забезпеченні ринку праці прогресивними фахівцями. Важливим недоліком навчання у ВНЗ є те, що у навчальному процесі, як і в цілому в системі професійної підготовки, значно послаблена системоутворююча ознака — фактор професійної спрямованості особистості. Це порушує єдність та цілісність процесу формування професійної компетентності фахівця, маскує складні зв'язки навчальних предметів, не забезпечує умови для формування в студентів адекватної динамічної моделі.

Отже, одним із пріоритетних напрямів підвищення якості професійної підготовки майбутнього фахівця є формування його професійної спрямованості.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема формування спрямованості особистості на майбутню професійну діяльність у вітчизняній психологічній та педагогічній науках у її різних аспектах розкривається у дослідження таких науковців, як: Б. Ананьєв, Л. Божович, Е. Зеєр, О. Ковальов, Н. Кузьміна, М. Левітов, О. Леонтьєв, А. Маслоу, В. Мерлін, М. Неймарк, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Сластьонін та ін. [4].

Тематика досліджень зазначених авторів є досить широкою, але питання професійної спрямованості майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці тільки частково знаходить відображення в їх працях.

Мета статті — розглянути підходи до формування професійної спрямованості майбутніх фахівців з управління персоналом та економіки праці.

Основою та першою складовою професійної компетентності фахівця з управління персоналом та економіки праці є професійна спрямованість особистості. При високому рівні професійної спрямованості самосвідомість стає детермінуючою і регулюючою силою самопідготовки і самовиховання відповідно до вимог певного виду діяльності. Усвідомлення відповідності психічних особливостей цим вимогам укріплює переконаність в правильності вибору професії.

Від того, на скільки і як розвинута професійна самосвідомість залежить ефективність формування професійної компетентності фахівця з управління персоналом та економіки праці.

На нашу думку, поняття "професійна самосвідомість" охоплює всі ті прояви свідомості особистості, що пов'язані з професійною діяльністю. Вони визначаються місцем і значенням обраної професії в суспільстві; ставленням її представників до професії і до себе як до професіонала; рівнем професійних знань та умінь; розвитком професійних здібностей, професійними перспективами та досягненнями; переживаннями успіхів і невдач у професійній діяльності та інше [1].

Аналіз стану ринку України доводить те, що сфери діяльності фахівця з управління персоналом та економіки праці поступово поширюються новими професіями, можливостями працевлаштування. Отже, сучасна модель професійної компетентності фахівця з управління персоналом та економіки праці є моделлю складноорганізованої діяльності, яка включає в якості елементів інші види діяльності. Тому модель компетентності цього фахівця являє собою професійний багаторольовий профіль.

При побудові багаторольового професійного профілю фахівця з управління персоналом та економіки праці необхідно ідентифікувати:

- тенденції в організації бізнесу, промисловості, ринковому середовищі, техніці і технологіях, які здатні істотним чином вплинути на функціональні характеристики діяльності фахівця;
- безліч ключових "зон відповідальності" фахівця;
- найбільш важливі завдання та результати роботи з точки зору самого фахівця;
- критерії ефективності його діяльності для кожної ключової функції;
- конструйований блок основних здібностей та інших умінь і навичок, необхідних для виконання кожної ключової функції і досягнення результату діяльності фахівця;
- специфічну для діяльності фахівця поведінку, в якій проявляється його компетентність.

Виходячи з бачення майбутнього кадрових служб і спираючись на досвід успішних корпорацій, можна визначити ключові ролі для професії фахівця з управління персоналом та економіки праці.

1. "Кадровий стратег" — член управлінської команди, відповідає за розробку та реалізацію кадрової стратегії, а також організаційні механізми її забезпечення; системи управління і керівництва службами, що здійснюють функції кадрового менеджменту (віце-президент по управління персоналом).

2. "Керівник служби управління персоналом" — організатор роботи кадрових підрозділів.

3. "Кадровий технолог" — розробник і реалізатор творчих підходів у специфічних для фахівця з управління персоналом та економіки праці областях діяльності, компетентний у спеціальних і технологічних знаннях, здатний

залучати різноманітні внутрішні і зовнішні ресурси і їх ефективно використовувати з урахуванням ділових перспектив організації (керівник служби організаційного розвитку або розвитку персоналу).

4. "Кадровий інноватор" — керівник, лідер-розробник експериментальних, ініціативних або пілотажних проектів, потребують великої уваги і ретельного опрацювання, перш ніж вони отримають широке поширення в практиці кадрового менеджменту організації.

5. "Виконавець" — фахівець, що здійснює оперативну кадрову політику.

6. "Кадровий консультант" (зовнішній або внутрішній) — професіонал, який використовує панорамне бачення перспектив корпорації, практичні знання в галузі управління людськими ресурсами і навики експерта, для визначення потреб, можливостей і шляхів вирішення проблем, пов'язаних з розвитком організаційно-кадрового потенціалу.

Тобто, робота фахівця з управління персоналом та економіки праці складається з комбінації декількох ролей, які на практиці взаємозалежні і взаємодіють. Реалізація загальних функцій управління персоналом і ролей визначать успіх професійної діяльності і веде до досягнення запланованих результатів роботи організації.

Методи діагностики рівня професійного становлення особистості студента дозволяють враховувати отримані дані при побудові розвиваючих заходів з метою оволодіння стратегією планування власної кар'єрної траєкторії.

Вибір методів дослідження обумовлюється поставленими завданнями, і здійснювався в трьох діагностичних напрямках, що відповідають основним детермінантам формування професійної спрямованості: "Професійне самовизначення" (діагностика мотиваційної спрямованості студентів, їх ставлення до свого професійного навчання та майбутньої діяльності); "Професійна спрямованість особистості" (характеристики індивідуальності — діагностика "рис", визначається через судження самого суб'єкта); і "Наявність мети і уявлень про самопроектування" (здійснюється проективними і психосоматичними методами) [2; 3].

Формування професійної спрямованості студентів спеціальності "Управління персоналом та економіка праці" потрібно починати з першого курсу, попередньо визначивши рівень сформованості внутрішніх факторів, що детермінують професійний ріст для того щоб мати можливість порівняти ефективність проведеної роботи не лише безпосередньо у процесі професійного навчання, але і на етапах реалізації професійної діяльності.

На нашу думку, процес формування професійної спрямованості, професійного самопроектування є оптимальним, якщо на етапі підготовки та подальшої діяльності, фахівець виступає в якості суб'єкта свідомого вибору і прийняття обраної професії як пріоритетної життєвої цінності. При цьому необхідні знання структури образу майбутнього, що включає постановку і усвідомлення цілей і сенсів навчально-професійної діяльності, заснованих на розумінні власної унікальності, з установкою на саморозвиток, творчість, орієнтованого на вироблення кожним студентом реалістичних

планів, прогнозів і сценаріїв своєї професійної життєдіяльності в майбутньому.

До перспективних напрямків подальших наукових розробок відносимо дослідження формування професійної спрямованості в процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін навчального плану спеціальності "Управління персоналом та економіка праці" з визначенням відповідних педагогічних умов, урахування в процесі формування професійної спрямованості студентів ВНЗ особливостей навчання в умовах модульно-кредитної системи та більш широкого використання дистанційних форм навчання; визначення домінант формування компонентів професійної спрямованості для підготовки студентів; оптимізацію відбору змісту, форм, методів і засобів економічної освіти.

Література

1. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития: учеб. пособ. для студентов высших учебных заведений / Э. Ф. Зеер. — 2-е изд., стер. — М.: Издательський центр "Академия", 2007. — 240 с.
2. Іванченко Є. А. Дослідження щодо виявлення професійної спрямованості студентів та результати її формування в системі інтерактивної професійної підготовки майбутніх економістів / Є. А. Іванченко // Наука і освіта. — О., 2009. — № 10. — С. 123–129.
3. Тимошко Г. В. Дослідження професійної спрямованості студентів магістрантами / Г. В. Тимошко // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. — 2011. — Вип. 2 (88). — С. 3–6.
4. Черняк Н. О. До питання формування професійної спрямованості майбутніх фахівців. / Черняк Н. О. // Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія". Педагогічні науки. — 2014. — Вип. 2 (8) — С. 84–91.

Є. Ю. ГОНЧАРЕНКО
доц. каф. УА ІМВЛ МАУП

СЕМАНТИКО- СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Сьогодні політичний дискурс став знаряддям різних політичних кіл. На його створення витрачаються величезні кошти та зусилля.

Політичні тексти соціально обумовлені. Особлива мова, що використається при написанні політичних текстів, вимагає постійного вивчення й опису для того, щоб виробити своєрідну модель політичного тексту, якусь константу. Мова політичних текстів, мова мовних актів — одна з "сходинок" для вивчення комунікативних політичних технологій. Все це й пояснює наше звертання до політичного дискурсу.

Політичний текст, що складається з мовних актів, є актуалізацією політичного дискурсу. Крім політичний текстів політичний дискурс містить у собі й інтертекстуальні зв'язки, і контекст, і учасників ситуації, їхнє знання про світ і багато чого іншого.

Політичний дискурс — це сукупність "всіх мовних актів, що використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, освячених традицією і перевірених досвідом". Дане визначення представляє широкий підхід до змісту поняття "політичний дискурс". Цей дискурс є лінгвістичним образом, завдання якого полягає в тому, щоб залучити до себе увагу, зацікавити адресата й спонукати його до відповідних дій.

Останніми роками дослідження політичного дискурсу досить активно проводяться. Слід відзначити серію колективних монографій "Методологія досліджень політичного дискурсу" (в даний час опубліковано декілька випусків) під редакцією І. Ф. Ухванової-Шмигової.

Актуальність даної теми обумовлена інтенсифікацією міжнародної інтеграції у сфері політики та соціального життя, і, у зв'язку з цим, необхідністю адекватного, коректного перекладу політичного дискурсу для ефективної міжнародної політичної взаємодії.

При перекладі українською перекладача насамперед буде цікавити відтворення стратегій, що пов'язані з Україною. Ці стратегії обумовлюють певні завдання для перекладача: 1) зберегти у перекладі ті одиниці політичної лексики та фразеології, що підтримують позитивний імідж НАТО; 2) уникати використання тих перекладацьких відповідників, що можуть викликати негативні асоціації як у антинатовської аудиторії, так й у пронатовської аудиторії, яка бажає прискорити процес вступу України до НАТО.

До текстових елементів, що несуть у собі позитивну семантику, відноситься термін “Politik der offenen Tür” та його контекстуальні варіанти. Річ у тому, що цей термін зустрічається у політичній заяві кілька разів, але зазнавши кількісних та якісних змін. Ця одиниця зустрічається вже у першому реченні тексту: Es ist die Politik der NATO, und es bleibt die Politik der NATO, um eine offene Tür zum europäischen Demokratien, die der NATO beitreten wollen, müssen. У структурному відношенні термін позбавлено цільнооформленості, але семантичні зв’язки не порушено, тому реципієнт досить легко виокремлює його з контексту. Перекладач вдається до структурних транспозицій, відтворюючи термін у цілісному вигляді. Тим самим він полегшує сприйняття для україномовного читача: Політика НАТО була і залишається політикою відкритих дверей для європейських демократій, які бажають приєднатися до НАТО. В той же час збережено емфатичність речення, за рахунок заміни паралельних конструкцій у ВТ повтором у ПТ.

Виникнення негативного підтексту в перекладі часто пов’язано із невдалим вибором відповідника. У досліджуваному тексті до одиниць, що мають декілька варіантів перекладу українською, відноситься термін NATO. У спеціальних політичних та політологічних словниках зафіксовано два термінологічних еквіваленти — НАТО, Організація Північно-атлантичного договору [10; 11]. У неспеціальних словниках (енциклопедичних, тлумачних, тощо) зустрічаються такі не термінологічні варіантні відповідники: Північноатлантичний Альянс, Північно-атлантичний союз, блок НАТО, альянс НАТО [9].

З цього випливає, що в перекладі НАТО може бути представлено генералізаторами “союз”, “блок” та “альянс”. Розглянемо, які асоціації викликає кожне з цих слів у пересічного українця. “Союз” має чіткі радянські асоціації. “Альянс” не має жодних асоціацій, але ця іншомовна лексема є малозрозумілою для широких верств населення. На відміну від альянсу слово “блок” є цілком зрозумілим та широко вживаним, одначе у Радянському Союзі це слово мало лише негативне значення. Протягом десятиріч у радянській антинатовській контрпропаганді вживалося слово “блок”, часто на протиставлення блоку НАТО країнам Варшавського договору. Це, безсумнівно, залишилося у фоновій культурній пам’яті українців середнього та старшого покоління. Таким чином, відтворення NATO у ПТ як альянс НАТО (комбінована реномінація) та Альянс (генералізація) стає цілком умотивованим.

Перекладач повинен враховувати при перекладі текстів політичного дискурсу як лінгвістичний аспект, так і комунікативно-прагматичні аспекти.

Домінантними ознаками при перекладі політичного дискурсу є вказівка на мотив/подію, по якому політик робить заяву, збереження об’єму тексту і превалювання критерії точності.

Політична мова володіє найбільшою варіативністю структурних компонентів, що допускає при перекладі зменшення або збільшення об’ємів тексту.

Якщо порівнювати тексти в різних традиціях, то може бути відзначена симетрія або асиметрія в межах одного типу тексту. Симетрія показує, що

перекладач може вдатися до власне перекладу, а асиметрія указує на адаптацію, тобто перекладачу треба адаптувати даний текст. Якщо ми говоримо про структурні ознаки, то під адаптацією мається на увазі відтворення структурних змін. Крім того, залежно від того, на що орієнтується перекладач — на адекватне сприйняття в своїй культурі, або на те, щоб зберегти специфіку і відтворити текст для іншої аудиторії, залежатиме вибір між власне перекладом і перекладом-адаптацією. Тобто залежно від орієнтації на свою або на чужу культуру перекладач може визначити зону власне перекладу і зону адаптації в межах структурних компонентів конкретного типу тексту.

В будь-якому випадку перекладач повинен враховувати при перекладі і адаптуванні комунікативні та прагматичні аспекти.

М. І. ГРИГОР'ЄВА
д-р філ. в гал. екон., УАІМВЛ МАУП

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі роль і значення освіти, як найважливішого чинника формування нової якості економіки і суспільства, збільшується разом із зростанням впливу людського капіталу (в тому числі і інтелектуального). Зміни, що відбуваються в Україні і світі, тягнуть за собою зростаючу потребу у висококваліфікованих, компетентних, конкурентоспроможних фахівцях. Це визначає стратегію їх підготовки, тому для вищої школи проблеми якості освіти завжди були актуальні.

Розробляючи програми та плани навчання, фахівці в цій області — як викладачі, так і практики — стикаються, з одного боку, з неймовірною різноманітністю технологій і методів управління знаннями (менеджменту знань): від лекцій і семінарів до кейсів і ділових ігор, від тренінгів до мозкових штурмів, — з іншого боку, з відсутністю інформації про те, з якою метою найкраще використовувати ті чи інші інтенсивні технології, як їх застосувати у навчальному процесі і як з їх допомогою домогтися "навчання" майбутніх фахівців практичним компетенціям. Помічено також, що, наприклад, українські менеджери по персоналу при вирішенні проблем навчання, як правило, не роблять акцент на керівниках організації і підрозділів. На наш погляд, саме через таке ставлення до навчання, зокрема, менеджерів рідка вважають принциповим моментом стратегії розвитку організації.

Тим часом організаціями керують саме менеджери. Тому саме менеджерів необхідно розвивати і навчати не тільки стабільним ключовим управлінським компетенціям (цілеспрямованню, плануванню, організації та контролю), але й інноваційним, тобто стратегічному менеджменту, технологіям прогнозування, нетрадиційному стилю прийняття рішень в умовах невизначеності, ризику; вчити управління розвитком людських ресурсів, ефективної комплексної оцінки працівників та інновацій, пов'язаних з новою корпоративною архітектурою: аутсорсингом, створенням модульних і віртуальних організацій, мета-корпорацій, конгломератів та ін.

Необхідно, щоб, як і інші працівники, менеджери могли повністю реалізувати свій потенціал і приносити максимальну користь організації.

У той же час в реальній практиці нерідкі ситуації, коли менеджери, особливо ті, хто багато років займають керівні посади, не освоюють інноваційні, конкурентоспроможні компетентності.

Забезпечити якість освіти, рівень підготовки фахівця можна за допомогою добре налагодженої системи управління знаннями, володіючи певним інструментарієм. До цього прагнуть усі зацікавлені сторони, такі як: студенти, роботодавці, керівництво та співробітники (професорсько-викладацький склад) і держава в цілому.

Проблема впровадження в сучасну систему навчання інтенсивних технологій не втрачає своєї актуальності насамперед тому, що практика і роботодавці не знижують, а, навпаки, підвищують вимоги до випускників навчальних закладів та до всіх тих, хто претендує на посаду менеджера, маркетолога, банкіра, фахівця іззв'язківз громадськістю, агента з продажів, комерційного директора і, нарешті, лікаря, педагога, психолога, страхового агента, журналіста та ін. Причому в даний час затребувані не просто документи про вищу або середню професійну освіту, а їх підтвердження у вигляді конкретних компетентностей, що включають практичні вміння, навички і готовність їх реалізовувати.

Багаторічна практика свідчить, що навчання з використанням традиційних технологій не дозволяє розвинути ключові базові компетентності з конкретної навчальної дисципліни, тому потрібна рішуча перебудова навчального процесу. В останні роки, як відомо, зроблено дуже багато для розвитку, наприклад, інформаційної компетентності викладачів, і процес кращій засвоюваності студентами теоретичного матеріалу, поліпшення викладання сьогодні помітно повсюдно, причому багато тих, хто навчається володіють інформаційними технологіямиіноді краще самих викладачів. Однак це не заважає, а, навпаки, сприяє ефективному сприйняттю інформації.

Майбутнім викладачам потрібно цілеспрямовано й наполегливо опановувати інтенсивні інтерактивні технології навчання: менеджмент знань, тренінги, кейси, ігрове проектування, креативні техніки і багато іншихпріймів, бо саме вони розвивають базові компетентності та метакомпетентності студентів, формують необхідні для професії вміння та навички, створюють передумови для псіхологічної готовності впроваджувати в реальну практику засвоєні вміння та навички.

Нові покоління українських освітніх стандартів підготовки фахівців у вузі передбачають широке використання в навчальному процесі активних форм і методів проведення занять у поєднанні з неаудиторною роботою з метою формування і розвитку професійних навичок учнів. Активні методи навчання, що лежать в реалізації цілей розвиваючого навчання, допомагають формувати у студентів самостійність мислення, вчать виділяти головне в матеріалі, розвивають мову, комунікативні здібності.

Практика показує, що використання активних методів у вузівському навчанні є необхідною умовою для підготовки кваліфікованих спеціалістів. Ще на початку століття багато педагогів бачили потребу в розробці нових методів навчання для активізації навчальної діяльності учнів. Дана проблема залишається актуальною і сьогодні.

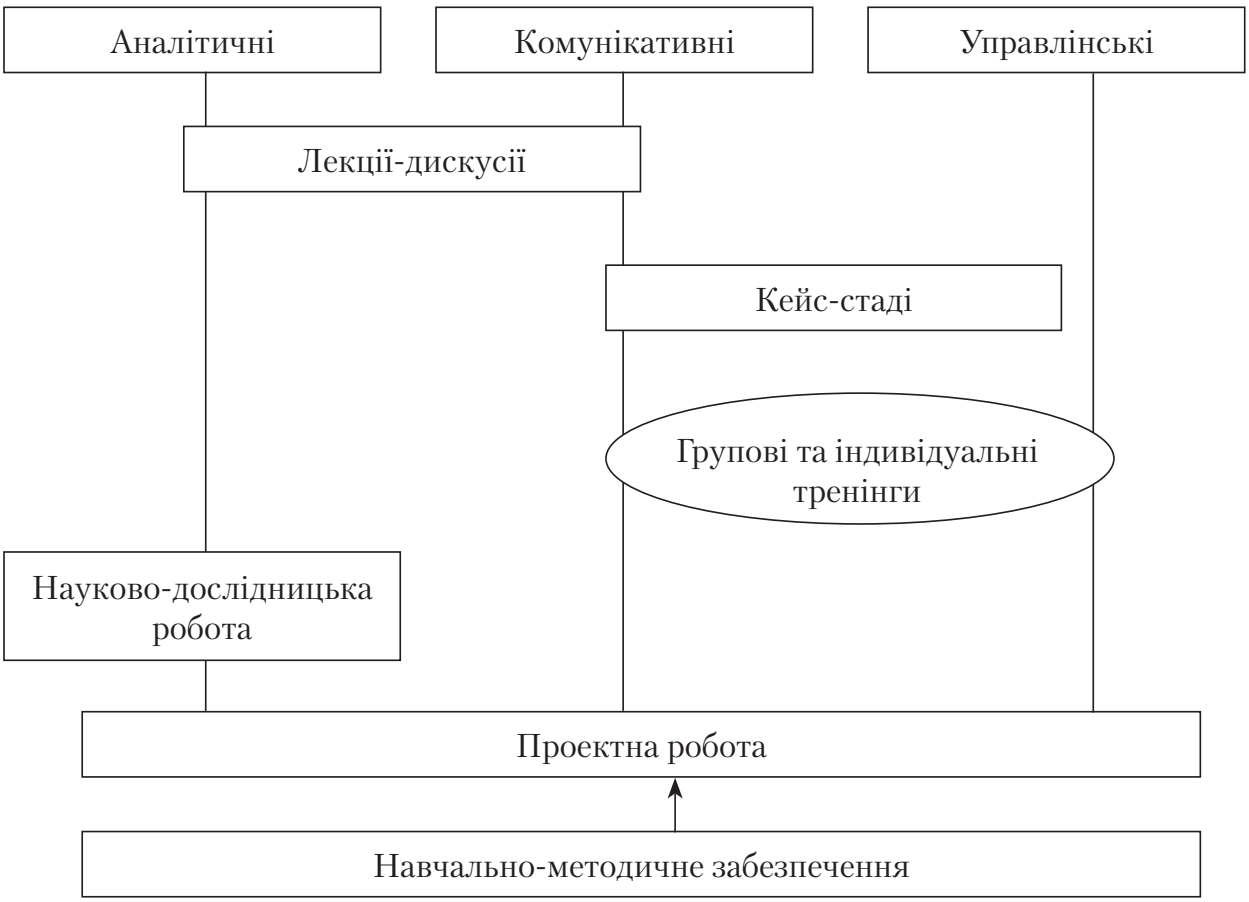

Рис. 1. **Технології навчання з урахуванням компетенцій**

В даний час активні методи навчання вже застосовуються при підготовці економічних кадрів у ряді провідних економічних вузів України. Використання інноваційних активних методів у навчанні студентів економічних спеціальностей дозволяє підвищити пізнавальний інтерес до досліджуваних дисциплін, поліпшити розуміння економічних законів, сприяє розвитку дослідницьких, комунікативних і творчих навичок прийняття рішень. Одним з таких методів активного навчання, що широко використовується в даний час, як метод вивчення економічних дисциплін, є метод case-study (створення проблемної ситуації на основі фактів з реального життя), який також знайшов поширення у вивченні медицини, юриспруденції та інших наук.

Для того щоб навчальний процес на основі інтенсивних технологій був ефективним, необхідні дві умови: хороший викладач і певна методика використання інноваційних методів у навчальному процесі (рис. 1).

Для більш повної реалізації інноваційні активні технології навчання повинні охоплювати:

- практику додання додаткової цінності наявної інформації шляхом виявлення, відбору, синтезу, узагальнення, зберігання та поширення знань;
- додання знанням споживчого характеру таким чином, щоб знання являли собою необхідну і доступну для користувача інформацію;

- створення інтерактивного навчального оточення, де люди (студенти, викладачі, фахівці) постійно обмінюються інформацією і використовують всі умови для засвоєння нових знань.

Також слід мати на увазі такий момент, освіта менеджерів не повинна зводитися тільки до створення бази знань і проведенню контролюючих заходів з відстеження результатів. Необхідно формування системи безперервної освіти з урахуванням самонавчання фахівців-менеджерів протягом усього життя, а не в строго певний період.

В даний час активні методи навчання є досить новим напрямком, але багатообіцяючим з точки зору підвищення ефективності діяльності організації, контролю якості професійної освіти, якості підготовки менеджерів.

Р. М. ДЕРЕНОВСЬКИЙ
директор, ДП КНДІНЕ

О. В. ЗАБОЛОТНА
ст. наук. співр., ДП КНДІНЕ

ТАКТИКА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ (проблематика призначення криміналістичної експертизи)

Спеціальні знання використовуються в розслідуванні для встановлення істини у кримінальних справах. Та і не тільки в кримінальних справах. В умовах зростання злочинності роль спеціальних пізнань у розкритті злочинів значно зростає. Багато аспектів процесу збору даних, дослідження і використання інформації з метою встановлення істини у кримінальних справах можуть бути вирішені тільки на основі використання новітніх досягнень науки і техніки.

У кримінально-процесуальній діяльності практикується залучення фахівців та спеціалістів в процесі розгляду справ, для отримання поглиблених відповідей на специфічні фахові запитання які постають перед судом або слідчим.

Підставами проведення експертиз відповідно до статті 242 КПК України слід вважати наступне:

- звернення сторони кримінального провадження про призначення експертизи;
- доручення слідчого судді чи суду про призначення експертизи, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Проведення експертизи є процесуальною дією, яка передбачає призначення експертизи, проведення досліджень і надання висновку експертом з питань, вирішення яких потребує спеціальних знань в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла і які поставлені перед експертом за зверненням сторони кримінального провадження, за дорученням слідчого судді чи суду, або відповіді на які надані експертом за його ініціативою, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідно використати спеціальні знання. Спеціальні знання можуть відноситися до будь-якої сфери людської діяльності — науки, техніки, мистецтва, ремесла.

Винятки становлять правові знання. Експерт не має права вирішувати питання правового характеру (наприклад, чи мало місце вбивство або самогубство; надання кваліфікації дій особи за певною статтею чи частиною статті кримінального закону; чи є нестача результатом розкрадання або недбалості тощо), навіть якщо вони перед ним поставлені. Експерт вправі вирішувати лише питання спеціального характеру, наприклад, чи не спричинене поранення власною рукою, питання ж стосовно того, мало місце вбивство або самогубство, на основі висновків експерта та сукупності інших зібраних за кримінальним провадженням доказів вирішують органи досудового розслідування та судового провадження.

Законодавство зобов'язує слідчого або прокурора звернутися до експерта для проведення експертизи щодо:

1) встановлення причин смерті;
2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України;
6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

По суті, йдеться про обов'язковість призначення й проведення експертиз. Така вимога закону зумовлена необхідністю доказування тих обставин, без встановлення яких неможливо вирішити кримінальне провадження. Відсутність у кримінальних провадженнях висновків експертів з вище перерахованих питань (п. п. 1–5 ч. 2 ст. 242 КПК), розглядається як підстава для висновку про те, що зібрані докази є недостатніми вирішення справи по суті.

Проведення деяких судових експертиз пов'язуються із вторгненням у сферу особистих інтересів підозрюваного, потерпілого, свідка, що може полягати в обмеженні їх недоторканості, свободи, а також потребою отримання від досліджуваних експертами людей відомостей особистого характеру. Результати окремих експертних досліджень інколи безпосереднім чином торкаються інтересів цих осіб й водночас істотно впливають на результат кримінального провадження. Тому в процесі підготовки й проведення експертиз, об'єктами дослідження яких є живі особи, першочергову увагу треба приділяти дотриманню розроблених і затверджених правових положень, що забезпечують обґрунтованість вторгнення в сферу особистих прав, свобод та інтересів громадян. Такі норми повинні застосовуватися лише у виключних випадках, в порядку та межах, що встановлені законом, та зумовлені потребою виконання завдань кримінального судочинства.

Так, законодавство (ст. 242 КПК) зобов'язує слідчого або прокурора звернутися до експерта для проведення експертизи щодо:

1) встановлює обов'язковість призначення й проведення експертизи для встановлення причини смерті, що настала не з природних причин. З цією метою призначається судово-медична експертиза, об'єктами якої є труп людини та (або) його частини. При проведенні такої експертизи експерт вирішує суто медичні питання і не вправі визначати вид насильницької смерті (вбивство або самогубство), особливу жорстокість позбавлення життя тощо, тобто обставини, які вимагають правової оцінки та юридичної кваліфікації. Судово-медична експертиза зі встановлення причини насильницької смерті проводиться, як правило, одним експертом. У випадках складності та значного обсягу експертного дослідження експертизи ексгумованого трупа з метою встановлення причини настання смерті вона може проводитися двома та більше експертами;

2) для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень обов'язково призначається й проводиться експертиза. Законодавець не встановлює, експертизою якого виду ці обставини мають встановлюватися, проте характер вирішуваних завдань, об'єкти та предмет експертного дослідження вказують на те, що обов'язковим для з'ясування цих питань є призначення судово-медичної експертизи живих осіб. На це орієнтує і вища судова інстанція. В постанові Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 р. "Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи" в п. 27 звертається увага на те, що для встановлення причин смерті, тяжкості й характеру тілесних ушкоджень призначення експертизи є обов'язковим. При цьому слід ураховувати, що визначення наявності ознак особливої жорстокості, мучення, мордування, катування, знівечення обличчя є компетенцією суду. Встановлювати ж, чи є знівечення обличчя непоправним, необхідно за допомогою судово-медичної експертизи. Водночас, треба мати на увазі, що висновки судово-медичних експертиз містять лише медичну оцінку наслідків злочинного діяння, і саме в такому розумінні вони повинні оцінюватися. До того ж таку експертизу потрібно назначати не лише обов'язково, а й негайно, як тільки виникне потреба та будуть наявними умови для її призначення. Зволікання з призначенням експертизи може призвести до негативних наслідків, а то й неможливості дослідження окремих об'єктів. Ступінь тяжкості та характер тілесних ушкоджень визначаються за правилами та кваліфікаційними ознаками, закріпленими в Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, які затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6;

3) для визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумніви щодо його осудності, обмеженої осудності. Встановлення психічного стану є винятковою компетенцією судово-психіатричної експертизи, а стан осудності визначає лише суд, проте за дотримання умови обов'язкового проведення експертизи і спираючись на

висновки судових експертів. Психічний стан особи може впливати на здатність підозрюваного самостійно захищати свої права і законні інтереси в кримінальному судочинстві. Якщо для встановлення осудності підозрюваного законодавство передбачає обов'язковість призначення експертизи, оскільки в своєму рішенні суд повинен спиратися на спеціальні знання в галузі психіатрії, то обов'язковості проведення судової експертизи для встановлення інших психічних станів підозрюваних, потерпілих, а часом і свідків, законом не передбачено. Проте наявність в особи вад психічного здоров'я, які впливають на здатність розуміти сутність перебігу процесу, керувати своїми діями, правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них правильні свідчення, може бути встановлена лише в разі застосування спеціальних знань у галузі психіатрії. У зазначених випадках оцінка судом показань особи без урахування думки спеціалістів щодо стану її психічного здоров'я може призвести до помилок в обгрунтуванні прийнятих рішень. Під час проведення експертного дослідження можна виявити не тільки психічний розлад, а й ступінь його впливу на психологічні механізми формування поведінки як психологічного феномену. До того ж, основне значення матиме саме психологічний висновок щодо здатності особи повною або неповною мірою усвідомлювати свої дії, керувати ними, розуміти сутність обставин, що мають значення для кримінального провадження, давати про них показання. Зазвичай для встановлення осудності (неосудності) чи обмеженої осудності складання експертного висновку потребує проведення складних і довготривалих досліджень, різноманітних спостережень за підекспертним в умовах стаціонару з одночасним застосуванням лікарняних заходів. І тому найчастіше ці питання вирішуються шляхом призначення стаціонарної судово-психіатричної або стаціонарної комплексної судово-психіатричної і психологічної експертиз;

4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, є відсутність документа про вік особи або наявність документа, що викликає сумніви щодо достовірності відомостей, які містяться в ньому, а іншим способом неможливо отримати ці відомості. Для встановлення цих обставин обов'язково потрібно призначати судово-медичну або комплексну судову медичну й психологічну експертизу. Відповідна експертиза призначається за участі спеціалістів у галузі судової медицини, дитячої та юнацької психології;

5) для встановлення статевої зрілості потерпілої особи, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 злочини, що вчинені на статевому грунті КК). Проте ця категорія кримінальних проваджень потребує обов'язкового з'ясування більш широкого кола питань, які спеціалісти в галузі судової медицини називають питаннями "статевих станів". Проведення таких судово-медичних експертиз має певні особливості. Дослідження повинен проводити судово-медичний експерт, який пройшов спеціальну підготовку, частіш за все такі дослідження здійснюють комісійно з залученням акушера-гінеколога, венеролога, сексопатолога, невропатолога тощо залежно від конкретного випад-

ку. Обстеження осіб, які не досягли 16-річного віку, повинно здійснюватись в присутності батьків, опікунів, а в разі їх відсутності — педагога. В необхідних випадках обстежувані направляються для клінічного обстеження в спеціалізовані медичні заклади (наприклад, у гінекологічне відділення лікарні). При проведенні таких експертиз, крім потерпілої особи, проводять обстеження і підозрюваних.

Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду. З огляду на те, що не визначено процесуальної категорії осіб, яким може бути призначено судово-медичну або судово-психіатричну експертизу в примусовому порядку, слід вважати, що така експертиза може бути призначена примусово підозрюваному, потерпілому, а за певних і виключних обставин — і свідку. Примусовість проведення експертизи полягає в тому, що особа, якій призначено експертизу, освідується спеціалістами в галузі судової медицини або судової психіатрії проти її волі. Проведення такого освідування експертом амбулаторно є не довготривалим і не потребує значного часу для перебування особи в певному місці в умовах судово-медичного чи психіатричного стаціонару. Тому в разі відмови підозрюваного, потерпілого свідка прибути у визначений час у призначене для проведення експертизи місце рішення про здійснення приводу такої особи під час досудового розслідування приймається слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора, а під час судового провадження — судом у порядку (ст. ст. 140–143 КПК). З огляду на те, що умови проведення стаціонарної судово-медичної та стаціонарної психіатричної експертиз потребують тривалого утримування особи в умовах відповідного медичного стаціонару з обмеженням у пересуванні, спілкуванні з іншими особами та з потребою дотримання режиму, зумовленого проведенням експертних досліджень, дозвіл на проведення стаціонарної судово-медичної та стаціонарної судово-психіатричної експертиз може бути наданим лише щодо підозрюваного чи обвинуваченого, а порядок його надання та застосування здійснюється за правилами, що встановлені КПК для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Слідчим, прокурором приймається процесуальне рішення про призначення конкретного виду стаціонарної експертизи і визначається місце її проведення, а слідчим суддею чи судом приймається рішення щодо розміщення особи в стаціонарному відділенні державної судово-медичної чи судово-психіатричної експертизи на час проведення експертних досліджень за участі цієї особи.

Порядок залучення експерта (Стаття 243 КПК)

1. Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Законодавством визначена можливість та загальний порядок залучення експерта сторонами кримінального провадження.

Проведення судової експертизи — це слідча дія, яка являє собою особливу, передбачену кримінальним процесуальним законом форму одержання нових знань, що мають значення для справи, за допомогою проведення до-

сліджень особами зі спеціальними знаннями в галузях науки, техніки, мистецтва тощо. Процесуальну форму цієї слідчої дії визначають закріплені в законі положення, що передбачають умови й процедури залучення спеціалістів для її проведення. Призначення експертизи віднесено на розсуд слідчого, прокурора, слідчого судді (крім випадків, коли процесуальні особи зобов'язані звернутися до експерта для проведення експертизи), який приймає рішення виходячи з конкретних обставин кримінального провадження, необхідності застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань і неможливості встановлення фактичних даних іншим шляхом. Таке рішення може бути прийнятим слідчим, прокурором не лише за їх ініціативою, а й за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

2. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової, а саме: судово-медична або судово-психіатрична чи комплексною судово-медичною та психіатричною. Відповідно до ст. 7 Закону України "Про судову експертизу", змін до якого не внесено, судово-медичні та судово-психіатричні експертизи проводяться виключно державними спеціалізованими установами, але це не заважає їх проведенню за дорученням захисту на договірних умовах. Крім того, сторона захисту може клопотати перед особою, що здійснює кримінальне провадження, про залучення експертів і призначення експертизи.

3. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 Кримінально процесуального кодексу України.

Одже, залучаючи експерта для проведення експертизи, слідчий, прокурор повинен дотримуватися такої процедури:

1) визначити юридичні та фактичні підстави, а також обрати момент призначення експертизи;
2) вибрати експерта та з'ясувати необхідні дані щодо його спеціальності та компетентності;
3) визначити установу, в якій повинна бути проведена судова експертиза і в якій є відповідні спеціалісти;
4) сформулювати питання, що підлягають вирішенню експертами;
5) скласти постанову про призначення експертизи з вказівкою часу й місця її проведення;
6) підготувати для дослідження матеріали (об'єкти) та зразки для порівняльного дослідження;
7) відібрати, належним чином упакувати й надати у розпорядження експерта матеріали кримінального провадження, які необхідні для проведення дослідження.

При залученні експерта на слідчого, прокурора покладається обов'язок з'ясування необхідних даних щодо спеціальності та компетенції експерта. Ці дані встановлюються під час бесіди з ймовірним експертом та з'ясування питання про те, чи не зацікавлений він у вирішенні кримінального провадження, при вивченні документів, що засвідчують його особу, а також під-

тверджують освіту, спеціалізацію, стаж наукової, практичної та експертної роботи, місце роботи, посаду, яку він займає тощо. Дані щодо спеціальності та компетенції експерта, який є співробітником експертної установи, встановлюються його керівником та відображаються в окремій довідці або у висновку експерта.

Відповідно до ч. 2 ст. 22 КПК сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, інших доказів, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК. Сторона захисту, відповідно до ч. 3 ст. 42 КПК, має право збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази. Підозрюваному, обвинуваченому та їхнім захисникам надано право самостійно вирішувати питання про необхідність проведення судової експертизи й надано можливість реалізувати це право.

Сторона захисту може звернутися з клопотанням до слідчого судді про залучення експерта.

Відповідно до ч. 2 ст. 244 КПК у клопотанні зазначається: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання; 4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи; 5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

В одночас нормами КПК України встановлюється право суду самостійно призначати експертизу (Ст. 332 КПК України):

Передбачається, що суд своєю ухвалою під час судового розгляду доручає проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам за клопотанням сторін кримінального провадження або потерпілого за наявності підстав, передбачених статтею 242 Кримінально-процесуального Кодексу, забороняє вирішення шляхом експертизи правових питань, про що йшлося вище. Тут слід мати на увазі, що проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз здійснюється виключно державними спеціалізованими установами (ч. 3 ст. 7 ЗНУ "Про судову експертизу").

При цьому суд повинен надати сторонам кримінального провадження можливість подати питання, які вони вважають за потрібне поставити перед експертом, і відвести ті з них, відповіді на які не стосуються цього кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду. При цьому причини відвернення питань суд повинен обгрунтувати в ухвалі.

Під час судового розгляду експертиза може бути призначена за клопотанням сторін кримінального провадження, потерпілого або за ініціативою суду незалежно від наявності таких клопотань у випадках, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності, а також якщо під час судового

розгляду виникли підстави, передбачені ч. 2 ст. 509 КПК (психіатрична експертиза).

При цьому призначаючи експертизу з цих підстав (ч. 2 ст. 242 КПК), питання експерту повинні бути сформульовані лише в редакції цієї правової норми із точним зазначенням даних про суб'єкта (об'єкта) експертного дослідження.

Судовий розгляд після постановления судом ухвали про доручення проведення експертизи продовжується, але якщо проведення експертних досліджень вимагає тривалого стаціонарного перебування обвинуваченого в лікарняній установі, суд оголошує перерву до отримання висновку експертів.

Одже, результатом роботи судового експерта є висновок експерта, що в свою чергу є безперечним джерелом доказу при вирішенні питання правомірнорності тієї чи іншої дії.

Діяльність експерта є чи ненайвагомішимою структурою та посідає беззаперечне місце при здійсненні правосуддя в правовій державі.

В. О. ЖИВЦОВ
докторант, МАУП

СТИМУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ, ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ

В умовах глобалізації світового господарства та міжнародних економічних відносин підвищується роль і значення зовнішньоекономічної діяльності як для економіки країни в цілому, так і окремих підприємницьких структур. Зовнішньоекономічна діяльність стає одним із пріоритетів розвитку національної політики та стратегії діяльності підприємств.

Наукові пошуки оптимальних умов входження України до світового господарства мають будуватися на дослідженні основних складових на яких базується зовнішньоекономічна діяльність, які можна об'єднали в три великі взаємопов'язані між собою групи:

- зовнішньоторговельна діяльність;
- інноваційно-інвестиційна діяльність;
- міжнародне виробниче співробітництво.

Такий розподіл обумовлений високою значущістю вищезазначених груп ЗЕД для соціально-економічного розвитку країни і можливістю прямої дії на них, зокрема стимулювання, зі сторони органів державної влади. При цьому слід зазначити, що стимулювання зовнішньоторговельної діяльності є важливою частиною активної торгової політики багатьох країн в сучасних умовах [4]. Заходи торгової політики щодо стимулювання експорту включають в себе і заходи з розвитку національного експортного виробництва. У свою чергу, держава може цілеспрямовано впливати на розвиток окремих експортних галузей, виробництв, регіонів. Тобто, важливим напрямом стимулювання експорту і експортного виробництва являється комплекс заходів, направлених на залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та здійснення виробничої діяльності на основі міжнародної кооперації [1].

Більшість наукових робіт у сфері стимулювання зовнішньоекономічної діяльності виділяє низку заходів державної підтримки ЗЕД [3]. В цілому державна політика стимулювання зовнішньоекономічної діяльності складається з трьох основ: визначення напрямів національної зовнішньоекономічної політики; формулювання заходів стимулювання на основі національної політики; розробки механізмів реалізації цих заходів.

До основних напрямів національної зовнішньоекономічної політики відносяться: укріплення національної валюти; створення зони вільної торгівлі

з ЄС; розробка довгострокової стратегії розвитку ЗЕД; адаптація національного законодавства до міжнародних вимог.

Формування заходів зі стимулювання експорту підкріплюються макроекономічними перетвореннями, виходячи з курсу національної зовнішньоекономічної політики, такими як укріплення національної валюти, робота по входженню до зони вільної торгівлі з ЄС, розробка і реалізація державних програм стимулювання ЗЕД, внесення зміни до національного законодавства згідно вимог міжнародних нормативних документів.

Україна має в своєму розпорядженні достатні стимули до саморозвитку: багата сировинна база, диверсифікована промисловість могутній науковий комплекс, кваліфіковані і відносно дешеві трудові ресурси, ємкий внутрішній ринок, вигідне геополітичне положення створюють основу для стійкого економічного зростання. Проте, країна за низкою показників, таких як рівень продуктивності праці, частка нових технологій, істотно відстає від територіально-економічних систем світової економіки. Тому розширення зовнішньоекономічних зв'язків, що супроводжується посиленням конкурентних відносин повинне спиратися на продуману структурну і промислову політику при оптимальному поєднанні заходів лібералізації та протекціонізму на кожному етапі їх розвитку.

Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності повинно супроводжуватися посиленням позицій держави в системі міжнародних конкурентних зв'язків та припускає розробку і вживання адекватних заходів та принципів забезпечення стійкого розвитку, підвищення ефективності і конкурентоспроможності суб'єктів господарської діяльності–учасників ЗЕД. Саме реалізація встановлених принципів припускає розширення змісту всіх основних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

З урахуванням специфіки соціально-економічного розвитку України, її особливого геополітичного статусу, наявністю певних зовнішніх та внутрішніх проблем вважаємо, що розширення напрямів зовнішньоекономічної діяльності України має формуватися з акцентуванням на наступні принципи:

для експорту:

- реалізація на зовнішньому ринку товарів, що мають міжнародні техніко-економічні переваги;
- розширення масштабів національного виробництва і забезпечення зайнятості в господарському комплексі країни;
- формування валютних ресурсів, необхідних для забезпечення імпортних поставок, накопичення резервів і обслуговування міжнародних зобов'язань країни;
- створення передумов для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції;

для імпорту:

- насичення регіонального ринку продуктами, що не виробляються на території країни;

- забезпечення ринку країни товарами, що мають техніко-економічні переваги перед продукцією внутрішніх виробників, за винятком найважливіших товарів стратегічного призначення;
- модернізація виробничого і технологічного потенціалу підприємств України;
- збагачення асортименту на внутрішньому ринку і формування конкурентного середовища для внутрішніх виробників;
- забезпечення на основі взаємності сприятливих умов для експорту продукції вітчизняного виробництва;

для іноземних інвестицій:

- розширення масштабів регіонального накопичення і проведення випереджаючої в порівнянні з іншими регіонами реконструкції і модернізації виробничої бази господарського комплексу України;
- створенням передумов для переплетення вітчизняного і зарубіжного капіталу з метою зміцнення позицій підприємств країни на зовнішніх ринках і розвиток імпортозаміщуючих виробництв;
- привнесення передової технології і досвіду ринкового господарювання в економічну систему України.

Чітке дотримання наведених принципів дозволить підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності України та прискорить процес її інтеграції до світового господарства.

Угода про розмежування повноважень у сфері міжнародних і зовнішньоекономічних зв'язків з погляду забезпечення сприятливих умов для активізації зовнішньоекономічної діяльності і залучення іноземного приватного капіталу в економіку країни створила правову базу для вироблення конкретних механізмів реалізації державних повноважень, а специфіка України зумовила напрями стимулювання і підтримки зовнішньоекономічної діяльності, які за змістом можна розділити на економічні та мотиваційні [3].

Економічні механізми представлені наступними методами: надання гарантій; фінансування заходів та інвестиційних програм за рахунок коштів бюджету; надання податкових пільг в частині податків, зараховуваних до бюджету; розміщення на підприємствах державного замовлення; взаємодія з провідними світовими агентствами по привласненню і підтримці кредитного рейтингу країни.

Мотиваційні механізми на відміну від економічних мають на увазі здійснення нефінансових методів стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, таких як: проведення загальної координації зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, розробка нових механізмів стимулювання ЗЕД на основі взаємодії з діловими колами; проведення консультацій і семінарів з питань зовнішньоекономічної діяльності; створення системи інформаційного забезпечення з питань зовнішньоекономічної діяльності.

Мотиваційні заходи стимулювання зовнішньоекономічної діяльності є ефективним доповненням економічних заходів. Реалізація цих захо-

дів сприяє посиленню взаємодії державної влади і бізнес кіл для пошуку і впровадження найбільш оптимальних механізмів, зокрема в сфері стимулювання зовнішньоекономічної діяльності і міжнародної інвестиційної співпраці.

Формування методів стимулювання здійснюється через створення спеціальних державних фондів; мобілізації ресурсів приватних інститутів; створення спеціальних установ, центрів в країні і зарубіжних державах з просування експорту, створення конкурентоспроможних підприємств та сприятливого інвестиційного клімату.

Методи стимулювання експорту включають експортні премії (субсидії) — це фінансові пільги, що надаються урядом або приватними інститутами фірмам-експортерам на вивіз певних товарів за кордон.

У багатьох випадках субсидується не тільки експорт, але і виробництво товарів в цілому, що пояснюється створенням прихованих протекціоністських бар'єрів. Субсидії особливо широко використовуються при експорті сільськогосподарської продукції, низки готових товарів, включаючи капіталомісткі вироби (авіаційна промисловість, суднобудування).

Експортні кредити розповсюджуються в основному на готову продукцію, головним чином на найперспективніші машинобудівні вироби і включають в себе як довгострокові, так і короткострокові кредити. Кредитування здійснюється шляхом виплат із спеціальних фондів, шляхом рефінансування, субсидування або страхування і реалізується через банки і міжурядові банківські організації.

Податкові і митні пільги надаються шляхом звільнення експортерів від сплати прямих або непрямих податків. Можливе зниження податку з фірм, що створюють закордонні філіали, виключення з оподаткування витрат на дослідження, що ведуть до створення збутових філіалів за кордоном, звільнення від податків на комплектуючі й матеріали, використані у виробництві експортних товарів, створення неоподатковуваних податком грошових фондів розвитку експорту, зниження і повернення митного збору.

Важливими інструментами стимулювання зовнішньоекономічної діяльності є засоби заохочення експорту і імпорту. Основними механізмами тут є: субсидування, кредитування і страхування експортно-імпортних операцій, надання податкових пільг, а також стимулювання вивозу і ввезення капіталу, активна участь держави в процесах розробки, виробництва й збуту товарів, довгострокові капіталовкладення в експортне виробництво [2].

У світовій практиці напрацьована широка методико-теоретична база стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, в якій особливе місце належить методам стимулювання національних експортерів, направленим на забезпечення пріоритетів і різного роду привілеїв. Ці методи різноманітні, співвідношення численних елементів достатньо мобільне, що додає гнучкості всій системі, яка змінюється в залежності як від економічного стану держави і її ролі на зовнішніх ринках, так і стану світових ринків.

Література

1. Міжнародна інвестиційна діяльність: підручник / Д. Г. Лук'яненко, О. М. Мозговий, Б. В. Губський та ін. — К.: КНЕУ, 2003. — 387 с.
2. Международные экономические отношения. Интеграция: учебное пособие для вузов / Ю. А. Щербакин, К. Л. Рожков, В Е. Рыбалкин, Г. Фишер. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. — 128 с.
3. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях / Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон. — Вид. 2-ге перероб. та доп. — К.: ЦНЛ, 2004. — 672 с.
4. Русанова С. Аналіз зовнішньоекономічної торгівлі України з ЄС: сучасний етап та перспективи розвитку / С. Русанова // Актуальні проблеми міжнародних відносин.: зб. наук. пр. — К., 2010. — Вип. 89, ч. 2. — С. 30–31.

В. В. КОБРЖИЦЬКИЙ
д-р філос. в гал. економ., проф. МКА, УАІМВЛ МАУП

СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА — НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЧИННИК ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Для успішного функціонування туристичної галузі будь-якої країни чи регіону необхідний одночасний збіг можливостей і бажання суб'єктів туристичного бізнесу, відповідної інфраструктури та капіталовкладень, привабливого туристичного іміджу та кваліфікованих співробітників турфірм. При вивченні питань спеціальної туристичної освіти у світі нами було відзначено, що в тих країнах, де туризм знаходиться у статусі визнаної суспільством індустрії, важливої для держави й народу, питання спеціальної підготовки і перепідготовки кадрів для туристичної галузі вирішуються ґрунтовно, на належній матеріально-технічній та дослідно-інтелектуальній основі в університетах і коледжах [1].

Слід враховувати те, що освіта є джерелом розвитку суспільства, що надає можливості людині творити, створювати й опановувати знаряддя виробництва, без чого її фізичне існування як біологічного виду неможливо. Також воно неможливе й без осмисленої чи неосмисленої передачі досвіду з покоління в покоління. Для фахівців з менеджменту таке бачення освіти особливо важливе, бо професіоналізм керівника — це показник рівня його освіти, оволодіння якомога більшою за кількістю і вищою за якістю інформацією.

Як же вирішуються питання професійного навчання майбутніх керівників, менеджерів з реклами, прийому туристів, екскурсійному обслуговуванню? Як пов'язаний рівень фахової освіти з результатами їхньої праці та всієї галузі в цілому?

Підготовка фахівців, які працюють в туризмі України має давнє коріння. Не вдаючись до глибокого екскурсу в минуле туристичної галузі нашої держави, слід все ж відзначити кілька характерних рис, притаманних професійній підготовці кадрів.

У готелях працювали як випадкові люди, так і випускники технікумів готельного господарства та інститутів народного господарства (у деяких з них готували фахівців для роботи у сфері обслуговування). У готельних ресторанах, буфетах, кафе були і випадкові працівники, і грамотні випускники кулінарних училищ, технікумів та інститутів громадського харчування. В якості туроператорів працювали кілька гігантів монополістів, що здійснювали підбір кадрів досить специфічними методами.

Професійних менеджерів не було, а на керівних посадах в системах "Інтуриста", Укрпрофтуру та "Супутника" у кращому випадку перебували працівники з багаторічним досвідом туристичної діяльності, а в гіршому випадку — номенклатура різного рівня. Спеціальностями, що вважалися найбільш доцільними для такої своєрідної галузі як туризм були перекладачі з іноземних мов (що безумовно виправдано з будь-якої точки зору), краєзнавці та географи (що також зрозуміло з урахуванням значного потоку внутрішнього туризму та екскурсантів), а також історики (особливо фахівці з історії КПРС). У цьому переліку відсутні не тільки професійні менеджери, але і юристи та економісти (хоча у великих управліннях були посади юрисконсультів і начальників планово-економічних відділів).

При "Супутнику", "Інтуристі" працювали курси екскурсоводів і гідів-перекладачів. Частина їх випускників з часом вливалася у штат туристичних організацій, а інша частина працювала тільки на громадських засадах або в позаштатному режимі [2].

Здійснивши поворот народного господарства до ринкової економіки, сучасне суспільство створило умови для більш глибокого проникнення в науку управління. Це сприяло створенню умов для повноцінної роботи на наукових засадах сучасних ініціативних менеджерів. І хоча важливо, щоб у туристичних фірмах були грамотні секретарі, референти, перекладачі і бухгалтери, досвідчені екскурсоводи та водії, але вирішальну роль менеджера туристичної фірми не зможе оскаржити жоден з названих фахівців.

Для успішного виконання функцій управління туристичний менеджер повинен опанувати науку управління, мати відповідну кваліфікацію. Так як отримання необхідної системи знань і навичок з кожного напряму підготовки майбутнього фахівця зазначеного фаху є найважливішим завданням навчання. При цьому його виконання можливе тільки шляхом засвоєння предметів кожного навчального циклу. Плюс до того — успішне поєднання теоретичної та практичної підготовки з напруженою самостійною роботою студента. Таку систему підготовки майбутнього менеджера туристичної галузі можна схематично зобразити так, як показано на рис. 1.

Реалізація запропонованої схеми дозволяє стверджувати що в її результаті вийде добре підготовлений фахівець. А ось чи зможе він стати справжнім менеджером туристичного підприємства — питання відкрите.

Формування світогляду й загальної культури майбутнього фахівця туристичної галузі відбувається під впливом гуманітарних, природничих і культурологічних навчальних предметів і базується на ідеях гуманізму та принципах загальнолюдської моралі. При цьому необхідно, щоб сучасний менеджер був і патріотом, і людиною, яка розуміє та сповідує ідеї відкритої світової людської спільноти. А тому він повинен бути культурною людиною взагалі і як представник свого народу зокрема, знати всесвітню і національну історію, вільно володіти не тільки державною мовою країни, громадянином якої він є, але ще і однією-двома іноземними мовами (хоча б у межах професійної лексики та спілкування).

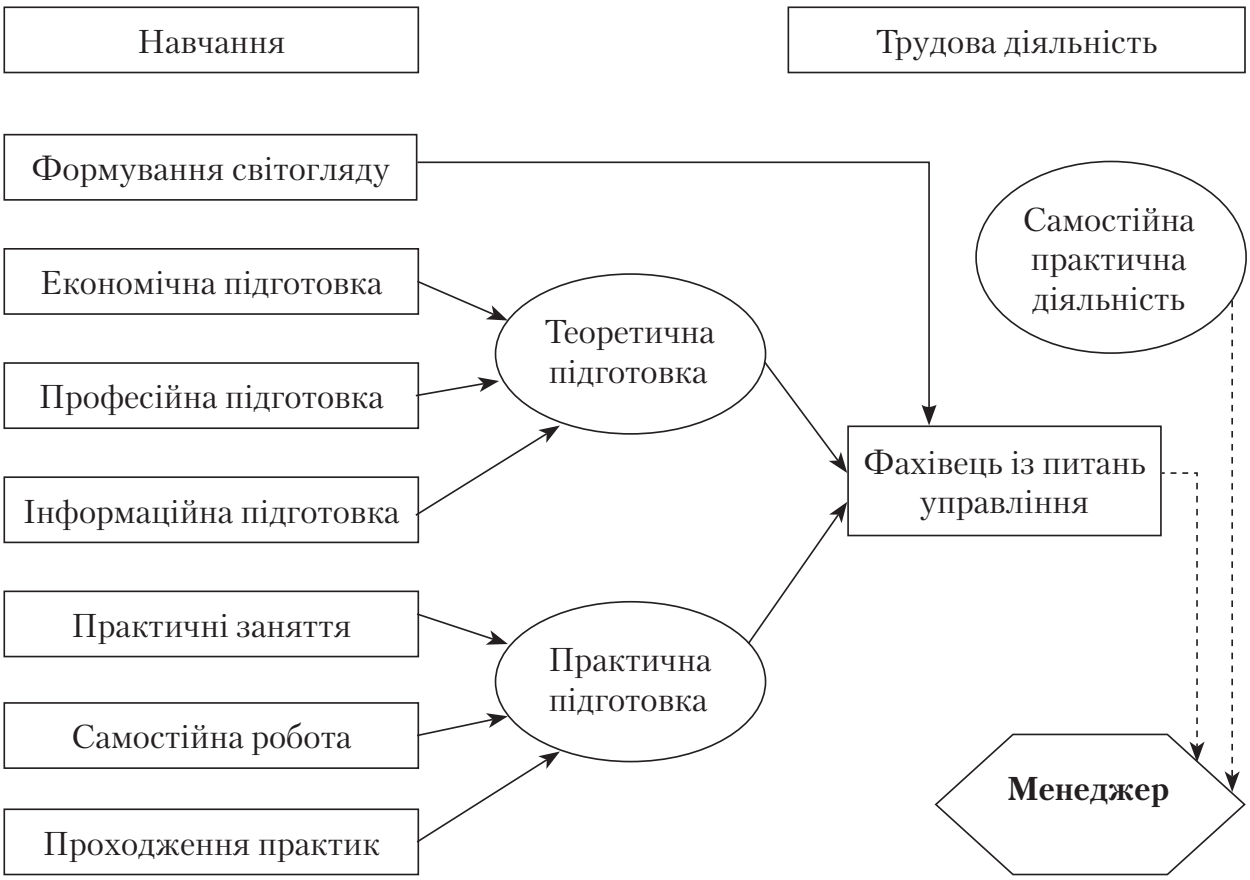

Рис. 1. **Процес становлення молодого спеціаліста — менеджера туристичного бізнесу**

Що стосується теоретичної підготовки туристичного менеджера, то основою тут є система економічних знань. Для успішного ведення туристичного бізнесу майбутні менеджери і підприємці повинні добре розбиратися в питаннях економіки туризму. Мається на увазі його економічна природа, застосування економічних законів у туристичній діяльності.

Спираючись на знання з різних економічних дисциплін, майбутні туристичні менеджери оволодівають знаннями зі спеціальних навчальних предметів, які можна об'єднати в 2 групи:

1) організація виробництва і технологія туристичної індустрії;
2) доповнюючі професійно-орієнтовані предмети.

До першої групи слід віднести організацію оздоровчого та спортивного туризму; організацію готельного й туристичного обслуговування; організацію обслуговування на підприємствах громадського харчування; організацію транспортного обслуговування; організацію дозвілля і розваг, екскурсійної роботи; організацію ексклюзивних і спеціальних турів. Успішне опанування цими знаннями сприяє отриманню належної теоретичної бази для освоєння навичок роботи, які осягаються на заняттях з предметів другої групи. До них відносяться туристичне країнознавство, актуальні проблеми туристичної індустрії; стандартизація та специфікація послуг в туризмі; світовий туризм і світове готельне господарство.

Крім спеціальних навчальних дисциплін є ще предмети, що відносяться суто до менеджменту. Це менеджмент організацій і стратегічний менеджмент, менеджмент і маркетинг туристичної індустрії. Крім того, також вивчаються психологія, педагогіка, культура спілкування та діловодства, охорона праці та техніка безпеки.

Якщо вивчення дисциплін блоку менеджменту дозволяє сформувати у студента необхідну базу знань з основ управління підприємством, кадрами, процесами соціального розвитку, а супутні дисципліни формують певні професійні якості керівника, то вивчення спеціальних навчальних предметів формує конкретно менеджерів туристичного профілю. При цьому успішне оволодіння курсами актуальних проблем туристичної індустрії, світового туризму та світового готельного господарства дають можливість студентам зрозуміти глобальні проблеми галузі і навчитися мислити стратегічно, в масштабах всього міжнародного туристичного господарства.

Література

1. Кобржицький В. Якісна спеціальна освіта — запорука підготовки кваліфікованих туристичних менеджерів XXI століття // Персонал. — 1999. — № 4(52). — С. 251–255.
2. Кобржицкий В. Туристический менеджмент в Украине: вчера, сегодня, завтра. // Персонал. — 1999, № 1(49). — С. 52–56.
3. Ельбрехт О. М. Шляхи розвитку системи вищої професійної підготовки менеджерів в Україні // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: [зо. наук. пр.]. / гол. ред.: Г. П. Шевченко. — Вип. 6 (29). — Луганськ: Східноукраїнський національний! ун-т ім. В. Даля, 2008. — С. 47–57.

В. В. КОБРЖИЦЬКИЙ
докт. філос. в гал. екон., проф. МКА, УАІМВЛ МАУП

Ю. М. КОРОЛЬ
студентка 4 к., УРІМБ МАУП

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ В ЗАХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ КРАЇНАХ

Світовий туризм, як можна було спостерігати наприкінці XX — початку XXI століть, відзначався безпрецедентною динамічністю, що призвело до його перетворення із форми організації дозвілля на сучасний потужний чинник економічного, соціального, культурного й комунікативного взаємообміну між народами. Можна стверджувати, що відбулася реальна туристична революція, котра є важливою і водночас цілком творчою, як і революція індустріальна, що почалася двома століттями раніше. Напевно саме тому, за аналогією, з'явилося поняття "індустрії туризму", що вимагає нових сучасних підходів до підготовки головних фахівців цієї індустрії — менеджерів туризму.

Наша країна після отримання незалежності стала брати активну участь у світових туристичних процесах. Ми не лише досить швидко вступили до Всесвітньої туристичної організації, а й створили та розвиваємо свою туристичну нормативно-правову базу. Громадяни України активно їздять до інших країн світу із різноманітними туристичними цілями, ми радо і з кожним роком все більше приймаємо на своїй землі іноземних гостей [1].

Західнослов'янські народи певною мірою близькі нам за культурою і менталітетом. Через це дослідження досвіду Польщі, Чехії та Словаччини зі створення та використання центральноєвропейської системи підготовки майбутніх менеджерів туристичної галузі є корисним для імплементації його здобутків у вітчизняну практику туристичної освіти [2].

Як і в Україні, у Польській Речі Посполитій, існує державна та приватна освіта. У нашому випадку більше значення має польська вища приватна освіта. Процес її розвитку на початку трансформаційного періоду відбувався завдяки швидким ринковим перетворенням в країні, а згодом і її входженню у Європейський Союз, що зумовив потребу у висококваліфікованих фахівцях, появу ряду нових спеціальностей і професій [3].

Навчання фахівців туризму у Польщі, має свої особливості в площині практичної підготовки:

1) студенти можуть висловити свої побажання та окреслити перспективи проходження практики відповідно до свого індивідуального плану підготовки;

2) при організації практичної підготовки допускаються відступи від основної програми практики, передбачені регламентом навчального закладу й зумовлені особливостями індивідуального плану проходження практики студентом, специфікою діяльності бази практики;

3) практика стає об'єктом укладання спеціального педагогічного контракту між студентом, навчальним закладом і базою практики. При оцінюванні результатів практики враховується різниця між завданнями, поставленими перед практикантом і включеними до програми практики, а також рівнем реалізації такої програми;

4) за згоди навчального закладу можливе введення інноваційних форм проходження практики:

- стажування за кордоном;
- практика при частковому працевлаштуванні студента, що дає можливість практиканту безпосередньо та активно включитись у професійну діяльність на підприємстві;
- студенти мають змогу повною мірою скористатись перевагами навчання, що побудоване за принципом почерговості в умовах професійного середовища туристичної галузі.

У Польщі особливого значення набуває практичне навчання засадам майбутньої професійної діяльності. Спостерігаються тісний зв'язок навчання з виробничою практикою, навчання на робочому місці, взаємозв'язок теоретичних курсів із практичними предметами, тривале стажування на робочих місцях під час навчання у ВНЗ, що сприяє формуванню висококваліфікованих фахівців туризму.

З метою підвищення якості туристичних послуг активно діє чітко окреслена система навчання, що спирається на знання й досвід викладачів і практиків. Така співпраця починається ще на етапі створення програми теоретичного й практичного навчання. Навчальні плани ВНЗ Польщі, за якими здійснюють підготовку фахівців туризму, відрізняються збалансованим підходом до пропорцій теоретичних і практичних курсів. Це дозволяє вивільнити більше часу для самостійної творчої роботи студентів для:

- більш ефективного здійснення навчального процесу;
- удосконалення практичної підготовки майбутніх фахівців галузі;
- кращої організації самостійної роботи самого студента та його індивідуальній співпраці з викладачами.

Такий підхід також сприяє самовдосконаленню професорсько-викладацького складу як в освітній, так і в науковій частинах його діяльності.

У сьогоднішній Польщі для туристичної галузі фахівців готують у 15 вищих навчальних закладах, розташованих по всій країні. Про характерні для польської туристичної освіти здобутки з посиланням на яскраві приклади — нижче.

Популярним серед майбутніх менеджерів туризму є Познанський Університет імені А. Міцкевича, котрий пропонує програми бакалавра польською,

англійською та німецькою мовами, програми магістра — польською, англійською та данською мовами, індивідуальні докторські програми англійською мовою.

Особливо слід відзначити досвід Університету Туризму і Екології в Сухій-Бескидзькій, що був створений в 2001 році як приватний навчальний заклад. За короткий час він став потужним центром міжнародної освіти, залучаючи студентів з усієї Польщі та з-за кордону. Університет сприяє поєднанню науки та практики вже в процесі навчання. Запровадження навчання англійською мовою є очевидним наслідком рішення про інтернаціоналізацію ВНЗ — його відкриття для міжнародних ринків, що збільшує можливості та шанси випускників на ринку праці. Англійською мовою навчаються студенти як із Польщі, так і з-за кордону.

Місією УТіЕ визначено таку підготовку молоді, щоб кожний випускник міг знайти роботу відповідно до своєї освіти. Навчальна програма побудована так, щоб співвідноситися з ринковим оточенням, а пропоновані напрями і спеціальності мають випереджати попит роботодавців. УТіЕ підвищує шанси студентів на європейському ринку праці за допомогою можливості отримання під час навчання додаткових знань на курсах, семінарах, тренінгах та зустрічах з представниками суспільного, політичного та наукового життя протягом всього періоду навчання. Саме тут діє одна з найбільш цікавих в Польщі пропозицій професійних практик та студентських стажувань і у своїй країні, і за кордоном.

Студенти УТіЕ проходять практику в таких місцях: США (Нью-Йорк), Іспанія (Канарські та Балеарські острови), Мальта, Ірландія, Німеччина, Франція, Туніс, Туреччина, Єгипет, Італія, Греція (Східний Пелопонес, о-ви Закінтос, Родос, Кос) [4].

Важливим є широкий вибір соціальних та мотиваційних стипендій, включно зі стипендіями для іноземних студентів. Академія бізнесу університету є авторським проектом школи, яка впроваджує інноваційний проект, спрямований на поєднання величезного потенціалу навчального закладу з потребами ринку. Створена унікальна програма ефективної практичної підготовки студентів, які під керівництвом досвідчених викладачів, практиків та менеджерів дізнаються, як використовувати отримані знання в реальних бізнес-проектах.

Факультет туризму і рекреації готує до праці в Польщі та за кордоном у туристичних фірмах, готелях, суміжних галузях. Студенти мають можливість здобути практичні навички у сфері комплексного обслуговування туристичних груп; проведення екскурсій, обслуговування клієнтів, проектування та організації туристичних заходів, калькуляцію цін, маркетингових дій, включаючи рекламні, створення привабливої пропозиції продуктів тощо.

Студенти знайомляться з основами принципів функціонування туристичних підприємств, здобувають знання краєзнавчі, географічні, з маркетингу, економіки, організації та управління, психології. Набувають практичних навичок, створюючи маркетингові стратегії, готуючи тренування на місцевості, беручи участь в туристичних ярмарках та організовують галузеві

зустрічі. Університет також часто виступає посередником у пошуку праці для випускників.

Краківська Академія фізичного виховання — це державний навчальний заклад, де навчається близько 4000 студентів. У своїй діяльності ВНЗ керується принципом різностороннього і гармонійного розвитку сучасної людини. Навчальний заклад має право надавати наукові ступені з фізичної культури.

Навчаючись на бакалавраті та в магістратурі за спеціальністю "Туризм і рекреація", випускники отримують загальні знання з природничих, суспільних та економічних дисциплін. Підготовка фахівців здійснюється для роботи у готельному й туристичному бізнесі. По закінченні повного курсу вони володіють знаннями з підготовки пропозицій для задоволення туристського попиту різних груп населення, володіють щонайменше двома іноземними мовами.

Слід відзначити, що випускники цього напряму готові не лише самостійно працювати на туристичних підприємствах та у готелях, рекреаційних, спортивних і відпочинкових центрах, центрах біологічного відновлення; на агротуристичних підприємствах, але й займатися активною підприємницькою діяльністю у сфері надання туристичних і суміжних послуг.

Тут студенти опановують також спеціальність інструктора з рекреації, спеціальне свідоцтво якого дозволяє в майбутньому працювати в якості інструктора із: аеробіки; фітнесу; лижного спорту; санного спорту; сноуборду; віндсерфінгу; альпінізму; скелелазання. Під час основного навчання студенти мають можливість додатково пройти курси екскурсоводів, що не лише розширює їх професійний, але насамперед і загальнолюдський світогляд і водночас універсалізує їх як майбутніх фахівців із туризму.

Як бачимо, у державних і приватних ВНЗ Польщі здійснюється наполеглива робота з удосконалення та модернізації змісту економічної та професійної туристичної освіти, індивідуалізації навчального процесу. Наші найближчі сусіди розуміють, що лише через високий та сучасний рівень пропонованих послуг можна залишитися на насиченому та різноманітному освітньому ринку ЄС.

Вища освіта у Словацькій республіці відповідає кращим європейським та світовим стандартам. Дипломи, отримані у ВНЗ Словаччини, визнаються і не вимагають додаткового підтвердження в США, Канаді, Великобританії, Австралії, Новій Зеландії, а не лише в країнах Європейського Союзу. Звичайно, це є додатковою перевагою для абітурієнтів з урахуванням подальшого пошуку роботи у самій Словаччині чи за кордоном.

Зараз студенти-іноземці можуть вступати на різні факультети словацьких державних ВНЗ взагалі без вступних іспитів на підставі лише документів про закінчення підготовчих курсів, програми яких акредитовані міністерством освіти Словаччини. Студенти більшості ВНЗ Словаччини мають право самостійно планувати та корегувати графік свого навчання [5]. У словацьких ВНЗ спостерігається не лише дружня вільна атмосфера, але й достоту лояльний підхід до кожного іноземного студента особисто.

У іноземних студентів під час навчання у Словаччині є офіційна можливість працювати. Це дозволяє їм покривати не лише всі витрати на проживання, а й подорожувати Європою, відвідувати різноманітні культурні та спортивні заходи в різних країнах ЄС.

Подібно до Польщі, крім представленої галузевими стандартами й навчальними планами нормативно-методичної та втіленої у сучасних підручниках і посібниках теоретичної бази, в організації ґрунтовної професійної підготовки фахівців туристичного та готельно-ресторанного бізнесу Словаччини особливе значення надається набуттю студентами практичних навичок ще у стінах навчальних закладів, до закінчення ВНЗ та виходу в самостійне життя.

В якості мети навчальної і виробничої практик є оволодіння сучасними методами та формами організації праці в туристичних і готельних підприємствах, формування (на основі здобутих у процесі навчання знань, професійних умінь і навичок) у студентів звички та культури прийняття управлінських рішень під час конкретної роботи в реальних виробничих умовах, виховання потреби до постійного поглиблення знань шляхом їх систематичного оновлення з подальшим творчим використанням у практичній діяльності. Тут спостерігається досить чітка реалізація принципу тісного взаємозв'язку теорії та практики, що сприяє покращенню підготовки майбутніх менеджерів.

Окремо слід звернути увагу на такий специфічний підхід у організації та проведенні виробничої практики студентів як їх практика у спеціалізованих навчальних фірмах. На цих підприємствах, що співпрацюють з туристичними ВНЗ відповідно до наперед укладених контрактів, успішно вирішується одне з головних завдань туристичної освіти — можливість практичного закріплення отриманих у студентських аудиторіях знань, формування умінь і професійних навичок у роботі з реальними індивідуальними та груповими клієнтами.

Відзначаючи сучасні вимоги до професіоналізму спеціалістів у Чеській республіці, слід наголосити на тому, що там вважають, що навчання має бути багатопрофільним і одночасно підвищувати рівень ролевої, мотиваційної і кваліфікаційної сприйнятливості студентів.

Факультети туризму і готельно-ресторанного бізнесу забезпечують гнучкість навчальних планів з урахуванням побажань майбутніх роботодавців і актуальних вимог щодо підготовки компетентних конкурентоспроможних фахівців з вираженими креативними здібностями.

Підвищення кваліфікації викладачів також здійснюється в процесі написання навчальних посібників, підручників, навчально-методичних робіт, захисту дисертацій. Отримані під час підвищення кваліфікації знання використовуються у навчальному процесі при проведенні аудиторних занять, а також для розробки навчально-методичного забезпечення дисциплін.

До безумовних переваг освіти в ЧР слід віднести можливість безкоштовного навчання в державних університетах, недорогу англомовну освіту, невисоку вартість навчання в приватних ВНЗ, поєднання класичних та новітніх освітніх традицій із високою якістю освіти, доступну процедуру вступу,

активний міжнародний обмін студентів, можливість не лише підробітку, а й повноцінної роботи без шкоди для навчання, перспективу отримати хорошу роботу, можливість проживання в одному з найгарніших міст Європи, знайомство з величною історією та культурою чеського народу.

Типовою є підготовка за напрямом "Туризм і регіональний розвиток" бакалаврської програми (3 роки), що дає змогу студентам отримати:

- теоретичні знання відповідно до необхідного набору знань у туризмі;
- практичні знання з туристмчної діяльності та управління туристичною організацією на регіональному рівні;
- аналіз регіонів з точки зору існуючих культурних, історичних та економічних передумов розвитку туризму;
- формування навичок мовного спілкування за допомогою вивчення кількох іноземних мов (2–3 мови);
- виховання адекватного психологічного сприйняття обов'язків управління туристичними підприємствами.

Професійна спеціалізація студентів відбувається шляхом вивчення предметів, об'єднаних у блоки: туризм, управління туристичними фірмами і готелями, а також завдяки регіональній багаторічній співпраці з багатьма зарубіжними ВНЗ в рамках міжнародної кооперації, що також сприяє подальшому працевлаштуванню випускників чеських ВНЗ [6].

Як показує закордонний досвід, для вітчизняної туристичної освіти очевидною є важливість створення уніфікованих вимог до майбутніх фахівців, своєрідного єдиного стандарту підготовки професійних кадрів туристичної галузі, де важливе місце посідатиме щорічна 2–8 тижнева практика різних видів, що має проходити як у самих українських ВНЗ, так і на туристичних і готельно-ресторанних підприємствах різних форм власності. Не менш суттєвим є впровадження принципу багаторівневої та безперервної стаціонарної/заочної та післядипломної освіти різних рівнів, у тому числі і стажування, зокрема за кордоном.

Література

1. Кобржицький В. В., Ткачук С. В. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку міжнародного туризму // Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 9. — С. 50–54.
2. V. Kobrzhytsky. Some Aspects of the Development of Tourism in Ukraine // The Ukrainian Review. — 1998 — Vol. 45 — No. 1 — P. 29–33.
3. Польова Л. В. Особливості підготовки менеджерів по туризму у Польщі // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. — К.: Тонар, 2007. — 356 с.
4. Вища школа Туризму і Екології в Суха Бескидска- http: // www. sputnikstudenta. com/studyabroad/vysshaya-shkola-turizma-i-ekologii-v-suxa-beskidska
5. Сайт Пряшівського університету-Режим доступу: http://www.unipo.sk
6. Чеський освітній центр — Режим доступу http://eduinchezh. weebly. com/ 104410771088107810721074108511l0–1074109110791080.html

І. А. КОРІНЧЕВСЬКА
д-р ф. з держ. управ., УРІМБ МАУП

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РЕФОРМ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНІ

Найгострішою соціальною проблемою в Україні є незадовільний стан здоров'я населення. Процеси, пов'язані з трансформацією суспільства у 90-х роках, супроводжувались гострою і затяжною соціально-економічною кризою, наслідки якої не могли не позначитися на здоров'ї громадян.

Охорону здоров'я слід розглядати як "суспільну функціональну систему, повний комплекс державних, колективно-групових та особистих заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я кожної людини і всього населення", який включає "всі елементи навколишнього та соціального середовища, в тому числі й системи безпосереднього життєзабезпечення, а також спосіб та умови життя населення, рівень його освіти та культури — все те, що сприяє захисту життя і здоров'я, максимальному продовженню активного творчого життя людини" [3]. За такого підходу до системи охорони здоров'я результатом функціонування всього медичного комплексу з демографічної точки зору розглядається сукупність показників, які відбивають рівень захворюваності та смертності. Ось чому формування та функціонування сучасної системи охорони здоров'я здійснюється на основі оцінки пріоритетів, які відображають саме демографічні аспекти і структуру захворюваності населення.

У цілому погіршення стану здоров'я населення призводить до об'єктивного зростання потреб у медичній допомозі, які існуюча система охорони здоров'я задовольнити не в змозі [1]. Основними причинами такого стану є:

- неефективна державна політика щодо популяризації здорового способу життя, відсутність механізму морального та матеріального стимулювання громадян до його дотримання;
- орієнтованість системи охорони здоров'я на лікування хвороби, а не на профілактику здоров'я, причому на всіх управлінських рівнях існує недооцінка значущості профілактичних заходів;
- недостатність державних витрат на охорону здоров'я, які складають близько 3 % від ВВП (за оцінкою Всесвітньої організації охорони здоров'я, неможливо очікувати ефективної роботи галузі при частці ВВП, меншій за 5 %);
- нераціональне використання коштів, які виділяються на фінансування галузі. За оцінками експертів, фінансування забезпечує лише 40 % від

потреби, але навіть ці кошти часто використовуються без врахування принципу "вартість — ефективність". Запроваджений в останні роки програмно-цільовий підхід до формування бюджету та централізація коштів на закупівлю високовартісного обладнання та життєво необхідних лікарських засобів і виробів медичного призначення значно покращили стан справ, але радикально проблема недофінансування не вирішена. Нестача державних коштів веде до заміни безоплатної медичної допомоги платною, зростає частка власних витрат населення на лікування, в основному через неофіційні платежі;

- розподіл коштів між медичними закладами здійснюється за застарілими підходами, залежно від ресурсних показників (числа ліжок, кількості штатних посад, потужності поліклінік і т. п.), що зумовлює екстенсивний розвиток медичних закладів;
- у структурі фінансування медичних закладів, що знаходяться у державній або комунальній власності, лише близько 20 % коштів спрямовуються безпосередньо на лікувальний процес (забезпечення медикаментами, лікувальним харчуванням, медобладнанням тощо);
- державні та комунальні медичні заклади продовжують залишатися у статусі бюджетних установ із вкрай обмеженими правами і стимулами щодо прийняття управлінських і фінансових рішень;
- має місце нераціональна організація системи надання медичної допомоги, диспропорція її первинного, вторинного і третинного рівнів;
- відсутній механізм впливу громадськості на вироблення і прийняття управлінських рішень в галузі охорони здоров'я;
- розподіл бюджетних коштів на охорону здоров'я між територіями здійснюється за подушним принципом, проте фінансовий норматив бюджетної забезпеченості формується без будь-якого зв'язку з гарантіями держави стосовно надання безоплатної медичної допомоги.

Охорона здоров'я — це сфера публічної і приватної діяльності держави, громадськості і окремих громадян, в якій відбувається забезпечення прав людини на життя і здоров'я, як прав, що задовольняють фізичне існування людини [2]. Саме на засадах цієї позиції ґрунтуються норми чинного міжнародного та українського законодавства, зокрема Конституції України, низки окремих законодавчих актів, що регулюють відносини у сфері охорони здоров'я, державних і галузевих програм охорони здоров'я, положень програм більшості українських політичних партій і громадських організацій.

На сучасному етапі правотворчої діяльності України особлива увага повинна приділяється удосконаленню наявної законодавчої бази так, щоб вона забезпечила революційний перехід до нових форм і методів здійснення державної політики в сфері охорони здоров'я з урахуванням необхідності широкої інтеграції країни у міжнародну діяльність з питань охорони здоров'я та прав людини відповідно до вимог Ради Європи.

Література

1. Білинська М., Рингач Н. Державне управління забезпеченням національної безпеки та чинники громадського здоров'я // Теорія та практика держ. упр.: Зб. наук. пр. — Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2008. — Вип. 1 (20). — С. 417–425.
2. Жилка Н. Я. Аналітичний огляд законодавчого забезпечення охорони репродуктивного здоров'я в Україні / Н. Я. Жилка. — К.: Вид-во Раєвського, 2005. — 96 с.
3. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.who.in/

М. О. ЛЕВЧЕНКО
д-р філ. в галузі держ. упр., УРІМБ МАУП

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

На сьогодні туристична галузь України потребує розробки та реалізації ефективних методів та засобів підтримки прийняття рішень для їх використання всіма учасниками туристичного ринку, і зокрема тих, що опікуються розвитком та функціонуванням туристичної інфраструктури, яка загалом визначає інтенсивність процесів розвитку туристичної галузі.

В цьому контексті питання моделювання процесів розвитку підприємств туристичної сфери в умовах конкурентного ринкового серидовища є досить актуальними так, як туристичні послуги у даній сфері є важливим фактором економіко-соціального зростання.

Пріоритетна роль управління розвитком туристичних підприємств, їх державна підтримка та регулювання визначаються вимогами національної економічної політики щодо соціально-економічної гармонізації регіонів у напрямі посилення соціальної та екологічної направленості, активізації підприємництва та приватної ініціативи, формування середнього класу та покращення умов життя населення, розвитку нових видів діяльності та модернізації існуючих.

Туристичний ринок представляє собою складний та багаторівневий механізм взаємодії суб'єктів, установ тощо. У зв'язку з цим, процес моделювання динаміки його розвитку потребує використання широкого кола інструментів, що потребують постійного удосконалення. При цьому, підвищення адекватності зазначеного прогнозування є актуальним завданням, оскільки воно сприяє підвищенню ефективності функціонування потоків надходжень на туристичному ринку, а також дає можливість своєчасно та доцільно регулювати функціонування туристичного ринку з боку держави. Це буде сприяти підвищення продуктивної зайнятості населення, формування конкурентоспроможної національної економіки в цілому.

Аналіз та обґрунтування вирішення проблем моделювання процесів розвитку підприємств туристичної сфери їх розвитком відображено у працях вітчизняних дослідників. Серед них: Ворошилова Г. О., Кальченко О. М., Іванов О. В., Нечитайло В. А, Коротич О., Малиновський В., Мельник А., Рудницька Р., Сарапіна О. та інші. При цьому, треба зазначити, що попри наявність значної кількості розробок у сфері моделювання динаміки туристичного ринку, методичний апарат даного моделювання досі потребує

удосконалення. Відносно безпосередньо туристичного ринку України зазначається, що аналіз досліджень щодо структури туристичних ринків [6], дозволяє розглядати його як сукупність наступних складових: ринок споживачів-туристів (ринок попиту), ринок виробника (ринок пропозиції) та світовий ринок. Оскільки у даній статті прогнозування пропонується виконувати на прикладі всіх видів туристичного ринку, то на основі аналізу літературних джерел [2, 6] та статистичної інформації [7], було виділено два основних індикатора тенденцій туристичного ринку — індекс потоків виїзного туризму та індекс надходжень від туристичної діяльності. При цьому, варто зазначити, що для розкладання динаміки хвиль туристичного ринку було вперше запропоновано метод вейвлет-аналізу та серед декількох проанал ізованих вейвлет-функцій, за материнський вейвлет було обрано функцію вейвлет Хаара.

Ефективність функціонування туристичного ринку значною мірою визначається наявністю методичних підходів до дослідження його кон'юнктури, динаміки та структури змін. У зв'язку з цим, актуальними є науково-практичні розробки у галузі удосконалення методичного апарату дослідження, моделювання та прогнозування тенденцій розвитку туристичних ринків взагалі та українського зокрема.

Дослідження наукових робіт з моделювання та прогнозування [1–3] виявили доцільність використання при прогнозуванн і динаміки хвиль туристичних ринків методів вейвлет-розкладання. Дана група методів відноситься до економіко-фізичних та характеризується здатністю до прогнозування процесів з нелінійною динамікою.

Впровадження моделювання процесів розвитку об'єктів інфраструктури туристичної галузі дає змогу розв'язати задачі розрахунку привабливості території для розвитку об'єктів інфраструктури, прогнозування динаміки розвитку просторової форми інфраструктури туристичних містечок, передбачення майбутніх сценаріїв розвитку регіону, які потрібні для потенційних інвесторів, органів державного управління з метою вироблення рекомендацій щодо розвитку туристичної галузі регіону в цілому.

У процесі дослідження розроблено метод розрахунку просторового розподілу належності території до урбанізованої на основі навчання гібридної нейронної мережі, що дає змогу оцінювати, з точки зору атрактивності, довільну територію щодо можливості розбудови туристичної інфраструктури та візуалізувати результати моделювання на картах ГІС.

Створені програмні засоби для реалізації процесу моделювання просторового розвитку туристичної інфраструктури регіону суттєво полегшують процеси планування економічних, інженерно-технічних, екологічних та соціальних заходів локального та регіонального рівнів. З використанням запропонованої інформаційної технології проведено комп'ютерне моделювання просторового розвитку об'єктів туристичної інфраструктури.

Важливим фактором підвищення ефективності функціонування об'єктів та комплексів туристичної галузі є моделювання сучасних процесів розвитку

підприємств туристично-рекреаційної сфери. Для їх запровадження необхідно проводити системний аналіз, статистичне дослідження властивостей локальних та глобальних комп'ютерних мереж, розроблення нових, удосконалення та адаптацію існуючих методів і засобів математичного моделювання, які уможливлюють дослідження структури і параметрів комп'ютерних мереж на основі фрагментарних даних спостережень, моделювання процесів їх розвитку та структуризації в рамках формалізму комплексних мереж.

Реалізація сучасних концепцій трансформації сфери надання якісних туристичних послуг та сервісів базується на якнайповнішому використанні потенційних можливостей інформаційно-комунікаційного середовища на локальному, регіональному та глобальному рівнях.

Як показано в роботі, для розв'язання такого класу задач слід застосовувати оригінальний математичний апарат, що базується на відповідних фізичних аналогіях, переході до ймовірнісного моделювання та полягає в багатократному проведенні випробувань побудованої ймовірнісної моделі і подальшому статистичному опрацюванні результатів моделювання з метою визначення пошуку характеристик аналізованого процесу у вигляді оцінок його параметрів.

Для гарантованої підтримки туристичних потоків в Україну необхідно різко активізувати інформаційну діяльність щодо рекламування туристичного потенціалу підприємств у країні та за кордоном. Акцент належить спрямувати на рекламу унікальних природно-кліматичних ресурсів, екскурсійних програм, гостинності населення, недорогих послуг проживання, наявності в достатній кількості екологічно-чистих продуктів харчування. Особлива увага повинна зосереджуватися на розширенні екскурсійних, культурних, розважальних програм і заходів [4].

Таким чином буде простежуватися така взаємозалежність:

- рівень соціально-економічного розвитку;
- рівень життя населення і відповідні запити до турпродукту;
- рівень розвитку індустрії туризму;
- частка на світовому туристичному ринку;
- високий рівень споживання туристичних послуг на національному ринку завдяки туристичній привабливості;
- стабільні та зростаючі надходження від туризму до національного бюджету [6], які сприяють підвищенню рівня соціально-економічного розвитку країни (рис. 1).

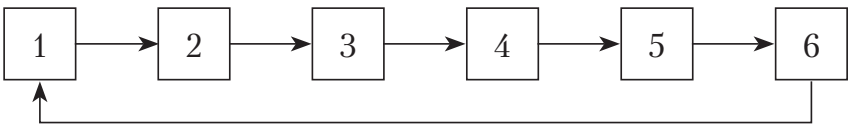

Рис. 1. **Взаємозв'язок туризму з національною економікою**

Таким чином, в основі формування МГК індустрії туризму лежать об'єктивні умови та чинники, серед яких туристичні умови та ресурси, як

“даність” території, становлять абсолютні переваги в стимулюванні попиту і відповідної йому пропозиції, а рівень соціально-економічного розвитку країни є умовою наявності відносних переваг на ринках вищих рівнів. Тому економічно розвинені країни мають розвинену індустрію туризму та високоефективний туристичний ринок, функціонування якого забезпечується загальною економічною стабільністю.

Країни, що розвиваються та країни з перехідною економікою мають переважно нестабільну економічну ситуацію, їх національний ринок туристичних послуг обмежений в можливостях розвитку індустрії туризму, її інвестиційна привабливість низька, а темпи розвитку недостатні для ефективного функціонування і отримання високих прибутків.

Нестабільна економічна ситуація не стимулює зростання попиту і відповідне оновлення і зростання пропозиції, що також призводить до зменшення внеску галузі в національну економіку і відповідне зниження ефективності туристичної діяльності.

Для забезпечення сталого розвитку туристичної сфери в умовах поглиблення відносин між Україною і ЄС, її вступом до СОТ, необхідне підвищення якості національних та місцевих пропозицій до рівня міжнародних стандартів і розширення ринків збуту. Виконання цих двох головних завдань потребує державної підтримки за двома основними напрямами: залучення туристів на вибраних цільових ринках (рекламно-інформаційна діяльність, зокрема виставкова, створення інформаційних центрів, створення національного туристичного інтернет-порталу, відповідних сайтів та сторінок в соціальних мережах); приведення національних нормативів, стандартів безпеки, якості товарів і послуг у відповідність до міжнародних.

З підвищенням значення туристичної діяльності в економіці країни, посилення конкуренції на міжнародному ринку туристичних послуг участь держави в управлінні туристичною галуззю повинна зростати. В Україні туризм визнано однією з ключових галузей національної економіки, що регламентовано у низці нормативно-правових документів. Так, у Законі України “Про туризм” зазначено, що держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності [1]. Відповідно, це вимагає особливих підходів до управління туристичними підприємствами. Сучасні умови розвитку світової глобалізованої економіки вимагають особливих підходів визначення структури їх організаційного забезпечення.

Для України, на сучасному етапі ринкових перетворень, необхідність формування конструктивної туристичної політики набуває дедалі більшої актуальності [2]. Ми вважаємо доцільним моделювання туристичної діяльності на засадах сценарного прогнозування, стратегічного планування. Його результати можуть бути відображені комплексним документом, який містить аналітичну і прогнозну інформацію, обґрунтування систему заходів і проектів, передбачених для виконання державними органами, іншими зацікавленими структурами — учасниками ринку туристичних послуг. В якості

мети державної туристичної політики визначено: формування конкурентоспроможної туристично-рекреаційної діяльності, направленої на всебічне задоволення потреб вітчизняних і зарубіжних споживачів туристичного продукту, що сприятиме розвитку економіки країни шляхом збільшення робочих місць, бюджетних і валютних надходжень, збереження культурної та природної спадщини регіонів, розбудові відповідної інфраструктури.

Підсумовуючи проведену роботу, можна сформувати наступні висновки:

- в туристичній галузі України завершується етап прискореного розвитку фондостворюючого сектору, причому кошти, що звільняються, йдуть на розвиток матеріального сектору та сектору туристичних послуг;
- використання методів вейвлетрозкладання ряду дозволяє аналізувати не тільки специфіку змін високочастотних та низькочастотних складових загальної динаміки туристичних процесів, а й здійснювати її прогнозування на основі коефіцієнтів вейвлетперетворення;
- короткострокове прогнозування динаміки індикаторів туристичного ринку України та довгострокове прогнозування динаміки індикаторів світового ринку туризму доцільно здійснювати шляхом використання вейвлету Хаара.

Результати зазначеного моделювання процесів розвитку підприємств туристичної сфери дозволяють відтворювати загальну динаміку розвитку даного сегменту та передбачити її у майбутньому. У якості подальших направлень для досліджень у даній сфері пропонується формування прогнозу на основі використання інших видів материнських вейвлетів.

Для підвищення ефективності та конкурентоспроможності туристично-рекреаційної діяльності особливе значення має удосконалення фінансово-кредитних та податкових інструментів з метою активізації підприємництва та збільшення капіталізації туристичних підприємств, у т. ч. на міжнародному ринку туристичних послуг, зниження собівартості та підвищення якості туристичного продукту, зростання фінансово-економічної стійкості та дохідності суб'єктів господарювання у туризмі.

Література

1. Закон України "Про туризм" (15 вересня 1995 р.) — К 1995.
2. Агафонова Л. Г. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання / Л. Г. Агафонова, О. Є. Агафонова. — К., 2002. — 352 с.
3. Благун І. С. Моделювання сталого розвитку регіону / І. С. Благун, Л. І. Сисак, О. О. Солтисік; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. — Івано-Франківськ, 2006. — 166 с.
4. Добеши И. Десять лекцій по вейвлетам / Добеши И.– Ижевск: НИЦ "Регулярная и хаотическая динамика", 2001. — 464 с.
5. Дремин И. М. Вейвлеты и их использование / И. М. Дремин, О. В. Иванов, В. А. Нечитайло // Успехи физических наук. — 2001. — Т. 171, № 5. — С. 465–501.

6. Дяченко Л. П. Економіка туристичного бізнесу / Л. П. Дяченко. — К.: Центр навч. літ-ри, 2007. — 224 с.
7. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування / [В. М. Гаць, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк, В. В. Іванов, Н. А. Дубровіна]. — Х.: ХНЕУ:Інжек, 2005. — 396 с.
8. Рутковская Д. Нейронные сети, генетические алгоритмы и нечеткие системы / Д. Рутковская, Л. Рутковский, М. Пилиньський. — М.: Горячая линия-Телеком, 2004. — 452 с.
9. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т. І. Ткаченко. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. — 537 с.
10. Хвостенко С. Туризм на Україні / С. Хвостенко. — К., 2006. — 300 с.
11. Шакурова Ю. Ю. Моделювання раціональних стратегій розвитку туристичної галузі. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. — К.: НТУУ "КПІ", 2012. — С. 31–32.

А. М. МЕДВІДЬ
д-р філ. в гал. політол., МПІ МАУП

М. Ф. ЧОРНА
аспірантка, МАУП

Е. В. ЧОРНИЙ
здобувач, МАУП

“ПОВІСТЬ МИНУЛИХ ЛІТ” НЕСТОРА-ЛІТОПИСЦЯ ПРО ІДЕЮ ДЕРЖАВНОСТІ

Важливе місце серед правових пам’яток Київської Русі займають літописи, що самою природою своєю належать до історичних творів, — це “цілий архів нашої історіографії”, так влучно охарактеризував їх проф. М. Грушевський. Древньоруські літописи свідчать про висоту культури, про ерудицію їхніх творів, про національну свідомість їхніх авторів. “Можливо, ніде в середньовічній Європі літописання не було на значній території в багатьох місцях і протягом багатьох віків так міцно зв’язане, зцементоване, як літописання руське”, — пише А. Н. Насонов [10, с. 291].

Одним із головних староруських джерел періоду Київської Русі є комплекс літописних праць, який отримав назву “Повість минулих літ”, де легендарний літописець Нестор вперше звертається до питання походження Київської Русі. Вона увібрала в себе не лише весь досвід історичних знань, нагромаджений на Русі в попередню епоху, а й досягнення європейської історичної думки, традиції візантійської християнської культури. Особливо сильне враження справляє вступ до “Повісті...”, де відтворено широку картину світової історії, показано місце слов’ян і Русі в системі тодішнього світу, стверджено прогресивну філософську ідею взаємозв’язку і взаємообумовленості історії всіх народів. Однією з головних причин створення “Повісті...”, стверджує О. Салтовський, вважається прагнення Ярослава Мудрого і його наступників підвести ідеологічну базу під виключність прав роду Рюриковичів на володіння Київською Руссю [13, с. 20]. Автор літопису “Повість ...” приділяє “велику увагу князям, що стоять на чолі держави. Твір сповнений патріотичного настрою, він підносить авторитет київського князя, який зумів об’єднати суспільство. Воля князя, здатність до організації та згуртування — ось визначальні риси політичного лідера” [9, с. 137]. Автор цього незвичайного твору виявив себе не лише як старанний продовжувач справи своїх попередників, а й як історик. Це добре видно із заголовку “По-

вісті...", в якому поставлено дві важливі дослідницькі проблеми: " Откуду єсть пошла Руская земля" і "Кто въ КиєвѢ нача первѢє княжити". Характерно, що на відміну від багатьох своїх сучасників і наступників, він прекрасно усвідомлював взаємозв'язок цих явищ, їх обумовленість внутрішнім розвитком східнослов'янського суспільства. Для розуміння змісту Нестор озброїв нас єдиною своєю зброєю — Словом. В. Ричка пише, що "Літопис — це ніби своєрідна енциклопедія знань, органічно єдина, але текстуально роздріблена" [12, с. 6]. В. Горський, вказуючи на особливості київських літописців відзначав: "Факти історичного буття рідної держави у літопису зображено наче " з висоти пташиного польоту", на тлі історичного буття всього світу. У ньому простежується одна з характерних особливостей погляду на історію києво — руських книжників, що зумовлює своєрідне "панорамне" бачення, "універсалізм" сприйняття історії, притаманний інтелектуалам Київської Русі" [3, с. 40].

Нестор почав свою " Повість..." словами: " Ось повісті временних літ, звідкіля пішла Руська земля і хто в ній почав спершу княжити, і як Руська земля постала" [8, с. 1]. Так київський древній історик визначив головну мету власної праці — з'ясувати витоки східних слов'ян, а далі — давньоруських людей, їхньої державності, відповісти на питання про час і обставини зародження князівської влади в стольному граді Русі [3, с. 6]. Нестор, черпаючи матеріал з усної народної творчості, на основі усних переказів, доповнив своїх попередників про початки Давньоруської держави. Тут він використовує тематично розгалужений цикл оповідань та легенд про життя та діяльність руських князів. Починаючи свою повість літописець Нестор детально описує про розселення східних слов'ян на території Європи, пов'язуючи, етимологію назви "слов'яни" зі світлом, Сонцем, богинею Славою та із Словом [5, с. 143].

Продовжуючи свою розповідь про розселення слов'ян у Східній Європі й життя їх напередодні утворення Давньоруської держави, літописець кількома сторінками далі конкретизує її словами про соціальну сутність слов'янських об'єднань. Він зазначає, що " І по смерті братів цих нащадки їх стали тримати княжіння в полян, а у древлян було своє княжіння, а у дреговичів своє..." [8, с. 6].

Еволюція східнослов'янської спільноти перебувала в обопільному зв'язку з формуванням державності [4, с. 7]. Союзи племен і племінні княжіння східних слов'ян були суспільними об'єднаннями все ж таки додержавного типу. Проте вони заклали підвалини державності, передаючи її першій східнослов'янській державі, що виникла навколо Києва в середині IX ст. "На IX ст. припадає завершення тривалого періоду формування Київської держави. Головними ознаками існування державності в ранньосередньовічному суспільстві, — як вважають Карасевич А. О. та Лисенко Л. Г., — наявність влади, відчуженої від народу, розміщення населення за територіальним(а не племінним) принципом і стягання данини для утримання влади. Свідчення про ці ознаки з'являються у літописах, починаючи з середини 60-х р. IX ст., тобто з часів князя Аскольда" [7, с. 15].

Літописець Нестор у своїй “Повісті...” поставив перед собою складне завдання — прослідкувати основні етапи зародження та формування політичної і правової думки Київської держави шляхом поетапного аналізу державницької діяльності древнеруських князів. В його “Повісті...” міститься велика кількість пам’яток усної народної творчості, представлені різні жанри ораторського мистецтва, літературні джерела та правові документи докиївської та Київської Русі, які в сукупності становлять риторичну спадщину Київської Русі.

Літописець, доводячи, що його народ такий же давній, як і все цивілізоване людство, знаходив коріння свого родоводу у біблійній історії, про що він пише: “ І змішав Бог народи, і розділив на сімдесят і дві мови, і розсіяв їх по всій Землі” [8, с. 2]. Ось тоді і “ постав народ слов’янський”, який через багато літ оселився на Дунаї. Звідтіля “ розійшовся слов’янський народ, а від його імені й дістали свою назву слов’янські племена” [8, с. 3]. Східні слов’яни, що з’явилися на історичному обрії, були тим самим історичним підґрунтям, на якому закладалися підвалини відносно єдиної Давньоруської держави з центром у Києві, [12, с. 31] — зазначає В. Ричка.

Основною політичною ідеєю “Повісті минулих літ” — є велич, єдність і незалежність Русі. Адже зміцнення політичної влади великого київського князя і згуртування навколо нього усіх князів — це запорука припинення княжих міжусобиць і руйнування держави. Літописець Нестор в своїй “Повісті...” “прив’язував” історичні події до часу правління представників князівських династій: на зміну правління Києвичів прийшла династія Рюриковичів. “Величезну роль у розвиткові державницької самосвідомості подніпровських племен відіграли процеси, що призвели в середині VII століття до утворення Поляно-Руської держави на чолі з полянським князем Києм, яку утвердили і розбудували його нащадки “по прямій лінії” — Києвичі” [1, с. 29–32]. Його намір відповісти на питання, хто перший почав княжити у Києві, і як виникла Руська земля міститься в першій хронологічній даті, від якої літописець розкладає події за роками.

С. Юшков, відомий дослідник Давньоруської держави, виокремив два періоди у розвитку Давньоруської (Київської) держави: період “ варварської держави”, в рамках якої закладалися підвалини у формуванні феодальних відносин (до реформ Володимира Великого); феодальний період, який вчений поділив на дві стадії: стадія ранньофеодальної монархії, становлення феодалізму(правління Володимира Великого і Ярослава Мудрого); стадія феодальної роздробленості [15, с. 75].

І. Шаскольський, досліджуючи питання про початки формування Давньоруської держави, наголосив, що вона виникла із надр східного слов’янства в результаті внутрішнього розвитку східнослов’янських земель [14, с. 55–66] при цьому вказавши на чотири етапи її формування і становлення. Перший етап — “племінні княжіння”; другий — формування первісного ядра руської державності — Руської землі; третій — формування двох перших південного і північного державних утворень східних слов’ян; четвертий — об’єднання

південного і північного державних утворень в Давньоруську державу з центром у Києві. І. Шаскольський підкреслив, що "племінні княжіння" були найранішою зародковою формою державної організації в Давній Русі. Вони відомі вже за часів Кия і ще відомі за часів правління Олега [14, с. 65]. На підтвердження цієї думки, Нестор у своїй " Повісті" пише: " А по сих братах почав рід їхній держати княжіння в полян. А в древлян було княжіння своє, а дреговичі мали своє, а словени — своє в Новгороді" [8, с. 6]. Отже, першим етапом формування і становлення Давньоруської держави — це етап племінних княжінь. "Перед утворенням Давньоруської держави основною формою суспільної організації східних словян були "племінні княжіння" [12, с. 31], погоджується з думкою В. Ричка.

Другий етап формування державності пов'язаний з Руською землею. Під 852 роком Іларіон пише: " індикта 15, коли почав Михайло цесарствувати, стала називатися наша земля — Руська земля. А про се ми довідалися з того, що за сього цесаря приходила Русь на Цесароград" [8, с. 11]. М. Брайчевський і Ю. Павленко обґрунтували положення, що "Руська земля" була тим територіальним і політичним ядром, навколо якого зростала Давньоруська держава[2, с. 172]; [7, с. 98]. У цілому політичною формою давньоруського утворення " Русь", зазначає М. Мірошниченко, був союз союзів племен, що сконсолідувались навколо Києва, головного міста земельного княжіння на чолі з правлячою місцевою династією Київичів [10, с. 203]. Літописи та інші пам'ятки називають цю землю Руссю, або Руською землею, вчені — історики — Київською, або Давньою Руссю.

Отже, Нестор-літописець розглядає історію у двох напрямах: перший — це історія людства, яку він викладає відповідно до Біблії; другий — це історія Русі — це відомості про розселення слов'ян і зародження державності. Нестор розповідає про виникнення східнослов'янської держави та вказує на поетапне формування державності Київської Русі. Він показує хроніку історичних подій на Русі та пов'язує її з історією європейських країн і підтверджує, що " народ руський" має свою історію, якою може пишатися.

Література

1. Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. — К., 1988. — 262 с.
2. Брайчевський М. Ю. Походження Русі. — К.: Наукова думка,1968 — 224 с.
3. Горський В. С. Історія української філософії: Курс лекцій. — К., 1996. — 286 с.
4. Державотворчий процес в Україні 1991–2006. — К.: Науково-виробниче підприємство "Видавництво "Наукова думка" НАН України, 2007. — 910 с.
5. Ернст Роберт Курціус. Європейська література і латинське середньовіччя. Переклав з нім. А. Онишко. — Львів: Літопис, 2007. — 752 с.
6. Іванченко Раїса. Державницька ідея давньої Руси — України. — 2-ге вид. — К.: Смолоскип, 2007. — 376 с.
7. Карасевич А. О., Лисенко Л. Г. Київська Русь: історія політичної думки та її джерела: Навч. посібник. — К.: Науковий світ 2002. — 215 с.

8. Літопис Руський. За Іпатським списком. Л. Махновець “ від перекладача” / Переклав з давньор. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. — К.: Дніпро, 1989. — Х5І +591 с.
9. Мандзій Л. С., Дащаківська О. Ю. Політична еліта: історія та теорія: Навч. посібник. — Л.: Вид. центр ЛНУ імені І. Франка, 2009. — 365 с.
10. Мірошниченко М. І. Державність і право України: генезис у європейському контексті (З найдавніших часів до початку ХІХ ст.): Монографія. — К.: Атіка, 2006. — 544 с.
11. Павленко Ю. В. Етнічний розвиток Київської Русі. — К.: Генеза, 1998. — № 1–2 (6–7).
12. Ричка В. М. За літописним рядком: Історичні оповідання про Київську Русь. — К.: Рад. шк., 1991. — 206 с.
13. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). — К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. — 396 с.
14. Шаскольский И. П. О начальных этапах формирования древнерусского государства // Становление раннефеодальных славянских государств. — К., 1972.
15. Юшков С. В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. — М.: Государственное издательство юридической литературы 1949. — 546 с.

О. М. МІХАТУЛІНА
докт. філ. в гал. права, ІП МАУП

ПОРІВНЯЛЬНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сучасний світ і його розвиток неможливо уявити без знання правових систем різних країн. Для України порівняльне правознавство становить інтерес як наука, що вивчає різні правові системи на основі взятих на себе зобов'язань за міжнародними угодами, а також у зв'язку з потребою реалізувати основні напрямки зовнішньої політики.

Порівняльне правознавство можна визнати хоча й новою, але вже міцно вкоріненою навчальною дисципліною в пострадянських країнах. Проте й традиційні навчальні курси вимагають порівняльно-правового наповнення. У багатьох випадках невиправданим є відокремлення вивчення національного права, яке нині здійснюється переважно формально-догматично, і вивчення зарубіжного права у порівняльному аспекті.

Тривалий час у західному правознавстві підприємства розглядалися з позицій цивільного права як сукупність засобів виробництва.

Сьогодні підприємства розглядають як самостійні суб'єкти права. До них адресуються розпорядження фінансового, адміністративного та інших норм права навіть у тому разі, коли вони не є суб'єктами цивільного або торгового права. Це привело до того, що дехто з дослідників почав розглядати підприємство та його економічні інтереси окремо від інтересів засновників.

Окремо визначається правовий статус державних підприємств. У різних країнах вони називаються по-різному. Наприклад, у Великобританії існують публічні корпорації, в США — урядові корпорації або агенції, в Німеччині та Франції — публічні підприємства або публічні установи, їх правовий статус залежить від особливостей кожної з країн. Однак, незважаючи на ці відмінності, у науковій літературі розглядають загальні ознаки, які дають змогу виокремити певні види організаційно-правових форм державних підприємств у західних країнах.

Французькі вчені вважають, що державні підприємства можуть перебувати у користуванні публічних служб або безпосередньо державних установ, у загальному користуванні на колективних засадах, а також у приватному користуванні, не втрачаючи при цьому ознак державної власності. Залежно

від того, хто використовує державне майно, зменшується або збільшується обсяг юридичних прав та обов'язків суб'єктів щодо тієї частини державного майна, яке перебуває під їх управлінням, і, відповідно, характер відносин з державними установами і поділяє державні підприємства на монопольні та конкурентні. Монопольні державні підприємства цілком підконтрольні державним установам, мають більш-менш постійну клієнтуру споживачів своєї продукції, наділені правом встановлювати ціни, що дають змогу їм відшкодовувати свої витрати. Державне керівництво монопольними державними підприємствами не має на меті досягнення деякого комерційного ефекту та одержання прибутку, йдеться лише про те, щоб запобігти збиткам. Враховуючи історичні та економічні зв'язки, спільність низки проблем реформування правових систем, доцільно збільшити номенклатуру курсів, де вивчається національне та регіональне інтеграційне право країн СНД. З іншого боку, враховуючи пріоритети зовнішньої політики постсоціалістичних країн, варто деталізувати вивчення права Європейського Союзу, Ради Європи, ОБСЄ.

Необхідно посилити увагу до методик практичного застосування порівняльного правознавства у програмах відповідних навчальних курсів, підручниках та навчальних посібниках.

У західних країнах існує спеціальне законодавство, яке визначає правове становище суб'єктів господарювання. У ФРН, наприклад, це Закон про акціонерні товариства, у Франції — закон № 66–537 "Про торговельні товариства", у Великобританії — закон про компанії. В США правове становище корпорацій регулюється законодавством окремих "штатів, що ґрунтується на зразковому законі про підприємницькі корпорації, підготовленому американською асоціацією адвокатів, та на загальному законі про корпорації окремих штатів.

Законодавство західних країн найдетальніше регламентує діяльність компаній. У комерційних і торгових кодексах велика увага приділяється саме статусу компаній або корпорацій. В юридичній літературі законодавство про компанії характеризується як законодавство про організації підприємств. Саме поняттям " підприємство" деякі юристи зарубіжних країн пропонують замінити поняття юридичної особи, оскільки, на їх думку, це поняття більше відповідає економічному юридичному становищу суб'єктів господарської діяльності.

Конкурентні державні підприємства у господарській діяльності враховують умови, що виникають на ринку. Залежно від здійснюваної державою економічної політики вони намагаються економічно впливати на підприємства недержавного сектору. Присутність на ринку конкурентних державних підприємств дає можливість позитивно впливати та стабілізувати ціноутворення і рівень заробітної плати на відповідному ринку.

З огляду на фінансове становище державних підприємств учені поділяють їх на такі групи:

- рентабельні підприємства, що мають можливість відшкодовувати витрати на капітальне будівництво та робити інші інвестиції у розвиток виробництва;

- підприємства, які мають позитивний баланс, але отримуваний прибуток надто малий, аби фінансувати свій розвиток без допомоги з боку держави;
- збиткові підприємства, яким постійно бракує фінансових коштів для того, щоб мати позитивний баланс.

Розглядаючи правовий статус державних підприємств у Великобританії, Франції, ФРН, можна виокремити три основні організаційно-правові форми:

- підприємства, капітал яких установлено у формі торговельних товариств;
- підприємства, капітал яких не розділено на акції або паї;
- казенні товариства.

Правовий статус публічних корпорацій (компаній) найдетальніше визначено в Великобританії. Залежно від характеру здійснюваної діяльності тут розрізняють:

- комерційні державні підприємства..(публічні корпорації). Наприклад, Британська рада газової промисловості, Комітет з атомної енергії, Британська корпорація з радіомовлення Бі-бі-сі, Британське управління залізниць тощо;
- публічні корпорації, які забезпечують консультативні та регулюючі функції, наприклад, щодо ціноутворення та прибутків.

Що стосується казенних підприємств, то вони не мають юридичної, господарської і фінансової самостійності, ними управляють міністерства або інші установи, у господарському обігу вони виступають не від свого імені, а від імені того державного закладу, у віданні якого перебувають, вони не сплачують податків, а їхні прибутки та витрати відображаються у державному бюджеті.

Особливу групу серед організаційно-правових форм становлять господарські товариства. Назви товариств, їх структура та правове становище тощо у кожній країні відрізняються. Можна виокремити найтиповіші організаційно-правові форми товариств у зарубіжних країнах: повні, командитні, негласні, акціонерні та товариства з обмеженою відповідальністю.

Повне товариство — це об'єднання осіб з метою здійснення підприємницької діяльності. Майно повного товариства становить спільну власність його членів і може належати самому товариству. Питання про правосуб'єктність повного товариства у зарубіжних країнах розглядається по-різному. В деяких країнах визнається правосуб'єктність повного товариства, в тому числі як юридичної особи (Франція, ФРН), в інших — не визнається (Великобританія, США). Такий неоднаковий підхід до розуміння правосуб'єктності повного товариства пояснюється розмитістю меж між майном повного товариства та особистим майном його учасників.

Командитне, або товариства на довірі, виникли пізніше, ніж повні товариства, їх появу пов'язують з морською торгівлею, коли купці, вирушаючи до інших країн, брали в інших осіб товари або гроші для використання їх у торговельному обігу разом зі своїм капіталом. На основі цього і виникла ідея

створити командитні товариства, в яких беруть участь два види засновників: учасники, які несуть повну майнову відповідальність за зобов'язаннями товариства і мають такий самий правовий статус, як учасники повного товариства; вкладники-командитисти, відповідальність яких обмежена розмірами їх внесків до статутного фонду товариства. На відміну від учасників командитисти не мають права брати участь в управлінні діяльністю товариства, якщо інше не передбачено в установчих документах товариства. Вони не мають також права включати до назви товариства своє ім'я, передавати свій внесок іншим особам тощо.

У країнах континентальної Європи, переважно в ФРН, існує ще форма негласного товариства. Воно створюється на основі не реєстрованого договору, згідно з яким вкладник (негласний учасник) надає власникові фірми певний капітал для здійснення підприємницької діяльності, внаслідок чого отримує право на частину прибутку. Ім'я його залишається невідомим для третіх осіб, які можуть вимагати повернення боргу лише у власника фірми. Негласний учасник несе ризик збитків у розмірі зробленого ним внеску, не може втручатися в господарську діяльність власника, але має право деякого контролю за його діями шляхом перевірки торговельних книг та іншої документації.

Найбільшого поширення в зарубіжних країнах набули акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю.

Акціонерне товариство є товариством, статутний фонд якого розділено на частки однакової номінальної вартості (акції). Власники акцій відповідають за зобов'язаннями товариства тільки у межах акцій, що належать їм. У французькому законодавстві акціонерні товариства називаються анонімними.

Товариства з обмеженою відповідальністю виникли пізніше, ніж інші види товариств, їх поява є наслідком достатньої централізації капіталу, коли відпадала потреба залучати капітали багатьох власників, що характерно для акціонерних товариств. Товариства з обмеженою відповідальністю, зберегли переваги акціонерних товариств і водночас були гнучкішою організаційно-правовою формою об'єднання капіталів суб'єктів господарювання.

Аналіз іноземних систем правового регулювання господарських правовідносин допомагає розглядати власний національний досвід в аспекті міжнародного і змушує проаналізувати та оцінити проблеми національного господарського права України в новому аспекті, з більш глибоким розумінням її суті.

І. М. МУРАВЙОВА
д-р філ. в гал. психол., доц., УРІМБ МАУП

САМООЦІНКА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА З ПЕРСОНАЛУ

Готовність до професійної діяльності менеджера з персоналу — це складне структурне утворення, центральним ядром якого є позитивні установки, мотиви та освоєні цінності управлінської професії. В цю готовність також входять професійно важливі риси характеру, професійні здібності, сукупність професійно — управлінських знань, умінь та навиків, певний досвід їх використання на практиці. Готовність до професійної діяльність знаходиться у єдності з направленістю та стійкими установками на працю. Підходи до поняття "готовність" різноманітні і кожна наука надає цьому поняттю деякі індивідуальні характеристики, хоча з упевненістю можна сказати, що і педагоги, і психологи, і соціологи дають споріднені дефініції. Ядро цього поняття включає в себе як психологічну готовність, яка являє собою базу та стійку платформу діяльності, так і практичну (професійну) готовність для застосування усіх знань і умінь.

Досліджуючи проблему підготовки майбутніх менеджерів з персоналу, а також готовності до їх професійної діяльності, можна з упевненістю стверджувати, що проблематика змісту, структури та механізмів формування самооцінки готовності професійної діяльності набула значущості завдяки фундаментальним науковим працям російських і вітчизняних психологів Н. В. Кузьміної, М. А. Ларіонової, А. К. Маркової, Л. М. Мітіної, А. О. Реана, В. А. Семиченко та інші. Однак питання специфіки функціонування самооцінки готовності до професійної діяльності менеджера з персоналу залишається не розробленим, що і стало підставою для наших наукових розвідок.

Результатом професійної підготовки є готовність. Тому важливо розглянути різні підходи до розкриття поняття "готовність", що допоможе нам розробити певний набір компонентів формування готовності до професійної діяльності менеджера з персоналу.

На наш погляд, готовність — це внутрішня здатність особистості, яка являє собою певну цілісність та існує як ознака професійної кваліфікації, а також результатом цілеспрямованої підготовки. Готовність як складне психологічне утворення окрім необхідних знань, вмінь та навичок включає в себе не тільки адекватні вимоги до професійної діяльності, якості особистості і здатності, але й пізнавальні, мотиваційні та вольові компоненті, а отже, включає в себе когнітивну, операційну і аксіологічну складові. Це

може навести на думку про деяке співвідношення понять професіоналізму та готовності, однак, той факт, що компетентний спеціаліст здатен виходити за рамки своєї професії дозволяє визначити професіоналізм як вищій рівень готовності. За таких умов зростають вимоги до професіоналізму діяльності та особистості самого майбутнього менеджера, включаючи адекватність і стійкість його фахової самооцінки. В ході професіоналізації особистості відбувається становлення її професійної самосвідомості, структурним компонентом якої виступає професійна самооцінка.

Професійну самооцінку можемо тлумачити як оцінку менеджером з персоналу самого себе як фахівця, своїх можливостей, професійних якостей і місця в професійному середовищі. В професійній самооцінці також вбачаємо проекцію усвідомлюваних професійних якостей на внутрішній еталон ідеального фахівця, співставлення своїх професійних характеристик з ціннісними шкалами, форму відображення ставлення до себе як до суб'єкта праці, особистісне судження про власну цінність з позицій професійної придатності та майстерності, позитивну чи негативну настанову щодо себе як професіонала.

Таким чином, доречно говорити про загальну професійну самооцінку та її парціальні вияви. Важливо, що занижена чи завищена парціальна самооцінка майбутнього спеціаліста з персоналу може породжувати неадекватність загальної професійної самооцінки.

Професійну самооцінку російський психолог А. О. Реан розглядає як значну умову професійної успішності. Характеризуючи дане поняття, вчений виокремлює в її структурі операційно-діяльнісний та особистісний компоненти. Щодо менеджера з персоналу, то операційно-діяльнісний компонент його професійної самооцінки функціонує як оцінка своєї фахової компетентності (знань, вмінь, навичок) та рівня професійної майстерності. Особистісний компонент професійної самооцінки менеджера з персоналу виявляється через оцінку ним своїх особистісних якостей відповідно до ідеалу Я-професійного (для прикладу, самооцінці підлягають такі професійно значущі особистісні якості, як толерантність, вимогливість, доброзичливість, емоційна врівноваженість і т. п.). Самооцінка за цими двома аспектами не обов'язково узгоджена, поширеним є явище суперечливості компонентів професійної самооцінки. Принагідно зауважимо, що більшість менеджерів з персоналу асоціює свій професіоналізм та оцінює його саме операційно-діяльнісним аспектом, ігноруючи особистісний. Така ситуація породжує актуальні проблеми взаємодії із персоналом, а також провокує перспективні негативні наслідки — професійні деформації та стагнацію особистісного розвитку менеджера з персоналу.

Формування професійної самооцінки менеджера з персоналу — тривалий і складний процес, що розпочинається ще під час первинного професійного самовизначення молодої людини. Під час навчання студента у ВНЗ відбувається становлення компонентів його фахової готовності, що відображають професійну самосвідомість — Я-образу, рефлексії та самооцінки.

Впродовж фахового навчання професійна самооцінка майбутнього менеджера з персоналу виступає механізмом регуляції та стимуляції процесу формування професіоналізму. Менеджер з персоналу — початківець знаходиться на етапі адаптації до специфіки професійної діяльності, відбувається відшліфування професіоналізму управлінця як суб'єкта праці. За цих умов професійна самооцінка набуває особливої ролі — стає чинником професійного саморозвитку менеджера з персоналу. В процесі адаптації молодого спеціаліста з управління до професійної діяльності його самооцінка розмежовується на самооцінку результату — оцінку досягнутого і задоволеність чи незадоволеність результатами, та самооцінку потенціалу тобто оцінку своїх потенціальних можливостей, віру в себе, впевненість в собі як професіоналі. Відтак, досягнення професіоналізму майбутнього управлінця до рівня майстерності можливе лише за умови системного самооцінювання результатів і потенціалу праці та інтеграції операційно-діяльнісного й особистісного компонентів самооцінки.

У менеджера з персоналу-початківця також активізується співіснування двох взаємопов'язаних категорій — професійного самооцінювання і професійної самооцінки. Обидва поняття є проявами професійної самосвідомості менеджера з персоналу, однак перше — самооцінювання, є її процесуальною характеристикою, а самооцінка — результатом самооцінювання у поєднанні з професійною рефлексією. Спостерігається і вплив зворотного характеру — сформована професійна самооцінка, будучи динамічним утворенням, є фундаментом для подальшого самооцінювання менеджером себе як суб'єкта праці.

На розвиток професіоналізму менеджера з персоналу та, відповідно, його управлінської майстерності впливають сутнісні характеристики: стійкість, за параметром якої самооцінка буває стійкою та нестійкою, адекватність (із різновидами — адекватна і неадекватна (завищена чи занижена) і рівень, який диференціює самооцінку на високу та низьку.

Як і особистісна самооцінка, на базі якої формується професійна, вона також буває адекватною і неадекватною. Ці характеристики розповсюджуються як на професійну самооцінку результату, так і потенціалу. Важливо, що низька самооцінка менеджера з персоналу далеко не завжди є свідченням "комплексу професійної непридатності", навпаки, низька самооцінка результату у поєднанні з високою оцінкою потенціалу є фактором професійного саморозвитку, збагачення педагогічної майстерності.

Розвинена адекватна професійна самооцінка менеджера з персоналу стає потужним стимулом для професійного самовдосконалення. В процесі оцінювання менеджера з персоналу самого себе відбувається співставлення наявних професійно значущих властивостей з бажаним образом, і їх розходження, суперечливість породжує потребу у професійному розвитку, вдосконаленні. Маючи адекватну самооцінку й позитивне ставлення до себе, менеджер з персоналу з більшою готовністю йде на контакт з студентами, демонструє здатність до їх безумовного прийняття, тим самим педагог впливає

на самооцінку й ставлення молодих людей до себе, стимулює в них прагнення до успіхів у навчально-професійній діяльності. Володіючи адекватною самооцінкою, позитивним ставленням до себе і впевненістю в собі, викладач може знаходити конструктивні способи подолання труднощів і тим самим ще більше розширювати сферу професійної самосвідомості.

Важливою є не лише характеристика адекватності професійної самооцінки менеджера з персоналу, а й її стійкість, тобто здатність управлінця не відхилятися від звичного рівня самооцінки при яких-небудь випадкових впливах реальності чи взаємодіях з учасниками управлінського процесу. Менеджер з персоналу, який володіє стійкою фаховою самооцінкою, спроможний не тільки правильно оцінювати свої професійні можливості, а й виявляти адекватні емоційні реакції на професійні невдачі та досягнення, майстерно регулювати власну поведінку та діяльність.

Отже, професійна самооцінка є стрижнем професійної самосвідомості менеджера з персоналу; диференціюється на парціальні компоненти, як-то самооцінка досягнень наукового, методичного і організаційних аспектів діяльності. Окрім того, фахова самооцінка менеджера з персоналу розповсюджуються на результат і потенціал його праці, а також включає операційно-діяльнісний й особистісний компоненти. Формування професійної самооцінки управлінця розпочинається ще під час навчання, а її динаміка впродовж фахової діяльності визначає успішність досягнення та розвитку професіоналізму.

І. С. ТИШИК
викл. каф. суспн.-наук.. дисц., Придунайська філія МАУП

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ІСТОРІЯ” З СУСПІЛЬНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЯК ОДНА З УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІСТОРІЇ

Світові інтеграційні процеси обумовлюють низку завдань сучасної вищої школи, серед яких чільне місце посідає стратегія розвитку особистості кожного студента. Увага суспільства та науковців сфокусована на розкритті його творчих здібностей та формування навичок міжкультурної комунікації, що обумовлено національною стратегією розвитку освіти на 2012–2021 роки в якій зазначено, що система вищої освіти повинна забезпечити підготовку:

- демократично налаштованої особистості, що передбачає її залучення до громадської діяльності;
- глобалістичної людини, яка спроможна пристосувати найкращі досягнення інших народів до українських реалій;
- патріота України, що розуміє свою належність до етнічної спільноти та усвідомлює себе як носія національних традицій і звичаїв;
- толерантної людини, яка вміє взаємодіяти з людьми різних національностей, обмінюватися думками, ідеями та досвідом.

Вважаємо, що етап підготовки в магістратурі є найбільш продуктивним у професійному становленні майбутнього викладача історії до формування міжетнічної толерантності. Означене обумовлене тим, що:

- до магістратури вступають ті випускники бакалаврату, які бідують власну професійну кар’єру, пов’язуючи її з подальшим викладанням історії в коледжах, ПТУ, вищих навчальних закладах;
- студенти магістріуму спрямованні на те, що вони будуть виконувати виховну кураторську функцію у студентських групах. В них є задатки лідерської професійної позиції, вони можуть аргументовано відстоювати власну точку зору, а рівень їх пізнавальної активності вищий за середній;
- майбутній викладач історії спрямований на науково-дослідну діяльність, що для вивчення питань міжетнічної толерантності, яка потребує дослідницького пошуку є вкрай важливим, оскільки саме виховання міжетнічної толерантності є пропедевтичним етапом запобігання проявів екстремізму та тероризму;

- базова підготовка вчителів історії на рівні бакалаврату містить багатий та цікавий історичний матеріал (факти, події, історичні джерела на ін.), який в емоційно-забарвленій, доказовій формі має потенціал вплинути на формування міжетнічної толерантності.

Зв'язок теорії з практикою, як провідний принцип професійної педагогіки є наріжним каменем фундаменталізації сучасної вищої історико-педагогічної освіти, зокрема, у підготовці фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр". Результатом практичної підготовки є набуття магістрантом професійної компетентності, але варто зазначити, що у повній мірі професійна компетентність може виявитися лише у працюючого викладача, у той же час її передумови і окремі сторони формуються під час навчання у магістратурі.

Поряд з педагогічною практикою, яка є частиною навчального процесу для формування готовності до виховання міжетнічної толерантності на нашу думку є доцільним залучення майбутніх викладачів історії до співпраці з громадськими організаціями національних меншин.

У законі України "Про вищу освіту" зазначено, що особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на участь в об'єднаннях громадян. Активна участь магістрів істориків в громадських організаціях безперечно сприятиме формуванню їх готовності до виховання міжетнічної толерантності оскільки:

- по-перше, участь у діяльності громадських організацій національних менщин є добровільною і сприяє ненав'язливому впливу на особистість. Вже сам факт бажання працювати на громадських засадах у зазначених структурах свідчить про активну позицію молодої людини та її зацікавленість в міжнаціональному діалозі;
- по-друге, громадські організації національних меншин виступають своєрідними практичними школами становлення майбутніх викладачів історії, їх лідерства, самопізнання, набуття організаторських умінь, навичок і багатьох інших важливих цінностей;
- по-третє, організаційні особливості функціонування громадських організацій на демократичних принципах, сприяють формуванню у молоді якостей, притаманних громадянам, які хочуть будувати нове суспільство на толерантних засадах і самореалізуватися в ньому;
- по-четверте, участь студентів у роботі громадських організацій національних меншин, сприяє безперервності і систематичності виховних впливів на особистість. Спостереження підтвердили, що студенти, які брали участь у громадському житті вишу, як правило, займають активну громадянську позицію на місці роботи.

Враховуючи, що виховання є процесом тривалим і безперервним, розглядаємо громадські організації як окрему складову цілісної системи виховання, де у студентів продовжує формуватися громадянська позиція. Студенти, беручи участь у роботі громадських організації національних меншин, мають можливість підвищити рівень сформованості міжетнічної толерантності че-

рез: 1) освіту, отримуючи політичні, правові, економічні знання, набуваючи соціально-політичну компетентность; 2) формування національної самосвідомості, поваги до національних традицій, мови, звичаїв різних народів.

Отже, громадські організації відіграють важливу роль у формуванні готовності майбутніх викладачів історії до виховання міжетнічної толерантності студентів тому, що:

- по-перше, вони є інститутами громадянського поліетнічного суспільства нашої держави, і функціонують як складові політичної системи України, а залучення до їх діяльності студентів забезпечує формування у останніх толерантної культури по вішенню до представників інших народів;
- по-друге, готуючи і проводячи масові заходи національно-етнографічного характеру, магістранти можуть засвоювати не тільки українські національні традиції, а й знайомитися з історією та культурою народів, які проживають на території нашої держави;
- по-четверте, громадські організації національних меншин, що функціонують у правовому полі України як легітимні інститути, для своїх членів виступають "школами правової освіти", через які студенти знайомляться з основними законодавчими і нормативними актами в зазначеній галузі;
- по-п'яте, громадські організації національних меншин є формою виховання лідерів, майбутніх керівників та організаторів національних колективів.

Література

1. Галицький І. Нормативні засади концепції формування толерантності в українському суспільстві / Електронний режим доступу http: // www. info-pressa. com/article-1282.html
2. Декларація принципів толерантності / Електронний режим доступу http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/995_503
3. Довідник міжетнічної толерантності /упоряд. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. — Чернівці: Видавничий дім "Букрек", 2011. — 232 с.
4. Зарівна О. Т. Мова як чинник формування толерантності студентської молоді в глобалізованому суспільстві. — Рукопис / Електронний режим доступуhttp: // librar. org. ua/sections_load. php?s=culture_science_education&id=3008&start=8/
5. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації / Електронний режим доступу http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/995_105
6. Про Національну стратегію розвитку освіти / Електронний режим доступу http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/1517.html

А. А. ГРИНЬКО
здобувач кафедри господарського та трудового права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП
Науковий керівник: завідувач кафедри господарського та трудового права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП, д-р юрид. наук, доц. П. С. Матвєєв

ОФШОРНІ КОМПАНІЇ ЯК ЕКОНОМІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Найбільш суттєвою рисою сучасного розвитку світової економіки є глобалізація, яка проявляється у зростанні економічної залежності між країнами світу. Важливою формою інтернаціоналізації господарського життя є міжнародний рух капіталів. Зовнішньою ознакою цього явища стали значні обсяги зустрічних потоків товарів, послуг, капіталів, наукових розробок.

Розглядаючи питання використання суб'єктами господарювання офшорних юрисдикцій насамперед слід визначитися із загальноприйнятими поняттями "юрисдикція", "офшорна зона", "офшорна юрисдикція" та "офшорна компанія".

Юрисдикція — це суверенне право кожної держави здійснювати свої виняткові владні повноваження у сфері як правотворчості, так і правозастосування у цивільних, кримінальних та адміністративних справах. У теорії права наголошується, що юрисдикція держави, за загальним правилом, обмежується її територією і поширюється на всіх фізичних осіб, що перебувають на ній [1; с. 212].

Офшорна юрисдикція — це країна чи особлива територія всередині країни, законодавство якої стосовно заснування та оподаткування підприємств зорієнтовано переважно на міжнародний, а не на внутрішній бізнес [2].

Офшорна юрисдикція — це особливі правомочності держави у сфері оподаткування, здійснювані нею на всій її території (або на окремій її частині), у результаті чого на даній території діє особливий податковий режим, а також режим таємності стосовно інформації про проведені фінансові операції, що поширюються на офшорні компанії, за умови дотримання ними встановлених у законодавстві країни реєстрації певних вимог [3; с. 21].

Офшорна зона — це один із видів вільно економічних зон. Їх відносять до сервісних вільно-економічних зон, особливістю яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового та фіскального режимів, високого рівня банківської та комерційної секретності, лояльність державно-

го регулювання Загалом це є країни, яких учасники фінансово-кредитних операцій не є резидентами держави, на території якої укладаються і виконуються угоди. При цьому учасники користуються особливим правовим і податковим статусом, але важливою характеристикою є заборона офшорним компаніям ведення діяльності на території країни реєстрації [4; с. 19].

Офшорні зони (або податкові гавані) є специфічним інструментом стимулювання інвестиційної діяльності і збільшення надходжень до бюджетів депресивних територій, економічний ефект якого базується на явищі зростання державних доходів завдяки розширенню податкової бази (використанню її особливого виду доходів, отриманих лише від здійснення зовнішньоекономічної діяльності) та мінімізації величини податкового навантаження. Доходи від офшорного бізнесу в податкових гаванях складають до половини обсягу державних бюджетів [5; с. 52].

Офшори (від англ. offshore — "поза берегом", "поза кордоном") — це фінансові центри, що залучають закордонний капітал шляхом надання спеціальних податкових й інших пільг закордонним компаніям, зареєстрованим за місцем розташування офшору.

До сьогодні не існує єдиної точки зору щодо визначення категорії "офшорна зона" та закріплення всіх її характерних правових елементів. Звертаючись до українських фахівців у галузі фінансів за тлумаченням терміна "офшорна зона", мусимо шукати відповідь у схожому синонімі офшорної зони — "податкова гавань" (фіскальний оазис, податковий рай), що означає (англ. tax heaven) — країна, де введено помірний рівень оподаткування та ліберальні податкові стимули, що дають змогу зменшити, відстрочити або звільнити оподаткування доходів, які проходять через таку країну.

Інтернет-енциклопедія "Вікіпедія" трактує термін "офшорна зона" як один із видів вільних економічних зон. Їх відносять до сервісних вільних економічних зон, особливістю яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового і фіскального режимів, високий рівень та законодавчі гарантії банківської й комерційної секретності, лояльність державного регулювання [6].

Д. Д. Косе також вважає офшорну зону різновидом вільних економічних зон (ВЕЗ).

Вільно — економічна зона — це частина території держави, на якій для інвесторів установлюються податкові, митні, фінансові пільги з метою залучення додаткових інвестиційних засобів для активізації виробничого, торгового, зовнішньоекономічного й іншого видів діяльності.

Однак у цілому головним завданням створення вільних економічних зон слід вважати активізацію зовнішньоекономічного співробітництва і розвиток інтеграційних процесів у період переходу до відкритої і конкурентоспроможної економіки на світовому ринку.

Таким чином, поняття офшорної зони та ВЕЗ є схожими, однак існує ряд відмінностей. Якщо діяльність офшорної зони орієнтована в основному на зарубіжного інкорпоратора, то ВЕЗ націлена в основному на надання пільг

громадянам. Але, варто відзначити, що залучення іноземних інвестицій в деяких випадках також підтримується. Наступною відмінністю є відсутність категоричних заборон на ведення господарської діяльності з території ВЕЗ виключно за кордоном.

Основою офшорних схем є використання можливості укладення угод про уникнення подвійного оподаткування. Все частіше вони стали спиратися не тільки на угоди купівлі-продажу, але й на лізингові комісійні, трастові, страховки й інші договірно-правові форми здійснення складних комерційних операцій.

Зарубіжні офшорні компанії використовуються в процесі поточного і довгострокового фінансування українських проектів з-за кордону. У схемах цього типу зазвичай широко використовують спеціалізовані компанії, розташовані в зонах податкових пільг.

Також українські банки та фінансові компанії використовують офшорні схеми діяльності на світових ринках цінних паперів. Збільшилася роль офшорних схем у формуванні транснаціональних господарських систем, коли офшорні фірми вбудовуються в мережу зовнішніх філіалів українських підприємств. Офшорні схеми, як правило, націлені на подолання іноземних податкових бар'єрів. Завдяки цьому українські підприємці мають можливість збільшувати прибуткові надходження, працюючи при цьому у правовому полі.

Діяльність офшорних зон — це один із способів ведення бізнесу, розвитку економіки, залучення інвестицій а отже, як крок вперед до нового етапу у поліпшенні економічного потенціалу країни в цілому. Так, на наш погляд, до позитивного досвіду "офшорів" можна віднести простоту систем регулювання підприємницької діяльності на територіях зі зниженим податковим тиском, що обумовлює незначну вартість і високу ефективність схем податкового планування з використанням офшорних компаній. Прямим доказом позитивних моментів діяльності офшорних зон на території держави є залучення додаткових інвестицій у її бюджет. А якщо розглянути проблему більш детально, то помітним стає ще й те, що це дає перспективу розвитку того чи іншого регіону, який потребує економічного зростання та залучення іноземних інвестицій. Як варіант — через створення офшорної зони на власній території.

Разом з тим, офшорному бізнесу притаманні негативні якості, оскільки "податкові гавані" та "фінансові раї" стали ключовою ланкою у різноманітних схемах легального та нелегального ухилення від оподаткування, важливим елементом тіньової економіки, з якою борються всі країни світу.

Література

1. Репецький В. М. // Дипломатичне і консульське право: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2006. — 372 с.
2. Фінансово-Економічний Словник. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http: // fes. net. ua/?p=135

3. Баймуратов М. О. Зоріна О. І. Офшорні зони у сучасному всесвіті: питання теорії та практики. — О.: Фенікс, 2010. — 174 с.
4. Косе Д. Д. Місце правового режиму оподаткування офшорної території у сфері регулювання економічних відносин / Д. Д. Косе // Часопис Київського університету права. — 2008. — № 1. — С. 18–23.
5. Бозуленко О. К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі / О. К. Бозуленко // Економіст. — 2010. — № 1. — С. 51 — 53.
9. Wikipedia Web site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www. wikipedia. org

О. В. ЗІНЧЕНКО

здобувач кафедри господарського та трудового права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП, адвокат ТОВ "Консалтингова фірма "Аналітика і право"
Науковий керівник: завідувач кафедри господарського та трудового права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП, д-р юрид. наук, доц. П. С. Матвєєв

ГОСПОДАРСЬКІ ДОГОВОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТИМУЛЮВАННЯ УКЛАДАННЯ ФІНАНСОВИХ УГОД В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНИ

Спостерігання різких посилень уваги до всього, що пов'язане з сучасною економічною кризою, зумовлює необхідність подальшого дослідження проблематики використання фінансових угод в сфері господарювання. Зазначені угоди набувають все більшої актуальності в умовах інноваційного розвитку держави.

Інновація — це результат інвестування інтелектуального рішення в розробку та отримання нового знання, раніше не залученої ідеї щодо оновлення сфер життєдіяльності людства (технології; вироби; організаційні форми соціального буття, такі як освіта, управління, організація праці, обслуговування, наука, інформатизація та т. ін.), а також наступний процес впровадження (виробництва) цього, з фіксованим отриманням додаткової цінності (прибуток, лідерство, пріоритет, докорінне покращення, креативність, прогрес).

Фінансова угода (зв'язок, або рух коштів) це угода, що здійснюється між покупцем і продавцем, щоб обміняти актив для оплати. Це тягне за собою зміну статусу фінансів двох або більше підприємств або окремих осіб. Покупець і продавець є окремими юридичними особами або об'єктами, що здійснюють обмін цінних предметів, таких, як інформація, товарів, послуг і грошей.

Фінансова операція — це двостороння взаємодія: перша частина дає гроші, частина друга отримує товар.

Фінансова операція — будь-яка операція, пов'язана зі здійсненням або забезпеченням здійснення платежу суб'єктами господарювання, зокрема:

- внесення або зняття депозиту (внеску, вкладу);
- переказ грошей з рахунка на рахунок;
- обмін валюти;

- надання послуг з випуску, купівлі або продажу цінних паперів та інших видів фінансових активів;
- надання або отримання позики або кредиту;
- страхування (перестрахування);
- надання фінансових гарантій та зобов'язань;
- довірче управління портфелем цінних паперів;
- фінансовий лізинг;
- здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- надання послуг з випуску, купівлі, продажу і обслуговування чеків, векселів, платіжних карток, грошових поштових переказів та інших платіжних інструментів;
- відкриття рахунка.

Фінансові інновації — це нові фінансові продукти, технології та інститути, що, підвищують економічний стан держави.

В широкому розумінні фінансова інновація як поняття означає:

- якісний стрибок у наших уявлення як вид творчості, який веде до появи зовсім нової, революційної технології;
- новий поворот у використанні вже відомої ідеї;
- об'єднання вже існуючих технологій чи процесів для створення інструмента, що пристосований до якої-небудь конкретної ситуації [1; с. 365].

Фінансові інновації, а особливо їх складова інноваційні договори є сьогодні актуальною темою, яка вимагає докладного вивчення, розвитку, аналізу для подальшого вживання на практиці з метою поліпшення господарського сектора економіки держави.

Фінансові інновації були й залишаються невід'ємною складовою економічного розвитку людства протягом останніх декількох сторіч. Сплески інноваційної активності чергуються з її послабленням або навіть відсутністю. За останні 30 років на фінансових ринках розвинених країн спостерігається бурхлива інноваційна діяльність, унаслідок якої появилися нові продукти, у т. ч. нові форми деривативів, альтернативні продукти перенесення ризику, біржові індексні фонди. Учасники інноваційної діяльності намагаються створити такі продукти, які б відрізнялися від існуючих і відповідали поступовим або стрімким змінам у економіці.

Правові форми створення і реалізації інновацій — це окремі види договорів, які мають врегулювати відносини суб'єктів інноваційної діяльності, а саме:

- договір підряду на виконання проектних і дослідницьких робіт (ст. 324 ГКУ) [2].
- договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (ст. 892 Глави 62 ЦКУ) [3];
- договори, що направлені на придбання прогресивних видів машин, устаткування, установок, інших основних фондів;
- ліцензійні договори.

Сторони, за взаємною домовленістю, можуть включати в договір інші умови.

- договори на придбання і використовування програмних засобів;
- договір комерційної концесії [3].

Слід зауважити, що договір комерційної концесії є одним із новітніх договірних інститутів у господарському праві України. Незважаючи на новизну для України, договір комерційної концесії має достатньо давню історію [4; с. 42].

Незважаючи на стрімке поширення франчайзингу в Україні цей метод організації підприємництва є досить новим для нашої країни.

- договори на надання інжинірингових послуг, тобто договори на надання інженерно-консультаційних послуг з підготовки, технічного забезпечення процесу виробництва і передачі продукції;
- договори на надання маркетингових послуг, пов'язаних з випуском інновацій на ринок. Це попереднє дослідження, зондування ринку, адаптація даного виробу для різних ринків збуту;
- договори по виробничому проектуванню і виконанню інших видів робіт, пов'язаних з підготовкою виробництва для випуску нової продукції, технологічним оснащенням, організацією виробництва і початковим етапом випуску нової продукції.
- договори, пов'язані з наданням послуг з навчання, підготовці, перекваліфікації персоналу у зв'язку з упровадженням технологічних інновацій, консалтингові послуги;
- інвестиційні договори, в тому випадку коли інвестиціями виступають технології, права користування об'єктами інтелектуальної власності.

Підсумовуючи, доходимо висновку, що всі вищенаведені проблеми потребують розв'язання шляхом удосконалення нормативно-правового забезпечення. Важливим кроком в напрямку розуміння та застосування інноваційних договорів, як угод спрямованих на підвищення економічної самостійності держави є нормативне врегулювання цього широкого спектру питань у зазначеній сфері в Господарському кодексі України, а також прийняття відповідних спеціальних законів щодо комплексного підходу до питань регулювання правовідносин, які виникають у зв'язку із створенням, використанням і комерціалізацією інноваційних договорів.

Література

1. Міжнародні фінанси: навч. посіб. / О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. М. Мозгового. — К.: КНЕУ. — 2005. — 504 с.
2 Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon0. rada. gov. ua/laws/show/436–15
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show/435–15

4. Матвєєв П. С. Правова природа та особливості договору комерційної концесії / П. С. Матвєєв // Становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні: підсумки, проблеми, перспективи: зб. матер. наково-практ. конф. ["Становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні: підсумки, проблеми, перспективи"], (м. Київ, 02 квітня 2013 р.). — К.: Вид-во Алерта. — 2013. — 164 с.

І. О. ШАШКОВА-ЖУРАВЕЛЬ
д-р філ. в галузі права, ІП МАУП

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ НОРМ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ ВИНАГОРОДИ ЗА ПРАЦЮ

Насамперед, слід зазначити, що норми фундаментальних міжнародно-правових актів Організації Об'єднаних Націй, до яких наша держава приєдналась ще в статусі УРСР, містять положення, спрямовані на забезпечення гідної винагороди найманих працівників за працю. Так, статтею 23 Загальної Декларації прав людини передбачено право трудящих одержувати рівну оплату за працю рівної цінності без будь-яких проявів дискримінації. Також, вказана стаття закріплює певні вимоги до рівня винагороди за працю одержувану трудящим, зокрема, передбачено, що така винагорода має бути справедливою та задовільною для забезпечення гідного людини існування для самого трудящого та його родини [1]. Вказані нормативні положення дещо уточнюються в статті 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, згідно якої заробітна плата має бути справедливою, а винагорода за працю — рівною, при цьому наголошується на неприпустимості дискримінації за ознакою статі в питанні винагороди за працю [2].

Слід зауважити, що досить важливі, з точки зору забезпечення права трудящих на гідну винагороду за працю, положення викладені в Конвенції міжнародної організації праці № 95 "Про захист заробітної плати", до якої УРСР приєдналася в 1961 році. Так, в Конвенції передбачається заборона виплати заробітної плати, виплачуваної готівкою в будь-який інший спосіб окрім як грошовими коштами, що мають законний обіг на території держави, зокрема, заборонено виплачувати заробітну плату у формі векселів, купонів тощо. Окремі нормативні положення вказаної Конвенції, також, спрямовані на захист заробітної плати від відрахувань та незаконних арештів [3].

Слід вказати на те, що з метою протидії дискримінації в питанні винагороди за працю за гендерною ознакою, Міжнародною організацією праці в 1951 році була прийнята Конвенція № 100 "Про рівну винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності", учасницею якої УРСР стала в 1956 році. Зазначена Конвенція покладає обов'язок на держави-учасниці визначати ставки винагороди для найманих працівників без будь-якої дискримінації за ознакою статі. Конвенцією передбачено, що в тому випадку якщо відмінність у ставках винагороди допускається виключно на підставі об'єктивної

оцінки обсягу виконуваної роботи, це не розглядається як порушення принципу рівної винагороди чоловіків та жінок на працю рівної цінності [4].

Важливо зазначити, що з метою досягнення гідного рівня мінімальної заробітної плати найманих працівників в країнах, економіка яких розвивається, в 1970 році Міжнародною організацією праці була прийнята Конвенція № 131 "Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються", яка була ратифікована Україною в 2005 році. Зазначена Конвенція покладає обов'язок на кожну державу-учасницю Міжнародної організації праці, що її ратифікувала: "створити систему встановлення мінімальної заробітної плати, яка охоплювала б усі групи найманих працівників, умови праці яких є такими, що обумовлюють доцільність такого охоплення". При цьому, Конвенція передбачає необхідність тристоронніх консультацій органів державної влади, представників трудящих і представників роботодавців для визначення охоплюваних системою мінімальної заробітної плати груп трудящих. Відповідно до статті 2 вказаної конвенції, мінімальна заробітна плата має силу закону і не підлягає зниженню, а недотримання цієї вимоги тягне за собою заходи кримінальної відповідальності для винних осіб. В зазначеній конвенції простежується певна обумовленість встановлення рівня мінімальної заробітної плати рівнем економічного розвитку самої держави [5].

Важливо зазначити, що для ефективної реалізації вище досліджуваних універсальних міжнародно-правових норм ООН та МОП на регіональному рівні, за участю Ради Європи було прийнято міжнародно-правові норми, що регламентують питання винагороди за працю в європейському регіоні. Насамперед, йдеться про положення Європейської Соціальної Хартії, до якої Україна приєдналася в 2006 році. Так, відповідно до статті 4 Хартії, з метою забезпечення права трудящих на справедливу винагороду, на державиучасниці Ради Європи покладаються обов'язки, що включають:

- забезпечення визнання на внутрішньодержавному рівні права працівників на винагороду, що забезпечує самим працівникам та членам їх сім'ї гідний рівень життя;
- запровадження підвищених ставок винагороди для найманих працівників за виконання роботи в надурочний час;
- забезпечення визнання на внутрішньодержавному рівні рівності прав чоловіків та жінок на рівну винагороду за працю рівної цінності;
- забезпечення закріплення на внутрішньодержавному рівні вимоги щодо розумних строків попередження найманих працівників про звільнення їх з роботи;
- забезпечення дотримання вимоги щодо можливості здійснення відрахувань із заробітної плати виключно на підставі приписів закону, положень колективного договору або арбітражних рішень [6].

Отже, вищезазначене дає підставу констатувати наявність ґрунтовного масиву міжнародно-правових актів, що спрямовані на регулювання оплати праці найманих працівників як на універсальному рівні, та і на рівні євро-

пейського регіону, в яких приймає участь наша держава. Система правових заходів, спрямованих на виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань щодо забезпечення права найманих працівників на гідну винагороду за працю, на нашу думку, в першу чергу, повинна охоплювати:

- сприяння створенню умов для встановлення мінімальної заробітної плати на рівні, достатньому для гідного життя працівника та членів його родини;
- забезпечення суворої регламентації порядку та підстав здійснення відрахувань із заробітної плати;
- посилення відповідальності роботодавців за несвоєчасну виплату заробітної плати працівникам;
- забезпечення реалізації принципу рівної оплати за працю рівної цінності без будь-яких проявів дискримінації.

Література

1. Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. — К., 1997. — 624 с.
2. Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 1966 р. // Бюлетень Міністерства юстиції України. — № 1. — 2002. — С. 4–13
3. Конвенція МОП № 95 "Про охорону заробітної плати" від 1949 р. — Конвенції та рекомендації МОП. — К.: Право, 1997. — 387 с.
4. Конвенція МОП № 100 "Про рівну винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності" від 1951 р. — Конвенції та рекомендації МОП. — К.: Право, 1997. — 387 с.
5. Конвенція МОП № 131 "Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються" від 1970 р. — Конвенції та рекомендації МОП — К.: Право, 1997. — 387 с.
6. Європейська Соціальна Хартія. — Збірка договорів Ради Європи. — К.: Парламентське видавництво, 2000. — С. 65–86.

Н. Г. ШВЕЦЬ
доц. каф., УРІМБ МАУП

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ

Політики розуміють, що для психічного здоров'я нації необхідно певне положення кожного в соціальній структурі, який визиває певний рівень поваги до кожної особистості. Варто сказати, що на ринку зайнятості за останній рік відчувається постійна увага до складного становища безробітних, особливо тих, що не досягли ще пенсійного віку [2].

Минуле вже не керує майбутнім. Наприклад, прямування до Євросоюзу призведе до інтенсивного попиту на професійне забезпечення сільського господарства. Ми знаходимося в самому розпалі трансформації суспільства. Саме тому, дуже своєчасно з'явлення Постанови Кабінету міністрів України від 20 березня 2013 р. № 207 "Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці" Воно почало діяти з 3 березня 2013 року, та визначає, що розпочато Державну програму з підвищення конкурентоспроможності громадян України віком старше 45 років.

Ця програма передбачає передпідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями на базі здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня за пріоритетними видами економічної діяльності, а також здобуття наступних освітньо-кваліфікаційних рівнів працюючих чи безробітних осіб з вищою освітою віком від 45 років до 60 років за державні кошти.

З цією метою вони отримують ваучер, як еквівалент вартості навчання.

Є можливість раціонально підійти до використання останнього шансу, упорядкувати рівновагу (баланс) між власними бажаннями та вимогами сучасного ринку праці, задекларованому в постанові КМ України № 207 від 20 березня 2013 року. Ці вимоги виступають, як "норми". Процес професійній орієнтації виступає, як діагностично-консультативний, інструмент аріями якого є:

- самооцінка
- інтерв'ю — співбесіди з профконсультантами;
- профорієнтаційні тести.

Аналіз найменування професій, згідно їх переліку, до цієї постанови за якими може бути виданий ваучер для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці, показує, що в цьому переліку переважає кількість робітничих професій та професій сільськогосподарського напрямку, й цей вибір має бути безпомилковим.

Зараз, коли голос інстинкту вже заглушений засобами масової інформації, порадами друзів та родичами, вибір найбільш доцільного професійного шляху, потребує більш обґрунтованого підходу, ніж "бажаю". У віці 45 років людина вже може самостійно чи за допомогою досвідчених профконсультантів зробити це чітко й однозначно з урахуванням помилок попереднього вибору, та сучасного економічного стану держави.

Це останній шанс вірного вибору безпомилкового вибору. Людина повинна знати, як це питання грамотно вирішується згідно вимог ринку праці.

Системний підхід до технології розвитку економічної культури, обґрунтовані Рижиковим В. С. [2].

Нижче наведені можливі шляхи такого визначення відповідно до найменування професій, спеціальностей за якими видається ваучер.

На сучасному ринці праці найбільшим попитом користуються робочі спеціальності. Це визначено в переліку професій, спеціальностей, та напрямків підвищення кваліфікації для навчання за якими, може бути виданий ваучер для підтримки конкурентоспроможності осіб на ринку праці, вагому частину займають самі робітничі професії. Доцільність вибору такого навчання для кожної особистості має бути перевірена відповідним тестуванням на профпридатність та мотивацію потреб особистості. Одним з інструментаріїв такої приблизної оцінки є опитувальник Пряжникова, який був опробуваним при професійній консультації школярів [1].

Автор статті не претендує на повноту питань цього опитувальника. Це приблизний психологічний портрет людини, який показує напрям профорієнтації, на робітничі професії:

1. Я вважаю, що не пропаду в цьому житті навіть без сторонньої допомоги.
2. Я-живу за принципом: навіщо мені все запам'ятовувати, коли завжди можна запитати про це якого-небудь "розумника"... я.
3. Інколи, я буваю неметким і незграбним.
4. Багато хто вважають, що в мене відмінна рухова реакція.
5. Звичайно я швидко розбираюся з інструкціями для експлуатації технічних приладів.
6. Я здатний виконувати навіть монотонну й важку роботу.
7. Мій принцип: не розпускатися навіть у самій безнадійній ситуації
8. Навколишні вважають, що з логікою й математикою в мене погано.
9. Я вважаю, що фізична праця не принижує шляхетної людину.
10. Я навіть не намагаюся прикрашати свою зовнішність, тому що головне — це духовна краса.
11. Іноді я не зауважую якому-небудь важливому дріб'язку, і тоді мені доводиться переробляти роботу, але зате й виходить краще.
12. Навколишні вважають мене добродушною й покладливою людиною, з якою легко можна домовитися.
13. Зазвичай я добре виконую свою справу, якщо коло мене є сильна, ініціативна та поважаємо мною людина.

Позитивні відповіді свідчать про Вашу профпригідність до засвоєння робочих професій.

До цього списку питань слід додати деякі "СПОГАДИ" про свою генетичну спадковість: Чи були там люди робітничих спеціальностей, чи були вони успішні в своєї трудовій діяльності та задоволенні її результатами, чи були вони психологічно щасливими.

Якщо Ви впевненні, що треба вибірати інтелектуальну працю, то визначитись предметом праці, який Вас влаштовує. Справді, коли людина працює, її увага спрямовується предмет праці. Те, що потрібно робити з предметом, — мета праці, яка реалізується за допомогою тих чи інших знаряд: засобів і, що для людини суттєво, — у певних умовах. Саме і цих чотирьох ознаках будується профорієнтаційна класифікація професій Є. О. Клімова, яка серед числення розробок найбільш заслуговує уваги.

Згідно з класифікацією професії залежно від предмета праці: поділяються на п'ять типів. До типу професії: "людина — людина" відносяться професії, де предметом праці є люди. Тип "людина — техніка" об'єднує професії, де предметом праці є технічні об'єкти. Професії, де предметом праці є жива і нежива природа, відносяться до типу "людина — природа". До типу професій "людина — знакова система" відносяться професії, де предметом праці виступають умовні знаки, цифри, схеми, карти, таблиці, формули. І, нарешті, професії де предметом праці виступає художній образ, засоби його побудови, відносяться до типу "людина — художній образ".

Названі типи не можуть бути жорстко розмежовані. До уваги беруться лише ознаки, що переважають у характеристики кожного типу професій. (Відповідний діагностичний тест є в Інтернет-ресурсах).

Якщо Ви вирішуєте, що доцільно вибрати професійні шляхи, зв'язані з напрямком "людина-техніка", то (з переліку до Постанови № 207) можна вибрати такі посади:

- налагоджування сільсько-господарської техніки та машин;
- налагоджування устаткування вироблення харчової продукції;
- слюсар з ремонту сільськогосподарської техніки, споруд, машин та устаткування;
- обслуговування та ремонт автомобілів та двигунів.

Тоді необхідно обов'язково перевіряти свою профпридатність на наявність відповідного рівня технічного мислення (опитувальник Бенета (є у профконсультантів чи в мережі Інтернет).

Додаткову можливість перевірити свою профпридатність дає загальновідомий тест Голланда, який характеризує інтереси особистості та взаємозалежності від них, рекомендує 6 типів особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенційний, діловий, адаптивний [3].

В нашому випадку, згідно Переліку, ми маємо професії, які потребують переважно реалістичного та конвенціального типу особистості.

Нижче наведені вимоги до особистості (класифікації), згідно переліку посад по який ведеться підготовка по ваучеру.

Таблиця 1

Типи професійного напряму особистості (згідно опитувальнику Голланда)

Типи особистості, вибрані згідно переліку	Вимоги до якостей особистості	Орієнтація спрямованість
Реалістичний	• Активність, • агресивність, • діловитість, • наполегливість, • раціональність. • практичне мислення, • розвинені рухові навички, • просторова уява, • технічні здатності	Конкретний результат, сьогодення, речі, предмети і їх практичне використання, заняття, що вимагають фізичного розвитку, спритності, відсутність орієнтації на спілкування
Конвенціальні	• Здатності до переробки числової інформації, • стереотипний підхід до проблем, • консервативний характер, • пілегливість, • залежність, • проходження звичаям, • конформность, • ретельність, • перевага математичних здатностей	Порядок, чітко розписана діяльність, робота по інструкції, заданим алгоритмам, позбигання невизначених ситуацій, соціальної активності й фізичного напруги, прийняття позиції керівництва

Таблиця 2

Класифікація професій та напрямків, (згідно Переліку) в залежності від інтересів особистості

Реалістичний тип	Конвенціальний тип
	Професії інтелектуальної праці
Всі робочі професії, управлінські посади в галузях: землевпорядкування, агрономія, виробництво й аквакультура продукції та тваринництва, промислові й цивільні господарства, риболовство та аквакультура міське будівництво та господарство	Програмне забезпечення систем, обслуговування програмних систем розробка програмного забезпечення, монтаж та експлуатація електроустаткування, комп'ютерні системи та мережі

Таким чином, якщо прийнято рішення розібратися зі своєю професійною придатністю до перекваліфікації та підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, пропонується:

1. Знайти в Інтернеті на сайті www. tests. ru тести та провести свою самооцінку, згідно результатів тестування:

- Тест Голланда;
- Характерологічне опитування (тест Климова);
- Тест Леонгарда;
- Тест Беннета (оцінка рівня розвитку технічного мислення).

2. Співставити отримані самооцінки с оцінкою таблиць № 1, 2, 3.

3. Зробити висновки.

Це буде дуже "поверхня" самооцінка, як "орієнтир" вибору, який виключає можливість помилки, бо це буде остання профорієнтаційна помилка особистості.

Збір такої інформації про себе дозволить звернутися за допомогою к профконсультантам, в арсеналі яких є методики профвідбору, які оцінять психофізіологічні показники та вимоги, що ставляться професією до особистості для професійного відбору, такі як, наприклад для: слюсарів-налагоджувальників; сенсомоторні реакції, увага, швидкість, переключення уваги, пам'ять зорова, втома, емоційна стійкість, стійкість до монотонної роботи.Існують також певні медичні показники, перелік яких, законодавчо установлений та може бути перепоною для зайняття тієї чи іншої посади. Простежимо, які умови сприяють безпомилковому підбору найбільш доцільної системи перенавчання. Це, вперш за все, бажання людини будувати своє індивідуальне професійне життя, постійно змінюватися, знати свою сутність.

Друга умова-необхідна здатність виходити за рамки самого себе, вміння знаходити новий сенс у будь-який справі протягом всього професійного життя.

Третя умова — орієнтир на високі людські ідеали та цінності, творчу побудову свого життя. Потреба знайти для себе відповідь на питання, що буде результатом вашого життя: гроші, кар'єра, добрі відношення з людьми, творчі здобуття, сімейні цінності, здоров я чи ще щось. І в наслідок — отримання особистістю сенсу в будь якої професійної діяльності, розгляд цієї останньої ланки професійного життя, як "хобі".

Таким чином, основні проблеми використання шансу, який дає Держав для підвищення конкурентоздатності на ринку праці, можна класифікувати як:

- Психологічні — використання психометричних тестів для самооцінки;
- Організаційні — детальне знайомство з освітньою базою, можливістю працевлаштування;
- Технологічні — вміння поступово аналізувати інформацію та робити висновок щодо свого професійного призначення.

Поступове вирішення цих проблем, згідно запропонованої методики, дає шанс зниження рівня професійного неблагополуччя що, в свою чергу сприяє підвищенню якості життя кожної особистості.

Література

1. Пряжников Н. С. Ценностно-нравственние активизирующие опросники профессионального и логического самоопределения. — М.: “Институт практической психологии”, 2010 г.
2. Рижиков В. С. Системний підхід в технології розвитку економічної культури в умовах ринкової економіки 2015 р. “Актуальні проблеми економіки”, № 5 — 2015 р.
3. Швець Н. Г. Теорія та практика професійної орієнтації. — К.: МАУП, 2010.

К. В. СЕРЕДЮК
ст. викл., УРІМБ МАУП

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ: ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Процес становлення ринкових відносин в економіці України сприяв появі різних форм власності господарюючих суб'єктів, що, у свою чергу, викликало розходження в організації процесів управління їх діяльністю. Як одну з найгостріших проблем в українській економіці можна виділити проблему формування й ефективного функціонування корпоративного сектора. Незважаючи на масову приватизацію та зростання кількості суб'єктів господарювання приватної форми власності, в Україні продовжують існувати об'єкти державного сектору, серед яких певне місце займають державні господарські об'єднання. Особливість сучасного періоду розвитку державного управління в Україні полягає в необхідності рішення не тільки конкретних управлінських завдань, але і в баченні загальної перспективи управлінської діяльності, в створенні ефективного механізму її реалізації. В умовах сучасної України проблема удосконалення механізмів державного управління надзвичайно актуальна і знаходиться в центрі уваги як наукових, так і практичних робітників [2].

Загальні правові засади адміністративно-правового регулювання корпоративних прав держави, визначені Конституцією України, знаходять своє подальше закріплення у спеціальних законах та інших нормативно-правових актах. Водночас відносини у сфері управління корпоративними правами держави ще недостатньо урегульовані, що пов'язане із фактичною відсутністю наукових підходів щодо розмежування адміністративно-правових та господарських відносин у зазначеній сфері, а також відповідного впровадження цих теоретичних положень у нормах чинного законодавства [1].

Питанням розвитку корпоративного управління в спеціальній науковій літературі відведено багато уваги. Розглядом цих проблем займаються наступні автори: Захарченко В. І., Чечетов М., Мендрул О. Г., Сірко А. В., Найди Н. М., Лимонова Л. О. та інші.

На сучасному етапі продовжується процес трансформації власності, що є основною передумовою процесу ефективної реалізації ринкових перетворень у країні. Середовище функціонування АТ в Україні залишається досі складним, невизначеним, з великою кількістю неринкових ознак у вигляді бартеру, взаємозаліків, адміністрування замість управління, розподілу продукції замість продажу тощо. Складність прогнозування змін середовища обмежує

можливості адаптації підприємства до його вимог з метою виживання. Не кожне підприємство користується у своїй діяльності обгрунтованими цілями та стратегіями, що є особливо необхідним для корпорацій — як правило, великих, багаторівневих систем. Відсутність таких цілей та стратегій пояснюється, як об'єктивними так і суб'єктивними причинами: недооцінка необхідності цільової спрямованості управління, місця та ролі мети як системоутворюючого, мотиваційного, планово-контрольного елемента тощо; складність процесу цілей встановлення та цілереалізації; небажання брати на себе відповідальність за наслідки досягнення чи недосягнення мети; страх помилитися та втратити авторитет з-поміж партнерів і підлеглих, оскільки через відсутність цілей, які мають суб'єктивний вираз, можна "списати" всі недоліки на об'єктивні фактори; відсутність знань і здібностей для встановлення цілей, а також відсутність у системі мотивації засад, які б сприяли усуненню цих недоліків; небажання проявляти свої наміри (а у цілях та стратегіях вони — наочні), схильність до "ручного управління" — ознаки тінізації бізнесу [3].

Таким чином, виникає проблема правового забезпечення реалізації інтересів різних груп акціонерів-інвесторів, самого товариства, його кредиторів, найманих робітників, споживачів, а також недопущення зловживання акціонерами, що здійснюють контроль за акціонерним товариством, своїми можливостями на шкоду згаданим особам.

Рішення більшості можуть носити дискримінаційний характер стосовно акціонерної меншості. Основні форми дискримінаційних дій такі: проведення реорганізації АТ на шкоду інтересам акціонерної меншості: повна капіталізація прибутки АТ, навіть коли є можливість виплатити дивіденди; виплата дивідендів у визначеній черговості.

Правове забезпечення реалізації інтересів різних груп акціонерів в акціонерному законодавстві необхідно для того, щоб акціонерні товариства працювали стабільно, з одного боку, мали б реальні можливості захистити свої інтереси, а, з іншого боку — були б обмежені в можливості зловживати своєю економічною владою в товаристві, яку дає володіння контрольним пакетом акцій і/або відповідним числом голосів у загальних зборах акціонерів. Подібні доповнення забезпечили б і додаткове залучення в акціонерні товариства дрібних інвесторів, що бажають з вигодою розмістити свої кошти без значного ризику їхньої втрати. А це, у свою чергу, сприяло б інвестуванню вітчизняної економіки за рахунок внутрішніх резервів [4].

Розглянутий комплекс проблем демонструє складність впровадження корпоративного управління в Україні. І, хоча в світовій практиці не відома ідеальна модель корпоративного управління, слід вивчати досвід, збираючи ті підходи, які довели свою успішність, необхідно проводити науково-методичні та практичні дослідження варіантів його застосування у специфічних умовах України.

Поєднання зусиль державних органів, суспільних організацій та кожного конкретного підприємства зможе призвести до реального покращання стану корпоративного управління в Україні [3].

Вирішення проблеми можливо за допомогою запровадження принципів корпоративного управління у такі способи:

1. Організувати продаж на конкурсній або акціонерній основі значної частини корпоративних прав держави стратегічним інвесторам з передовою технологією, які могли б здійснити структурну перебудову, реально включитись у формування ринково-конкурентних механізмів діяльності, розширити реальну податкову базу.

2. Всіляко сприяти розвиткові вторинного ринку цінних паперів як умови поступової "міграції" корпоративних прав до рук ефективного власника.

3. Беручи до уваги, що значна частина державних корпоративних прав ще довгий час залишатиметься в руках держави, ДКП слід надати статусу привілейованих (з попередньо зафіксованим рівнем річних дивідендів), а оперативне управління ними здійснювати на конкурсній основі з визначенням частки доходу оперативного управляючого в загальних доходах від ДКП, що зафіксовані на даному підприємстві.

4. Фонд держмайна України має брати активну участь у формуванні ефективно діючих наглядових (спостережних) рад, в яких були б представлені всі групи акціонерів певного підприємства, а частина членів ради працювала б на постійній основі за рахунок коштів підприємства з періодичною обов'язковою ротацією.

5. Посилення державного впливу на приватизовані підприємства з певною часткою державних акцій має забезпечуватися ФДМУ шляхом консолідації корпоративних прав дрібних акціонерів. Це можна реалізувати шляхом створення їх організаційної структури в межах загального складу акціонерів, яка за потреби виступала б спільно з представниками ДКП (здійснення реального впливу на менеджмент, поєднання економічних інтересів різних груп утримувачів цінних паперів приватизованого підприємства тощо).

6. В ході подальших приватизаційних процесів в Україні слід установити норму, за якою ФДМУ в післяприватизаційному періоді протягом 2–3 років забезпечуватиме проведення незалежного аудиту та незалежної експертної оцінки ефективності діяльності менеджерського персоналу підприємства на всіх його рівнях і в підрозділах. Наявні корпоративні права держави в поєднанні з консолідованими правами дрібних акціонерів мають бути достатніми для реального впливу на менеджмент з метою забезпечення його ефективності або заміни.

Література

1. Захарченко В. И., Рыбаков И. В. Отечественные проблемы корпоративного управления // Регіональні перспективи. — 2000.
2. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Проблеми вдосконалення управління державними корпоративними правами // Економіка України. — 2002.
3. Полознікова В. Реформа корпоративного управління: проблеми розвитку та шляхи їх розв'язання // Цінні папери України. — 2003.
4. Майборода Т. Корпоративне управління: тенденції розвитку в країні з перехідною економікою // Цінні папери України. — 2003.

О. С. БАРЛАДЯН
викл. каф. права, Придунайська філія МАУП

ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ В ДЕРЖАВІ

Актуальність обраної теми обумовлюються тим, що розвиток сучасної світової економічної системи відбувається в напрямі глобалізації, основним проявом якої є інтернаціоналізація торговельно-економічної діяльності в умовах різкого зростання рівня її інтелектуалізації. Як наслідок цих об'єктивних процесів є зміна пріоритетів у забезпеченні конкурентоспроможності національних економік, а саме орієнтація на інтенсифікацію інноваційного розвитку. Але створення об'єктів права інтелектуальної власності, їх рекламування, дослідження ринку тощо потребують вкладення великих коштів. Значні доходи, які отримують від використання об'єктів інтелектуальної власності, приваблюють деяку категорію недобросовісних ділків, і з метою отримання вигоди, без дозволу використовують чужі літературні чи художні твори, торговельні марки, винаходи, промислові зразки [6, с. 54]. При цьому завдається шкода не тільки власникам прав інтелектуальної власності, винахідникам і авторам, а й державі, бо таке використання найчастіше є тіньовим і не передбачає сплати податків державі і винагороди авторам. Власники прав повинні мати можливість вчиняти дії проти осіб, які порушують їх. права, з тим, щоб запобігти подальшим порушенням прав і компенсувати збитки, заподіяні внаслідок таких порушень. Без належного захисту прав інтелектуальної власності неможлива і міжнародна співпраця в галузі науки, культури, торгівлі та промисловості. Міжнародні зобов'язання України щодо належного захисту прав інтелектуальної власності випливають з її участі в чинних міжнародних угодах й з тих міжнародних угод, до яких Україна прагне приєднатися [7, с. 87].

Захист прав інтелектуальної власності — це правове забезпечення недоторканності цих прав, їх непорушності, а в разі порушення — застосування заходів примусового характеру, направлених на відновлення цих прав.

Право на захист з'являється у власника прав інтелектуальної власності тільки в момент порушення або оспорювання його прав і охоронюваних законом інтересів і реалізується в рамках охоронних цивільних, кримінальних та адміністративних правовідносинах.

У сучасних економічних і політичних умовах все більшу роль відіграють процеси, що відбуваються у ключовій сфері — інтелектуальної. Як відомо, ця сфера належить до найголовніших ресурсів держави, його науково-

технічному потенціалу, який, в кінцевому підсумку, і визначить долю і результат здійснюваних економічних перетворень.

Можливість визначення та встановлення вартості інтелектуального продукту, в тому числі винаходи, умов його розповсюдження, здійснення і реалізації об'єктивно дозволяє прирівняти такий продукт до товару і визначити коло осіб, що володіють правами володіння, розпорядження і використання цього винаходу.

Сприйняття інтелектуального продукту як категорії власності, введення спеціального її позначення у світовій практиці як промислової власності, розуміння необхідності її охорони і захисту стало значним кроком у розвитку суспільства, дозволило законодавчо регулювати правовідносини, пов'язані зі створенням, правовою охороною та використанням інтелектуальних продуктів.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р.: прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р.: із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. — № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст. 143.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року N 435-IV із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради (ВВР), № 629-VIII від 16.07.2015.
3. Сергєєв А. П. Право інтелектуальної власності. — "Проспект", 2006 р.
4. Козирєв О. М. Оцінка інтелектуальної власності. — Експертне Бюро-М, 2007.
5. Карпова М. М. Правовий захист та комерційна реалізація інтелектуальної власності. — К.: Професіонал, 2006.
6. Рахів А. Н. Право інтелектуальної власності України. — Одеса, 2006.
7. Проблеми регулювання відносин інтелектуальної власності / Під ред. А. Н. Конотопцева. — Л., 2005.
8. Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О. А. Підопригори, О. Д. Святоцького. — К.: Вид. Дім "Ін Юре", 2009. — 624 с.

С. В. БАТУРА
викл., ІП МАУП
науковий керівник — Недюха М. П., д-р філос. н., проф., ІП МАУП

ПРОБЛЕМА ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема вдосконалення виборчого законодавства до Верховної Ради України не втрачає своєї актуальності та бере початок з 90-х років XX століття. Тож, на сьогоднішній день, залишається відкритим питання виборчої системи до парламенту України і виникає питання, якою така система повинна бути.

Як відомо, відповідно до Указу Президента України від 2 листопада 2010 року "Про Робочу групу з питань удосконалення законодавства про вибори" було поставлено завдання привести у відповідність до загальновизнаних міжнародних демократичних стандартів виборче законодавство з метою прискорення його кодифікації [6]. У підсумку, Робочою групою було розроблено проект закону про вибори народних депутатів України, який враховував рекомендації й зауваження Венеціанської комісії та ОБСЄ/БДІПЛ [177]. Слід зазначити, що вказаними міжнародними експертними організаціями було внесено пропозиції щодо запровадження в Україні виборчої системи яка складається з пропорційної системи на основі відкритих списків та множинних регіональних виборчих округів. Однак, зазначена пропозиція була відхилена на підставі того, що "Кодекс належної практики у виборчих справах, ухвалений Венеціанською комісією на її 52 пленарній сесії (Венеція, 18–19 жовтня 2002 року), не містить застережень щодо порядку висування кандидатів на виборах та характеру виборчої системи. Тому це є внутрішньою справою країни" [3].

Закон про вибори народних депутатів 2011 року не був позитивно оцінений міжнародними експертами, які зазначили, що, запроваджена виборча система сприяє проходженню до парламенту провладних партій за рахунок використання адміністративних ресурсів [4]. Окрім цього, як зазначалось раніше, у Законі не було враховано одну з рекомендацій міжнародних організацій про необхідність запровадження в Україні пропорційної виборчої системи із застосуванням відкритих списків [3].

На думку М. Ставнійчук, існує декілька об'єктивних причин необхідності запровадження відкритих виборчих списків в Україні. По-перше, склад парламенту обраний за пропорційною системою із застосуванням закритих

списків не відповідає принципам електорального та регіонального представництва. Так, з-поміж 450 народних депутатів, обраних за результатами позачергових виборів 2007 року, у Києві проживало близько 61 % від загальної кількості, у той час як частка киян у населенні України становить лише близько 6 %. По-друге, на думку науковця, зазначена виборча система суттєво послаблює зв'язок виборців із своїми обранцями, що нівелює елемент персональної відповідальності депутатів перед громадянами. По-третє, за використання закритих виборчих списків має місце невиправдане посилення ролі лідерів парламентських фракцій і одночасне знецінення "рядового" депутатського мандата. По-четверте, в таких умовах неможливе становлення політичних партій із партнерськими внутрішньопартійними стосунками, де члени партії об'єднані спільними ідеологічними та морально-етичними поглядами. Партії формуються перш за все як партії вождиського типу, що негативно впливає на якість партійної системи. По-п'яте, через відсутність персоніфікованого якісного відбору депутатського корпусу відбувається катастрофічне зниження його професійного рівня, а відтак — зниження темпів і, головне, якості законотворення [5, с. 4].

В свою чергу, однією з мотивацій запровадження змішаної виборчої системи у 2011 році, могло стати те, що обрана система нейтралізує недоліки мажоритарних та пропорційних виборчих систем та дає змогу забезпечити формування стійкої парламентської більшості при максимальному врахуванні інтересів малих соціальних груп. Слід погодитись з Ю. Шведа у тому, що запровадження змішаної виборчої системи в нашій країні відбулося внаслідок пошуку компромісу між принципом представництва в парламенті різних політичних сил та стабільністю сформованого ними уряду [7, с. 346].

Однак пошук оптимальної виборчої моделі до Верховної Ради України не повинен обмежуватись лише зміною способу розподілу депутатських мандатів, необхідно визначитись з рівнем законодавчого регулювання даного питання, наприклад, на рівні виборчого кодексу. Як зазначає О. Волощук, саме в процесі кодифікації можливе усунення дублювання та суперечностей між чотирма основними виборчими законами в Україні [2, с. 77]. Слід погодитись з автором у тому, що зазначена кодифікація має відбутись шляхом прийняття Виборчого кодексу України, який може зняти з порядку денного досить багато проблем у галузі виборчого законодавства, а зокрема — неузгодженості.

Однак, на нашу думку, зазначену пропозицію необхідно доповнити, а саме запропонувати внесення змін до Конституції України. Внесення відповідних пропозицій до Конституції України має стабілізувати перманентний процес зміни виборчої системи. Аргументом за внесення таких змін виступає той факт, що практично в усіх Конституціях держав-членів ЄС закріплено основні, міжнародні виборчі стандарти. Зокрема, в конституціях 16 з 25 держав-членів ЄС закріплено виборчу систему до вищих представницьких органів державної влади [1, с. 6].

З огляду на вищезазначене, враховуючи пропозиції Венеціанської комісії та Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), з метою урахування позитивних і негативних сторін пропорційної та мажоритарної виборчих систем, пропонується окремий закон "Про вибори народних депутатів України" або проект закону про внесення змін до існуючого виборчого закону. Таким законопроектом, зокрема, передбачається запровадити змішану виборчу систему. Мажоритарна складова відображатиметься у проведенні виборів в одномандатних виборчих округах. Вибори відбуватимуться в один тур, переможцем буде кандидат, що набрав найбільшу кількість голосів виборців. Тобто, одно-турова, мажоритарна система відносної більшості. Пропорційна складова матиме такий характер: політичні партії формують загальнодержавні виборчі списки, прізвища кандидатів чергуються за алфавітом та по п'ять кандидатів закріплюють в кожному з територіальних виборчих округів. В територіальному виборчому округзі, виборці матимуть право голосувати за одного з п'яти закріплених в округзі кандидата. Після проведення голосування та підрахунку голосів, Центральна виборча комісія встановить загальну кількість голосів виборців, що були віддані за конкретну політичну партію, визначить чи перетнули такі партії 5-ти відсотковий виборчий бар'єр. ЦВК розподілятиме мандати серед партій, що перетнули зазначений бар'єр у такий спосіб: перший мандат віддадуть тому закріпленому кандидату у територіальному виборчому округзі, що набрав найбільшу кількість голосів, другий мандат тому кандидату, що посів друге місце за кількістю голосів, потім третій — третьому, четвертий — четвертому і так далі. Центральна виборча комісія визначить кількість одномандатних та територіальних виборчих округів, які за своєю територіальною ознакою повинні бути тотожними. Кількість одномандатних та територіальних виборчих округів повинна відповідати 50-ти відсоткам депутатських мандатів, передбачених Конституцією України.

Отже, внесення змін до Конституції України, в частині запровадження типу виборчої системи, забезпечить стабільність такої системи. В свою чергу, запропонована змішана виборча система, з відкритими списками у пропорційній складовій, відповідатиме міжнародним виборчим стандартам, а зокрема: виборці матимуть можливість голосувати за конкретного кандидата у виборчому списку та кандидат матиме право самовисуватись в одномандатному виборчому округзі.

Література

1. Вибори в Європейському Союзі / [Безп'ятчук Ж., Євгеньєва А., Ковриженко Д. та ін.]; за ред. Д. С. Ковриженка; Лаб. законодав. ініціатив. — К.: ФАДА: ЛТД, 2006. — 155 с.: іл., табл. — Бібліогр.: с. 147–155.
2. Волощук О. До питання обговорення проекту Виборчого кодексу України / О. Волощук // Вісник центральної виборчої комісії. — 2010. — № 2 (19). — С. 77–82.

3. Пропозиції Робочої групи з питань удосконалення законодавства про вибори щодо рекомендацій Венеціанської комісії та ОБСЄ/БДІПЛ у проекті Закону "Про вибори народних депутатів України" [Електронний ресурс] / Адміністрація Президента України. — Режим доступу: http: // electioninfo. org. ua/1. php?i=317. — Назва з екрану.
4. Скідіна І. Оцінка ефективності сучасної змішаної виборчої системи на виборах до Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Скідіна Іванна // Науковий блог НаУ "Острозька Академія". — 21 травня 2012 р. — Режим доступу: http: // naub. oa. edu. ua/2012/otsinka-efektyvnosti-suchasnoji-zmishanoji-vyborchoji-systemy-na-vyborah-do-verhovnoji-rady-ukrajiny/. — Назва з екрану.
5. Ставнійчук М. І. "Закрита" виборча система вичерпала себе / М. І. Ставнійчук // Дзеркало тижня. — 2009. — 28 березня — 3 квітня (№ 11). — С. 4.
6. Указ Президента України "Про Робочу групу з питань удосконалення законодавства про вибори": від 2 листопада 2010 р. [Електронний ресурс] / Указ Президента України № 1004/2010. — Режим доступу: http: // www. president. gov. ua/documents/12434. html. — Назва з екрану.
7. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Р. Шведа. — Львів, 2010. — 462 с.

О. В. БЕЛЕЦЬКА
докторант, МАУП

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Згідно з демократичними та гуманістичними світовими стандартами, нині людство переходить до нової світоглядної парадигми — "єдине суспільство, яке включає людей з різноманітними проблемами". Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституалізації та соціального інтегрування осіб з особливостями психофізичного розвитку. Формується нова культурна й освітня норма — повага до людей фізично та інтелектуально неповносправних.

У міжнародних документах (Декларації ООН про Права Людини, про права інвалідів, Конвенцію ООН про права дитини) пріоритетним є реформування системи освіти, яке б дало змогу охопити навчанням усіх дітей, незважаючи на відмінності; законодавчо визнати принципи інклюзивної освіти.

Законодавчого визнання права на здобуття освіти громадянами України, в тому числі і дітей з особливими освітніми потребами, набуло у Законах "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні", "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії", "Про охорону дитинства", "Про соціальні послуги", "Про реабілітацію інвалідів в Україні" регламентовано надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема дітям з особливими освітніми потребами.

Освіта дітей з особливими потребами має передбачати включення їх у загальну діяльність разом з іншими дітьми, починаючи вже з дошкільного та шкільного віку.

Інтеграція розглядається як кінцева мета навчання: випускник з особливостями психофізичного розвитку має інтегруватися у суспільстві як повноправний громадянин, готовий до самостійного життя і продуктивної діяльності, взаємодії з оточуючими людьми.

Водночас, на сьогодні в Україні спостерігається парадоксальна, але достатньо типова для трансформаційного періоду ситуація, що характеризуються наявністю законодавства, яке *декларує права* дітей з особливими освітніми потребами на розвиток, здобуття освіти, соціальне інтегрування ("Конституція України", Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про основи соціальної захищеності інвалідів України"), вод-

ночас, *не вказує практичних механізмів їх реалізації,* що вимагає *комплексного* розв'язання питань, пов'язаних з кадровим, навчально-методичним, нормативно-правовим і організаційним забезпеченням інклюзивної освіти, модернізацією вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Це стимулювало представників психолого-педагогічної науки на важливі дослідження даних проблем, в результаті чого з'явилось багато наукових праць, теоретичних розробок і практичних рекомендацій з проблеми інтеграції ті інклюзії дітей з особливими потребами в освітній простір загальноосвітньої школи (А. Колупаєва, О. Невмержицька, В. Синьов та інші).

Практичне втілення інклюзивного навчання передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Шляхами практичного втілення інклюзивного навчання є гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання, коли навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Це передбачає адаптацію навчальних програм та планів, фізичного середовища, методів та форм навчання, використання існуючих в громаді ресурсів, залучення батьків, співпрацю з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створення позитивного клімату у шкільному середовищі.

Водночас, аналіз теорії та практики інтеграції дітей з особливими потребами доводить, що впровадження інклюзивної освіти в Україні — *складне, неоднозначне завдання*, що потребує розгляду та розробки нормативно-правових, психолого-педагогічних, програмно-змістових, соціально-психологічних засад. У процесі інтеграції в освітнє середовище учнів з особливостями психофізичного розвитку педагогічні працівники стикаються з *низкою проблем*, таких як: труднощі в оволодінні такими учнями навчального матеріалу; недостатня оснащеність класних кімнат візуальними приладами, спеціальної корекційної апаратурою та комп'ютерною технікою; брак методичних матеріалів по роботі з інтеграції таких учнів в освітнє середовище; відсутність належної підготовки педагогічних кадрів; неспроможність викладати відповідний навчальний матеріал дітям з різними здібностями (зокрема з особливостями психофізичного розвитку); брак ресурсів, щоб їм допомогти; усталені функціонування школи та організація уроку.

Аналіз перешкод щодо впровадження інклюзивної моделі навчання свідчить, що усі вони входять до основних категорій: законодавство; фінансування; зміст освіти; кадрові питання; питання доступності та пристосування загальноосвітніх закладів; міжвідомча співпраця.

Проведене дослідження дало змогу зробити висновок про те, що ефективне інтегрування можливе лише в умовах постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти, ліквідації наявних кордонів між ними.

Принципово важливою тут є продумана державна політика, яка має базуватися на оптимізації процесу інтегрування учнів з особливими потребами у загальноосвітній простір та *враховувати науково-методичні підходи впровадження інклюзивної освіти*.

Вирішальною умовою реалізації концепції є *комплексне розв'язання питань*, пов'язаних з кадровим, навчально-методичним, нормативно-правовим і організаційним забезпеченням інклюзивної освіти.

Формування державної стратегії інклюзивної освіти стає можливим за наступних умов: вдосконалення системи професійної підготовки вчителя; підвищення рівня спеціальної педагогічної освіти і залучення до співпраці батьків; залучення громади; адаптації шкільних приміщень відповідно до потреб дітей з особливими освітніми потребами; ефективна організація корекційно-розвивальної роботи; психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання в початковій школі; розвиток позитивного ставлення; організація навчальної діяльності на основі диференціації та індивідуалізації; гнучка навчальна програма і викладання; науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу; створення відповідного освітнього клімату й сукупності практичних підходів.

В. М. БУРДЕНЮК
здобувач, МАУП

ЗАСАДИ ТА ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Національна поліція України порівняно з попередньо діючою міліцією позиціонується як більш сучасний правоохоронний орган демократичної, правової, соціально орієнтованої європейської держави. Разом із тим, чинне адміністративне законодавство виявляє багато у чому формальний підхід до формулювання сучасних прогресивних засад функціонування Національної поліції України, недостатньо гарантуючи їх точне і повне впровадження у практичну правоохоронну діяльність. А відтак, в контексті вдосконалення адміністративно-правового статусу Національної поліції України й вбачаються актуальними питання засад і принципів її організації та діяльності, їх співставлення з вихідними положеннями функціонування міліції.

Зазначимо, що питання засад і принципів організації та діяльності поліції (міліції) та інших правоохоронних органів України раніше вже розглядалися у роботах таких вчених як О. В. Ковальова, С. Л. Курило, Н. А. Пелих, О. С. Проневич, І. В. Шамрай, С. О. Шатрава та інші. У той же час, їхні дослідження стосуються переважно лише деяких вихідних засад формування та функціонування міліції України, всебічно не характеризуючи систему принципів діяльності саме Національної поліції України, їх сутність та значення для розбудови в нинішніх умовах в Україні інституту поліції та ефективного виконання ним правоохоронної функції держави. Саме тому метою нашої роботи є аналіз засад і принципів організації та діяльності Національної поліції України, визначення їх системи, основних ознак, сутності та значення, а також обґрунтування пріоритетних напрямків вдосконалення адміністративно-правового статусу Національної поліції України.

Передусім, відмітимо, що на сьогодні функціонування Національної поліції України ґрунтується на цілій низці засад і принципів, які в сукупності уособлюють своєрідну ідеальну модель її організації та діяльності. Вони закріплюються Конституцією України від 28.06.1996 р. [1] та різними законодавчими актами, особливе місце серед яких займає профільний Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2]. Один із його розділів безпосередньо присвячений принципам діяльності Національної поліції України, хоча цілком й не розкриває їх систему та зміст.

Серед принципів діяльності Національної поліції України першочергово слід виділити принцип законності (ч. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 19 Конституції України

[1], ст. 8 Закону України від 02.07.2015 р. [2]), який згідно ч. 1 ст. 3 Закону України від 20.12.1990 р. № 565-XII [3] раніше був принципом діяльності міліції. Сутність принципу законності в узагальненому вигляді полягає у функціонуванні Національної поліції України лише "на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України". Даний принцип є однією з провідних засад діяльності усього державного механізму, що особливо актуалізується для правоохоронних органів, які мають не просто самі дотримуватись чинного законодавства, але й за характером своїх повноважень — підтримувати правопорядок і законність в державі.

Принцип законності передбачає верховенство закону перед будь-якими злочинними чи явно незаконними наказами будь-яких посадових осіб, перед будь-якими службовими, політичними чи іншими інтересами. У цьому виявляються переваги принципу законності, що вимагає беззаперечного підпорядкування поліцейських виключно лише чітко визначеним нормативним правилам, забезпечуючи тим самим об'єктивне, неупереджене та в цілому належне виконання працівниками поліції своїх обов'язків. Однак, основним недоліком принципу законності слід назвати його надмірне зосередження на неухильності виконання створених у встановленому порядку (хоча нерідко недосконалих) норм права незалежно від їх фактичного змісту, тоді як окремі формальні правові норми можуть порушувати права і свободи людини.

Саме тому, як на нас, у сучасній демократичній соціальній правовій державі принцип законності має розглядатись тільки у поєднанні та в контексті принципу верховенства права, який також поширюється на діяльність Національної поліції України на підставі ст. 8 Конституції України [1] і ст. 6 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2]. Відзначимо, що раніше принцип верховенства права не був передбачений Законом України "Про міліцію" від 20.12.1990 р. № 565-XII [3]. Покладення в основу функціонування міліції одного лише принципу законності фактично було втіленням формальної концепції верховенства права, яка передбачає ототожнення закону і права, тобто формальну законність. Законодавче ж закріплення принципу верховенства права є прогресивною рисою Національної поліції України і її якісною відмінністю від міліції, про що свідчить своєрідний перехід від вище вже розглянутої формальної до матеріальної концепції верховенства права.

Так, сутність принципу верховенства права за ч. 1 ст. 6 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2] головною мірою зводиться до визнання людини, її прав і свобод найвищими цінностями, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави, у тому числі й Національної поліції України. Вказане відображає один із аспектів матеріальної концепції верховенства права, що витікає з положень ст. 3 Конституції України [1] і ч. 1 ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [4]. По-суті йдеться про верховенство права над державою і законом, а також про засноване на природно-правовій концепції праворозуміння верховенство прав людини перед обов'язком держави їх забезпечувати, а також

охороняти та захищати, що безпосередньо й має здійснювати Національна поліція України.

Найбільш містким є визначення у п. 41 Доповіді Венеціанської комісії на 86-му пленарному засіданні (25–26.03.2011 р.) обов'язкових компонентів верховенства права, якими є законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до незалежного правосуддя, дотримання прав людини, заборона дискримінації та рівність перед законом [5]. Подібне комплексне розуміння верховенства права має на меті демократичне обмеження державної правотворчості за допомогою низки оціночних критеріїв, серед яких дотримання прав людини і недопущення свавілля держави. Усі ці аспекти розуміння верховенства права мають детально розкриватись правовими засади діяльності Національної поліції України.

Таким чином, відповідно до принципу верховенства права Національна поліція України у своїй діяльності має керуватись не просто будь-якими законодавчими нормами, а лише тими, які відповідають праву, вимогам справедливості, основним правам і свободам людини. Забезпечення, охорона та захист прав і свобод людини незалежно від навіть формально законних розпоряджень і службових інтересів завжди повинні визначати зміст і спрямованість діяльності Національної поліції України. У той же час проблемною є абстрактність та недостатня конкретність змісту прав людини і відповідних критеріїв оцінки закону [6, с. 118–121], що зумовлює практичну складність впровадження принципу верховенства права у правоохоронну діяльність, яка першочергово потребує вдосконалення законодавства та підвищення рівня правосвідомості поліцейських, громадян і суспільства.

Щільно пов'язаним із принципом верховенства права є принцип дотримання прав і свобод людини, визначений ст. 7 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2]. При цьому, за аналогією з законопроектом від 12.01.2015 р. реєстр. № 1692 [7] межі названого принципу слід було би дещо розширити, передбачаючи дотримання Національною поліцією України не лише прав і свобод людини, але й її законних інтересів, що відповідатиме вимогам верховенства права і соціальній сутності держави та її поліції.

Питання дотримання прав і свобод громадян є підвищено актуальним для Національної поліції України, адже поліцейські наділені широкими владними повноваженнями, у тому числі по застосуванню силових поліцейських заходів, що обмежують певні права громадян. Пріоритетним постає забезпечення та дотримання Національною поліцією України прав громадян при їх затриманні та арешті, враховуючи обмежені можливості таких громадян у повноцінній реалізації своїх прав і свобод. Щодо обмеження прав і свобод людини у діяльності поліції ч. 2 ст. 7 Закону України від 02.07.2015 р. закріплює вимоги по його здійсненню тільки у законодавчо визначеному порядку, "за нагальної необхідності" і "в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції". Передусім, слід означити доцільність поширення цих правил й на обмеження поліцією прав юридичних осіб, дотримання яких виступає невід'ємною складовою загального принципу дотримання прав і свобод лю-

дини. Крім того, зважаючи на нечіткість і оціночний характер вищевказаних умов, законність, обґрунтованість і сумірність обмеження поліцією прав і свобод людини має бути предметом постійного ретельного (зокрема й громадського) контролю.

Іншим аспектом даного принципу слід вказати правоохоронний характер діяльності Національна поліція України, що виражається у покладенні на неї обов'язків по забезпеченню дотримання та охороні прав і свобод людини. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2] поліція під час виконання своїх завдань має дотримуватись, забезпечувати дотримання (іншими особами) і сприяти реалізації прав і свобод людини, гарантованих Конституцією, законами та міжнародними договорами. Водночас, як на нас, має йтися про забезпечення поліцією дотримання усіх прав і свобод людини незалежно від джерела їх правового вираження. Саме це у сучасній демократичній, правовій, соціальній державі й складає зміст діяльності поліції.

Зазначимо, що на рівні з принципом дотримання прав громадян вченими також розглядаються такі принципи діяльності поліції/міліції як принципи гуманізму, поваги до особистості та її гідності, демократизму, справедливості і рівності [8, с. 164; 9, с. 122; 10, с. 92]. Сутність гуманізму полягає у визнанні людини найвищою цінністю, повазі до її гідності та розуму [9, с. 123]; гуманізм є світоглядом, в основу якого покладений загальний пріоритет прав і свобод людини перед іншими цінностями. Також гуманізм виявляється у повазі до особи та соціальній справедливості, що виражається в дотриманні прав громадян, їх рівності та об'єктивному неупередженому ставленні до громадян, у тому числі й якщо вони є правопорушниками. В якості такого прояву гуманізму та поваги до гідності особи слід вказати, наприклад, обмеження випадків застосування поліцейських засобів примусу та заборону поліцейським здійснювати чи навіть терпимо ставитися до катування та жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження (ч. 4 ст. 7 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2]).

Чинне адміністративне законодавство, що регулює організацію та діяльність Національної поліції України, вже окремо не виділяє принципи гуманізму, поваги до особи та соціальної справедливості. Це пояснюється тим, що вони цілком охоплюються змістом принципу верховенства права та його вимог щодо дотримання Національною поліцією України прав і свобод людини та спрямування правоохоронної діяльності на їх забезпечення, захист і охорону.

Важливим принципом діяльності Національної поліції України виступає передбачений ст.10 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2] принцип політичної нейтральності. Замість цього принципу у законопроектах від 06.04.2015 р. реєстр. № 2561 [11] і від 20.05.2015 р. реєстр. № 2822–1 [12] вказується принцип позапартійності, якого у той же час недостатньо для гарантування політичної незаангажованості поліцейських. Принцип політичної нейтральності зумовлюється загальними вимогами щодо неупередже-

ності поліцейських, належного й законного виконання ними своїх владних обов'язків при однаковому дотриманні прав усіх громадян. Проявом цього виступає забезпечення Національною поліцією України захисту прав і свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності (ч. 1 ст. 10 Закону України від 02.07.2015 р.). Водночас недоліком означеного правила є його обмеженість і непоширення на виконання поліцейськими інших своїх завдань, у тому числі й в частині неупередженої охорони прав (або, наприклад, майна) самих політичних партій, громадських об'єднань та інших юридичних осіб.

Принцип аполітичності згідно ч. 2, 4 ст. 10 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2] виявляється і у забороні використання поліцейським службових повноважень у політичних (тобто неслужбових) цілях, а також у незалежності поліції від "рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань". Безперечно погоджуючись із засадничим характером наведених норм, маємо зауважити їх деякі недоліки. По-перше, для забезпечення повної політичної нейтральності поліцейських вони мають бути незалежні від дій політичного характеру будь-яких учасників політичного життя. По-друге, має йтися про незалежність Національної поліції України загалом від будь-якого політичного впливу, як це свого часу передбачалось ч. 3 ст. 3 Закону України "Про міліцію" від 20.12.1990 р. № 565-XII [3]. Заборону поліцейським висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень (ч. 4 ст. 10 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2]) так само доцільно було би поширити на їх висловлювання про політичну діяльність, події та ідеологію в цілому.

Політична, релігійна та інша неупередженість працівників Національної поліції України є одним із аспектів їх професійності, що з огляду на складність і відповідальність завдань і функцій поліції також повинно становити невід'ємний принцип її функціонування. Зазначимо, що профільним Законом України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2] принцип професійності не виокремлюється, хоча він передбачається законодавством про державну службу [13] і містився у законопроекті від 18.01.2008 р. реєстр. № 1376 [14]. Сутність професійності працівників Національної поліції України полягає у високому рівні правосвідомості, теоретичної підготовки, практичних навичок і досвіду, достатній компетентності та кваліфікованості для ефективного і законного виконання своїх службових обов'язків.

Наголосимо, що в нинішніх реаліях військової, політичної та іншої агресії Росії щодо України [15] належне здійснення завдань і функцій поліції потребує не тільки професійності поліцейських, але й їх патріотизму, відданості інтересам суспільства та держави. У зв'язку із цим пропонуємо екстраполювати відносно Національної поліції України такий принцип державної служби як служіння Українському народові. Особливістю принципу служіння Українському народу виступає складність формулювання чітких правил його впровадження та дотримання, залишаючи даний принцип загальним ціннісним орієнтиром у діяльності Національної поліції України.

До принципів діяльності Національної поліції України ст. 9 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2] відноситься її відкритість і прозорість. Принцип гласності свого часу передбачався й ч. 2 ст. 3 Закону України "Про міліцію" від 20.12.1990 р. № 565-XII [3]. У дійсності ж названі принципи є досить подібними за своєю суттю й відображають різні аспекти доступності для суспільства інформації про організацію та діяльність Національної поліції України. Насамперед відкритість і прозорість виявляється у публічності діяльності, у постійному інформуванні органів публічної влади та громадськості про діяльність Національної поліції України і у забезпеченні доступу до наявної в неї публічної інформації та до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність поліції (ч. 2, 3, 5 ст. 9 Закону України від 02.07.2015 р.). Як на нас, таке інформування має бути не тільки постійним, але й оперативним та здійснюватись усіма доступними способами поширення інформації — в офіційних і незалежних засобах масової інформації, в мережі Інтернет, на інформаційних стендах, у відповідях на інформаційні запити тощо.

Водночас слід враховувати, що специфіка правоохоронної діяльності Національної поліції України об'єктивно зумовлює певні обмеження у відкритості і прозорості її функціонування. Зокрема до принципів діяльності поліції/міліції вченими також включаються поєднання гласних і негласних заходів, конфіденційність та конспірація [8, с. 165]. Тому у діяльності Національної поліції України обов'язково має бути дотриманий баланс між її відкритістю та обмеженням доступу до інформації про роботу поліції, що повинно здійснюватись виключно у суспільних інтересах та лише у законодавчо визначених випадках.

У зв'язку з виконанням Національною поліцією України важливих функцій і широких державно-владних повноважень, які допускають обмеження прав і свобод людини, особливого значення набуває принцип підконтрольності її діяльності, що прямо не закріплений профільним Законом України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2]. Разом із тим, даний Закон України містить окремі засади громадського і муніципального контролю поліції, наприклад, встановлюючи її підзвітність та доволі прогресивний (хоча й надмірно ускладнений) механізм прийняття місцевими радами резолюції недовіри керівникам органів поліції. На нашу думку, відносно діяльності Національної поліції України оптимальним буде поєднання різних форм внутрішнього (відомчого) і зовнішнього контролю. На сьогодні досить нагальним постає формування системи дієвого внутрішнього відомчого контролю діяльності Національної поліції України, організація, порядок і умови здійснення якого мають дістати детального врегулювання в адміністративному законодавстві. Так само деякого уточнення й врахування заміни міліції поліцією потребує правовий механізм, предмет і форми демократичного цивільного контролю, визначені Законом України від 19.06.2003 р. № 975-IV [16]. При цьому, до предмету контролю першочергово слід відносити законність і обґрунтованість діяльності (бездіяльності) Національної поліції України, застосування нею поліцейських заходів, обмеження прав і свобод людини і т. д.

До ключових засад діяльності Національної поліції України також необхідно відносити принцип відповідальності поліцейських, який вказується у профільному Законі України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2], хоча й не формулюється саме як принцип (як, наприклад, у законопроекті від 06.04.2015 р. реєстр. № 2561 [11]). Відповідальність поліцейських виступає дієвим засобом відновлення законності та усунення недоліків в роботі Національної поліції України, очищення і виховання її особового складу, стимулювання поліцейських до належного виконання службових обов'язків. У зв'язку із цим безперечно слід погодитись із передбаченим ст. 77 Закону України від 02.07.2015 р. звільненням поліцейського зі служби у разі його притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного корупційного правопорушення або кримінального правопорушення, що, як на нас, не сумісно з продовженням виконання державно-владних правоохоронних повноважень. Загалом же на сьогодні актуальним постає формування нового дисциплінарного законодавства Національної поліції України, подолання властивого відповідальності працівників міліції формалізму, а також забезпечення невідворотності, справедливості і оперативності притягнення винних поліцейських до відповідальності, застосування до них адекватних і сумірних стягнень.

Ефективне здійснення завдань і функцій Національної поліції України можливе лише за умови її активної взаємодії з державними органами, громадськими формуваннями і громадянами. Так, профільним Законом України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2] прямо передбачено принцип взаємодії з населенням, а також констатується взаємодія з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями, органами публічної влади України. Підтримання публічної безпеки і порядку, охорона прав і свобод людини, а також протидія злочинності у діяльності Національної поліції України потребує щільної співпраці з іншими правоохоронними органами, що може виражатись або в їх спільній діяльності, або в організаційному, інформаційно-аналітичному, матеріально-технічному сприянні роботі один одного. Тому належним вбачається не тільки визнання самого принципу обов'язкової взаємодії Національної поліції України з іншими правоохоронними органами та органами публічної влади, але й законодавче визначення конкретних підвалин, основних форм і порядку взаємодії поліції з різними суб'єктами.

Крім цього, вважаємо конструктивним перехід від примусового сприяння громадських організацій і громадян міліції (ч. 1 ст. 6 Закону України від 20.12.1990 р. № 565-XII [3]) до формату тісної співпраці та взаємодії Національної поліції України з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства для задоволення їхніх потреб (ч. 1 ст. 11 Закону України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [2]). Саме подібний формат взаємодії, як на нас, найбільше відповідає вимогам соціальної орієнтованості правоохоронної діяльності та максимально сприятиме вмотивованій, цілеспрямованій співпраці громадськості та поліції, підтрим-

ці та високому рівню суспільної довіри до неї. При цьому, рівень суспільної довіри взагалі визначається як основний критерій оцінки ефективності діяльності поліції (ч. 3 ст. 11 Закону України від 02.07.2015 р.). Натомість більш правильною була би оцінка її діяльності на основі не лише громадської думки, але й реального стану забезпечення громадської безпеки та правопорядку з урахуванням статистичних показників (як це передбачалось ч. 2 ст. 9 законопроекту від 12.01.2015 р. реєстр. № 1692 [7]).

Зазначимо, що одним із головних організаційних принципів Національної поліції України, який дозволяє оптимальним чином організувати її діяльність, збалансувати внутрішню побудову і раціонально розподілити наявні ресурси, вбачається принцип взаємопов'язаності та узгодженості функцій, структури, кадрового та матеріально-фінансового забезпечення поліції. Також слід звернути увагу на принцип використання досягнень науки і техніки, сучасних технологій та інформаційних систем (ст. 14 законопроекту від 12.01.2015 р. реєстр. № 1692 [7]), широке застосування якого може істотно підвищити ефективність і законність діяльності поліції (наприклад, через використання електронних систем зв'язку та передачі даних, інтегрованих баз даних, засобів фіксації дій правопорушників і поліцейських тощо). Дані засади та принципи попри формальну нормативну невизначеність в цілому також виражаються в адміністративно-правовому статусі Національної поліції України.

Таким чином, засади та принципи діяльності Національної поліції України уособлюють концептуальні вихідні положення, які встановлюють основні правила і сутність її організації та функціонування. Реальне покладення в основу діяльності Національної поліції України принципів верховенства права, неупередженості, професійності, гласності, підконтрольності та інших прогресивних засад сприятиме розбудові в Україні інституту сучасної європейської поліції. Значна кількість загальних і спеціальних принципів функціонування Національної поліції України та їх фрагментарне відображення в адміністративному законодавстві актуалізують оновлення та розширене комплексне законодавче визначення системи (переліку і змісту) засад і принципів організації та діяльності Національної поліції України, забезпечення їх дотримання та впровадження у практичну поліцейську діяльність.

Література

1. Конституція України: від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про Національну поліцію: Закон України: від 02.07.2015 р., № 580-VIII // Офіційний вісник України. — 2015. — № 63. — Ст. 2075.
3. Про міліцію: Закон України: від 20.12.1990 р., № 565-XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1991. — № 4. — Ст. 20.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: від 06.07.2005 р., № 2747-IV // Офіційний вісник України. — 2005. — № 32. — Ст. 1918.

5. Про верховенство права: Доповідь Венеціанської Комісії (Комісії "За демократію через право") на 86-му пленарному засіданні 25–26.03.2011 р. // Право України. — 2011. — № 10. — С. 177.
6. Таманага Браян. Верховенство права: історія, політика, теорія / Браян Таманага; перекл. з англ. А. Іщенка. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. — 208 с.
7. Про Національну поліцію: Проект Закону України: від 12.01.2015 р., реєстр. № 1692 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: //w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53287&pf35401=323336
8. Палькін М. В. Принципи діяльності кримінальної міліції / М. В. Палькін // Право і Безпека. — 2012. — № 1. — С. 164–168.
9. Крєпакова М. Ю. Поняття та система принципів адміністративної діяльності міліції / М. Ю. Крєпакова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2014. — № 1. — С. 121–129.
10. Шамрай І. В. Зміст і значення принципу гуманізму в адміністративній діяльності міліції України / І. В. Шамрай // Наука і правоохорона. — 2013. — № 2 (20). — С. 90–95.
11. Про органи внутрішніх справ України: Проект Закону України: від 06.04.2015 р., реєстр. № 2561 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // w1. c1. rada. gov. ua/ pls/ zweb2/ webproc34?id=&pf3511=54672&pf 35401 =336746
12. Про поліцію і поліцейську діяльність: Проект Закону України: від 20.05.2015 р., реєстр. № 2822–1 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // w1. c1. rada. gov. ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=55253& pf35401=343556
13. Про державну службу: Закон України: від 16.12.1993 р., № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 52. — Ст. 490.
14. Про органи внутрішніх справ України: Проект Закону України: від 18.01.2008 р., реєстр. № 1376 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // w1. c1. rada. gov. ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=31401& pf35401=115146
15. Про Заяву Верховної Ради України "Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків": Постанова Верховної Ради України: від 21.04.2015 р., № 337-VIII // Офіційний вісник України. — 2015. — № 34. — Ст. 1003.
16. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України: від 19.06.2003 р., № 975-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 29. — Ст. 1440.

С. ГАИБЛЫ
докторант, МАУП
научный руководитель — Бойко С. С., канд. п. н., проф. МКА

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ОРГАНЫ, ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ

Орган государства — это составная часть механизма государства, имеющая в соответсвии с законом собственную структуру, строго определяемые полномочия по управлению конкретной сферой общественной жизни, органически взаимодействующая с другими частями государственного механизма, образующая единое целое.

Государственный орган имеет определенные признаки:

1. Все органы государства образуются в законодательном порядке, который определяет их компетенцию.
2. Орган государства является самостоятельным элементом государственного аппарата, действует специализировано в системе других органов.
3. Органы государства тесно взаимодействуют между собой.

По указанным признакам государственные органы можно подразделить на три основные группы: представительские органы; исполнительные органы; судебные органы.

К числу представительских государственных органов относятся законодательные учреждения и местные органы власти и самоуправления. Законодательный орган занимает главенствующее положение в механизме государства, поскольку в соответствии с принципом разделения властей законодательная власть является наиболее важной.

При демократическом государственном строе высшим представительным и законодательным органом является парламент. Он представляет суверенитет народа, он выражает волю народа в форме закона. При парламентах образуются и действуют различные комитеты и комиссии, которые призваны обеспечивать более эффективную деятельность законодательного органа. Они ведут работу по конкретным вопросам, входящим в компетенцию парламента: бюджетно-финансовую деятельность, международные дела, здравоохранение, ведают вопросами социальной политики, борьбы с преступностью, обороны страны и др. В Англии, Индии, Канаде, Финляндии, Японии и ряде других стран законодательный орган непосредственно именуется парламентом. В остальных странах этот государственный орган называется иначе: сейм — в Польше, фолькетинг — в Дании, альтинг — в Исландии, Конгресс — в США.

Наряду с непосредственным законотворчеством парламент обладает верховными финансовыми полномочиями, осуществляет контроль над исполнительной властью, а также решает другие важные вопросы государственной жизни общества.

Правительство — это высший исполнительный и распорядительный орган государственной власти, который непосредственно осуществляет управление страной. Оно возглавляется главой правительства, который именуется премьер-министром, председателем совета или кабинета министров, первым министром, канцлером. В состав правительства входят члены правительства, возглавляющие центральные ведомства (министерства, департаменты). По всем вопросам своей компетенции правительство принимает решения и издает правовые акты, публикуя их от своего имени или от имени главы правительства. В унитарных государствах образуется только одно правительство, в федеративных государствах — общефедеральное правительство и правительство членов федерации. Исполнительная власть на местах осуществляется либо органами местного самоуправления, либо назначаемые центральной властью должностными лицами.

Парламент осуществляет контроль над органами исполнительной власти самыми разнообразными методами. Первый из них заключается в том, что парламент участвует в назначении различных должностных лиц и органов, составляющих исполнительную власть. Главным видом парламентского контроля над исполнительной властью является назначение парламентом главы государства. Такой контроль в полном объеме осуществляется в парламентских республиках. При президентском правлении, где выборы главы государства проводятся на основе всеобщего избирательного права, участие парламента в формировании главы высшей исполнительной власти номинально. Например, Конгресс США занимается лишь подсчетом голосов избирателей при выборах президента, и только в том случае, если ни один из кандидатов не соберет абсолютного большинства голосов.

Высшие органы исполнительной власти несут ответственность за свою деятельность перед парламентом. Это выражается в следующем:

- во-первых, глава государства по решению высших представительных государственной власти лишается своих полномочий;
- во-вторых, правительство одновременно с главой государства уходит в отставку;
- в-третьих, парламент может лишить мандата отдельных членов правительства и на их место назначить новых;
- в-четвертых, в соответствии с принципами, лежащими в основе парламентской системы, роспуск парламента по требованию главы государства или правительства сопровождается их ответственностью перед парламентом.

В системе государственного управления судебная власть выступает главным уравновешивающим механизмом, позволяющим эффективно направлять действие законодательной и исполнительной власти в правовые рамки.

Суд-это орган государства, осуществляющий правосудие в форме разрешения уголовных, гражданских и административных дел в установленном законами данного государства процессуальном порядке. В современных странах деятельность судов направлена на обеспечение конституционных устоев, охрану законных прав и интересов граждан и организаций.

Вся система судов возглавляется верховными судебными органами, которые во многих странах выполняют одновременно функции конституционного суда. Так, судебная система США включает федеральные суды, суды штатов и местные суды. В Италии судебная система включает Высший Кассационный суд, суды по гражданским делам, суды по уголовным делам, а также апелляционные суды.

Таким образом, воля народа, выраженная в юридических формах, является подлинным и единственным базисом государства, от нее исходит мандат на устройство и любые изменения формы государственной власти.

О. В. ДАНИЛЮК
докторант, МАУП

СТАН ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ КОМУНІКАТИВНОЇ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті здійснено аналіз наукової проблеми сучасних підходів до навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах, що виявляється у визначенні та узагальненні теоретичних й практичних засад застосування комунікативної та когнітивної методики у навчальному процесі з іноземних мов, виявленні доцільності та практичної можливості їх інтеграції.

Результати проведеного аналізу переконливо свідчать, що незважаючи на повсюдне визнання ефективності комунікативно-орієнтованого навчання іноземних мов, втілення цього підходу на практиці стикається з багатьма труднощами, які вирішуються шляхом включення *поряд з інтуїтивним, образним* викладанням мови процесу *свідомого засвоєння знань,* а це означає, що абсолютно необхідною є *інтеграція комунікативного і когнітивного підходів* на певних етапах навчання школярів іноземної мови.

На відміну від комунікативного підходу, головними ознаками якого є *підсвідоме* сприйняття мови, спирання на імітацію, образне мислення та слухові аналізатори, виключення порівняння з рідною мовою та аналітичних видів роботи, когнітивний підхід до навчання іноземних мов заснований на наукових досягненнях в галузі когнітивній психології і психолінгвістики, базується на принципі *свідомості* у навчанні, розумінні мови *як системи*, яку треба зрозуміти, порівнянні з рідною мовою і аналітичних видах роботи, принципі навчання учнів навчальних навичок і стратегій з метою усвідомлення свого навчального процесу, згідно з яким учень є активним учасником процесу навчання, а не об'єктом навчальної діяльності викладача.

Пріоритет комунікативної мети у навчанні передбачає таку організацію діяльності, яка спрямована на оволодіння учнями спілкуванням через практичне її застосування. Діяльнісний характер навчання забезпечується особливими видами діяльності, які в умовах уроку дають змогу моделювати реальні ситуації спілкування. Це мовленнєві ситуації, рольові ігри, проектна діяльність, групова робота.

Однак зазначені види комунікативної діяльності найбільш яскраво проявляються лише в тому випадку, якщо навчальна група *теоретично і свідомо підготовлена* до використання навчально-мовленнєвої ситуації: школярі ознайомлені з особливостями мовного спілкування, специфікою навчально-

мовної ситуації, введений і відпрацьований мовний матеріал (насамперед лексика, розмовні вирази), проведено тренування учнів у використанні операцій і дій, за допомогою яких можлива реалізація пропонованих навчально-мовних ситуацій. *Без такої підготовки дискомфортно почувають себе всі учні*, яким пропонується діяти з опорою на навчально-мовну ситуацію.

Теоретичні дослідження останніх років відбувалися в напрямку поєднання вищевказаних парадигм, спираючись на базові положення як комунікативного, так і когнітивного підходів, в результаті чого в дидактиці іноземних мов з'являється поняття *комунікотивно-когнітивного підходу* у навчанні іноземних мов. Наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених утворюють концептуальну базу для формулювання принципових положень комунікативно-когнітивного підходу до навчання іноземних мов.

Комунікативно-когнітивний підхід підкреслює необхідність рівної уваги до формування в учнів адекватного уявлення про мову як *систему*, і здатності до мовних дій і вмінням в мовній сфері.

Основними *принципами* комунікативно-когнітивного підходу до навчання іноземної мови є принципи комунікативної і когнітивної спрямованості навчання. Когнітивна спрямованість означає організацію формування уявлень про лінгвістичні явища нової мови відповідно до закономірностей природного процесу пізнання, забезпечення активної ролі учня в осмисленні мовних явищ. Когнітивна спрямованість навчання дозволяє зробити процес навчання іноземної мови більш ефективним, оскільки використовує такі великі ресурси, як *лінгвістичний досвід* і металінгвістичну *свідомість*.

Основою практичної реалізації інтеграції комунікативного і когнітивного підходів у навчанні іноземних мов є: діагностика навчального стилю студентів; диференціація мовних підгруп за критерієм навчального стилю; обґрунтований та усвідомлений вибір комунікативного або когнітивного підходів, методів і форм навчання відповідно до навчального стилю і потреб студентів; одночасне використання комунікативного і когнітивного підходів у залежності від етапу навчання мовного матеріалу; індивідуалізація навчання у гетерогенних групах, застосування індивідуальних, парних і групових режимів роботи; використання різноманітних за підходом різнорівневих завдань; розвиток в учнів навчальних навичок і навчальних стратегій з метою усвідомлення свого навального процесу.

Дослідження шляхів практичної реалізації інтегрованого комунікативно-когнітивного підходу у навчальному процесі з іноземних мов доводить, що *диференціація* мовних підгруп за ознакою *навчального стилю* дозволяє максимальну реалізацію комунікативно-когнітивного підходу у навчанні іноземних мов.

Використання *комунікативно-когнітивного підходу* до викладання іноземних мов найдоцільнішим, оскільки він забезпечує *інтенсифікацію* навчального процесу, якщо технологія комунікативного навчання дозволяє опанувати іноземну мову на рівні, достатньому для адаптації в країні мова якої вивчається, то когнітивний підхід дає в руки студента *інструмент для навчання*.

Т. Л. ДМИТРЕНКО
аспірантка, ДННУ "Академія фінансового управління", м. Київ

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЯК ШЛЯХ ДО ПРОЗОРОСТІ ВЕКСЕЛЬНОГО РИНКУ

Основними цілями розвитку вексельного ринку України є досягнення стійкості, відкритості та його конкурентоспроможності. Стійкість вексельного ринку передбачає його здатність до самодостатнього розвитку, протидії негативному впливу інших країн та міжнародних організацій на внутрішню фінансову політику України, а також нейтралізації загроз світових фінансових криз. Відкритість вексельного ринку передбачає інформаційну прозорість фінансових установ щодо власників, послуг та результатів діяльності, а також відкритість державних регуляторних органів щодо цілей регулювання та нагляду (політична відкритість); розкриття інформації про орієнтири, моделі та прогнози розвитку (економічна відкритість); механізмів прийняття рішень (процедурна відкритість); інформації про заходи впливу, досягнуті результати і помилки ринкового регулювання (ринкова відкритість). Конкурентоспроможність вексельного ринку передбачає його здатність забезпечувати доступ вітчизняних економічних агентів до світових фінансових ринків та можливість належним чином конкурувати з міжнародними фінансовими агентами за внутрішні та зовнішні інвестиційні ресурси в умовах глобалізації економічного життя.

Подальший розвиток ринкової інфраструктури вексельного ринку має відбуватися відповідно до світового досвіду та вимог європейських стандартів, зокрема, щодо створення регульованих ринків фінансових інструментів (Директиви 2004/39/ЄС) [1].

Вирішення цього завдання повинно здійснюватись шляхом створення високотехнологічних та максимально зручних для учасників вексельного ринку інфраструктурних інститутів насамперед обліково-розрахункових та торгівельних. Відсутність такої інфраструктури відлякує інвесторів, призводить до знецінення активів українських підприємств, зосереджує торгівлю ними у сфері тіньової діяльності офшорних компаній.

Саме мають бути реалізовані такі заходи з розвитку інфраструктури ринку:

- поступово дематеріалізований обіг векселів і переведення всіх попередніх емісій векселів з матеріалізованого вигляду в дематеріалізований;
- створені сприятливі організаційно-правові умови для появи конкурентного та ефективного вітчизняного ринку кредитних рейтингових послуг, діяльності незалежних кредитних рейтингових агентств;

- має бути також удосконалена біржова система на фінансовому ринку України, яка покликана забезпечити сучасні стандарти торгівлі цінними паперами та строковими контрактами, властиві для будь-якого ліквідного та регульованого ринку, а саме впроваджена біржова торгівля векселями за спеціальним порядком для неемісійних цінних паперів;
- утворена єдина державна інформаційна система обігу векселів з доступом до неї всіх учасників інфраструктури вексельного ринку, яка підвищать ліквідність ринку векселів та фінансових (банківських) послуг з ними;
- модернізована облікова інфраструктура вексельного ринку, яка полегшить розрахунки між суб'єктами господарської діяльності, сприятиме ефективному виконанню та гарантуванню угод та прискорить процес інтеграції національного ринку векселів до європейського та світових ринків.

Ці стандарти мають передбачати мінімальні системні ризики, тісну взаємодію державних регуляторних органів та учасників вексельного ринку. У результаті створення єдиної державної інформаційної системи обігу векселів будуть знижені не ринкові ризики на вітчизняному ринку векселів (ризики втрати права власності на дані цінні папери, ризики невиконання зобов'язань по операціях з векселями), прискорені розрахунки по вексельних операціях, полегшене розкриття інформації щодо власників векселів і проведені дії з ними.

Доцільно зазначити, що впровадження цих стандартів є запорукою успішного входження України до Європейської спільноти та адаптації фінансової системи України до європейських та міжнародних стандартів, а саме впровадження Рекомендацій FATF в законодавство України та побудування ефективної Національної системи по боротьбі з відмивання брудних коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

До речі, 28 грудня 2011 року Кабінет міністрів України прийняв постанову № 1379 "Про затвердження плану заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму", якою зобов'язав створити централізований електронний Єдиний державний реєстр з випуску, обігу та погашення векселів, але ця Постанова так і не була виконана [2].

Тому необхідно зазначити, що повне розуміння характеристик і способів використання фінансових інструментів, в даному випадку векселів, прозоре ефективне державне регулювання секторів фінансового ринку, а також побудова національної системи оцінки і управління ризиками щодо відмивання нелегальних активів дозволить протидіяти розвитку міжнародної фінансової злочинності на території України.

Впровадження єдиної державної інформаційної системи обігу векселів та біржової торгівлі векселями приведе вексельний обіг в Україні в відповідність до Європейських Директив та міжнародних стандартів обігу цінних паперів, буде сприяти розвитку інфраструктури вексельного ринку, підви-

щенню ліквідності векселів, запровадженню процедур рейтингу векселів, очищенню фінансового ринку від фіктивних та з браком форми векселів та розвитку міжнародної стандартизації векселів з подальшим виходом на міжнародні фінансові та фондові ринки. Також стане актуальним впровадження міжнародних вексельних розрахунків відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі (Нью-Йорк, 1988 рік) [3].

Література

1. Про ринки фінансових інструментів, що вносить зміни в Директиви Ради 85/611/ЄЕС і 93/6/ЄЕС та Директиву 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви Ради 93/22/ЄЕС [Електронний ресурс] / Директива 2004/39/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/994_586
2. Про затвердження плану заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]: Кабінет Міністрів України, Національний банк; Постанова, План, Заходи від 28.12.2011 № 1379 — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/1379–2011-%D0 %BF
3. United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes (New York, 1988). [Електронний ресурс]: United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) — Режим доступу: http: // www. uncitral. org/pdf/english/texts/payments/billsnotes/X_12_e.pdf

В. В. ЗАРВА
аспірант, МАУП

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ: КОРОТКИЙ АНАЛІЗ

На сьогоднішній день питання щодо застосуваня та використання інформаційно- комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті є досить ваговим та досліджуваним. Багато вітчизняних науковців досліджують дане питання в своїх роботах, зокрема такі як: Полат Є. С., Дмитрієва Є. І., Новіков С. В., Полілова Т. А., Цвєткова Л. А., Селевко Г. К. та інші. Саме питання впровадження та використання ІКТ в освіті є неоднозначним. Враховуючи розвиток інформаціно-технічного сектору та становлення і вагомість компютеризації в сучасному світі — ми можемо сказати, про те що ІКТ є важливим та необхідним фактором в сучасній освіті і мають велике значення для її розвитку.

Як зазначає Зязюн І. А: "інформаційні технології забезпечують учням і студентам вільний доступ до різноманітної інформації, набуття навичок вирішення різноманітних проблем на основі їх всебічного дослідження і аналізу, здобуття певних знань в різноманітних галузях". Враховуючи таку думку, можна говорити про необхідність все більшого та необхідного впровадження та використання моделі навчання з використанням інформаційно- комунікаційних технологій в освіті [1:16–19].

Сьогоднішнє суспільство все більше використовує інформаційно-комунікаційні засоби. Тому варто розглядати систему освіти з використанням ІКТ не як альтернативу традиційної моделі освітнього процесу, а як перехід на новий рівень та удосконалення педагогічної технології (як спільної галузі педагогічного знання, яка включає в себе дві групи питань, перша з яких повязана із застосуванням у навчальному процесі технічних засобів, друга — з його організацією [2]).

Варто розуміти, що кардинальний, різкий перехід з паперових носіїв на електронні та розробка програмного забезпечення для створення навчальних програм і проведення курсів з будь-якої дисципліни є досить складним і довготривалим процесом. Тут питання постає не тільки в матеріально-технічному плані, але й в науково-методологічному. Перш за все — звернувши увагу на те, що тільки в містах, де є наявність комп'ютерних класів

та викладачів, які використовують ІКТ в своїй роботі в навчальному процесі — досить вагомим та суттєвим буде дане питання. В основному, використовуючи ІКТ в своїй роботі — педагог може швидко та доступно пояснити матеріал великій аудиторії. Це є безперечно великим плюсом. Також варто відзначити, що внесення змін щодо змісту в навчальні програми та друк нових підручників — є тривалим процесом, який займає як час (замовлення, друк та доставка до отримувача) та кошти (збір, оплата). У разі використання ІКТ як основного засобу для проведення навчального процесу — будемо мати наступні прогнозовані результати: замовлення, оплата та доставка — можлива дистанційно. При бажанні змінити або внести деякі зміни в той чи інший розділ підручника або тему — можливе доопрацювання без перевипуску та друку, що не несе в собі суттєві матеріально-фінансові витрати, а використання мережі Internet допоможе прискорити оновлення програмного забезпечення для ІКТ. Щодо додаткового вивчення матеріалу по навчальній програмі, то можливий пошук як і самостійно через мережу Internet так і користування архівами електроних бібліотек, наприклад НБУ імені В. І. Вернадського та ДНПБУ імені В. О. Сухомлинського.

Звісно, постає ряд питань з приводу впровадження та використання комп'ютеризованої моделі навчання: чи всім буде доступно використання ІКТ для навчання та пошуку матеріалів в домашніх умовах?; чи всі учні, студенти зможуть призвичаїтись або ж швидко реінтегруватися до нових умов навчального процесу?; чи не приведе перехід до дистанційного навчання з використанням ІКТ до дефіциту живого спілкування? Ці та багато інших питань дійсно є вагомими для розгляду та вирішення, як пишуть в своїх працях Носенко Є. та Руденко-Моргун О. [3; 4].

Також вагомим фактором навчального процесу — є питання контролю. Саме контроль є невід'ємною частиноною навчального процесу й виконує функцію зворотнього звязку між студентом та викладачем. Комп'ютер, як один із засобів ІКТ, забезпечує практично всебічний контроль навчального процесу. Тим більше застосовуючи комп'ютер для оцінки знань студентів, викладач може розраховувати на кількісний та об'єктивний результат. А також, в залежності від ступення складності запропонованих завдань учням або студентам та отриманих результатів — можна не тільки оцінити результат засвоєного матеріалу, а й зрозуміти на якому рівні знаходиться учень, студент (низький, середній, високий). Що в свою чергу надасть можливість звернути увагу на складність навчального матеріалу і при потребі скорегувати в ту чи іншу сторону для кращого та якісного засвоєння навчального матеріалу.

Впровадження сучасних освітніх технологій покликане створити умови для вироблення навичок та вмінь працювати самостійно, дає можливість здійснити диференційований та індивідуальний підхід як у виборі матеріалу, так і в темпах роботи окремих студентів, учнів і сприяє розширенню та поглибленню знань різних наукових дисциплін та предметів.

Література

1. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність/ І. Зязюн // Неперервна педагогічна освіта. Теорія і практика. — К., 2001. — Вип. 1. — С. 73–85.
2. Миндерова О. Н. Комп'ютер на уроках математики // Обдарована дитина. — К., 2003. — № 1. — С. 30.
3. Носенко Є. Л. Використання ІТ в освіті. — К.: Освіта, 2001. — № 7. — С. 16–18.
4. Руденко-Моргун О. Комп'ютерні технології як нова форма навчання // Іноземні мови в школі. — 2001. — № 2. — С. 12.

Л. Г. КОМАШКО
докторант, МАУП

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ

У сучасному українському суспільстві активно відбуваються зміни у всіх сферах суспільних інституцій. Трансформується суспільна свідомість, переглядається система цінностей, проголошується і реалізується курс на підтримку і розвиток правової держави і демократичного суспільства. Результати сучасних досліджень проблематики розвитку демократії свідчать про те, що успішність процесу демократизації залежить від активності цивільного населення: громадяни повинні брати активну участь у вирішенні суспільних проблем, самостійно розробляти і реалізовувати програми розвитку громади, контролювати прийняття і виконання рішень влади і багато іншого [1].

Поняття громадської активності досить популярно в сучасному світі громадського, соціального, політичного. До нього звертаються, аналізуючи фактори успішності розвитку західноєвропейського світу і фактори неуспішності країн колишнього комуністичного табору. Відомо, що громадська активність виступає каталізатором суспільно-політичних змін і є невід'ємною властивістю громадянського суспільства, вона завжди вибудовується в рамках, встановлених законом та громадської регламентацією (моральними нормами, правилами, угодами). Незважаючи на те, що в Україні вже давно на законодавчому рівні прийняті рішення про розвиток органів громадського самоврядування, про можливість створення різних громадянських об'єднань, організацій і т. п., активність українських громадян все ще недостатня. Звідси виникає питання про виявлення факторів, які обумовлюють наявність або відсутність готовності особистості до прояву своєї громадянської позиції.

Більшість вчених сходяться на тому, що громадська активність — це структурно-змістовна якість особистості, формується і розвивається на основі власних ціннісних орієнтацій, враховуючи цінності суспільства і правові норми і вимоги держави, спрямовує діяльність, поведінку, спілкування людини як представника соціального на створення світу громадських відносин і відображає характер інституційної взаємодії з владою [3].

Громадська активність заснована на принципах повної добровільності і свободи участі. Процес формування активності громадян, як правило, про-

тікає стихійно, незалежно від діяльності різних соціальних інститутів, шляхом дискусій, обміну думками, зіставлення різних точок зору. Однією з визначальних рис активного громадянина є також прагнення брати участь у суспільному житті. Це більше, ніж просте членство в організації. Для того, щоб робота на благо суспільства була успішною, потрібно витратити чимало часу, ресурсів і сил. Як правило, прийняття особистістю такої реальності викликано почуттям відповідальності, адже громадська активність проявляється в контексті громадянської відповідальності за наслідки або відсутності своїх ініціатив перед законом і суспільством, і моральної відповідальності — перед оточуючими людьми. Відповідальність є одним з найважливіших факторів, який розглядається нами, і як інтегративна якість особистості, основними компонентами якої є честь і гідність, і як совість і справедливість, внутрішня дисципліна і свобода, повага і довіра до інших громадян, і як соціальна відповідальність перед собою, своєю сім'єю, містом, країною.

Метою нашої роботи є дослідження функціональних варіантів відповідальності і виявлення які з них відіграють вирішальну роль у здійсненні особистістю громадської активності. Існують два функціональні варіанти відповідальності ("автентичний" і "неавтентичний"), які мають різне емоційне конотування. "Автентична відповідальність" — конотована емоцією радості і відбиває автентичну тенденцію бути автором власного життя, відповідати за нього. "Неавтентичний" варіант відповідальності пов'язаний з емоційним конотуванням сорому, провини, страху покарання й ін.

Для проведення дослідження нами було сформовано дві вибірки: експериментальна і контрольна. В експериментальну групу увійшли лідери та активісти громадських організацій, в контрольну — звичайні пересічні громадяни, які не приймають активну участь в громадський діяльності. Розподіл таких характеристик як стать, вік і професійна діяльність однаковий в обох групах. Всього в дослідженні взяли участь 152 респонденти віком від 21 до 65 років, що мешкають в різних регіонах України.

Дослідження проводилося за допомогою методики діагностики відповідальності "ОДОСВ" І. О. Кочаряна, яка спрямована на виявлення профілю відповідальності, а також вираженості її домінуючих варіантів. Методика має форму опитувальника, складається з 5 шкал, що репрезентують кожен тип відповідальності, і містить 67 тверджень. У рамках кожної шкали твердження відображають когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти і зачіпають такі сфери прояву відповідальності як сім'я, навчання, здоров'я і міжособистісні стосунки [2].

Автор виділяє п'ять типів симптомокомплексу відповідальності: "принциповість", "самоствердження", "нормативність", "етичність" і "самопожертвування", кожен з яких має специфічні характеристики, що відображають не парціальні особливості прояву особистості в тій або іншій сфері, а виступають як стійкі крос-ситуаційні мотиваційно-смислові утворення. Тип відповідальності конституює наступні такі особистісні утворення: виражене прагнення до самостійності ("принциповість"); відстоювання власної спро-

можності (“самоствердження”); страх порушити встановлені правила й розпорядження (“нормативність”); ретрофлексований пошук турботи й уникнення ставлення до себе як до невдахи (“етичність”); прагнення служити іншим (“самопожертвування”).

Для аналізу розбіжностей використовувався дисперсійний аналіз із використанням відповідно критеріїв F Фішера (1925) та U Манна-Вітні (1947). Для статистично значущих розбіжностей ($p < 0,05$) наводились такі описові статистики як середнє арифметичне значення (M) та стандартне (середнє квадратичне) відхилення (SD).

Встановлено, що за методикою діагностики відповідальності “Опитувальник діагностики особистісного симптомокомплексу відповідальності” статистично значущі розбіжності виявлені за двома шкалами: “Самоствердження” ($F = 5,241$; $p = 0,023$) і “Нормативність” ($F = 16,086$; $p < 0,001$). Так, середньогруповий показник за шкалою самоствердження був вище в групі представників контрольної вибірки ($M = 5,790$; $SD = 1,824$), тоді як у громадських активістів він був меншим ($M = 5,070$; $SD = 2,047$).

Згідно за І. О. Кочаряном (2010) при вказаному функціональному варіанті відповідальна поведінка з’являється як можливість довести собі та іншим власну спроможність, ”грандіозність”. Даний тип відповідальності на думку автора є внутрішньо дискордантним — його регуляція не є однозначною, оскільки, з одного боку, пов’язана з емоцією інтересу, а, з іншого, — не конотована емоцією радості. Якщо різноспрямовані тенденції наявні повноцінно, то внутрішня структура відповідальності буде конфліктною, а самоконтроль — не завжди успішним і результативним.

Середньогруповий показник за шкалою нормативності також був вищим в групі представників контрольної вибірки ($M = 4,522$; $SD = 2,294$), тоді як у громадських активістів він був меншим ($M = 3,185$; $SD = 1,784$). У даному функціональному варіанті нормативності відповідальність — це дотримання інтроєційованих правил і норм поведінки. Така відповідальність перешкоджає самореалізації особистості і містить в собі інфантильні риси. Для таких людей зовнішні атрибути нормативної поведінки даються ціною значного емоційного напруження.

Таким чином, за результатами дослідження виявлено, що громадські активісти більш схильні до прояву “автентичної відповідальності” ніж пересічні громадяни, відповідальні дії для них не виступають тягарем, а пов’язані з відчуттями зацікавленості і радості. В свою чергу, для пересічних громадян, на відміну від громадських активістів, сприйняття відповідальних дій пов’язано з негативними відчуттями, такими як страх, сором, почуття провини. Тобто, реалізація ними громадської поведінки, якщо і буде ’відбуватися, носитиме, скоріш за все, характер певного зобов’язання не перед собою та громадою, а перед встановленим порядком.

Отже, отримані в ході дослідження дані дають розуміння відмінностей щодо сприйняття та реалізації відповідальності як чинника громадянської активності особистості різними групами громадян та можуть бути викорис-

тані для подальшої розробки даної проблеми з метою подальшої трансформації українського суспільства.

Література

1. Габричидзе Б. Н., Чернявский А. Г. Юридическая ответственность: Учебное пособие. М.: Альфа-М, 2005. С. 21.
2. Кочарян І. О. Типологічні та структурні особливості особистісного симптомокомплексу відповідальності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / І. О. Кочарян; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2010. — 20 с.
3. Саврасова-В'юн Т. О. Наукові підходи щодо вивчення феномена громадянської активності [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. nbuv. gov. ua/ portal/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_2/32. pdf. — Назва з титул. Екрану).
4. Fisher R. A.. Statistical Methods for Research Workers, by Edinburgh and London: Oliver and Boyd. 1925. ix, 239 pp.
5. Mann, Henry B.; Whitney, Donald R. (1947). »On a Test of Whether one of Two Random Variables is Stochastically Larger than the Other». Annals of Mathematical Statistics 18 (1): 50–60.

О. В. КРАСНОГОР
докторант, МАУП

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: СТАТУС, ПОВНОВАЖЕННЯ, ФУНКЦІЇ

Найбільш складною ланкою у системі органів виконавчої влади в Україні залишаються підвідомчі Кабінету Міністрів центральні органи виконавчої влади, такі як міністерства, державні комітети (державні служби), центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, а також урядові органи. Саме ці органи держави складають основу існуючої на сьогодні системи центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ). І саме система центральних органів виконавчої влади вимагає нині своєї оптимізації з метою приведення її у відповідність до Конституції України та Закону України "Про Кабінет Міністрів України".

Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади, тобто очолює систему органів виконавчої влади (центральних та місцевих), спрямовує, координує та контролює їх діяльність. Основний же масив органів виконавчої влади становлять саме центральні органи виконавчої влади.

Центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ) — це система міністерств, інших центральних органів виконавчої влади (державних комітетів, служб тощо), уповноважених відповідно до Конституції та законів України здійснювати комплексну реалізацію чинного законодавства та державної політики в певних секторах державотворення.

Нормативно-правову основу центральних органів виконавчої влади становлять Конституція України, Закон України "Про Кабінет Міністрів України", та інші правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України.

На жаль, в Україні досі не існує закону який би закріплював основні засади формування системи центральних органів виконавчої влади, компетенцію та порядок діяльності. Указ Президента України "Про систему центральних органів виконавчої влади" грає тимчасову роль і свого часу мав метою впорядкувати систему центральних органів виконавчої влади та поетапно здійснити адміністративну реформу в Україні. Цей Указ Президента України відносить до системи центральних органів виконавчої влади України міністерства, державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.

У 2008 році Міністерством юстиції України почав розроблятися проект Закону України "Про міністерства та інші центральні органи виконавчої

влади", який мав за мету упорядкування системи ЦОВВ і приведення її у відповідність до положень Закону України "Про Кабінет Міністрів України" від 16 травня 2008 р. Метою відповідного законопроекту було: приведення системи ЦОВВ у відповідність до Конституції та законів України; надання міністерствам належного політико-правового статусу та унеможливлення їх прирівняння до інших ЦООВ; оптимізація системи ЦОВВ в Україні, у тому числі й шляхом скорочення їх кількості за рахунок взаємодублюючих ЦОВВ тощо.

Організація діяльності, повноваження міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, окрім Конституції та законів України, також унормовується положеннями про ці органи, які затверджує Кабінет Міністрів України та регламентами, які затверджуються керівником відповідного центрального органу виконавчої влади.

У своїй діяльності центральні органи виконавчої влади керуються принципами верховенства права, законності, демократизму, пріоритетності суспільних інтересів, безперервності, забезпечення єдності державної політики, підконтрольності, ефективності, відкритості та гласності.

Слід зазначити, що виключно до компетенції Кабінету Міністрів України належить повноваження щодо утворення, реорганізації і ліквідації міністерств та інші центральних органів виконавчої влади, а також затверджує граничну чисельність їх працівників в межах закону та коштів, передбачених у Державному бюджеті України на їх утримання. З цього приводу міністерства та інші центральні органи виконавчої влади відповідальні перед Кабінетом Міністрів України, а також підзвітні та підконтрольні йому.

Отже, узагальнюючи положення чинного законодавства можна визначити ряд принципових положень щодо органів, які нині складають систему ЦОВВ.

Міністерство займає головне місце серед центральних органів виконавчої влади і забезпечує впровадження державної політики у визначеній сфері діяльності виконавчої влади.

Діяльність міністерств спрямована на формування, прогнозування розвитку і реалізацію державної політики; розробку проекту Державного бюджету України та загальнодержавних програм; розробка проектів нормативно-правових актів; підготовка міжнародних договорів України; узагальнення практики застосування законодавства та розробка пропозицій щодо його вдосконалення; координація діяльності інших центральних органів виконавчої влади; виконання контрольно-наглядових функцій, здійснення перевірок, інспекцій, та в межах своїх повноважень прийняття рішень, які є обов'язковими для виконання державними органами, підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності та громадянами; розгляд в межах своїх повноважень звернення громадян та юридичних осіб.

Очолює міністерство відповідний міністр, який відповідно до Конституції та Закону України "Про Кабінет Міністрів України" призначається Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України та Президен-

та України. Міністр входить до складу Кабінету Міністрів України, є членом Уряду України і особисто відповідає за розроблення і реалізацію державної політики, спрямовує і координує здійснення центральними органами виконавчої влади заходів з питань, віднесених до його відання, приймає рішення щодо розподілу відповідних бюджетних коштів. Міністр на виконання вимог законодавства в межах наданих повноважень визначає політичні пріоритети та стратегічні напрями роботи міністерства та шляхи досягнення поставлених цілей.

Міністр має першого заступника і заступників, між якими міністр розподіляє окремі свої повноваження. Кількість заступників міністра не обмежується Конституцією. Разом із тим, політико-правові дискусії щодо обмеження їх кількості продовжуються.

Ані Кабінет Міністрів України, ані Президент України не може приймати правові акти без погодження відповідного міністра, якщо такі акти містять положення з питань віднесених до його компетенції. До того ж, відповідно до вимог Регламенту Кабінету Міністрів України усі проекти нормативно-правових актів Кабінет Міністрів України, інших ЦОВВ мають бути погоджені з Міністерством фінансів України, Міністерством економіки України і Міністерством юстиції України.

Державний комітет (державна служба) — це центральний орган виконавчої влади. Державний комітет (державна служба) вносить пропозиції щодо формування державної політики відповідним членам Кабінету Міністрів України та забезпечує її реалізацію у визначеній сфері діяльності, здійснює управління в цій сфері, а також міжгалузеву координацію та функціональне регулювання з питань, віднесених до його відання. Очолює Державний комітет (державну службу) голова, який здійснює керівництво його діяльністю, несе відповідальність перед Кабінетом Міністрів України та міністром, через якого спрямовується і координується діяльність комітету, за виконання покладених на державний комітет завдань.

Державний комітет (державну службу) забезпечує реалізацію державної політики у окремому напрямку, що входить до сфери діяльності відповідного міністерства, розробляє та впроваджує механізм її реалізації. У своїй діяльності державний комітет є підзвітним та підконтрольним Кабінету Міністрів України, а також відповідальним перед Кабінетом Міністрів України та міністром, через якого спрямовується і координується його діяльність.

Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом має визначені Конституцією та законодавством України особливі завдання та повноваження, щодо нього може встановлюватись спеціальний порядок утворення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення і звільнення керівників та вирішення інших питань. Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом очолює його голова. (наприклад, Антимонопольний комітет України).

До ЦОВВ зі спеціальним статусом прирівняні й національні комісії регулювання природних монополій (Національна комісія регулювання електро-

енергетики (НКРЕ). Разом із тим, національні комісії регулювання природних монополій в сучасних умовах вимагають вдосконалення свого правового статусу в якості регуляторних органів державного управління.

У свою чергу, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади мають власну структуру, зумовлену завданнями, функціями і повноваженнями, покладеними на них Конституцією та законами України.

Загальна система міністерств та інших центральних органів виконавчої влади складається з центрального апарату, а також у разі утворення — територіальних органів. Центральний апарат міністерств та інших центральних органів виконавчої влади — це сукупність структурних підрозділів і посад, що забезпечують діяльність органів виконавчої влади, а також виконання покладених на них завдань.

Нині серед розробників проекту закону про центральні органи виконавчої влади домінують два погляди на те, хто саме повинен очолювати центральний апарат міністерства та інших центральних органів виконавчої влади. Перший визначає, що центральний апарат повинен очолювати державний секретар, який забезпечує діяльності міністра чи голови відповідного центрального органу виконавчої влади; організовує поточну роботу, пов'язану з виконанням покладених на відповідний орган завдань, у тому числі здійснення контролю за виконанням законодавства; забезпечує стабільність і послідовність у роботі центрального апарату. З іншої погляду, ці функції може виконувати один із заступників міністра або заступників голови інших центральних органів виконавчої влади.

Основною структурною ланкою центральних органів виконавчої влади є департаменти. Департамент — це основний (найбільший) структурний підрозділ центрального апарату міністерств та інших центральних органів виконавчої влади багатогалузевого або функціонального спрямування, що утворюється для виконання окремих завдань. Департамент очолює директор, який призначається на посаду та звільняється з посади міністром. Для ефективної роботи департаменту у його структурі утворюються управління, відділи, сектори, які здійснюють окремі функції департаменту.

Також в структурі центральних органів виконавчої влади діють секретаріати. Секретаріат будь-якого ЦОВВ — це постійно діючий структурний підрозділ, що забезпечує організаційне, правове, інформаційно-аналітичне, матеріально-технічне та інші питання діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. У свою чергу, до складу секретаріату міністерства чи іншого ЦОВВ традиційно входять структурні підрозділи з питань правового, інформаційно-аналітичного, фінансового, матеріально-технічного забезпечення та державних закупівель, протоколу, прийому громадян, діловодства та інформатизації, безпеки та захисту інформації, персоналу, мобілізаційної підготовки, інші структурні підрозділи.

Крім того, Кабінетом Міністрів України у складі міністерств створюються урядові органи — служби, інспекції, агентства.

Служба — це урядовий орган у системі міністерства, який утворюється для здійснення функцій в окремих сферами діяльності державного управління.

Інспекція — урядовий орган у системі міністерства, який утворюється для здійснення контрольно-наглядових функцій за виконанням органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами встановлених Конституцією та законами України, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до Конституції та законів України, загальнообов'язкових правил поведінки у відповідній сфері державного управління.

Агентство — урядовий орган у системі міністерства, який утворюється для надання реєстраційно-дозвільних та інших адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, а також управління об'єктами державної власності.

Центральний апарат, секретаріат, департаменти і органи виконавчої влади взагалі — це, у першу чергу, організаційно-функціональні утворення, діяльність яких забезпечують державні службовці — особи, які пройшли відповідну професійну підготовку і займають посади в державних органах та їх апараті і здійснюють професійну діяльність щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

Центральні органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених Конституцією України, законами України, правовими актами Кабінету Міністрів України та Президента України, видають нормативно-правові акти — накази та інструкції, які підписуються керівником відповідного центрального органу виконавчої влади та підлягають обов'язковій реєстрації Міністерством юстиції України. Кабінет Міністрів України може скасовувати акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади повністю чи в окремій частині.

М. М. КРИВОБЕРЕЦЬ
ст. викл., УРІМБ МАУП

ВПЛИВ СФЕРИ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

На стан національної економіки держави різноспрямований та багатобічний вплив здійснює сектор туристичних послуг. Адже туризм стає ресурсом економічного зростання в країнах, які акумулюють значні туристичні потоки, позитивно впливає на макроекономічну ситуацію в державі, оптимізує структуру національної економіки.

Вивчення питань, пов'язаних з економічним впливом сектору туристичних послуг, набуло широкого висвітлення в науковій літературі, зокрема, в працях таких дослідників, як: М. Борущак, І. Зорін, Н. Кабушкін, Х. Клемент, В. Козирєв, О. Любіцева, Г. Папірян, П. Ротоу, А. Сурін. Але проблемам класифікації впливу туризму на розвиток національної економіки й визначенню його причин та наслідків не приділяється достатньої уваги.

Метою написання статті є узагальнення теоретичних підходів до визначення функцій туризму, здійснення класифікації впливу туризму на національну економіку, визначення причин і наслідків цього впливу та економічної сутності туристичного мультиплікатора, формування комплексного механізму впливу сектору туристичних послуг на рівень розвитку національної економіки.

Аналіз економічної літератури показав, що вітчизняні та зарубіжні дослідники виділяють такі види впливу туризму на національну економіку:

1) за напрямом впливу: позитивний та негативний;

2) за джерелом впливу: прямий та непрямий.

Більшість вчених відзначають позитивний вплив туризму на національну економіку. Так, М. Борущак виділяє такі функції туризму: активізації соціально-економічного розвитку, створення робочих місць, залучення інвестицій [1, с. 6, 7], формування додаткового попиту на товари та послуги, збільшення доходів засобів зв'язку, підвищення попиту на сувенірну продукцію, сприяння відродженню народних промислів, традицій та фольклору, припливу іноземної валюти, принесення надходжень до державного бюджету [1, с. 15, 16]. В. Козирєв, І. Зорін та А. Сурін зазначають, що "туризм спроможний чинити активний вплив на економіку регіону (або країни), в якому він розвивається, на його господарську, соціальну та гуманітарну основи", тобто сектор туристичних послуг має індустріальну форму, створює нові робочі місця, виступає піонером освоєння нових районів та каталізатором

прискореного розвитку національної економіки, є мультиплікатором зростання національного доходу, зайнятості й розвитку місцевої інфраструктури і зростання рівня життя місцевого населення, виступає як ефективний засіб охорони природи та культурної спадщини [2, с. 21].

Таким чином, узагальнюючи, можна зробити висновок, що позитивний економічний вплив сектору туристичних послуг проявляється за допомогою таких функцій:

1) формування валової доданої вартості (у 2014 р. на туристичну галузь припадало 3,2 % світового ВВП, а на туристичну галузь із суміжними галузями — 9,4 %);
2) забезпечення зайнятості населення як у туристичній галузі, так і в інших (суміжних) галузях економіки (у 2014 р. світовий рівень зайнятості населення в туристичній галузі складав 2,8 %, а в туристичній галузі та суміжних галузях — 8,2 %);
3) активізації внутрішньої та міжнародної торгівлі товарами та послугами інших галузей економіки (на імпорт товарів для туристів щорічно припадає від 15 до 55 % надходжень від туризму);
4) забезпечення притоку іноземної валюти (в 46-ти із 49-ти найменш розвинених країнах світу та 40 % усіх країн світу туризм став основним джерелом припливу іноземної валюти в країну);
5) вирівнювання стану платіжного балансу (завдяки розвитку туризму деякі країни, наприклад, Польща, Болгарія, Чехія, Хорватія, ліквідували негативне сальдо торговельного балансу та покращили сальдо платіжного балансу);
6) формування дохідної частини державного бюджету (у 2014 р. частка туристичних надходжень у загальному експорті країни становила в Хорватії — 74,4 %, в Албанії — 70,8 %, в Іспанії — 43,5 %);
7) сприяння економічному розвитку регіонів та підвищення рівня життя місцевого населення;
8) забезпечення припливу інвестицій (у 2014 р. 9,4 % світового обсягу інвестицій припадало на сектор туристичних послуг);
9) розширення виробництва галузей, що обслуговують туристичну галузь;
10) підвищення добробуту нації.

Тобто вплив сектору туристичних послуг на стан та розвиток національної економіки не можна охарактеризувати однозначно. З одного боку, розвиток туризму прискорює економічне зростання країни, виконує функцію формування добробуту населення, активізує виробництво, споживання, торгівлю, а з іншого — неконтрольований розвиток туризму призводить до дефіциту трудових і грошових ресурсів унаслідок неефективного їх переливу в сектор туристичних послуг з інших галузей економіки, веде до погіршення економічних умов життя місцевого населення. Втім негативні ефекти впливу сектору туристичних послуг зменшуються ефективними напрямами державної туристичної політики.

Держава спроможна чинити суттєвий вплив на посилення ефективності туристичного сектору шляхом цілеспрямованих дій, зосереджених на забезпеченні ключових вимог до безпеки, екології, стану основних туристичних об'єктів у межах країни, а також на формуванні позитивного іміджу та просуванні бренда країни в цілому. Проте В. Квартальнов наголошує, що "позитивний вплив туризму на економіку держави відбувається лише в тому випадку, коли туризм в країні розвивається всесторонньо, тобто не перетворює економіку країни в економіку послуг".

Доцільно розрізняти також прямий та непрямий впливи туризму на національну економіку. Прямий вплив становить обсяг витрат туристів у країні перебування за вирахуванням обсягів імпорту, необхідного для повного забезпечення товарами та послугами туристів [4]. Тобто при прямому впливі витрати туристів забезпечують формування доходів суб'єктів сектору туристичних послуг. Прямий вплив туризму на національну економіку проявляється, передусім, на національному рівні через формування дохідної частини державного бюджету, валової доданої вартості сектору туристичних послуг, стан платіжного балансу країни та характеризується такими показниками: частка туристичних витрат та частка податкових надходжень від туризму у ВВП.

При непрямому впливі туризму на національну економіку прямий вплив туризму генерує зростання попиту в суміжних галузях. Тобто підприємства сектору туристичних послуг, до яких безпосередньо поступають доходи туристів, також купують товари та послуги в інших секторах економіки. Як наслідок, виникає генерована сукупність у вигляді ланцюга економічної активності в секторі туристичних послуг "витрати — прибуток — витрати — доходи", що становить послідовні етапи витрат його суб'єктів.

Таким чином, при прямому впливі витрати туристів забезпечують формування доходів суб'єктів сектору туристичних послуг, при непрямому — генерується зростання попиту в суміжних галузях, що можна кількісно оцінити за допомогою туристичного мультиплікатора.

У загальному розумінні туристичний мультиплікатор становить коефіцієнт непрямого впливу туризму на економіку та соціальну сферу в даній галузі. Всесвітня туристична організація рекомендує розглядати туристичний мультиплікатор як вимір економічних вигод від туризму в якості впливу на ВВП через туристичні витрати. Більш конкретним є визначення туристичного мультиплікатора, що базується на кейнсіанському аналізі: "мультиплікатор туризму — це відношення змін одного з ключових економічних показників (виробництва, зайнятості, доходу) до змін витрат туристів" [4]. Перше коло туристичних витрат формують витрати туристів на туристичні підприємства, що їх обслуговують, тобто витрати на подорож, розміщення, харчування, відпочинок та дозвілля. При цьому частина цих коштів виходить з економічного обігу на оплату імпорту товарів та послуг, які споживаються на місці перебування. Друге коло витрат формує решта коштів, що використовується туристичними підприємствами на придбання місцевих товарів та

послуг, покриття витрат на енергоносії, оплату праці, податки тощо. Третє коло витрат характеризується витратами місцевих жителів на придбання товарів і послуг. Утім на цьому етапі частина доходів місцевих жителів, що зайняті в секторі туристичних послуг, вилучається з економіки, тобто йде на накопичення та збереження, що значно зменшує дію туристичного мультиплікатора. В кожному наступному колі витрат частина коштів накопичується, а частина сплачується державі у вигляді податків. Мультиплікаційний ефект туризму спостерігається доти, доки кошти не перестануть обертатися в економіці тієї чи іншої території.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що величина туристичного мультиплікатора залежить від таких параметрів:

1) обсягу витрат туристів на певній території;
2) схильності до накопичення та збереження підприємств, тобто частки грошових коштів, що вилучаються з економічного обороту на імпорт товарів та послуг, а також на формування різних резервних фондів;
3) схильності до накопичення й збереження місцевого населення, що зайняте в секторі туристичних послуг.

Таким чином, багатосторонній аналіз залежності між рівнем розвитку національної економіки та сектором туристичних послуг, проведений на основі вивчення останніх публікацій зарубіжних та вітчизняних вчених, дозволив сформулювати комплексний механізм впливу сектору туристичних послуг на рівень розвитку національної економіки. Його сутність полягає в такому: поступове підвищення соціально-економічного рівня життя населення країни збільшує його потреби у відпочинку й дозвіллі, що збільшує внутрішні та виїзні туристичні потоки. У свою чергу, поширення внутрішнього туризму стає стимулюючим чинником для розвитку сектору туристичних послуг: відбувається зростання внеску туристичної галузі в бюджет, зростає кількість зайнятих у туристичному секторі. Зростання інвестицій у туристичний сектор веде до створення туристичних об'єктів та розвитку туристичної інфраструктури, що підвищує привабливість національного сектору туристичних послуг. Це стимулює зростання внутрішніх та в'їзних туристичних потоків і забезпечує підвищення соціально-економічного розвитку країни. У подальшому планується аналіз чинників, що впливають на розвиток туристичного сектору.

Література

1. Борущак М. А. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів [Текст]: монографія / М. А. Борущак. — Львів: ІРД НАН України, 2013. — 288 с.
2. Менеджмент туризма: экономика туризма [Текст]: учебник / В. М. Козырев, И. В. Зорин, А. И. Сурин и др. — М.: Финансы и статистика, 2011. — 320 с.
3. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма [Текст]: учебник / Н. И. Кабушкин. — 7-е изд., стер. — Мн.: Новое знание, 2013. — 408 с.

4. Папирян Г. А. Международные экономические отношения. Экономика туризма [Текст]: учебное пособие / Г. А. Папирян. — М.: Финансы и статистика, 2014. — 208 с.
5. Карпенко И. О. Влияние туризма на экономику государства / И. О. Карпенко, Ю. А. Олишевска // Молодые научные работники — географической науке: материалы научной конференции, Киев, 27–28 октября 2014 г. — К., 2014.
6. Tourism Research [Electronic resource]. — Access mode:http: // www. wttc. org/eng/Tourism_Research/EconomicData/Search/Tool.
7. The World Bank Group [Electronic resource]. — Access mode: http: // www. worldbank.org
8. Новости туризма [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http: // www. travel. ru/news/2005/12/29/84942.html
9. Time Series on international trade [Electronic resource]. — Access mode: http: // stat. wto. org/StatisticalProgram
10. Боголюбов В. С. Экономика туризма [Текст] / В. С. Боголюбов, В. П. Орловская. — 3-е изд. — М.: Академия, 2014. — 192 с.

Ю. П. ЛІСОВСЬКА
ст. викл., ІП МАУП

ОСВІТА, НАУКА ТА ВИХОВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

В процесі переходу від індустріального до інформаційного суспільства майже в усіх сферах соціальної практики ліквідуються обмеження щодо накопичення і вико¬ристання його головної продуктивної сили — інформаційних ресурсів, що основу соціальної динаміки в інформаційному суспільстві становлять не традиційні матеріали, а інфор¬маційні, інтелектуальні ресурси — знання, наука, організаційно-управлінські фактори, інтелектуальні здібності людей, їхня ініціатива і творчість [1, 12].

Найефективнішими конструктивними можливостями розвитку людини володіє система освіти й особливо вищої освіти. Йдеться про вищу освіту як стратегічний ресурс людства, базовий елемент національної безпеки країни, один із критеріїв людського розвитку суспільства, підвалину еко¬номічного зростання, ефективний механізм становлення твор¬чої, духовно багатої особистості [2, 2].

В Україні виховання повинно розвиватися у двох напрямках: знання та повага до всіх існуючих культурних систем і володіння особистою культурою. Виховання — це частина освітнього процесу. Освіта розглядається як цілеспрямований процес виховання і навчання особистості в інтересах суспільства і держави. Якість освіти багато в чому визначається якістю виховання. Воно повинно бути спрямоване на забезпечення процесу соціалізації особистості і формування творчої, розвиненої особистості.

Майбутнє українського суспільства великою мірою залежить від здатності управляти інформацією та засобами спілкування. До причин, які зумовлюють необхідність інформаційного забезпечення національної системи освіти, слід віднести:

- підвищене насичення суспільства інформацією і зростання споживання ЗМІ;
- ідеологічне значення ЗМІ та можливість їхнього впливу на свідомість людини;
- поява явища управління інформацією в різних установах (урядові структури, політичні події, громадські об'єднання);
- активне втручання ЗМІ в демократичні процеси (вибори, парламентські слухання);

- активізація на національному та міжнародному рівнях процесу приватизації інформаційних технологій.

Громадянська освіта є частиною синтезованого досвіду розвинених країн світу й, за визначенням фахівців, означає систему виховання і навчання, яка спрямована на створення умов для формування глибоко усвідомленої громадянської позиції та відповідальності особи. Вона, зокрема, передбачає: набуття молодою людиною досвіду суспільно-корисної діяльності; орієнтацію на безперервну освіту з метою постійного підтри¬мання власної компетентності; стимулювання прагнення особистості приносити користь своєму суспільству. В національному варіанті громадянської освіти щодо вивчення ЗМІ передбачено опанування наступних сегментів:

1) інформація та її місце в суспільстві;
2) організація діяльності засобів масової інформації;
3) функції засобів масової інформації в сучасному суспільстві;
4) вплив ЗМІ на політичне життя;
5) взаємодія громадян і ЗМІ в процесі розвитку громадян¬ського суспільства [3, 124].

На сучасному етапі активного входження інформаційних відносин до сфери правового регулювання особливої актуальності набувають правові дослідження. З цього приводу слушною є думка А. І. Марущака, який наголошує на доречності застосування класичних напрямів досліджень юридичної науки до проблем, пов'язаних з інформаційною безпекою, а саме:

- науково-теоретичне обґрунтування доцільності правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу інформаційної безпеки особи, суспільства, держави;
- визначення основних понять та категорій, які застосовуватимуться для унормування відповідних суспільних процесів;
- наукові розробки щодо повноважень суб'єктів суспільних інформаційно-безпекових відносин, форм і методів їх реалізації;
- дослідження питань юридичної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки [4, 37].

Система освіти як важливий соціальний інститут в умовах глобалізації цивілізаційних процесів виступає стратегічним фактором і умовою виживання людства [5, 57].

Високий рівень інформаційно-правової культури та професійної підготовки фахівців із забезпечення інформаційної безпеки займає одне з фундаментальних місць у системі гарантій інформаційної безпеки. В умовах реформування системи вищої освіти в Україні організація такої підготовки є складним завданням, виконанню якого сприятиме створення консолідованими зусиллями системи цільової підготовки та перепідготовки фахівців у різних галузях забезпечення інформаційної безпеки.

Збереження та розвиток інтелектуального потенціалу країни, створення сприятливих економічних, правових і соціально-політичних умов, необхідних для розвитку науки і підготовки наукових кадрів, піднесені до рівня пріо-

оритетних завдань державної політики, дозволять духовно відродити Україну, перетворити її в могутню, процвітаючу європейську державу на засадах національної та соціальної злагоди, державності та народності.

Виходячи з наведеного, можна визначити, що основою формування інформаційного суспільства повинні бути: інформатизація всієї системи загальної і фахової освіти; підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик людського потенціалу, а також формування і розвиток індустрії інформаційних та комунікаційних послуг, в тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача.

Література

1. Мастяниця Й. У. Інформаційні ресурси України: проблеми державного управління: монографія / Й. У. Мастяниця, О. В. Соснін, Л. Є. Шиманський / За заг. ред. О. В. Сосніна. — К.: ЮСД, 2012. — 141 с.
2. Роскошний А. П. Концептуальні проблеми модернізації вищої освіти. Матеріали міжнародної наукової конференції. — Донецьк, 2008. — 154 с.
3. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: монографія / О. П. Дубас. — К.: Ґенеза, 2014. — 208 с.
4. Марущак А. І. Інформаційна безпека як об'єкт дослідження правової науки / А. І. Марущак // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. матер. наук.-прак. конф., 17 березня 2010 року м. Київ. — К.: Наук. вид. відділ НА СБ України, 2010. — С. 36–41.
5. Пазенюк В. С. Гуманістичний принцип сучасної філософії освіти / В. С. Пазенюк // Філософія освіти. — 2005. — № 1. — С. 57.

О. С. РИЖЕНКО
здобувач, НУБ ПУ, м. Київ
науковий керівник — Курило В. І., д-р. ю. н., проф.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ У ПРАВОВІЙ НАУЦІ

Держава, здійснюючи фінансову діяльність, регулює процеси, пов'язані з розподілом і перерозподілом сукупного суспільного продукту й національного доходу, впливає на процеси нагромадження капіталу. З матеріального погляду, такі відносини забезпечують можливість виконання завдань і функцій держави, а тому мають для її першочергове значення. Оскільки фінансові правовідносини є юридичною формою вираження і закріплення фінансових (економічних) відносин, що можуть існувати лише у правовій формі [1, с. 24–25], то, на нашу думку, така економічна категорія як ризик, яка відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економіко-правових податкових відносин, що супроводжуються можливими загрозами та невикористаними можливостями як для держави, так і для платника податків, повинна бути детально досліджена саме фінансово-правовою наукою.

В результаті дослідження даної проблематики нами сформоване узагальнене визначення поняття "ризик" як ступінь потенційної можливості отримання суб'єктом фінансових (чи будь-яких інших) втрат внаслідок небажаних та неочікуваних негативних результатів.

Визначення поняття "податкового ризику" існує у Податковому кодексі України, яке зазначає, що під податковим ризиком слід розуміти теоретичну ймовірність того, що внаслідок певних дій платника податку певні платежу до бюджету можуть надійти не в повному обсязі або несвоєчасно [2]. З метою деталізації та розширення даного поняття у методичних рекомендаціях Державної податкової адміністрації України існує наступне визначення: "Податковий ризик — це вірогідна можливість порушення податкового законодавства, в результаті чого можливі втрати бюджету" [3].

Аналізуючи національну нормативну базу, нами встановлено, що для виявлення ризикових суб'єктів у практичній діяльності державних контролюючих органів використовуються індикатори ризиків, що являють собою певні критерії (ознаки), які вказують на наявність або можливість відповідних дій. Податкові ризики згруповано за такими індикаторами: випадкові ризики, оптимізація оподаткування, від оподаткування.

Порядок формування переліків (шаблонів) індикаторів ризиків, їх затвердження та використання визначається ДФС (ДПА) України. Вага ін-

дикаторів, як правило, визначається, з урахуванням ступеню ризику, щодо якого визначено ці індикатори. Порядок розрахунку ваги індикаторів визначається ДФС (ДПА) України [3].

Аналізуючи окремі наукові розробки представників науки податкового права [4] та податкового менеджменту [5], нами встановлено, що податкові ризики прийнято поділяти на ризик держави та платника податків.

Пропонуємо скомпоновані результати власних досліджень з урахуванням позицій фахівців у галузі права та менеджменту. Отже, податковий ризик держави — це фінансово-правова категорія, яка характеризує невизначеність кінцевого результату діяльності щодо забезпечення надходжень коштів до бюджетів усіх рівнів, унаслідок можливого впливу (дії) на нього низки об'єктивних чи суб'єктивних факторів, неефективного адміністрування податків та порушень податкового законодавства.

Податковий ризик держави є складним ризиком, тобто таким, що включає інші ризики, зокрема ризики, управління якими зі сторони органів ДФС України повністю або частково неможливе. Зокрема для сільськогосподарських товаровиробників як суб'єктів виконання податкового обов'язку, (податкові ризики яких є основним предметом нашого комплексного дослідження), є природно-кліматичні ризики (стихійні лиха). Особливо небезпечними для всіх категорій платників податків є політико-економічні ризики (зміна політичної влади та політичного курсу країни, реорганізація політичної або економічної систем тощо). До ризиків, управління якими можливе зі сторони органів ДФС України, відносять ризики порушення податкового законодавства, операційні та організаційно-управлінські ризики, ризики адміністрування податків та платежів.

Ризик порушення податкового законодавства може розглядатися за такими аспектами. Ризик порушення податкового законодавства платниками податків характеризується можливістю (ймовірністю) ненавмисного або навмисного порушення суб'єктом господарювання чинного законодавства, в результаті чого можливі втрати надходжень до бюджету, виражені в грошовій формі. Ризик порушення податкового законодавства державними службовцями характеризується можливістю (ймовірністю) зловживань та корупційних дій з боку працівників державних відомств, в результаті чого можливі втрати надходжень до бюджету, виражені в грошовій формі.

Ризик порушення податкового законодавства платниками податків, державними службовцями інших відомств, природно-кліматичні та соціально-політичні ризики відносяться до зовнішніх ризиків адміністрування податків.

До внутрішніх ризиків відносяться операційні та організаційно-управлінські ризики. Операційні ризики адміністрування податків характеризуються невизначеністю кінцевого результату здійснення операційних процесів, завданням яких є забезпечення надходження коштів до бюджетів, унаслідок можливого впливу (дії) на них об'єктивних чи суб'єктивних факторів, неефективного управління та порушень податкового законодавства.

Організаційно-управлінські ризики адміністрування податків характеризуються можливістю (ймовірністю) впровадження неефективної організаційної структури органів та підрозділів ДФС України, системи прийняття управлінських рішень, планування, прогнозування, що у свою чергу впливає на невизначеність результатів діяльності операційних процесів адміністрування податків.

Податковий ризик платника податків відноситься до різновиду підприємницьких ризиків, чинниками якого можуть бути: зміна податкової політики та збільшення податкового тиску; можливість донарахувань платежів та застосування штрафів за ненавмисне порушення; помилки та недоліки при плануванні, проектуванні та організації підприємницької діяльності.

Ризики держави як суб'єкта у сфері оподаткування можливо умовно розподілити на два типи: ризики недоотримання, тобто обсяги надходжень до бюджетів не досягатимуть прогнозованих розмірів; ризики надвитратності, тобто витрати на забезпечення прогнозованих розмірів надходжень до бюджетів по окремих видах податків перевищуватимуть економічно доцільні. У межах зазначених типів визначаються такі групи ризиків та факторів (причин) їх виникнення, а саме випадкові ризики, ризики оптимізації оподаткування, ризики ухилення від оподаткування та процедурні ризики [5].

До ризиків недобору відносяться випадкові ризики, ризики оптимізації оподаткування та ризики ухилення від оподаткування, які можна представити наступним чином.

Перша група — випадкові ризики, які можуть реалізуватися без свідомого бажання реального або потенційного платника податків уникнути оподаткування, та зумовлюються факторами: необізнаності платника та невмисної помилки платника. Ризики цієї групи по іншому можна охарактеризувати як випадкові ризики є ризиками низького ступеню, оскільки є не системними, легко виправляються, не спричиняють значних втрат бюджету.

Друга група — ризики оптимізації оподаткування, які зумовлюються усвідомленим намаганням реального або потенційного платника мінімалізувати рівень сплати податків, уникаючи прямих порушень норм законодавства, та зумовлюються факторами недосконалості законодавчого та нормативного забезпечення процесів адміністрування податків.

Третя група — ризики ухилення від оподаткування, які визначаються усвідомленим намаганням реального або потенційного платника мінімалізувати рівень сплати податків або уникнути оподаткування шляхом порушення чи невиконання вимог чинного податкового та іншого законодавства.

Ризики другої групи (ризики оптимізації оподаткування) та третьої групи (ризики ухилення від оподаткування) є ризиками високого ступеню, оскільки визначаються усвідомленим намаганням платника уникнути оподаткування, складно піддаються виправленню, спричиняють значні втрати бюджетів.

До ризиків надвитратності відносяться процедурні ризики, які зумовлюються регламентом процедур адміністрування податків та вимагають використання при цьому надзвичайних людських чи матеріальних ресурсів.

Як висновок зазначимо, що існування значного переліку податкових ризиків є проблемою, яка повинна бути вирішена в результаті її ретельного дослідження засобами фінансово-правової науки з для уникнення та усунення кожного визначеного ризику. Необхідним завданням є розроблення та впровадження конкретизованого переліку заходів та внесення відповідних змін до нормативно-правової бази, зокрема Податкового кодексу України.

Література

1. Фінансове право: Підручник / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 320 с.
2. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010, № 2755-VI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua
3. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // sfs. gov. ua
4. Курило В. І. Визначення поняття "податковий ризик" у податковому законодавстві України / В. І. Курило, В. В. Мушенок // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України": Серія "Право", 2015. — Вип. 213. — Ч. 1. — С. 181–187.
5. Маглаперідзе А. С. Податковий менеджмент: Навч. посіб. / А. С. Маглаперідзе, В. В. Храпкіна — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 328 с.

Г. РОСЕРО
докторант, МАУП

СПЕЦИФІКА ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ В СУСПІЛЬСТВАХ ПЕРЕХІДНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ

Висхідними положеннями для усвідомлення проблеми інституціалізації освіти в суспільствах перехідного соціально-економічного стану є слідуючи.

По-перше, освіта є домінуючою складовою духовного життя будь-якого суспільства і виконує три основних функції: людинотворчу — забезпечення певного рівня знань людини (особистості), грамотності, формування відповідного стану емоційно-вольової сфери людини, її поведінкових орієнтацій, готовності до виконання різних соціальних ролей; технологічну — забезпечення "бази життя", формування навичок і умінь трудової, громадської, господарської, професійної та іншої діяльності людини; гуманістичну — всебічного виховання людини, формування високої моральності, культури, розуміння пріоритетів загальнолюдських цінностей (життя, праці, самої людини, природи) тощо [3, с. 615].

По-друге, освіта — невід'ємна складова соціальної політики будь-якої держави. Пояснення цій складовій дає розуміння суті, мети соціальної політики. Це: "створення умов для задоволення соціальних потреб та інтересів людей, підтримки, захисту, корекції та реабілітації окремих громадян і соціальних груп, а також розвиток (соціалізація) людини [2, с. 386].

По-третє, нинішні процеси розвитку, а то і певних радикальних змін інституту освіти притаманні більшості країнам світу, у зв'язку з рядом слідуючих об'єктивних обставин: а) демографічним вибухом кінця 40-х років XX століття, що спричинив збільшення, наприклад, студентства майже в три рази; б) різке збільшення об'ємів наукової та іншої інформації; в) посилення масштабів виробничої мобільності (поява нових професій і зростання закону на професійні кадри); г) зростання ролі науки і сучасних технологій у житті людини; д) розвиток засобів масової комунікації і посилення їх впливу на усі суспільні процеси; е) збільшення вільного часу у житті людини завдяки науково-технічному прогресу; ж) помітне зростання рівня життя людини; з) демократизація суспільного життя; з) збільшення середньої тривалості життя людини тощо [6, с. 305–306].

За вище вказаних особливостей, інститут освіти постає не лише як невід'ємна частина соціальної системи, певна її домінанта але й як безперервний суспільний процес перш за все в системі постійного переходу

людини від одного достатньо високого стану розвиваючого навчання і виховання, — зазначають українські соціологи М. П. Лукашевич та В. П. Солодков, — до більш високого [5, с. 80]. За "горизонтальним" принципом це перехід від дошкільної освіти і виховання до загальної середньої освіти, від неї — до позашкільної освіти і виховання, а затим — до професійно-технічної освіти, вищої освіти, післядипломної підготовки, аспірантури, докторантури, самоосвіти. Так, зокрема, до 2014 року виглядала "горизонтальна" система освіти в Україні, хоча окремі її складові в останні роки принципово змінилися. Наприклад, у відповідності із Законом України "Про вищу освіту", дав дещо нове, розширене трактування самого феномену "вища освіта". Воно таке: "вища освіта — сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що складністю є вищими ніж рівень повної загальної середньої освіти" [4, с. 4].

Достатньо складною була і залишається проблема інституціалізації системи освіти, яка найперше визначається суттю, характером, особливостями конкретного суспільства. По суті йдеться про інституціональний комплекс педагогічних відносин, тобто відносин між суб'єктами освітнього процесу, пов'язаних з розв'язанням завдання освіти і виховання. Так українські педагоги І. М. Гавриленко і О. Л. Скідан вважають поняття "педагогічні відносини" ключовою категорією соціології освіти загалом. Вони пишуть: "Педагогічні відносини розгортаються через взаємодію суб'єктів освітнього процесу з приводу навчання та виховання. Вони здійснюються у формі і змісті навчально-виховного процесу" [1, с. 127].

Інституціоналізація системи освіти, таким чином, це сукупність та відповідна взаємодія певних освітніх інститутів, що діють у державі. До таких інститутів (згруповано) відносять:

- на першому рівні — сукупність взаємопов'язаних між собою учбово-виховних інститутів;
- на другому рівні — організації самоврядування учбово-виховним процесом;
- на третьому рівні — інститут управління освітнім комплексом;
- на четвертому рівні — мережа науково-дослідних і науково-методичних інститутів.

Для усвідомлення суті тих необхідних трансформаційних процесів, що мають місце на кожному інституційному рівні освітньої системи, важливо знати суть, призначення інститутів певного рівня. Так, інститут першого рівня, це, власне, ті навчально-освітні структури, що забезпечують отримання дошкільної, шкільної (загальної середньої), професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти, освіти у аспірантурі та докторантурі, самоосвіти. За досить не великими організаційно-функціональними відмінностями, система таких інститутів у країнах світу фактично не вирізняється. Можна, хіба

що, вести мову про пропорційність співвідношення таких інститутів в залежності від рівня соціально-економічного розвитку держави, характеру і особливостей народногосподарського комплексу тощо.

Систему інститутів другого рівня становлять саме ті структури навчальних закладів, що створюються задня безпосередньої організації навчально-виховного процесу: вчені ради, наглядові ради, комісії, комітети, різноманітні професійні об'єднання, громадські фонди тощо. Принципово важливо, що в цілому такі інституції багато в чому сприяють не просто організації дієвого навчального процесу але й демократизації навчання й виховання, розвитку самоврядних засад в освіті, забезпеченню належного громадського контролю за системою освіти, діяльністю навчально-виховних структур.

Третій рівень інститутів управління системою освіти становлять ті, що безпосередньо організують і керують освітньою системою: уряди країн, відповідні міністерства і відомства, галузеві міністерства і відомства, виконавчі органи влади на місцях тощо.

Що стосується інституцій четвертого рівня — то їх завдання (науково-дослідні, методичні інститути) сприяти максимальній ефективності навчально-виховної роботи, підвищення її дієвості у відповідності із потребами особистості, держави, суспільства.

В суспільствах перехідного характеру, до яких, зокрема, відносимо і Україну, трансформаційні процеси в освіті охоплюють всі перераховані інститути у залежності від їх суті і призначення на основі загального комплексного підходу до вдосконалення освіти в цілому.

Література

1. Гавриленко І. М., Скідан О. Л. Соціологія освіти / І. М. Гавриленко, О. Л. Скідан. — Запоріжжя; ЕТТА Пресс, 1998. — 396 с.
2. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінол.-понятійний слов. / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. — К.: МАУП, 2005. — 560 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
4. Закон України "Про вищу освіту": http://zakon4.rada.go.ua/Laws/ Show/1556–18. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2015. — 136 с.
5. Лукашевич Н. П., Солодков В. Т. Социология образования / Н. П. Лукашевич, В. Т. Солодков. — К.: МАУП, 1997. — 234 с.
6. Судаков В. И., Алиев М. С., Акимов Д. И., Дамиров А. Г. Образование как специализированная институциональная система переходного общества: функциональные компоненты и уровни // Соціологічна наука і освіта в Україні: Зб. наук. пр. / Укл. В. І. Судаков, М. В. Туленков / В. И. Судаков, М. С. Алиев, Д. И. Акимов, А. Г. Дамиров. — К.: МАУП, 2000. — 402 с.

Л. В. СОЛЯР
асистент, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Україна історично склалася й існує як багатонаціональна держава. Тому на перший план освітньої, кадрової та молодіжної політики держави виходять проблеми збереження і розвитку надбань народів, що населяють Україну, а також пошук ефективних шляхів взаємодії різних етнокультур, особливо в контексті зближення людей різних національностей та запобігання міжетнічних конфліктів. Значну роль у вирішенні цієї проблеми відіграють дослідження вітчизняних та зарубіжних педагогів, філософів, істориків, культурологів та мистецтвознавців, психологів.

Проблемі формування етнокультурної компетентності присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених-педагогів: О. Гуренко, Е. Мілованова, О. Нестеренко, Т. Поштарьова, С. СєряковаН. СідельникЯ. Хаштиров, Н. Шагаєва, у яких більшість вчених уточнили зміст, структуру, базового поняття “етнокультурна компетентність”. Однак окремимидослідниками не були висвітлені методологічні підходи, які становлять основу етнокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва [2].

Для поглибленого аналізу проблеми етнокультурної компетентності вважаємо за необхідне звернутися до праць українських та зарубіжних вченихфілософів: Л. Бекірова, Н. Ковальчук, М. Ковальов, Д. Лаврін, І. Малигіна, О. Поліщук, які розглядають роль традицій у виживанні етносу, різні теорії традицій та інтервальний підхід. Авторами здійсненоаналіз символічних структур етнокультурного процесу в Україні. Виявлено деякі особливості впливу глобалізації на динаміку етнокультурної ідентичності. Обґрунтовано положення про специфіку формування етнокультурної ідентичності. Однакавтори не даютьчіткоговизначення понять “етнокультурнакомпетентність” та “етнокультурнаідентичність” [1; 3].

Опрацьовуючи праці вітчизняних істориків таких як, Л. ГасиджакГ. Індиченко, В. Загоруйко, О. Соболєва, ми дійшли висновку, що дослідникамиісториками було уточнено уявлення про складні процеси трансформації етнокультури українців. Авторами простежуються етнокультурні відмінності. Проте авторам не вдалося виявити етнокультурні риси, етнокультурні цінності та не було визначено поняття “етнокультура”.

Розглядаючи особливості етнокультури та етнокультурної компетентності ми звертаємось до досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених-культурологів та вітчизняного мистецтвознавця: Г. Абрашкевічус, Л. Микуланинець, Ц. Надцалова. Загалом науковцями-культурологами було розмежовано поняття "етнічна культура" та "культура етносу", виявлено значення етнокультури та культури етносу в процесах побудови нації в епоху глобалізації. Однак авторами не було висвітлено зміст поняття "етнокультура" та "етнокультурна компетентність". Мистецтвознавцем Л. Микуланинець було уточнено поняття "етнос" та "етнокультурна", виявила етнокультурні особливості професійного музичного регіону, виділила основні етнокультурні чинники [4].

З метою визначення стану розробленості концепту "етнокультурна компетентність" ми звертаємось до праць вітчизняних та зарубіжних вчених-психологів: О. Духніч, О. Купавської, Л. Спиридонової, які у своїх дослідженнях виявляють між поколінні та регіональні особливості, виділяють специфічні фактори, обумовлені особливостями української етнічної культури. Вперше були введений наративний підхід, а також запропонована трьохкомпонентна модель етнокультурної компетентності. Однак ніхто із психологів не обґрунтував поняття "етнокультурна компетентність".

Широкий спектр наукових робіт, у яких ґрунтовно опрацьовано шляхи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є доробки вчених: Т. Борисова, Л. Паньків, Н. Сегеда, Ц. Хепін. Вчені розглядаючи проблему етнокультурної компетентності уточнювали сутність поняття "етнокультурна компетентність". У процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва авторами було розширено зміст і гармонізацію історичних тем, вдосконалено його зміст і форму з позиції цілісного розвитку загальнокультурних навчальних дисциплін. Однак, зміст та сутність, а також особливості формування етнокультурної компетентності залишилися поза увагою вчених [5].

Отже, із вищесказаного, можна зробити висновок, що авторами було уточнено зміст поняття "етнокультура", розглянуто різні теорії традицій, особливості впливу глобалізації на етнокультурну ідентичність. Проте, в дослідженнях не були висвітлені методичні підходи, не достатньо розроблено педагогічно-змістове наповнення щодо уточнення змісту та сутності, специфіки та рівнів етнокультурної компетентності загалом.

Література

1. Бекірова Л. С. Регулятивно-креативна функція традиції в етнокультурі (на матеріалі досвіду кримськотатарського народу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.04,, Філософська антропологія, філософія культури" / Л. С. Бекірова. — Сімферополь, 2004. — 21 с.
2. Гуренко О. І. Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах полі етнічного середовища: автореф. дис. на здобут-

тя наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. І. Гуренко. — Харків, 2005. — 20 с.
3. Ковальчук Н. Д. Символічні структури етнокультурного процесу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.04 “Філософська антропологія, філософія культури” / Н. Д. Ковальчук. — К., 2007. — 21 с.
4. Микуланинець Л. М. Становлення та розвиток професійного музичного мистецтва Закарпаття другої половини XX століття: етнокультурні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознав.: спец. 26.00.01 “Теорія та історія культури” / Л. М. Микуланинець. — К., 2011.
5. Паньків Л. І. Теорія та методика підготовки майбутнього вчителя до керівництва учнівськими музичними колективами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02 / “Теорія і методика навчання музики і музичного виховання” / Л. І. Паньків. — К., 2005. — 19 с.

І. ТОЛЕВСЬКА
докторант, МАУП

ТУРИЗМ ЯК ФІЗИЧНА І СОЦІАЛЬНА РЕКРЕАЦІЯ ЛЮДИНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЇЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Роль і значення туризму у житті людей постійно зростає і нині, в період постіндустріального розвитку багатьох суспільств туризм постає як складне, багатоаспектне явище, що найперше має величезне соціальне і економічне значення.

Метою даної статті є привернення уваги до туризму саме як складного соціально-економічного феномену, що пов'язаний із життям великої кількості людей.

Фізична рекреація стала предметом предметного наукового дослідження у 60-ті роки XX століття. І її, обґрунтовують зокрема Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, С. Б. Пангелов, вивчають різні науки: теорія фізичної культури, соціальна психологія, медицина, гігієна, курортологія тощо [3, с. 5].

Туризм, як фізична рекреація (лат. recreatio) — це відновлення сил, одужання, тобто добровільні заняття, які пов'язані із задоволенням, відпочинком, відновленням фізичних і духовних сил після фізичної (чи іншої) праці. Фактично це не просто відпочинок, але й зняття певної соціальної напруги. Крім того туризм, як фізична рекреація тісно поєднує розваги і задоволення, тобто, має естетичну окрасу. Про це, зокрема, пишуть українські вчені Дутчак М. В. [1], Круцевич Т. Ю. [2] та ін.

Зазначимо, що досить часто у своєму змістовному, функціональному і компетентному аспектах поняття "фізична рекреація" надто збігається з поняттям "відпочинок" і навіть просто вживаються як синоніми. Щоб краще усвідомити, що є спільним між фізичним навантаженням і рекреацією, варто брати до уваги головним чином різне їх функціональне навантаження та зміст.

Оскільки цілі фізичної рекреації є різними і пояснюються по-різному, варто погодитися з точкою зору окремих дослідників, зокрема М. Якобсона, який пояснює таку рекреацію, як різні пов'язані з рухом види ігрової діяльності у сфері дозвілля [8].

Існує декілька найпоширеніших теорій фізичної рекреації, серед яких помітно виділяються: теорія надлишкової енергії (притаманність людині "тваринних рис", коли потрібен активний відпочинок); теорія виходу емоцій (дещо споріднена з попередньою теорією); теорія Стенгі Холса (біологічна

потреба і необхідність відпочинку); теорія Карла Гроса (ігрова діяльність дітей, пояснюється як основа рекреації та первинної підготовки до дорослого життя); теорія релаксації Едварда Норбека (об'єднання біологічних і соціальних феноменів релаксації); теорія самовираження Євгена Покровського (йдеться про схильність людини до отримання економічного задоволення у зв'язку з можливостями самовираження) тощо.

В ізольованому плані подібні теорії пояснювати досить складно, а то і неможливо, оскільки фізичні і соціальні аспекти релаксації тісно переплітаються.

Фізична рекреація у XXI столітті все тісніше переплітається, поєднується із соціальною рекреацією, оскільки йдеться про відновлення потенцій робочої сили, духовний, культурний розвиток та збагачення людини. Йдеться про активне дозвілля, в першу чергу, як відновлення, посилення фізичних і духовно-моральних сил і можливостей людини. "У другій половині XX ст., пишуть Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, С. Б. Пангелов, — рекреаційні потреби людей багато в чому змінилися і набули масових форм дозвілля. Виникла система підприємств для відпочинку — індустрія дозвілля" [2, с. 125]. За усіх об'єктивних обставин, у цій системі одне з домінуючих місць зайняв саме туризм [4].

Хоча навіть визначень поняття "туризм" є багато, нам особисто імпонує визначення, що наводить американський вчений Дис. Джаффарі. Воно таке: "Туризм — це освіта людини поза звичайним способом життя, що задовольняє його потреби у відриві від імпульсів і домашнього соціокультурного, економічного середовища" [4, с. 8].

В соціології туризму найчастіше вказується на те, що зрозуміти сутність феномену "туризм" можна методами соціології вільного часу. І все ж, туризм треба розглядати у трьох основних контекстах: ідеологічному, виховному і економічному. Останнім часом домінує саме економічний, оскільки туризм дійсно перетворився в потужну індустрію, де заробляють ся, "крутяться" величезні кошти.

У зв'язку із потужним розвитком туризму особливо в XX–XXI століттях сформувалася специфічна галузь знань — соціальна філософія туризму. Це: "галузь соціально — філософського знання, що вивчає структуру, функціонування та розвиток туризму як суспільного явища (соціального інституту) у зв'язку з соціальними, політичними, економічними і культурними сферами суспільства" [4, с. 341].

Підкреслимо, що соціальні аспекти туризму мають прояв у багатьох напрямках. Так український фахівець у галузі туризму В. К. Федорченко в ряді своїх спеціальних робіт підкреслює велике значення туризму у педагогічній, виховній діяльності [5; 6]. Питання в тому, як зазначає, М. Шульга, що саме завдяки туризму людина великою мірою освоює цілісний соціокультурний простір, тобто комплексно соціалізується [7].

Додамо, як важливий соціальний аспект і те, що світовий туризм нині суттєво глобалізується, стає дійсно явищем світового розвитку і поширен-

ня. До цього додамо великі масштаби інформаційного забезпечення життя людей, міграційних процесів, що притаманні сучасності її, великий потяг мільйонів людей до задоволення духовних потреб і т. ін.

Врешті, туризм — дієвий фактор демократизації суспільного життя, розвитку і посилення ролі громадянського суспільства, забезпечення більш гуманного цивілізаційного життя людей у будь — яких куточках планети.

Таким чином в науковому, практичному плані туризм сьогодні має розглядатися саме як фізична і багатоаспектна соціальна рекреація людини, що сприяє її максимальному розвитку і самореалізації.

Література

1. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні: теорія і практика / М. В. Дутчак. — К.: Олімп л-ра, 2009. — 279 с.
2. Круцевич Т. Ю. Історія розвитку фізичної рекреації: навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, С. Б. Пангелов. — К.: Академвидав, 2013. — 160 с.
3. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. — К.: Олімп. л-ра, 2010. — 248 с.
4. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму: монографія / [В. К. Федорченко, В. С. Пазенок, О. А. Кручек та ін.]. — К.: ВЦ "Академія", 2013. — 368 с.
5. Федорченко В. К. Педагогіка туризму: навч. посіб./ В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова. — К.: Слово, 2004. — 340.
6. Федорченко В. К. Підготовка фахівців для сфери туризму: теоретичні і методологічні аспекти / В. К. Федорченко. — К.: Вища школа, 2002. — 391 с.
7. Шульга М. Освоєння особистістю соціокультурного простору життя через туризм/ М. Шульга // Соціокультурний ареал життя особистості. — К.: 2005. — С. 141–148.
8. Якобсон М. А. Ориентация понятий "спорта", "физическая рекреация" в системе социологических понятий/ М. А. Якобсон. — Минск.: Полымя, 1971. — 310 с.

А. ФЕРНАНДЕС
докторант, МАУП

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ЯК ВАЖЛИВІША УМОВА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Перехід багатьох держав до демократичних моделей функціонування політичних систем на початку XX століття викликав потребу більш глибокого теоретичного осмислення цього складного феномену саме на догоду демократизації суспільств загалом.

Доведено історичною практикою, що найкраще організованою, дієвою є правова держава, "основними ознаками якої, — пишуть автори Політичного енциклопедичного словника (К. 2004 р.), — є зв'язаність правом, верховенство закону, поділ влади, правовий захист особи, рівність громадянина і держави" [7, с. 533].

Питання і потреба формування правових, демократичних держав набули помітного значення ще в часи Платона, Аристотеля, Полібія, Цицерона і особливо глибоко аналізувалися у Середньовіччі Д. Локком, Ж.-Ж. Руссо, І. Кантом, Г. Гегелем, І. Фіхте, Л. Штайном, О. Бером, П. Ламбадою, Г. Евліненком та іншими філософами, істориками, соціологами, політологами і т. ін. І все ж точки зору стосовно правової держави і до сьогодні достатньо різняться, особливо, що стосується засадничих принципів такої держави. Серед різних методологічних принципів, що обґрунтовують феномен "правова держава", виділимо ті, що сформульовані українськими вченими О. В. Лабою і О. К. Башкаленко, які виділяють слідуючі з таких принципів: а) верховенство природних і невід'ємних прав людини і громадянина. Цей інститут найстрімкішого розвитку набув у XVII–XVIII століттях, а міжнародно-правового закріплення набув у другій половині XX століття; б) поділ влади [4, с. 130]. Найпомітніше такий поділ виглядає у поділі влади на законодавчу, виконавчу й судову; в) Верховенство правового закону. Йдеться про те, що закон в державі має найвищу юридичну силу і жоден інший правовий акт не може йому суперечити. Існує взаємна відповідність громадян і держави. Всі взаємини між громадянами і державою визначаються найперше законом, а всі спори розглядаються тільки в суді.

Зрозуміло, що сам по собі поділ влади ще не є гарантією її дієвості, ефективності: все залежить від реального поділу владних повноважень, від меха-

нізмів противаг, які роблять усі гілки влади однаково важливими і дієздатними.

Другим не менш важливим фактором функціонування демократичної, суверенної держави багато вчених — зарубіжних і вітчизняних, вважають відповідну децентралізацію системи управління. Така децентралізація, на думку авторів, зокрема, фундаментального "Енциклопедичного словника з державного управління" (К., 2010 р.) — це "самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей під час збереження єдності в основному, суттєвому; виявляється у делегуванні повноважень від органів державного управління до місцевого самоврядування" [2, с. 166].

Автори згаданого словника слушно вказують і на те, що децентралізацію державної влади слід розглядати у широкому і вузькому розумінні. "Перший підхід, — зазначають вони, — це відносини між державою і громадянським суспільством (збільшення прав щодо прийняття рішень людини, громадянських організацій і зменшення їх у органів державної влади). Другий стосується традиційного погляду на проблему — перерозподілу повноважень між органами влади, що належать до різних рівнів ієрархії та суб'єктами місцевого самоврядування" [Там само].

Розподіл влади і владних повноважень — не одне й те ж, однак у сумі вони ведуть до вкрай потрібної для демократичного життя децентралізацію влади. З цього приводу дуже влучно висловлювався відомий український фахівець-правознавець Б. А. Костяківський, який наголошував на тій істині, що у демократичній, правовій, конституційній державі влада і народ аж ніяк не можуть протистояти один одному, бути ворожими. Навпаки, стверджував він, інтереси держави (влади) і народу є єдиними, не суперечать одні одним [3, с. 300].

Так чи інакше, але децентралізація влади це, як зазначає М. І. Корнієнко, — "відчуження певної частини владних повноважень на рівень регіону, причому першоджерело повноважень втрачає можливість впливати на реалізацію цих повноважень надалі. Разом з поняттям "децентралізації влади" органічно поєднуються і поняття "деконцентрації", тобто передачі для вирішення деяких питань певної частини повноважень периферійним структурам, при чому ці повноваження не відчужуються і залишаються у віданні першоджерела [с. 27]. Зрозуміло, що подібне упорядкування найперше обумовлюється конституційно (в правовому плані).

Децентралізація влади (та й державного управління), — вказує В. Є. Філіпович, — передбачає декілька невід'ємних його складових: самостійне вирішення питань місцевого значення; принцип повноти місцевого самоврядування; принцип необмеженості самоврядних прав; принцип субсидіарності [8, с. 301]. При цьому, вкажемо на те, що історично і практично розрізняють два основних найвиразніших види децентралізації державного управління — адміністративний (бюрократичний) і демократичний [7, с. 152]. І все ж у сучасному світі децентралізація, як правило, проявляє себе як органічне

поєднання обох вище викладених видів (моделей). Можна, хіба що, класифікувати це поєднання слідуючим чином (в залежності від характеру політичних систем держав та їх політичних режимів):

а) у федеративних державах (США, Німеччина, Швейцарія і т. ін.) децентралізація власне полягає в тому, що поєднується зовнішня цілісність з внутрішньою різноманітністю та рівні місцевого самоврядування (штати, землі, кантони), а розподіл функцій і компетентності між федеральним урядом і місцевими структурами є суттєвим елементом в системі поділу і балансу влад;

б) в унітарних державах (Швеція, Японія, Франція і т. ін.) децентралізацію забезпечують шляхом встановлення декількох спеціальних адміністративних рівнів. Так, у Швеції — це держава, де є лени і комуни, у Франції такими рівнями є держава, регіони, департаменти і комуни. У такий же спосіб максимально врегульовуються адміністративно-регуляторні відносини між центром і регіоном, а місцеве самоврядування посилюється саме за рахунок регіонально-територіальних особливостей. За основу при цьому беруться: діалог, співпраця, територіальна специфіка і відповідальність. В результаті цього держава: а) фактично не втручається у суверенітет територій, областей, регіонів (забезпечується суверенітет народу); б) долається небажаний надмірний державний патерналізм за рахунок демократичного діалогу держави і регіону; в) забезпечує велику самостійність місцевих органів влади у фінансовій сфері.

Подібна децентралізація влади, владних повноважень значною мірою забезпечує практичну і ефективну реалізацію основних принципів прийнятої ще у 1985 році Всесвітньої декларації місцевого самоврядування, в якій зазначається, про те, що децентралізація управління "зменшує перевантаження центру, а також поліпшує та прискорює урядові дії, надає життєвості новим інститутам і збільшує ймовірність того, що створені служби за сприятливих умов підтримуватимуться та розвиватимуться" [Там само, с. 153].

Природно, що децентралізація влади, владних повноважень реально потребує і відповідних трансформаційних змін у всій системі державного управління. Необхідність цілісного комплексного розгляду і здійснення таких трансформацій на думку українських дослідників О. Д. Лазор, О. Я. Лазор обумовлена наступними реальними обставинами:

- корінними змінами у політичному, соціальному та економічному житті суспільства;
- становленням української державності;
- необхідністю прискорення реформ, розробки нових методів механізмів і технологій у державному управлінні;
- забезпеченням втілення конституційного принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову;
- оновленням державного апарату і апарату органів місцевого самоврядування;
- виробленням концепції та практичним здійсненням нової політики у державній службі;

- змінами чинного і створенням нового законодавства про державну службу;
- переосмисленням зарубіжного досвіду та його застосування в українській державній службі [5, с. 10–11].

Значна кількість фахівців в галузі державного управління, державного будівництва, при цьому, вважають, що пояснювати феномен "державна служба" варто у такі способи:

- політичний — реалізація державної політики;
- правовий — нормативно-правове регулювання державно-службових відносин;
- ідеологічний — формування іміджу, державної служби;
- соціологічний — реалізація повноважень органів влади;
- організаційний — формування організаційних засад проходження державної служби, зокрема діяльності державних службовців;
- процесуальний — забезпечення технологічного процесу функціонування держави, реалізації її функцій;
- моральний — формування етичних засад функціонування державної служби;
- соціальний — здійснення на професійній основі суспільно-корисної діяльності щодо виконання функцій держави особами, які займають відповідні посади в органах державної влади на постійній основі [Там само, с. 11–12].

Зрозуміло, однак, що теоретико-методологічних визначень поняття "державне управління" є немало. На наш погляд, найвдаліше це зробив відомий вчений в галузі державного будівництва Бернар Гурне, який вважав, що "державне управління є наукою управління суспільством, конкретно-історичною формою правління, що здійснюється у суспільстві, де відбуваються економіко-політичні та соціально-культурні процеси" [1].

На основі вище викладених тез, можна констатувати, що децентралізація влади, розподіл влади та владних повноважень є важливішою засадою формування дійсно правової демократичної держави, становлення дієвого і ефективного державного управління.

Література

1. Гурне Б. Державне управління / Б. Гурне. — К.: Основи, 1993. — 169 с.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Міхненко та ін.; За заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.
3. Костяковський Б. А. Государство правовое и социалистическое / Б. А. Костяковский. — Вопросы философии. — 1990. — № 6. — С. 13–24.
4. Лаба О. В., Башкаленко О. К. Принципи правової держави та проблеми побудови її в Україні // Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами VII Міжнар. наук.-практ. конфер., Луцьк, 4–5 червня 2010 р. / Укл. Вознюк Н. І., Климчук Т. Д., Крисюк Ю. П., Старко О. Л.,

Старчук О. В., Шевчук І. М., Чупринський Б. О. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010. — 716 с.
5. Лазор О. Д., Лазор О. Я. Державна служба в Україні: навч. посіб. вид. 3-тє, допов. і переробл. — К.: Дакор, 2009. — 560 с. — Публічна служба. ISB № 978–966–8379–53–6.
6. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / Редкол.: Ф. М. Рудичик (голова) та ін. — К.: Парлам. вид-во, 1989. — 411 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-е вид. доп. і перер. К.: ґенеза, 2004. — 736 с.
8. Філіпович В. Є. Децентралізація системи управління як умова функціонування місцевого самоврядування // Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами VII Міжнар. наук. практ. конф. Луцьк, 4–5 червня 2010 р. / Укл. Вознюк Н. І., Климчук Т. Д., Крисюк Ю. П., Старко О. Л., Старчук О. В., Шевчук І. М., Чупринський Б. О. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010. — 716 с.

О. В. ХАРЧЕНКО
докторант, МАУП

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

Транспортна система, як сукупність усіх видів транспорту у будь-якій країні виступала і залишається однією із вирішальних, стратегічних складових усього економічного, народногосподарського комплексу. Її значення в Україні суттєво зростає в умовах радикальних трансформаційних змін, які стосуються економіки цілісно, у всьому її розмаїтті. На цьому наголошують багато зарубіжних та українських вітчизняних вчених, серед яких окремо виділяємо праці Бакаєва О. О., Бідняка М. М., Боброва О. М., Говорушенко М. Я., Грисюк Ю. С., Конверський А. С., Кулаєва Ю. Ф., Муравйова А. О., Полянської Н. Є., Щелкунова В. І., Ященко Л. А. та ін. "Якщо раніше, — пишуть українські фахівці у галузі транспорту В. І. Щелкунов і Ю. Ф. Кулаєв, — транспорт тільки сприяв діяльності галузей виробничої сфери, виконуючи обслуговуючу роль, то при ускладненні територіально-виробничих зв'язків транспорт став важливою і необхідною умовою її економічного зростання і розвитку" [3, с. 7]. Як зазначає інший український дослідник проблем розвитку транспорту А. С. Конверський у своїй фундаментальній праці "Логістика" (К., 1998) [2], в сучасних умовах транспорт реально нині став самостійною системо утворюючою галуззю народного господарства, від якого, до того ж, вимагається розвиватися випереджаючими темпами, з використанням багатьох інвестиційних та інноваційних та інноваційних проектів. У цьому напрямку, зокрема, детально вибудувана дисертаційна робота Н. А. Прокопчук на тему "Розвиток потенціалу транспортної системи України (на прикладі автомобільного комплексу) [5], яка пише: "Донедавна основну увагу при оцінці функціонування та перспектив розвитку економічної системи приділяли виключно прибутку, нині діапазон оцінок значно розширився. По-перше, вагомого значення набуває потенціал суб'єктів всіх рівнів господарювання в сфері транспорту, який свідчить про можливість отримати прибуток в майбутньому. По-друге, тенденції нового регіоналізму потребують децентралізації управління транспортними системами, концентрації зусиль на специфічних характеристиках галузі транспорту" [Там само, с. 9]. Додамо до цього, що розвиток і обґрунтування основних положень, які визначають загальні теоретико-методологічні основи потенціалу транспорту і транспортних систем, зокрема, базуються на концепціях просторової економіки А. Вебера, В. Кристалера, А. Леша, Т. Паландера, І. Тюнена та інших зарубіжних фахівців.

Державне регулювання економічного розвитку транспорту найперше базується на досить чіткому усвідомленні суті цієї сфери. Йдеться про феномен "транспорт" та його класифікацію. Щодо останньої, то транспорт класифікують за:

- об'єктами перевезень (вантажний, пасажирський);
- сферою перевезень (сухопутний, водний (морський та річковий), повітряний);
- формами власності (загальнодержавний, колективний (корпоративний) і приватний;
- способом перевезення (автомобільний, авіаційний, залізничний, морський, річковий, трубопровідний;
- формами власності (загальнодержавний);
- рівнем використання (загального користування, внутрішньовиробничий, особистий).

Державне управління транспортом в Україні розпочинається з розробки та реалізації транспортної політики. Достатньо згадати, що Кабінетом Міністрів України затверджені і реалізуються "Програма створення і функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів України", "Державна програма розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на 2000–2004 роки". Свого часу Верховною Радою України була прийнята "Комплексна програма затвердження України як транзитної держави", розрахована до 2010 року тощо.

Управління розвитком транспорту в Україні, як і у будь-якій іншій державі, базується на відповідній правовій базі. В Україні така база на сьогодні цілком відповідає вимогам ринкової економіки. Її складають закони:"Про транспорт", "Про автомобільний транспорт", "Про дорожній рух", "Про залізничний транспорт", "Про транзит вантажів", "Про концепцію на будівництво і реконструкцію автомобільних доріг", "Кодекс торгового мореплавання", "Повітряний кодекс" [3, с. 10].

Безумовно, транспортні системи України потребують суттєвого удосконалення і, в першу чергу, за рахунок державного регулювання їх функціонування і розвитку. Виділимо при цьому два основних аспекти такого регулювання.

Перший стосується загальної стратегії державного управління транспортним сектором. Тут ми поділяємо точку зору української дослідниці З. В. Валліуліної, яка вважає, що ти необхідно таким шляхом:

1) налагодження взаємодії керівництва підприємств з органами державного управління стосовно процесів що впливають на якість послуг;
2) створення дієвого механізму надання соціальне значущих послуг особам з обмеженими фізичними мож ливостями та особам, які проживають в сільській місцевості;
3) забезпечення розвитку транспортно-пересадочних вузлів;
4) розроблення сучасної інформаційної інфраструктури;
5) забезпечення економічної ефективності підприємств, що передує приведенню тарифу до реальних умов експлуатації;

6) запровадження постійного опитування користувачів транспортних послуг органами державного управління щодо задоволеності їх якістю послуг;
7) оновлення парку рухомого складу перевізниками;
8) оптимізація структури парку рухомого складу відповідно до потреб населення;
9) оптимізація та удосконалення мережі автобусних маршрутів;
10) розбудова транспортної інфраструктури;
11) забезпечення розвитку конкуренції та обмеження монополізму на ринку перевезень [1, с. 25].

Друге, стосується транспортної інфраструктури в Україні в цілому, прийняття довгострокових державних цільових економічних програм (відповідні розділи Програми економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада"; Транспортної стратегії України на період до 2020 року; Морської доктрини на період до 2035 року; Стратегії розвитку вітчизняної авіаційної промисловості на період до 2020 року; Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010–2015 роки та інших чинних нормативно-правових актів), а також розробки і запровадження нових документів перспективного розвитку. Серед них — Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів та логістики на 2011–2015 роки; Повітряний кодекс України; Державна цільова економічна програма розвитку автомобільного транспорту; Закон України "Про швидкісні автомобільні дороги"; Державна цільова програма розвитку аеропортів на період до 2020 року; Державна цільова програма безпеки польотів на період до 2015 року; Закон України "Про внутрішній водний транспорт", а також ряд інших нормативних актів, спрямованих на розвиток транспортної інфраструктури, підвищення якості транспортних послуг з перевезення пасажирів і вантажів, забезпечення транзиту й виконання інших транспортних функцій [4, с. 50].

Щодо самих механізмів державного управління і регулювання економічного розвитку транспорту в Україні, то вважається, що він є достатньо відлагодженим (Кабмін, міністерства, відомства, підприємства).

Питання лише у подальшому посиленні його дієвості і ефективності.

Література

1. Валліуліна З. В. Транспортний сектор України в євро інтеграційних процесах / З. В. Валліуліна / Інвестиції: практика та довід. — 2015. — № 2. — С. 23–26.
2. Конверский А. С. Логистика. / А. С. Конверский. — К.: Ін. Юре, 1998. — 332 с.
3. Основи економіки транспорту: Підручник / Шелкунов В. І., Кулаєв Ю. Ф., Зайончик Л. Г., Загорулько В. М. та ін. — К.: Кондор, 2011. — 392 с.
4. Прейгер Д. Транспортна інфраструктура України: стан і проблеми посткризового розвитку / Д. Прейгер / Економіка України, 2011, № 6. — С. 50–58.
5. Прокопчук Н. А. Розвиток потенціалу транспортної системи України (на прикладі автомобільного комплексу) / Дис. докт. філософії в галузі економіки. — К., 2012. — 199 с.

С. Я. ХВАЛЬКО
викл., УАІМВЛ МАУП

ЕВОЛЮЦІЯ СЛЕНГУ В ДІЛОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ЗБАГАЧЕННЯ ЧИ НЕБЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ?

Трансформація будь — якого суспільства шляхом модернізації може бути успішною, коли забезпечується гармонійне поєднання національного і вселюдського, спадковості і змінності в його розвитку. В цьому процесі важливо культивувати власні національні вартості, розкривати глибини, потенції українського духу і, водночас, здатність засвоювати духовні багатства інших народів. Зазначене також дозволяє прискорити саморозвиток мови як частини матеріальної і духовної культури.

Приклади подібного прогресу, який досить впевнено триває і по цей день, можливо відстежити на базі такого мовного явища, як сленг. В історії його розвитку на теренах сучасної України впродовж ХХ сторіччя виокремлюють три бурхливі хвилі: 1) 20-ті роки — перша хвиля сленгування, джерелами якої вважають революцію та громадянську війну з її наслідками: мова учнів, підлітків та молоді забарвилася безліччю “блатних” слів, запозичених у приїжджих; 2) 50-ті роки — друга хвиля, пов’язана з появою “стиляг”, які вважали еталоном життя американський спосіб та мали відповідні атрибути; 3) 70–80-ті роки — третя хвиля з’являється в період “застою“, виникнення різних неформальних молодіжних рухів і “хіпуючої” молоді, що створило свій “системний” сленг як мовний жест протистояння офіційній ідеології.

На даний час стрімкі темпи розвитку цивілізації торкаються й системи лексичних одиниць. Постійне удосконалення нанотехнологій породжує нові професії, які, в свою чергу, є джерелом виникнення відповідних сленгових запасів, що проникають вже навіть у ділову українську мову, мову професійної лексики. Сленг найбільш жваво реагує на всі події в житті. Він підхоплює і конкретно відображає такі явища, і сам змінюється в процесі їх перетворень. Це дає підставу назвати ХХІ ст. четвертою хвилею розвитку сленгу в історії України.

Проте, на даному етапі формування лінгвістики сленг, як динамічний процес, становить собою недостатньо вивчене явище, тому потребує, на думку українських вчених В. Балабіна, У. Потятиник та ін., дослідження його особливостей, місця в структурі сучасної української мови.

В працях І. Арнольд, А. Баррера, В. Бурка, В. Вілюмана, І. Гальперіна, Ч. Лиленда, М. Маковського, Г. Менкена, Е. Патріджа, Т. Соловьйової,

С. Флекснера, Ч. Фрімана, В. Хомякова та ін., де досліджуволось функціонування сленгу, доведено, що поряд з терміном "сленг" мали місце й інші подібні за значенням:

- **арго**: вокабуляр якоїсь вузької соціальної чи професійної групи, штучно створювана з метою мовного відокремлення; відзначається головним чином наявністю слів, незрозумілих для сторонніх; професійний жаргон волоцюг, злодіїв та інших суспільних груп;
- **вульгаризм:** грубе і не прийняте в літературній мові слово, неправильне за формою вираження, що, зазвичай, не вживається освіченими людьми в суспільстві, а використовується людьми низького соціального статусу: засудженими, торговцями наркоманами;
- **жаргон**: мова якої-небудь соціальної групи, насичена словами та висловами, які притаманні лише цій групі і незрозумілі іншим людям;
- **кент**: технічний термін для позначення вокабуляра представників злочинного світу; має обмежений ареал поширення порівняно зі сленгом, оскільки ті, хто послуговуються ним, зацікавлені у збереженні секретності свого мовного коду, тобто сленг універсальний, у той час як кент соціально і професійно обмежений;
- **колоквіалізм**: загально родова група слів, що позначає повідомлення як неформальне, неофіційне та розмовне, і містять у своєму складі сленг, жаргонізми, вульгаризми та діалектизми.

Надалі етимологія доводить, що з часом межа між цими поняттями стерлася і вони набули синонімічних ознак. Для більш чіткішого їх розуміння нагадаємо хронологію версій тлумачень сленгу:

1) від англ. sling (метати, кидати) — говорити щось буйне і образливе (у таких випадках згадують архаїчне to sling one's jaw);
2) від англ. slanguage, причому початкова буква s ніби додана до language в результаті зникнення слова thieves — йдеться про злодійську мову thieves' language;
3) від англ. language of low or vulgar type (мова низького стилю) — з цим значенням був засвідчений вперше письмовий термін "сленг" у 1756 році;
4) від англ. the cant or jargon of a certain class or period — з 1802 року під цим терміном розуміють "жаргон певного класу або періоду";
5) від англ. language of a highly colloquial type, considered as below the level of standard educated speech, and consisting either of new words or of current words employed in some special sens — з 1818 року під сленгом почали розуміти "мову високого розмовного типу, нижчого за рівень стандартної освіченої мови, із нових слів, або слів, які вжиті в певному сенсі";
6) в 1850 році цей термін поширився як позначення "незаконної" просторічної лексики. В цей же час з'являються синоніми слова slang — lingo, що використався переважно в нижчих шарах суспільства, і argot — що віддавався перевазі кольоровим населенням.

Звичайно, з точки зору наукової методології цінність таких визначень обмежена, хоча зрозуміло, що сленг вважався мовою простолюддя і основою поповнення національного тезаурусу, проте в 1785 році англійський вчений Френсіс Гроуз ввів термін сленг як синонім для кент у свій знаменитий словник "низької" мови.

Поступово з'являються наукові визначення сленгу:

1) "сленг — слова або вислови, які використовують люди деяких професій чи класових прошарків; традиційно протистоїть офіційній загальноприйнятій мові й до кінця зрозумілий лише представникам порівняно вузького кола осіб, які впровадили в мову слово або вислів" (5);
2) "...сленг — міський соціолект, виниклий з арґо різних замкнених соціальних груп (правопорушників, крамарів, ремісників, в'язнів ... як емоційно забарвлена лексика низького й фамільярного стилю, поширена серед соціальних низів і певних вікових груп (ремісничої, шкільної молоді) міст" (2);
3) "...сленг — це відносно стійкий для певного періоду, широко споживаний, стилістично маркірований (понижений) лексичний пласт ..... що входить в літературну мову, вельми неоднорідну по своїх витоках, ступені наближення до літературного стандарту, що володіє пейоратівною експресією" (4);
4) "сленг — розмовний варіант професійної мови; елементи розмовного варіанту тієї або іншої професійної або соціальної групи, які, проникаючи в літературну мову ... набувають в цих мовах особливого емоційно-експресивного забарвлення" (1).

Відрізняється від них пояснення "Великого енциклопедичного словника" (1998 р.): сленг — те ж, що й жаргон, тобто, сленг оголошується синонімом жаргону. Прирівнює сленг з жаргоном і арго "Словник-довідник лінгвістичних термінів" (1985 р.): сленг слова й вирази, що вживаються особами певних професій чи соціальних прошарків: сленг моряків, художників.

На теперішньому етапі свого розвитку саме термін сленг "виборює" першість у вживаності. Особливо це стосується української мови. В Україні ще в першій половині XIX ст. відбулися окремі дослідження, присвячені особливостям професійної мови жебраків, злочинців, військових, ремісників і робітників. Проте, ці праці були поодинокими, мали вигляд часто дуже коротких в жанрі інформаційної журналістики заміток і розвідок. Щоправда, вже починаючи з 60-х рр. XIX ст., з'являються дослідження з мовного аналізу лексики соціальних діалектів, переважно жаргонів. Як правило, вони носили описовий характер. Це, зокрема, студії, що стосувалися вивчення мовлення українських злодіїв (П. Петров), жебраків (К. Студинський, В. Боржковський, Ф. Николайчик, В. Гнатюк) та молоді (К. Широцький, В. Щепотьєв).

Активне вивчення особливостей професійного мовлення і вживання в ньому сленгу розпочинається з другої половини XX ст. та набуває значного розвитку наприкінці минулого століття. У 60–80-х рр. XX ст. лексику субстандартних мов вивчали О. Горбач і Й. Дзендзелівський. На цей же час

припадають і перші теоретичні роботи, присвячені проблемі тлумачення термінів “арго”, “жаргон” і “сленг”. Значний внесок у її розв’язання зробили В. Балабін, В. Винник, С. Єрмоленко, Т. Ілик, Є. Кротевич, І. Олійник, С. Пиркало, Л. Ставицька. Їх праці доводять, що сучасна сленгова лексика — утворення, яке вже не вульгаризує мову, а, навпаки, в деякій мірі є необхідною частиною цієї системи. Це дозволяє констатувати, що сленг є динамічною одиницею, яка постійно функціонує і навіть, еволюціонує.

В *табл. 1.* представлено приклади вживання сленгу в мові XXI ст., відносно сфери використання.

Таблиця 1

Сфера використання		**Сленг**	**Правильна версія**
1		2	3
1. Емоції, реакції та оцінка дійсності:	привітання та прощання:	Хай Хеллоу Бай	Ні Hello Buy
	вираження згоди або відмова:	Окей Ноу	Ok No
	подяка або вибачення:	Тхенкс Сорри	Thanks Sorry
	вираження ступеня задоволення:	Супер Файн Зе бест Кул Крейзі	Supper Fine The Best Cool Crazy
2. Предмети повсякденного вжитку:	одяг, взуття, побутові речі, продукти харчування:	найки боді топік тренди фаст-фуд	Nike body top trends fastfood
	гроші:	мані еврики бакси	money euros backs
3. Культура:	різноманітні стилі музики:	Попса Електро Техно Хард-рок Андер Граунд	Pop music Electro music Tictonic Hard Rock Under Ground
	різноманітні стилі субкультури:	репер еммо	rep emmo
	видовищні заходи, концерти:	пати фест батл корпоротив фаєр-шоу	party Fest battle To corporate Fire-show

Закінчення табл. 1

1		2	3
	кіно, музика, мода, телебачення:	шоу-біз м'юзік холл супер стар Юкрейніан Фешн Вік Файна Юкрайна Камеді Клаб Фентазі фейк стайл	Show-business Music Hall Super Star Ukrainian Fashion Week Fine Ukraine Comedy Club Fantasy fake style
4. Комп'ютерні технології		і-нет ноут браузер погуглити чатитись аська фейсбук скайп он-лайн форум дрова вінда біт постити	i-net notebook browser Google to chat ICQ Facebook Skype On-line forum drivers Windows Bit To post
5. Професії		**хедхантер** ейчар ді-джей ем-сі пі-джей сек'юріті боді гард адмін т'ютор мерчик піарщик файндрайзер дауншифтинг стартап рекру́тинг фрілáнсер блогер коучинг	Executive search HR DJ MC PJ Security Body guard Administrator Tutor Merchandiser PR manager Fundraiser Downshifting Startup recruit freelancer blogger coaching

Отож, можна зробити висновок, що практично кожна група людей, яких об'єднують спільні інтереси, має свій особливий тип мовлення, що реалізується у сленгових новоутвореннях. На початкових стадіях сленг був поширений серед елементарних вигуків, привітань та прощань, пізніше функціонував в сфері комп'ютерних технологій, а на даний час, пройшовши певний процес вдосконалення, набув більш складного характеру, поширився майже у всіх професійних сферах.

Якщо раніше проводились дискусії про правильність змісту наповнення сленгу (тобто, чи включати в нього лише іронічні слова, які є синонімами літературних еквівалентів, чи всю нестандартну лексику, використання якої засуджується в громадянстві освічених), то зараз з'являється така лексика, без якої просто не може обійтись ділова українська мова. Ця сленгова лексика сприяє більшому взаєморозумінні під час спілкування, служить для чіткішого вирсловлення думки, надає діловій мові привабливості.

В нашій мові спостерігаємо в основному зовнішнє (англомовне), а внутрішнє (україномовне) виражається слабше (кориш, банкуєш, кер, каб, кроси і т. п.). Така однобока орієнтація може бути небезпечною. Необхідна взаємодія з якомога ширшим колом культур, що дасть можливість уберегти мову від розчинення в якійсь одній культурі, отже, і в нації.

Таким чином, сленг у діловій українській мові слід розглядати як повноцінний елеент мовного простору, що займає свою нішу у кадастрі національної мови. Але не всі його лексеми збагачують її словник. Потрібно виокремити усе, що увиразнює наше мовлення, збагачує, а не засмічує. Завдання українців творити ділову мову самостійно, а не калькувати її за чиїмись зразками. Навіть, не зважаючи на те, що ми європейська нація, перш за все — ми українці і маємо свою культуру, звичаї, традиції, які повинні оберігати. Українська ділова мова є із засобів засобом побудови нових відносин, вагомих для розвитку країни, і тут доцільно користуватися власними.

М. Е. ЧАВЕС
докторант, МАУП

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ СВІДОМОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ ЯК ВАЖЛИВІША УМОВА ЇХ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сучасне виробництво товарів і послуг великою мірою обумовлене тим, у який спосіб, за рахунок чого і як формується попит. Тобто, при розгляді проблем, пов'язаних з практичним споживанням, мабуть найсуттєвіше значення мають особливості поведінки споживача. Хоча ці проблеми розглядаються багатьма дослідниками — П. Банщиков і Н. Задорожна; Р. Батра, Дж. Майерс, Д. Аакер; Н. Богомаз; Ж. Джобер; С. Девис, А. Зозульов; В. Ільїн, Ф. Котлер, Г. Амстромг, Д. Сондерс, В. Вонг; М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедуорі; Е. Райс, Дж. Траут; К. Холл, Г. Ліндсей; Л. Хьелл, Д. Зіглер; Г. Черчилль; Д. Едванс, Б. Берман та багато інших, за основу маємо брати, на наш погляд спеціальні праці українського (м. Київ) економіста О. В. Зозульова, і, найперше, його навчальний посібник "Поведінка споживачів. — К., 2004. — 365 с." [2].

Як і багато інших економістів, О. Зозульов виділяє головним чином три класи моделей поведінки споживачів:

а) традиційні. Як правило вони пов'язані з тим, що поведінка споживача розглядається безвідносно до його потреб;

б економіко-поведінкові моделі (behavioral economics). Основоположником описання таких моделей вважають Д. Катона. Він вважав (після Другої світової війни), що поведінка споживача визначається (обумовлюється) головним чином загальним економічним кліматом в країні, а також особистісним станом (становищем) конкретного споживача. За Д. Катоном модель економічної перспективи виглядає так [Там само, с. 238]:

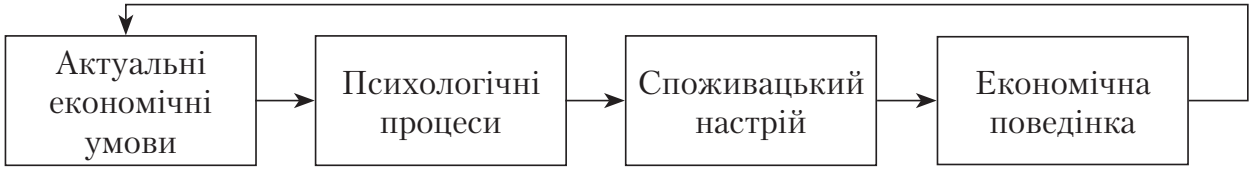

Моделей такої поведінки багато. Обмежимося лише їх переліком та виокремленням найпомітніших рис (особливостей):

а) модель Говарда-Шепта. Виділяється три стадії прийняття рішень про придбання будь-чого: загальне вирішення проблеми; конкретне вирішення проблеми; відповідна реакція;

б) модель Ф. Нікосія. Суть моделі: компанія діє на своїх клієнтів завдяки маркетингу (комунікацій), а споживачі (покупці) діють на компанію шляхом "відповідей придбанням";
в) модель Енджела-Коллата-Блекуелла. Придбання має шість вертикально організованих частин: процес прийняття рішень; інформаційний вхід; обробка інформації; оцінка товару і марки; загальні мотиваційні впливи і вплив зовнішнього середовища;
г) модель Беттмана. Вважається однією із найбільш сучасних. Суть її в тому, що споживач, мовляв, має обмежені можливості в інформації і тому його рішення багато в чому прості за своєю стратегією;
д) модель Шета (сімейне рішення про придбання будь-чого). Сім'я розглядається як самостійна одиниця, що приймає рішення про купівлю (придбання). Шета виділяє сім факторів, які визначають чи буде прийняте рішення незалежно чи спільно: соціальний клас, спосіб життя, етап життєвого циклу сім'ї, ризик, що сприймається, важливість придбання та фактор часу;
е) модель Шета-Ньюмана-Гросс. Ця модель вважається найпростішою. В її основі знаходяться три обставини: а) вибір споживача обумовлений найбільшою і обмеженою кількістю споживчих цінностей, пов'язаних з товаром; б) споживчі цінності незалежні.

Усі перераховані моделі споживання мають дещо спільне, що базується на психолого-поведінкових реакціях людини, яка бажає щось придбати (спожити).

Споживачі є різні, а тому і моделі їх поведінки різняться.

В сучасному маркетензі є обґрунтовані декілька основних моделей саме індустріальних споживачів в залежності від їх поведінки при придбанні товару. Тут найпомітнішою є модель Байгріда. За цією моделлю покупець здійснює придбання товару в шість послідовних етапів: усвідомлення і виявленні потреби; визначення характеристик товару (послуги) для задоволення потреби; пошук та ідентифікація постачальників; оцінювання варіантів купівлі, аналіз пропозицій, проведення попередніх переговорів; вибір постачальника чи декількох постачальників; оцінювання результатів купівлі.

Інші моделі поведінки споживачів виглядають так.

• модель Шета. Згідно з цією моделлю, виділяються дві основних групи факторів. 1) очікуванням працівників закупівельного центру або служби закупівель, які визначаються персональними особливостями і особистісними рисами, компетентністю працівників, різноманітними джерелами інформації, процесом активного пошуку інформації, задоволеністю від попередніх закупівель, виявленими порушеннями тощо. Також можуть спостерігатися відмінності в очікуваннях користувачів, інженерів, технічних працівників закупівельного центру чи служби закупівель; 2) конфліктам та їх подоланням в процесі прийняття колективного рішення. У промисловому середовищі конфлікти, які виникають у зв'язку з різними поглядами працівників щодо тих чи інших товарів (послуг), очікуваннями від певних товарів (послуг),

торгових марок, постачальників та ін., часто приводять до активного пошуку нової інформації, джерел постачання, постачальників, глибшого аналізу нової та наявної інформації, варіантів купівлі тощо.

Зазначені дії ведуть до вирішення конфлікту такого типу, інколи конфлікти є наслідком значних розбіжностей щодо кінцевої мети і цілей купівлі товарів чи послуг. У такому разі долати їх необхідно шляхом домовленостей і компромісу.

• модель Прокопенко-Троян. В цій моделі автори виділяють маркетингові стимули за слідуючою системою:

• модель І. Альошиної. Така модель включає ті ж самі елементи, що й модель поведінки індивідуального споживача, але зміст цих елементів має певну специфіку. Ядро моделі поведінки організаційного споживача становить аналог життєвого стилю індивіда — *організаційний стиль* — спосіб життя організації, який відображає і формує її потреби та відносини, що впливають на прийняття рішення про покупку. На думку російської дослідниці І. Альошиної, організаційні стилі можуть мати істотні відмінності. Також організаційні стилі періодично можуть змінюватися — в міру зростання, злиття або поглинання, зміни соціально значущого статусу (місії) організації, її цілей і стратегій їх досягненні [1].

Поведінка споживача може бути спеціально змодельована у відповідності із взаємодією певних етапів-складових. Вони такі:

- наміри покупця здійснити покупку;
- вибір джерела купівлі;
- розташування магазину;
- магазинне середовище [5, с. 69].

Споживацька поведінка, як зазначалося, формується під впливом достатньо великої кількості компонентів, а тому виділяють і декілька основних типів споживацької діяльності. У Соломона, Майкла Р., наприклад, їх чотири:

1. Споживання як переживання. Йдеться про відповідні емоційні, естетичні реакції людини, що відповідним чином реагує на придбання товару (послуги).
2. Споживання як інтеграція. Це своєрідна інтифікація людини з групою, із суспільством. Наприклад, як знак солідарності із улюбленою спортивною командою, люди займаються придбання її символіки.
3. Споживання як відповідна класифікація. Це — дії, мета яких продемонструвати свій зв'язок з об'єктами споживання.
4. Споживання як певна гра. Споживачі використовують об'єкти споживання з тим, аби взяти участь у спільних переживаннях і емоційно злитися з групою [6, с. 43–44].

Безумовно, "класичною" визнати таку класифікацію досить складно, однак центральне, що в даному випадку береться за основу — це психологічні фактори поведінки споживача.

Споживач товарів чи послуг у торгівлі йменується "покупцем". При цьому покупці є різні, їх, головним чином, класифікують так:

- потенційний покупець (особа, що зацікавлена у придбанні товару, покупці);
- відвідувач (особа, що побувала у місці торгівлі бодай один раз);
- власне покупець (особа, що здійснює акт придбання будь-чого хоча б раз на рік);
- клієнт (особа, що здійснює придбання товарів, послуг регулярно);
- прихильник (особа, що спонукає інших до придбання якогось товару).

На споживанні суттєво позначається життєвий стиль споживачів. Такий стиль предметно вивчають надто великі фірми, навіть цілі інституції. Так, однією з цікавих є модель VALS (valnes and lifestyles — цінності і життєві стилі), що була розроблена Стенфордським (США) дослідним інститутом (SRI) у 1978 році, а також її модифікація — модель VALS-2, розроблена SRI у 1989 році. За цією моделлю американські споживачі були поділені на дев'ять сегментів, об'єднаних у три слідуючі групи:

1. Споживачі, які керуються нестатками. Це — найменш забезпечені люди, що намагаються пристосуватися до різних, в тому числі і найскладніших ситуацій:
2. Споживачі, що найперше керуються різними внутрішніми факторами. Це — соціально свідомі люди, експериментатори, самодостатні, інтегратори. Такі люди при виборі цінності чи послуги, користуються внутрішніми переконаннями;
3. Споживачі, для яких вирішальними в діях (вчинках, споживанні) є зовнішні фактори. Для них, зокрема, досить часто є вирішальною точка зору, думка інших людей (до них часто відносять до 70 % споживачів).

Український соціолог О. Соснюк небезпідставно стверджує, що знання потреб споживачів є ключем до розуміння і прогнозування їх поведінки [7], а його українська співвітчизниця І. Лилик взагалі вважає, що свідомого споживача варто поціновувати не інакше як "нову маркетингову цінність [4, с. 63]. Вона, зокрема, пише: "Розвиток маркетингу призводить до змін у маркетингових пріоритетах та формування нових цінностей. Еволюція сучасної ринкової економіки змінює роль споживача. З об'єкту дослідження та задоволення його потреб він набуває статусу суб'єкта активної взаємодії з державою, виробником, продавцем та виконавцем послуг. Споживач, з одного боку, голосує своїм гаманцем за товар, надаючи гроші для розвитку бізнесу, а з іншого боку — потребує захисту суспільства для того, щоб робити свідомий вибір, впливати на якість товарів та їхню ціну.

На порядку денному стає необхідність розуміння ролі споживача в умовах зародження маркетингово-орієнтованої економіки, розуміючи під цим таку економіку, де налагоджений механізм інтерактивного спілкування споживача та виробника. Ознаками такої економіки є маркетингова орієнтація підприємств, наявність розвинутих консюмеристських організацій, нормативно-правове забезпечення прав споживачів, саморегулівна та самоврядна діяльність фахових організацій з власними стандартами діяльності, в яких відповідними статтями захищені права споживачів" [Там само]. Обов'язковою умовою маркетингово-орієнтованої економіки є наявність свідомого споживача товарів, послуг та робіт, що став новою маркетинговою цінністю ринкової економіки і основою для просування маркетингу на всіх щаблях суспільства. ООН дає визначення свідомого споживача як людини, готової робити вибір на підставі інформації про якість та безпеку товарів, а також має можливості активно захищати свої права.

Література

1. Алешина И. В. Поведение потребителей / И. В. Алешина. — М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. — 311 с.
2. Зозулев А. В. Поведение потребителей: учеб. пособие / А. В. Зозулев. — М.: Прогресс, 2004. — 364 с.
3. Ларіна Я. С. Поведінка споживача: навч. посіб. / Я. С. Ларіна, А. В. Рябчик. — К.: ВЦ "Академія", 2014. — 224 с.
4. Лилик І. Свідомий споживач як нова маркетингова цінність / Маркетинг в Україні / І. Лилик. — 2011. — № 5–6. — с. 63–66.
5. Прокопенко О. В., Троян М. Ю. Поведінка споживача: Навч. посіб. / О. В. Прокопенко, М. Ю. Троян. — К.: Центр учбової літератури. — 2008. — 176 с.
6. Соломон М. Р. Поведение потребителя: Искусство и наука побеждать на рынке: Пер. с англ. / М. Р. Соломон. — СПб.: "Диа Софт ЮП", 2003. — 784 с.
7. Соснюк О. Знание потребностей потребителей является ключом к пониманию и прогнозированию их поведения — Маркетинговые исследования в Украине / О. Соснюк / — 2004. — № 3. — с. 20–23.

І. Д. ЮНИК
ст. викл., УАІМВЛ МАУП

МОТИВАЦІЯ У ФОРМУВАННІ ФАХОВИХ КОГНІТИВНИХ УМІНЬ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Сучасна цивілізація вступила у принципово нову стадію свого розвитку — інформаційну. Суттєве збільшення обсягу інформації потребує створення інноваційних технологій її сприйняття, обробки, збереження та застосування. Такі цивілізаційні зміни передбачають відповідну переорієнтацію педагогічної науки на пошуки ефективних форм і методів підготовки майбутніх перекладачів з урахуванням вимог багатомовного комунікативного світового простору.

Саме тому упродовж останніх десятиліть науковці спрямовують свої зусилля на вивчення процесів оволодіння інформацією в аспекті триєдиної структури "знання-уміння-навички". Існують різні методологічні позиції щодо алгоритму означеного процесу, які характеризуються:

- послідовним переходом знань в уміння, а потім у навички (О. Арделян, О. Падалка, А. Петровський, Н. Тализіна, М. Шварц та ін.);
- відносно самостійною системністю умінь і навичок, котрі формуються за власними психологічними законами (Л. Вовк, Н. Захарова, О. Люблінська, В. Орлов, Г. Щукіна та ін.);
- розглядом умінь як суми накопичених знань та системи навичок (О. Бугрій, П. Гусак, Н. Левітов, Б. Ломов, К. Платонов та ін.);
- побудовою алгоритму "уміння → навичка → складне уміння" (Г. Дзіда, В. Паламарчук, Т. Петрунова, П. Скворцов, Д. Толлінгерова та ін.).

Незалежно від наявності різних методологічних позицій щодо вивчення процесу оволодіння інформацією, науковці сходяться на думці, що навичкам як автоматизованим діям властиві стереотипність і важкозмінність, а умінням — гнучкість і усвідомленість. Уміння й навички завжди взаємопов'язані зі знаннями, оскільки від опори на теоретичні знання залежить їх міцність. Саме тому в процесі оволодіння інформацією доцільно розглядати не лише уміння та навички, кількість та якість знань перекладачів, а й арсенал засобів їх активного здобуття і використання в умовах сучасного інформаційного простору, який зазвичай потребує змінності й творчого підходу до вирішення завдань.

Теорія і методика професійної освіти має суттєві надбання щодо цілеспрямованого формування загальних умінь у процесі навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. Значно менше розроблено проблему розви-

тку їх когнітивних умінь. Дослідженню зазначеного феномену присвячені лише праці І. Забродіної, А. Маркосян, Н. Шолохова, D. Bernstein, L. Penner, A. Clarke-Stewart, E. Roy та ін.

Разом з тим, аналіз науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми, а також вивчення практичного досвіду перекладацької діяльності дозволяє зробити висновок, що дефініція поняття "когнітивні уміння" все ще не є сталою, оскільки в рамках пізнавальної діяльності також виділяють пізнавальні уміння, дослідницькі уміння, гностичні уміння. Окрім цього, у надбаннях педагогічної науки залишаються не висвітленими питання змісту та структури поняття "фахові когнітивні уміння перекладачів", а також специфіки їх цілеспрямованого формування у процесі професійної підготовки. Натомість, у теорії і методиці професійної освіти простежується інформація, що саме від фахових когнітивних умінь перекладачів залежить результативність їх діяльності (В. Василенко, В. Комісаров, Д. Енсінгер, Н. Зінукова, Я. Левковська, Л. Поліщук, Т. Пушкар, Р. Тінслей та ін.).

На нашу думку, фахові когнітивні уміння перекладачів — це не вроджена, а набута універсальна система мисленнєвих дій, спрямованих на диференціацію узагальненого образу тексту оригіналу та його швидку і якісну конвертацію в іншомовні конструкти нового узагальненого образу.

Одним із найважливіших факторів впливу на формування фахових когнітивних умінь перекладачів є мотивація, тобто сукупність спонукальних факторів, задля чого визначається її активність до діяльності. До складу мотивації обов'язково входять мотиви — спонукальна причина дій і вчинків особистості. Їх основна роль полягає у створенні імпульсу та направленості до мети. При цьому мотиви завжди знаходяться у нерозривному взаємозв'язку з метою (внутрішньо-спонукальним мотивом). Чітке усвідомлення мети відіграє вирішальне значення при здійсненні будь-якої діяльності, зокрема при вивченні іноземних мов. Воно допомагає уникати нереалістичних очікувань і раціонально планувати свою майбутню діяльність, заздалегідь передбачивши можливі перешкоди та побудувавши систему проміжних цілей. Погоджуючись з цим, С. Занюк та Є. Ільїн наголошують, що усвідомлення проміжних цілей є сильним мотиваційним фактором.

Отже, у формуванні фахових когнітивних умінь перекладачів слід застосовувати вихідні положення психологічної науки щодо мотивації. Втім, потрібно враховувати, що мотивація не вичерпується сукупністю мотивів та метою, оскільки певний вплив чинять особистісні та ситуативні фактори. Саме тому інтенсивність актуальної мотивації залежить не тільки від сили мотиву, але й від дії її ситуативних детермінант, зокрема від складності завдань.

С. Занюк, Є. Ільїн, C. Cefai, K. Wentzel, A. Wigfield та інші науковці наголошують на необхідності виокремлення результативної і процесуальної мотивації. Так, якщо спонукальним чинником виступає не результат, а сам процес діяльності, котрий викликає задоволення від активності, то це свідчить про наявність процесуальної мотивації. Згадки про дію процесуальної

мотивації знаходимо і в працях з теорії та методики підготовки перекладачів. Зокрема, А. Шиба серед мотивів, характерних для опанування професії перекладача, виділяє комунікативний, лінгво-пізнавальний, країнознавчий та процесуальний, розуміючи під останнім позитивне ставлення до роботи. З. Підручна також вважає, що ефективним засобом забезпечення високого рівня мотивації студентів-перекладачів виступає формування мотивації, яка пов'язана із задоволенням пізнавальних інтересів.

Натомість, результативна мотивація пов'язана з окресленням мети, а також із вирішенням проміжних завдань. Саме тому результативній мотиваційній установці належить вирішальна роль у детермінації мотивації, особливо в ситуації, коли процесуальна мотивація викликає негативні емоції. У цьому випадку особливо важливими стають цілі та наміри, які визначають кінцеві й проміжні завдання діяльності, мобілізуючи енергетичний потенціал особистості.

На особливу увагу заслуговує і явище перемотивації (надмірної сили мотивації), з яким пов'язане збільшення рівня активності та напруження. Експериментально доведено, що внаслідок перемотивації якість діяльності спочатку покращується, втім, після досягнення найвищих показників починає поступово знижуватися. При цьому рівень мотивації, за якого особистість демонструє найвищу результативність діяльності, є оптимальним. Втім, варто зазначити, що даний "оптимум" є нестатичним: він буде різним для позитивної і негативної мотивації, у різних видах схвалення (словесному, матеріальному, символічному) тощо. Цей "оптимум" залежить від взаємодії чотирьох основних факторів: індивідуальних особливостей особистості; складності завдань; суб'єктивної оцінки ймовірності успіху; привабливості наслідків успіху.

В. Колєсніков, О. Леонтьєв, J. Mestre та інші науковці сходяться на думці, що одним зі способів уникнення "перемотивації" або підвищення рівня мотивації до потрібного рівня є корекція мотиваційної сили, котра здійснюється завдяки цілковитій самовіддачі особистості процесу діяльності. В даному випадку вирішальна роль належить співвідношенню між отриманою інформацією та уявленим образом майбутнього результату: занадто велика неузгодженість між ними чинить деструктивний вплив на процес діяльності, тоді як оптимальна неузгодженість, навпаки, стимулює пошукову активність особистості. В аспекті процесуальної мотивації особливого значення набувають вольові компоненти, оскільки уявлений образ майбутнього результату набуває спонукальної сили і стає метою, на досягнення якої спрямовуються дії особистості.

Узагальнюючи всю вищевикладену інформацію слід зазначити, що у формуванні фахових когнітивних умінь перекладачів доцільно враховувати вихідні положення психологічної науки щодо мотивації, а саме:

1) усвідомлення проміжних цілей є сильним мотиваційним фактором, який спонукає до якісного запам'ятовування та застосування сприйнятої інформації;

2) одним зі способів уникнення “перемотивації” або “недомотивації” є корекція мотиваційної сили, котра здійснюється завдяки цілковитій самовіддачі особистості процесу діяльності;
3) інтенсивність актуальної мотивації залежить не тільки від сили мотиву, але й від дії її ситуативних детермінант, зокрема від складності завдань;
4) результативній мотиваційній установці належить вирішальна роль у детермінації мотивації, особливо в ситуації, коли процесуальна мотивація викликає негативні емоції.

Література

1. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. / С. С. Занюк. — К.: Либідь, 2002. — 304 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. — СПб.: Питер, 2004. — 508, [4] с.
3. Шиба А. В. Формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інтерактивних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / А. В. Шиба. — Тернопіль, 2013. — 21 с.
4. Eichenbaum H. Learning and memory / Howard Eichenbaum. — New-York — London: W. W. Norton Company, 2008. — 438 p.
5. Psychology / [Bernstein D., Penner L., Clarke-Stewart A., Roy E.]. — [9th ed.]. — Wadsworth, Cengage Learning, 2012. — 944 p.

Ю. С. БЕВЗАН
студент 4 курсу, УІМВЛ МАУП

В. О. ТЬОРЛО
канд. е. н., проф. МКА

ВПЛИВ ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ФІРМ НА РЕФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Фармацевтична галузь входить до п'ятірки найприбутковіших галузей світової економіки. Згідно з даними компанії IMS health [5], за підсумками 2014 року обсяг світового фармацевтичного ринку склав 850 млрд 1180, а зростання за рік склало 15 %. Понад 85 % продажів фармпрепаратів зосереджено у США, Європі та Японії. Світове виробництво медикаментів є концентрованим — частка у 2014 на 10 лідерів фармаринку припадало близько 44 % його обсягу.

Відповідно до даних, опублікованих на сайті Державного комітету статистики, об'єм фармацевтичної продукції в Україну в січні 2015 р. скоротився на 27,7 % порівняно з аналогічним періодом 2014 р. і склав 73,2 млн дол. США. Проте в загальному об'ємі імпорту в Україну, частка імпорту фармацевтичної продукції збільшилася до 3,6 % (з 2,2 % в січні 2014 р.).

Для дистриб'юторів девальвація національної валюти значним чином вплинула на поставки лікарських засобів. Так, вже в листопаді 2014 р. об'єм ввезення лікарських засобів в грошовому виразі при перерахунку на доларовий еквівалент зменшився на 17,5 % в порівнянні з листопадом 2013 р. та склав 149,0 млн дол. США.

Діяльність фармацевтичного сектора економіки регулюється спеціальним законодавством про лікарські засоби, основною метою якого є забезпечення доступу населення до ефективних, безпечних і якісних ліків та своєчасного надання йому об'єктивної та доступної інформації про них. Відповідні завдання знаходять своє відображення в законах і нормативних актах з лікарських засобів, зокрема в відомчих актах, основні положення яких спрямовані на забезпечення безпечності, ефективності і якості лікарських засобів, що виробляються, імпортуються і поширюються на ринку, а також їх доступності для широких верств населення. ТОВ "Текам Плюс" є однією з провідних фармацевтичних компаній Туреччини. На сьогоднішній день головний офіс компанії знаходиться в Стамбулі.

Представництво “Текам Плюс” на ринку України на сьогодні є однією з провідних іноземних компаній, яка постачає в нашу державу низку якісних та інноваційних лікарських препаратів. Ключовим напрямком діяльності компанії є імпорт сучасних, якісних і ефективних ліків для забезпечення більш тривалого та продуктивного життя людини.

Продукція “Текам Плюс” представлена 30-ма препаратами, більшості яким поки що немає аналогів на українському ринку. Новий напрямок — препарати для ветеринарії. Стратегія корпорації в цій сфері полягає в забезпеченні ветеринарної медицини високотехнологічними, ефективними та безпечними лікарськими препаратами і розробці нових препаратів, орієнтованих на потреби фахівців галузі.

За сучасних умов демонополізації зовнішньоторговельної діяльності окреме підприємство є основною ланкою зовнішньоекономічного комплексу країни. Згідно чинного законодавства підприємство має право визначати форми, методи та об’єм роботи на зовнішньому ринку. Стосовно фармацевтичного підприємства його організаційна структура управління зовнішньоторговельної діяльності повинна визначатися тими цілями та завданнями, які закріплені в його статутних документах. Слід зазначити також, що структура організації зовнішньоторговельної діяльності у фармацевтичній компанії залежить від обсягів експортно-імпортних операцій з лікарськими засобами та виробами медичного призначення.

Після проведення дослідження ефективності імпортної діяльності “Текам Плюс”, виявилося, що в аналізованому періоді вона склала 98 %, що на 20 % більше ніж в базовому році. Це зумовлено тим, що збільшився прибуток від імпортних операцій на 8223,545 грн. і знизилися витрат на імпортні операції на 7230,483 грн., що становить 11 %.

Прибуток від імпорту зріс на 1101,264 грн., що становить 15 %. Незначне зростання прибутку від імпорту, пов’язане з зменшенням виручки від імпорту на 1003,499 грн. і підвищення середньої ціни на 0,541 грн. Кількість імпорту також зменшилась в аналізованому періоді на 204,641 грн. при невеликому збільшенні середньої ціни.

Успішна імпортна діяльність “Текам Плюс” повинна базуватись на інноваційному портфелі, який містить близько 20 препаратів, розрахованих для впровадження протягом 2–4 років. Існують різні підходи до формування асортименту закордонних виробників ліків. Сьогодні найбільш перспективним шляхом для них визнано впровадження нових генетиків після закінчення терміну патентного захисту на оригінальні препарати.

Для оптимізації асортименту в “Текам Плюс” варто розробити концепцію асортиментної політики, програму закупівлі товару, рекомендації щодо стандартів асортименту аптечної мережі, програму впровадження нових препаратів та цільового позиціонування товару.

Для покращення збутової функції “Текам Плюс” варто звернути увагу на співпрацю з Інтернет-аптеками, які в свою чергу набувають все більшого розповсюдження, оскільки мають низку переваг, серед яких зручність замовлення.

Література

1. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 № 959-XII, Відомості Верховної Ради України, 1991, № 29, ст. 377.
2. Закон України “Про лікарські засоби” “ // газета “Голос України”, 1996.
3. Сіденко В. Зовнішньоекономічні відносини України: проблеми реформування // Вісн. НАН України. — 2014. — № 11–12. — С. 20–26.
4. Всесвітня організація охорони здоров’я. — Режим доступу: http://www.who.int/ru/
5. Організація виробників лікарських засобів. — Режим доступу: http: // www.imshealth.com

К. Й. ВИШОМІРСЬКА
магістрант, МАУП
науковий керівник — Тьорло В. О., канд. е. н., проф. МКА

ЗНАЧЕННЯ ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ ЕЛЕКТРОТЕХІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ СТАБІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності будь-якого промислового підприємства є складним процесом визначення і встановлення його зв'язків з іншими суб'єктами господарювання, що перебувають у інших країнах. Цей процес полягає в реалізації вибраних цілей і в спробах досягти бажаного стану взаємин з оточенням, тобто зарубіжними діловими партнерами, за допомогою розподілу ресурсів, який дозволяє ефективно і результативно функціонувати як всьому підприємству, так і його окремим підрозділам.

На сучасному етапі розвитку експортної діяльності суб'єктів господарювання України можна визначити значну кількість проблем, що потребують вирішення і уповільнюють її ефективний розвиток.

До них відносяться:

- впровадження інноваційних проектів, які дозволять більш економічно використовувати ресурси;
- підвищення якості продукції і послуг, а також ефективність здійснення експортної діяльності;
- зростання якості продукції до європейських стандартів, впровадження і розвиток унікальних виробництв на основі використання науково-технічного потенціалу, його залучення у пріоритетні види і сфери діяльності;
- збільшення ринків збуту продукції, освоєння нових сегментів зовнішнього ринку, оптимізація зовнішньої торгівлі шляхом удосконалення структури експорту та імпорту;
- удосконалення системи заходів щодо налагодження відносин з країнами-партнерами, укріплення іміджу підприємства;
- формування розвинених інформаційних систем задля інформування іноземних партнерів про потенційні можливості.

Згідно статистичних даних в Україні у 2014 році налічувалось 52 підприємства-виробники кабельно-провідникової продукції, у т. ч. 11 підприємств, які випускають електричні проводи та кабелі на напругу біль-

ше 1000 вольт, серед яких провідними є ТОВ Виробниче підприємство "Електро-техніка" (м. Запоріжжя), ТОВ "Азовкабель-Донелектро" (м. Бердянськ), ПАТ "Завод "Південкабель" (м. Харків).

Виробниче підприємство "Електротехніка" має майже 20-ти річну історію успішного функціонування на ринку кабельно-провідникової продукції.

Продукція підприємства відома як в Україні, так і зарубіжних країнах. У перелік продукції, що виготовляється підприємством входять: дроти настановні, в тому числі і зниженої пожежонебезпеки, силові і контрольні кабелі, кабелі зниженої пожежонебезпеки, проводи самонесучі ізольовані для повітряних ліній електропередач, неізольовані дроти для ЛЕП, силові самонесучі дроти, дроти побутового призначення, а також мідний і алюмінієвий дріт, шнури, телефонні дроти тощо.

Запропонована система формування механізму управління зовнішньоекономічної діяльності є більш ефективною, адже враховує ширше коло факторів впливу ніж в діючому варіанті в ВП "Електротехніка". У силу того, як у процесі формування механізму проявляються конкретні альтернативи, приховані можливості можуть поставити під сумнів обґрунтованість первісних напрямів захоплення зовнішнього ринку. Тому успішне використання механізму неможливо без зворотного зв'язку, що дає йому можливість адаптуватися до мінливості умов господарювання на ринку.

Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності для ВП "Електротехніка", є одним з першочергових завдань.

У зв'язку з тим, що ВП "Електротехніка" є експортно орієнтованим підприємством, виробництво продукції якого націлене на зовнішній ринок більш як на 50 %, підприємство має приділити особливу увагу зменшенню витрат, підвищенню конкурентоспроможності, розвитку експортного потенціалу. Це дозволить більш ефективно використати можливості експортної діяль-ності підприємства в майбутньому.

Господарська діяльність ВП "Електротехніка" протягом 2011–2014 рр. була прибутковою та рентабельною. Проте у 2013–2014 рр. було зафіксовано поступове зниження рівня ефективності його діяльності. Відповідно до змін обсягів реалізованої продукції, змінювалась загальна собівартість реалізованої продукції, яка у 2013 р. склала 125006 тис. грн. (139,3 % від рівня 2011 р.), та 93076 тис. грн. у 2014 р. (74,5 % від рівня 2012 р.). У складі операційних витрат відбувались як позитивні зміни, так і негативні. Зокрема адміністративні витрати зменшились на 436 тис. грн. у 2013 р. Проте у 2014 р., незважаючи на зменшення обсягів реалізації, знов зросли на 147 тис. грн. Витрати на збут мали однозначну тенденцію до зростання. Інші операційні витрати у 2013 р. Зменши-лись та склали 257 тис. грн. (74,9 % від рівня 2012 р.), проте у 2014 р. зросли на 23 тис. грн. Враховуючи обсяги реалізації, собівартість та операційні витрати, фінансовий результат від операційної діяльності ВП "Електротехніка" у 2012 р. склав 2383 тис. грн., у 2013 р. на 791 тис. грн. менше, проте у 2014 р. зазначений показник досяг максимального рівня та склав 2695 тис. гривень.

Зовнішньоекономічна діяльність для ВП “Електротехніка” відіграє важливе значення, адже саме від неї підприємство отримує велику частину прибутку. Проте, в той же час, експорт ВП “Електротехніка” має більший потенціал та може принести ще більше прибутку при її раціональному використанні.

Отже, розвиток експортної діяльності досліджуваного підприємства — це суттєвий чинник підвищення ефективності господарської діяльності як на рівні окремих підприємницьких структур, так і в масштабах усієї країни. Ефективна зовнішньоекономічна діяльність сприяє відтворенню експортного потенціалу країни, підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, формуванню раціональної структури експорту, а також залученню іноземних інвестицій на взаємовигідних умовах.

Література

1. Гаврилюк О. Взаємозв’язок структурних та експортних пріоритетів в економіці України/О. Гаврилюк // Економічний часопис. — 2009. — № 2. — С. 42–44.
2. Щербак В. Г. Проблеми проникнення вітчизняних підприємств на зовнішні ринки / В. Г. Щербак, А. П. Лозенко // Фінанси України — 2009. — № 4. — С. 41—43.
3. Звіт про фінансовий стан ТОВ ВП “Електротехніка” за 2012–2014 рр.

А. С. ДЗЮБА
магістрант, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Боринська О. Л., канд. політ. н.

СПІВРОБІТНИЦТВО ІТАЛІЇ З США НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Питання Ірану — а точніше, іранської ядерної програми — є одним з найбільш гострих у сучасних міжнародних відносинах. Особливо яскраво це демонструють різні, іноді — діаметрально протилежні — позиції провідних світових акторів щодо іранської проблеми. Зважаючи на процеси, що відбуваються у сучасних міжнародних відносинах (спроби розпочати нову хвилю ядерного роззброєння, падіння ефективності режиму нерозповсюдження тощо), питання ядерної програми Ірану набуває великої актуальності у вимірі регіональної та глобальної безпеки.

Оскільки сфера наукових інтересів стосується відносин Італії та США на сучасному етапі, основна увага надається саме тому, чи впливає, і, якщо так, то наскільки сильно, іранське питання на співробітництво між цими двома акторами. І Сполучені Штати, і Італія є стратегічними партнерами вже більше шести десятиліть — у політичній, економічній та безпековій сферах ці дві держави співпрацювали на основі взаємних прагматичних інтересів та двостороннього консенсусу.

Італія підтримувала і продовжує підтримувати більшість американських зовнішньополітичних ініціатив на Близькому Сході, зокрема: першу війну в Перській затоці, війну в Афганістані та війну в Іраку [1, с. 38]. Тим більш контрастним у контексті цього співробітництва та солідарності виглядають італійсько-американські протиріччя — доктринальні та практичні — щодо розв'язання іранської ядерної проблеми. Даний аспект міждержавних відносин цих двох акторів представляє великий інтерес на сучасному етапі; потенційно він може здійснити суттєвий вплив на італійську зовнішню політику в регіоні, а також на співробітництво Італії та США.

Для Італії розвиток двосторонніх відносин з Іраном та досягнення певних конструктивних домовленостей з цією державою є вигідним як економічно, так і політично — при цьому економічний інтерес для неї є первинним [2, с. 93]. Це вигідно вирізняє її проміж інших провідних світових держав, для яких точкою відліку у відносинах з Іраном є загроза його ядерної програми.

Як неодноразово зазначається в офіційних заявах італійських зовнішньополітичних відомств та їх посадовців, Італія бачить Іран як повноправного регіонального актора, якого було б нераціонально вилучати з близькосхід-

ного політичного процесу. Це бачення просувається як у рамках G8, так і в рамках ЄС, так і на рівні двосторонніх стосунків між США та Італією.

Що стосується реалізації власної зовнішньої політики в регіоні, то Сполучені Штати традиційно більше тяжіють до Пакистану, а щодо Ірану вони займають жорстку позицію — як при адміністрації Дж. Буша-молодшого, так і Барака Обами.

Слід зазначити, що італійсько-іранське співробітництво є набагато більш розвиненим та диверсифікованим, ніж американсько-іранське. Італія є найбільшим та найважливішим торгівельним партнером Ірану в Європі. Так, у 2010 році, попри численні європейські санкції у сфері транспорту та енергетики, двостороння торгівля між цими державами виросла на 80 % порівняно з кризовим періодом для італійської економіки у 2009 році, сягнувши 3,81 млрд євро. Докризовий товарообіг між Італією та Іраном складав близько 6,1 млрд євро [3, с. 45].

Сполучені Штати, попри спроби нової адміністрації нормалізувати відносини з Іраном, не висловлюють наміру відмовлятись від економічних санкцій проти Ірану. Сполучені Штати у своєму підході до вирішення іранської ядерної проблеми спираються в значній мірі саме на силові методи, і не в останню чергу — економічний тиск.

Хоча Італія є пріоритетним партнером для Ірану, не слід нехтувати тим фактом, що Сполучені Штати є найважливішим економічним партнером для Італії. Беручи до уваги те, що італійсько-іранське економічне співробітництво обмежується цілою низкою санкцій — з боку ООН та ЄС, — Італія в найближчому майбутньому не буде спроможна розвивати власні економічні зв'язки з Іраном у низці галузей, які підпадають під санкціоновані обмеження.

Нинішні об'єми економічного співробітництва між цими двома державами не дозволяють використовувати їх як стимул до поглиблення політичного співробітництва і залучення Ірану до процесу мирного врегулювання на Близькому Сході. Логічним рішенням для Італії буде вичікувальна позиція, а також інтенсивна дипломатична робота зі Сполученими Штатами та країнами "великої вісімки", а також використання власного впливу в ООН та Європейському Союзі [4, с. 163].

Таким чином, можна стверджувати, що фактор іранської проблеми, хоча і містить в собі потенціал до трансформації італійсько-американської близькосхідної політики, однак на сьогоднішній день не впливає на співробітництво цих двох держав у регіоні суттєвим чином.

Література

1. Васильков В. Эволюция внешней политики Италии в регионе Ближнего Востока и Средиземноморья в начале XXI века / В. В. Васильков // Сборник тезисов 64-й научно-практической конференции аспирантов, магистрантов и студентов факультета международных отношений. Минск, 25 апреля 2007 г. / Редкол.: А. В. Шарапо [и др.]. — Минск: БГУ, 2007. — С. 37–38.

2. Конкуренция и конфликтность в мировой экономике и политике (Мировое развитие. Вып. 10) / Отв. ред. — Ю. Д. Квашнин, Н. В. Тоганова, С. В. Уткин. — М.: ИМЭМО РАН, 2013. — 181 с.
3. Кукотенко О. О. Еволюція зовнішньої політики Італії в регіоні Близького Сходу й Середземноморя у постбіполярний період // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія Історія. — 2009. — Вип. 16. — С. 42–46.
4. Матвеева Е. А. Между “Европой” и политикой: Европейская интеграция в идеологии и стратегиях политических партий Италии, 1994–2006 гг. / под ред. В. И. Михайленко. — Томск: Изд-во Том. ун-та, 2012. — 232 с.

В. Г. ЗАВЕРУХА
магістрант, ІІІ МАУП

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

З-поміж нормативно-правових актів, які регулюють законодавчу діяльність в Україні найвищу юридичну силу має Конституція України — в ч. 1 ст. 8 Конституції України вказано, що закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Також Конституція України містить розділ IV "Верховна Рада України", який регулює найважливіші аспекти діяльності Верховної Ради України. Згідно ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України. В ст. 85 Конституції України вказані повноваження Верховної Ради України (згідно п. 3 ч. 1 ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить прийняття законів). Ст. 89 Конституції України передбачає створення для здійснення законопроектної роботи з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України.

Ст. 92 Конституції України визначає перелік питань, які встановлюються і визначаються виключно законами України, так наприклад: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я, екологічної безпеки та інші.

Ст. 93 Конституції зазначає суб'єктів права законодавчої ініціативи:

1. Президент України.
2. Народні депутати України.
3. Кабінет Міністрів України.

Варто зазначити, що ч. 1 ст. 89 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України", крім зазначених суб'єктів, також наділяє правом законодавчої ініціативи Національний Банк України [2].

Ст. 94 Конституції України визначає порядок підписання та набрання чинності закону: згідно ч. 1 ст. 94 Конституції України закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові

України; згідно ч. 5 ст. 94 Конституції України закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування [1].

Наступним важливим нормативно-правовим актом, який регулює законодавчу діяльність є Закон України "Про Регламент Верховної Ради України". В ч. 2 ст. 1 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України" вказано, що регламент, зокрема, визначає законодавчу процедуру [2].

Оскільки, Конституція України передбачає створення для здійснення законопроектної роботи з числа народних депутатів України комітетів Верховної Ради України, важливим є Закон України "Про комітети Верховної Ради України", який визначає правовий статус комітетів Верховної Ради України, їх функції та організаційні основи діяльності. Даний Закон містить положення про: Статус та завдання комітетів Верховної Ради України; нормативно-правову основу діяльності комітетів Верховної Ради України; принципи діяльності комітетів Верховної Ради України; відносини комітетів Верховної Ради України з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, їх посадовими особами; кількість, склад та предмети відання комітетів Верховної Ради України; персональний склад комітетів Верховної Ради України; зміни персонального складу комітетів Верховної Ради України; особливості ліквідації комітетів Верховної Ради України; висвітлення діяльності комітетів Верховної Ради України; забезпечення роботи комітетів Верховної Ради України; функції комітетів Верховної Ради України; права і обов'язки комітетів Верховної Ради України; керівництво, структуру комітетів Верховної Ради України; організацію роботи комітетів Верховної Ради України тощо [3].

Також, велике значення має Постанова Верховної Ради України "Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання" від 04.12.2014 № 22-VIII [4].

Отже, основними нормативно-правовими актами, які регулюють законодавчу діяльність в Україні є:

1. Конституція України.
2. Закон України "Про Регламент Верховної Ради України".
3. Закон України "Про комітети Верховної Ради України".
4. Постанова Верховної Ради України "Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання" від 04.12.2014 № 22-VIII [4].

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к / 96-ВР (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Закон України "Про Регламент Верховної Ради України" від 10.02.2010 № 1861-VI (зі змінами) // Відомості Верховної Ради Україні (ВВР), 2010, № 14–15, № 16–17, ст. 133.

3. Закон України “Про комітети Верховної Ради України” від 04.04.1995 № 116 / 95-ВР (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 19, ст. 134.
4. Постанова Верховної Ради України “Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання” від 04.12.2014 № 22-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 1, ст. 10.

С. М. КАРПОВСЬКА
магістрант, УАІМВЛ МАУП,
науковий керівник — Рижиков В. С., д-р пед. н. доц.

ТЕХНОЛОГІЯ ЦІЛІСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Якість науково-педагогічних кадрів відіграє визначальну роль в умовах трансформації суспільства до нових соціально-економічних відносин. Завдання, які виконують юридичні вищі навчальні заклади, мають високий рівень складності. Отже, це вимагає від науково-педагогічного персоналу не тільки високого рівня компетентності, але й волі займати передові позиції в педагогіці та методиці викладання, виходячи з етичних цінностей відповідно до вимог якості підготовки сучасних висококваліфікованих спеціалістів [5].

Політика забезпечення якості освіти зобов'язує до створення ефективної системи відбору науково-педагогічних кадрів на підставі здібностей та вміння здійснювати навчально-виховний процес. Не менше значення в реалізації політики якості має система управління службовою кар'єрою викладачів, визнання їхнього соціального статусу і фінансове забезпечення цього статусу. Якість викладацького персоналу в усе більшій мірі залежатиме від його реакції на радикальні зміни у сфері інформатизації і технологізації навчального процесу. У сучасних умовах необхідно широко використовувати можливості нових інформаційних і комунікаційних технологій, реалізовувати новаторські концепції і методи. При нинішній фінансовій обмеженості це складне завдання. Воно полягає в забезпеченні ВНЗ сучасною комп'ютерною технікою і створенні на базі провідних юридичних установ системи перепідготовки і підвищення кваліфікації викладачів з питань застосування у навчальному процесі інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Цілісний педагогічний процес необхідно використовувати як одну із основних складових професіограми у підготовці юристів. Педагогічним чи навчально-виховним процесом називають процес здійснення виховання у його широкому розумінні шляхом забезпечення єдності навчання та виховання [5].

На підставі аналізу наукової літератури та власних досліджень професійної підготовки юристів нами розроблено структуру цілісного педагогічного процесу професійної підготовки правознавців.

Процеси виховання та навчання є складовими цілісного педагогічного процесу і забезпечують в єдності реалізацію завдання виховання і розвитку студентів. Водночас кожен з них має свої специфічні особливості, що проявляються у змісті, методах і формах організації навчально-виховного процесу. У змісті навчання превалюють зміст, спрямований на пізнання явищ і законів реального світу, на формування спеціальних і загальних знань, навичок і вмінь. Разом з тим цей процес сприяє вирішенню завдань виховання і формування наукового світогляду студентів [5]. Такий підхід необхідно використовувати у педагогічному процесі при підготовці майбутніх юристів, з врахуванням цілісності як теоретичної, так і практичної складових.

Ю. К. Бабанський [3, 4] наголошує, що виховання впливає на освіченість особистості і є одним із засобів стимулювання пізнавальної діяльності учнів. Вчений зазначає, що лише цілісний вигляд всіх закономірних взаємозв'язків педагогічного процесу забезпечує йому оптимальне функціонування і досягнення максимально можливих у певних умовах результатів виховання за визначений час.

Для організації цілісного педагогічного процесу, що є досить суттєвим для наукового дослідження теоретичних і методологічних основ конструювання цільових моделей професійної підготовки майбутніх юристів, на засадах гуманістичної педагогіки співробітництва, розробленої Ш. А. Амонашвілі [1, 2], нами використано такі принципи:

- принцип пізнання і засвоєння у педагогічному процесі людяності;
- принцип пізнання себе як особистості;
- принцип поєднання власних інтересів із загальнолюдськими цінностями;
- принцип неприпустимості використання засобів, що спонукають учня на антисоціальні прояви;
- принцип надання необхідного суспільного простору для прояву власної індивідуальності;
- принцип олюднення обставин у педагогічному процесі;
- принцип визначення якостей, що формують особистість майбутнього юриста, його освіченість і розвиток залежно від якості самого педагогічного процесу.

Ш. А. Амонашвілі пише: "По мірі опанування педагогічною майстерністю та мистецтвом вчитель може забути про існування цих принципів, перетворивши їх у загальний дух власного буденного спілкування з дітьми. Принципи необхідні не для того, щоб панувати над педагогічним процесом, а для того, щоб не спотворювати його" [1, 2].

Література

1. Амонашвили Ш. А. Педагогическая симфония: трилогия / Ш. А. Амонашвили. — М., 2002. — 672 с.
2. Амонашвили Ш. А. АМОН — РА. Легенда о Камне / Ш. А. Амонашвили. — М.: Беловодье, 2001. — 496 с.

3. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю. К. Бабанский. — М.: Просвещение, 1982. — 192 с.
4. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю. К. бабанский. — М.: Педагогика, 1977. — 254 с.
5. Рижиков В. С. — Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів: Монографія.– Херсон, ООО "Айлант". — 280 с.

І. С. КУЗНЄЦОВ
студент 4 курсу, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Тьорло В. О., канд. е. н, проф. МКА

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Кризовий стан, в якому знаходиться в наш час вітчизняна спиртова галузь, вимагає здійснення суттєвих змін в організації підприємства спиртової галузі. Зокрема, вимагає дослідження питання державної монополії на виробництво та реалізацію спирту етилового, недостатній рівень якості менеджменту та маркетингу керівництва спиртових заводів, а також необхідність розвитку сировинної бази для виробництва спирту. Ринок спиртової галузі є достатньо привабливим з точки зору прибутковості, тому кожна з фірм — конкурентів прагне збільшити свою частку на ньому та проникати на іноземні ринки. Активна позиція кожного виробника призводить до тенденцій посилення конкуренції в галузі.

На сьогоднішній день в Україні функціонує понад 80 ліцензованих спиртозаводів спроможні переробити 900 тис. т зерна на рік і отримати 32 млн дкл. зернового спирту. Їх річна потреба в буряковій мелясі — 1,1 млн т, з якої виходить ще 30 млн дкл. спирту. Провідними його виробниками є Черкаська, Вінницька, Київська, Чернігівська, Житомирська області. В окремі роки Україна посідала 3 місце в світі (після Бразилії та Росії) за обсягами виробництва спирту.

Аналіз ефективності роботи спиртової промисловості показав, що держпідприємство "Укрспирт" у 2013 році реалізувало 15,3 млн декалітрів етилового спирту, що на 14,2 % менше, ніж у 2012 році. Зокрема, обсяги продажу спирту на внутрішньому ринку скоротилися на 13,2 % — до 15,1 млн дал., на експорт — удвічі, до 0,2 млн дал. При цьому виробництво спирту минулого року збільшилося на 4,3 % — до 18,2 млн дал. Падіння обсягів продажу "Укрспирт" пов'язане із скороченням попиту з боку виробників алкогольних напоїв, на яких припадає понад 80 % реалізації етилового спирту в країні. За оцінками "Укрспирту", ринок горілки за останній рік знизився на 18–20 %. Це, у свою чергу, пов'язано зі зростанням ставок акцизного податку, а також зростанням мінімальної роздрібної ціни на горілку. Так, з 1 квітня 2012 року ставка акцизу на спирт збільшилася до 458,7 грн./дал. (із 421,2 грн./дал.), із 1 квітня 2013-го — до 494,9 грн./дал.

Аналіз показав, що встановлені потужності з виробництва спирту в Україні у теперішній час втричі перевищують потребу ринку в спирті, яка ста-

новить близько 16 млн дал. на рік. Багато спиртових підприємств зупинили свою господарську діяльність у зв'язку з низькою завантаженістю, адже Кабінет Міністрів України наприкінці липня 2010 р. ухвалив рішення ліквідувати державний концерн спиртової та лікеро-горілчаної промисловості "Укрспирт" і створити на його базі однойменне державне підприємство (ДП "Укрспирт"), що входить до сфери управління Міністерства аграрної політики та продовольства.

Таким чином, виходячи з наведених даних, можна виділити такі основні тенденції спиртової галузі України як: скорочення обсягів виробництва етилового спирту, зменшення обсягів експорту етилового спирту, а також низький рівень використання потужностей вітчизняних спиртових заводів.

Одним із ефективних підприємств спиртової галузі є ТОВ "Горобина", що розміщене в м. Суми. Продукція підприємства неодноразово була відзначена численними українськими та міжнародними нагородами. Завдяки стабільній якості та оригінальній рецептурі виготовлених напоїв ТОВ "Горобина" займає стійку позицію на ринку алкогольної продукції в Сумській області, продовжує завойовувати зовнішні ринки ближнього і далекого зарубіжжя.

Світова економіка звертає велику увагу на використання в якості джерела енергії поновлювальних видів сировини — етилового спирту як біопалива. Біопаливо, до якого відноситься високооктанова кисневмісна добавка (ВКД) до бензинів є енергетичним ресурсом, що має біологічне походження, і головною особливістю якого є відновлюваність.

Оскільки спиртові заводи, зазвичай, розміщені в сільській місцевості і, переважно, є основними наповнювачами місцевих бюджетів, то їх розбудова та ефективне функціонування буде покращувати розвиток сільської соціальної та побутової інфраструктури, стабільна робота заводів сприятиме розв'язанню проблем зайнятості населення і буде посилювати економічну міцність села і нашої держави. Стратегія нарощування обсягів виробництва і використання біоетанолу стимулює розвиток підприємств не лише спиртової галузі, а й тісно пов'язаних з нею сільського господарства та цукрової галузі промисловості. Вирішення питання енергозбереження у виробництві спирту значною мірою можливе через використання відходів спиртового виробництва — мелясної та зернової барди.

Спиртова промисловість здатна задовольнити всі потреби України при завантаженні потужностей лише на 40 %, тому пошук нових ринків збуту продукції призводить до необхідності введення інноваційних технологій і виробництві нових видів продукції, яким є високооктанова кисневмісна добавка до бензинів.

Проведений аналіз показав, що основними проблемами спиртової галузі є: відсутність нових ринків збуту продукції; існування сталого відсотка "чорного" сегмента ринку спиртових напоїв; скорочення обсягів експорту.

Державне підприємство "Укрспирт", незважаючи на критичні зауваження нафтотрейдерів про неможливість забезпечити ринок нафтопродуктів бі-

оетанолом, заявляє про готовність виробляти достатню кількість біоетанолу, який з 1 січня 2014 року має міститися в бензині в обсязі 5 %. В теперішній час "Укрспирт" виробляє 150 тис. тонн біоетанолу на рік, але цей обсяг не забезпечить повністю потреб України в біоетанолі. Однак "Укрспирт" проводить реконструкцію підприємств, що дозволить забезпечити український ринок цим продуктом.

Отже, розвиток будь-якого успішно діючого в умовах ринкової економіки підприємства слід розглядати як постійний процес створення інновацій, безперервний процес творчої діяльності. Особливо актуальним є інноваційний розвиток спиртової промисловості, де через низький рівень використання виробничих потужностей, неповну завантаженість спиртових заводів спостерігається значне скорочення обсягів виробництва етилового спирту. Одним із найефективніших напрямків розвитку спиртової промисловості є впровадження сучасних інноваційних технологій з виробництва спирту, які включають часткове перепрофілювання надлишкових потужностей спиртових заводів на виробництво біопалива, продукції технологічного призначення, організацію виробництва біогазу та кормопродуктів із використанням відходів спиртового виробництва як вторинних сировинних ресурсів.

Література

1. Жонлер І. В.. Організаційно — методичні підходи до підвищення ефективності підприємств спиртової промисловості України / І. В. Жонлер // Агроперспектива — 2012. — № 8. — С. 27–35.
2. Мельничук О. І.. Проблеми та перспективи розвитку спиртової галузі України в контексті виробництва біопалава/ О. І. Мельничук // Економіка і держава — 2012. — № 2. — С. 15–21.
3. Українець А. Р. Спиртова галузь на шляху до інноваційного розвитку / А. Р. Українець // Харчова і переробна промисловість. — 2013. — № 7. — С. 35–47.

А. В. КУЦ
магістрант, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Боринська О. Л., канд. політ. н.

ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ КОНФЛІКТ: ВИКЛИК СУЧАСНИМ МІЖНАРОДНИМ ВІДНОСИНАМ

Молдавсько-Придністровський конфлікт відомий як конфлікт між Молдовою та невизнаною Придністровською Молдавською Республікою, що розгорівся в кінці 80-х років XX століття і досяг свого піку в 1992 році. Це арена боротьби інтересів не лише безпосередніх його учасників, а й впливових міжнародних гравців. Вступаючи в конфлікт, обидві сторони розраховували, насамперед, на зовнішню підтримку. Офіційний Кишинів сподівався на всіляку підтримку Румунії, а Придністров'я — Союзного Центру. Готовність зовнішніх гравців надати таку допомогу посилювало впевненість сторін у перемозі. Надія Кишинева на військову допомогу з боку Румунії і готовність 14-ї російської армії виступити на боці Придністров'я створили необхідні умови для переходу конфлікту в стадію збройної ескалації. Хоча, варто зауважити, посередницька діяльність не була весь час активною та мала здебільшого власні політичні коливання. Подекуди вона відбивала лише наміри країн, які висували ініціативи з врегулювання, але аж ніяк не конкретні їх плани та цілі.

Дослідження історичних особливостей розвитку Придністровського регіону та політико-економічних процесів, що характеризували суспільне життя Республіки Молдова у другій половині XX ст., дозволяє виділити чинники, що сприяли появі конфлікту. Серед них варто вказати етнічну неоднорідність населення Молдови; політико-економічну кризу в суспільстві, пов'язану з процесами розпаду СРСР; нерівномірність розподілу соціально-професійних ролей між етносами; недостатню реалізацію культурних запитів молдовського населення; процеси "румунізації"; ідеологічну протидію придністровської та молдовської еліт, що боролись за політичну владу та економічні ресурси; деструктивний вплив зовнішньополітичного чинника.

Еволюція розвитку та характерні риси перебігу Придністровського конфлікту показали, що на стадії появи конфліктної ситуації сформувався предмет конфлікту та первинні суб'єкти — Молдова і ПМР, що усвідомили свої інтереси та мобілізували навколо себе населення. На етапі конфліктної взаємодії відбулась ескалація конфлікту і з'явились вторинні його суб'єкти. Переговорний процес навколо врегулювання придністровського конфлікту

безпосередньо пов'язаний із діяльністю зовнішніх гравців, зокрема гарантів досягнутих умов врегулювання — України та Росії, посередника — ОБСЄ, а також спостерігачів переговорного процесу — ЄС та США, що зумовлено форматом переговорного процесу, який існує сьогодні — "5+2".

Розглянувши позиції сторін, які мають інтереси в Придністровському конфлікті, можемо зробити висновок, що існує ціла низка невирішених проблем на шляху до його розв'язання. Одним з найскладніших завдань у процесі врегулювання залишається подолання наслідків втручання геополітично різноспрямованих зовнішніх сил. Придністровське врегулювання наразі трансформується з проблеми суто регіональної у геополітичне протистояння, яке визначатиме не лише подальші шляхи розвитку ситуації в Молдові, а й формуватиме загальний спектр зовнішніх впливів у цьому регіоні.

Російська Федерація є країною-гарантом у переговорному процесі, яка залишається найвпливовішим актором у розв'язанні всіх "заморожених" конфліктів на пострадянському просторі, зокрема конфлікту навколо Придністров'я. Це підсилюється російською військовою присутністю на території ПМР, економічним, енергетичними та політичними важелями впливу на Молдову, а також загальною тенденцією до домінування на пострадянському просторі. Росія є ключовим елементом переговорного процесу, виступаючи, здебільшого, в якості актора із власними інтересами.

Підходи ОБСЄ до придністровського врегулювання базуються на необхідності збереження територіальної цілісності РМ, демократизації регіону, а також доцільності трансформації існуючого формату миротворчої місії у механізм цивільних спостерігачів. Наразі можна спостерігати стійку тенденцію до зменшення впливу ОБСЄ на процес врегулювання, що пов'язано з обмеженістю потенціалу організації в цілому.

Важливу роль у переговорному процесі навколо врегулювання відіграють спостерігачі — ЄС та США, які приєдналися до цього процесу у 2005 році. Зацікавленість ЄС у врегулюванні придністровського конфлікту зрозуміла: Молдова, на території якої розташована невизнана ПМР, є безпосереднім сусідом ЄС і даний конфлікт становить загрозу безпеці самому Євросоюзу. ЄС зацікавлений у стабільному та передбачуваному просторі навколо своїх кордонів, тому існування ПМР, який є зоною неконтрольованого трафіку контрабанди на кордоні з ЄС, викликає особливе занепокоєння євроспільноти.

Роль іншого спостерігача — США у процесі врегулювання придністровського конфлікту є також важливою, хоча і менш активною. По суті США не висунули жодної ініціативи з врегулювання, а головною метою їх участі у переговорах є зменшення ролі РФ в цьому пострадянському регіоні. США, так само як і всі інші члени переговорного формату виступають за реінтеграцію Республіки Молдови на основі її цілісності, суверенітету та непорушності кордонів.

Поточна стратегія української влади стосовно Придністровського конфлікту спирається на швидку демократизацію регіону, територіальну ед-

ність двох частин молдавської держави в одну країну як основну складову успіху. Ключові елементи цієї стратегії відображені в "плані Ющенка", який із 2005 року є концептуальною основою участі України у процесі врегулювання Придністровського конфлікту. Неврегульований придністровський конфлікт для України — це збереження зони нестабільності прямо біля її кордонів. Варто зазначити, що перебіг останніх подій на території України протягом 2013–2015 років значно вплинув на сприйняття проблем національної безпеки країни. Оскільки на сьогоднішній день в нашій державі мають місце сепаратні настрої, українській владі необхідно чітко наголошувати на неприйнятності варіанту розподілу Молдови, аби не створити прецедент для від'єднання східних областей та легітимізації анексії Криму.

Отже, існування придністровського конфлікту у "замороженому" стані обумовлено наявністю взаємопов'язаних конфліктогенних чинників на глобальному, регіональному та локальному рівнях. Серед найважливіших рушійних факторів конфлікту слід відзначити: геополітичне протистояння Росії та Заходу; занепокоєння Кремля щодо можливого розширення НАТО на Схід; амбівалентність українсько-молдовських взаємин; зацікавленість еліт обох берегів Дністра у збереженні статус-кво; залежність економіки Молдови та "ПМР" від Росії; непривабливість Молдови для Придністров'я; відсутність клімату довіри. Тож невирішений сьогодні придністровський конфлікт незважаючи на "замороженість", являє собою загрозу міжнародній безпеці. Ситуація в зоні конфлікту постійно балансує на межі, з причини того, що домовленості, вироблені сторонами конфлікту, не підкріплені системою будь-яких ефективних гарантій, в результаті чого нестабільність сприяє підвищенню конфліктного потенціалу.

Література

1. Кіндрась К., Коханець Л., Лабунський В. Гіркі зірниці Дубоссар: Ситуація в Молдові // Голос України. — 1992 р. — 5 черв. (№ 104). — С. 1, 3.
2. Коцур В. В. Етнополітичний конфлікт у Придністров'ї у контексті українсько-молдовських міждержавних відносин / В. В. Коцур. — К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. — 272 с.
3. Петрова І. В. Зовнішньополітичні чинники врегулювання придністровського конфлікту/ І. В. Петрова // дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. — Чернівці, 2006. — 222 с.

С. М. ПРОСОЛОВИЧ
магістрант, УАІМВЛ МАУП
наук. керівник — Рижиков В. С., д-р пед. н., доц.

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ СФЕРИ ПОБУТУ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Молодший спеціаліст — це освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, передбачених для первинних посад у певному виді економічної діяльності. Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста забезпечує одночасне здобуття базової вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації молодшого спеціаліста на базі повної загальної середньої освіти або на базі базової загальної середньої освіти з наданням можливості здобувати повну загальну середню освіту. Зазначена програма складається з навчальних дисциплін фахового спрямування та з різних видів практичної підготовки і може включати окремі дисципліни освітньо-професійної програми підготовки бакалавра.

Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста реалізується, як правило, вищими навчальними закладами I рівня акредитації. Вищий навчальний заклад більш високого рівня акредитації може здійснювати підготовку молодших спеціалістів, якщо в його складі є вищий навчальний заклад I рівня акредитації або відповідний структурний підрозділ.

Нормативний термін навчання не може перевищувати на базі повної загальної освіти трьох років, а базової загальної середньої освіти — чотирьох років. Для осіб, що мають повну загальну освіту та освітньо-кваліфікаційний рівень кваліфікованого робітника за спорідненою професією, термін навчання зменшується на один рік. Особи, які успішно пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття базової вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації молодшого спеціаліста.

Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста забезпечує одночасне здобуття базової вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації молодшого спеціаліста на базі повної загальної середньої освіти або на базі базової загальної середньої освіти з наданням можливості здобувати повну загальну середню освіту. Зазначена програма складається з навчальних дисциплін фахового спрямування та з різних видів практичної підготовки

і може включати окремі дисципліни освітньо-професійної програми підготовки бакалавра.

У вищих навчальних закладах І рівня акредитації дозволяється одночасно навчатися за освітньо-професійними програмами підготовки молодшого спеціаліста і програмою повної загальної середньої освіти.

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти — характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності.

Молодший спеціаліст сфери побутового обслуговування в системі професійної підготовки готується для діяльності по наданню послуг до яких відносяться перукарні, майстерні ремонту взуття побутової техніки, ательє індпошиву та інші підприємства які надають суспільству послуги в особистому побуті.

У сучасних умовах реформування економіки, становлення нових економічних відносин в Україні значно розширюється коло вимог, що висуваються до кваліфікації спеціаліста, який працює у сфері побуту. Інтегрування України у світові торговельні процеси зумовлює необхідність формування нового покоління спеціалістів, здатних не лише ефективно й грамотно вести торговельні операції, а й дотримуватися правових вимог, що є загальноприйнятим у цивілізованому світі.

Професійна діяльність молодшого спеціаліста сфери побутового обслуговування — надзвичайно важлива для всіх людей. Адже кожен громадянин майже щодня так чи інакше змушений здійснювати покупки, аби задовольняти свої життєві потреби. Більше того, можемо стверджувати, що саме працівники сфери побутового обслуговування, як і медицини, освіти, політики, управління є найбільш яскравими виразниками суспільної моралі. І тому від сформованості чи, навпаки, не сформованості у них основ професійно-моральної поведінки залежить не лише успіх їхньої власної професійної діяльності, але й рівень суспільної моралі.

Сучасний стан професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів сфери побутового обслуговування, поява і розвиток альтернативних навчальних закладів зумовлюють пошуки нових підходів до питань організації навчально-виховної роботи.

М. О. ПХІДЕНКО
магістрант, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Боринська О. Л., канд. п. н.

ОПЕРАЦІЯ “СОЮЗНА СИЛА” НА ТЕРИТОРІЇ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ: ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ КОНФЛІКТУ ВІЙСЬКАМИ СИЛ НАТО

24 березня 1999 р. без санкцій Ради Безпеки ООН військовий альянс НАТО почав військові дії на території СРЮ. Рішення про початок операції було прийнято генеральним секретарем НАТО Хав’єром Соланою. 12 червня 1999 перші підрозділи міжнародних сил під керівництвом НАТО — КФОР (Сили для Косово, КФОР) увійшли в регіон.

Ситуація почалась загострюватись після того, як уряд Югославії у 1996–1997 роках почав переселяти сербських біженців із Хорватії та Боснії і Герцеговини на територію Косова. Це призвело до збройних конфліктів між загонами так званої “Армії визволення Косова” (АВК) і югославською поліцією та армією. З початку 1998 року ці сутички набули характеру воєнних дій, з боку югославської армії почалися репресії щодо мирного населення, які наприкінці 1998-го та на початку 1999 року мали всі ознаки етнічних чисток.

Офіційним приводом початку воєнних дій було оголошено присутність сербських військ на території краю Косово і Метохія. Сербська влада також була звинувачена в етнічних чистках. Тринадцять країн альянсу надали для військової операції свою авіацію, серед них Франція, Німеччина, Італія, Норвегія, Португалія, Іспанія, Туреччина, Великобританія і США. На американський контингент припадало 75 % всіх операцій сил альянсу [1].

Ударні сили НАТО в день початку операції нараховували 277 одиниць льотної техніки, з них 192 бомбардувальника, 63 літака логістичної підтримки, 19 літаків-розвідників і 3 вертольоти. Загальне командування кампанією здійснював глава Вищого штабу союзних держав Європи американський генерал Уеслі Кларк (Wesley Clark).

Перші ракетні удари були завдані 24 березня близько 20.00 за місцевим часом (22.00 мск) по радарних установках армії СРЮ, що знаходились на чорногорському узбережжі Адріатичного моря. Одночасно ракетним атакам піддалися: військовий аеродром в декількох кілометрах від Белграда і великі промислові об’єкти в місті Панчево, що знаходиться менш ніж в двадцяти кілометрах від столиці СРЮ [1].

Всього було уражено 53 цілі: у більшості великих міст Сербії і Чорногорії вперше після Другої світової війни було оголошено військовий стан. У

перший місяць операції "Союзна сила" авіація НАТО щодня здійснювала в середньому близько 350 бойових вильотів. На саміті НАТО у Вашингтоні 23 квітня 1999 лідери альянсу прийняли рішення інтенсифікувати повітряну кампанію. Всього за час операції силами НАТО, за різними даними було скоєно від 37,5 до 38,4 тисяч бойових вильотів, у ході яких було атаковано більше 900 цілей на території Сербії і Чорногорії, скинуто понад 21 тисячі тонн вибухових речовин. У ході авіаударів були використані заборонені типи боєприпасів з радіоактивними домішками, головним чином, з ураном (U 238).

Число військових і цивільних осіб, загиблих в ході операції, до цих пір точно не встановлено. За оцінками влади Сербії, за час бомбардувань загинули близько 2,5 тисяч чоловік, включаючи 89 дітей. Поранення отримали 12 500 чоловік [2].

Правозахисна організація Human Rights Watch підтвердила 90 інцидентів, в ході яких в результаті бомбардувань НАТО загинуло цивільне населення. За даними організації, під час операції "Союзна сила" було вбито від 489 до 528 мирних жителів.

Більше 60 % життів цивільного населення забрали 12 військових інцидентів, серед них — авіаудар по колоні албанських біженців з Джяковіца (14 квітня), в ході якого було вбито від 70 до 75 людей, більше 100 отримали поранення; наліт на міста Сурдуліца (27 квітня) і Ніш (7 травня), напад на автобус на мосту поблизу Приштини (1 травня), удар по албанському селі Коріша (14 травня), в ході якого, за різними даними, загинуло від 48 до 87 мирних жителів [2].

За 78 днів операції авіація НАТО здійснила 35219 вильотів, було скинуто і випущено понад 23 000 бомб і ракет. Почавши війну з 430 літаків, до початку другого місяця операції повітряна ескадра НАТО складалася вже з 1000 машин, до кінця травня їх чисельність зросла до 1260 літаків. За місяць авіація альянсу здійснила 5924 вильоти, рекорд інтенсивності — 679 літако-вильотів на добу.

Було зруйновано 300 промислових об'єктів, 200 шкіл, 20 лікарень, 30 клінік, 60 мостів та 5 аеропортів. В ході операції в Югославії брали участь 9 з 20 літаків B-2A "Спірит", що знаходяться на озброєнні ВПС США, причому одночасно були задіяні лише шість із них. В ході операції НАТО проти Югославії Б-2 здійснювали безпосадкові 30-годинні перельоти з авіабази Уайтмен до території СРЮ і назад. Хоча ці літаки зробили близько 50 вильотів, що становить 1 % від понад 35 тис. вильотів натовської авіації, вони скинули 11 бомб.[2]

За офіційними даними НАТО, в ході кампанії альянс втратив загиблими двох військовослужбовців (екіпаж американського вертоліта АН 64, що розбився в ході тренувального вильоту в Албанії).

Цілі знищувалися не тільки в Сербії, але і в Чорногорії, хоча напередодні було обіцяно не чіпати цю республіку. НАТО виявила нерозбірливість щодо своїх жертв, в їх число потрапили: діти, жінки і люди похилого віку, матері з

дітьми, тяжко хворі, натовпи біженців, журналісти та репортери, які виконували завдання, фермери на полях, продавці на ринках, пасажири автобусів і поїздів, пішоходи на мостах. Будинки мирних жителів і навіть цілі райони були зруйновані або дістали серйозні пошкодження; мости та естакади, автомобільні магістралі та залізничні шляхи, очисні споруди і життєво важливі комунікації. Були знищені ретранслятори, пошкоджені телефонні лінії, численні медичні, освітні та культурні установи, церкви, монастирі та інші об'єкти.

Систематичні пошкодження ліній електропостачання на території Югославії призвели до повного припинення подачі води та електрики, тим самим викликавши справжню гуманітарну катастрофу.

В результаті дуже сильного забруднення навколишнього середовища, викликаної бомбардуваннями, наслідки для життя і здоров'я населення не тільки Югославії та сусідніх країн, а й усієї Європи, виявилися дуже важкими.

Як першочергові об'єкти удару були обрані пункти управління військами і об'єкти ППО, а потім планомірно знищувалися об'єкти інфраструктури держави. Близько 863 тисяч чоловік, в першу чергу проживаючі в Косово серби, добровільно покинули регіон, ще 590 тисяч стали вимушеними переселенцями.

Близько 1,3 млн школярів молодших і старших класів змушені були припинити заняття через бомбардування. Все цивільне населення, а особливо діти, піддавалися щоденному стресу, викликаним бомбардуваннями, які тривали і вдень, і вночі, що призвели до психічних травм і інших психічних розладів, які можуть залишитися на все життя. Більше половини потерпілих у Косово і Метохії були етнічні албанці [1].

НАТО планомірно знищувало інфраструктуру Югославії. Всього на території Югославії зруйновано 995 об'єктів (з них 20 заводів і фабрик, які використовували у виробництві сильнодіючі хімічні речовини), багато складів з пальним і хімікатами, електростанцій, зокрема: Белградська ТЕЦ, нафтохімічний завод "Петрохімія", завод з виробництва азотних добрив і нафтопереробний завод у Панчево; нафтопереробний завод в Новому Саді; фабрика хімічних речовин у Стремчіце; хімічний завод "Мілан Благоєвич" в Лучанах; сховище ракетного пального в Липовиця; підприємство з виробництва хлоридів, хімічний комбінат в Обреноваці.

У кожному з них знаходилося від 10 до 50 тис. тонн продуктів виробництва. Часткове або повне їх руйнування в результаті авіаударів призвело до масових викидів широкого спектру токсикантів, а також до масштабних і тривалих пожеж, які супроводжували ці руйнації, наслідком яких стали: колосальне забруднення, забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, порушення біопопуляцій та шляхів їх міграції, а також руйнування озонового шару [2].

Остаточний розмір збитку, який був нанесений по промисловим, транспортним та цивільним об'єктах СРЮ, не був названий. За різними оцінками, він вимірювався сумою від 30 до 100 мільярдів доларів. Були знищені або

серйозно пошкоджені близько 200 промислових підприємств, нафтосховищ, енергетичних споруд, об'єктів інфраструктури, у тому числі 82 залізничних і автомобільних моста. Постраждали не менше 100 пам'яток історії та архітектури, які перебували під охороною держави і під захистом ЮНЕСКО.

Бомбардування припинилися 9 червня 1999 року після того, як представниками армії СРЮ і НАТО в македонському місті Куманово був підписаний військово-технічний договір про виведення з території Косова військ і поліції Союзної Югославії і про розміщення на території краю міжнародних збройних сил. 10 червня генеральний секретар НАТО Хав'єр Солана віддав наказ про припинення повітряних атак. Того ж дня Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію № 1244. Зокрема, цей документ передбачав введення на територію Косова і Метохії військового миротворчого контингенту, чисельність якого вже незабаром досягла 37 тисяч військовослужбовців, що представляли армії 36 країн світу. Документ також наказував виведення з Косова військових, поліцейських і воєнізованих сил СРЮ, вільне повернення біженців і переміщених осіб і безперешкодний доступ на територію організацій, які надають гуманітарну допомогу, а також розширення ступеня самоврядування для Косово. Резолюцією ООН № 1244 (1999) було підтверджено суверенітет і територіальну цілісність Союзної Республіки Югославії, але 2008 року було проголошено незалежність Косова, яку визнали більшість країн НАТО [1].

Таким чином, проаналізувавши все вищесказане і підрахувавши збитки від операції, можна прийти до висновку, що військове втручання НАТО було незаконним, оскільки альянс не отримав попереднього схвалення від Ради Безпеки ООН. Проте дії союзників виправдовувалися тим, що всі дипломатичні засоби врегулювання конфлікту були вичерпані.

Недопустимим є використання авіацією НАТО касетних бомб, а також бомбардування хімічних промислових комплексів і нафтокомбінату на території СРЮ, які завдали значної екологічної шкоди. У березні 2002 року ООН підтвердив радіоактивне зараження в Косово в результаті бомбардувань НАТО. Таким чином не завжди миротворчі місії несуть мир без шкоди та збитків. Але є надія, що всі ці конфлікти в майбутньому при правильному розгляді, аналізі і підході можуть бути вирішеними в позитивному для даних країн аспекті з найменшою кількістю втрат. Отже, для цього потрібне врахування і осмислення помилок минулого.

Література

1. Маначинський О. Я., Глєбова Л. М. Балканські конфлікти (Косово, Македонія) / О. Я. Маначинський, Л. М. Глєбова / Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива. Монографія / Рада нац. Безпеки і оборони України, Національний інститут проблем міжнародної безпеки; за заг. ред. С. І. Пирожкова. — К.: НІПМБ. 2001. — С. 431.).
2. Маначинський О. С. Нова статистика операції НАТО проти Югославії / О. С. Маначинський/ "Независимое военное обозрение". — 1999. — № 25.— С. 2.

В. В. СЛОНЄВСЬКИЙ
магістрант, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Рижиков В. С. д-р пед. н., доц.

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ БУХГАЛТЕРІВ ТА ОБЛІКОВЦІВ ПРИ ВИВЧЕНІ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО — ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Для того щоб країна розвивалася в соціальному, економічному й духовному планах, необхідні грамотні, мобільні й кваліфіковані люди. Освіту, без претензій на повноту, можна визначити як засіб дати людям (переважно та бажано людям молодим, тим, хто вступає в життя) набір певних загальновизнаних знань, умінь і навичок, необхідних суспільству та затребуваних ним. За всіх часів освіченість свідчила про належність людини до вищих верств населення, визначала особливий статус у суспільстві [1]. Однак час вимагає підвищення якості професійно — технічної освіти масового характеру, підсилення її гнучкості, ефективності, орієнтованості на особистість учнів, розвитку їхньої активності й творчості.

Зміни в Україні торкнулися і системи освіти: по-перше, соціально-суспільні зрушення надто глибокі, по-друге, — на початку XXI століття ця система потребує модернізації.

Проблема формування професійної компетентності фахівця в будь-якій галузі знаходиться в полі зору багатьох наукових дисциплін: соціології, культурології, психології, історії, філософії, професійної педагогіки тощо.

Необхідність розгляду проблем освіти з точки зору компетентнісного підходу викликана загальноєвропейською й світовою тенденцією інтеграції, глобалізації світової економіки, стандартизацією європейської освіти на засадах Болонської угоди. Істотним, як зазначає І. Зимня, є й той факт, що універсалізація перетворень у галузі освіти, забезпечення студентської й викладацької мобільності, міжнародне визнання ступенів, уведення освітніх кредитів, — все це передбачає також певну термінологічну уніфікацію. Це стосується й поняття компетентності [2]. Крім того, необхідність уведення поняття компетентності й компетентнісного підходу в освіті визначається зміною освітньої парадигми — сукупності переконань, цінностей, технічних засобів тощо.

Проблема узгодження вітчизняної педагогічної термінології й науки загалом із компетентнісним підходом полягає в тому, що науковці переважно ко-

ристуються традиційною й зрозумілою тріадою “знання-уміння-навички”, з якої виходить ціла низка категорій і понять. При цьому поняття компетенції також закономірно випливає зі співвідношення знань, умінь і навичок у певній галузі професійної діяльності. Такий науковий підхід є прийнятним, але не єдиним, про що свідчать зарубіжні наукові дослідження (Б. Оскарссон, С. Шо, В. Хутмахер, Г. Халаж, Дж. Равен) [3].

Поняття “професійна компетентність” увійшло в термінологію у 80-ті роки минулого століття з праць Ю. К. Бабанського. С. П. Баранова, В. О. Сластьоніна і вважалось складовою професіоналізму. Термін “компетентність” (від лат. compeience) — поняття, що висвітлює аспекти поведінки людини, пов’язані з виконанням роботи, визначає основну характеристику особистості, яка досягла або здатна досягти високих результатів у діяльності.

Звернемось до витоків понять і зазначимо, що термін “компетенція” латинського походження: від лат. competens, що означає “здібний” або від лат. competere — досягти, відповідати. Словник англійської мови пояснює: competence — компетенція 1) здібності та вміння здійснювати необхідну діяльність; 2) спеціальна сфера знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов’язків.

“Компетентний” (Eng. competent) — особа, що має рівень знань та спеціальних умінь, що є достатніми і відповідають певним професійним стандартам [4].

Як свідчить проведений аналіз, “компетенція” є похідним від поняття “компетентність” і визначає сферу застосування знань, умінь та навичок людини.

Отже, бути компетентним — уміти мобілізувати в кожній конкретній ситуації знання та досвід.

У цілому сформовані компетентності (комплекси компетенцій) можуть реалізовуватися учнями автономно, інтерактивно або соціально орієнтовано. Рівень розвитку компетентностей може бути різним: мінімальним, просунутим, високим.

Одним із завдань модернізації освіти є визначення ключових (компетенцій) компетентностей на міждисциплінарній і міжпредметній основі. Для професійно — технічної освіти це будуть основи компетенцій та мінімально-достатній рівень сформованості компетенцій для життя людини в суспільстві.

У довузівській підготовці існує така сегментація безперервної економічної освіти та структури через які вона реалізується (див. рис. 1).

А. С. Макаренко відомий в нашій країні, так и за її межами, як автор теорії виховання в колективі та через колектив, методику цілеспрямованого в залежності від конкретних умов організації побудови колективу вихованців, взаємовідносини особистості та колективу, самоуправління, дисциплінування, формування загальної думки як регулятора відносин в колективі, безперервного висування перспектив перед ним, закріплення та розвиток традицій та інше. В методиці А. С. Макаренко чітко визначена вирішальна роль керівника виховного закладу та його відповідальність за єдність педагогіч-

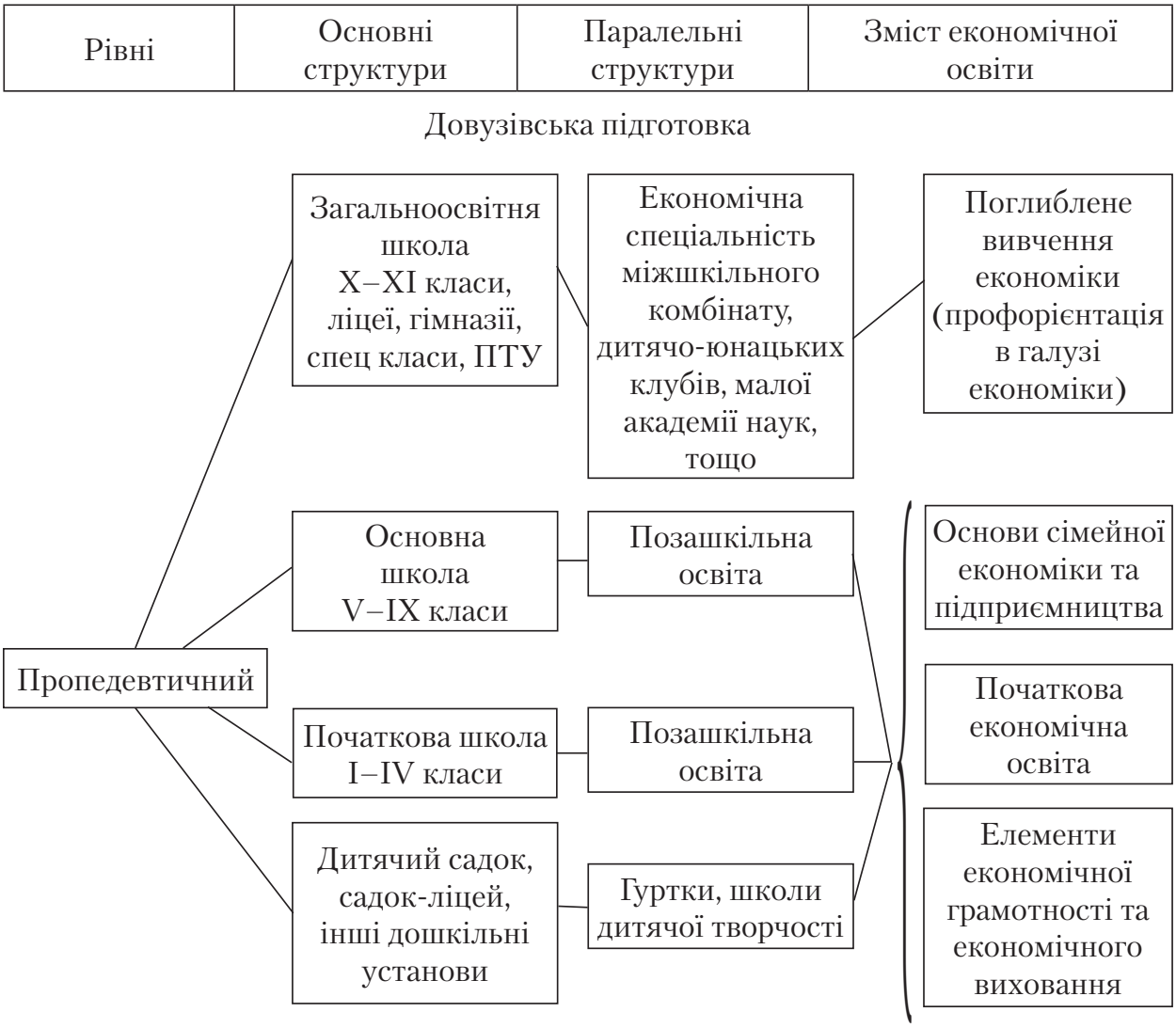

Рис. 1. **Сегментація безперервної економічної освіти та структури через які вона реалізується в довузівській підготовці**

них дій вихователів. Саме ця концепція А. С. Макаренко досить актуальна сьогодні в період ринкових відносин [5].

Головний шлях оптимізації формування економічного мислення уявляється в урахуванні подвійності позицій: аналізу формування економічної свідомості теоретичним шляхом, та на рівні повсякденної свідомості, тобто відтворення економічної структури емпіричним шляхом, із практики економічного життя. Між цими двома рівнями формування економічного мислення маємо те спільне, що зумовлює їхню єдність і не дає змоги жорстко протиставляти одне одному, але маємо і специфіку, що визначає певні грані економічного мислення — теоретичного аспекту й повсякденного прояву [6].

На мою думку, на сьогоднішній день теоретичний рівень економічного мислення учнів професійно — технічних навчальних закладів значно відстає від емпіричного. Це пов'язано з недостатністю залучення до реальних практичних дій економічного характеру порівняно з теоретичним, слабким залученням молоді до участі у науково-практичних конференціях, відсутності

системного підходу до різноманітних видів позаурочної діяльності: проектної, науково-дослідницької, факультативної, індивідуальної, творчої, яка присвячена проблемам економіки держави. Необхідно велику увагу приділити розробці практичних завдань, які ставлять перед майбутніми кваліфікованими робітниками бухгалтерами та обліковцями проблеми, наближені до актуальних у сьогоденні. Проте і теоретичний рівень економічного мислення необхідно підвищувати за рахунок спеціально розробленої методики, яка має включати інтерактивні методи: дискусії, творчо-пошукові завдання, широке використання інноваційних засобів навчання; ділові ігри тощо.

Отже, найголовнішим в зазначеному аспекті для педагогічної науки стає створення гнучкої, мобільної методичної системи формування економічного мислення робітників, зокрема, бухгалтерів та обліковців в їх перспективі покращувати стан економічної ситуації в країні.

Висновки. Таким чином, аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що оволодіння професійною компетентністю фахівцем економічного профілю — одна із головних та найважливіших умов досягнення професіоналізму фахівців у сфері економіки, їх конкурентноздатності на ринку праці. У зв'язку з цим, формування професійної компетентності кваліфікованих бухгалтерів та обліковців є однією із головних задач навчального закладу, який має створити всі необхідні умови для цього.

Література

1. Загірняк М. Формування основних принципів сучасної вищої технічної освіти / М. Загірняк // Вища освіта України. — 2008.- № 2. — С. 74–82.
2. Варданян Ю. В. Строение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием (на материале подготовки педагога и психолога): Автор. дис. д-ра пед. наук. — Москва. — 1999.
3. Овсейчик Н. В. Формирование профессиональной компетентности при подготовке специалистов. Материалы всероссийской научной конференции с международным участием. 17–18 февраля 2005г. Омск. с.1–3.
4. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. — К.: "К. І. С.", 2003. — 296 с.
5. Рижиков В. С. Методика формування економічної культури в процесі підготовки майбутніх юристів: Автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.04. — Луганськ, 2006. — 20 с.
6. Соціальна економіка: Навч. посіб. / Кол. авт. О. О. Бєляєв, М. І. Диба, В. І. Кириленко та ін. — К.: КНЕУ, 2005. — 196 с.

І. В. УЖВЕНКО
магістрант, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Рижиков В. С., д-р пед. н., доц.

ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Організація самостійної роботи учнів та студентів є тією проблемою педагогічної теорії та практики, яка має давню історію, її вивченням займалось широке коло дослідників. Але сьогодні навчальна ситуація (соціальне ставлення, концептуальні основи, реальні умови, самі суб'єкти навчального процесу) значно змінилася [2].

Тривалий час у вищих навчальних закладах вважалось, що студент тим більше знатиме, чим триваліші будуть лекції. Насьогодні ж перевага надається самостійній роботі студентів. Це форма навчально-виховного процесу, яка оптимально забезпечує засвоєння дисципліни, дає високі результати у самовдосконаленні особистості. Самостійна робота є важливим засобом формування самостійності у здобуванні знань, яка реалізується у самовиявленні внутрішньої потреби у знаннях, пізнавальних інтересах студентів.

Як відомо, ще в 1993 році Міністерство освіти України затвердило Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. Принциповим моментом цього Положення є те, що вперше у вітчизняній практиці на рівні нормативного документу передбачено відведення на самостійну роботу студентів від 1/3 до 2/3 загального обсягу навчального плану [4].

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбаченої для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум тощо.

Самостійна робота над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни може виконуватись студентом в бібліотеці вищого навчального закладу, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також в домашніх умовах.

Аналіз педагогічної літератури засвідчує, що сьогодні вивчення технології управління та організації самостійної роботи проводиться за різними напрямками:

1) планування і фізичні затрати часу на самостійну роботу;
2) упровадження таких організаційних форм і методів, які активізують самостійну роботу;
3) організація самостійної роботи залежно від індивідуальних особливостей тих, хто навчається.

Отже, організацією самостійної роботи студентів є:

а) різні поєднання і взаємозв'язок її форм: фронтальної, групової й індивідуальної;
б) надання студентам педагогічно-доцільної консультативної допомоги з боку викладача.

Самостійна робота студентів базується на педагогічних і психологічних закономірностях, детермінується змістом, методами організації навчання, індивідуально-типологічними особливостями студентів. Саме такий підхід призводить до комплексного впливу на засвоєння кожним студентом наукових понять, способів дій, на формування певних особистісних характеристик.

Ядром самостійної роботи є пізнавальне і проблемне завдання, тому що саме наявність завдання обумовлює весь процес самостійної роботи.

До цього слід додати, що завдання повинні вимушувати студента працювати з великим масивом інформації й інформаційних джерел. Саме при виконанні самостійної роботи студент має довести свою професійну зрілість і здатність працювати в інформаційному суспільстві.

Одна із основних вимог до завдань — поступове нарощування їх складності від рівня, доступного тому, хто навчається на початку роботи, до потрібного рівня наприкінці. При побудові такої системи завдань необхідно враховувати те, що навчання носить саме розвиваючий характер.

Дотримання цієї вимоги робить навчання більш ефективним, викликає інтерес у тих, хто навчається, сприяє виникненню стійкої мотивації до вивчення предмета [5].

Значні можливості в технології управління та організації самостійної роботи студента відкриває комп'ютеризація навчального процесу, коли кожен студент може індивідуально "поспілкуватися" з комп'ютером, одержати від нього завдання, перевірити свої відповіді, скласти для себе програму навчання, послідовність проходження певних курсів.

Організація самостійної роботи вимагає від вчителя ґрунтовної підготовки, навіть більшої, ніж тоді, коли навчальний матеріал він викладає сам.

Якщо при цьому вчитель бачить завдання сформувати в учнів уміння і навички самостійної роботи, то йому, як правило, потрібно продумати і визначити:

- мету, час і характер самостійної роботи, а також уміння і навички, що формуються у ході самостійної праці;
- спосіб повторення того мінімуму фактичних знань і вмінь, без якого неможливе виконання якої-небудь самостійної роботи;
- вид роботи з книгою або для повторення, або просто для пошуку інформації довідкового характеру, або для знайомства з новим матеріа-

лом. Виявивши основні поняття та ідеї, необхідно визначити, які з них мають подаватися в готовому вигляді, а які учні повинні отримати в результаті самостійної роботи;
- вид роботи з вправами: виконання завдань репродуктивного, продуктивного характеру або завдань на повторення;
- методику усунення у студентів труднощів, які можуть виникнути у процесі виконання завдань, а також спосіб швидкої перевірки і методику аналізу допущених помилок.

Результативності самостійної роботи студентів заважають, в основному, дві групи причин, які мають місце в діяльності навчальних закладів:
- ті, що залежать від самого студента: брак працелюбності, волі, наполегливості, загальної підготовленості, здібностей, відсутність уміння самостійно працювати тощо;
- ті, що залежать від викладача, кафедр, деканатів. Це причини, передусім пов'язані з організацією навчального процесу у вищих навчальних закладах, який здійснюється без належного індивідуально орієнтованого підходу, а також відсутністю необхідних навчальних посібників з диференційованими завданнями, матеріально-побутових умов тощо [3].

Відсутність чітко сформульованої мети здійснення самостійної роботи призводить до того, що сам процес її виконання залишається в кращому випадку нейтральним стосовно характеру пізнавальної самостійної діяльності студентів.

На думку Б. П.Єсипова, самостійна робота при правильній її організації дає можливість розгорнутися індивідуальності кожного учня. Однією із важливих умов для цього є збудження і підтримання інтересу до знань з метою застосування їх на практиці.

Саме тому технологія управління, організація самостійної роботи в різних типологічних студентських групах передбачає особистісно-орієнтований підхід: для слабо встигаючих потрібно створювати спеціальні ситуації успіху шляхом добору таких завдань, які вони в цей момент зможуть виконати, і активного заохочення.

Для сильних студентів важливо забезпечити можливість отримувати радість подолання особливих ускладнень при розв'язанні завдань підвищеної складності, тобто досягти відповідності рівня складності навчального завдання рівню можливостей тієї чи іншої типологічної групи. Ці положення знаходять підтвердження в дослідженнях Ю. К. Бабанського [1].

Дуже важливим моментом в організації самостійної роботи є систематичний контроль за її результатами з боку викладача.

Контроль за самостійною роботою студентів забезпечує оцінку результатів навчання, дає змогу викладачу вносити корекцію знань.

Контроль за результатами самостійної роботи студентів — це невід'ємна складова частина навчально-виховного процесу, що має на меті забезпечити зворотній зв'язок "студент-викладач" і виявити на основі цього правильність

її організації. Мета контролю самостійної роботи студентів — допомогти їм методично правильно, з мінімальними затратами часу самостійно засвоювати теоретичний матеріал й здобувати навички розв'язання певного рівня завдань з навчальних дисциплін.

Отже, в організації самостійної роботи, насамперед, слід виявити індивідуальні особливості студентів і зіставити виявлені закономірності функціонування пізнавальних процесів з оптимальними умовами їх перебігу.

Тому питання технології управління самостійною роботою студентів у системі освіти постійно знаходяться в сфері інтересів дослідників.

За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Самостійна робота сприяє формуванню у студентів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує у студентів стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організаційності й ініціативи, випробовує його сили, перевіряє волю, дисциплінованість тощо.

Література

1. Бабанський Ю. К. Вибрана педагогічна праця: підручник / Ю. К. Бабанський. — М.: Знання, 1989. — 560 с.
2. Грушко О. В. Організація самостійної роботи студентів у процесі вивчення курсу "Вступ до спеціальності" // Наукові записки Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: Матеріали науково-практичної конференції викладачів і студентів. — Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет, 2006. — Серія: Початкове навчання. — Вип. 4. — С. 18–20.
3. Єсіпов Б. П. Самостійна робота учнів на уроках: навч. посібник / Б. П. Єсіпов. — М.: Навч. пед. гіз., 1980. — 112 с.
4. Законодавство України про освіту. — К., 2002.
5. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу. — К., 1954. — Т. 5. — С. 9. — 109 с.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичних конференцій з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 1

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Модернізація України: проблеми та технології успішності (питання економіки, права, соціології, освіти і культури)" м. Київ, МАУП, 12 листопада 2015 р.

Комп'ютерне верстання *А. П. Нечипорук*
Художнє оформлення *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 06.10.15. Формат 70×100 1/16. Папір офсетний.
Друк ротаційний трафаретний.
Ум. друк. арк. 38,60. Обл.-вид. арк. 27,41. Тираж 300 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП "Видавничий дім "Персонал"
03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.

Надруковано в друкарні ДП "Видавничий дім "Персонал"